

This is a digital copy of a book that was preserved for generations on library shelves before it was carefully scanned by Google as part of a project to make the world's books discoverable online.

It has survived long enough for the copyright to expire and the book to enter the public domain. A public domain book is one that was never subject to copyright or whose legal copyright term has expired. Whether a book is in the public domain may vary country to country. Public domain books are our gateways to the past, representing a wealth of history, culture and knowledge that's often difficult to discover.

Marks, notations and other marginalia present in the original volume will appear in this file - a reminder of this book's long journey from the publisher to a library and finally to you.

Usage guidelines

Google is proud to partner with libraries to digitize public domain materials and make them widely accessible. Public domain books belong to the public and we are merely their custodians. Nevertheless, this work is expensive, so in order to keep providing this resource, we have taken steps to prevent abuse by commercial parties, including placing technical restrictions on automated querying.

We also ask that you:

- + *Make non-commercial use of the files* We designed Google Book Search for use by individuals, and we request that you use these files for personal, non-commercial purposes.
- + *Refrain from automated querying* Do not send automated queries of any sort to Google's system: If you are conducting research on machine translation, optical character recognition or other areas where access to a large amount of text is helpful, please contact us. We encourage the use of public domain materials for these purposes and may be able to help.
- + *Maintain attribution* The Google "watermark" you see on each file is essential for informing people about this project and helping them find additional materials through Google Book Search. Please do not remove it.
- + *Keep it legal* Whatever your use, remember that you are responsible for ensuring that what you are doing is legal. Do not assume that just because we believe a book is in the public domain for users in the United States, that the work is also in the public domain for users in other countries. Whether a book is still in copyright varies from country to country, and we can't offer guidance on whether any specific use of any specific book is allowed. Please do not assume that a book's appearance in Google Book Search means it can be used in any manner anywhere in the world. Copyright infringement liability can be quite severe.

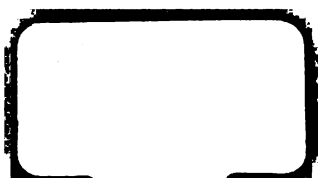
About Google Book Search

Google's mission is to organize the world's information and to make it universally accessible and useful. Google Book Search helps readers discover the world's books while helping authors and publishers reach new audiences. You can search through the full text of this book on the web at <http://books.google.com/>

PROPERTY OF

*University of
Michigan
Library
1817*

ARTES SCIENTIA VERITAS

1-d-1000

Č A S O P I S
MUSEA
KRÁLOVSTVÍ ČESKÉHO.

— 1857. —

REDAKTOR: VÁCLAV NEBESKY.

JEDENATŘICÁTÉHO ROČNÍKU

SVAZEK PRVNÍ.

V PRAZE.
NÁKLADEM MUSEA KRÁLOVSTVÍ ČESKÉHO.

AM

101

.P884

v.31

AMERICAN ...

...

...

...

...

Vetterlovská knihtiskárna (A. Renn) v Praze 1857.

G.L.
Slavie
Perlstein
12. 3. 54
90164

O bdění, jeho stupních a přechodech do spaní.

Sepsal prof. Dr. Jan Purkyně.

(R. 1846 vydal jsem v 3. svazku Rud. Wagnerova *Slovníku fyziologického* článek: „O bdění, spaní, snu a podobných stavech duševních.“ Mním zde jednotlivé oddíly z něho laskavým čtenářům podávati, a sice nejprve pojednání o bdění.)

V obyčejném běhu života živočišného rozeznáváme dva duševní stavy, od sebe podstatně rozdílné, jichžto první, *bdění*, s vědomím, druhý, *spaní* totiž, bez vědomí se děje. Jako uprostřed mezi oběma jest bdění ve spaní, totiž *snění*.

Krom těchto dvou stává ještě jiných, dílem fyziologických, dílem pathologických stavův duševních, kteréž dle stupně bezvědomí aneb dle rozličných s tímto spojených psychických zvláštností sebevědomí více méně k nim se přidružují. Jsouť následující: rozličné záchvatné afekce; magnetické bdění, náměšičnost, bláhlost, šílenství, opojení, narkotismus (omámenost), záchvat (lithargie), zimní spánek, mdloby, domnělá smrt.

V živoucím organismu zvířat a také člověka možná rozeznávali dvoji třídu činností svědomých a nesvědomých. Tyto zplodují, stávají a zachovávají, stojíce s zevnitřkem ve vzájemném působení, částku materialní; jejich pochody náležejí k životu rostlinnému. Na jejich pak základě vyvíjí se vyšší živočišné žití, jehož činnosti, ačkoli původně též od hmoty závislé, provází ideální osoblivost: *sebevědomí*, ježto nice s pohyby tělesné ústrojnosti ve spojení stojí, avšak jsouc osobitné bytostí z nich nikterak vyvozováno býti nemůže.

Stav obyčejný všestranného rozčilení, svědomých činností člověka a zvířat nazýváme *bděním*. V odporu s tímto hlásivá se *spaní*, periodicky se navrácující, dílem co následek zemdlení po-

vstalého bděním, mocnější to rozčileností, ve kterémž výkony bdělého života odpočívají, výkony nesvědomé ale ve své celé moci zůstávají.

Má-li organická činnost jako spaní býti pojata, musí bdění zavisutě obšňovat, taktéž i ve bdění musí svědomost a bezvědomím v stálém boji se potýkati, aniž bezvědomí zhořa a dočista zanikati může. Tuto napiatost postihujeme ovšem jenom v dobách přechodu, v době usnutí a probuzení, ale i uprostřed obou duševních stavů za činnou pokládati ji musíme, chceme-li ponětí jejich dobře ustanoviti. Nesvědomost prostá a bez čáky opětného probuzení není již spaním, a naopak veliké bdění zavírá v sobě úpadek do nižších stavů svědomosti až do nesvědomého spaní. Myslíváme si též spaní nikoliv jako úplné bezvědomí, nýbrž jakožto stupeň zatemnělosti, kteráž předce se světlem do téhož oboru náleží, a jsouc v myslí odloučena od nějaké hranice světla, všeho smyslu by pozbyla. — Společní pak podklad bdění i spaní jest duše, původ života živočišného.

Ze stanovíště zkušenosti naší, obemknuté pozemskou hranicí, klademe veškerý neústrojně fysický svět se všemi jeho hmotami a silami do tmavé říše bezvědomosti. Anobrž i v samém ústrojném světě vidí se nám rostlina bez čů a bez vůle; i tam, kde po vnějších drážděních pohyby a rostlin spatřujeme, neotříme se nuceny (leďa bychom inčův něžným soucitem s květinami obdařeni byli), abychom vnětrní, drážděním k pohybu vzbuditelnou citelnost v rostlinách přijímali.

Ale již v kruzích polypův, slimějšův, nálevníkův, tak blízkých k říši rostlinné, přivádí pozorování dílem nespravovaných, dílem účelných pohybův k domněnce bytnosti, vlastní vůle a poeitu sebe samé schopné, ježto dle své osebnivé ústrojnosti po vnějších drážděních a vnětrních pudech svých pohyby své spravuje. Tak i přírodnickému názoru obavládní svět svědomosti vždy v širších kruzích ústrojného tvorstva se rozednívá, až pak v středu toho světa, ve člověku, vědomí sebe a světa jako duchovné slunce všecko široko daleko přesařuje, z něhožto nové světlé objektivního poznání do všech ostatních krajův se vylévá. Neboť

jenom v stejné míře, v jakéž sám od duchovněn jest, klade člověk ducha též do světa vůkol sebe.

V mezích této říše svědomostí od nejtemnějších kruhův zřeteliva až k člověku děje se též ono neustálé střídání mezi bděním a spaním, i musíme skoumat, těchto duševních stavův tuto přiměřené sobě předměty vyhledati.

Dříve však, nežli do předmětu svého se zahroutíme, budiz nám předběžně dovoleno, několikere pojmy, samým obecným užíváním v řeči se naskytající, v jejich vztahu ku bdění a spaní podrobněji vylésti. *Bdění* znamená předsně nalézati se z přirozených příčin v obyčejném prostředním stupni osvědomělosti, co pouhé protivě spaní; dále znamená činnou, svobodně vyvozenou napjatost svědomí k vnějšímu světu, směr k poznání předmětův vůbec, aneb s ohledem na jisté účely, n. př. na zachování a střezení svěřeného nám statku. Zapuzení spánku není účelem takového aktivního bdění, nýbrž přirozený jeho následek. Jest ale také bdění, ježto proti samému spaní čeho je zapuzuje, když ono osvědomělost přemáhá; říkáme, že jsme neb zůstáváme vzhůru. *Bdíme* druhdy pozdě do noci na ujmu spánku a tak se *přebdíme*, že pak více usnouti nemůžeme. Tuť jest obrácen jeden činitel duševní činnosti, bdění, proti druhému, spaní, a má nad ním převahu. Směr činnosti bdění jest tu buďto neprostředně svobodnou vůlí vykázan, aneb hlavně objektivní příčinou, rozčleněním smyslův, zevnitřním pohybováním zprostředkováno. — Více tropickým způsobem kotistime z ponětí bdění a spaní, označujíce těmito slovy stavy ducha. Nazýváme někoho člověkem proocitlým, cílým ducha, jestliže všeliké duševní pobídnutí lehko přijímá, po něm na vzájem působí, všechny duševní úkony s nemalou osvědomělostí a svzetem vykonávati schopem jest. Opak jeho jest lenivý, ospalý duch.

S čistotou přibuzná jest čerstvota ducha, záležející v neochabující posímavosti všelikých dojmův, v neustálé chuti k činnosti. Vůbec mívá mládež čerstvotu ducha, avšak jsouc přirozenou vložou může tato náležitým setřením síly a posímavé moci do vysokého státi se zachováti.

Probouzíme se ze spaní, přicházejíce ze stavu nevědomého

do svědomého. Poněti probuzení se, procitnutí bývá ale často přenášeno na všeliký jiný přechod z méně svědomého stavu do osvědomělejšího, aneb také pouze na proměnu v směru duchovní činnosti. Člověka v myšlénkách pohrouženého, odvrátivšího pozornost od vnějšího světa, probouzíme oslovením jeho, přivádějíce tak vnitřní jeho smysl ve spojení s zevnitřkem. Budí se pozornost, cit, pud, zájem, vlohy, genius, každý způsob duševního nadání k činnosti. Zachovávají se čile samy sebou, rozkývanou samebyblivostí, vzájemným působením sil duševních mezi sebou, ale i pobídkami, ve věcech samých ležícími. Mluvívá se dále o probuzení, procitnutí, o procitlosti svědomí, o jeho usnutí. Rovněž na stránky života národův rozšiřujeme poněti bdělosti. Národ procituje k osvědomělosti, on bdí nad svými zájmy, bývá probuzován řečmi, spisy, společnostmi, veřejnými ústavy a utvářován v sebevědomí; osvědomělost jeho se zvyšuje rozšiřováním a zdokonalováním ideí, kteréž z jeho podstaty a položení vzešly, a skrze činy, ježto jsou následkové ideí. Také bez ohledu na svědomost bývá kategorie bdění na pobídnutí všeho druhu přenášena. Procitaje nižší stupeň života k vyššímu, ke v rostlinu, poupě v květ, zima k jaru. Tak též se budí a bývá buzena síla fysikální z upnutosti své do zřejmé účinnosti. Ještě přiměřeněji může takto býti mluveno o poměrech pobídnutelnosti, pobídnutí v oboru organismu rostlinno-zvíředího.

Vysvítá již z těchto nemnoha pozorování, že poněti bdění povšechně vyznamenává stav zvýšené činnosti, v užším smyslu ale že se vztahuje toliko na zvýšenou činnost pochodův živočišných s vědomím před se braných, aneb ještě úžeji na činnosti duševní.

Vyhledávajíce již nyní úkazy bdění v říších živoucí přírody nalazáme je nejprve tam, kde život duševní vůbec nejvíce vynutým se objevuje, v lidstvu, napotom v zvířectvu. Všude přichází zde s doplňující svojí protiveou, spaním, v periodickém střídání, i vyniká zde na pozadí spánku jako na obraze světlé stránky.

Nauka o úkazech bdění v nejobsaáhlejším smyslu bylaby to-
tožná s přírodopisem ovědomělosti v říši zvířat a lidstva, a kde-

koliv jinde ona se naskytá, a zavedla by nás, bychom ji zde vyložití chtěli, přes příliš za meze vyčleněného úkolu.

Uškromíme se na pozorování nejobyčejnějších úkazů bdění při člověku a zvířatech, blíže k nám stojících, přičemž nelze než dle příležitosti a předběžně také spaní, jakožto doplnku ku bdění se dotýkat. Předně se jeví úkazy bdění a čilosti, na těle lidí a zvířat viditelné již držením a pohybováním celého těla a jeho okončin. Bdicí zvíře stojí aneb se pohybuje s místa na místo, chodí po zemi, neb létá v povětří, plove ve vodě; plaví se, běhá, skáče, hopkuje. Hlava, oči, uši, makadla jsou v stálém pohybu. Při psích, kočkách, koních i t. d. dává držení a pohybování ocasu zprávu o vnitřním rozpoložení duševním. Nos, olísně, jazyk, krk, každý svým způsobem, uvádějí v známost bdiel stav zvířete. Nástroje hlasové oznamují vnějšímu světu vnitřní rozlohy duše dle krasojemné a rozumné její stránky, cely tělesné a duševní rozkoše a bolesti, hladu a žízně, pohlavních puzení, zlosti, bázně a smělosti. Jímí zvířata vespolek rozumouví a rozumějí si. Zpěvné ptactvo vykládá zpěvem svým malý hudební svět ve vnitřku svém. Uši nejmnostších ssavců nacházejí se v ustavičném nepokojí, obracují se hned vpřed, hned na stranu, hned na zad, aneb napnuté v jednu stranu obráceny zůstávají, dle rozličných dojmů předmětů slyšitelných, jsouce tak známou věcí bedlivé pozornosti a změny její podle změněného směru hluku. V každé častotě ale nozdrí se bdiel stav na vyšším stupni, jako v očích, zrcadlech duše. Oživový zrak, jeho směr na vnějšek, jeho sledování viditelných předmětů, maluje nám jedni zevnitřně smyslné názory, které tudíž k vnitřnímu poznání přicházejí. Především poskytují práci čilosti očí, pohyblivosti hlavy a krku i celého těla nejdokonalejší obraz procitlosti, rozbdělosti.

Nejpodstatnější poznáváme však ze součinnosti pohybův k dosažení určitých účelův stav bdění a zvířat, a tím se vnořujeme v ideální obor jejich duševnosti. Bdění člověka poznáváme takéž ze všech těch znakův fyziognomie v obličeji, zraku, tváření se, posunkův, praci, řeči a t. d., jimiž vůbec činný poměr vzájemnosti mezi jeho vnitřkem a zevnitřním světem zachováva bývá.

Bdění se střídá v pravidelných lhůtách se spaním i žádě v středním věku lidském asi dvě třetiny dne (14—16 hodin). Brzy po narození a v prvním dětinství zbývá málo ještě vyvinutému bdění, sotva polovice denní doby; ve vyšším věku zase zaujímá bdění u mnohých lidí více tří čtvrtin dne, u jiných ale průměrné lhůty se drží. Ospalost ve vyšším kmetickém věku mne se již k chorobnosti přičítati. Obvykle chodí bdění s jasnou dobou dne zároveň; proto však nastává mezi nimi spojení příčiny s následkem, nebíme proto, že slunce svítí, aneb neuspíme proto, že zapadlo. Takového, jako měsíčního poměru našeho organismu k hvězdě denní, nikterak není v skutečnosti. Můžeme pořádek bdění a spaní po vůli převrátiti, i také v rozličných třídách zvířat jsou bdění noční i spalevé denní. Ona shodnost, zdá se tedy, jenom v té okolnosti se zakládá, že den zaměstnáním našeho bdícího žití přízniv jest, nco ale jím překážá, čimž nepochybně lidský pud denního bdění vzdělán byl. Nelze ostatně spříti, že světlo již samo o sobě k budičtům animálního žití náleží. Dravé zvíře bdí v noci, jeho kořistění příslušné, i loupežník lidský vypravá za dne, aby prochodil noc. Některý učenec volá tichost noční a jemnější světlo lampy ke svému zaměstnání před hlučným, oko draždícím dnem, bez nejmenšího porušení svého tělesného blahobytu. I zvířata mohou v tom ohledu původní přirozanosti zcela opačným návykům se naučiti. Můžeme bdění i spaní zahrnouti do ponětí výkonu čili funkce. Bdění jest právě souherný výkon, výkonův života duševního, jelikož tento žitím, představami a samovolným pohybuváním s vnějším světem ve spojení jest. Ale i spaní jest funkcí živočišného života, neboť toliko bytost bdící jest vlastně schopna spaní; život rostlinný nespí, ale také nebdí, ačkoli povždy činnivý jest.

Bdění má při rozličných jednotlivcích dle různosti věku, pohlaví, letary, vzdělanosti, způsobu zaměstnání a j. přerostnutí odlišnosti a stupně. Na vrcholu života, mezi čtyřicátým a šedesátým rokem nalézá se jednotlivci v nejvyšším vybuzení probděllosti, kdežto jak subjektivní, duševní síla nanejvíce vyspělá jest, tak i vnější poměry, co buditelé duševního života

nejvíce se znahobnasebnily. V prvním děteném věku jest stupeň procitlosti největší, vystupuje stále s věkem pacholetím, s jinoštvím a mužstvem, a v nejvyšším stáří zase klesá. Sluší však činiti rozdíli mezi naprostou a položnou mnohostí procitlosti, kterážto poslední ve své vsažnosti svými hranicemi stanovena jest. Co do naprosté mnohosti jest v prostředním věku summa svědomosti, rozmyslnosti největší. Ve věku pacholetím a jinošským jest summa prostá ovšem skrovnější, vsažnost (intensitas) rozmyslu může ale býti rovná aneb i větší, dílem pro větší popudlivost nevýmí vnímavostí vnějšího i vnitřního světa, dílem pro mocnější hýbání na zevnitřek, ale nejprádnější pro menší odpor působení, v jehož mezích síla duševní méně se soustřeďuje, a tím mnohost svědomosti poměrně znamenitější se stává. Zde platí obrácená prúpověď: „*pluribus intentus minor est ad singula sensus*,” totiž se čím méně předstětů síla duše se prostírá, tím větší má účinek.

Tak i užíny se udržuje osvědomělost, sama v sobě v skrovnější mře, v ohoru obmezenějším na rovném ba i větším stupni rozmyslu, než u může větší mnohost v širším objemu činnosti. V obvyklém kruhu svého vlastního působení může někde velmi značného stupně svědomosti dosáti, a přáde ihned jeho perbyti, jakmile v oitřných poměrech se ocituje. Vsažnost a rozsedznost osvědomělosti stojí v protizném poměru. Čím více sestědujeme sílu duševní do jednotlivosti, tím spořeji vyplňuje okruh ostatní, a naopak, čím více mysl svou na celek podělnjeme, tím slaběji stáhá se do jednotlivosti, zcela dle výše pronešené věty. Děje se ale také, dočasně: alespoň, usilování duševní síly, a to jest právě okamžení nejvyšší sebevědomí, kteréž netoliko dily, nýhrž i celek největší vsažností, procitlostí proniká a vyplňuje. Činnost svědomí řídí se totiž v člověku hlavně směnem dvojným, jednak na zevnitř k okolním věcem, jednak do vnitřnosti směřujíc, jednou jsouc vědomím světa, podruhé sebevědomím; buďto ten neb onen směr má převahu, anebo si oba drží rovnováhu. Právě v tomto bodě rovnováhy jest především stádo bdění, procitlosti, úplného bytí při sobě. Z něho jde cesta buďto do vnitřku, jakožto subjektivní zahledení, vsažnost, čtu, myšlenky,

vůle; aneb svědomost zcela na zevniř se vrhá, rozptýluje se objektivně v smyslných názorech, v zevnějších konání a: sužení, a jsou tudíž mimo sebe. V obém těchto dvou jednostranností svědomosti zakaluje se rozmysl více méně, poněvadž hraničná čára mezi předmětností a podmíněností, v nížto svědomost nejmocnější jest, v jednom neb druhém oboru do úplného nerozeznání se trátí.

Rozmyslem neb rozvahou jmenujeme takovou ducha úpravu, když naše samost při nejrozmanitějších důrazech předmětného světa v každém okamžení v úplném vědomí prostředkův své podmíněné síly se drží, aby na zevniřek vždy přiměřeně působiti mohla. To nazýváme zapamatovati se, sobratí se v duchu, býti při sobě, v čemž také zvýšená pružnost vnímavosti vnějších věcí obsažena jest, bychom působení mimo nás náležitě vnímali; v tom také leží snaha do budoucnosti, předzvědomost a prozřetelnost, jakož i směr do dálky prostoru, ohlednost a přehlednost. Poněvadž rozmysl vždy k jednání se odnáší, bývá též pokaždé s velmi různou činností myslivou spojen, tvořící představy účelné. Jakožto příklady takových dob, v nichžto zvýšené stupně rozmyslu žádoucí jsou, uvádíme tyto: řečníka, jenž s bohaté zásoby svých vědomostí a zkušeností myšlenky k svým účelům se hodící utvořuje, rychle vole nejspůsobilejší výrazy, v slova je odívá, jimi pak přesvědčení svých posluchačův řídí a srdci jejich pohýbá, — polního vůdce v směsici válečné, kterýž přerozmanité rozkazy vysílá, a nepředzvídaným příhodám důrazně vyhověti umí, — plavce v bouři námořské, — básníka z patré básnického, — hudebního virtuosa, — divadelního herce, — gymnastického umělce a t. p. Naproti těm nepožadují mnohá za: neprázdnění pospolitého života, v fomeslech, fabrikách, úřadech, hospodářských pracích, ženských zaměstnáních a j., než dobt malého stupně rozmyslu, i konávají se zhusta s polovičným toliko ovědoměním, automaticky neb mechanicky, snaž duše v polonění představám svým na jiných stranách volně tékati dopouští, aneb v bezmyslnosti tuhne. K těmto stavům oslabeného bdění patří také *dolce far niente* Italův, snivý odpočinek

orientačnův. Naopak sledujeme u severanův zvýšené bdění v otáčivé namáhavosti se jevíci.

Stáváš více oborův duševního života, v nichžto svědomost zvláštními spůsoby bděje se ocituje. Nejprve rozeznáváme v nejširším objemu obor nižší — smyslnosti, a vyšší — rozumnosti; potom v jednotlivých obmezeních dle rozličných podmětých a předmětých stránek, v nichžto osoblivé vyšší neb skromnější zájmy pozornost budí a v nepnutosti udržují. Bdění v nižším smyslném okrahu máme se zvířaty společné; avšak nelze je v člověku tak zvrubně omezovati, jelikož vyšší pouze duchovní mohutnosti záhy a ve všech života polohách do nižšího oboru zasahují. Nanejvýš mohli bychom první léta dítěte pod tímto nižším vzhledem považovati. Zdivočelost jakákoliv a blbost jsou chorobní stavové duševní. Vyšší probuzení do vlastní lidské ovědomělosti slaví člověk, an do společenských vstupuje poměrův, ve formách náboženství, státu, vědy a umění, ponáleje se jimi na poslední dostižitelnou výši člověctví a duchovnosti. Můžeme všecky tyto stupně procítělosti v jednom znaku vysloviti, jakožto vykročení z podmětne omezenosti do vlnější předmětne říše, s nížto podmět na příští ve vyšší vzájemnost se dává, a kterouž on svou bytostí proniknuv opět s vyšší vědomostí z ní vyniká.

V posloupnosti věkův člověka patrný jest první stupeň procítělosti již při narození přechodem z dřevnější nesvědomé tmatoty živobytí zárodečného do oboru čítí smyslného, s něhožto podmět sám jakožto sebečítění nazpět se vrací. Předmětmi svět prostorný i časový vzplývá jen jako tušení za derážejícími popudy světa, zvukův, vůně a chuti, tělesných citův libosti a bolesti, kteréžto vybouří bujaré affekty, a z nichžto temný obraz vlastního já u vědomí se vytváří. V dalším postupu toho prvotního proudění životného upokojuje se tok těchto pohybův duše a sesilující se rozum sbírá se rozmyslem, aby za dojmy smyslov po předmětech se pídil, kteréžby jim významu a tvárnosti dodávaly; prostředníky jsou zde samovolné pohyby, pomocí jejichž prostor předmětno-podmětův povstává, ovšem něhož počty v názory zabudovány bývají. Tento skutek předmětneho názoru po-

činá se již s vyproštěním se dítěte z ramenou, od prsu matere, jakmile ono po zemi ležti začíná a pak na vlastní nohy staviti se dovede. Tu již se mu předměty zosobňují a okrouhlejší více a více, ono rozeznává věci živé a neživé, a poznává sebe samo živým mezi živými. S bezživotnými věcmi nakládá rušivě aneb také šetrně, jak se mu buď jednostejnými, buď milými staly, užívá jich jako hraček aneb jako užitečného nářadí. Ale i co živoucí jest, musí nezřídka jeho skoumavého kazičství zakusiti, ať poněmku o svobodnosti a samostatnosti vlastního žití v něm se probudivši brání mu v tom, tak aby z té doby i všemu živoucímu stajného obytu vedle sebe dopřálo. Bo tomto přiměří vanehá se v něm také vědomí vlastního života, pocit života, ježto v bujně hře svých mocí smyslných a mrštné síly své osvědčovati radost mu působí. Se svobodným pohybováním, s poznáním předmětnosti v předmětném názoru počíná spalů tvoření pojmův účelných, a jimi spravované s předměty zacházení. Nabytý názor předmětný se prostřednictvím paměti v podmětném oboru v představu se obnovuje, tato v nevázané obrazotvornosti po vůli, aneb jak toho jistě potřeby žádají, se přeměňuje a nyní se smáží praktická síla přeměněnou představu na skutečné věci přenášati, tyto pak podle ní rovněž přeměnití. Takto první bezúčelná hříčka, v níž se síly dle vlastních svých zákonů zkušely, stává se prací, kde cizí zákon jejich působení spravuje; i zakládá si nový světoobčan s celou opravdivostí na produktech (výrobtech) a snahách svého rozumu, a běže je se vši živostí výše procitlého afektu proti všelikému překážení a rašení do obrany.

V této vzdornosti svého samostatného názoru a svobodného usilování za jistými účely vychází pachole co osobní, svobodná samost, s vlastním jménem účelných představ, žádostí a ustanovení vůle své živým bytostem podobného rodu vstříc, jejichž podmětní vnitřnost znamenání, posuňky a hlasy se mu otevírá, jejichž pak účely jím seznane obmezují jeho účely a určitý obor činnosti mu vykazují. Onť vedle své samosti také jiné kromě sebe nalézá, vidí se pohnuta, by vlastní svůj podmětný svět představ, jen sobě toliko přístupný, svou vlastní, myslící, cítící

a chtějící duši také jistým jiným předmětům mimo sebe přivlastňoval; a takto si tvoří duševný svět osobnosti, stejně, blízké neb vyšší ceny, než jest sám. Těž vyšší názor nazývám psychickým; rozeznává je od předešlého toliko fyzického a fyziologického. Zároveň s tímto pokrokem v životě začíná se doba ztuhlečtívání dosavad svedobné, hravé síly ve mrav, náboženský kultus; vědu, umění a technickou spásobilost. Všecky prostředky ke spojení jednotlivce se společností, mluva, písmo, všaký způsob odívání ideálního v reálném hoch si přisvojuje, cvičí a adekvatuje. Posledně vstupuje jinech do života společenského, občanského, státního, máje duševní nabytostí hojně těžiti, a tu se utvářejí společenské poměry, rozšiřují se, rozmnožují až do nejplnější pročitlosti na vrchole mužského věku.

Když doběhla obyčejná doba usilování bdělého, doba duševní napnutosti na zevniř, umáhá se náklonnost k navrácení do podměnnosti své bezprotivné, touha po spaní. Umdlení neb vysílení fyzických a duševních sil není nutně s ní spojeno, jakož jindy po přepínaných, dlouho trvalých namáháních bývá, kdežto při úplném bdění duše cit umdlenosti a slabosti nám brání, bychom usilování své dále nedoháněli, a nás pobízí, bychom odpočinku hledali, v němžte pak stejným postupem obnovy nové síly nastřídati možná, aniž však spaní nutně nastoupiti musí. Jeť ve spaní jakási osoblivá, kladná, bdění zrovna protivná bytest, ne-
tolíke pouhý nedostatek neb úbytek síly. Mohátnost spaní uchvacuje žití také v plné rozčilenosti bdění, jakmile jeho čas se přiblíží. Smysláv moc se zatemňuje a zachází v bezmyslné nespědomosti. Óko, ještě otavřené, přijímá sice ještě účinky světla, leč brzy jen ještě neurčitě, brzy nijak už jich nepocituje, a byť i puckovalo, nevzdělává jich vnítní smysl v představy, nevímá jich do paměti, neuvádí ve spolek představ dřevnějších. I zmatí tu smyslu zrakovému protiva vnítného a zevnítného, splývajíce v bezpředmětné jak bezpodmětné nerozlučenosti. Nejdále ještě proniká k sluchu probuzující hlukol; pozornáhlá však ani ten více neprobouzí, nejma pónímán, i mizí svět v hluboké tichosti. Nejmať děje se sarytím nižšího stupně, chm a dchu. Poelt

tělesný, předně v kůži, ztrácí zpovolna důtklivost svou ku prostřední teplotě neb studenosti, aniž nátlaky v okolnosti ještě pocíťeny bývají. Zdá se, že tělo na podložce své spíše se vznáší, nežli že na ní tlačí. Stává se tehdy nezřídka, že když prudkým probuzením pocit do tištěných míst těla jako vstřebá, nám ulaknutým se zdává, jakobychom nenadále na tvrdou zemi byli upadli. Zkušením toho snad každý při prvním usnutí již nabyl. Jestliže bolesti v těle byly, brzy se ukojí, dozvuky radosti se utišují. Pamětihodný jest zvláštní blahopocit jemného tlaknutí, zlehounka na spánkách mezi okem a uchem se ukládající, ježto stupňuje se a rozprostíráje tyto smysly do své mhlý topí, kteréžto pokračuje pozorují, když se máe ospalost zmocňuje. Jindy opět zaujímá tento příjemný pocit čelo, načež k temeni vystupuje. Podobný pocit obmyká jemnými vlnami klonby rukou a všechny klouby těla vůbec. Též na hrdle, okolo srdce a žaládka a po celém páteři dávají se podobné pocíty znáti, k lektání podobné, někdy též slabounkým mrazením opovídané. Tentýž cit v okolí páteře jest příčina, kteráž zívání aneb aspoň pokas zívání způsobuje. Jindy se odráží v nervech svalových, i vypukne ve všeobecném protahování. Tyto úkazy však se mění podle rozdílnosti jednotlivcův, a bez pochyby také při katarálních, rheumatických, kostechních a gastrických i jiných chorobných affektech. Všecky tyto pocíty mají to zvláštní, že působí na jasnost pomyslu jaksi protičinně aneb odvodněv ztemňující. I mají v tomto ohledu nějakou příbuznost s pocitem rozkoše pohlavní, o němž podobné účinky známý jsou. Netřeba leč připomenouti obyčejných výrazův: sladký spánek, sladké lože atd. a poukázati na důbost, s jakoužto mnozí lidé na spaní se oddávají, kdežto jen na polu sebe-svědomy tohoto blahého opojení jak náleží okoušejíce, v něm skutečnou rozkoš hledají a nalezají. Co do pohybův pozorujeme při usnutí tyto úkazy. Nepřemůže-li nás spaní přemáhle, hledáme na polu bděce pohodlnou polohu, nejraději rovnovážnou na hřbetě s hlavou povýšenou, aneb jednu z poloh na straně, aoby sláhlavě; venku ramenem podepřevše hlavu, jiné-li podlohy ku pohodlí není. Mnohý chystá se ku spaní sedě; vůbec v každé

poloze, při níž tělu co nejvíce podpory podáno, a svalové trupy i oudů z jednostranné napjatosti se vyprošují, a co největší rovnováhu svalův protětiných docíliti možná. Všeobecné uvolnění toto sil svalových předchází pocit příjemné lenivosti a zajatosti nervův svalních, stěžující všeliké pohybování. Samoděk jnou se údy a páteří natahovat se, počínáme zívati, čímžto onen pocit ve svalích okamžitě stiskem nervův dovršen jest, a ovšem na nějaký čas ukonejšen. Samovolně možná tohoto pocitu lenivosti zbýti namáháním a napínáním svalův. Onen cit ospalosti zachvacuje nejvíce a neproměnně okolek očí a důlkův očních. Víčka poznenáhlu zpoulu se sklopují, posléze zcela se zavrou, poněvadž kruhový sval nad zdvihatelem hornějšího víčka převáží. Tentoť jest vlastní sval bdění, kdežto onen k jiným, nepochybněm zavíratelům náleží, a takto služebnosti spánku podroben jest; jakož pak i ve dne jeho nesamovolnost ustavičně se opakujícím mhouřením se projevuje. Při této operaci svalu kruhového zapadá jablko oka trochu více do své dužiny, obracuje vypuklost blány rohové vzhůru a do vnitř. Možná tuto viděti na velkýchých štých osobách, temně hořejším víčkem prosvítující, což skoro přiserný pohled poskytuje. Snažíce se zůstatí při sobě, hledíme onen pocit lenosti víček očních nápodobně tisknutím zapadliti, když víčka mocně sevřeme, oči pak tím stiskáme, anebo když je prsty mneeme.

Dříve, nežli ve přístím článku do oboru tvrdého spaní se pustíme, povíme něco o prostředcích vzbuzovacích, ježto buď s naším přičiněním, buď bez něho mocně jsou k odpuzování spánku na jistý čas, a pak o prostředcích uspávacích.

Jestliže pad ku spaní buďsi že přirozeným, buďsi že chorobným během našemu sebezvědomí úklady strojí a pocit ospalosti neodolatelnou mocí, všechny naše tělesné i duševní síly do soumráčených hlubin spaní porývá, vidíváme se předce časté příměty, bychom tomuto puzení odolali, i obhlédáme se po všelijakých umělých prostředcích, ježto by nás čilým uchovaly. Jindy opět rádi bychom se na odpočívání odebrali, kdyby jen větší budivé příčiny na nás nepůsobily a spánku nám nezaplašovaly. Pro obě ty případy

jest zajímavý nauce i praktickému životu, obojí prostředky dokonaleji seznati.

Prostředky, bdění napomáhající, můžeme rozvrhnouti ve dvě třídy: I. fyzické a II. psychické. Fyzické se dělí v a) hmotné (materiální), b) dynamické (pouze silné). Psychické prostředky rozdělíme v a) smyslné, b) citové, c) duchovní.

I. Hmotné prostředky probuzovací jsou jednak vnější, mimo organismus se nacházející, a teprve spojující se s ním účinkující, jednak vnitřní, podstatě organismu přivtělené, a jeho podmínkami způsobené. Vnější hmotné prostředky náležejí do třídy látek potravních, léčivých a otravných. Jakožto vzbuzující stojí v protěv s látkami narkotickými (omámivými) neb uspávacími. Jmenuji zde nejedlé kávu a čaj, jimžto tato vlastnost, jak se zdá, osoblivě přísluší. Jiné ukazují tuto vlastnost způsobem nepřímým, potažně a v jisté míře toliko, jako opium, víno a jiné hřoviny, kteréž, byvše v malých částech požitý, rozčilují, ve větších omamují a opojují, anebo též umdlením spaní působí. Kávu, jakožto rozčilujícího prostředku všeho druhu nčenci a vše-licí jiní dělníci noční užívají, ba nadužívají. O jejích účincích jsem již dříve fyziologické zkoušky činil a též veřejně s nimi se sdělil. Nejsilnější působí, byla-li v tuhosti požitá živými zrnky mírně upražených. Jeden lot postačoval pro mne, jenž jsem na požívání kávy navyklý nebyl, k učinění mne nespícím po celou noc; a snadby větší množství vícedenní nespání způsobilo. Jest patrné, že káva osoblivě na veliký mozek účinkuje, na sídlo osobní svědomosti, vlastní to orgán bdění a spaní. Podobného něco platí o čaji, i zajisté by zevrubnější zkoušky ještě některé obzvláštní rozdílů v účincích obou ve snímosti vedly. Také opium v menší dávce požitý méně rozčilení působilo. Známé jest totéž o víně, a tak i líh, aether, kamfer a jiná dráždiva ta vlastnost mají, že spaní zapašují.

Ku vnitřním prostředkům slušelo by především počísti jakési chorobné smíšení krve, ježto by zakládalo vlastnost narkotické opácnou, vzbuzující (hermetickou), v soustavě nervové rozčilenost, páseblí. Takováto složenost krve nepochybně často

předchází nemocí duševní, s dlouhým, trvalým nespáním počínající. Když pak vzbuzující vlastnost během tohoto ústrojně-lučebného pochodu přechází v narkotickou, vycházejí na světlo symptomy šílenosti. Není podobno pravdě, žeby takové rozmišlení nejdříve v nervstvu počátek máti mělo, poněvadž toto neukazuje takovou lučebnou pohyblivost jakou krev. Jiná uvnitř ústrojů tělesných obsažená dráždidla budící možná uvesti: obsah žalúdka a střev; moč, sliny, žluč, sliz, plnokrevnost.

Fysicko-dynamické prostředky vzbuzovací byly by předně ve všeobecných fysických mocnostech, teplo, elektřině, magnetismu a jací koli jiní nám neznámí působitelé dále jsou, pokud totiž neprostředně na ústrojnou hmotu působí, nehledíce k drážděním smyslův jimi zprostředkovaným. Světlo i na zbavené zraku budivě působí; proměna teploty i v hodně čitelné míře nese sklonnost ku bdění neb ku spaní s sebou. Účinky elektrické napnutosti oboru vzdušného nejsou nám známy, nepochybně závisí na nich trpivé v organismu proměny, vůbec povětrnosti přičítávané. O magnetismu se tvrdilo, že rozličné polohy těla k magnetickému meridiánu na spaní a bdění vliv mají; učiniv ale sám r. 1820 zkoušky toho, nedošel jsem žádných výsledkův. Protimyslná ta věc ostatně není. Působení kovův zdá se víc do oboru mystického náležeti. Učinil jsem kdysi pokus ten, že jsem si dlouhý řetízak, ubíraje se ke spaní, ovinul okolo prsou, spojiv jej se dvěma železnými centovými závažími: v půlnoci probudil jsem se ze sna, mářou znepokojeného. Podruhé se zkouška nezdařila. Spůsoby vzbuzovací magnetisérův jsou vůbec známy. Mezi dynamické prostředky vzbuzovací musí pak posléze a hlavně sama mohutnost nervův kladena býti, pokud sama v sobě se zrůžňuje, a hned pobádáním hned uhnětaním na podmět duševního života působiti může. Kdyby nám hlouběji do materialní nás obklíčující přírody patřiti již dáno bylo, odkryli bychom snad všeobecnou, s mohutností nervův stejnorodou sílu ve přírodě, s nížto by osobně-organická mocnost na vzájem se protýkala a. od nížto periodické affekce nervův, epidemie etc. by závisely

Snadbychom také všeobecnou rozčilenost šlených v noční době za měsíce v úplňku sem potáhnouti směli.

II. Majíce nyní o psychických prostředcích vzbuzovacích mluvit, nechceme tím na um dávat, žeby tyto od podmínek fyzických naprosto neodvislé a pouze duševní býti musily. Dle našeho dualisticko-fysiologického názoru musíme si všeliké činnosti duševní materialními pochody v ústrojení našem na jev vyvozené mysliti. Duše jest do času i do místa bytost totožná, jžto musí býti dáno cosi netotožného, materialní podklad, na němž by svou nedílnou totožnost činně projevovati mohla. Tato dušička neprostředně proniknutá hmotnost jest ústrojnost nervová. V této se troje vztahy duše též materialně rozkládají: předně vztah duševní bytosti k sobě samé, jakožto ústřední orgán nervový, mozek; zadruhé vztahy k okolnímu světu, jakožto soustava ústrojův smyslových a hybacích; konečně vztahy k rostivému organismu jakožto soustava nervův uzlinných (gangliových).

Těmito hmotnými ústrojnostmi duše, jejich vzájemným působením na zevnitřek a zevnitřka na ně, jakož i vzájemnostmi jejich vespolek, povstávají rozmanité spůsoby probuzenosti, to účinkem zevnitřka na smysly, to samovzbuzením ústředního ústroje vespolek.

Uvažme nejprve pobídky smyslův našich. Jejich prameny buďto se tají v mocnostech vnější přírody aneb od pochodů v ústrojení samém odvíjejí. Jsouť nejprze povšechné pocity, city tělesné, jako bolesti a blaha, odporosti a lahodnosti, horka a zimy, hladu, žízně; pohlavního rozčilení, kteréžto v rozkládaných stupních veškerou duševní sílu vzbuzují a čilou činí. Jmenovali proto bolest vším právem strážníkem těla, hodil by se však ten název nic hůře jiným tělesným pocitům a dejmům, je-ližto duši k osvědomělosti a ku bdění nad sebou pobízejí a probuzují.

Kterak teplo život rostivý v zárodcích vajec probouzí a ústrojení zvířecí v zimním spánku jenom ještě rostlinující k duševní činnosti pobízí, vidáme v velikoleposti při každé změně ze studeného počasí roku do teplého.

Pokouší-li se o nás pocit ospalosti, probudí nás rychle teplota neb studenost na objem hlavy přiložená. Vůbec pak jsou rozmanité pocity kožní velmi působivé k přerušení neb úplnému odstranění spánku, ješto jimi činnost nervův ze svého poklidného ponořování se do vnitřka ustavičně k obvodu odvozována bývá. Svrbění kůže následkem vyraženin anebo cizopasným hmyzem způsobené, palčivost horečky aneb spálenin, zimnice, studenost spacího pokoje, nedostatečné přikrytí, neobvyklé polohy a tlačení jednotlivých míst na kůži brání usnutí. Chceme-li zůstat bdící, promínáme rozličná místa kožní, na čele, spánkách, oči, ruce. Vždy otevřenou brankou sluchu mohou nás snadno hlasové a šusty mimo nás ze spaní buditi aneb od spaní zdržovati, jmenovitě opakují-li se náhle, mezerami úplného ticha neb slabších zvukův přerývané. Připomínám probuzující účinek onoho andante v Haydnově symfonii, jímžto Haydn ospalé občanstvo Londýnské probudil. Chtějíce ještě dále do tohoto předmětu se zabrat, musili bychom též na rozčilující účinky hudby dílem obzvláštností melodií a akkordův, dílem rytmem nástrojův ohled vzíti.

Co budíček všeho sebevědomí zasluhuje zrak nejprvnějšího místa. Jasné osvětlení nás za dne uchovává bdící; za pošmurných dnův méně čilými se cítíme. V sluncem ozářených krajinách jižních bdí se snad více, nežli v zachmuřených severních šířek. Světlo lampy v učírnách, osvětlení našich salonů, světlo plynové, velká města naše osvětlující, větší okna novějších budov, ačkoli nepatrné naší obyčejné zkušenosti, nemálo asi přispěly k smyslně-duchovnímu probuzení celých vrstev lidu našeho věku. Kdo není zvyklý při lampičce spáti, bude jejím světlem ze spaní buzen. Již světlo plného měsíce dovede nás probuditi, aneb náměšičnost vybuditi při těch, kteří k ní naklonnost mají. Barvy účinkují dle své jakosti rozličně, probuzující neb ukojující; což se zvláště nápadně ukazuje, je-li celý obzor barevně osvětlen. Možná se o tom přesvědčiti prohlížením skrze žluté neb červené sklo na některou krajinu. Připomeňme si také účinek osvětlení při velikém požáru. Kdežto křiklavá čer-

venost mnohá zvrátá ke hněvu popouzí, působí na ně nutně probudivě. Červánky večerní, zoře ranní, živé barvy květin, hmyzu, ptákův, červenost lící, pestrý v oči bijící oděv, všecky mají pobuzující, rozčilující účinky; naproti tomu modré neb modrem promíchané barvy mysl kojí a upokojují.

Zápachy rozčilují buď silou buď obzvláštností, takže čpavek, trest sírová, octovina, mošus, bobrovina, assa foetida, sílice (oleje etherické), kamfer atp. Jiné účinkují vzbuzováním chutí po jídle a pití. Odporné zápachy, puchy zplozují hnusení a snahu vzdálení se od nich, vůně vyvozují rozkoš a žádost oddání se jim. Zápachy ale nepůsobí toliko na vnější smysl, nýbrž na veškeré sensorium, na obraznost a mohutnost citěcí. Úzké spojení kořenův čichového nervu s velkým mozkem, zdá se, že v tom ohledu není bez významu.

Každá chuť vyznamenávající se zvláštností, hořká, slaná, kyselá, sladká, probouzí sílu smyslu soustředíc ji v jeho ústrojí. Je-li prudká, působí otrásně na celé nervstvo; je-li příjemná, vybízí žádost po větším požitku, jsouc nepříjemná zplozují odpornost a hnusení. Podobá se, že zde nejvíce nervstvo rostivé a nerv zábludný (*nervus vagus*) v soutrpnost přistupuje.

Duchovní prostředkové, bdění udržující, záležejí dílem v duchovních činnostech, v myšlení v nejobsáhlejším smyslu, dílem v duchovních pobídkách. Uvažující prostředky smyslné obmezili jsme se na dojmy toliko, poněvadž smyslné názory a představy již jsou plodem duchovních činností. Tyto již samy sebou více méně spůsobilé jsou ku probuzení ducha ke zvýšené činnosti, ačkoli vždy ještě duchovní zájmy k nim připojiti se musí. Neboť kde poslední scházejí, nemůže smyslný názor více než smyslný popud poskytnouti, tak u zvrátá a v nižších vrstvách lidského vědomí. Jestliže hvězdnaté nebe v duchovním nevzdělanci tupé žasnutí vybouzí, pobízí ono duchovně vyvinutého člověka k hlubším rozjímáním. S přírodou živlův, svodů, zemí, podnebními vlivy, zvrátaty a s vlastním rodem podstupuje člověk odhodlaně boj. V boji tomto docházejí uměny míru i války, společenská ustanovení, vědy a písemnosti vývinu svého, s délkou

toho boje vyvíjí se též podmětne duchovní organismus člověka, jakožto kultura, s hojností duchovních zájmův, ježto společný život a život jednotlivcův ve vyšším procitlém stavu udržují. Kterak to vše není bez působení na fysické spaní, musí každému známe býti, kdož v těchto duchovních ruchách se účastnil.

V tomto zápasu duchovním stupňují se také ve vyšší míře citové, vášně a náruživosti, jimižto historie člověčenstva jako bouřlivé moře ustavičně změňána jest. Zavedlo by nás příliš daleko, kdybychom o probuzujících a spaní způsobujících účinkách vášnivých rozložení své rozjímání šití chtěli. Každému podá vlastní zkušenost dostatečné příklady ku poučení. —

Naproti prostředkům vzbuzujícím jest nám ještě uvážiti prostředky uspávající. Také při těchto lze téhož principu v rozdělování užití. Dělit se i tyto v ony dvě třídy, ve fysické a psychické. Fysické prostředky jsou dílem hmotné, dílem dynamické; duševní pak smyslné, citové a duchovní. Hmotná rozpadají se ve vnější a vnitřní, t. j. v samém organismu zplozené. Ke vnějším hmotným prostředkům uspávacím připočteme předně všechna tak zvaná narkotika (omámiviny), potom líhové tekutiny, kamž i víno náleží, aetherické oleje (silice), pryskyřice rostlinné, všechny tresti, také některé plyny a páry; kyselinu dusičnatou, kyselinu uhličitou, kyselinu uhličitou, zápachy květinné. Narkotika působí namnoze přímo negativně na soustavu nervovou, a takto ospalství u člověka přivádějí. Líhoviny stejně účinkují nepřímo umdlením po předchozím přílišném rozčlenění. Ve všech případnostech účinkují prostřednictvím krve, kteráž omámivé látky do sebe přijímá a jimi látku nervovou napojuje, bezpochyby i tak jen následkem reprodukci. K tomuto náhledu přivedly již dříve zkoušky otrávení na zvířatech, a nověji co nejdůrazněji byl stvrzen účinkami aetherisování. Ku příčinám uvnitř organismu spaní způsobujícím patří právě také krev nejhlavněji, kteráž, jakož z zevnitřka omámivými a jinými látkami otrávena býti může, tak též vlastní narkotickou působílost v sobě vyvinouti může. Nepochybně bývá každé přirozené spaní a dřímání s takovouto proměnou krve spojeno; v neobyčejném stupni vytváří se tato

narkosí krve v hlavníčce, ve všech horečkách a zánětech, při nichž pak spaní k přirozeným léčivým prostředkům náleží, ve kterémž krev bezpochyby rovněž změnu trpí. Konečně může narkosí krve rozličné výjevy šílenosti vyvoditi. Jakožto fysicko-dynamický prostředek uspávací účinkuje teplo unaveněná a spolu též přímo působením na soustavu nervovou a krevnou; dále pak i zima, ježto životní činnost, mohoucí jen při jistých stupních teploty zachovánu býti, mocněji přidušuje. Sem počteme usnutí před zmrznutím. — Nepřítomnost světla konejší organismus k odpočinku ve spaní. Vlivy živočišného magnetismu spaní s sebou nosí. Konečně přijímáme zvláštní úkon nervů k zplození ospalosti. Z příčin uspávajících duševních uvedeme nejprve pocity čidel. Jsouť osoblivé pocity tělesné, způsobující ospalost a spaní, kteréžto dílem samy povstávají, dílem uměle vzbuzeny býti mohou.

Představí-li se někomu nůž, nožičky aneb kterékoli tělo, anobrž i prst před čelo, kořen nosu aneb před oči, vzbudí se mu na oněch místech příjemný pocit, ke spaní pobízející. Podobně asi působí magnetisující metoda *Jamesa Braida*, záležející v tom, že operator před očima ve vzdálenosti zřejmého zření význačný předmět drží, na němž oči vzhůru hledíce s namáháním tkviti musí. Temnota nemá účinku naprosto uspávacího, nepřistoupí-li k ní jiné podmínky. Temnota může naopak vnitřnímu bdění ducha nápomáhati. Umdlenost oka za příčinou dráždění světla a namáhání svalův oka více na spaní působí. Probudiv se příliš záhy, chci-li opět usnouti, podaří se mi to zřídka potmě, kdežto osnova myšlének svobodně se splétá, ovšem ale vždycky, jakmile jsem rozsvítil a čel po nějakou chvíli. Nepřítomnost zvuků, jakož i jednozvučné šumy pozývají k spánku. Umdlenost ducha, a též nedostatek jeho zaměstnání uvádějí v dřímotu. Ale i cit duševní, buďsi bolestný buď příjemný, konečně zeslabuje a uspává.

Anthologie ze sadův poesie ruské.

Od Lad. Čelakovského.

Tři palmy.

(Lérmontov.)

V stepech Arabských pod slunce úpaly
Vysoko tři hrdé palmy vzrůstaly.
Pramen mezi nimi z půdy neúrodné.
Hrče, valil vlny chladivé i plodné,
Chráněný pod stínem listů spleťavých
Od slunečných střel a písků létavých.

Mnohé doby prošly ticho bez změny;
Nikdy z cizí strany chodec umdlený
Rozhárалou hruď ku vláze chladící
Pod zeleným krovem nepřiložil líci.
I již usýchaly pro slunečný znoj
Listů rozkošné a libozvučný zdroj.

I jali se palmy s Bohem hádati:
„Souženo-li nám zde tak usvádati?
Kolbány vichřem, znoujem ožehány
Rostly jsme i květy nikým nepoznány,
Nikomu k radosti neprokázíc vděk...
Nepráv tvůj, ó nebe, svatý rozsudek!“

Toliko umlkly — v dáli modravé
Sloupem krontily se písky žlutavé,
Zvonnův nestrojný se rozléhaly
zvuky,

Pokryté koberci pestřely se štuky,
I šel, jak člun v moři, se kolibáje
Velbloud za velbloudem písek zřívaje.

Notaly se, visíc mezi hrbů s nich
Vzorkované clony stanů cestovních,
Časem smuhlé ručky je odhrnovaly,
Černé, velké oči odtud hledaly...
I vyhublé tělo k sedlu nakloně,
Arab popíchoval vraného koně;

I kůň vzpínaje se časem vybočil,
Jako parda, střelou sklaný, poskočil,
I oděvu bílé, neúpravné řasy
Vily se po plecích jezce do okrasy;
I s křikem a svistem honě po písku
Házel on a chytal kopí na skaka.

Hle, dochází k palmám žumč karavan;
Veselý v jich stínu rozložil se stan,
Nalily se vodou okovy zvůčící,
I kynouce, hrdě hlavou květořící
Palmy vítají nezvyklých hostů roj,
I napájí štědře studený je zdroj.

Ale jen co země kruh se zabežil,
Na zpružené kořání topor udeřil.
I neživí padli chovanci století
Oděv servaly jim s žártem malé děti,
Těla jejich byla potom zrabena,
I do jitra zvolna ohněm hubena.

Když uprch' na západ mrak z východ-
ních bran

Utčenou svou pout' dál konal karavan,
I na neúrodné půdě nechal sledy —
Sotva zřejmé — popel vychladlý i šedý,
Slunce ostatky pak suché dožehlo,
A je potom v stepi větrem rozneslo.

I vše, vyní dívo, pusto v okolí,
S listím bublavý již tok neřvalohlý,
Nadarmo o, aťm on proroka teď přesl,
Jeho brzy písek žeroucí zamořil,
A sup chocholatý, stepní nelidný,
Nad ním krvavý kořisti kluje dík.

Ukolébavka kosačky.

(Lermontov.)

Spi, hošíčku můj překrásný,
Hajičkej — haji.
Ticho patří měsíci jasný
V kolébku tvoji.

Budu povídat povídky,
Píseň zapěji,
A ty dřímej, zakryv vídky,
Hajičkej — haji.

Po kamenách Terek vodi
Pleskem mutný val,
Zlý Čečen na břehu chodí,
Točí svůj kinžal.

Však tvůj otoc, starý vojen
Otuzen v boji,
Spi maličký, buď spokojen,
Hajičkej — haji.

Sám ty seznáš — poruč Bohu —
Branné podruží,
Směle v střemen vložíš nohu,
Vezmeš oruží.

Já ti v vojenské sedléce
Medváb vyžiji....
Spi mé dítě, spi mé srdce
Hajičkej — haji.

Bohatýr ty budeš s vidu,
Kozák duší svou,
Provodit já tebe vyjdu,
Zamáchneš rukou....

Kolik horkých slz ukradkem
V tu noc prolíjí!...
Spi, anděle, ve snu sladkém,
Hajičkej — haji.

Hořem budu já unývat
Bezútěšně ždát,
Cellčský den se modlívát,
V noci zvěstovat.

Budu myslet, že ty toužíš
V tom cizím kraji.
Spi, dokud se nic nesoužíš,
Hajičkej — haji.

Dám ti na cestu co mohu,
Památku svatou,
Ty pak, když se modlíš Bohu,
Stav ji před sebou.

Hotově se v boj hrozíci
Pomni máš svoji...
Spi můj hošku květolici
Hajičkej — haji.

Spor.

(Lermontov.)

Jak to kdysi přede tlupou
Souplemenných hor
U Kazbeka s horou Šatem
Veliký byl spor.
„Chraň se!“ pravil ku Kazbeku
Šedovlasý šat,
„Musíš bratře se člověku
Ne nadarmo vzdát!
Vystavíš on dymné chýže
Na ústupoch hor,

Ve hlubině doupat твоjich
Zařinčí topor;
I tu železná lopata
V kamenný bok tvůj,
Dobývají mědi, zlata,
Všeže strašnou sluj.
Stoupeji už karavany
Po hřbetu těch skal,
Kde se vznášely jen chmýry,
Orel kraloval.

Lidé chýř! Byt i první
 Krok byl nechtěn,
 Chraňte se! jest mnohohldný
 Východ mohuten!
 „Východu se neobávám!“
 Odpoví Kazbek:
 „Hlaboko spí tam rod lidský,
 Už devátý věk.
 Pohled: ve stínu platány
 Pěnu sladkých vin
 Lije na pestré šarváry
 Zasnulý Gruzín.
 I skloniv se v kouři dýmky
 Na květný divan;
 Při perlickém vodotrysku
 Dřímá Teheran.
 U nohou Jerusalema
 Bohem seřřena
 Nehlasná i nepohnutá
 Mrtvá krajina.
 Dále, věčně cizí stínu,
 Myje žlutý Nil
 Vedrem opukané stupně
 Královských mohyl.
 Arab, zapomněv nájezdy
 V stanech květnatých,
 Opěvá, žčřaje hvězdy
 Díla otcův svých.
 Vše, co zdes dostupno oku,
 Spí v pokojném sně.
 Nemí východu slabému
 Pokořiti mne.“

— „Ještě nechal se za rána!“
 Mluvil starý Šat:
 „Bratře! hle na sever v mraku
 Co to znamenat?“

Tajně se Kazbek ohromný

Na to zasmutl,
 I smuten na sever tamný
 Zraky obrátil.
 V stranu tu on v pochybnosti
 Patřil, plný dum,
 Vidí rojení se divně,
 Slyší zvon a šum.
 Od Urálu do Dunaje,
 Řeky pěkných vod,
 Jdou jak vlny, blýskající
 Pluky na pochod;
 Bílé prapory se vlají —
 Kovil v planinách —
 Pestří stoupají hulání
 Vzrývající prach;
 Vojské tu bataliony
 Těsně v řadech jdou,
 V předu znaky vzhůru nesou,
 Na bubny bijou;
 Baterie mědným strojem
 Skákají a hřmí,
 Dýmající jak před bojem
 Doutnáký hoří.
 Trudem vojny vychovaní
 Šedý generál
 Hroze očima je vede
 Ku Kavkazu dál.
 I jdou všechny statné pluky
 Šumem bystrých vod,
 Strašně váhavé jak mraky
 Přímě na východ.
 I, zlověstnou trápen dumou,
 Plný černých snů
 Sčítal Kazbek zasmušený,
 Nešťel on vrahů.
 Smutným okem on obhlédl
 Plémě hor svojich,
 Čapka na hlavu si vtisknul —
 Na věky utich’.

Prorok.

(Ler montov.)

Z těch dob jak věčný Soudec sám
 Mně proroka dal všeho-zvěstí,

Já v očích lidí dočítám
 Jich sloby se a jich neřestí.

Já lásky jal se hlásati
I pravdy čistá naučení,
I počali hned sáhati
Mí všickni bližní po kamení.

Já žebrák jsem ubíhal z měst
Posypav popelem své hlavy,
I hle teď v poušti žít mi jest
Jak ptactvu darem boží stravy.

Mně pokorný tam tvorstva líce,
Jež zákon Předčasného zná,
I hvězdy slyší slova má,
Paprsky radostně hrajíce.

Když skrze šumavý měšťák střed
Se ubírávám noustáním,
Tam starci dětem praví hned
Se samolibým ponemáním:

„Popatřte hle! to příklad vám,
On hrd byl, nesrovnal se doma,
Chtěl namluviti, hlupec, nám,
Že Bůh to mluví jeho rtoma!“

„Popatřte děti jen za ním,
Jak on pošmourý, chud i bloudý,
Hle, jak on nah a plavý bědy,
Jak pohrdají všickni jím.“

Větev Palestiny.

(Lermontov.)

Pověz mi, větev Palestiny,
Kde rostla jsi, kde zkvěšala,
Jakých to hor, jaké doliny
Ty okrasou jsi bývala?

I u čistých-li vod Jordána
Svit východa tě miloval,
Noční-li vítr v horách Libána
Tě rozhněvaný kolébal?

Modlitbu po tichu-li četli,
Neb pěli písně žalmové,
Když tvoje listy v věnce pletli
Solima bidní synové?

I palma ta-li ještě živa,
A v letní dobu rozřátou
Na poušti chodcoví-li kývá
Vždy hlavou širokolistnatou?

Či v neblahé rozloučenosti
Usvadla ona jako ty,
I na list pozlutlý se hostí
Prach dolný plav lakoty?

Povídej: nábožnou kdo rukou
Tě v dálný kraj ten posunes,
Nad tebou často chřad-li mukou,
Sled-li ty chráníš horkých slez?

Či v božím vojtě skvělý vojen
On byl, s čelem bezoblačným,
Jak ty vždy nebe jsa dostojen
Před lidmi i před Nezračným?

Hle tajná ochrana tě jímá,
Při zlatoskvoucím obraze
Ty stojíš větev ze Solima
Svatyni věrná k ostraze.

Prozračný soumrak, lampy jasnost

I archa, kříž, znak svatý, jsou

Samotný mír a klid a spasnost,

V okruh tebe i nad tebou.

Kvítek.

(Puškin.)

Vybledlý kvítek, zapomenutí
Usychlý v knize vidím já,

A hle již dávno rozemněná
Se naplnila duše má.

Kdy květl? kde? za jakou rukou?	Na paměť něžného shledání?
I dlouho květ? kým utržen?	Či osudného loučení,
Cizí-li aneb známou rukou?	Či samotného se kochání,
I k čemu sem byl položen?	Na polích, v šerosti lesu i?

I živ-lit on i ona živa?
 I kdež je nyní jíme svět?
 Či již usvadli, jak ta víva,
 Jak tento nevědomý květ?

Ančar.

(Puškin.)

Na poušti vyprahlé i skoupé	I jestli děštná vlaha zrosí,
V rozpáleném od znoje luhu	Zabloudilá list jeho hustý,
Ančar, jak hrozná stráž na stání,	Už s jeho sněží jedovatý
Sám jedin stojí po všem kruhu.	Děšt kane v písek horkopustý.

Jej příroda živivých stepí.	Však člověka si poslal člověk
V den svého hněvu porodila,	K ančaru velitelským vzhledem,
A umrtvělou zeleň větví	A poslušně ten podnik' cestu
I kořen jedem napojila.	A k jitru navracel se s jedem.

K polední roztopiv se žárem	On přines' z pouště smrtnou smolu
Jed kůrou jeho kape dolů,	A větev s listy usvadlými,
I stydně průchladem večerním	I pot po zhlédlém jeho čelu
Ve prozračnou a hustou smolu.	Se říval toky studenými.

Ni ptáče k němu nepolétá,	I přines' — oslaběl a lehl
Ni tygr nejde; víchr rosný	Pod krovem chýžky na rohože
Jen narazí o dřevo smrti —	I umřel, bídný, pod nohama
I prchá pryč už moronosný.	Nezmoženého velemaše.

A kníže omočil své střely
 Do štávy z jedovaté chrastl,
 I zhoubu rozeslal on s nimi
 Do sousedů pokojných vlastí.

Běsi.

(Puškin.)

Letí chmury, krouží chmury;	Jedu, jedu v bílém poli;
Pomizivá luny moc	Zvonek sání din-din-din...
V chumle sněhu svítí s hůry,	Strážno, strážno po nevolí
Smutno nebe, smutna noc.	V středu neznámých revní.

„Ej, jeď vozko!“ — „Jde to stíží
S koňmi, pane — jřada slá;
Vánice mně oči klíží,
Všecky dráhy zamešá.
Kdybys zabil, nikde sleda;
Zbloudili jsme ... ach to strach!
V poli běs nás vodí, běda,
A tu krouží po stranách.

Pohleďte: hle, on dovádí
Duje, plije v čelo mně,
Hle — a nyní v úvoz svádí
Rozdivočilé koně.
Tam co milník nebývalý
Teď se vypnul přede mnou,
Tam třpytnul plamének malý,
Pustou propadnul se tmou.“

Rvou se chmury, víří chmury,
Pomizívá luny moc
V chumle sněhu svítí shůry,
Rmutno nebe, rmutna noc.
Není síl obrátit v dolí,
Zvonek pojednou umlk',
Koně stáli. ... Co tam v poli?
Kdož je zná, čert nebo vlk?

Vichr skučí, vichr pláče,
Koně bystří frkají,
Hle už běs daleko skáče,
V tmách teď zraky jiskrají!
Koně znova rozešli se,
Zvonek sání: din-din-din ...
Duchové aj! sebrali se
V středu bělostných rovin.

Bez obrysu bez postavy
Ve rmutné měsíce hře
Zakroužily běsů davy
Jako listí v novembře.
Kolik jich! i kam se rojí?
Co tak žalně zpívají?
Domovému hrob-li strojí?
Vědmu za muž vdávají?

Letí chmury, krouží chmury,
Pomizívá luny moc
V sněhů chumle svítí shůry,
Rmutno nebe, rmutna noc.
Letí běsi rojem valným
V bezhraničné výšině,
Úpěním a vytím žalným
Rozrývají srdce mně

Veliké tajemství.

(Duma od Kolcova.)

Mračna nosí vodu,
Voda pojí zemi,
Země plod vydává.
Bezdna hvězd na nebi,
Bezdna žití v světě,
To mračná, to světlá
Příroda tajemná
Stárnouc v pochybnostech
O velkých tajemstích
Chodí nenávratně
Věky za věky.
U každého věku
Tak se věčnost táže:
Čím končilo s' dílo?
„Druhého se potaž,“
Každý odpovídá.

Smělý rozum s prosbou
Plane k Vševědnému:
„Ty povídej myslím
Tvorstva toho tajnost.“
Odpověď zas tajnou
Přírody šlou divy,
Tišinou i bouří
Mysl zřásajice.

I co vyplní se
S přírodou budoucně?
Ó zahotíž lampo
Jařej' před Rozpiatým!
Těžké mně dumy,
Sladostná modlitba!

Ruské písně.

(Kolcov.)

1.

Hřeje slunéčko
Ale v podzim,
Květou i kvítka —
Ale ne v čas.

A byla zjara
Sezloutlá step,
Mráčky šly nad ní,
Nedaly déšť.

Nocmi kde rosa
Upadala,
Jitrem tu tráva
Usvádala.

I všechny ptáčky,
Lastovičky,
Pěly tak smutno
A žalóžno,

Žet ode sluchu
Stydnula krev,
Do duše líl se
Smrtelný bol.

Tak přešli dnové
Mé mladosti,
Bez milé duše
Bez radosti.

2.

Bez umu, bez rozumu
Jsou mne za muž vydali,
Zlatý věk můj děvičí
Násilím ukrotili.

Proto-li moji mladost
Ostříhali, mazlili,
Za sklem ode sluníčka,
Krásu pěstovali,

Abych věk svůj za mužem
Hořekujíc plakala?
Bez lásky, bez radosti
Rmoutila se, trápila?

Hovoří tak rodiče:
„Zbohatne — i zlaskaví,
Po srdci-li vybere,
Trpčejší se dostaví.“

Ano, ba sestárnuvši,
Rozsouzet, radu dávat,
I s sebou jarou mladost
Po rozpočtech srovnávat!

3.

Tak duše opouští
Hrud také mladistvou,
Prosí život druhý,
Chce ona volnost svou.

To-li dílo — po dvou
Nad řekou seděti,
Na zelenavou step,
Na kvítky hleděti!

To-li dílo — po dvou
Zimní noc kráti,
Druha horkou rukou
K nádrům přivtěti!

Po jitru, na záti
Objímat, převázet,
Večerem pod vrata
Vstříc mu zas vycházet!

4.

Mnoho jest u mne zde
Pavlanů i sadů,
Pohodlných polí,
Hustě krytých lesů.

Mnoho jest u mne zde
Lidí a statků mých,
Slovutných bojarů,
Přátel spolehlivých.

Mnoho též u mne jest
Perel a kožešin,
Oděvů předrahých,
Koberců od květin.

Mnoho pak u mne jest
Stříbra — na hlučný kvas,
Řečí — ku besedám,
Vína — v hodovní čas.

Já ale znám, za co
Léčivých trav hledám,
Já ale vím, o čem
Trápím se s sebou sám.

Prsten.

(K o l c o v.)

Prstěnečku můj zlatý,
Nenahledný, předrahý,
Světlou lásky paměti
V oči máš jí hleděti!

Jestli smutek vejde v ni,
Ty počerněj, naběhni,
Jestli radost — zaskvěj se,
Diamantem rozhrěj se

Nepaměť-li nastane,
Duše cítit přestane, ...
Potom, prstěnků zlatej,
Sám sebou se rozsypej!

Sedláček.

(K o l c o v.)

Což ty spíš, sedláčku?
Viz! jaro na dvoře.
Viz! tvoji sousedé
Dávno již robotí.

Vstaň, prosni, zvedni se,
Pohlédni na sebe,
Čím jsi byl, čím se stal,
A co jest u tebe.

Na humně — ni snopa,
V moučnicích — ni zrna,
Na dvoře — po trávě
Leda se převalíš.

Ze sednic Domový
Metlou ti smet vymet,
I koníky za dluh
Po sousedech rozveď.

Truhla též pod lávkou
Povrhnutá leží,
Jizba ti prohnutá
Jak staruška stojí.

Vzpomni na štěstí své,
Jak ono tékalo
Po polích, po lukách
Stříbrnou bystřinou,

Ze dvora do humna
Po pěkné stezičce,
Po vsích a po městech,
Na trzích po lidech,

I jak mu dvéře vždy
Všude otvíraly,
I v čestném úhelku
Bývalo místo své.

A nyní pod oknem
S bídou ty tak sedíš,
Celý den na peci
Bez přestání ležíš.

A v polích sirotou
Nekošen klas stojí,
Vít zrnem točí,
Pláče na něm klaje.

Což ty spíš, sedláčku?
Viz! léto prošlo již,
Viz! jeseň už na dvůr
Prohlídá skrze plot.

V sledu za ní zima
V teplém jde kožichu,
Sníh sype na cestu,
Chrstí pod saněmi.

Sousedové na nich
Rýž vezou, prodají,
Sítájej do truhlic,
Z korbele pivo pijí.

Skrivánek, orel i poel.
(Chomjakov.)

Když probudiv se prosvítuje
Již rosnou Východ záplavou,
Nezhledný skřivánek si pluje
Rovinou nebo modravou;
I v učeňení, bez nauky
On tvoří píseň; s vysoka,
Své stříbrojasné sype zvuky
Na vzdušnou dráhu větrka,
Kořistí orel pomínaje,
Letí — i výše ledých chmur,
Jak plachta křídla rozstýláje,
Mohutně vzplývá on v lazur.

Proč lžají, proč písně pět?
Proč pak horoucí zachvaty?
Poeta v nebe unášejí
Ze mraku dálné nicoty?
Proto že v nebi opojení,
A v písních sil je zvršení,
I hrdá vůle ukojení
V nadoblačném rozkřídlení:
Proto že v výš nebesklona
Kraj zemský vidět, zálubou;
I choullostný rod zemělon
Daleko, nízko pod sešou.

Rusi.
(Chomjakov.)

„Zhrdej“ zní pochlebné ti řeči,
„Zem“ s slávy věncem na čele,
Pál světa vzavší silou meče,
Zem' nepřemožné ocelé!
Tvým vládařstvím zde mezi není,
I tvojim choutkám služný cham
Poslouchá hrdých povelů

Pokorný tobě osud sám!
Tvé slepi živí bujně oře,
Tvé hory v nebes pnou se skrej,
I jezera tvá jako moře
Nevěř, neslouchej, nezdrdej!
Ač hluboké řek tvojech vlny,
A jak od mořských vln jich hluk,

I nádra hor dýmantů plny
 I pyšný žitem stepí luk:
 Ač před tvým velitelným bleskem
 Se kloní národy podál,
 I sedm moří věčným pleskem
 Ti pje chvalobný chorál:
 Ač daleko se hrůzou dravou
 Pronesl tvoji peruni,
 Vš t touto silou, touto slávou,
 Všm tímto prachem nezhrdnl!
 Hroznější tebe Řím panovný
 Cár sedmichlumné šije byl,
 Snú oskutečněnému rovný
 Divoké vůle, tvrdých sil.
 I nestrpen plál ocel rudý
 Z Altajské hordy pravice,
 I zaryla se v zlata hrudy
 Západních moří cařice.
 A čím je Řím? a kde Mongoli?
 I v prsou skryv předsmrtný ston
 Bezsmocné kuje teď kramoly
 Nad bezdnou chvějíc Alblon.
 Duch všáký hrdosti bezplodon,
 Nevérno zlato, křehka zbraň,
 Však svatyně svět jasný hoden,

A silna modlících se dlaní:
 I hle! za to, že ty nevzdorna,
 Že v citu dětské prostoty
 I v srdce mlčení pokorna
 Hlas tvorce jsi přijala ty:
 Dal tobě on svoje přizvání,
 On slavný úděl tobě zděl,
 Na světě chránit dotrvání
 Vysokých žertv i čistých děl.
 Bratrstvo plemen chránit svaté,
 Živící lásky krveproud,
 I bohatý sklad víry zřáté
 I pravdu i bezkrevný soud.
 Ó vzpomni úlohy vysoké,
 Co bylo, v srdci rozkřesl,
 I ducha života hluboko
 V něm ukrytého doprosil!
 Jej poslouvej: i láskou spasnou
 Ty obejmí vše národy,
 Jim rozlej víry skvělost jasnou,
 Zkaž jim tajemstva svobody!
 I budeš v slávě divotvorné
 Všech zeměsynů výš se skví,
 Jak nebes klenutí lazurné,
 Prozračný Nejvyššího štít,

Ostrov.

(Chomjakov.)

Výspo pyšná, světa divá,
 Kráso všeho podluní,
 V moři věnci, v tání sivé
 Skvoucí drahokameni!
 Hrozný strážce tvé svobody,
 Přemožitel cizích sil,
 Široko v kruh tebe vody
 Šodý ocean rozlil.
 Bezdný on i prostorný
 Všecky země bíčaje,
 Smířený všák i pokorný
 Tebou on si libuje,
 Pro tebe on mairně krotí
 Zuřivý svůj vlnoběh,
 I objev jak drahou choti,
 Lbá bělostný tvůj břeh.

Země plodná, blahodátná,
 Milená dci přírody!
 Jak květou tvá pole žatná,
 Jak šumí tvé národy!
 Jak panovně nad vlnami
 Vlaje v šif tvůj praporec,
 Jak krvavě nad břehami
 Hoří v tvých rukou meč!
 Jakto věnec tvé nauky
 Blýská nad tvou hlavou,
 Jak velebné písní zvuky
 Ve světě mrštěny tebou!
 Oblitá vše bleskem zlata,
 Myslí vše ozářena
 Ty jsi šťastna, ty's bohata,
 Ty's rozkošna, přesilna.

I dalací mocnářové
K tobě kloní zraků svých,
Jaké zákony as nové
Předpíší ty sudbě jich.

Avšak za to že jsi lstiva,
Že jsi plna hrdosti,
Že jsi světské slávy chtěla
Víc než boží libosti:
Však za to, že církev boží
Rukou svatopráznou
Přikovala's ku podnoží
Vládě své neuctivo:
Tobě, panovnice moří,
Přijde — i již blizek — den:

Blesk tvůj, plato, pyšné zboží
Mine, zmizí vše jak sen.
Hrom v tvých rukou poostydne,
Zejde meče blesk i žár,
I tvých pyšných synů pbití
Jasně myslí blahý dar.
Přestane tvůj prapor slyšet;
Volna zas i strašlivá
Ve kře bujná bude plymout
Moře vlna šumivá.

I pokorné straně druhé,
Plné víry, divokras,
Oddá Bůh soud zeměkruhu,
Země hrom a nebes hlas.

Prosba. (Chomjakov).

Ó sželte se nad mnou! — ó dejte vůli mně!
Ze kraje dálného zov kouzelný se nese,
I moje krev kypí i srdce bouřně třeše
V ten dálný kraj, k vojně, k vojně.
Vy vidíte, v boj vrhají se pluky,
I čáskou vítězství se jiskří všechněm hled,
Ó tam, ó tam v krvavých bitev hluky
Já poletím za nimi vsled.
Mně dřímavá se huší něha prázdná,
I klidných dnů mír polosvědomý,
Jak v stepích pout jednoobrazná,
Jak hrob, tak chladný i němý.
Mně huší se bezumné veselí,
Nenadšených duší přetvařné pochmelí,
Té věčné nudnoty i přechodův mám dosti
Z dělinské zábavy do žebračké starosti.
Ó sželte se nad mnou! podejte měč blesknouti,
Podejte bodrého a lehkého koně!
V ten kraj, kam zalétá chvat nadšení horoucí,
Jak víchr, jak mysl on unese i mě.
Na jeden mžik hle! okovy zlé sudby
Já smělou rukou zdrtil dme.
I těškosť srážení jak. Nbě zvuky, hudby,
I bojovnéky vítěznostávy ples . . .
V zarané záte čna, při čerstvé rosy třeptu
Zaslechnout děla hlas, zovoucí v boj a spěch,
Hledět, jak v slunce zlatém svitu

Blásk jasně hraje na hrotech.
 Jak juné odvahy šedivý vůdce plný
 Pokorný vede šik na prudkou s vrahy seč,
 I vlašť zástupy jak v podzim bouřné vlny :
 I tehdy cítiti, že věren břitký meč, . . .
 Že síla diah, že víchrem kůň se řítí,
 Pod svístem kul, do dýmu, do ohně,
 Že hrdé srdce tu pokojně v prsou cítí,
 Že onen dolný svět všť drahým není mně,
 Že mohu já s usmáním pohrzení
 Na život, smrt i na sudbu hledět!

Ó tato sladká okamžení

Navratte mně, navratte mně je zpět!
 Na zemskou step já nechci ukovat se
 Bez vůle, nadějí, jak předčasný stařík,
 Jak žena bázlivá před sudbou nepřivýk'
 Poslušnou hlavou skloňovat se,
 Slyšet, jak zmatený a nudný každý den
 Vždy stejné písně odpovídá,
 I ticho duši pohruzuje
 V jakýto slabodušný sen.
 Já nezrozen, jak útlá loď spočívat
 Usnuvší v přístavu, neměvší v moře vstup.
 Jak zahálčivá korma stílvat,
 Co hniloby a červův lup.

Než já chci bouřnými si létat nad vlnami
 Mohutným korábem s vojenskou družinou,
 Pod sluncem tropika, nad severnými krami
 Tu s bezdnou zápasit, tam s hrůzou divokou;
 Jít čelem zvýšeným vsítit ranám sudby bledé,
 Ve vlasti zázraků i smrti dát se v ples,
 I lačně rozkoš pít a ze propasti šedé
 Křídlem Poésie se vznést do nebes.
 Hle, šťastný úděl můj, po němž má hrud se chvěla!
 Podejte koně mi, podejte meč a zbroj,
 V ten dálný kraj já poletím jak střela,
 I vřinu se v krvavý boj.

Píseň Řeka.

(Venevitinov.)

Kde Atiky je kraj blahostný
 Rodinka květla blažená;
 Jak otec můj, co rolník sproutný
 Pěl svobodu za pláhem já.
 Než surové Turčinův sbory

Případly v tiché naše dvory,
 Mát zabita i otec s ná,
 Jen já se s mladou sestrou schoval,
 Já s ní se spasil opakoval:
 Za vše můj meč vám odemstí.

Neml jsem slz, ač kruté hoře
 Mou hrud přetlačně sevřelo,
 Náš lehký člun nás vnesl v moře...
 Nebohé sídlo hořelo.
 Sloup dýmu černěl, rostla záře;
 A sestra roužkou zpolu tváře
 Zakryvši štkala bolestí:
 Než slyše tiché pomodlení
 Já připěval jí v utěšení:
 Za vše můj meč vám odemstí.

I plujem. Při luně potěšné
 Na skále tvrz vidí zrak náš;
 Jak stín na stírmuě baště mečné
 Pocházela turecká stráž,
 Na pušku čalma sklonila se,
 Zaplály vlny v náhlém jase...
 A hle! tu již v bezživom
 Já v rukou mladou děvů choval.
 Já objev tělo opakoal:
 Za vše můj meč vám odemstí.

Jak zaruměnila se zote,
 Přistala k břehu loďka má,
 I nad vlnou šumného moře
 Hrob skalay sestře vyryl já.
 Ne, mramor, zdoben žalozpěvy
 Ukrývá tělo milé děvy,
 Ne pod skalou trup její tli;
 Leč na skále té nepřeměnné
 Já slovo vrýpal zasvěcené:
 Za vše můj meč vám odemstí.

I poznali Mahometaně
 Z těch dob na vojně ocel můj;
 Z těch dob jak často v seči brauné
 Vždy opětuji já slib svůj.
 Pád otčiny, dar smrti krásný
 Vše, vše zpomínám v čas užasný...
 I kdykoli meč zablytí
 A hlava s čalmou v prach se sklání,
 Já říkám ve zlém pousmání:
 Za vše můj meč vám odemstí.

Mláďi nového proroka čínského.

Opravdivá povídka z kraje.

Mezi nejzajímavější úkazy našeho věku náleží vznikání dvou nových spolků náboženských, ježto podivným způsobem původ vzaly právě ve státech celou svou povahou nejvíce od sebe se různících. *První* z oněch spolků (*Mormonové*) povstal ve Spojených obcích Severo-amerických, — v státu republikánském, nedávno vzniklém, s úžasným kvapem vzrůstajícím, bujně a pohyblivě se vyvinujícím i všem cizím živlům otevřeném; *druhý* v Číně, — v státu svrchovaně monarchickém, na světě nejstarším, ve všech svých formách nehnutém, ano, jak se pravilo, skamenělém i všem cizím vlivům nepřístupném.

R. 1827 dne 27. září našel Joe Smith, jak pravil, zjevením angela kovové desky, na nichž tajným písmem posvátným nové učení napsáno bylo, jež vnuknutím Božím četl a přeložil i r. 1830 pod jmenem: *Book of the Mormon* tiskem vydal. Tři léta na to uveřejnil Smith *Knihu zákonů* (*Book of commandments*) a již r. 1840 založil se svými přívrženci u řeky Mississippi město *Nauvoo*. Jak znamenitě spolek tento byl již vzrostl, jeví se patrně z toho, že na vystavení chrámu přes půl druhého millionu zl. k. m. vynaložiti mohl. Ačkoliv náčelník a původ nového učení, aneb jak sám se nazýval: *Pán, tlumočník, prorok a apoštol Ježíše Krista a starší církve*, r. 1844 dne 24. června od zuřivé roty obyvatelstva Missourského a Illinoiského zavražděn byl, přece spolek jím utvořený a na zásadách hierarchických a kommunisti-

ských založený nezahynul.*) Jeho údové vystěhovávče se dle na západ založili v údolí Slaného jezera v krajíně indianské *Nový Jeruzalem*, a osada jejich za krátký čas tak vzrostla, že r. 1852 mezi Spojené obce Severo-americké přijata byla. Počet přívrženců učení Smíthova udává se již na půl milionu (?), — mají hojnou literaturu, několik časopisů (i v Evropě); a jejich missonáři nejen v Americe ale i v Britanii, Irsku, ve Francouzech, Dánsku a Nórsku nové údy k sobě lákají, a to ne bez prospěchu. Hlavním takovým lákadlem je učení, že ještě v tomto století soudný den nastane a jen obyvatelé Nového Jerusalema hroznému soudu ujdou; proto se nazývají *Seatými soudného dne* (Latter-Day-Saints). Učení a zřízení Mormonů přišlo se tak zásadám, jež naše vzdělanost v životě mravním, náboženském a společenském za platné uznává, že zajisté s podivným jest, kterak takového rozšíření za krátký čas najítí mohlo, kdežto přece s historickou jistotou dokázati lze, že na sprostém podvodu se zakládá a původce jeho hrubě nevzdělaný, ano v mravním ohledu ohonný člověk byl. Základní kniha celého učení a zřízení, ona *Kniha Mormonova* vážena je totiž z podivného jakéhosi romanu náboženského a sociálního, jež jistý Šalomon Spaulding (umřel r. 1816), schudlý pastor, jinak ale literárně vzdělaný člověk, v Novém Yorku sepsal. Bylo tenkrát míněno oblišené, že Indianové původ vzali ze ztracených druhdy desíti kmenů židovských. I vyličil Spaulding slohem biblickým, kterak v dávné době Židé do Ameriky se přistěhovali, k jichž potomkům Ježíš Kristus po svém vzkříšení přišel evangelium hlásati. Pobožný křesťan *Mormon* sepsal prý r. 330 toto pravé učení Kristovo, a syn jeho *Moroni* dokončil r. 420 bibli *Mormonovu*. Spaulding nazval svůj roman: *Rukopis odkrytý* a podal jej r. 1812 tiskaři v Pittsburgu k vydání. Tu ležel spis několik let, až po smrti tiskařově sazeči Sidney'ovi Rigdon'ovi v držení se dostal,

*) V čele Mormonů stojí praesident, dva rádcové a patriarcha, dále dvanaácte apoštolů a vysoká rada, z 12 osob složená. Jen vzdáním se všeho osobního jmění lze do spolku vstoupiti a milosti nabyti. Jak známo uvedeno u Mormonův mnohoženství.

jenž se Smithem se spřáteliv spoluzakladatelem sekty Mormonské se stal. Na takovém základu spočívá hlavní kniha učení Smithova, a když byla na světlo vyšla, poznali ihned bratr a vdova Spauldingova v ní román dotčený, jakož se též dobře ví, odkud Smith vážil tajemné písmo na deskách posvátných — směs to překroucených liter hebrejských, řeckých a latinských.

Ačkoliv se učení toto s úžasnou rychlostí rozšiřuje, doufáme v důvěře ve vyšší řízení člověčenstva, že mormonství — v původu svém sprostý a patrný podvod a klam, v podstatě své pak nejapná směsice z pověr a živlů komunistických, ze sobectví a smilství, v nic se zase rozpadne. Důležitější a jak se zdá původem a podstatou onačejší je nové hnutí náboženské v Číně, ježto za krátký čas daleko a široko v ohromné této říši se rozloživši, ve spojení se živly politickými krvavou a krutou válkou domácí způsobilo, že známý sinolog, professor Neumanna v Mnichově, jenž četné spisy nového proroka čínského a jeho přívrženců před sebou má a do němčiny přeložil, o tomto hnutí praví, že jest událostí světodějinnou, co do účinků v našem století snad nejdůležitější. Zdá se skoro, jakoby se tu jednalo o provedení nové soustavy politické, náboženské a vůbec kulturní v říši a národu na světě nejstarších a největších. Byla by to událost tak ohromná, žeby před ní naše tak nazvané velké interesity a otázky pouhými maličkostmi byly, kdyby říše, v základech a podstatě své skoro čtyry tisíce let stará a národ čtyry sta millionů počítající, jiných forem státních a nových živlů kulturních nabyly. Průdu krve tu již tekly následkem tohoto hnutí a též vně mračna se stahují nad starou Čínou, a zdá se, jakoby duch Evropský, surovou ovšem pěstí anglo-saskou, na pevně zavřené brány její tloukl. Kdož pak může předpovídat osudy národů, jak je řídití bude Prozřetelnost? Avšak uvažujíc běhy a převraty zde na zemi, můžeme se domýšleti, že zvláštní ona kultura čínská, k takové výši dospěvši a takového stáří dosáhši, konečně přece dožije, čehož některé známky zajisté se ukazují.

Kde se tak ohromné věci připravují a při převratech těchto tolik krvavých obětí padá, budiž nám dovoleno podati

ministrní obrázek ze života onoho muže, jenž v tomto hnutí v popředí stojí. Jestli to vyličení mládí nového proroka čínské — vyličení, jež prof. Neumann *opravdivou povídkou z kraje* (eine wahre *Darstellung aus dem Mittelreiche*) nazývá. Příbuzný dotčeného proroka, na víru křesťanskou obrácený Číňan, jmenem *Hongšín*, sdělil podrobně o něm, dílem ústně, dílem písemně, správě misijnářů *Hambergerovi* (+ 1854 dne 13. května), kterýž je v anglickém jazyku pod titulem: „*Vylíčení Hong-siu-tsin-ova a původ Kuangsi-ova povstání v Číně*“ tiskem vydal. Hamberg o zprávách těchto praví: „Celé pojmání a vyličení je naskrze čínské. Snažil jsem se co možná věrně je podati co do způsobu i obsahu.“ Dokládá pak dále, že tyto zprávy odjinud váženými se stvrzují. Neumann o Hambergovi dává svědectví, že je nestranný a rozvážlivý muž; neméně obváli dotčený spisek biskup Victorienství, jenž o něm úvahu napsal v novinách anglických (*Friend of China*), v Hong-Kongu vycházejících. Naše skrácené zpracování, kde místy k lepšímu porozumění něco přidáno, vůbec ale původního rázu co možná šetřeno, váženo je ze článku prof. Neumanna*). Vypravuje pak Hongšín takto:

I. oddělení. *Hrdinův původ a věk dětský.*

Rodina *Hong-šou*, z níž já a *Hong Siutsien*, mladší bratr *Kristův*, pocházíme, vede svůj původ až do doby dynastie *Song'ské*, do let panování *synů nebeských* (císařů) *Hoetsonga* a *Kintsonga* (12. stol. po Kr.), kteříž od severních barbarů jati a daleko na sever za moře piskové (poněť *Chobi*) zavlečeni byli. Tenkrát byl jistý *Honghao*, úd našeho rodu, ministrem v říši středu. I ja věrným sluhou svého pána vydal se, doprovázen jediným služebníkem, na cestu do daleké země, aby nešťastnému knížeti svému pomoci poskytl. Barbarové s věrným ministrem a průvodcem jeho ukrutně nakládali, a konečně je, opatřené skromnou zásobou potravy a šatstva, do neobydlených pouští vyhnali. Věrný sluha dal svou potravu a šatstvo pánu, sám sebe obětoval, aby milovaného ministra při životě zachoval. Přece však se *Honghao-ovi* velmi zle vedlo; musel se dlouhý čas jahodami a bylinami živiti. Po několika měsících nalezše jej barbarové divili se velice, že ještě na živu. Slitovavše se nad ním opatřili jej vši potřebou a poslali dolů k velké zdi, kde slavně ve vlasti přijat byl.

Honghao měl tři syny; nejstarší z nich stal se ministrem jak otec, mladší dva dosáhli po přáních a skvěle odbylých zkouškách místa v říšské aka-

*) Westermann's illustrierte Monatshefte Nr. 2. u. 3.

domi, kteréž důstojnosti jsem nejučenějším a nejschopnějším mužům se dostává. Jim svěřeny jsou práce nejtěžší, jako spisování dějin říšských a vydávání zákonů a nejdůležitější řízení státní. Nedlouho před záhubou panujícího rodu, jež severní barbarové (Mongolové) vlády zbavili, bylo přes padesát osob z valavánské rodiny Hong'ů v jeho službě. Záhubou domácí dynastie vybledl též lesk naší rodiny. Hong'ové, co praví synové vlasti, nachtěli sloužiti pod mongolskými barbary, volili raději s vysokého postavení sestoupiti dolů ke sprostému černovlasému lidu říše středu. Během století rozšířili se v několika jižních krajích. Osaďa Hongů v okresu Hoahienkém, dvanáct hodin od Kantonu vzdálená, odvozuje se od dvou bratrů z rodu Hong'ův, od Šintun'a a Šinve'e. Od prvního pochází ve čtvrtém koleně Siutsiuen, od druhého, též ve čtvrtém koleně, já, Hong'in, spisovatel této zprávy.

Všechny osoby téhož jména rodu, jakýchž v celé, od čtyř set milionů lidí obývané říši sotva více než čtyry sta bude, považují se za příbuzné a říkají si v téměř koleš bratr a sestra, onům pak ve vyjším strýc a teta. Zapovězeno jim vespolek ve svazky manželské vcházei, a kdoby to přece učinil, dostane rákoskou tolik ran, jak zákony říšskými ustanoveno, a manželství za neplatné se prohlásí. Osoby téhož rodu váže velmi těsný svazek; čím větší jich počet, tím větší jeho moc a vliv. Uražen-li z nich kdo, zdvihne se obyčejně celý rod k pomstě, z čehož často dlouhé a nebezpečné půtky znikají, jimž nezřídka ani vláda přitřz učiniti nemůže. Předkové našeho milovaného bratrance Hong-Siutsiuena byli vesměs výteční lidé. Jeho otec, Hong-Jang, měl se svou choť první třídy, rozenou Ču'evou, pět dětí; s manželkou druhé třídy, rozenou Li'ovou, neměl potomstva. Více než dvě ženy nemohl vyživiti. Pamatují se ještě velmi dobře na Hong-Jang'a. Byl vážný stařec s bílým vousem, přímý a upřímný ve svém jednání, pročež všeobecné vážnosti požíval. Každý kmen má u nás role hromadné, zemí praotců nazvané, ježto celé obci náležejí a z nichž se roční oběti a vydání obecní zapravují. Zpráva tohoto jmění svěřena byla Hong-Jang'ovi, — důvěra to a čest největší, jakáž se kmenovci dostatí může. Ve své vsi pak vyvolen byl za představeného, důležitý to úřad v naší zemi. Představený je totiž zároveň také smírným soudcem, a obyčejně zůstávají strany při jeho výroku, neb soudy jsou obyčejně velmi vzdáleny a mimo to se ví, že v mnohých případech ten za právo dostane, kdo více peněz na podplacení vynaloží. Proto jsou představení našich vsí velmi důležité osoby a mívají mnoho práce. Přece však dosáhl Hong-Jang, jak všickni jeho předkové, vysokého stáří; bylo mu více než osmdesát let, když umřel.

Rodiště Hong-Siutsiuena jest, jak jsme pravili, malá vesnička v okresu Hoahienkém; okolní krajina — daleká rovina — pokryta je polemí rýžovými a poseta nečíslnými vesnicemi. Naši Číňané zachovávají přiané mravy a obyčeje svých předků, a po celé živobyti pracují, aby nejskrovnější výživy sobě získali; dlouhým návykem pozbyli obyvatelé našich vesnic smyslu k příjemnostem života. Baží jen po užitečném a potřebném, nadarmo bysi tu hledal jakéhosi pohodlí neb lahody ve smyslu cizozemců, jež v pět přístavech jim otevřených spaňujeme.

Tak to bylo též ve vesnici Hong-Jung'ově, kdež nejdříve na západ v druhé řadě domeček jeho stál. U vchodu je velká kalužina, do níž všechno nečistě stéká, a tou vodou se hnojí. Kdo z mládí nenavykl čínskému rolnictví, nesnese jejího zápachu. Stranou od kalužiny stojí škola, kde chlapci tytéž klasické spisovatele jako v celé říši studují, v té naději, že pakli úspěchem vyniknou, nejvyšších hodností v říši dosáhnou.

Při svém narození, r. 1813 dle počtu křesťanského, dostal Hong jméno: *Ohén zdfici*, v mládeneckém věku volil sobě jméno literární: *Siutsiuén* (*zdfici a dekonaly*). Starší jeho bratři pomáhali otci v hospodářství. Rodina byla živa v nuzných okolnostech; měla jen dva bůvoly, několik prasat a co ještě k našim sedlským živnostem náleží, několik psů a něco drůbeže. Od šestého roku chodil Siutsiuén do školy a jevil neobyčejnou náklonnost a schopnost k učení. Za pět neb šest let uměl tak nazvaných čtvero knih nazzpaměť: *Tahio* (velké učení), *Čong-Jong* (neproměnný střed), pak *zdbavy Kongsie'ovy* a *Mengsie'ovy*. Později k tomu přišlo patero posvátných klasických spisův: *Iking* (kniha proměn), *Šuking* (kniha dějin), *Šiking* (kniha písní), pak *desť arcadla mravnosti* a konečně *Hiaoking*, kniha o dětské lásce a uctivosti. Sám pro sebe studoval Siutsiuén vlastenské dějiny a vynikající díla naší literatury, jimiž všem, jak to nejen já ale i všichni jeho příbuzní a soudruhowé dosvědčit můžeme, při prvním čtení úplně rozuměl. Brzo získal si chlapce přiznán učitelův a celé rodiny Hong'ovy, kteráž velkých věcí od jeho schopností očekávala. Během času, pravilo se, stane se bezpochyby doktorem aneb dokonce údem říšské akademie; vysoké postavení muže takového sjedná celému příbuzenstvu nesmírné slávy a lesku. Proto se mu poskytovala mnohé podpory. Učitelové nebrali ničehož za vyučování a příbuzní opatrovali ho oděvem, a že některé školy vzdáleny byly, také potravou. V rozmluvách s přáteli hovořil otec rád o schopnostech synových, a obličeji mu radost zářila, když kdo jeho Siutsiuén'a chválil; to dostačovalo, aby při velké své chudobě chvalotečnicka na báleček čaje neb mláku rýže do rodinné síně pozval.

Přes to přece však musel Siutsiuén v 16. roce studií nechat; rodiče nemohli déle na něj nakládati. Jako ostatní hoši stejného stáří, ježto studonty nejsou, musel nyní nějaký čas na poli pracovat aneb voly pásti. Všichni říkali, že studie opustiti musel. Za nějaký čas ale dali mu přátelé a příbuzní, jisto nechtěli, aby schopnosti jeho při práci seelské se zmařily, učitelství v rodné jeho vesnici. Tu měl Hong příležitost, neustále literárními pracemi se zabývat a povahu svou dokonale vyvinouti. Přijem našich učitelů se řídí dle počtu škál, jichž od 10 až do 20 v jedné škole bývá. Menší počet než 10 nestačil by k výživě učitelově, a více než dvacet jich nemálo přijmouti, protože by pak každého zvlášť vyučování a z úloh vyslýchatí nemohl. Každý chlapec dává ročně 50 liber rýže, 1½ libru oleje a tolik též másla, soli a čaje, a podle stáří a schopnosti 1½ až 4 dollarů na penězích a mimo to 45 malých našich penězů (asi 10 kr.) na zvláštní vydání. O nový rok kohčí se smlouva učitelova s obcí a musí se obnoviti. Avšak velmi často stíhají se učitelové.

II. oddělení. Jeho studie, nemoc a vidění.

V našem *květu středu* otvírají se zásluhám všechny úřady; každý může i nejvyššího dosáhnouti zkouškami státními. Nemáme dědičné šlechtu jako v sousedním Japanu, aneb jak doslychám u některých národů západních. Požíváme všickni stejného práva; tříd o právech výmínečných u nás nestává. Nelze však nepozorovati, že i u nás bohatství a vysoké postavení velkých výhod poskytují. Máme množství rozličných zkoušek; u nás se pořádkem zkouší, až do smrti. Kdo v nich obstojí, počten bývá rozličnými tituli. První zkouška mladého studenta odbývá se v městě okresním, druhé v krajském a třetí před císařskou komisí v hlavním městě provincie. Kdo ve všech třech obstojí, dostane titule a hodnosti *Siutsa'se* (t. j. skvělého ducha). Ke zkoušce okresní dostavuje se obyčejně 500 mladíků, žádostivých dosáhnouti stupně *skvělého ducha*. Kandidat musí udati své jméno a jméno svých předků až do třetího kolena, pak vysvědčením se vykázati, že z toho okresu je a ke zkoušce právo má.

Mladíci velmi opatrně se zavírají a zevrubně prohlédávají, zdali knih pět sobě nemají, což nanejvýše zapovězeno jest. Předě všim se pátrá po vydáních klasiků v nejmenším formátě, jímž *vydání rukopisů* říkájí, protože je kandidati v širokých rukávech svých kabátů skrývají. U koho se kniha najde, ten se na ten čas ke zkoušce nepřipustí; v příštím roce smí se zase dostaviti. Ty dni, když se zkoušky odbývají, nabude se množství okolního obyvatelství venkovského do města; odbývají se pak trhy a rozličné radovánky se strojí. Obyvatelé okresů, krajů a provincií berou nejvšelijšího účastenství na výsledcích těchto zkoušek. Na šťastné kandidaty s hrdoostí se ukazuje; považují se za chloubu svých otčin, darů dostávají hojnost, jakož i pozvání k rozličným slavnostem. Práce jejich tiskem se vydávají, a mezi přátelé a známé zdarma rozdávají. Též dohazovačky přicházejí, nabízejíce rodině výtečného mladého doktora tu neb onu bohatou nevěstu.

Vypracování prosou i veršem a krasopis jsou nejhlavnější předměty, z nichž se mladíci zkoušejí. První den se jim uloží dvě místa ze *čtyřech* knih, aby o nich pojednání napsali, pak jakákoliv látka na báseň. Práce se bedlivě prohlížejí a dle ceny zapisují. Po třech neb čtyřech dnech počne znovu zkouška dle téhož způsobu, a takto se děje sedmkrát po sobě. Kdo špatně pracoval, ze seznamu zkoušebního se vyškrtne. Tím způsobem točí se pořádek počet kandidátů, až na konci zkoušky z 500 jen asi 15 neb 20 jich zbývá. Vyšší stupeň akademický je třída *Kiušín's* (výteční lidé), v průměru asi 72 v každé provincii. *Kiušín'ové* všech 18 provincií naší *čtyřech středů* scházejí se v Pekingu ke zkouškám, a tu asi 120 neb 130 dosáhne třetího stupně s titulem *Isuiss's* (skvělí sluhové), z nichž 40 neb 50 po čtvrté a poslední zkoušce, ježto se u přítomnosti císaře samého odbývá, s titulem *Hanšin*, do *čínské akademie* se přijímá. Až do šedesátého roku musí každý, kdož nějakého titule akademického dosáhl, k výročním zkouškám se dostavovati, jinak svou hodnost ztratí. Avšak často se stává, že naše vláda, avšak když je v nesnázích o peníze, bohatým lidem za velké platy tyto hodnosti pro-

dává, což jmenovitě v posledních desetiletích naše *Přečistá* dynastie několikaletě učinila. Takové kompené titule neposkytují ale té vážnosti, jako pilnosti a schopnostmi nabyté. Přes to přese všechno nedostihají naši mandarinové učenců národů západních. Žádá se od nich jen, aby své vědomosti v staré naší klasické literatuře, v krasopisu a básnictví prokázali; o cizích jazycích, o dějinách národů zahraničních, o přírodních vědách a vědomostech mechanických není ani zmínky.

Že se svobodný stav u nás za málo početný považuje, oženil se již v mladých letech Siutsiuen s dívkou z rodiny Li'ovců. Narodily se mu tři děti; nejstaršímu, dívce, bude nyní (r. 1853) asi 25 let, druhému, též dívce, 20, a třetímu, chlapci, asi 15. Při tom pokračoval máj bratranec horlivě ve studích a odbyl výtečné zkoušky okresní; za *siutsa'o* však dostati se nemohl. Asi r. 1838 neb 1839 šel opět do Kantonu ke zkouškám, ale zase bez prospěchu. Hong Siutsiuen, vrátiv se domů, vypravoval, že ho nedaleko od úřadu pokladničního státec potkal, po oděvu a po způsobu, jak vlasy nosil, docela podobný k lidem dynastie *Mingské*, jenž tato slova k němu promluvil: „Buď vesel a dobré mysl, mistře vo vědách; dožáhneš nejvyšší hodnosti a blažen otec syna takového.“ Následujícího dne prý tentýž muž podruhé k němu přišel v ulici *Liangtsangské* a dal mu spis o devíti svazcích, jehož nápis tento jest: „*Dobrá slova k poznešení našeho pokolení.*“ Spisovatel, jenž se byl *Hiofen* (Horlitel za vše dobré) podepsal, nazýval se pravým jmenem *Liang Afah* a byl první ze synů naší vlasti, jenž od zakladatelů protestantské missie v Číně, doktorů *Morrison'a* a *Milne's*, svatým křtem obnovy života došel.

Siutsiuen čem, jak pravil, ač to k více nepodobno jest, tento spis bez zvláštní pozornosti a postavil jej k ostatním svým knihám. Roku 1840 podnikl opět zkoušku v Kantoně, avšak zase bez prospěchu, což jej tak bolelo, že onemocněl a v nosátkách domů přivezen byl. Tu jej těžká a dlouhá nemoc uchvátila; i měl rozličná vidění, ježto patrně se zjevením onoho muže v kroji naší národní dynastie *Mingské*, od severních barbarů *Mandšských* vyhubené, a s knihou *Liang-Afah'ovou* souvisela. Tato vidění zdají se býti základem všeho potomního jeho snažení, jako: Vyhubení cizinců z naší říše a uvedení domáckého řádu vládařského; vyhlazení modlářství a obnova *černoclasého* národu prostředkem nového náboženství na základě křesťanství vystaveného.

V těchto viděních zjevovaly se Siutsiuen'ovi zástupy lidí, radostnou tvářejí vítající; bylo mu jakoby se k nebi vznášel, tu zase jakoby k němu drak, úgr a pos přicházeli a jemu se klaněli; pak přišlo množství lidí a při slavné hudbě na nosátkách jej odnesli na překrásné a světlé místo, kdež zástup spanilých mužů a paní s velkou radostí jej vítal. Tu k němu přistoupila stařena a odvedla jej k řece říkouc: „Nečistý člověče, proč jsi obcoval s těmi lidmi a užpinil se? Musím tě umýti.“ A když se to bylo stalo, doprovodil jej zástup velebných a cnotných starců, mezi nimiž mnoho slavných mudrců věků předešlých se nacházelo, do prostorné síně, kdež mu pozemě tělo otevřeli, srdce a útroby vyňali a jiné barvy červené,

to jest císařské zasadili. Rána se ihned zacelila, aniž známka po ní zůstala, a Siutsiuen uveden byl do jiné sně, made všecko pomýšlení krásné a akvělé. Muž, vážný svým stářím a vousem zlatým, v dlouhou černou řizu oděný, seděl tu a tvář velebnou nahoře na prvním místě. Uzřev Siutsiuen'a promluvil k němu, slyše prolévaje: „Všichni lidé na světě ode mně jsou stvořeni, mým chlebem se živí, mým oděvem se odívají, a přece nikdo toho pamětliv není a nectí mne; ano co horššího je, přijímají mé dary a dávají je zlým duchům; vzdvihli spouř proť mně a hněv můj zbudili. Ó nečinitž, jak oni!“ Pak mu dal ve své velebnosti meč a velel mu zlé duchy vyhabiti, dal mu pečeť, aby nad nimi zvířel, a žluté ovoce chuti přelíbenné. Siutsiuen obdržev tyto příznaky knížecí, začal přítomné napomínati. Někteří ale pravili: „Proč bychom jej ctili; budme veselí a napíme se s přátely!“ Siutsiuen, plakal rozhořčen takovou zatvřelostí, nepřestal však přece jich napomínati. Velebný stařec pravil k němu: „Statečně své dílo vykonaj; ve všech potřebách budu tobě nápomocen.“ A k přítomným se obrátiv vece: „Siutsiuen dostojí tomu úkolu.“ Pak jej vyvedl a ukázal mu hroznou pokaženost a neřest tohoto světa. Tu se probudil Siutsiuen ze svého vytržení, hrázou mu vlasy vstávaly. Ačkoliv náramně byl zemděl, rychle s lože vstal a oblek se šel k otci říka: „Velebný stařec tam nahoře poručil všem lidem, aby ke mně se obraceli, i mám veškerého bohatství dosáti.“ Otec pojal strach a spolu radost, neboť nevěděl zdali tato slova jsou pravdivá čili bláznost syna jeho uchvátíla. I nastalo o tom v celé vsi mnoho řečí.

Choroba a vidění Siutsiuen'ovy trvaly asi 40 dní. V tom čase mezi jiným viděl muže prostředního věku, jež starším svým bratrem nazýval; ten prý jej poučoval, jak se chováti a co činiti má. Také slyšel svůj strýc, kterak onen stařec v dlouhé černé řize Konfuciovi vytýkal, že ve svých knihách pravého učení jasně nevyložil. Konfucius prý velmi se stydl a přiznával se, že pochybil. V takovém vytržení běhával Siutsiuen po světnici, skákal a žermoval jako voják v bitvě, neustále křiče: „Zabte zlé duchy, zabte! Tu jich je mnoho, tam je jich mnoho, avšak všichni jedinké ráno mého moče neodolají.“ Otec, zarmoucen tímto počínáním synovým, myslil, že snad zemědělcové velice pohřešují předkům se zmýšlí, a že duchové tím znepokojovaní takové neštěstí rodině připravují. Povelal tedy zemědělce, aby konzly svými zaplašili duchy okolo Siutsiuen'a obletující. Tento však pravil: „Kterak by mi mohli útočasové odolati. Musím je zabiti, zabiti.“

Když neustálým žermováním, skákáním, spíráním a napomínáním unaven byl, lehl si na postel. Bratři neustále při zamčených dveřích jej hlídali; aby z domu neutekl. Když spal, přicházelo obyčejně mnoho lidí na něj se dívat; v celém okrese znám byl pod jménem *blázná*. Ovšem, vždyť říkával, že je od otce nebeského ustanovený císař říše *střední*. Těšilo jej velmi, když kdo *synem nebeským* jej nazval. Pakli mu kdo bláznů nadal, blázně se smál a odpovídal: „Ty jsi blázn, proč mne tak nazýváš?“ Když k němu lidé na něj se dívat přišli, vadil se s nimi a čertů jím nadával. Také několik básní složil ve své chorobě.

Jednoho dne pozoroval jeho otec proužek papíru ve veřejných zastr-

černý, na němž červenou, to jest císařskou barvou napsáno bylo: „Slechetné zásady nebeského krále, nejvyššího krále Siutsien'a.“ To se bylo stalo ke konci oněch čtyřceti dní, když Siutsien zponožila se zase uzdravoval. Navštěvovali jej tu příteluzní a přátelé, žádostivi jsouce slyšeti z jeho úst, co se mu v chorobě přiházelo. Siutsien vypravoval upřímné, nač se ze svých neobyčejných vidění pamatoval. Též mně Hongšiniovi sdělil je asi těmi slovy, jakými je tu vypravuji. Lidé to měli za bláznovství, mému bratranci ale, jak se později ukáže, platila tato vidění za čistou pravdu. Z nich a z knihy Liang-Asa'ovy „*Dobrý slova ku povznesení našeho pokolení*“ pošla, jak jsme již podošli, všechna ona hnutí náboženská a politická v nešťastné naší vlasti za posledních pěti nebo šesti let.

III. oddělení. *Proměna s Hongem. — Jeho řeči a učení. — Jeho spojení s missionářem Robertsem.*

Již z mládí těšil se Hong pro své přímé a upřímné chování z přízně všech, kdož jej znali. Byl přívětiv a vesel, ale nikdy rozpustilý. Jeho duševní převaha zaváděla jej ovšem často k rozličnému škádlení a ostrým vtipům na soudruhy ve studích, avšak přece jej měli rádi a málo kdy mu něco za zlé pokládali. Vždyť všechna jeho slova svědčila o řádném smýšlení a nezvrátané pravdy milovnosti. Ale po nemoci a viděních stala se s tímto mužem úplná proměna. Na místo veselé a škádlivé povahy nastoupilo ušlechtilé a vážné chování, abych řekl, jakási velebnost. Ani zádami ani po stranách se neopíraje sedával často několik hodin po subě na sedadle, nohy máje trochu od sebe a ruce na kolena položené. Chodě ani v pravo ani v levo se neohlížel, jeho krok byl vážný a odměřený. Smích byl docela odvyknul; mluvil málo; a to přímě a vážně, nedbaje na to, komu se řeč jeho líbí nebo nelíbí. Avšak nepřestával jen na mluvení, nýbrž i jednal. Dal uddělati rákosky k třetání zločinců, na nichž patero hříchů napsáno bylo: 1) Cizoložník má se bít, 2) Svůdce se má bít, 3) Neposlušný rodičům má se bít, 4) Zlodějové, loupežníci a hráči se mají bít, 5) Zlomyslní tuláci mají se bít.

Čas od času vydával se na cesty, aby lidi napomínal, Kde mu vzdorovali aneb novému učení se smáli, tu pokojně a vážně v ten způsob se promáhal: „Poslechněte všickni slov mých. Kdož učení Božího a jeho syna nepřijímají, jsou mi cizí, byť moji nejdávnejší přátelé, moji nejbližší příteluzní byli. Nejsou lidé, jsou ďasové. Kdož ale věří, ti jsou moji přátelé, moji opravdoví bratři nebesští. I choť moje a děti, rodiče a bratři byli by mně cizinci, kdyby v Boha a Ježíše nevěřili. Jenom přátelství nebeské je pravdivé a trvalé, vše ostatní je lož a nic více.“ Řeči mého bratrance nevstahovaly se však jen k napomínání, nýbrž bývaly často vědecké přednášky, v nichž pravdy z našich klassických spisů vybíral a ukazoval, jak daleko s novým náboženstvím se srovnávají. Předě všim vytyknul Konfuciovi, že něčehož o hříšnosti lidské nepravil a kterak jí zniknouti lze. Tato samospravedlivost našeho starého náboženství, říkával Hong, je největší škvrnou celé literatury. Což nezačíná první naše školní kniha „*Tři slova*“, již se děm nazpaměť

učiti musejí, touto větou: „Člověk je dobrý od přírody, přírodou všickni lidé jsou spřáteleni, jen zvyk a vychování je různá.“ Avšak i křesťanství má podle Honga velkou vadu. „Jeho učení o povšechné lásce, trpělivosti a pokoře nebodí se prý do našich pokazených a spustlých časů; zlí lidé se musejí trestati a s největší přísností musí se nad nimi vládnout.“

Často a obáhrně líčil Hong náš národ, zvláště mandářiny neb učence. Náš národ, říkával, zabředl do modlářství a pověr. Úředníci a učenci snaží se ze soběctví a vládychtivosti lid v tuposti udržovati. Ano náš slavený Laotse je tak upřímný neb vlastně nestydatý, že ve své *Knize moudrosti* holými slovy praví: „Řád předků byl ten, aby lid k osvětě se nedostal, nýbrž aby zhloupěl. Chytrým národem se těžko vládne, protože se praví: Kdo spravuje říši moudrostí, je zahubitelem jejím; kdo hloupostí říši spravuje, je udržovatelem jejím.“ O mandarínech pravil: „Což jsou a co dělají naši učencové nyní? Pláží se před mocnými a pochlebují jim; dělají, jakoby tajným uměním rozuměli, věští a čarují, mluví o nebi a pekle, jakoby to všechno byli viděli. A to činí, aby lid oklamali a svůj měsíc naplnili. Rozumní lidé mluví násilně kázně se utiskují; nesmějí mluvit, jak cítí a myslí. Zajisté, zajisté celý svět leží v tenatech ďáblových. Aby jej spasil, seslán byl v předešlých stoletích Ježíš a za našich časů já, Hong Siutsiuen.“

Můj bratranec četl v knize Liang-Afah'ově o křtu a blahých jeho účincích. I chtěl on a přítel jeho Li toho na sobě zkusiti. Vroucně k Bohu se pomodlivše učinili slib, že zlých duchů déle cítiti nebudou a nepravého života nepovedou, ale Božích přikázání zachovávatí budou. Pak polili hlav svých vodou řkouce: „*Smytí všech předešlých hříchů. — Obnova. Starého se odřekání.*“ Pocítili na to velkých radostí, a Siutsiuen básnil tehdáž ódu na pokání, kteráž se později mezi jeho písně církevní, v Nankingu tištěná, přijala. Brzo potom také já Hongšiu křest jsem přijal, a takéž jiný učitel jménem Fong Junsan. Na rozkaz mého bratrance odstranily se pak modly z domů nevěřících, a ze škol obraz Konfuciov, což mnoho hluku způsobilo.

Knihy Liang-Afah'ovy nosil Hong pořádě při sobě. „Myslíte, pravil, že mi tyto knihy nebe nadarmo poslalo? Z nich jsem poznal, že ona vidění nikterak výtvoř chorobné obraznosti nebyla, nýbrž že nebe se otevřelo, aby mi pravdu zjevilo.“ Mnohá místa z Písma svatého v knize Liangově vykládal na sebe „*mladšího bratra Ježíše Krista.*“ Samolibě ukazoval na místa, kde písmeno Tsiuen, což *Všecko* neb *Zcela* znamená, stojí. Místo: Hlas slyšán byl po celém světě, četl: ve světě Tsiuenově; místo: *Dokonalá* spravedlnost je žádoucnější než zlato, četl: Tsiuen je spravedliv a žádoucnější než zlato.

Tenkrátě dali si Tsiuen a Li dva dlouhé meče udělati a tato slova na ně vyrýti: „*Meč k vyhlazení ďasů.*“ Běhající po světlici máchali těmito meči, nějakou píseň, jakých můj bratranec dle oblíbených sobě žalmů mnoho byl složil, při tom zpívající.

Již byl Siutsiuen své příbuzné a dílem i moje k svému učení obrátili a nazývali jsme se *Sborem čtenářů Božích*. Asi r. 1842 podnikl Siutsiuen s Junsan'em a ještě s jinými přátely cestu do krajín alpských v provincii Ku-ang-si'cké, kdež *Miaotse*-ové čili původní obyvatelé Číny bydlí, ježto odloučení

od ostatních Číňanů až po dnešní den zděděné zvyky a obyčeje zachovávají. Neznali nikdy Mandšůů za pány a posud se jmenují jako druhdy: *Mingtin*, to jest poddanými dynastie *Mingské*. Tito přijali valně naši víru a udatně později proti císařským bojovall.

V letech 1845 a 1846 býval Siutsiuen často v mém domě; tu mi zjevil nejtajnější své myšlenky. Při té příležitosti jsem poprvé sveděl o velkém jeho zášti k Mandšůům. „Bůh rozdělil říše tohoto světa, pravil, jako otec svůj statek mezi syny, a postavil jim moře za hranici. Každý syn by měl vůli otcovu v uctivosti mít a svůj majetek v pokoji držeti. Kdo dal Mandšůům právo, do Číny vtrhnout a bratřím dědictví odejmouti? Jestli s Boží pomocí našeho dědictví zase vydobudn, vynasnažím se národy k tomu vésti, aby každý z nich se svým spokojen byl, jiným nenukřivoval a jich neloupil. Mají se vespolek dobrým zásadám a moudrosti vyučovati, zdvořile a přívětivě k sobě se chovati. Budeme všickni nebeskému otci sloužiti a příkázání vykupitele světa zachovávat. Toť je žádost srdce mého od těch dob, co duše má do nebes unošena byla.“

Častá vidění ve snách rezultila ještě více horlivost mého bratrance, zvláště jedno, kde mu bylo, jakoby slunce jako krev červené v ruce držel. Probudiv se napsal následující verše:

Pět století uplynulo,
Z novu skví se slunce lesk,
Malé světlo mněšky plaší
Blahý toho světla bleak.

Samy hvězdy se svým leskem
V temne pohrouženy jsou,
A jen jeho čisté světlo
Září zemí dalekou.

Jak se zjeví na obzoru,
Rozplývá se výpar zlý,
Dáblové se ukrývají,
Když ao jasně záříc skví.

Ze všech čtvero světa úhlů
Písně znějí radostně,
I barbarský netvor před ním
V prach se kloní pokorně.

Ani na podzim r. 1846 dověděli jsme se Hong a já, že jsou v Kantoně cizí missonáři, kteříž učení hlásají podobné k onomu ve spisu Liangově. Jmenovitě nám líčili *Lohao'a* čili Roberta z Ameriky co učitele výtečného a též v našem jazyku zblhlého. I vydali jsme se na cestu do Kantonu a oddali se pod vedením Robertsovým učení Písmu svatého. Někteří jeho pomocníci ale z bázně, abychom snad později jejich míst a platů neobdrželi, nalíčili na nás past, v níž jsme uvázli. Pravili nám totiž, že to je tak obyčej, že missonáři proselity vydržují, abychom tedy i my před pokřtěním tím se pojišťili a smele se tázali, co nám Američané dáti míní. Pan Roberts se proto rozhněval a oznámil nám, že nás při okolnostech takových nepokřtí. „Zdá se, doložil, že o nic lepší nejste než mnozí vaši krajané, kteří z křesťanství dobrý výdělek mítí chtějí.“ Přece však Hong Siutsiuen nikdy nezapomněl laskavosti a dobrého naučení, jichž po dva měsíce svého pobytu u pana Roberta nžil. Když (r. 1853 dne 21. března) Nankingu byl dobyt, pozval zvláštním listem Roberta ke svému dvoru.

IV. oddělení. *Obřady věřících.*

Zatím hlásali soudruhové Hongovi, jmenovitě Fong Junsan, nové učení v mnohých okresích Kuangsi'ckých se znamenitým prospěchem, zvláště v neúrodném a kamenitém okrsku, *Bodlačí vrch* nazvaném. Tu zvláště jedna žena, jmenem Jank-Junkiar, při neobyčejných okolnostech velkou horlivostí nadšena byla. V těžké nemoci r. 1837 zdálo se jí, že stařec s ní mluví a jí praví: „Za deset let přijde mistr od východu, jenž ti ukáže, jak se Bůh ctíti má. Jeho poslouchej ve všem.“ Když Hong r. 1847 se objevil, přilnula tato paní s celým srdcem k novému učení a vynikla brzo rozumem a vědomostmi tak, že bylo přislovím mezi věřícími: „Mužové at se řídí podle Fong-Junsana, ženy podle Jang-Junktary. Tato paní byla snad příčinou, že můj bratranec ženské pohlaví v mnohých věcech v rovně postavil mužům. Za to musejí ženy ve vojenských a občanských záležitostech ta samá břemena a práce podnikati, jako muži. Z *Bodlačího vrchu* rozšířilo se učení čitateľů Božích v mnohých okresech Kuangsi'ckých, a naši lidé nabyli takové vážnosti a moci, že nad velkou částí této provincie vládli.

Kdož k nové víře přidati se chtěli, museli to veřejně oznámiti, pak se postavili před stůl, na němž dvě rozžaté svíce a tři šálky čaje stály, a čekali vyznání svých hříchů z papíru, jenž se potom spálil. Učinivše na to slib, že dásů se odřící a přikázání Božích zachovávati chtějí, poklekli a na každého něco vody se vylilo s těmito slovy: „Buď očistěn z předešlých hříchů; svleč starého a oblec nového člověka.“ Na to vstali, pili čaj a umyli si prsa čistou vodou. Při zvláštních slavnostech, sňatcích, pohřbech, o novém roce zabíjí se dle staročínského obyčeje zvíře, jehož společně požívají. Všechné obřady a modlitby vyšly nyní (v Nankingu 1853) tiskem v *Knise nebeských přikázání*, kteráž úplnou, hlavně dle anglikánské církve zřízenou liturgii obsahuje.

Obce čitateľů Božích neustále se zmáhaly a již si troufaly své náhledy a obřady v zemi rozšiřovati. Ve valných houfech táhli skrze provincii Kuangsi'ckou a Kantonskou, modly rušice a stavice staré národní služby náboženské. Úřady, u nichž obyvatelstvo stížnost si vedlo, vydaly přímá povolání proti nové křesťanské sektě, jakož i proti křesťanství vůbec. Nejpatrnější je v tom ohledu polemický spis mandarína Wan'a, jenž ve své pohanské zaslepenosti spasilné učení křtívě pojav obmezeným rozumem lidským je vyvrátil se snaží. Ačkoliv tento spis Wan'ův pouhé bláznovství jest, pošly z něho přece zlé následky. Mnozí z věřících byli již a uvězněni. Tsiuen a Fong uznali v těchto okolnostech za dobré do své vsi se vrátiti a svým bratřím a přisluzným při polní práci pomáhati. Někdy ovšem také vyháněli dobytek na pastvu, a tu položivše se na trávu četli v novém i starém zákoně, jež v několika výtiscích z Kantonu byli dostali. Přisedli k nim často také jiní pastýři, a můj bratranec použil takové příležitosti vykládal jim novou víru. Nemohl však ve svém domově četných obcí zhléditi, pročež se přese všecko pronásledování s Fongem do provincie Kuangsi'cké odebral, kamž dle zjevení, jež prý od Boha dostal, také celou svou rodinu povolal.

Můj bratranec byl nyní za náčelníka celého spolku považován. Udržoval kázeň a pořádek a v celku velmi přísnou vládu vedl. Brzo na to umřel syn *nebeský Taokuang*, což všude v říši velké pobouření mysli způsobilo. Poslední svolání starého císaře nebylo nikterak uspokojující; bylo plno samoohluštění a lži. Od jeho nástupce neočekávali lidé též ničeho dobrého.

V. oddělení. *Přistěhovanci a domácí obyvatelstvo. — Kommunismus novověrců. — Dynastie Taiping.*

Těžko přístupné krajiny horské v provincii Kuangsi'čké byly od dávna útočištěm loupežníkův a zlých lidí všelikého druhu. Když nynější císař Hien-fong vládu nastoupil, bylo jich tu plno. V dobře zřízených houfech pod zvláštními vůdci loupili ve dvorech, vsích ano i větších místech. Tyto roty přicházely obyčejně z pohraničných krajín provincie Kantonské, a proto jim v Kuangsi'čku cizinci, *hakkas*, říkali. Někteří jich část usazena jest ve zvláštních obcích. Mezi nimi a obyvatelstvem původním jsou neustále rozličné spory a hádky, z nichž často pravé války domácí znikají. To se stalo také na podzim r. 1850, a po dlouhém boji porazilo domácí obyvatelstvo kočující roty loupežnické, jako i usedlé *hakkas'y* a ukrutně s nimi nakládali. V této pohromě povolali přistěhovanci Kantonští přívržence víry Siutsien'a, svého krajana, na pomoc. Pod tou výmluvou, že se jim potřebné potraviny poskytnou, přidali se *hakkas'ové* k naší víře. Siutsien a jeho přívrženci dali se nyní zjevně na stranu *hakkas'ů*, z čehož rozličné sváry s obyvatelstvem původním nastaly. Toho si ale právě můj bratranec žádal; bystrým zrakem byl poznal zlý stav říše a chtěl z toho kořistiti. Již dlouhý čas nechal sobě pod záminkou, že mu Bůh blízkou smrt otcovu zvěstoval, vousy a vlasy růsti, což vlastně znamená smutku jest, nyní ale stalo se to znamením odporu proti cizí vládě Manděův, kteří dobyvše v 17. stol. Čínu náš lid přinutili, že si musel dle tatarského způsobu hlavu holiti a jen dlouhý cop nositi.

Obyvatelé Kuangsi'čtí nemohli divé udatnosti spojených svých nepřátel oddolati. Mandarinové nemohli déle tyto zmatky trpěti: sebravše vojsko udeřili na naše houfy, utrpěli ale několik porážek. Císařští zúfili nyní stejně proti přátelům a nepřítelům a uvalili nevýslovnou bídu na celou provincii Kuangsi'čskou. Ubozí obyvatelé valně do hor utíkali, čímž počet číteleš *Božích* v četný národ vzrostl. Tenkrát vymyslili Hong a Fong docela nový pořádek občanský, jenž nám mnoho lidí, jmenovitě všech chudých a potřebných získal. Osobní majetnost se zrušila, každý musel své jméno do obce odvésti. Zřídila se obecná pokladnice, a každému se co potřeboval udělovalo. Jedlo se společně, nikdo nesměl pro sebe vařiti, a všichni čítelé Boží stejně se odívali. Ve zbraních se cvičiti a ve všem vůdce od Boha poslané poslouchati bylo první a svrchovanou povinností, a to žen jako mužův. Ženy vojnův byly vůdce svého pohlaví a v každém jiném ohledu stejná práva jako muži. To se jim asi velmi líbilo, neboť hrnuly se valně k nám. Zvláště vynikaly dvě náčelnice povstalců, Kiureh a Shosan, amazony velké udatnosti. Každá přivedla s sebou družinu asi 2000 žen. Též tři vůdcové spolku *trojicového* žádali za přijetí mezi čítelé Boží. Tito bratři *trojicoví* jsou tajný spolek, jenž

asi před 150 lety se utvořil, aby Mandšu'ský rod vladařský vyhubil a Ming-ský na trůn posadil. Nový úd musí, leže mezi dvěma ostrými meči, před modlou přísahati: „Neznám otce ani matky, bratra ani sestry, ženy ani dětí, toliko bratrstvo znám; kdo je uráží neb promásluje, uráží a pronásleduje mne, a jeho nepřítel je mým nepřitelem.“ Mezi přísahou klečí po stranách dva bratři, držíce meče tak proti sobě, že tříhran činí. Při jídle a když si ruce na pozdravení podávají, musí to třemi prsty dělati. Jejich znak a heslo je blažená trojice: *Tien*, nebe, jakožto otec volnosti, *Ti*, země, jakožto matka rovnosti, a *Honi*, bratrstvo, jakožto nerozlučný svazek občanů v blažené říši. Řekne-li kdo při setkání slovo *Ing* (hrdina), odpoví mu druhý *Hiong* (zástup); tak se údové bratrstva vlasteneckého poznávají.

Můj bratranec přijal ony vůdce s tou výmínkou, aby s lidem svým nové víře a všem zřícením ctitelů Božích se podrobili. Což když slíbili, dáni jsou jim učitelové. Z nich přijal jeden darů, jichž do obecné pokladnice neodvedl, a mimo to i jiným způsobem, kouřením opia a nekázaným životem se prohřešil. Zločinec postaven byl před soud, usvědčen a na místě odpraven. Uzřevše takovou přísnost vůdcové spolku trojicového ztratili chuť děle při ctitelích Božích zůstat. „Vaše zákony, pravili, jsou nám příliš přísné, nebudeme jich moci zachovávat. Abychom při nejmenším přečinění života zbavení byli, toho nebezpečí nechceme podniknouti.“ Takovým způsobem odloučili se od ctitelů Božích, a i později žádného svazku mezi nimi nebylo. Siutsiuen pronesl se o tomto pověstném spolku v tato slova: „Nebyl jsem nikdy údem trojice, toliko jsem slyšel, že má úmysl Mandšu'y vyhubiti a trůn Mingův zase postaviti. Toť bylo na čase a chvalitebné za panování císaře Kanh'fa (1662—1723), když spolek vznikal. Nyní je to jinak. Koho může ještě dynastie Mingská nadšením naplňovati? Potřebujeme docela jiných prostředků, abychom pružnost a účinnost národa zbudili. Hlásejme čisté a pravé učení, důvěřujme v Boha a vyvedeme větších věcí než bratři trojicovní.“

Na podzim r. 1851 měli ctitelé Boží velkou část provincie Kuangsčské ve svém držení. „Nyní je na čase, pravil Hong Siutsiuen, abychom zjevně vystupovali; před celým světem a všude opovíme boj Mandšu'ům, zpukfélému mandarinství a modlářství; založíme novou dynastii a vdechneme našemu národu nového života. Kterak bychom, těšíce se ze zvláštní ochrany Boha velkého, s to nebyli, abychom na zříceninách tatarských vetřelců nového, božského rodu panovníčského nezaložili?“

Shromáždění se úplně s tím srovnávalo a vyhlásilo v listopadu r. 1851 Siutsiuen'a za císaře nové dynastie. Měla se nazývati *Tai ping*, to jest *míru plná*, říše pak sama *Tienkur*, nebeský stát. Siutsiuen nezůstal však při tom. Brzo potahoval se dle zvláštního nařízení svého otce nebeského na vládu nade všemi zeměmi na světě.“ Taková vláda že mu náleží jakožto „mladšímu bratru Ježíše Krista.“ I dal tedy čtyřem prvním vůdcům svého spolku, dobře zkušeným přátelům svým, čestná jména králů východu a západu, králů jihu a severu. Byli to Fong Junsen, Jang Siutšin, Siao Čokuei a Vaičing, o nichž často řeč bývá v spisech v Nankingu vytištěných, v tak nazvaných čínských evangeliích.

Tu je, praví Neumann, přirozený konec *povídky z kraje*, přechází nyní v dějiny říše a světa. Přívrženci Taipingovi táhli vítězně Čínou od jednoho konce k druhému, dobyli Nankinga a různé jich houfy stály jen několik mil od Pekinga. Kde vládli, hubili všechny modly, ano i veškeré spisy národní literatury, jen běžných písní národních šetříce. Zjevení Siutsiuena i druhů jeho a Svaté Písmo mají místa pohanských spisů zajímají a národu jedině za prostředek ke vzdělání sloužiti. Vyslancové angličtí, američtí a francouzští dostavili se do Nankinga, avšak žádný nebyl uznán za hodna, před *mladšího bratra Ježíše Krista* vstoupiti. Cizí říše, řeklo se jim, musejí dříve božské poselství Taipinga, *Míru plného krále*, uznati a pak s bohatými dary a s pokornou prosbou před nebeský trůn se dostaviti.

Poměry a stav lučby rolnické.

Od J. B. Staňka.

1. Když se před nedávným časem lučba od silozpytu oddělila, stalo se to za tou příčinou, že množství zákonův spojitosti novějším badáním odhalených překonávalo síly silozpytův a nové, ač semo tamo porývané, posud ale řádně nevzdělané pole ohromné před oči přírodovědce se rozložilo. Obrovskou snahou neunavených badatelův proskoumány byly poměry, v nichž po tu dobu, vyjmouc vyšší pohled mathematický, vady nalezeno nebylo. Žádnému vzdělanci tajno není, že celá nesmírná řada chemických údějů po tuto dobu rovnajícím duchem nového nějakého Newtona spořádána není, ač mnoho pokusův novějších k tomuto cíli patrně čelí. Ještě doba Gmelín-ů vyznačuje se jiným směrem, než jaký v nejnovějším čase stal se oblíbeným. Různost tato spočívá v tom, že výstřední snaha a bažení státi se prstonárodním zahálila mnohou jednoduchou pravdu takovým rouchem, v kterémž jistě jest buď nepochopitelná neboli tak viklavá, že mnoho zmatkův a omylův způsobuje, čímž užitek, kteréhož dosíci se chtělo, ve škodu skutečnou se obrací. Jinačí byla badání a písemnictvo dřívější. Prostý výsledek ve svém jednoduchém ale jasném a určitém vyslovení položil se vedle druhého, až řada jich k všeobecnému slavnému výsledku vedla. Teď však i k tomu mnozí odvážili se, doměnku za pravdu všeobecnou a ledajakou vymyšleninu za pravidlo, skutečným badáním dokázané vydávati; a pak to bez ostýchání jeden za druhým opisuje. Zvláště když tak zvaná organická lučba jen poněkud samostatně kráčet začala, brali odevšad k ní útočiště ti, jižto od ní spásy a blaha očekávali: řemeslníci, továrníci a hospodářové rolní i lesní, nebe-

rouce ohledu na to, že ač výsledky lučby překvapující byly, předce tak daleko nesáhaly, aby na mnohé, prostě položené otázky odpovídati mohla. Netrvalo to dlouho a zvláštní odvěti lučby oddělilo se pod názvem „lučby rolnické.“ Práci Gmelinových, de Saussureových a Humboldtových a j. použilo se k tomu, aby se rolnímu hospodářství vědecký položil základ. Snažení bylo z mnohých stran upřímné, ale hned na počátku vynikala škola povrchní, kteráž nehledíc ani k badání ani k pokroku skutečnému cizím okrašlovala se peřím a samolibě bavila ducha překvapeného rolníka věcmi, kteréž jsouce jemu naprosto neznámé, velikou výhodu hospodářství slibovaly. Liebig povzbudil svými spisy tohoto směru nesčíslné badatele, více méně vzděláním propavnním a názorem přírodovědeckým opatřené. Než cesta skutečné zkoušky a svědomitého rozboru byla příliš obtížná a dlouhá; snadnější a příjemnější byla cesta hezkých domyslův, které jako blesky ohně strojného lákaly lid, bavíce mysl jeho. Takovouto cestou dostala se lučba rolnická tam, kde ji dnes vidíme, totiž ku konci přemrštěných přechmatů, řekl bych k vystřízlivění po notném opojení. Otázky však veledůležité jen porůznu a povlovně se rozřešují stejnou měrou, jak se věda sama vyvinuje.

2. Přepodivným způsobem utkvěla tato mladounká věda (smíme-li ji tak nazývat) v znamenité strannosti; všímala si jen popele byliny, tedy části jen neorganické, a předce předmětem jejím nebyla než rostlina. Avšak doba naše je doba pokroku, a ozývající se hlasy hospodářův samých nutnou byly pohnůtkou, aby věda pokračovala.

Rychle vnikla u nich myšlénka, že jim vědeckého základu zapotřebí, aby počínání své poznáním posledních příčin lépe a moudřeji rozvážili a výsledků vědy k svému 'prospěchu vyčerpali. Zřízení hospodářského náradí chopilo se strojnictví, půdy pak a ornice chopila se chemie.

Badatel nepředpojatý, vida bylinu kořeny svými v zemi umístěnou, ptal se, jaké části svého těla bylina z ornice vyvažuje, kteréž pak za potřebné jí uznány. Analytika rozvrhla pak bylinu,

řekl bych, na tělo a na duši, na nerostní a na organickou část, domnívaje se, že při prostředcích, jež jí k ruce jsou, jedno i druhé dokonale poznati musí. Zvláště první část pilně skoumána, zbytky rostlinní v popeli zevrubně se rozbíraly a tato poslední snaha, svědomitě vykonaná, vedla znamenitého Liebiga k učení o hnoji minerálním. Pokládal to za pravidlo, že kdykoliv se dá ústrojí rostlinnému vše, co k zbudování těla svého potřebuje, což dle popele soudil, musí při stejných okolnostech bylina prospívati. Kdyby myšlénka, na níž pravidlo toto je postaveno, byla pravdivá, nemohlo by to věru jinaké býti a též konsekvence z ní odvozené na pravdě by spočívaly.

3. Zahrnujeme-li pode názvem popele všechny ostatky byliny, kteréž dalšímu proměňování ohněm vzdorují, není pojem tohoto dosti určitě obmezen, proto že neznáme s jistotou dobu žádnou, v které by se sloučenství popele dále neproměňovalo, což i skutečné zkoušky a rozborů popelův patrně dokazují, neb není možno popel jedné a též byliny dvakrát zhola a naprosto stejný co do jakosti a tím méně co do kolikosti částek nalézt, nehledíc ani k tomu, že spůsoby dobytí takovýchto popelů jsou různé a že jedenkaždý z nich jiné dává výsledky. Ani způsob spalovati bylinu pomocí kyseliny dušičné (H. Rose) nevede tam kam žádoucí, neb i při tom nelze nepozorovati velikých růzností a odchylek. Však jako vůbec nedostatek metody analytické často celé dílo a namáhání zmafuje, nedovoluje tento způsob dalších domyslův, neb nemá jistého a pevného základu. Mimo to však největší díl dosavadních rozborů proto není k potřebě, že se při spalování bylin jen pořádku hledělo zvláště k jednotlivým orgánům byliny. Třeba tedy na příklad listy o sobě, květy, zrní a t. d. proskoumati, ne však jen celou bylinu bez rozdílu spáliti a smíchati takto jednotlivé ústrojné výtvary, kdež nemožno ve výsledku stopovati části tomu neb onomu dílu náležející. Že takovéto rozdělení i v lučebním ohledu důvodné jest, vidí náhled přírodovědecký okamžitě a uznává se dalším bádáním pořáde víc a více, neb jak zevnější tvar zvláštní tak i první jeho důvod a výsledek lučební jest různý, ano domýšleti se

můžeme dle podoby, že směr formy i vnitřních příčin za základ míti bude, kteréž více méně s formou souvisí.

4. I při nedokonalém tomto způsobu dobývání popele z bylin pozorujeme, že některé známé sloučeniny nerostní v bylinách se nikdy nenalezají, čehož příklad máme na řadě těžkých kovů, vyjmouc snad železo a mangan. Příčiny toho těžko udati, toliko to s jistotou tvrditi lze, že byliny, nejsouce opatřeny zvláštním pudem volit si co vsákají, vše co ve vodě rozpustné jest a s kořeny se stýká, vyssávají bez rozdílu, škodné i neškodné. Jiná však je otázka, zdali vše, co do sklípkův vssají, skutečnou částí sloučenství jejich se stává? Obyčejně uvádí se při této příležitosti pokus, že bylina, modrou skalici ve vodě rozpuštěnou zalívána, vsákla ji a zhyнула; popel její beze vší pochybnosti ukazoval částky mědi, ale nemožno pomyslit, že by se kdy byla sál tato neproměněna dostala dále nežli do prvního sklípku. Části totiž bílkovité, v buňkách bylinných obsažené, musely se při vnikání soli měďnaté okamžitě sraziti, sloučivše se s mědí, a teprv když všechny tyto bílkovité části v jedné buňce sraženy byly, mohla sál, blánu bylinní pronikající, do druhé buňky se dostat. Tím však že se bílkovina v buňce sráží, přestává i celý její život a musí přestat, proto že právě bílkovina, sama ustavičně se proměňující, jest jako pramenem všech ostatních proměn potřebných, i umírá tedy bylina v tomto pádu vlastně okamžitě, jen že buňka po buňce, až celá zahyne. Máme ale jiných pokusův novějších, které jakousi mocnost byliny, vysáknouti části hlavně k výživě její potřebné, skoro na jisto dokazují. Kořinky bylin do uhlu cukrového zasetych vybírají nejjemnější části rozličných fosforičanů, ponechávající jiných sloučenin třeba podobných v této zemi uhlové. Možná sice, že i fysikální poměry těchto solí k blánce buňkové jsou rozličné, ale tím předce jen opět nová a to v jistém ohledu pro rolnictví životní otázka nastává, totiž: které jsou ony sloučeniny, jichž si bylina *hlavně* a zvláště vybírá a na nichž zdar její spočívá; a které jiné snad jsou v bylině jen *vedlejší* důležitosti? Tu však opouští nás ne-li zcela alespoň z části lučba, od nížto právě hospodář vše oče-

káva. Nelze jí řadu těchto sloučenin ni jednéch ni druhých určitě udati, což ale lehko se dá pochopiti, když se bylina co ústrojí považuje; tuť nelze říci: to neb ono jest nepotřebné, anož jedno druhé podporující celku hová. Jen nejpodrobnější skoumání může nás tu poučovati, jen nesčíslné zkoušky skutečné mohou nám zde vodítkem býti, ale těch dosaváde pramálo stává, neboť přemáhají jednotlivce nejen ohromnou prací, ale i skoro nekonečností. Neznajíce dosaváde ani tedy těchto částí hlavních můžeme tím méně něco o jich důležitosti větší neb menší říci. Patrně je, že části, i tak zvané neorganické, *) z jedné buňky do druhé vstupující ustavičně a tak dlouho proměnovati se musí, až se z nich buď sloučeniny v tekutinách bylinných nerozpustné utvoří a tedy utkvění jejich v buňce ustanoví, nebo až opět tím neb oním způsobem z byliny se vyloučí. Však právě zase tyto proměny poznati s jistotou a zevrubně není nám možná, dokud poměry jejich vespolečné, totiž i k sloučeninám organickým, k cévám bylinným známy nejsou. O tom arci poučení nenabudem ani tisícero analýs popele, z něhož vše, co okysličitelného bylo, vypuzeno a každá tak zvaná organická sloučenina zničena jest. Nové hrnou se na nás překážky, nové nesnáze v poznání bližším, kteréž překážky úplně odstraniti jen z částí vědě se poštěstilo, aniž pak věc sama tím rozluštěna jest.

5. Příčina rozmanitého sloučenství popele jest i ta, že dle veleznamého pravidla lučby mohou se stejnorodé sloučeniny zastupovati, ale ani tento zákon nedá se snad tak přísně sledovati jako při krystallech nerostních, neb i to často pozorováno, že takové zastupování bylině nikoliv lhostejné není co do zdaru jejího, což nejpatrněji můžeme pozorovati při bylinách z břehů mořských k nám donešených, ježto se daří sice u slaných zřídél, ale nikoli v půdě, třeba hojnost sloučenin stejnorodých, jako na příklad chloridu draselnatého a j. obsahující. Zastupování takové má však zajisté úzké meze, mimo než se ovšem ještě děje,

*) Ačkoliv zvláště ohledem na bylinstvo o tomto rozdělení ve vědě ani řeči býti nemůže a tedy ono tím méně za dostatečné uznávati se může, užívá se jeho zde jen za příčinou obvyklosti.

ale vždy jen na ujmu byliny samé. Kdož však je s to, aby konečně udali mnoho-li té neb oné soli v bylině jest právem a mnoho-li teprv zastoupením sloučeniny jiné se dostalo, což tedy podobně jako při částicích hlavních a vedlejších se stává překážkou těžko odstranitelnou, aby se z analýse popele dalo cos jistého v tomto ohledu souditi. Pokusů v tomto směru máme nemalý počet, avšak ne tak provedené, aby konečně cosi rozhodného zjevovaly. A co se týče zastupování, poznalo se dávno, že jsou soli, ježto s prospěchem jinými zastoupeny býti nemohou, a ty by se tedy snad nějakým právem hlavními nazývati mohly.

6. Poznavše takto stručně některé vady a poklésky rozboru popele bylinního můžeme si pomysli, jak lehko je dostat se na bezcestí, když se jen k popeli samému hledí bez ohledu na ostatní poměry bylinstva.

Vezme-li se za pravdu, že popel bylinní jest měřítkom a pravidlem, čeho se bylině musí poskytnouti, aby se dařila, dá se ustanoviti i způsob mrvy a míra její. Na tuto cestu, krátce zde naznačenou, přišel J. Liebig, vytvořiv své učení o mrvení minerálním, doloživ k tomu, že byliny ostatních potřebných sloučenin, jako na příklad čpavku, ze vzduchu nabyti musejí a mohou. K této poslední myšlénce vedla hlavně i ta událost, že téhož času nalezen byl též čpavek ve vzduchu, jak předtím kyselina uhličitá. Na tyto skutečné údaje vystavena byla soustava J. Liebigova o hnoji minerálním. S velikou horlivostí ujali se jí Angličané, postavivše veliké fabriky, v nichž se tento hnůj dle podílův skládal a rozesílal. Samo sebou se rozumí, že při rozličnosti popele rozličných bylin i částice, kteréž se jim ku zdaření podávati měly, rozličné býti musely; tak byla zvláštní mrva na žito, na ječmen, oves a t. d., zvláštní na jetele, zeleniny a na louky. Za krátký však čas porazila skutečnost a zkušenost všechny tyto hezky sestavené budovy; role takovouto mrvou hnojené nedávaly výnosu, a tím uskutečnění věci, ne však ona sama, padlo; první to znamenitá porážka, již chemie neb vlastně nedostů kriticky souzené výsledky její utrpěly. Pochybení toto však nebylo věci na škodu, nýbrž k prospěchu, neboť nejen otec dítky, J. Liebig,

nýbrž i jiní jali se hledati odpovědi na otázky posud tempé, aneb alespoň cestu k poznání věcí těžších si raziti.

7. Znamenitě přispěl celý spor, jenž hned na to mezi chemiky vzniknul, a to dvojím směrem: za prvé k poznání půdy neboli ornice, a za druhé k poznání poměrů byliny ke vzduchu a jeho přímíšeninám. První směr a úloha přispěla k tomu, že i tvoření se ornice skoumáno a tím značně i geognosii pomáháno, jakož i zvláštní díl její jen v směru ornice a jejích vlastností se vyvinul. Však jak při rozboru popele tak též zde těžkosti mnohé se vyskytly a po tuto dobu překonány nejsou; týkají se hlavně nedosti proskoumaných fysikálních vlastností půdy. To však na každý pád získáno, že domněnky o tak zvaném humusu zúplna vyvráceny, neb dokázána byla nemožnost, aby se humus tak rychle a lehce ve vodě rozpustil, ano později i to nalezeno, že vlastně řada těchto kyselin nic jiného není nežli řada proměn rozpadávající se látky organické z nejsložitějších skupení až na *vodu, čpavek*, a konečně *kyselinu uhličitou*. Tedy lehce dalo se vyrozuměti, že rozliční chemikové i rozličné složení těchto kyselin humusových nalezali, jak právě kdo látku rozkládající se v tom neb onom stadium skoumal, z čehož arci sloučenství její různě nalezeno býti musilo. Takovýmto způsobem nezůstalo konečně z humusu nic nežli tři svrchu uvedené látky, vyjímajíc popele čili částí dále vzduchem porušení neberoucích. Pojmy tyto vlekou se sice ještě neustále z jedné knihy do druhé, jako pojem o přibuzenství prvkův, ale to není nežli buď hrozná nevšímavost, anebo ohromná lhostejnost ke všemu skutečnému pokroku a výsledku, neboli jen velikolepá pohodlnost fabrikantů kněh, oněch nedostizitelných eklektiků našeho století.

8. Ze středu takovýchto eklektiků kráčela, jak již dříve podotknuto, zvláštní, řekl bych domyslová škola, která víc a více stoupencův shromaždivši posledně v Sasku sídlo sobě utvořila, odkudž jako na výboje do sousedních zemí výpravy konala. Sama pokusů nekonajíc živila se podstatně cizím výrobkem, ale jedno hlavně poštětilo se jí — získati tím neb oním způsobem důvěry a zajmouti obecenstvo pro věc samu. Než žádat k tomu

tenkrát nehléděl, kam takováto cesta vede — k propasti, přes nížto mostu není. Nejen že ustavičným vnucováním ptačeho trusu neboli guana mnohé podniknutí této školy nemilého dostává přízvuku a podezřelé alespoň podoby — ale i přenáhlená chvilost státi se proudu národní věci samé nad míru uškodila. Kdekoli se těžkosti nalezly, obešlo se chytře, a kde nemožnost, tu voláno o pomoc, kteráž prý jen spojením theorie s praxí rolnictví se může dostati. Hlavním však výtvozem této školy byly náhledy o dusíku, jež člověku bez předsudku již proto musely se zdáti mylné, any tak strannické byly, že s nimi žádné pravidlo přírodovědecké srovnati se nedalo. Všude hledáno dusíku, a v sousedních zemích jen o ceně libry této quintessence všeho bylinného života se jednalo. Vyloučen byl všecken dusík vzdušní co nepotřebná nemotora, která se musí dříve do jiného šatu obléknouti, aby se z ní mohl státi miláček školy saské — světovládný čpavek. Zárodky buňek poznány byly skutečně co dusíkové a to byla voda na mlýn, neb nemohlo to jinaké býti než že dusík a jen dusík jest nejpotřebnější, nejpodstatnější požadavek pro bylinstvo. Škoda, přeškoda, že se mechanika neuchopila takovéto doby, aby byla nějaký stroj postavila, jímž by se mohl tento arcivládař hospodářské úrody do kořínků žita i pšenice a t. d. nastříkati a laciným způsobem 1000ceré zrno dociliti.

9. Následkem toho bezprostředním bylo, že se všude laciné sloučeniny dusíkové hledaly; z ciziny jsme je přiváželi, sami hojně jejich zřídla do řečí pouštějíce, aby podkalem louky cizinské zúrodněovaly. Zapomenulo se rychle na vše, co byl J. Liebig o dusíku a jeho bezprostředních pramenech pravil, cesta skutečného pokusu a rozumného soudu zanechána, a jinou vyhledali sobě stoupenci této školy, jenž vedla k nejzazší výstřednosti. Ale nikdež neobmezí se sama výstřednost nežli ve vědě přírodní. Čisté vytříbené náhledy J. Liebigovy, třeba semo tam je sám později opravovat musel, vydávají svědectví, že soudnost jeho při geniálním, jako bleskovém ponímání velikých řad a lučebních udějí — jest výsledek pravého neunaveného skutečného badání na cestě lučby a přírodovědy. Nic ale to ne-

pomohlo, jednostranně pochytili hospodářští chemikové jednotlivé zásady, a ty s velikou výstředností provádějící domnívali se býti věrnými následovnicí Liebigovými. Kdo byl poznal jen povrchně vyživování se bylin vaškáním roztoků solních z ornice, pochopí, byť si ani nevšiml skutečného přeměňování těchto solí v cevy bylinní — že nemnoho úkazů v hospodářství rolním dá se pouze jen tímto jednoduchým pravidlem fyzikálním pochopiti. Ale z rozumného učení Liebigova, že dusíkové sloučeniny, to jest hlavně čpavek, právě proto bylinám prospívají, že listy a jiné orgány pohlcovací vytvářejí, jimiž pak rostliny v kratším čase větší části vzdušní potravy požití mohou, více plochy vzduchu podávající, přišlo se na zcestí, považovati sloučeniny dusíkové za jedinou páku všeho zdaru hospodářského, což arci jest věc příliš přehnaná, aby se dlouho udržeti mohla. Tím hůře musí pak takováto výstřednost na člověka ve vědě samé neobeznalého působiti, neb tomu pak zdá se taková sloučenina pravým prostředkem abych řekl krmiti bylinstvo na tuk, jako se to v domácnosti se zvířaty děje, čímž sám i přirozený pojem o bylině se raší, jenž se zakládá na blahodějném spolupůsobení všech různých částí k jedinému celku.

10. Pochopitelně jest po takových událostech, že se konečně J. Liebig musil proti těmto stranným náhledům důrazně ohraditi, což opět jen dokazuje, že zastavatelé prvnějšího zde vytknutého směru nemají nejpotřebnějšího průvodčího cestou lučby rolnické, totiž vyššího názoru do velkých semo tamo protržených řad dějů lučebních, a odpověď jejich „že jen dle vědomí a svědomí chtěli myšlenky Liebigovy v život uvéstí, praktičtě vykonati“ jest jen lichá omluva, která svědčí, že buď si práce nedali, by slovům jeho v celku porozuměli, anebo že ani při všem namáhání Liebiga pochopiti nemohli. Na tom však ani nezůstali, aby této výstřednosti co do výživy bylinní sloužili, nýbrž čím dále tím více na půdu samu zapomínali, až konečně ani slovem v ohledu lučebném o ní se nezmiňovali, jen umělým svým mrvám celou úrodu přičítajíce. Za touto příčinou všechny jejich pokusy a výsledky všechnu cenu trátily, neb nikdo z nich

nedává, proč ten neb onen způsob mrvení právě ten účinek měl. Dalo-li se na příklad solí čpavkových a obilí se urodilo, čteme hned co conclusum: tedy jest patrno, že solí čpavnaté žitu ozimnímu velice svědčí. Nemůže býti jinak než že snad v též knize čteme po několika stranách: „tedy jest na jevě, že rozlučené kosti žitu ozimnímu velice užitečný jsou.“ A tak se postaví celá řada co do lučebního složení nejrozmanitějších mrv, které všechny žitu ozimnímu ku zdaru byly, ale z nich teprv musí hospodář toho pokusem hledati, co *jeho* žitu by užitečno bylo, a když toho nalezne, neopomine všemi ostatními opovrhnutí, sám o vlastní zkušenost se opíraje. On má pravdu, ale zkouška jeho obecnému náhledu neprospěje, neboť nedává jasného přesvědčení, *proč* v tom pádu mrva osení svědčila a v onom ne. V tom leží největší díl sporu mezi praktickými hospodáři a lučebnou, jako i mezi vzdělanějšími hospodáři (nebo i chemiky) a J. Liebigem, i nepomine spor tento, dokavad všechny překážky směru analytického z jedné strany a obmezenost všeobecného přehledu z druhé odstraněny nebudou.

11. Namnoze domnívali se hospodářové, že J. Liebig celé své dřívější učení odvolal; tomu však není tak. Jen co poněkud horlivou myslí velikého badatele přehnáno bylo, odvolal opětovnými zkouškami a novými pokusy poučen, jakož i novější výsledky lučby jej k tomu přiměly, že některé své náhledy poněkud zmírnil a lépe než dříve ustanovil. To ale jemu ke cti jest a tím vina druhé strany není menší. Přehnanost její tak daleko dospěla, že přiměla J. Liebiga k slovům: „Dusík a fosfor jsou teď ty *všeobecné* líky, jimiž se mají role uzdraviti.“ Každý musí mu přisvědčiti, že jest veliké drzosti zapotřebí, celému světu namluviti, že nic rolním neschází než dusík a fosfor. Arci se strany hospodářů jest to lehkověrnost, naši rolníci však ještě ji nemají, jsouce naučení v podezření míti vše, dokavad se to v *jeho* nezkusí.

Postavení J. Liebigovo proti obhájcům této dusíkové theorie jest jen proto nesnadné, že všeobecné rolnictvo nedospělo ještě tam, aby věc jak jest posouditi mohlo, aniž se očekávati může,

že by ho svými umělými pokusy podporovati mohlo, nemajíc na mnoze ani ponětí o tom, oč se vlastně jedná. Naproti pánům *Lawesu* a *Gilbertovi* s jedné a naproti panu *Wolffovi* z *Hohenheimu* s druhé strany jest postavení pana *Liebiga* proto snadnější, že se tu stejné zbraně užívá a odpůrcové takoví jsou, že se proti nim i důkladné badání vědecké obrátiti může. Podstatná zajisté není námitka E. Wolffa proti minerální theorii pana *Liebiga*, neboť komu by mohlo ještě dnes na mysl stoupiti, že se dá jakého rozdílu mezi *podstatnými* a *nepodstatnými* sloučeninami při vyživování se bylin nalezti, ano pokusy knížete *Salm-Horstmana* dokázaly tuším dosti jasně, že může býti kyslíčník železnatý tak dobře *conditio sine qua non* jako dusík a fosfor. Že se právě této sloučeniny hojnost v největší části ornice zemské nalezá, usnadnilo možnost, aby se při mrvení na schodek železa nikdy ohledu tak přísného nebralo, proto však dokonce není pravidlem, že sloučeniny železa mezi nepodstatné patří. Tím však nejprvnější námitka proti J. *Liebigovi* sama sebou klesá, neb připustíme-li, že žito potřebuje jisté váhy železitých sloučenin, nemůžeme dále tvrditi, že není možno z půdy sloučeniny tyto osíváním vyssáti a tím plodnost role zmenšiti.

12. Kamkoli se v tomto vědeckém boji obrátíme, všude vysvítá neobyčejná obratnost úsudku pana J. *Liebiga*, a ten jakoby bleskový rozbřesk, jenž genialní jeho myšlenky prosvituje. Saská škola stojí proti němu v nizounké nepatrnosti vědecké, nemohouc ani pojmuti jeho hlubokou a jasnou myšlenku o mrvě. Jak ale možná, že se právě theorie této poslední školy více u rolnictva, ujaly nežli *Liebigova*? Toť jest věc jednoduchá. Slovem i činem klestila si škola saská cestu přímo do obydlí rolníka, žádné překážky neznajíc, vše jako dávno známou věc považujíc, a že nemožno bylo pravý vědecký rozhled dáti rolníkovi, bez propravy vzala sobě škola tato dvě znamenitá hesla — „kyselinu fosforičnou a dusík,“ jimiž jako střelou chtěla rolnictvo z dávné otrlosti probuditi. Snad na počátku ani vůdce její sám nepomyslel na to, takové strannosti se podati, ale časem a okolnostmi tam vržen byl, sám jsa hrobníkem rozumného ponětí

o výživě bylin, avšak konečně již jen jedno z oněch dvou hesel zastává, totiž jen dusíku a dusíku roli podávati. Se strany Liebigovy bylo chybou, že vida již dlouho počátky této cesty nezamezil ji v čas, aby na takové bezčestí nepřišla a tolikových upřímných sil nezmařila. Napotom byl způsob ohrazení jeho pro věc samou nedosti důrazný a částečně i neprozřetelný. Teď neostýchá se rolnictvo hlásati, že Liebig vše co byl učil, odvolává, že prý theorie liché padla a ta zlatonosná praxis zvítězila. To z toho pošlo, že vůdce vědecké lučky, jak se to učenci přísluší, upřímně se přiznal k nešhodám svých dřívějších zkoušek a k pokléskům každému dílu lidskému přirozeným. Tím však nikoliv nejsou odvolány vědecké jeho zásady, kteréž byly výsledkem pozitivního, na mathematické jistotě spočívajícího badání; až podnes nenalezly stoupenci druhé strany nic nového, a co znají, to jim Liebig buď pověděl neb napověděl. Kdyby ale on takových prostředků *sprostunárodnění* jako jeho odpůrcové byl použil, byl by je arci dávno i v obecnstvu překonal. Nejvíce nepochopitelné zůstane v tomto sporu, jak se mohl Lawes do boje pustiti, nemaje ani tolik propravy, aby způsob boje a bojiště ustanovil, pokusy pak, kteréž k dokázání svého učení byl panem Dr. Gilbertem, dřívějším žákem Liebigovým, vyvésti dal, nemají žádné ceny, proto že nejsou s onou střídmostí soudu a ohledem k okolnostem působícím vyvedeny, aby čeho dokazovati mohly. Pan Dr. Gilbert arci co lučebník jen za vyvedení samé jest odpovědný, o jehož jistotě nikdo nepochybuje.

Že však pan Lawes léta s tím strávití mohl, bez návodu vědeckého, bez soudnosti lučební hledati nejlepší způsob hnoje skutečným smícháváním, toť věru již ani nedopouští, aby o tom věda soud svůj pronášela.

Chce-li s druhé strany p. E. Wolff dokazovati, že jen ujma sloučenin dusíkových jest příčinou neúrody polní, tuť má ovšem pan Liebig proti němu lehký důkaz, a sice ten, že až se roli dává hojnost čpavku, předce nemožno bude při takovém mrvení úrodu na delší čas udržeti v stejné míře, ano jí úplně nezničit. Všude zjevuje se, že strannost náhledů přírodovědeckých

průchodu nemá. Panu Liebigovi ještě nikdy nenapadlo tvrditi, že soli dusíkové bez účinku blahodějného na zdar osení jsou, ale on zamítá statečně domněnku, že by ony samy byly příčinou zúrodnění, a stojí na tom stále, že popelové části, kterých bylina potřebuje a ježto se každou žní odvázejí, roli alespoň v té míře nahrazovati se musí, aby ve spojení s oněmi, jež pomocí vody časem z nerostů ornice se rozpustily, k zbudování její kostry a k vyvinutí semene dostačovaly.

Tím však není nikoliv odvolána jeho dřívější theorie, neboť již od počátku v základě totéž tvrdil a zastával. Že dříve méně hleděl k podání bylinám dusíkových sloučenin v mrvě, stalo se snad tím, že toho času větší pozornost obrátil k tomu, že čpavek ve vzduchu se nalézající pramenem všechných sloučenin dusíkových v bylině býti může. Ani v tomto pádu neodvolal nýbrž jen zdekonaloil, a bude to pravdou nevýratnou, dokud to analysis dokazuje, že ve vzduchu jest čpavek a že tento čpavek buď co takový neb co kyselina dušičná (při bouřkách) spolu s deštěm zem naši zúrodnuje. Kdyby mohl o tom pochybovati i bez analysí? kam by se podělo ono ohromné množství čpavku, které se ustavičně z našich komínů a z kychty vysokých pecí vyhání? Pokusy Bunsenovy strany čpavku v plynech z vysoké pece se hrnoucích, jsou příliš důkladné a jasné, než aby se o nich dalo pochybovati, a součet tohoto čpavku tak veliký, že převyšuje všecken onen, kterýž my v mrvě bylinstvu podáváme. Nejsou-liž to patrné důkazy pro-stvrzení Liebigovy theorie o čpavku, a tuším že není potřebí dále se o tom šffiti.

13. Nahlídneme-li tedy konečně do sporu na poli lučby rolnické, musíme přisvědčiti, že měl a bude míti následky užitečné. On předně povzbudil všechny síly k čilejšímu životu, donucuje je k tomu, aby tu neb onu theorii, jak to nazývají, buď skutečnými pokusy nebo lučebním badáním podporovaly. Spor tento ale také na jevo dal velikou nedostatečnost cesty rolnicko-lučební, na jaké se dosaváde kráčelo.

Polovičitost a nedospělost lučebníků spravedlivou rukou potrestána, při tom však věc sama od skutečné záhuby zachována

byla. Mužové, od nichž dle pověsti očekávali se dalo, že si nejhlavnější zásady lučební v dostatečné míře byli osvojili, vydali se na cestu nedokonalého povrchního badání, a místo, co měli rolnictvu posloužit, uškodili mu svou mělkostí. Získali-li víru u rolníka a vstúpili-li mu přesvědčení, že jen na základě lučebním lze rozumného pokroku v hospodářství rolním očekávat — vyzvali ho i spolu k tomu, aby hned z počátku zkušenosti tohoto počínání dráze platil nežli své dřívější dlouholeté na cestě praktického hospodářství. Bez mála výmínek scházela těmto lučebníkům hospodářským úplně známost vědy samé a též známost praktického hospodářství rolnického. Ani jednoho podstatného a užitečného *nového* výsledku z této školy nevyšlo, jen povrchními phrasemi se bojovalo a jednooký mohl lehko slepce vodit. Zkušeností praktiků bez soudnosti a bez onoho rozumového vyloučení všech sem nepřináležících okolností šetřeno tak, že i věda sama mnohokrát proto uvázla, že jí jak se vyjadřují, zlatá praxis nepřisvědčila. Tímto směrem se celá literatura lučebnicko-rolnická posledního času vyznačila. Povodeň spisův a spiskův tohoto směru zaplavila nás z Německa, Anglicka, méně z Francouzsko. Každý, kdo jen uměl péro namočit, psal zkušenosti lučebně hospodářské. Koliko tisíc marných pokusův se stalo, jejichžto výsledky, na všechny strany vytrubovány, k jiným ještě marnějším povzbuzovaly! Sám A. Stöckhardt *velikou* část svého učení skutečnou zkouškou nikdy nedokázal a mnoho výrokův jeho jen na zbůhdřať do světa vysláno bylo. Bylo by konečně přáti, aby naše literatura nechápala se takových děl, nýbrž soudnost a neodvislost svou hned v počátcích hájila. Nepřispívejme učením jednostranným k vzniku zmatků u našich hospodářův a vyvíňme hned z počátku náhled takový, jaký nám stupeň vědy dosavadní poskytuje, aniž oblíba všeobecná smí nám oči tak zahaliti, bychom i v darech s takou štědrostí podávaných neviděli jejich pravé a skutečné ceny.

Marie de Hautefort.

Podlé V. Cousina od K. B. Štorcha.

Dvoji cesta vede k poznání plodů přírody. Buď počínáme nejvyššími zákony a přehledy a sestupujeme od tohoto obecného k podrobnějšímu, aneb hledáme na počátku známost jednotlivých tvorů a zjevů a pokračujeme od nich, podobné spojnice, k poznáním vždy obecnějším a vyšším.

Tak i tak nabýváme užitečných a chvalitebných vědomostí, abychom ale řší přírody úplně a dokonale poznali, nesmíme přestávati ani na obecném, ani na jednotlivém, nýbrž spojití obě, tak aby obecné bylo naplněno jednotlivým, jednotlivé pak oduševněno obecným.

Svět historický neliší se v tom od světa přírodního. Filosofické náhledy o světě dějinném, byť sebe důmyslnější, a obecné přehledy dějinstva, byť sebe důkladnější, poskytují opravdové poznání historie tak málo, jako naopak pouhá, třeba nejzevrubnější zečtenost v podrobnostech historických. I v historii třeba spojití obecné s jednotlivým. Obecní dějepisové jsou osnova, vyhledávající ještě outek podrobného, charakteristického líčení aspoň hlavních částek, aby, co tam jest mdlé a prázdné, barvy nabylo a masa, aby, co se tam musí odbyti obecným rčením, narážkou, před oči vystoupilo ve své živosti a síle, v plné své původnosti. Kochá-li se přírodopyspec s neumdlévajícím zalíbením v jednotlivých plodech a zjevech přírody, zajisté nemenší zalíbení nalézá milovník dějinstva v obrazech života historického, jejichžto rozmanitost nemenší, jejichžto přibuznost duchu a srdci lidskému tím větší jest. Kdo tenké řádky přehledů historie probíhá, nenaděje se, jak bohatý život, jaká tíseň nejpestřejších a nejzanímaněvších obrazů pod nimi se skrývá; pouhý suchý pojem, několik vyhoublých a vybledlých rysů má zastoupiti nejbujnější rozmanitost, kterouž oplývají běhové lidstva.

Ale jednotlivé toto nemá do sebe pouze kouzlo rozmanitosti a půvab novoty. Novověká věda stopující život, zdravý i chorobný, drobnohledem i všelikou chytrostí do posledních žilek a záhybů, rozlučující všecko do posledních prvků, nenalézá jen obrazy pestré, nýbrž i zjevy života všude se obnovujícího, zákony. Všecko, i nejmenší jest opět celé a život pro sebe: velesvět záleží z neskončeného čísla malosvětů. Tak historie, zosřtívši svůj zrak a zhloubivši svou mysl, netoliko že v opovrhovaných posud jednotlivostech jímavé divadlo nachází, ale vynází z nich i smysl a nové klíče k porozumění dějinstvu a velkým jeho zjevům.

Jest neposlední zásluhou našeho věku, že jakož se v obecném uvažování dějin nad předchůdce své znamenitě povznese, tak i ve vyhledávání a třídění, v oceňování a líčení jednotlivých objevů nevysvětlého živobytí člověčenstva nejen neunavenou pilností ukázal, nýbrž i mistrovskou v tom umělost vyvinul. Jedno podává ruku druhému. Zevrubnější, ostřejší známost dějin vede k lepšímu jich i jejich svazku pochopení; tím se nám stává svět dějinstva i důležitější i zajímavější, a obnovenou silou ponůstíme se v nová ještě podrobnější a ostřejší skoumání, kolébku to opět nových obecných poznání, nových myšlének. Kde však se vyskytne i dostatek podrobností, aby se jimi celek živě a rozmanitě vyplnil, i moc myšlének, aby se jimi toto jednotlivé v souměrný celek uliti a srdci i duchu lidskému zblížití mohlo, jest všecko dáno, aby se práce dějepisné přiřaditi mohly k dílům pěkné literatury, neboť pak může umění historické jako umění pěkné náležitě množství zajímavých, živých jednotlivostí okolo jednoho středu v okrouhlý, všude vyplněný, jedním životem, jednou myšlénkou prodechnutý celek slíti.

Jakož moc těchto okolností na počátku svém zrodila román historický, v němž látka dějepisná slouží ještě fantasi a však i v tom přetvořování od vynalézavosti básnické smysl a chuť k poznání a oblíbení historie žít a žítu budí, tak v pokroku svém vyvádí ve velkých literaturách našeho věku, především ve francouzské i v anglické čím dále tím více velezauímavých spisů a článků, obírajících sobě za předmět jednotlivé osoby, stavy, věci a události, v nichž přísné polo historické pravdy neopouštějíc, výsledky pracovního skoumání ve formě podává, schopné docela, aby mile překvapila ty, kdož uvykli jsou přísnému čtení, i vděky svými k sobě upoutala ony, kdož posud hledali oblíbení jen v plodech obraznosti. Opouští-li tento druh skladby historické častěji hlavní vyjetou dráhu, vyhledáváje místa poboční, zajiště jen s prospěchem jest. I cestovatel, chtěje poznati skutečně zem, musí se uhýbati od hlavní silnice; jaké překvapující obrazy otvírá nám často pěšina, o nichž od silnice není ani pomyslení.

Naše literatura má posud nedostatek podobných líčení z dějin domácích; z cizích nezavírá takorčka ničeho. A přece tak velice byloby nám poslouženo podobným čtením! Život národu jednoho ztrácí se před životem národů všech, před životem člověčenstva. Jako každá země obdržel i každý národ své zvláštní dary, každá doba své zvláštní úkoly; bůhem času vyčerpalo naše pokolení své přednosti i své vady řadou nejpestřejších a nejpoučnejších zjevů. Byloby jen o naši vlastní ujmě, kdybychom přestávajíce pouze na skrovném oboru domácího života, oči své chtěli napořád zavíratí před tímto všude novým, všude zajímavým divadlem, jakoby bylo dosti, máme-li jen v rukou divadelní coduli, vybledlý nějaký rys historie světa, místo živých barev obrazů, z jejichžto středy se pásmo její skládá.

Zdaliž bychom se nepřeli zasadili o to, abychom i u sebe udomácnili aspoň výběr z podobných obrazů? Učiníme toho pokus s jedním z nejnovějších toho druhu plodů slovesnosti, vyšlým z péra slavného francouzského akademika V. Cousina, zkrátice a proměnice jej, jak se zdají žádati naše okolnosti. Vypravování to padá v doby Ludvíka XIII., začínajíc u dvoru

Marie Medicejské, matky jeho, kteráž za nezletilosti jeho vládu vedouc politiky španielské ke škodě Francouz se přidržovala a samého syna svého s infantkou Annou zasnoubila, dcerou to španielského krále Filipa III., známou v historii pode jménem Anny Rakouské. Synové její byli Ludvík XIV. a vévoda Filipp Orleanský, od něhož pochází větev Orleanská, která ve Francouzích od r. 1830 do 1848 vládla.

1.

Marie de Hautefort narodila se dne 15. února 1616 na starém zámku rodinném, v krajině Périgordu. Brzy na to umřel jí otec a nedlouho po něm též matka; i vzala Marii k sobě babička její, paní de la Flotte Hauterive. Marie dospívala záhy; ještě dítě, a však krásna a plna darů ducha, začala se nuditi jednotvárností venkovského života a s dychtivostí poslouchala, kdykoliv se mluvilo o lesku a o příhodách dvoru královského. Sama přiznala se později, že jsouc jedva třináctiletá v komnatě své se zavřela a co nejvroucněji se modlila, aby ji Bůh brzy přivedl ke dvoru. I stalo se jí skutečně tak; paní de la Flotte měla co činiti v Paříži a vzala s sebou svou vnučku. Vděky milostného toho dítěte byly šťastně pozorovány; princezna de Conti, slavná krásou, duchem i galanterií, tak si Marii zamilovala, že ji vzala hned s sebou na projíždku. Večer nemluvalo se leč o slečně de Hautefort, i nebylo těžké nakloniti královnu matku, Marii Medicejskou, aby ji přijala mezi své čestné slečny.

Ejhle tedy slečnu Hautefortovou na onom divadle, na něž přijíti tak toužívala. Přinesla na ně vlastnosti, kteréž jí v krátkém čase získaly netoliko lásku všech, nýbrž i obdivování: vzácné spojení dobrého srdce a pevné povahy, upřímnou nábožnost a ducha plného vtipu, chování velmi vznešené a zdrželivost téměř přísnou, již se nemálo povznášela krása, dozrávající tak záhy. Nazvali ji Aurorou, na znamení veliké její mladosti a skvoucí nevinnosti. R. 1630 provázela královnu matku do Lyonu, kde ležel král těžce nemocen, co zatím Richelieu v čele vojska dlel v Itálii. Zde ji Ludvík XIII. poprvé spatřil a vyznačovati začal; slečně Hautefortově bylo tehdaž čtrnácte let.

Ludvík XIII. nepodobal se co do světského chování snad

níkomu méně než otci svému, Jindřichu IV., pověstnému milovníku skvělého záletnictví. Odpovědný nepřítel každého křivého poměru s druhým pohlavím neměl oka k oněm snadno přístupným krásám při dvoře matky své a své manželky; nicméně mělo přece srdce jeho jakousi potřebu náklonnosti, kterážby, ostatek mu nabírajíc, nudné královské živobytí příjemnějším činila. Skromnost i krása slečny Hautefortové dotkly se ho, zponenáhla nemohl se obejít bez potěšení viděti ji a hovořiti s ní, a když navrátil se z Lyonu, po onom pověstaém „dnu prohloupilých“ z ohledů státních a k vůli Richelieuovi matku svou od sebe vzdáliti musel, odňal jí mladou Marii a dal jí královně Anně, prose, aby ji z lásky k němu milovala a dobře chovala. Hned spolu jmenoval i Mariinu babičku, paní dela Flotte Hauterive, první komornicí, na místo vypovězené paní du Fargis. Anna Rakouská nepřijala příliš onace dar jí podaný. Lnula k paní du Fargis, která s ní spolu ke straně královny matky, španielského dvoru a nespokojenců náležela, a považovala novou svou čestnou slečnu netoliko za sokyni u krále, nýbrž i za vyzvědačku a nepřítelkyni. Brzy poznala, na jakém byla omylu. V duši slečny Hautefortové spočívala šlechtná hrdost, spolou rytířská, spolou křesťanská, vykazujíc jí místo po boku potlačených a slabých. V krásném tom dítěti byla skryta rekyně, čekající jen na příležitost. Vidouc paní svou pronásledovánu a nešťastnou, odhodlala se jak z osobní chuti tak ze cti sloužití jí dobře. Znenáhla okouzily oddanost její, její bezúhonná nevinnost, její duch a vděky královnu téměř tak jako krále, a oblíbenkyně Ludvíka XIII. stala se i oblíbenkyní Anny Rakouské.

První zjevnou galanterii prokázal král slečně Hautefortové při kázání, kdež královna byla přítomna s celým dvorem. Čestné slečny seděly, vedlé obyčejě onoho věku, na zemi. Král vzal aksamitový polštář, na němž klečel, a poslal jej slečně Hautefortové, aby si mohla pohodlněji sednout. Překvapena celá zarděla se, a ruměnec zvýšil ještě její krásu. Pozdvihnouc oči spatřila jak celý dvůr na ni hledí. Přijala polštář způsobem tak skromným, uctivým a spolu velikým, že nebylo, kdo by se jí

neobdivoval. Když jí královna dala znamení, aby jej přijala, položila jej vedle sebe, nechtíc jeho použití. Tím přibýlo jí ještě vážnosti u dvora, především ale u královny, kteráž vidouc tolik šetrnosti se strany královny a tolik ctnosti se strany slečny Hautefortové, důvěrnici svou ji učinila.

Náklonnost tato krále nezůstala bez působení na život dvorský. Král snažil se, aby slečna Hautefortová měla vyražení; jsa velký milovník lovu, strojíval často lovecké výlety s velkými svačinami, k čemuž i dámy bral; nazpátek jezdil ve svém voze se svou sestrou a slečnou Hautefortovou, snaže se co nejvýborněji je vyražeti. Pravidelně třikráte za týden byla hudební zábava a obyčejně provozovaly se v nich písně, skládané a často i básněné od samého krále, ačkoliv si leckdy slova i od jiných, modních básníků spisovati dával. Obsahem jich byla pokaždé slečna Hautefortová. Každý večer vyrážel ji v salonu královny; mluvil však nejvíce jen o psech, o ptácích a o koních, a boje se jí i sám sebe štítíl se býti jí při tom příliš blízek. Vypravuje se, že kdysi přijda z nenaděje ke královně a vida slečnu Hautefortovou, ona drží v ruce lístek právě jí podaný, prosil ji, aby mu jej ukázala. Nechtěla to učiniti, poněvadž obsahoval nějaké pochlebenství o její nové přízni, a aby jej dobře schovala, strčila jej za nádra. Královna žertujíc pojala ji za obě ruce, a vybídla krále, aby lístek vzal odtud, kde je schován. Král neopovážil se použiti k tomu své ruky, nýbrž vzal své stříbrné kleštičky, ležící u ohně, aby zkusil, zdali jej dosáhne jimi. Lístek byl však hluboko zastrčen, i nemohl dosáhnouti jeho. Královna ji nechala odejíti, smějíc se strachům jejím a královým.

Ač byla náklonnost krále nevinná, byla přece příliš živá, aby nedala místo častému a prudkému žárlení. Král znal chování slečny Hautefortové a věděl, že ze všech těch pánů, kteří se skvěli u dvora, nemiluje žádného; a však on by byl chtěl, aby také nikdo ji nemiloval, aby nikdo s ní nemluvil, ba aby nikdo s pozorností na ni nepohlížel. Najednou jí řekl, žeby umřel omrzením, kdyby byl otec jeho, Jindřich Velký (IV.) ještě živ, poněvadž by byl jistě do ní zamilován. Toto podivné žárlení,

toto unavující doléhání bylo někdy té mladé dívce obtížné, a v neodvislosti a hrdosti své nezamlčela to. Z toho pocházely spory často velmi bouřlivé, a opětné smíření netrvalo dlouho. Jak lítě byl mezi nimi nějaký nesvár, cítil to hned celý dvůr, výhrážky jeho přestaly a když král přišel večer ke královně, sedl si do koutka a nepromluvil, aniž se kdo opovážil promluvit na něj. V takových příležitostech trávil Ludvík XIII. téměř celý den zapisováním toho, co povídal slečně Hautefortové a co ona odpovídala jemu. Po smrti jeho nalezla se ve skříní úplná sbírka sepsaných takových rozmluv i s jeho pozdějšími milenkami, i musí se ke chvále jich i ke cti jeho říci, že nepojal náklonnost leč ke ctnostem. Že si i z toho svědomí činil, byl u dvora francouzského pravý div.

Obyčejným předmětem rozmišek mezi králem a slečnou Hautefortovou byla královna. Ludvík XIII. měl dvě pohnůtky, proč nemiloval Annu; jednu obecnou, tu samou, pro niž se odtrhl i od své matky, ačkoliv ji velmi miloval, totiž státní ohledy, politiku, od níž neodstoupil nikdy a kteráž jej vždycky napět přiváděla k Richelieuovi, jehož hrdé spůsoby se mu přičily, jehož státnickou cenu však oceňovati uměl; druhou ač osobní, však ne méně silnou. Od spiknutí Chalaisova*), jehož Richelieu výborně použil, aby králi strachu nahnal a jediným potřebným a bezpečným se ukázal, nevěřil královně, maje pevně za to, že byla s vévodou Orleanským srozuměna a docela ochotna dělit s ním lože a trůn. Podezření toto bylo v jeho chorém duchu tak zakořeněné, že i když od královny dítky obdržel, ano na samém smrtelném loži, když pláčíc se mu zapřísahala, že ve

*) Henri de Talleyrand, prince de Chalais, snoval jakési spiknutí ku prospěchu neschopného, slabého vévody Orleanského, bratra krále, jenž si měl vzít princeznu Montpensierskou a nechtěl. Richelieu nadsazoval nebezpečnost a vymohl na králi Chalaisovu odpravu před řádným jeho odsouzením. Tím dovedl dvoje: že vysokou šlechtu francouzskou přestrašil, již nebyl vhod, a že Ludvíku XIII. Annu v podezření uvedl, z něhož ji po násilném a předčasném ukončení hrdelní pře Chalaisovy nikdo více v králových očích vyvesti nemohl. Tak se stal ovšem sám ještě potřebnějším králi.

spiknutí Chalaisově pražádného neměla účastenství, pouze odpověděl, že jí v svém stavu odpustiti musí, nikoliv ale uvěřiti. Hned od počátku vynasnažoval se odchýlit slečnu Hautefortovou velitelkyni, kterouž jí maloval nejčernějšími barvami, nenaděje se, že čím temněji maluje jednu, tím méně přesvědčí druhou, a že samo pronásledování, jež Anna Rakouská zakoušela, mocně toto mladé a šlechtné srdce k ní bude vábiti. Vida že nic není naplat, skončil řka: „Vy milujete nevděčnou, a uvidíte jednou, jak se Vám odmění za Vaše služby.“

Richelieu viděl s počátku rád náklonnost královu k dívce, nenáležící žádné straně. Doufal že se tak poněkud vyjasní zasmušilost a podivnost mysli královny, jimižto byl neustále znepokojován. Nešetřil poklon a lahod k mladistvé oblíbenkyni, ano pomáhal i tišiti bouře, vznikající na obzoru známosti této, maje za to, že přivábí slečnu na svou stranu; ona však nechťc obětovati svou paní králi samému, tím méně byla povolna jejímu pronásledovníku, jediná to dáma u celého dvora, neb každá jiná byla šťastna, jen když si jí povšiml.

Nyní, když můžeme běh posledních století francouzské historie celý přehlédnouti, snadno jest pochopiti Richelieuu i odpustiti jemu. Pochopujeme, že ke zničení zbytků společnosti feudální, k bezpečnému povznesení moci ústřední, královské nad nepokojnou a neomalenou aristokracií, k zabránění protestantův, aby stát ve státu neutvořili, k umocnění Francouzsko a k uvedení zmáhajícího se národu, společnosti k novým řádům a na nové dráhy, neobyčejné síly a moci zapotřebí bylo, ano na čas snad i diktatury, národního a osvíceného despotismu. Tehdáž ale cítily se jen nejbližší následky ran Richelieuových, a nejméně byloby bývalo očekávati od mladé dívky vznešeného kmene, uvedené v patnáctém roce ke dvoru, aby jasněji viděla a, předsudků prázdnější byla, než mužové tehdejší, náležející dvoru a blízcí státních záležitostí. Milostivě byvši přijata od Marie Medicejské, viděla ji za několik měsíců vypovězenou a dočkala se toho, že první tato její ochránkyně, manželka Jindřicha Velkého a matka Ludvika XIII., jejíž vina překračovala její pochopení, donucena

byla žít v Belgii z příspěvků ciziny. Neznala první mladost Anny Rakouské, od r. 1630 nespátřila však ničehož, čímž by byl přísný její zrak uražen. Zdálo se jí přirozené, že opuštěná a týraná od manžela královna úlevy hledá u bratra, krále španělského, a že potlačovaná od Richelieu zbraní užívá, jakýchkoli se může uchopiti. R. 1633 viděla takměř celý vnitřní dvůr královny Anny od všemohoucího kardinála poražený a rozprášený, věrnou královně vévodkyni de Chevreuse, byť ne ve mravích aspoň ve statečnosti vzornou, podruhé na útěku a služebného královně Chevaliera de Jars odsouzena k smrti, jemuž teprv na popravišti milost udělena. Slečna Hautefortová, v slechetném srdci tím vším uražena, pohrdla výstrahou královou a pohrůzkami i sliby Richelieuovými, a chodíc se vroucně modliti s paní svou do kláštera u Karmelitánů a ve Val-de-Grace, jejičžto jeptišky Richelieu neméně nenáviděly, odhodlala se pevně vytrvati při královně děj se co děj.

Richelieu, nemoha ji získati, uzavřel ji vypuditi z mysli královy. Více než jindy mlsil se do četných jejích nesvárů, nikoli více, aby je upokojil, nýbrž aby je zhoršil. Z dobromyslného prostředníka stal se přísným soudcem. Ludvík XIII. hrozil již své oblíbenkyni kardinálem, kdykoliv s ní byl nespokojen. Ona zas činila si z toho s nepředložeností svého věku a s hrdostí své povahy smích. Richelieu působil na srdce královo dvojími pruhami. Ludvík XIII. byl nedůvěřivý a pobožný. Zprávami naschvál zhoršenými doneslo se mu, že si královna v síních svých se slečnou Hautefortovou ze způsobů a z lásky jeho žerty tropí. Z druhé strany, kdykoliv si král, jatý rostoucí vždy krásou této půvabné dívky, vyčítal cit příliš vroucí, aby mohl býti naprosto čistý, nebylo více jeho svědomí hájeno jako dřívě, nýbrž poháněno, a naposledy mu jeho přílišná náklonnost jakožto zavržena od náboženství, bez okolků hříchem učiněna. Konečně roku 1635, po hádce živější než byly předešlé, rozhněval se zasmušilý milovník úplně s krásenkou tak málo ochotnou a nemluvil s ní několik dní. Proto ji přece nemiloval méně, a večer, když byl u královny, měl co činiti, aby odtrhl své zarmoucené

a vášnivé zraky od oné čarovné tváře. Pohlížel na ni mlčky, a když viděl, že je pozorován, obrátil se jinam. Tak počala opravdivá roztržka, a kardinál postaral se, že trvala dvě léta úplně.

U královny byla tehdaž mezi jinými čestnými slečnami Ludovika Angelika de la Fayette, mladá dívka výtečného rodu, ač ne krásy tak okouzlující a způsobů tak vznešených jako Marie Hautefortová, však přece půvabná a rozumná, se srdcem k něžnosti nakloněným, avšak ckráněným opravdovou nábožností. Král byl na ni pozorným činěn; vypravovalo se mu o ní kde dobrého. I začal na ni mluvit, k vůli slečně Hautefortové, aby se mrzela; a však tak byl člověkem zvyku, že vida ji častěji opravdu si ji zamiloval. Slečně de La Fayette lichotilo s počátku koření se královo; později, když jí otevřel své srdce, když jí ukázal vnitřní své trudy, své nudění uprostřed slávy kralovací, když spatřila, kterak jeden z nejmočnějších panovníků nešťastnější jest, než poslední z jeho poddaných, nebylo jí lze ubrániti se před vroucím soucitím, sdílela jeho zármutek a mírnila jej takto svým účastenstvím. Král poznáv takto poprvé blahost soucitu ženského, hleděl ukázati co v něm koli bylo ducha, šlechtynosti a dobrých úmyslů. Slečna La Fayetteová milovala konečně krále, netoliko beze všech ohledů zisťných, ale i bez vášně, co bratra, vroucně a čistě. Svazek tento trval dvě léta, až do roku 1637. Ovšem nebyl Ludvík XIII. ani tak nebezpečný, ani tak doléhavý, jako Ludvík XIV. Jednou přece přemožen svým citem a toužeb aby ji mohl viděti kdykoliv, zapřisahal ji, aby se dala přesaditi do Versailles, kdež by mohla žiti docela jemu; tím postrašil ctnou dívku a ukázal jí nebezpečí, v něž ubíhala. Neopovážil se více opakovati tento návrh, slečna La Fayetteová umínila si však ukončiti poměr, dajíc se tak těžko prodlužovati způsobem, hodným i krále i jí samé: myslila na vstoupení do kláštera. Nicméně neopomíjela nikdy napomínati krále, aby se smířil s královnou a svrhnul jho Richelieuovo. Takto, když se celý svět třásl před vševládným kardinálem, odporovaly mu dvě mladé dívky, beze jmění a dané takofka v jeho ruce. Když i při slečně La Fayetteové marná byla jeho snaha získati si ji, učinil jí jako slečně Haute-

fortové: podněcoval v obou milujících ohledy svědomí, až posléze, po mnohých pŕtčkách, vstoupila slečna La Fayetteová skutečně do kláštera. Král mluvil tam s ní s počátku několikrát a ze za mříže klášterní domlouvala mu jako dříve, jen s větší váhou, i ačkoliv nezměnila jeho politiku, však přece naklonila jej více jeho manželce. Ludvík XIV. byl plodem tohoto jakéhosi smřření.

Od té doby však, co opustila slečna La Fayetteová dvůr, až do onoho času, kde obtěžkáni královny Anny osud její poněkud zmírnilo, velké nehody ji potkaly; královna byla již u samé své zkázy, z níž ji vysvobodila pouze neohrožená oddanost mladé a věrné její přítelkyně Marie de Hautefort.

Omrzevši se již chystala Anna Rakouská jakési kroky, jakby unikla svému trápení, aneb aspoň snovala něco s důvěrnou svou přítelkyní, s vášnivou a intrigantní vévodkyní de Chevreuse, vypuzenou tehdaž ode dvora královnina, a udržovala jakési dvojsmyslné dopisování s oběma svými bratry, s kardinálem infantem a s Kilippem IV., ačkoli tehdaž bylo Španielsko ve válce s Francouzy. Služebník její, v tom důvěrný prostředník, La Porte, byl zatčen, do Bastily zavřen a mukami vyslýchán. Zapřavši s počátku všecko, přiznala se později královna, na velké doléhání Richelieuovo, když zapírání marné viděla a nejhoršího báti se bylo, k okolnostem dosti znamenitým, ačkoli ovšem ne ke všemu, sic by byla mohla La Portovi jednoduše přikázati, aby jim pověděl co ví. Ochránění její viselo na dvou nitech: jednak bylo třeba, aby, kterak se věci obrátí, paní de Chevreusová buď uprchla, buď zůstala, jednak šlo o to, aby La Porte neodhalil více než královna sama, a aby vyjevil všecko, co ona sama již byla vyjevila, neboť jen tak mohlo obapolné jejich vyznání nabyti úplné pravdě podobnosti. Královna bála se stejně i jeho vytrvalosti, i jeho mlčení. V těchto úzkostech odhodlala se slečna Hautefortová, buď zachrániti královnu aneb zahynouti s ní, o ujmě své stydlavosti, největší zajisté obět od mladé panny, která svou čest nade všecko chovala. Nejprve přemluvila příbuzného šlechtice, aby dojel k paní de Chevreuse a jí vyfídil, že má býti

ke všemu přichystána, k útěku aneb k zůstání, vedlé toho, pošle-li se jí červená aneb zelená modlicí kniha. Pak se přestrojila sama za služebnou a záhy ráno, když ještě všecko spalo v Louvru, odjela ve fiakru do Bastilly. Věděla že tam je vězeň, který byl již jednou hlavu za královnu nasadil, v okovích statečnou mužností se zachoval a nedávno teprv popravišti ušel: pan de Jars. Teď požíval trochu svobody a směl od několika osob býti navštěvován. Velkomyslná dívka, posuzujíc šlechtice podlé sebe, důvěřovala se, že jej smí prositi, aby se odvážil hrdla i podruhé. Vydala se za sestru jeho komorníka, přicházející mu zvěstovati, že člověk ten je blízek smrti, a vyjednatí s ním něco důležitého. Pan de Jars, věda že služebník jeho je zdrav, neměl chuti vytrhovat se takovou návštěvou a choulostivé slečně bylo čekati v strážnici, kdež byla vydána pohledu a žertům všech přítomných, jižto ji, vedlé svého obyčeje, za osobu lehké máry považovali. Snášela a mlčela, jen tvář si zakrývala rukama, aby si ji nemohli dobře všimnouti. Když ji konečně pan de Jars přijal, nepoznal ji hned a zostra se na ni obořil, až s ním konečně stranou stoupila a tu milostnou tvář mu ukázala, na kterouž nikdo nezapomněl, kdo ji koliv jednou spatřil. „Ach, madame, jste vy to!“ zvolal pan de Jars. Dala mu znamení, aby byl z ticha, a krátce mu řekla, co žádá na něm královna. Měl zjednat, aby se dodalo La Portovi zapečetěné psaní, z něhož by zvěděl, pokud jíti může a má ve svém vyznání. De Jars, jak byl koli neohrožený, zarazil se, vida že má nasaditi živobytí na novo. Váhal, přemýšlel dlouho. Slečna, vidouc jej rozpačitého, pravila: „Jak, vy se rozmýšlíte a vidíte, čeho já jsem se odvážila! Neboť prozradím-li se, co se bude mluvit o mně?“ „Budiž,“ odpověděl šlechtic, „musím tedy učiniti, co královna žádá; vrátím se jen tam, odkud jsem přišel, na popraviště.“ Slečna Hautefortová dostala se šťastně opět, nebyvši poznána, do Louvru. V koutě, u pokoje svého, nalezla služebnou, již tam byla postavila na stráž, aby králi, kdyby se jda tady na mši, jak se slečna má tázal, fici mohla, že jí v noci bylo trochu namic a že ještě leží. Když ale byla opět ve své komnatě, a

v myslí uvážila jaké vyvedla dobrodružství, sama se nad sebou zarazila: byla opět jen skromná dívka, padla na kolena a děkovala Bohu, že ji ochránil.

Pan de Jars vyvedl svou úlohu ku podivu. Pokoj jeho byl o čtvero poschodí níž než žalář La Portův. Provrtal strop a podal list královnin po provaze do druhého poschodí s prosbou k tamějšímu vězni, aby učinil taktéž, a tím způsobem to šlo až k La Portovi. Věru obzvláštní štěstí, že celé toto podávání, které trvalo několik nocí, nebylo ani pozorováno, aniž od účastníků vyraženo!

Háře povedlo se s vévodkyní Chevreusovou. Buď že se slečna Hautefortová v barvě omýlila, když jí modlicí knihu posílala, buď že vévodkyně špatně rozuměla: slovem obdrževši ji a majíc podle ní všecko za ztracené, uprchla převlečená za mužského z Francouz do Španiel, kdež ji král, bratr královny Anny, velmi ochotně přijal. Útěk ten, přihodiv se před posledním výsledkem La Portovým, vyhnal podezření Richelieuovo na vrch. Přísnost ke královně byla zdvojnásobena, a kdo ví co by jí bylo potkalo, kdyby La Porte, poslechna na oko rozkazu od královny jemu seslanému, vlastně ale poučen listem oním tajně dodaným, výborně nebyl mluvil do slov královniných. Tak se kardinál i král ukonejšili tím domněním, že všecko to není tak důležité, jak se jim zdálo s počátku.

II.

Když bylo těhotenství královny na počátku r. 1638 uznáno, zapuzeny tím dojmy kormutlivých výjevů právě minulých a vráceno dvoru trochu svornosti a potěšení. Slečna Hautefortové bylo tehdy dvaměcitna let. Ludvík XIII., jenž se tak těžko od ní byl odloučil, cítil, vídaje ji opět, staré své vroucí hnutí, a že zde nebylo více slečny de La Fayette, stal se do ní ještě zamilovanějším než dříve. Druhá tato láska trvala dvě léta; byla jako první čistá a nepokojná. Slečna Hautefortová použila jí tak málo k svému zisku jako první. Jediná milost, kterou svolila přijmouti, a tu nad to ještě jak z ruky královny, tak z ruky krá-

lovniny, bylo právo k obdržení důstojnosti nejvyšší klenotnice, až by se po její babičce, paní de La Flotte, uprázdnilo. Tím nabyla i práva, aby se místo *Mademoiselle* jmenovala *Madame*.

Sestra její, slečna d'Escars, stala se čestnou pannou královny, a mladý její bratr, hrabě de Montignac, kadet u gardy, byl povýšen. Když královna slehla, byla by se paní de La Flotte, nejsouc tak nezištna jako její vnučka, velmi ráda stala z nejvyšší klenotnice *gouvernantkou* malého dauphina. Doléhali na slečnu, anebo abychom jí francouzským způsobem podle jejího nového práva náležitou čest vzdali, na paní Hautefortovou, aby stran toho mluvila s králem, ano i s Richelieuem, učinila to však s hrdostí jakousi, jižto věc zkazila. Richelieu nebyl takový, aby budoucího krále svěřil rukoum svých nepřátel, stará jeho nedůvěra vrátila se s náklonností královou, a ještě ji chování se paní Hautefortové ještě zvyšovalo, snažil se zkaziti ji. Zkušenosti poučen poznal, že dokud Ludvík XIII. bude moci viděti okouzlující tuto podobu a blížiti se k šlechtnému tomuto srdci, paní Hautefortová mimo všechny kratší neb delší rozstrky nepřestane nad ním panovati, a že tedy nezbývá nic leč dostati ji ode dvoru a z Paříže. Věděl dobře, že královna, ačkoliv lépe uměla se skrývati, nepřestává podporovati stranu nespokojených, a že mladá její důvěrnice byla prostředníkem mezi ní a mezi nimi. Ano podařilo se mu vniknouti špehy svými i v komnaty samé královny, pomocí slečny de Chémeroult, kteráž mu o všem zprávu dávala. V korespondenci této, po smrti Richelieuových v jeho papírech nalezené a vydané, jmenuje se paní Hautefortová vždy Aurorou a slečna de Chémeroult „dobrým andělem.“ Dobrý tento anděl, působný, veselý a na zdání ctnostný, klamal paní Hautefortovou dlouho svými fintami, jimž nevěřiti šlechtná tato duše nebyla schopna.

Richelieu neměl pohotově novou slečnu de La Fayette, věda však, že Ludvík XIII. vždy má zapotřebí jakéhosi citlivého vyrazení, postavil k němu mladého člověka velmi příjemného chování, syna důvěrného svého přítele, maršala d'Effiat, a maje se za bezpečna jak synem tak otcem, tak rychle jej povznášel, že

Cinq-Mars v devatenáctém roce, 1639, byl již nejvyšším podkoním. Líbil se s počátku králi svými spůsoby, a slabý mocnář shledal za dost pohodlné milovati jej, poněvadž mu to nečinilo žádnou mrzutost s kardinálem. Jak Richelieu předvídal a doufal, udusila nová tato náklonnost pomalu v srdci Ludvíka XIII. lásku k paní Hautefortové. Král chtěl, aby Cinq-Mars nemiloval leč jeho; Cinq-Mars naopak žádal, aby král nesdílel svou náklonnost s nikým jiným a stěžoval si na moc, kterou nad ním posud provozuje paní Hautefortová. S počátku stačil jeden večer u královny ztrávený, aby se srdce královo vrátilo celé k první jeho velitelkyni; a však král býval také na cestách; zde, sám a sám mezi svým obávaným ministrem a svým novým přítelem, byl král docela jinak dostupný. Při takové příležitosti stalo se, že Richelieu slečnu Hautefortovou obžaloval, že nepřestává pletky s nespokojenými a především s bratrem královým strojíti a vládě neobmezenou svou prý mocí nad králem překážky činit; doložil, že bylo velmi zbytečné vypověditi paní de Chevreuse, dokud se tato neméně nebezpečná osoba při dvoře chová. Ludvík XIII. vzdoroval dlouho; aby jej přemohl, byl kardinál donucen dáti mu na vůli, buď aby paní Hautefortovou, buď jeho propustil, a vyjádřili mu, že raději dvůr opustí, nežby se trávil matnými půtkami, v nichž nepoživá podpory královny. Hrozbou touto postrašil se král; Richelieu, vida jej váhajícího, řekl mu, aby jej k rozhodě přivedl, že se nejedná o vzdálení na vždy, nýbrž jen na čtrnácte dní, aby se vidělo, že paní Hautefortová není v přízni tak veliké, jak se myslí. Král konečně ustoupil, ale pouze s tou výmínkou, aby to nebylo více než na čtrnácte dní. Kardinál jej ubezpečil, že nežádá více, boje se však moci, již pohled její provozoval nad králem, dal si od něho slíbiti, že ji nepustí před oči. Ledva smluveno, již chvátal Richelieu vykonati; poslal se strany králový bývalé oblíbenkyni rozkaz, aby se na nějaký čas vzdálila, gardům však zapověděl pustiti ji před krále. Když paní Hautefortová obdržela onen rozkaz, bylo ji těžko jemu uvěřiti. Opakovala si, že v rozeptích, které s královským svým milovníkem měla, kolikráte mu řekla, že při jeho povaze očekává, že jednou z ne-

nařzení žárlivosti kardinálovou budě vypuzena ode dvora, a že jí Ludvík XIII. pokaždé odpověděl, že se to nestane nikdy, a že jí zapřísáhl, kdyby přece takový rozkaz obdržela, aby neuvěřila mu, nýbrž jen tomu, co jí král řekne sám. I chtěla tedy z úst krále samého slyšeti, co přikazuje. Byla tak dobrá a milovaná ode všech, že když přišla ke dveřím královým, gardy jí sice řekli, jaký mají rozkaz, neopovážili se však brániti jí vstupu. Překvapení královo bylo nesmírné, když ji spatřil, plnou výrazu velikosti a hrlosti, ježž nevole jí vynutila, krása její pak zvyšovala. Pravila mu, že by, než dvůr opustí z jeho rozkazu, ráda zvéděla, čím se provinila, že jest vypovězena. Král jí odpověděl, že jest vypovězena jen na čtrnácte dní, že k tomu svolil jen z nejvyšší nutnosti k vůli státním ohledům, pro intriky dvůr znepokojující, že on dal k tomu jen jméno, ona pak že jej má litovati pro násilí, učiněné jeho náklonnosti a pro bolest, již za ten čas bude cítiti. Ona mu odpověděla, že těchto čtrnácte dní bude trvati zbytek jejího živobytí, a že se tedy na vždy s ním loučí. Král ji ubezpečoval, jak tehdáž sám věřil, že nic na světě jej nepřiměje k tomu, aby ji neviděl jen o den déle.

Každý si pomyslí, jaká musela býti bolest Anny Rakouské při ztrátě takové přítelkyně a při vědomí, že pro ni jest nešťastná. Plakala, vzlykala, objímala ji, a ve zmatku svém, nevědouc co jí podati, sundala své náušnice, v ceně desíti aneb dvannácti tisíc tolarů, a darovala jí je, prosíc ji, aby si je opatrovala z lásky k ní.

Paní Hautefortová odebrala se v okolí města Mansu na statek své babičky, a vzala s sebou svého mladého bratra, pana de Montignac, svou sestrou slečnu d' Escars a slečnu de Chémeroult, jižto za svou nejlepší přítelkyni považovala a kterouž Richelieu rovněž s nemilostí propustil, aby ukryl její zradu; pod rouškou oddanosti vzala na se ohavné povolání, donášeti o vypovězené, jak byla donášela o milostníci. Paní Hautefortová byla v tom ohledu tak slepá, že dověděvši se, že královna slečně Chémeroultové pouze 4000 tolarů darovala, nepřidávíc k tomu žádnou známku náklonnosti neb úcty, sama uraženou se

cítila ve svém mínění o spanilomyslnosti královny a na rozloučenou jí ještě jednou, docela na sebe a na důstojenství královny zapomenouc a jen slečnu Chémernautovou na paměti majíc, slovy co nejživějšími vytýkala, jak by se byla měla k této slečně zachovati.

Odstranění paní Hautefortové ode dvora dotklo se velmi bolestně všech, kdož výtečné vlastnosti jejího ducha i srdce znali, především jejích ctitelů. Jeden z nich, markýz de Noirmoutiers, nemohl odolati své touze, vykradl se z Paříže a přichvátal k Mansu, aby jí ještě jednou viděl a možná-li pohmul; p. Hautefortové nebyl však příliš milý a poznávala příliš dobře důstojnost neštěstí, by mu něco zadala přijetím dvojsmyslné návštěvy. Skvělý markýz nebyl ani předpuštěn. Ve své samotě přijímala jen velmi málo přátel, mezi nimi ubohého La Porta, jemuz, když podruhé byla u krále v milost přišla, z bastilly pomohla, a kterýž vypovězen jako ona na blízku bydlel. Obě tyto duše věrné a odhodlané, tak oddělené svým stupněm ve světě, zbлизily se k sobě oddaností svou k Anně Rakouské. La Porte nedal se omámiti slečnou Chémernautovou a varoval p. Hautefortovou před ní, marně však, neb jak La Porte zaznamenal, nebylo jí ani možné snéstí myšlénku takové ohavnosti, i vyšla teprv po smrti Richelieuově ze svého bludu, když jí královna poslala listy slečny Chémernautové, nalezené ve skříni kardinálově.

Mezi tím honily se události na pohyblivém jevišti, jež byla paní Hautefortová opustila. Nejednu velkou hlavu zastihla smrtelně Richelieuova ruka, ano i hlava Cinq-Marsa, dvamecítmaletého teprv, jež byl kardinál z ničeho na nejvyšší stupeň milosti a cti povznesl, skulila se na popravišti, když počal strojiti tajné ptkle proti svému podpůrci. Posléze viděla, všecko v těchto třech letech vyhnanství, i tohoto strašlivého a všemohoucího ministra pána svého krále podlehnouti svým starostem a chorobám, a Ludvíka XIII., celého vysíleného, pohotově jíti za ním ve hrob.

Královna posílala často tajná poselství paní Hautefortové, ujišťujíc ji v nich svým přátelstvím; jednou poslala jí také podobiznu mladého dauphina co věštbu budoucích lepších dnů. Povolatí však své přítelky nazpět, dokudby král nezavřel oči, nemohla.

Všecko podřídilo velkému svému účelu, aby jí od krále po něm bylo odevzdáno vládařství, přijala úzké meze, v níž královská deklarace ode dne 20. dubna 1643 svírala její autoritu, a snesla bez rep-tání, že touž deklarací bylo zvěčněno vyhnanství její nejstarší přítelkyně, vévodkyně Chevreusové; vždyť mohla později své moci i v tom ohledu použiti. Ku konci dubna a s počátku května myslilo se každý den, že král shasne. Jednou dostala se i do Mansu novina o jeho smrti, a p. Hautefortová i La Porte pospíchali do Paříže; brzy však byli lépe zpraveni a vrátili se. Konečně, dne 14. května, Ludvík XIII. skutečně skonal, a dne 17. povolala královna vlastnoručním listem p. Hautefortovou k sobě, a poslala pro ni ze cti a z lásky svůj vlastní kočár. P. Hautefortová stala se opět nejvyšší klenotnicí, i mohla se těšiti, že konečně jsou trpké zkoušky odbyty a přístav dosažen.

III.

Marii de Hautefort bylo r. 1643 sedmáctná let. Mladá paní nastoupila místo mladé dívky. Spůsoby její, zůstanouce skromné, staly se mnohem snadnější a příjemnější. Oddávala se ráda vyražením hovoru a divadla, četní francouzských a vlastních básníků a modních románů. Těžko by bylo spojit více vděků s větší podstatou. Uměla nejmenší zajímavým činiti, přednášela výborně verše, hrála na kytaru, zpívala dobře a psala roztomilé listy. Svobodomyslná, ano někdy téměř hrdá k velkým byla laskavá k nižším a dobročinnost její vyrovnávala se její nezištnosti. Nebylo tedy divu, že ji každý ctěl a miloval a že mnozí o její náklonnost stáli. Jeden z nejprvnějších jejích ctitelů byl známý La Rochefoucauld. Vášnivý Karel IV., vévoda Lotrinský, tak vítězný u jiných krásných paní, neopovážil se leč z daleka ukázati jí svou náklonnost. Zajav při nějakém vítězství dva francouzské šlechtice, z nichž jeden byl sloužil s bratrem paní Hautefortové, tázal se ho, zdali zná tuto dámu. Když odpověděl, že ji velmi často u dvora vídal, pravil vévoda k oběma šlechticům: „Daruji vám svobodu a nežádám jiného výkupného leč tu čest, abyste polibili za mne roucho paní de Hautefort.“

A tak stalo se, docela ve způsobu tehdejších románů: O markýsovi de Noirmoutiers, z řadu La Trémouille, zmínili jsme se již; sám Chavigny, žák a důvěrník Richelieuův, propadl mezi jejich vděků, a při vši své skromnosti a zdrželivosti nemohla zabrániti, aby se pro ni zapálilo i srdce moudrého a šlechtěného markýse, později vévody de Liancour. Tento poslední, neopatrně se o své náklonnosti prořekna, vzbudil tak žárlivost Ludvíka XIII., žeby byl bez mála býval ode dvora vypovězen; paní Hautefortová utišila však tuto bouři svou skromností a moudrostí tak dobře a tak se zachovala, že p. de Liancour z nešťastného milovníka nejvroucnějším jejím přítelem se stal, změna to neobyčejná, která o výtečnosti ducha a srdce paní Hautefortové nejskvělejší svědectví vydává.

Nebezpečnější soupeř králův u spanilé nejvyšší klenotnice byl mladý a statečný kapitán v jeho gardě, Potier, markýs de Gévres, nejstarší syn hraběte de Trêmes, plný krásných nadějí. Služba jeho přibližovala jej často ke krásné Marii, zamiloval ji smrtelně, a vida, s kým se mu jest potkati, snažil se ji nakloniti k brzkému manželství. Slečna Chémernautová, jižto se paní Hautefortová se vším svěřovala, zpravila o tom Richelieu, ten opět krále, aby viděl, že ona krásná dáma není tak necitelná, aspoň k jiným. Ludvík XIII., rozpálen vášní, vyslal tři své lidi k slečně Hautefortové, žádaje na ní vysvětlení, ona, nemajíc to za sebe hodné, aby o tom s nimi mluvila, odbyla je pouze tím, aby řekli králi, chce-li přijíti k ní sám, že mu ničeho nezatají. Ludvík XIII. přichvátal k ní hned, i vyznala mu bez okolků, že se markýs de Gévres skutečně skrze přítele o ni uchází. Král stavěl se, jakoby byl potěšen touto upřímností, jen doložil, že kdyby ji byl přistihl v přetvařování, bez meškání by ji byl poslal ode dvora. Neobmeškal ale spolu vypravit k starému hraběti de Trêmes poselství, v němž si stěžoval na chování jeho syna, že jsa v jeho službě a ucházej se o jednu osobu z komonstva královny, opovázil se to činiti potají, neobdržev k tomu přivolení Jejich Veličenstev. Ostatně vyjádřil se, že se nepřiči tomu sňatku, avšak způsobem takovým, že mu hrabě de Trêmes

velmi dobře porozuměl. Podav se jako dobrý dvořan k této hře, opřel se sám proti tomuto manželství, a mladý kapitán gardy musel podepsati vyjádření, dle něhož se dobrovolně odříkal svého úmyslu.

Z ostatních zápasníků o srdce a o ruku krásné Marie jmenujeme jen ještě starého vévodu d'Angoulême a vévodu de Ventadour, jichž obou ucházení se odmítláno bylo.

I. jaká byla tedy tato krása, již neodolal nikdo a kteráž bez nejmenší kokoterie podmaňovala sobě srdce nejrozličnější, čisté a lehkomyslné, hrdé a moudré, starců a mladíků. Nábožná přítelkyně paní Hautefortové, kteráž nám zůstavila její životopis, vypodobňuje ji s vděkuplnou naivností. Podlé toho byla velká a velmi krásného zrostu, modrých otevřených očí, nad míru živých, ale v pohledu skromných, rusých, oddělených obočí, orličího nosu, úst středních a působných, rtů krásných, živě červených, bílých, pěkně postavených zubů; dvě jamky v lícech činily úsměch její velmi příjemný, v plných tvářích jejích hrály si lilie s růžemi; vlasy měla překrásně rusé; hojné a dlouhé, dobře urostlé okolo skrání, hrdlo pěkně utvořené a bílé, šíji okrouhlou a působnou, takové též rameno, malé prsty a plnou ruku.

IV.

Vrátivši se ke královně ku konci května 1643, byla paní Hautefortová ještě v plné záři mladosti a krásy, na vrchu vážnosti a přízně. Anna Rakouská slíbila jí, že ji bude milovati po čas svého života. Nicméně za několik měsíců bylo kouzlo starého přátelství na vždy přetrženo, a ještě neminul rok, když paní Hautefortová obdržela rozkaz, aby se odebrala ode dvora.

Která strana měla křivdu? Třeba vinit Annu Rakouskou aneb její spanilou milostnici? Ani tu, ani onu. Všecko zlé počlo z nové polohy, ježto znenáhla se vyvinajíc neodbytně je rozdělila. Anna Rakouská stavši se vládkyní změnila svou politiku; nechala dřívějších zámyslů a přátel, aby přijala dědictví svého bývalého odpůrce, Richelieua, podané jinou rukou. Paní Hautefortová naopak vytrvala při svých posavadních názorech a především při posavadních přátelích královniných.

Sláva Anny Rakouské záleží v tom, že dostavši se k moci, majíc za sebou patnácte let plných neštěstí a pronásledování a při sobě hojný počet přátel, kteří se pro ni hrdě, vyhanství a žaláři odvážili, přece neváhala uznati, že prospěch Francouzsku; jejího syna a koruny na ní vyhledává obět jejích osobních náklonností a nenávistí a všech jejích starých svazků. Mělo se zdáti r. 1643, že se stane nevou Marií Medicejskou. Strana této královny matky bojovala byla pro ni, a odělovavši s ní její nemilost počítala, že bude nyní s ní dělit štěstí. Politikou této strany byl za hranicemi mír, aliance španielská, vzdálení se od protestantských vlád, uvnitř obnovení anarchické moci knížat a velkých rodů; panování biskupů pod pláštěm náboženství a parlamentů tehdejších pod rouškou svobody, slovením návrat k onomu stavu, jež Ludvík XIII. a Richelieu vykořeňovali. Jindřich IV. a Ludvík XVIII. byli v podobných okolnostech; onen když se z protestantského stal králem katolickým, tento pak, byv po svržení Napoleona na trůn uveden, když vracující se s ním idey a přívržence bourbonské v pozadí udržoval, aby přijal nový pořádek věcí a nové osoby. I Anně Rakouské bylo mnoho rozmyslu a pevnosti zapotřebí, aby se odloučila od těch, kteří jí byli věrně sloužili, a přijala politiku těch, kteří jí byli tak pronásledovali. Změna tato nesběhla se náhle; nepřišla na jevo leč až po dvou nebo třech měsících plných nepokojů a vnitřních půtek. Dvě hlavní příčiny ji vysvětlují: především nadání panovnické královny, pak důmysl Mazarinův a způsob, jak uměl vdechnouti vladařce důvěru a náklonnost.

Panovnictví má svůj důmysl a své cnosti, jako má své předsudky a svá nebezpečství, a od té doby, co se Anna Rakouská, po smrti manželově, stala opravdu královnou, přijmouc na se svrchovanou autoritu, tím samým musela již pojmenuti jiné myšlenky a spatřovati věci jiným okem. Nemohlo se jí nelíbiti, býti ve Francouzích neobmezenou paní a propůjčovati dle své vůle vysoké úřady a důstojnosti, místo aby je byla vrátila v ruce velmožů neodvislých, nevděčných, často odbojných, jak by k tomu byla vedla Marie Medicejská a její posavadní politika. Mimo to;

jsouc matkou ještě více než sestrou, musela si přát, aby koruna syna jejího se zvelebovala, i o újmě koruny bratra jejího, krále španělského. Tyto spory nalezl Mazarin u královny a uměl je podivu hodně vyžádnouti. Vedlejší vlastnosti ministra, jeho obratnost, jeho dojmavý způsob, jeho duch a osoba upevňovaly ještě moc jeho vysokých vlastností, ano myslí se docela, že dovršil obrácení se královny obracujíc se i k srdci paní. V XVII. století mělo se aspoň silně za to.

Až pokud šla tato náklonnost, těžko určitě rozhodnouti; že by jí však naprosto nebylo bývalo, nepřipouští pomyslti moc, jižto kardinál Mazarin nad ní provozoval, a podivu hodná stálost, s kterouž při něm tolik let, v tolika protivnostech a s tolika nebezpečnostvými vytrvala, až ji ovšem i nechuť její k zámiškám, patrná neschopnost soupeřů Mazarinových, jeho šťastné vedení záležitostí veřejných a jiné ohledy při něm udržovaly.

Pustíce mimo se všechno tak choulostivé a nejisté rozvažování všechjakých zpráv v tom ohledu nás došlých, přestaneme tuto na tom, co mladý Brienne v memoírech svých podotknul: „Možná, nezapírám, že královna svou šetrnost k Mazarinovi neprojevovala s dostatečnou opatrností. Ačkoli v tom žádné viny nebylo, svět, vždycky zlý, neodepřel si radost mluvit o tom uštěpačně, a nejháře snad ti, kteří tomu sami pro sebe nejméně věřili. Galanterie královny, byla-li jaká, byla naprosto duchovná, podle povahy španělské, beze vší poškvrny; tak aspoň soudím z toho, co mně vypravovala má matka. Královna byla jí velmi nakloněna, a moje matka, milujíc ji upřímně, odvážila se jednou zaváditi o tuto choulostivou věc. Bylo to právě tehdy, když tento svazek se zdál nejzjevnější a hlasové o něm šli nejhorší. Paní de Brienne šla, jak měla v obyčeji, sebrat svou mysl na chvíli do modlitebny královniny. Její Veličenstvo vstoupilo tam, nespátřivši ji; měla rtiženec v ruku, klekla, vzdychla a padla, jak se zdálo, ve hluboké zamyšlení. Hnutí mé matky vytrhlo ji z jejího snění. „Jste vy to, paní de Brienne?“ pravilo Její Veličenstvo. „Pojďte, pomodlíme se spolu, budeme jistěji vyslyšeny.“ Když se pomodlily, prosila má matka o dovolení, aby směla svo-

bodně mluvíti o tom, co se povídá o ní a o kardinálovi. Dobrá královna, obejmouc ji srdečně, dopustila to. Moje matka učinila to pak co možná nejšetrněji; jakož ale nic nezatajila královně z toho, co zlí jazykové roztrušují proti její cnosti, pozorovala, že se ona kolikráte celá zarděla. Konečně, když domluvila, odpověděla jí královna slze majíc v očích: „Proč jsi mně to, má milá, neřekla dřív? Vyznávám se ti, že miluji, ano že něžně miluji, avšak náklonnost, kterouž k němu cítím, nejde až k lásce, a jde-li nevědomky, zajisté smyslové nemají v tom účastenství, nýbrž pouze můj duch jest okouzlen krasou jeho ducha. To-liž tak hrubá vina? Nepochlebuj mi; jest-li i v této náklonnosti stín hříchu, odřeknu se jí hned před Bohem a před svatými, jichž ostatkové odpočívají v této modlitebnici. Nobudu s ním odtud mluvíti, ujišťuji tě, leč o záležitostech vládních, a přetrhnu řeč, jak libě začal by mluvíti o něčem jiném.“ Moje matka, ještě klečíc, pojala ji za ruku, políbila a položila ji na relikviář pravic: „Přisáhněte mi, prosím vás za to, při těchto svatých ostatcích, že dostojíte na vždy tomu, co jste právě slíbila Bohu.“ — „Přisáhám,“ pravila královna položiv ruku na relikviář, „a prosím Boha, aby mne trestal, jsem-li sobě nejmenšího zlého vědoma.“ — Tolik Brienne, ovšem pak že Anna dřívě, r. 1637. podobně vážnou přísahu dosti přísně nebrala.

Avšak vraťme se opět k r. 1643 a k paní Hautefortové. Bylaby ovšem dovedla nedbati politické změny u královny; nemohla se ale přemoci, aby se odtrhla od starých jejich společných přátelství.

Její politika byla její srdce, její hrdost a útlocit. Měla opustiti ty, s kterými ji tolik let obětí a všelikých svazků slučovalo. To neuměla srovnati se svou ctí. A když šlechetná tato duše viděla, jak znenáhla královna všecky své plány změnila a nejstarší a nejvěrnější přátelé její s počátku zanedbávání, později odstrčení a za nedlouho i pronásledování, vězení a vypovídání byli, ujala se ještě jednou jejich strany, sdílela jejich nebezpečství a opřela se novému, vítězícímu Richelieuovi. Neměla snad dobře v ohledu státním, ale která paní, znamená-li toto slovo

ještě slechetnou mysl a útlocit, ano který počestný člověk vloží jí to za zlé, že mohouc dosíci všeho vším pohrdne, a nevmísivši se v žádné plotky, bez sebe menšího zistního ohledu raději novou a horší nemilost vyzve, než aby se odchýlila od toho, co jí aspoň přikazovala čest?

Jiná byla ještě pohnútka, neodolatelná srdci jejímu, kteráž ji k zjevnějšímu vždy a zjevnějšímu odporu vedla: spojení královny s Mazarinem, budiž již jakékoliv. Příhlula k Anně Rakouské, poněvadž se v jejích očích s kouzlem jejího neštěstí pojilo kouzlo neuznávané cnosti, a nyní ji viděla, kterak, na sklonku let, by nic jiného aspoň pověst svou obětuje Mazarinovi. V oněch třech letech samoty, jež Marie Hautefortová u Mansu strávila, stala se, všechny své city v srdce sevrouc, v plném ještě květu mladosti a krásy, vroucně a opravdově nábožnou a v tom ohledu téměř nad pravou míru přísnou. Rděla i trásla se slyšíc útržlivé řeči proti královně, a vidouc, že jim ona sama podnětu podává večerními konferencemi, prodlužovanými až do půlnoci, kdež Mazarin sám zůstával s vladařkou, pod záminkou, že ji uvádí v státní záležitosti. Paní Hautefortové byly státní záležitosti téměř ničím proti věčnému spasení královny, ano i proti pověsti lidské Náboženství a jméno nechťela, aby se jen zdáním urazilo, a zdání bylo proti královně. Nepovažovala se za pouhou dvořanku Anny Rakouské, nýbrž za její přítelkyni před Bohem a před lidmi, se všemi právy a povinnostmi, jež ukládá přátelství křesťanské. Tisíckrát raději chtěla voliti chudobu, opuštěnost, kobku klášterní po boku Louisy de La Fayette, než aby si mlčením pojistila hojnost a lesk; varovati královnu a vynasnažit se o její spasení, upíratí srdce královské přítelkyni krásnému a šťastnému kardinálovi, vidělo se jí svatou povinností.

Avšak Marie Hautefortová měla s přednostmi svými i jejich chyby. Nečekajíc na nebezpečení spíše je ještě vyzývala. Upřímnost její nešetřila vždycky náležitých ohledů. Dobrota její byla nevyčerpaná, ale zapomínala někdy připojit k ní jemnost, nejednalo-li se o nešťastné a slabé. Živost, tak rozkošná v příležitostech obyčejných, mohla se stát i prudkostí, myslila-li, že

jde o spravedlnost a o čest, a sama její slavená dvornost mohla přihořknouti, jak ukazuje psaní její ku královně ve prospěch slečny Chémernautové.

Tak způsobena, nebylo čím by ji mohl svést Mazarin. Až po jistý stupeň mohla se, ztracujíc jej, obdivovati Richelieuovi, neboť tyranie jeho nebyla bez velikosti. Neumějíc oceniti v Mazarinovi jeho genia politického, jeho velikou zběhllost, jeho opatrnost a neuváženost, i to umění, jímž se, sám cizinec, pomocí úhlavního pronásledovníka královny k vládě dostal a přízní té samé královny, jeden proti všem stojíc v ní udržoval, neviděla paní Hautefortová v něm leč cizince, jehož jazyk francouzské ucho urážel, jehož dvornost přehnaná a bez důstojnosti byla; kterýž si všelijakými lichostrany a stroji pomáhal a všecko okolnostem obětoval, samé té věci, které se zdály prozrazovati nevalnou duši, dokud ještě nadošel příležitosti ukázati se neohroženým v nebezpečství a tak pevným v bouřkách jak způsobným plašiti je. V jejich očích vládl první kardinál strachem, druhý začínal vládnouti zkažeností. To nebyl hrdina její obraznosti, jakéhož by byla mohla odpustiti královně, i odhodlala se bez dlouhých rozpaků použití proti němu, co jí náklonnost královnina, právo zkušené oddanosti, důstojenství, moc její cnosti, darové ducha, kouzla krásy, pevnost a odhodlanost povahy prostředků poskytovaly.

Když se vrátila paní Hautefortová v máji 1643 ke dvoru, našla tam onehdejší psance jako nové milostníky. Královna, nepřesešší ještě, otevřela jim radu, odevzdala dvůr, parlament, církev, rozdávala a slibovala jim všecko; Mazarina podržovala jen pro jeho obzvláštní schopnost, než by se biskup Beauvaiský naučil vládnouti; kdož by se hyl tehdáž nadál, že ten jeden člověk s tíží trpěný všecko ostatní dostane pod sebe.

Paní Hautefortová chovala se s počátku ke královně tak důvěrně ano svobodně, jak ona to jindy milovala. Avšak Anna nebyla již královnou v nemilosti; byla nyní svrchovanou paní a vládkou, na odivu Francii a Evropě, a první ministr neleneval vysvětlovati jí, že když se okolnosti změnily, třeba změnit i způsoby, ukázati trochu královského Veličenství a tak zvolna po-

ložiti meze zvyklostem, nesnášejícím se s nynější polohou. Dovo-
zoval jí, že účta, zvláště ve Francouzích, jest ochránkyní auto-
rity. Viděl dobře, že podaří-li se mu takto odstraniti nejdůvěrnější
okolí královny, on se prvním jejím důvěrníkem a přítelem stane,
bez něhož nelze se obejítí paní, byť i seděla na trůnu. Paní Hau-
tefortová měla zvyk i privilej, zůstatí sama u královny, byť i
každý jiný se musil odstraniti. Této příležitosti k tajným roz-
mlouvám bál se především opatrný Mazarin. Zapřísahal královnu,
aby aspoň tuto důvěrnost královské důstojnosti v oběť přinesla,
a znenáhla podařilo se mu ji přemluvití.

Jednoho večera zůstala paní Hautefortová u královny, když si
lehla. Když se ostatní dvoranky odebraly, přišla komorná i k ní
řkouc: „Madame, máte odejít také, libo-li.“ Paní Hautefortová
dala se do smíchu, majíc za to, že se ta služebná mylí a pra-
vila: „Rozkaz tento netýká se mne.“ Komorná jí odpověděla,
že není nikdo vyňat, a paní Hautefortová, vidouc že královna všecko
slyší z postele a nic neříká, poznala, že staří časové jsou ti tam
a že někdo jiný provozuje větší moc než ona nade srdcem Anny
Rakouské. Tak počal se zjevný boj mezi ní a Mazarinem.

Okázav jí takto líc, pokusil se Mazarin ještě jednou, jako
druhdý Richelieu, zdalibý ji nemohl získati, ale beze všeho pro-
spěchu. Sama královna snažila se dokázati jí, proč jest jí Mazarin
potřeben i jako cizinec nebezpečen. Na všecko měla paní Haute-
fortová odpověď, dobrou nebo zlou: že Francouzsko není prázdno
státníků; že ještě nezkusila p. de Châteauneuf, který požívá tak zna-
menité pověsti, že není slušné tak svou stranu měnití, ano odvážila
se i doložití způsobem žertovným, že je kardinál ještě příliš mladý,
načež královna spočátku rovněž žertovně odpověděla, že on
nemiluje paní a že jest ze země, kdež panují jiné náklonnosti.

Brzy však nastoupila místo žertů opravdivost. Bývalá strana
královny, odporníci dříve Richelieu, nyní Mazarina, známa nyní
pode jménem Důležitých (les Importans) sbírala všechny síly, aby
opět obdržela moc. Dětila se sice ve větev politiků a ve větev
nábožných, obě se však pevně podporovaly, a nyní bylo na ná-
božných, u královny posud silně zastoupených, aby politikům

kleřtili cestu. Hlavním jejich útočiřtřm byla právě paní de Hautefort. Mazarin, nevěda jinřho prostředku, utekl se k třm samřm, sprostřm ale bezpečnřm pletichřm, které již Richelieuovi v podobnř případnosti u Ludvika XIII. pomohly : dal donřřeti ke krřlovnř řeři, které paní Hautefortovř uklouzly, zvřřřujř a zhorřujř je. Krřlovnř nebyly již přřjemny nřmřtky její nejvyšř klenotnice, ale snřřela je, dokud byly pouze jí v dřřvěře řinřny ; pokanřnř před jinřmi nemohla odpustiti. Paní Hautefortovř přřřla o její srdce a udržovala se již jen pamřtkou svřch starřch sluřeb, zvykem a podporou svřch přřtel, jichř tolik u dvora mřla. A jakř by jich tolik nemřla, jsouc tak bezřbunnř, stateřnř, nezřřtnř, dobrořinnř a krřsnř ! Sřm mladř krřl, tehďř přti- neb řestiletř, projevoval k nř velmř řivou nřklonnost a nazřval ji svou řenou. Kdyř ji nřco schřzelo, sedřval si na její postel a hrřval s nř ; takř v jejřm pokojř svatřřval. Vřvoda de Liancour střl velice o její přřzeň, a sřm Mazarinovi nřchylen hledřl vřemožnř, jakby ji s nřm a jeho s nř smřřil. Generřl řřzdy Gassion, slavnř vřtřzstvřm u Rocroy, řekal jen na přřleřřitost, jakby se jí vyjřdřřiti mohl, a vřvoda Karel de Schomberg, marřřal francouzskř, uchřzel se zjevň o její přřzeň. Dřřstojnř a neodvisľ nřnřleřel řřdnř stranř a slouřil jako vojjřk panujřcřmu, nemřchaje se nic do politiky. Ale proto právě nebyl vhod stranř Importantř, která se obřvala, řeby se paní Hautefortovř, provdřř se za nřj, vřřzností jeho nakazila a od nich odrřdila. Partie tato nebyla vřřak podľ toho, aby se z lehka odbyla, ano marřřal, ař vdovec, ale neobřřřřľ a bezdřřtnř, nalezl obľibu u paní Hautefortovř. Nevidřla vřřak řestř dobu, aby se rozhodla, nřbřř chtřla jej řestř dřle zkouřeti a řekati, jak se zřřleřřitosti dvorskř vyvinou. Čřm vřce milovala krřlovnu, třm vřce ji bolelo, na jakou cestu se ona dřlo a dřle pouřřti, třm vřce hořela obrřřiti ji od nř. Krřlovna, muřena a třřrana od nř, řřla v neustřřlřm nepokojř a strachy Mazarinovy rostly kařdřm dnem. Rozhodnutř nemohlo již břti dalekř.

V.

Jednoho večera, v srpnu 1643, Anna Rakouská, jsouc sama ve své komnatě s jednou komornou a s prvním komoraňkem královým, stěžovala si jim na chování své přítelkyně a na nešetřnost, kterouž jeví k ní a k její vládě. Paní Hautefortová, dle ve vedlejším kabinetu, zaslechla tuto rozprávku, přistoupila a nenaděje a hájila se s obyčejnou svou živostí. Obapolné vyjadřování bylo bouřlivé, a skončilo se s jakýms takýms smířením; jistým to předchůdcem úplného rozdělení. Paní de Motteville vypravuje, že paní Hautefortová hořce plakala a posléze královně se poddala, která jsouc přirození dobrotivého opět jí odpustila a ruku jí podávajíc k políbení, se smíchem, k ukojení její hořkosti jí pravila: „Nuže, madame, polibte tento malíček, neboť je to prst srdce, aby byl pokoj mezi náma úplný.“ Příměří toto netrvalo dlouho; královna nebyla dost upřímná, paní Hautefortová slíbila více než splniti mohla, a Mazarin staral se, aby nedůvěra a nechuť královny dále rostla. O tomto výjevu nalezá se posud v papírech Mazarinových zpráva, dle níž se paní Hautefortová vychloukala, jakoby byla královně kdo ví jak dala, a připsáno jest po španělsku, vůči hledě pro královnu: „Vyznala se, že plakala, že to však nebyly slze lásky.“

Pro spiknutí proti Mazarinovi byl vévoda de Beaufort zatčen a nejstarší důvěrnice královny, zamilovaných i politických plotek milovná vévodkyně de Chevreuse, ode dvora vypuzena, za ní nejčtenější přívrženci Importantů. O vině Beaufortově, nyní jisté, pochybovali tehdy mnozí. I nemůže se tedy vykládati paní Hautefortové za zlé, že jej také považovala za nevinnou obět politického nepřátelství. Šlechetná útrpnost s ním byla jí osudná. Z jara 1644 vybrala se královna s ní na procházku do lesíka Vincenneského. Když spatřila v něm zámek, kdež Beaufort seděl, nemohla se zdržeti pohnutí mysli a pravila: „Totéž ponejprv, že Vaše Veličenství sem přichází, co ten dobrý hoch zde je,“ a tázala se, není-li čaka, že obdrží milost. Královna rozmrzelá neodpověděla ani slova. Při svatčině nemohla paní Hautefortová pro bolest srdce ničehož požití, a když se jí ptali proč,

nezamířela opět příčinu. Od této doby byla královna odhodlaná, zbaviti se tohoto věčného posuzování, a čekala jen na příležitost.

Paní Hautefortová ujímala se vždycky, již za Ludvíka XIII., ubohých a potlačených; tak činila i když se na novo ke královně vrátila. Několik dní po oné příhodě, když si královna již lehala a jen ještě pomodlití se měla, přimlouvala se paní Hautefortová, svlékajíc ji, za jistého jejího bývalého služebníka. Nenalezši ji při zvláštní dobré vůli k němu, dala jí s pohoršlivými úsměšky na srozuměnou, že nemáme zapomínati na staré sluhy. Královna, hledajíc jen příležitost zbýti se jí, pustila se docela proti své obyčejné jemnosti do ohně a řekla jí s hněvem, že již má dost těch výčitek a že je docela nespokojena s tím způsobem, jak ona s ní žije. I lehla si hned a poručila jí, aby stáhla záclony u postele a nemluvila o ničem více. Zjutra poslala jí královna rozkaz, aby ji opustila a sestru svou, slečnu d'Escars, s sebou vzala. Rána ta ji tak zarazila, že se z toho roznemohla. Ticho noční a puštění žilou ulehčilo jí opět, a tak opustila dvůr, litovaná ode všech, ačkoliv, podle vůle královniny aneb spíše Mazarinovy, nikdo nesměl za ni prositi. Tehdáž si zpomněla žalostně na prorocká slova Ludvíka XIII., kteráž jí nejednou opakoval: „nemáte dobře, sloužíte nevděčné.“ Ale paní Hautefortová zpomněla si rovněž na slečnu La Fayetteovou a přísné křesťanství, které jí nedovoľovalo zůstatu u dvora jako nohšednice ke všemu ochotná, ukazovalo jí útočiště vyvýšené nad nemilost i nad přízeň králů: odebrala se do kláštera sv. Marie.

Osud však jinak uložil; nechtěl, aby svět zůstal bez takové okrasy a takového vzoru. Vévoda de Ventadour, dříve méně k ní horlivý, obrátil nyní celé srdce k ní a svěřil se královně, kteráž mu nepřekážela. Paní Hautefortová byla touto slechetnou oddaností velice dojata, nikoli však přemožena, aby opustila klášter. Gassion nebyl šťastnější. Nesvěřiv se nikomu, chtěl štěstí své sám zkusiti a ohlásil se jí u mříže klášterní. Uslyševši co chce, dlouho byla zaražena, že nemohla ani odpověditi. Posléze sebravši se vyjádřila se k němu, že vděčně uznává čest i prospěchy, kteréž jí podává, ukázala mu ale na

jedinou překážku, již vidí, nestejnost v náboženství. Maršal, nemaje chuť změnití víru, vzal tuto odpověď za odbytí a byl rád, že aspoň svědka nemá svého koše.

Brzy na to vyjevil se jiný prosebník, kterýž ji nenalezl tak necitelnou. Opustila svůj úkryt; nechajíc dvoru ukázala se opět ve světě a brzy rozšířila se pověst, že se stane maršalkou vévodkyní de Schomberg. Všichni dobří lidé se tomu těšili; jediná sestra maršalova, vévodkyně de Liancour, byla zarmoucená. Byla tomu na stopě, že její manžel dříve láskou k paní Hautefortové byl jat a bála se nyní, žeby blízké svazky přátelské snadno mohly starý oheň opět rozdmýchati; uzavřela tedy zkaziti tento sňatek. Skryjíc své skutečné obávky, pravila paní Hautefortové jako v největší důvěře, že pan de Schomberg ve vojště a jinde velmi mnoho utrácel, že jeho jmění je takofka to tam, že má zapotřebí bohaté nevěsty a že, vezme-li si přece ji, zkažen bude, a že se tedy ona k jejímu přátelství obrací, aby zachránila jejího bratra. Možná si představití, jak to paní Hautefortovou dojalo; žádala se na ní opět poslední její naděje. Co by asi řekl dvůr, co by řekla Paříž, a čemu by to přičítaly? Proč ji vylákali z kláštera, kamž se, po takové veřejné potupě, nemohla již vrátiti se stejnou otí? Náklonnost, cizížádost, slechetnost, lítost, hanba válčily v jejím srdci. Šlechtnost zvítězila; nechtěla škoditi panu de Schomberg a slíbila jeho sestře, že nebude ze sňatku nic. Její stav byl zonfalý. Několik dní potom, ležíc dále pro churavost, obdržela návštěvu přítele páně Schombergova, pana de Villars, kterýž jim sloužil za prostředníka, a již se chystala vyjevití mu všecko, i úmysl svůj, když ji pan de Villars začal škádliti pro její lenivost, co prý on zatím již tak záhy vstal, aby zařídil jejich ohlášky; spolu ji odevzdal vroucí lístek od maršala. Paní Hautefortová nevěděla co se s ní děje. V tom přišla paní Liancourová a celá zapýřená a pomatená vrhla se jí v náručí, vyznala jí pravdu a prosila, aby na všecko zapomněla a sestrou se jí stala.

Tak se ukončila romantická částka živobyť paní Hautefortové; stal se vévodkyní de Schomberg dne 6. září 1646, v třicátém

roce věku svého. Odtud plynulo její živobytí tak pokojně, jako byla mladost její bouřlivá. Vzorná svými cnostmi stala se něžnou manželkou, nábožnou vdovou, ochránkyní a přítelkyní Bossuetovou, stálým předmětem uctivé pozornosti Ludvíka XIV., potěšením několika vybraných společností a především hodnou začkou sv. Vincencia de Paul, útočištěm potlačených a nešťastných, nepodrževši z přirozené své horlivosti a živosti nic leč nejhorlivější dobrotivost a vznešený oheň lásky křesťanské, jímž si zasloužila krásné jméno matky chudých.

Vlastenectví a kosmopolitismus.

Od J. Malého.

Milovati vlast, která nás zrodila, prospívati národu z něhož jsme pošli, hájiti obec již náležíme — a to ne pouze k vůli zisku vlastnímu, nýbrž pro dobro společné, často s patrnými oběťmi, s vynaložením jmění, ba s nasazením života — již za šedé dávnověkosti pokládáno bylo za nejvyšší cnost. Smrt pro vlast jmína byla nejslavnější, a mužové, kteří s myslí odhodlanou samy sebe obětovali za dobro svých spoluobčanů, docházeli u vděčného potomstva svrchované úcty, a příklad jejich mocně k následování povzbuzoval duchy šlechtnější. U Řeků Kodrus, Leonidas se svými třemi sty spartanskými reky, u Římanů Kurcius velebeni byli nad nejslavnější vítězitele, a úcta jim vzdávaná měla do sebe cosi posvátného. Podobných příkladů mohli bychom uvéstí též z jiných národů. Tážeme-li se na příčinu toho úkazu, proč láska k vlasti mocněji nad všechny jiné city hýbala srdcem lidským, vysvětluje se nám to úplně z tehdejších poměrů. Za oněch dob totiž život národů mnohem obmezenější byl v oboru svém než nyní, obcování mezinárodní nepřesahovalo stýčnosti nevyhnutelné, nutností kázané, každý národ uzavíral se v sobě a považoval národy ostatní za nerovné sobě, spílaje jim jmen pohrdlivých. Vidímeť to samo i za našich dnů při národech na podobném stupni civilisace stojících, z nichž stačí jmenovati jediné Čiňany. V takovém pak stadiu vzdělanosti bývá *vlast* nejvyšším pojmem společnosti, v němž soustředí se všechny interesy a zájmy společné, a proto bývá zásluha o vlast pokládána za nejvyšší.

Tento obinezený názor mohl trvati jenom tak dlouho, pokud vedle rozdílů lidí nebyl náležitý zřetel obracován také k tomu, co jim všem jest společného. Ale s pokrokem duševním musel se přirozeně šířiti i rozhled člověka, který zponenáhla také v jiných kmenovcích spatřovati se učil rodné bratry a cítil i v nich důstojnost lidskou. Čím dále tím více cítil se býti členem obecnosti širší nežli byl národ, i začal poznávati interesy vyšší nežli pouze otčiny své. Dlouhý čas zůstával vyšší tento názor výhradním jméním některých bystřejších myslitelův — filosofův, do lidu obecného přístupu nenacházeje. Všeobecným jej učiniti zůstaveno bylo teprva *náboženství křesťanskému*. Kdežto dříve každá země své vlastní, národní bohy měla (i Jehovah byl jenom bůh židovský), kteří byli spolu protivníci bohů nepřátelských, hlásalo křesťanství Boha jediného, pravého, jehož dětmi jsou všickni lidé, a tedy vespolek bratří, zavázání k sobě láskou bližního — i směřovalo k tomu, aby byl *jeden otcinec a jeden pastýř*. Rozšířením se náboženství Kristova utvořila se obec širší nad stát — *obec církve křesťanské*. Rozdíly národů a států tím ovšem nepominuly, ale jejich interesy z veliké části podřízeny jsou interesům církevním. Tak i zásluha o vlast ustoupiti musela zásluze o církev, a bylo-li dříve slovo *vlastenec* pojmenováním čestným, stalo se jím nyní u vyšší míře slovo *křesťan*; měla-li dříve úcta k osobám pro vlast se obětovávším do sebe cosi velebného a posvátného, mučedníci církve přímo ctěni jsou za svaté. Rozšiřování křesťanstva a zvelebování církve pokládáno po mnohé věky za nejdůstojnější účel lidského usilování. Ostatně idea církve nezvítězila nad ideí státu bez boje, ano byl čas, kde zápas obou mocně potřásal světem.

Co křesťanství hlásalo theoreticky jakožto ideu, to za našich dnů hledí prakticky uskutečniti vzrůstající *intelligenci*. Ona docela opanovala ducha času a naznačila mu směr, jímž pojmuti se snaží v obor stejné civilisace celé člověčenstvo. Osvěta má se státi svazkem pontajícím k sobě veškeré národy. Podivu hodné vědecké výzpyty našeho věku, obohacující neustále zásobu našich vědomostí a uvolňující nás vždy více od pout zděděných

předsudků; velikánské pokroky v uměních technických; utlučené před tím prostředky komunikační, ježto vyrovnávají rozdíly prostora, a ulehčený tím obchod mezinárodní, to vše jsou jisté cesty k cíli, na ten čas ovšem ještě vzdálenému. V naší době jest *věda* nejmoocnější podmanitelkyně, a ta jest v podstatě své *kosmopolitická*. Prospěch naznačených tuto snah stává se každým dnem patrnější, vždy více a více sbližují se k sobě vzdálení národové, ba rozsáhlé říše, po dlouhé věky uzavřené, otvírají brány světovému obchodu, význávajíce tím zřetelně, že nemohou déle odolati proudu všeobecného pokroku. Pozoru hodno pak jest při tom, kterak křesťanství jest věrným pomocníkem těchto snah, připravujíc cestu osvětě v jeho zápatí krácející. Zásluhy křesťanských misijnářů o získání pro vzdělanost národů sotva ještě procitlých k sebevědomí, jsou vůbec známy; pokroky pak takovýchto nově obrácených národů v pravdě úžasné. Čím více ale takto rozprostraňují se na světě vzdělanost a osvěta, tím více společného nabývají lidé mezi sebou, tím více mizí jejich národní zvláštnosti. Jest zajisté nyní rozdíl mezi dvěma vzdělanci rozdílné národnosti mnohem menší, nežli býval jindy rozdíl mezi dvěma kmenovci, obývajícími v rozličných krajinách své společné vlasti. Kdož by si na př. ještě před padesáti lety byl představil Turka ve fraku?

Máť však tento pochod své meze, neboť že by někdy národní různosti mezi lidmi docela mohly pominouti a veškeré člověčenstvo slíti se v jedno, těžko jest i nejbujnější fantasii sobě představit, a to již proto, poněvadž by z toho povstala jednotvárnost, jaké nespátřujeme nikde v přírodě, anaz naopak všude vytváří rozmanitost. Nejhlavnější a nejtrvanlivější zvláštnost národní jest jazyk; dokud který lid sobě ten zachová, byť i ve všem ostatním mravu a obyčeji srovnával se s jinými, dotud nepřestává býti zvláštním národem. Na své zvláštnosti, které ho dělí od jiných, člověk přirozeně lpí, i brání ji všemožně; čím větší pak částku její postrádal během času, tím urputněji hájí ostatek, až pak za poslední svou hradbou zápasí bojem zoufalým o bytí neb nebytí. Proto i v našem kosmopolitickém věku

idea vlastenectví neztratila ani významu ani důležitosti, nýbrž tak dobře jest oprávněna jako idea občanství všesvětového. Ovšem jest rozdíl ve vlastenectví dle toho, jakou stránku zvláštnosti své kterému národu hájiti jest; i může tedy býti vlastenectví politické — kde se jedná o svobodu občanskou aneb o státní samobytnost; náboženské — vztahující se k zachování víry od předků zděděné, anebo konečně pouze národní — hájící po ztrátě všeho ostatního poslední a nejdražší zvláštnost: jazyk; to vše pak zase v nejrůznějších odstínech.

Že při vlastenectví mluvíme jenom o bránění a hájení, děje se s úmyslem, neboť idea vlastenectví jest v podstatě své pouze obhajna a jeví se jenom tam, kde jest nebezpečení ztráty, anebo kde se jedná o vydobytí zase toho, co ztraceno na ten čas. Rozdílná jest od vlastenectví národní hrdost, jižto spatřujeme při národech, nalézajících se na vrcholi své moci. Řekové za Alexandra, Římané za Caesara, Němci za Karla Velikého, Francouzové za Ludvíka XIV. a Napoleona I., Španielové za Karla V., a v nejnovější době Angličané a Severoamerikáni byli a jsou vším právem hrdi na světovládne postavení své; o vlastenectví pak nebývá řeči v takových dobách. Mělit ale všichni tito národové také doby, ve kterých jednalo se jim o bytí a nebytí. Tak osvědčili Řekové vlastenectví své proti Xerxesovi, Římané proti Hanibalovi, Angličané proti Filipovi II., Amerikáni v boji o samostatnost svou proti Angličanům, Francouzové proti evropské koalici v čas první revoluce, konečně Španielové a Němci proti Napoleonovi I. Za našich dob přikládají sobě jméno vlastenců emigranti francouzští, italsí, polští a jiní — ideí jejich jest politická Utopie; nad míru vřele pojímají své vlastenectví Němci — bažení jejich jde po sjednocenosti; Turci osvědčují vlasteneckého ducha zarytým ale marným odporem proti řádům evropské civilisace — u nich jedná se o náboženství. Řekové a Srbové blouzní ve vlasteneckém zápalu svém o navrácení starodávné slávy svých carů; Rusů vlastenecká snaha čelí proti vlivu cizinců, a v době sotva teprv minulé spatřili jsme ve Švýcarských všeobecné vzplanutí ducha vlasteneckého pro obranu celistvosti státu.

U žádného národu však nemá vlastenectví tak stálého domova, jako u našeho národu Českého, jenž od samého prvo počátku svého dějinstva až právě na doby naše vede tuhý boj o zachování svého osobitého mravu a jazyka. My Čechové od jakživa jsme obmezeni na defensivu, ba i v té době, když česká zbraň strašna byla celému světu, dosáhli byli předkové naši své slávy vojenské jen statečnou obranou vlasti. „Nedejme se!“ bylo od počátku heslo naše, a to právě v nejbujarejším výpuku české rekovnosti ozývalo se nejhlučněji. *)

Ze všeho, co jsme pověděli, jasně vysvítá, že jedno jak druhé, *vlastenectví* i *kosmopolitismus*, má plné oprávnění v náležitých mezích.

Byltě kosmopolitismus jednoho času u nás ve zlé pověsti jako výmluva lidí lhostejných k národnosti, ba jest i doposaváde takových, kteří předstírajíce, že obmcozování činnosti své pouze na vlastní národ a zem jest svědectvím obmezeného ducha, nepojímajícího veliké směry časové, kteréž objímají veškerenstvo. Takoví však lidé nepováží, že působiti přímo hned na celou veškerost dáno jest jenom málo kterým velduchům; ba že vynálezy, které, jsouce nyní jméním celého vzdělaného světa, způsobily v něm úplný převrat důležitých poměrů, prvotně těženy byly jenom ve prospěch vlasti svých původců, a teprva později i jiným národům prostředkem vzájemného obcování ve známost vešly a k užitku obecnějšímu obráceny jsou. Vynalezení umění knihtiskařského, objevení Ameriky, vymyšlení parních strojů, vysoké zdokonalení mašin přadacích a tkacích jsou zajisté skutky světohybné, jenž způsobily přetvoření starých poměrů světových na zcela nové; než vizme, jak zdlouhavě dobrodiní z nich vyplývající stává se obecným jméním člověčenstva. Umění knihtiskařské potřebovalo dosti dlouhého času, nežli se rozšířilo jenom po celé Evropě; o Nový svět rozdělili se po jeho objevení Španielové a Portugalci a po dlouhý čas vylučovali od něho všecky

*) Nic ostatně nesvědčí zřejměji o skutečné slabosti nějakého národu, jako takováto negativní hesla. Novějším toho příkladem jest u Němců Bekkerovo: „Sie sollen ihn nicht haben!“

ostatní národy; zvýšený průmysl našeho věku uděluje dosavad Angličku takřka monopol v obchodu světovém; v poslední pak válce Rusové jenom proto ztratili své loďstvo černomořské, že proti anglickým a francouzským parochodům mohli toliko postaviti koráby plachtové, jakkoliv od prvního použití páry ku plavbě bylo uplynulo více nežli čtyřicet let. Přímé tedy působení na celou veškerost jest šiméra, a kdo zdráhá se působiti v oboru obmezenějším jakožto jeho nedůstojným, nemaje dostatečných sil ku platnému působení v oboru rozsáhlejší, ten zůstává naprosto nečinným, zakopáváje hřivnu svou, i jest neužitečným oudem společnosti lidské. Stůžnost na takový kosmopolitismus jest spravedlivá, ale vina zde nepadá na ideu, nýbrž na lidi, kteří ji zastírají svou netečností.

Naopak zase smýšlejí mnozí, že snahy kosmopolitické naprosto škodlivé jsou snahám vlasteneckým, an prý účastnění se v zájmech všeobecných může se díti jenom na ujmu speciálních interesů národních. Takové domnění jest blud, obyčejný při lidech poctivých, ale obmezených na duchu a krátkozrakých. Nepomýšlejí oni, že to, čím všeobecnost prospívá, také jednotlivým částem v užitek se obrací, an suma prospěchu všeobecného na ně se rozděluje.*) Kdyby pak skutečně prospěch obecný někdy na čas proti speciálním národním interesům se stavěl, tuť by jen spravedливо bylo podříditi tyto onomu, jako každá částka podřícena jest celku. Byloť by jen důkazem malicherného sobectví, chtít zvelebovati vlastní národ na ujmu všeobecného pokroku; ano což více, byla by to i zpozdilost, poněvadž každá škoda, jakou trpí obecnost, právě tak zase rozděluje se na jednotlivé částky, jako prospěch obecný.

*) Mohl by někdo namítnuti proti tomu, že ne všechněm národům na světě ve prospěch se obracuje pokrok všeobecné vzdělanosti, n. p. že divokým ostrovanům Jižního oceánu malý užitek přináší zdokonalení některého odvětví průmyslu v Evropě; ale taková námitka minula by se cíle svého, neboť co tuto pravíme, chceme rozuměno míti toliko o národech kulturních, t. j. takových, kteří se skutečně účastňují v pokroku všeobecném. Vůbec pak to, co zde pravíme, má platnost více theoretickou, i deponují ovšem výminky v případnostech speciálních, dle staré přepovědi, že žádné pravidlo není bez výminky.

Máť tedy jedno i druhé také své *meze*, jak vlastenectví tak i kosmopolitismus, a sice obmezuje se jedno druhým. Ale právě v tomto obaplném se obmezování stýkají se obě tyto idey a takofka ruce sobě podávají. Nepochybíme asi, vyjádříme-li se, že kosmopolitismus reprezentuje *ruch*, vlastenectví pak *setrvačnost*, čímž oběma ideám naznačena jest úloha jejich v pochodu světodějstva. Aby ruch ku předu příliš se neunáhlil, slouží mu co závaží rozmanité speciální interesity národní, které ne bez odporu podřizují se zájmům všeobecným; aby pak jednotliví národové neuvázli jako v nějakém bahně v obmezeném kruhu ztrnulých návyků, idea vyšší obecnosti nežli jest vlast více méně pudí je ku předu. Nejméně vyvinuta jest idea kosmopolitismu u Číňanů, kteří mapu zeměkoule téměř zcela naplňují svou „říši středu“, ostatní země jenom jako nepatrné cancory okolo ní navěšující; a Čína jest výhradně zemí stálosti, ale také zemí ztrnulosti. Že však ani ona již ubrániti se nemůže všeobecnému pokroku, o tom svědčí děje nejnovější. Tázal-li by se tedy někdo, čím povinno býti: vlastencem či světoobčanem, snadná jest odpověď: ani jedním ani druhým výhradně. Nevzdávaje se národní zvláštnosti své měž každý na zřeteli, že člověčenstvo jest více než národ, každý pak účinkuj v oboru tom, pro nějž síly jeho stačí, jist jsa, že tím nejlépe poslouží i prospěchu obecnému.

Jak již svrchu povědíno, musí v obecném postupu vzdělanosti každý národ postrádati nějakou částku své osobitné zvláštnosti; civilisace totiž vyrovnává lidské rozdíly, upravujíc zákony života i obcování společenského dle zásad rozumných, vůbec platných, jimž ustoupiti musejí obyčeje místní, založené na pouhém zvyku. Jeden národ učí se od druhého, tak že časem svým i zvláštní umění, jakými jednotliví národové vynikají nad jiné, stávají se jméním společným veškerého vzdělanstva. Takový jest přirozený pochod, jakým se obmezují zvláštnosti národní vzdělaností povšechnou, dle zákona, jejž vůbec panovati vidíme v přírodě, že zájmy jednotlivé podřizovati se musejí zájmům obecným, ovšem s vyhrazením samé podstaty individualnosti, kterou příroda všude chce míti zachovanou. — Ještě pak jiným spů-

sobem zbavování bývají národové svých osobitých zvláštností, totiž násilím odjinud jim činěným, které ovšem není žádným faktorem pokroku rozumového, ale spíše jemu na překážku a závalu. Náš národ Český, při zvláštním svém postavení geografickém i historickém, postrádal v postupu věků již tolik ze svých zvláštností osobitých, že mu zbylo sotva více nežli jazyk, tato poslední hradba, za níž hájí národní samobytnost svou. Právě proto ale jest boj tím tužší, ano když již umíráčkem odzváněli české národnosti, povstala ona v nové síle, a v žádném z předešlých věků nebylo u nás „vlastenectví“ *) tak slaveno jako v tuto dobu.

Braloť zajisté u národu našeho vlastenectví v rozličných věkách rozličné na sebe proměny, dle toho, kterého živlu národního bylo hájiti. Ba byli časové, kde mocnější idey a zájmy hýbaly našim lidem, v službu berouce jeho cit národní, a tu pak vlastenectví smícháno jest s ideí, která je sobě byla poďmanila. Národ náš všelijak roztrhován býval na strany náboženské a politické, z nichž obyčejně jedna považovala se výhradně za vlasteneckou, ačkoliv dle nynějšího smyslu obmezenějšího nemohli bychom ani stranám oné odpurným upírati jména vlastenců, totiž horlivců pro národnost. Abychom z přemnohých příkladů jenom jediný uvedli, připomínáme Viléma Slavatu, který, jakkoli odpůrce tehdejšího politického separatismu Čechů, proto nicméně nepřestal býti věrným národovcem a horlivým milovníkem svého mateřského jazyka.

Všeobecně nastalým vysílením národu válkou třicetiletou ochabl v něm i duch vlastenectví, skrýváje se po dlouhý čas jenom co jiskra v popeli tlučená, až národ poznenáhlu zase vybíraje se ze mdloby své nových nabýval sil. Kterak od těch dob nově zkřísené vlastenectví odporem rostlo, až v bujném rozkvětu novočeské literatury vrchole svého dosáhlo a v rozsáhlé míře přelilo v národní sebevědomí, to nám všem dobře povědomo jest a nepotřebuje teprv šíře býti líčeno. Tu však opět nastala doba, že jiné idey braly vrch nad citem národním a rozdvýjily tábor

*) Sama slova *vlastenec*, *vlastenectví* jsou původu novějšího, nescházejíce tuším dále než k době Veleslavínově.

vlastenců. Opakovaly se tytéž výjevy jako před věky. Nejedni pod zástěrou vlastenectví kráčeli směrem, který byl jiným proti mysli, a ti následkem toho vzali si v ošklivost vlastenectví samo, jež přece, pojato v našem smyslu jakožto faktor pouze kulturní, nebylo vinno ničím. Onino zase, vidouce že vlastenectví jest nedostatečným prostředkem k dosažení záměrů jejich, také zanevřeli na ně i počali se bratřiti se živly cizími. Veliká část prvé horlivých vlastenců, dajíc se ukonojšiti jakýms domnělým prospěchem, v citu úplného bezpečí klesla ve spánek netečnosti, čemuž tím méně se jest diviti, an skutečně hlášáno s jisté strany, že prý při nynějším postavení naší národnosti vlastenectví nemá žádného účele více, že se přežilo, zkrátka, že náleží mezi staré haraburdí *). Tak stalo se, že na dobu největšího květu vlastenectví nastoupila v krátce všeobecná rozmrzelost, ochablost a malátnost.

Jak mile však přešla bouře, která byla způsobila tuto proměnu, jak mile utišily se vášně rozhárané a vše zase v předešlou kolej se vrátilo, též někdejší cit bezpečnosti vždy více a více míjel; tu opět začal cit národní se ozývati a hlásil se k svému právu. Bylať na svém místě ještě hrstka vlastenců starších, vytrvalých, ostřílených, kteří nedavše se mýlití pomíjejícími úkazy času přechovali šetrně v prsou svých lásku k vlasti a národu na časy příhodnější. Jich neustávajícím působením a příznivějšími okolnostmi počal znova okřívati v národu cit vlastenecký, i vidíme na své oči, kterak národní vědomí opět každým dnem více se rozšiřuje. Činnost vlastenecká množí a rozprostraňuje se zase, s tím však rozdílem, že vyrostší z rozpustilé skotáčivosti a blouznivého horování předposlední doby běže na sebe tvář opravdivější, vážnější, počíná sobě mužně a prakticky a rozhled svůj šíří na všechny strany.

Vlastenectví předešlé doby pojímalo ideu svou z veliké části jednostranně a separaticky, dbajíc skoro výhradně o pěstování

*) Máť to své místo o způsobu, jakým se před tím projevovalo vlastenectví, ale nikoliv to platiti nemůže o vlastenectví samém, které v tom smyslu, v jakém je my pojímáme, nemůže považovati se, jak oblíbeno se vyjadřovati, za „stanoviště přemožené.“

vání jazyka a obojných interesů praktického života příliš málo sobě všímajíc, čímž jaksi izolovalo postavení své. Dálo se to z bázně před živly cizími, jejichž zhoubnému vlivu na národnost mělo tím bráněno býti, avšak, jako každé přílišné obmezování, obracelo se to na vlastní škodu. Činili bychom sami sobě křivdu, kdybychom nechtěli pravdě dáti svědectví, že již i v té době, o které tuto řeč jest, uznávána byla důležitost pěstování materialních interesů a jmenovitě nedostatek praktického vzdělání lidu našeho botstně citěn byl. I učení jsou v tomto směru někteří pokusové v literatuře, ale prospěch jejich nebyl valný, dílem pro samu těžkost věci, dílem pro nepřipravenost obecnstva na předměty přáníjší. Většina zajisté vlastenců našich lnula k věci národní vedena pouhým citem, jen menší část spolu i rozmyslem a zralým uvážením, a protož nebuď nám divno, že snahy vlastenecké ve mnohých kruzích potkávaly se s otrpným úsměchem, považovány jsouce za neprospěšnou hračku. Vědecké výsledky zvýšeného pozorování na vlast a národ nalézaly zaslouženého ocenění toliko v oboru obmezenějším, co na povrchu se objevovalo, zdálo se býti jenom blýskavá ostentace, a chceme-li mluviti pravdu, časté skutečně ničím jiným nebylo, anebo nanejvýše demonstrací, vyvolanou zarytým odporem našich protivníků.

Tak bývalo ještě před nedávnem, ale jinak jest nyní. Poslední léta byla národu našemu školou, ze které vyšel poučen a zmoudřelý, schopen vstoupiti do života praktického. Zklamání naděje učinily jej střízlivějším, tak že upustil od sanguinického horování, i začíná zkušeným okem ohledávati pádu, na které stojí, a přihlížeti k tomu, čeho v okolnostech daných přede vším potřebí. Pokrok pak, který za posledních let učiněn byl v literatuře i z části ve školství našem, odstranil namnoze příčiny nedostatečného dříve prospěchu přísnějších snah. Pravda, že nyní vlastenectví nedělá žádného hluku, ale tím vydatnější tuží se v sobě a prospívá podstatně. Bystřému oku pozorovatele nemohou se tajiti mnohé úkazy, které to patrně potvrzují, jichž ale z dobrých příčin vyčítati tuto nechceme. Tolik jisto jest, že národ náš, přišed k sobě od vysokolehého zápalu vlastenského,

nástoupil dráhu praktickou a vešel do koleje všeobecného postupu. Vlastenectví; smíme-li se tak vyjádřiti, podalo ruku kosmopolitismu; ono již nehraje až k omrzení na jedinou toliko strunu, nýbrž zkouší se na všech dle potřeby. Na to pak musilo dojiti, měl-li národ náš míti ještě nějakou budoucnost.

Pokrok všeobecný děje se tím způsobem, že přerozmanití jednotliví živlové jednak každý ve svém okresu přirozeným pochodem dále se vyvinují, jednak působíce jeden na druhý vzájemně od sebe všelicos přijímají, vespolek se třábí a odpory své vyrovnávají, tak že společný postup děje se směrem prostředním, ku kterémuž každý jednotlivý živel přičinil svou část. Jako v mechanice působením rozličných sil povstává čára střední, zvaná výslednicí, kteráž nannačuje skutečný směr pohybu, tak a nejinak děje se ve světě duchovním. Čím více pak u všeobecném pokroku jednotlivých živlů účinkuje, tím dokonalejší a všestrannější musí on býti, poněvadž jest výsledkem složitějším. Také kde více živlů působí spolu, musí postup díti se čileji a rychleji, poněvadž umnožené jich tření většího popudu dodává. Naopak čím méně živlů, tím méně jest pokrok dokonalý, tím jednotvárnější; ospalejší; při jediném pak toliko živelu nastati by musila naprostá jednotvárnost, ba úplná stagnace. U všeobecném pokroku člověčenstva jsou takovýmito jednotlivými živly rozličné národnosti, jenom jejich přirozeným se vyvinováním a vzájemným na sebe působením prostředkuje se on. Z toho jde, že *všemožné zachování jednotlivých národností leží o samém zájmu pokroku všeobecného*. Tomu však nikterak nechceme rozuměno míti v ten smysl, že by žádný ze živlů jednotlivých, který se vyvíjel a již nemá čím by platně přispěl obecnosti, nesměl nastálým se třením s ostatními konečně zcela se opotřebovati a zmizeti — než toliko tak, aby živel, jevící v sobě posud sílu dostatečnou ku platnému spolupůsobení, nebyl udušován násilně, nýbrž aby mu popráno bylo volnosti k jeho vývinu. Kdo sám malátně se podává uchvacujícímu proudu, nechť utone — nebude škoda; kdo ale vzpírá se proti vlnám a vzhůru se dobývá, tomu podána buď ruka pomocná. To požaduje spravedlnost, toho vy-

hlédává prospěch obecnosti, a ten bezprávně nazýval by se kosmopolitou, kdo by bránil přirozenému se vyvinování jednotlivých národností, těchto pravých živlů pokroku světového. Myslíti konečně snad na někdejší jednotu celého člověčenstva bez rozdílů přirozených jest šiméra, mohoucí se zroditi jenom v mozku šilence.

Právě tak ale, jak by chyboval kosmopolita, nemaje žádného zřetelce na individualnosti národní, bloudil by i vlastenec, kdyby nad speciálním prospěchem národa svého s myslí pouštěl prospěch obecný. Vše jednotlivé zajisté od věčné Prozřetelnosti vykázano má v hospodářství světovém přiměřené místo i zvláštní úkol, podobně jako při stroji složitém každé kolečko i veškerý jiný článek. A jakož při stroji žádné kolečko, ani žádný roubík neb která cívka není účelem sama sobě, nýbrž pomáhá k účinku společnému : tak i žádný jednotlivý národ nesmí považovati sebe sama za účel svrchovaný, než toliko za užitečný článek obsáhlého celku. Povinnost zachování individualnosti své jen tak daleko sáhá, aby jednotník udržován byl v stavu takovém, ve kterém by prospěšně sloužiti mohl obecnosti; cokoliv jast více, to přílišné jest a celku na škodu. Který národ by tedy, buď z marné pýchy nebo krátkozrakého sobectví, chtěl sám sebe stavěti nade všecko ostatní a prohlížeti výhradně jen k tomu, co jemu užitek slibuje, bez ohledu na to, zdali to na druhé straně není snad více škodné, ten jednal by zřejmě proti řádům božským. Ani však vlastní prospěch takovýmto jednáním platně by neopatřoval, neboť musel by se tím způsobem nevyhnutelně ohrazovati proti národům ostatním, odlučovati se od celku a obmezovati sám na sebe. Tím vyjímá by se z pokroku všeobecného i zůstával pozadu za jinými, v osamělosti své pak, z nedostatku vnějšího popudu, lenivěl by a malátněl, i musel by zhynouti konečně vnitřní hnilobou. Bez odporu tedy leží v *interesu každého národu, aby se všemožně účastnil v pokroku všeobecném*, ovšem nezapomínaje při tom na zachování své individualní zvláštnosti a podstaty jakožto potřebného živlu téhož pokroku.

Ejhle, tak bratři se spolu vlastenectví a kosmopolitismus, a z toho patrně viděti, co naše povinnost jakožto horlivců pro svou

násradnost. *Pokračovatí s časem* buď naše heslo! Jenom tenkráté zajisté, když všemožně budeme hleděti k tomu, abychom, cokoliv postup vědy a umění nového a prospěšného na světlo vynáší, to i hned také svým jménem učinili, všelikerou opravu předešlého způsobu a řádu bez meškání také přijali a u sebe zavedli, sami se při tom snažíce podobným věcem vzniku dávatí a tak i činný úkol u všeobecném pokroku na se brátí, jenom tak, pravím; postaví se národ náš důstojně v řadu jiných národů kulturních a vyplní úlohu svou co podstatný živel postupu člověčenstva. Pak také nebude mu třeba se báti o zachování své individualnosti, neboť v té míře, ve které se on bude účastnit v pokroku světovém, bude i ona se tužiti a síliti, a čím důležitějším faktorem toho pokroku bude národ náš, tím větší úcty a vážnosti bude požívatí u jiných, tím méně vydán bude jich útokům. Protož budme spolu vlastenci i světoobčané: hajme národnost svou se stanovíště kosmopolitického, zároveň ale k vůli vlastnímu prospěchu mějme na zřeteli obecný prospěch člověčenstva a přičiňme se k němu dle sil svých. Ne cit pouhý vedí nás budoucně, ale jasná svědomost povinnosti naší, že *tak* nám činiti dlužno a ne jinak. Nás může usmrtiti jenom vlastní netečnost, pročez chutě do práce!

Nežalujž pak nikdo na to, že směr našeho času jest příliš materialistický *); však od jak živa byly to vlastně interesity materialní, které hýbají světem a lidmi, a ty idey, jež v rozličných dobách sloužily za heslo pokroku časovému, byly toliko pláštěm a zástěrou jejich. Nynější čas jenom tím liší se od minulých dob, že se neostýchá přiznávatí se zjevně k svému materialismu. A kdož by se tomu směl diviti po tolikerém sklamání krásných nadějí, jaké nám maloval idealismus posledně minulé doby?

*) Nemysliž nikdo, že vybízějce krajany své k většímu sobě všímaní interesity materialních, tělesného blahobytu se týkajících, kojíme se snad přepjatou nějakou nadějí, že by národ náš mohl se časem postaviti na roveň s národy, které nyní stojí v čele pokroku průmyslového. My vůbec odvykli sanguinickým nadějím, a vybízíme ku pokroku ve směru časovém, třeba ne vesměs chvalitebném, jenom proto, poněvadž zůstat stát jest tolik jako kráčet nazpět.

Nynější materialismus úplně jest oprávněn, neboť přišla naň řada přirozeným během věcí. Avšak ani jeho výhradní panování nebude věčné, i přijde doba, že vedle vypočítavajícího rozumu opět se bude hlásiti k svému právu cit i slušného dojde uznání. Na ten čas již neostýchejme se hověti směru časovému, byť i s jakousi resignací; toho pak s jistotou se nadějme, že i z doby převládajícího materialismu vyjdeme svým časem obohaceni mnohou vzácnou zkušeností.

Ptal-li by se kdo, co nás vedlo k tomuto obšírnému rozjímání, tomu bez rozpaků odpovíme, že tyto věci pověděti měli jsme za povinnost svou. Býváť vůbec, ať se nalézáme v poměrech jakýchkoli, prospěšno ohlédati se čas po čase zpět za dráhu vykonanou a soudem nestranným i nepředpojatým skoumati jednání své, poznávati se v bludech a poklescích svých a z toho prospěšné naučení bráti pro budoucnost; spolu pak uvažovati pokaždé bedlivě nynější své postavení, osvědčovat si pravé stanovisko své a na paměť uváděti vyplývající z toho povinnosti a nutné potřeby. To-li vůbec opatrnost káže činiti, nám v těch poměrech, ve kterých žijeme, tím méně jest toho zanedbávati, již pro tu bohužel přirozenou nedbanlivost naši, s kterou se tak rádi necháváme uspati v nečinnou bezpečnost i za dob rozhodujících, kdežto již svrchovaný čas jest, abychom uznali a chopili se toho čeho jest potřeba, ana každá zameškaná chvíle přináší škodu nenahraditelnou.

Ú v a h y.

Dramatická díla Williama Shakespeara. Nákladem Musea království Českého. Král Lear. Přeložil Ladislav Čelakovský.

Žádáme-li vším právem od každého překladatele důkladnou známost obou jazyků, jak toho, ze kterého, tak toho, do kterého překládá, tak sice, aby onomu dokonale rozuměl, tímto pak obratně vládnouti uměl: musí to u větší míře platiti o překladateli nesmrtelných děl Shakespearových. Poskytují ona nejenom v ohledu jazykovém větších obtíží, již pro vzdálenost věku, ve kterém psána byla, ale i vysoká cena jejich básnická požaduje ducha, schopného ku pojímání tak vznešených krás, a neméně umělého vyjadřovati je v jiné formě bez ujmy jejich vnaď.

Toto jsou v krátko požadavky, jež činíme na překladatele Shakespeara, i vidno z toho, že tu nepostačují pouze studia linguistická, nýbrž že k zdařilému provedení takového úkolu potřebí i jiných rozsáhlých vědomostí a k tomu živého citu pro poesii. Čím nesnadnější jest zde úloha překladatelova, tím většího pole poskytnuto kritice, i jest sotva který překlad Shakespeara na jakýkoliv jazyk tak dokonalý, aby v něm oko bystrého posuzovatele nižádné vady, nižádného poklesku nenalezlo. Právě však z té příčiny jest každá taková kritika choulostivá věc, a svědomitý posuzovatel velmi se musí míti na pozoru, aby neupadl v podezření strannosti buď pro příliš velikou anebo příliš malou přísnost. Což my na zřeteli majíce vynasnažíme se, vše, cokoliv o práci pana Čelakovského povíme, co možná jasným učiniti, aby čtenář sám o věci souditi mohl.

Přede vším uznání našeho zasluhuje vysoko toužící snaha pana Čelakovského, jevíci se v tom, že se odvážil na tak nesnadnou

úlohu. Cítil se k tomu zajiště oprávněna svou zevrubnou grammatickou i lexikální znalostí jazyka českého, jakou bychom mnohému staršímu spisovateli přáli, jakož neméně svým cílým smyslem pro poetickou krásu. A skutečně musíme vyznat, že jazyková správnost jeho překladu, co se týče grammatických forem a pravidelných konstrukcí, na větším díle jest bezvadná. Méně chvály však vzdáti můžeme onomu způsobu jeho mluvy, jež vlastně jmenujeme slohem; ten na mnoze vyznačuje se jakousi zatemnělostí a hledaností, ze které hádati musíme, že pan Čelakovský naučil se své češtině více z knih nežli z obcování se zachovalejšími třídami našeho lidu, z jejichž úst plyne mateřská mluva tak jadrně a při tom přece tak lahodně a nenuceně. Tato vada jeho slohu tím více na váhu padá při básni dramatické, která prostředkem živého, t. mluveného slova působiti má; neboť slovo mluvené, minouc v okamžiku a nepřetrženě sledováno jsouc jiným, nedopouští teprv dlouhého hloubání nad svým smyslem, jako slovo čtené, při kterém dle libosti se můžeme pozdržeti. Mluva divadelní musí přede vším býti přirozená a snadno srozumitelná, přibližující se co možná k obyčejné běžné mluvě konverzační, bez upadání proto do sprosté všednosti. Taková není mluva pana Čelakovského.

Co se týče jeho smyslu pro poetickou krásu, ten obmezuje se více na stránku jemnou a klidnou, nesnášeje tak snadno prudšího výbuchu jarého ducha, jehož místy upejpravě se ostýchá. S druhé strany ani všude nepojímá té prostosti a jednoduchosti, která jest jedním z hlavních příznaků poetické mluvy, a místy v širokou prosu upadá. Tuto vadu musíme při panu Čelakovském tím více kárati, an v ní spatřujeme toliko ne vždy stejnou dbalost, jakož patrně ukazují přemnohá trefně povedená a pravou poesii nadchnutá místa jeho překladu.

Taktéž bez vady není překlad pana Čelakovského v ohledu na věrnost. Místy překladatel neporozuměl smyslu originálu, jinde nevnikl v ducha Shakespearova z neznámosti jeho zvláštností, někde pak přeložil originál nepřiměřeně.

Toho všeho na doklad uvádíme některá místa, jimiž, jak doufáme, úsudek náš úplněho potvrzení dojde.

Hned na str. 1. čteme: „neboť jsou dílové tak stejně vázeni, žeby sama zevrubnost pro žádnou z obou částí *výhradně* rozhodnouti se nemohla.“ Co zde chce slovo *výhradně* nevíme; netoliko ho v originalu není, nýbrž i zde docela není na svém místě.

Tamtéž; „jehož o nic více *nedražíme*.“ Proč pan překladatel neužil místo neznámého, nečeského *dražiti* všesrozumitelného, českého slova *ceniti*?

Str. 2. „*Knězi* Frank a Burgund“ (the princes). Má býti „*knížata*“, neboť jsou to panovníci.

— „neboť se chceme vyzout z vládařství, i zemských *úroků* a péči *svých*“ (*interest of territory, cares of state*). Překládali zde *interest*: *úrok* jest veliká naivnost. Má býti: „*záležitost* zemských, *státních* péčí.“

Str. 3. „ať tam nejhojněj milost uštědříme, kde s *přirozením* záslužnost ji vyzve“ (where merit does most challenge it). V originalu není o *přirození* ani zmínky, a mimo to jest to slovo zde docela zbytečné.

— „Což tu Kordelii zbude? *Láska tichá*.“ (Love, and be silent.) Zde jest překlad patrně mdlý proti originalu, jenž zní doslovně: „*Milovat a mlčet*.“

— „Což druhá dcera naše, drahá Regan, choť Kornvallova *smí říci*?“

V originalu stojí prostě: „what says our second daughter?“ t. j. „co *povídá* naše druhá dcera?“

Str. 4. „tak mladá a tak *nedětinná*“ (intender). Má státi: „*necitelná*.“

— „*při tom svatém slunce bleskověnci*“ (by the sacred radiance of the sun.) Doslovně: „*při posvátné záři sluneční*.“ Při slunci myslet na věnec, jest poněkud divné. Nad to jest artikl *tom* nečeský.

Str. 5. „v jejich *loktech* věk jsem *dožít* doufal“ (thought to set my rest on her kind nursery).

Věrně : „v *laskavém*
jejím ošetřování minil jsem
odpočinout.“

— „Kdo sebou *pohne*“ (who stirs)? Kterak sem přijde
 futurum? Lear se ptá prostě: „Kdo se hýbe?“ totiž: „Kdo se-
 bou potrhuje nespokojen s mým jednáním?“

— „Panství,
požitky, výkonná moc s ostatním
jsou vaše“ (The sway, revenue, execution of the rest).

Má býti : „Panství,
požitky, všeho ostatního výkon atd.“

Str. 6. „Čest
buď neohrožena“ (to plainness honour is bound).

Má býti : „Čest
velik být upřímným.“

— „*žalnou* *prchlost*“ (hideous rashness). Má státi:
 „*kroznou*“ neb „*ohavnou.*“

— „*spůrce*“ místo „*nepřítel.*“ Slovo z brusu nové,
 temné, zbytečné.

— „poslyš mne na svůj *hold.*“ Proč ne srozumitelněji:
 „poslyš mne při svém *manství?*“

— „Že's toužil k slova zrušení nás *svesti,*
oč nestáli jsme nikdy“ (which we durst never yet).

Má býti : „což jsme se posud nikdy *neopovdžili.*“

Str. 7. „Řeč vaši *zdobnou* prokaž skutku vděk.“ (And your
large speeches may your deeds approve.) Může-liž býti temněj-
 šího vyjádření prostého smyslu: „A vaše *obšírné* řeči necht
 skutek potvrdí.“

Str. 8. „*Tu v odpověď nemám co dát.*“ V originalu krátce:
 „*I now no answer.*“ Proč ne také krátce: „*Nevím co říci?*“

— „*Odpusťte, králi,*
k výmínkám takým volení přestává.“ Jaká to nu-
 cenost! proč ne prostosrozumitelně:

„*při takých výmínkách mi volit nelze?*“

- „Toť šeredně nepřirozený stupeň
být musí v jejím překonu ; *neb* lichá
je láska vaše zprvu osvědčená.“

Zde není patrno, zdali slůvko *neb* bráno in sensu causali vel disjunctivo. Srozumitelněji bylo by přeloženo :

„*Bud'* šeredně nepřirozený stupeň
jest v jejím překonu ; *anebo* lichá a t. d.“

- „*neb* schází mi to hladké umění

mluvit bez záměru“ (if for I want a t. d.). Toto jest jedno z míst, kde potřebí text originalu doplniti dle smyslu, jež podává celek řeči. My to činíme takto : if you reject me for this, that I want a t. d. Pak jest smysl Kordeliiny řeči tento : „Zavrhuje-li mne proto, že se neumím lícoměrně přetvařovat, aspoň vyznejte, že jsem se nedopustila žádného špatného skutku.“ Pana Čelakovského překlad tohoto ovšem trochu nesnadného místa nedává žádného smyslu.

Str. 9. „že skvrna mrzká, *jiná* haněbnost

to není“ (it is no vicious blot, *murder* or foulness).

Měl snad pan Čelakovský nějaký variant ?

Str. 10. Naložte s otcem naším *šlechetně*“ (use well our father) ! Doslovně : „zacházejte *dobře* s naším otcem !“ Kordelie, dobře znajíc sestry své, daleko jest žádati od nich *šlechetnosti*, ona pouze žádá to, co v nejmenší míře slušno jest.

Str. 11. „Nejlepší, nejzdravější jeho léta bývala *nakvašená*“ (hath been but *rash*). Zde slušelo přeložiti : „*prchlivá*.“ „Jest z horka *nakvašen*“ říká se sice o prchlivém člověku, ale *nakvašen* samo pro sebe má význam zcela jiný, jakož se lze přesvědčiti z Jungmannova Slovníka.

— „Kdyby chtěl náš otec vážnosti své takovými to rozmary hájiti, byloby toto poslední *odřeknutí se vůle* *svrchované* nám jenom na *potupu*“ (this last *surrender* of his will but *offend* us). Smysl jest : „jeho *odstoupení* bylo by nám na *přikot*,“ t. jeho počínání dávalo by nám pohoršení. Patrno, že pan překladatel pokládal slovo *will* za statné jméno a bral *surrender of his will* dohromady. Ale *will* jest zde pomocné sloveso k vy-

značení budoucího času a musí potaženo býti k následujícím slovům. Což jest panu Čelakovskému *surrender of his* místo *his surrender* neznámou konstrukcí? A co by pak bylo *offend us* bez *will*?

— „Proč měl bych

já trpět mravu trýzeň, vyděditi

se nechaje *národní svévoli*!“ (*permit the curiosity of nations to deprive me*). *Curiosity of nations* nazývá nemanželský syn Glostrův obecný předsudek proti jeho rodu. Výraz tento jest pravý Shakespearismus a nesmí se přeložiti doslovně (*svévole* beztoho jest nepravý překlad slova *curiosity*). Nejlépe jest přeložiti zde : „*lidskými ortochy*.“

Str. 12. „Když tělo mé tak *pěkně* (well) složeno.“ Má býti „tak *dobře* složeno;“ na *pěknost* vztahují se v následujícím verši slova : „můj tvar tak *sličn*.“

— „tak *svobodn* (generous) můj duch.“ Má býti „*spanilý*“ neb „*ušlechtilý*.“

— „*skladností a švarností*“ (*fierce quality*). *Fierce* znamená vlastně *divoký*, u Shakespeara také někdy *smělý*, nikdy ale *švarný*.

— „Nuž, *pravý* Edgar, *zem tvou si získám*“ (*legitimate Edgar, I must have your land*). *Legitimate* jest *řádný*, jakož pan Čelakovský dále sám správně překládá. *I must have* znamená : *musím mít*, a slovo *land* nesluší zde překládati *zem* — neboť Gloster není žádný panovník — nýbrž *statek*.

— „tento list-li *vhod*“ (*if this letter speed*). Doslovně : „bude-li tento list *míti účinek*.“ Ostatně *list-li* nezní velmi blahozvučné.

— „Jít se *vzmahám*“ (*I grow, I prosper*) zní velmi nuceně. Proč ne přirozeněji : „Mně *šťěstí květa*?“

— „*At se tak líbí* Vašnosti“ (*to please your lordship*). Každý začátečník ví, že *to please you* znamená prostě : *K službám*.

Str. 13. „V oběm se *nezachovám*, *bych jej zadržoval*, *bych jej vydal*.“ Příliš hledané; proč ne prostěji : „*at jej zadržím nebo vydám*?“

— „že to psal jen co *pokoušení* a *zvědka* mé *cnosti*“

(as an essay or *taste* of my virtue). My bychom přeložili: „na zkoušku a *skoumání* mé cnosti.“ Slovo *svědek* jest z vlastní dílny pana Čelakovského, správnost jeho aspoň pochybná, co ale nejhoršího: ono není dosti srozumitelné a snadno se zmate se slovem *svědek*. Že jest zbytečně tvořeno, netřeba dokazovati.

Str. 14. „Kdybyste *prudce* na něj si *vyjádřel*“ (if you violently proceed against him). Doslovně: „Kdybyste *násilně* k němu *přikročil*.“

— „Není možná, aby byl *takovým netvorem*“ místo: „*takový netvor*.“

— „Dal bych za to *nevím co*, abych jen měl *věrného rozhodnutí*“ (I would *unstate* myself, to be in a due *resolution*). Zde pan Čelakovský jednak příliš svobodně překládal, jednak z přílišné věrnosti slovům originalu stal se nesrozumitelným. Musí zde býti přeloženo: „*Všecko své jmění* bych za to dal, abych *věděl co o tom myslit*.“

— „lidí *šzenkylých*“ (whore-master-man). Výraz anglický znamená něco docela jiného. Zde zavedl překladatele jeho něžný cit; ten ale musí při Shakespearu často zůstat pozadu.

— „mou *nápovědi* jest šibalská záдумčivost“ (my *cue* is villainous melancholy). Překlad pana Čelakovského nepodává žádného smyslu; má státi: „mým *úkolem*.“ Že slovo *cue* znamená také *úkol*, možná zvědět z každého pořádného slovníka.

— „vojska *rozdobens*“ (*dissipation* of cohorts). Lépe a přiměřeněji: „*rozptýlení*.“

Str. 17. „Chci vtípem, když ne rodem, statku dobyt; vše jest mi vhod, co lze si *připodobit*“ (that I can *fashion* it). Až hrůza věrně, ale až hrůza nesrozumitelně přeloženo; ovšem jen k vůli rýmu. Smysl jest: „vše jest mi vhod, co mohu *obrátit k svému účelu*.“

— „Nedbejte naň, tak hrubě jak jen chcete.“
My bychom přeložili: „Nevšímať jak chcete buďte naň.“

Str. 18. „jež *zkusatí* mou řeč“ (that can my speech *diffuse*). Slovo *zkusatí* jest nově ukované a zde tím zbytečnější, poně-

vadž ani smysl originalu dobře nepodává. Lépe by tu stálo: „jež splete moji řeč.“

— „K jakému zaměstnání se přiznáváš“ (what dost thou profess)? Jak rozvláčně místo prostého: „co jsi zač?“

Str. 19. „miluji toho, kdo *počestným* jest, obcuji s tím, kdo jest *moudrým*.“ Proč ne prostě a přirozeně: „kdo *počestný*, *moudrý* jest“?

— „Umím počestné tajemství zachovávat, jezdit, běhat, *dvornou* pohádku špatně vypravovat (mar a curious tale in telling it) a poselství *nezapletené* prostě vyřizovat (deliver a plain message bluntly); zkrátka, k čemu se *obyčejný* (ordinary) člověk hodí.“ My překládáme: „Umím počestné tajemství zachovat, jezdit, běhat, *heskou* povídku vypravováním zkazit, *jednoduché* poselství *hloupě* vyříditi, zkrátka k čemu se *sprostý* člověk hodí.“ Kent totiž, nabízejí se Learovi do služby, staví se před ním nevzdělaným, aby nebyl poznán, a smysl této jeho řeči jest: „Já jsem sice poctivý a k tomu i statný člověk, ale ostatně ne-cvičený sprosták.“

Str. 20. „Co ten chlap tam *blekotá*“ (what says the fellow)? Doslovně: „co *povídá* ten chlap?“ Zde si obyčejný jemný cit pana překladatele trochu podřimnul, ale brzo se zase musel probudit, neboť hned na to přeložil *mongrel*: *nezdvořák*; mongrel ale znamená: *panchart*. Více takovýchto míst nebudeme ani vytýkat.

Str. 21. „opovažuješ se takové *pohledy na mne sršet*“ (do you *bandy* looks with me)? Vlastně: „ty mně *do očí hledíš*? Již dávati se rozhněvanému králi do očí byla veliká opovážlivost a urážka.

Str. 22. „spuť se nevěstek a pitky,

o domě chovej pilné skřítky“ (and keep in-adoor).

Zde požaduje pan Čelakovský od svých čtenářů příliš mnoho bystrosti, chtěje aby uhodli, že *o domě pilné skřítky chovat* znamená *doma sedat*. Ale ovšem, kde vzít šikovný rým?

— „Kolik advokát darmo zastává“ (like the breath of an unfeed lawyer). Doslovně: „co hlas nekrmeného advokáta,“ kterážto odpověď lépe se hodí na předcházející řeč Learovu: „Totě tolik co nic.“

Str. 26. z *pánů svých*“ (of *their betters*). Doslovně: „z lidí *lepších*.“

Str. 28. „Kéž bych měl oprat koupenou“ (if my cap would buy a halter). Doslovně: „Kdybych dostal oprat za svou čapku.“

— „Ten stařec dobře počítal.“ Bez dvojsmyslu a srozumitelněji bylo by: „ten si to dobře *usmyslil*“ (this man had *good counsel*).

Str. 29. „bezumnost“ (want of wisdom). Proč ne: „nemoudrost?“

Str. 30. „*odnímati* je násilím“ (to *take it again perforce*), Doslovně: „*vzítí to nazpět* mocí;“ z čehož vidno, že se to místo nevztahuje na odejmutí Learovi padesáti rytířů, nýbrž na jeho úmysl, *vzítí nazpět* co dal dceři.

Str. 31. „Co teď *děvou* jsouc“ (she that is maid now). *Maid* znamená zde: *panna*.

Tato místa vybrali jsme všecka z prvního jednání; doufáme, že si další rozbírání překladu pana Čelakovského ušetříme. Byli bychom však nespravedliví, kdybychom vedle tolika závadných míst neuvedli také některá, v nichž se nám překladatel jeví s příznivější stránky.

Jak krásná ve své neličenosti jsou slova Kordeliina na str. 4:

„Dobrý otče!

Vy jste mne zplodil, choval, miloval. Já,
jak slušno, splácím vám svou povinnost:
poslouchám, miluji vás, vroucně ctím.
Což nemají mé sestry chotí, tkouce,
že milují jen vás! Až já se vdám,
pak muž, jenž přijme v ruce své můj slib,
půl vezme lásky, péče, povinnosti mé.
Ba nikdy se jak sestry nezasnoubím,
bych milovala pouze otce svého.“

Anebo slova krále Franckého na str. 8:

„Toť předivno,
by ona, posud vaše potěcha,
vší chvály vaší obsah, balšám v stáří,

nejlepší, nejdražší tak děsné věci
se byla dopustila na překot,
že přízeň tolikerou vyhladila.“

Trefně přeloženo na str. 25:

„To vytržení zcela nosí ráz
ostatních vašich vrtůch.“

(This admiration is much of the favour
of other your new pranks.)

Výtečně dána jest kletba Learova na str. 27:

„Slyš, přírodo, slyš!

Drahá bohyně slyš! Puť od zámyslu,
uzavřela-lis tvor ten zplodistvit.

Do lůna uvoď jí neúrodu,
plodící ústrojí v ní vypražij,
jí z života zvrhlého nevypuť
robátko k její cti; však má-li počít,
stvoř z hněvu dítě to, ať živo jest
jí trýzeň hnusně nepřírozená.

To vtiskej vrásky v její mladou tvář,
kanoucím pláčem zbrázdi její líc,
vši bolest matčinu a dobrotu
zvrť ve smích, v pohrdání, ať pocítí,
že bolestněji nad zub hadový
jest mítí dítě nevděčné.“

Vidno z toho, že panu Čelakovskému neschází pěkných
schopností, ovšem ale náležitého jich vzdělání a pílňějších studií.
Nepochybujeme při známé horlivosti jeho, že tyto nedostatky
časem svým odstraní. J. Malý.

Posel z Prahy, spis užitečný, zábavně poučný pro město i ves.

Redaktor: Vojtěch Bělák. Sv. 1. a 2. 8. str. 172. Tiskem
Vetterlovské knihtiskárny (A. Renn). V komisi u H. Dominíkusa.

Řekneme-li, že vydáváním tohoto spisu vyhověno jest sku-
tečné potřebě, není to žádná pouhá fráse, nýbrž úplná pravda.
Nikdy zajisté potřeba praktického vědění a konání neohlašovala
se v té míře jako za našich dnů. Směr času stal se docela
praktickým, ba až přes příliš, na újmu interesů jiných neméně

oprávněných. Již ale není jinak, a kdo chce pokračovati s časem, musí to činiti v jeho směru. U nás byla dosavad literatura praktického života velmi nedostatečně zastoupena, a to z příčin vůbec patrných, hlavně pak proto, že lidu našemu scházelo k tomu přípravného vzdělání. Proto také skrovné ty pokusy o rozšíření praktických vědomostí, které se u nás dály v době předposlední, nemohly míti toho prospěchu, jakého práti bylo. Nyní pak již následkové novější opravy národního školství, která se u nás stala, objevují se vždy patrněji v životě, a též jinak jest lid náš v ohledu na materialní své interesity probuzenější nežli byl kdykoli před tím. Založení tedy organu hlavně těmto zájmům věnovaného nebylo nikdy tak v čas jako právě nyní, a podniknutí takové, chvalitebné již samo sebou, zajisté musí se časem svým i výnosným státi, bude-li jenom vedeno s tou obezřelostí a solidností, jaké tu potřebí snad více než jinde.

Takovýmto organem slibuje býti „Posel z Prahy,“ a první jeho vykročení do světa stalo se s tak troufalým sebevědomím, s tak ráznou odhodlaností, jakou dodává jenom jistota prospěchu. Viděti tu síly mladé, bujaré, vůli nejlepší, hojnou zásobu věcních vědomostí a nevšední známost poměrů a potřeb našeho lidu. Spůsob, jakým tu ke čtenářstvu se mluví, přiměřen jest stupni vzdělanosti obecnstva toho, jež „Posel“ hlavně na zřeteli má. Obsah vybraný a rozmanitý svědčí o chvalitebné činnosti redakce, ohlížející se na všechny strany. V dosavádě vyšlých dvou svazcích dotýkáno množství předmětů a specialních interestů praktických, které v nynějším čase vystupují do předu. Tak nalézáme tu vedle článků všeobecně poučných zvláštní pojednání o kommasací pozemností, o půjčování dobytka, o mašinách, o směnkách, o řemeslnických pořádcích a živnostnické svobodě, o parních strojích, o rozdělení práce, ba ani na školy a učitelstvo není zapomenuto. A ve všech těchto pojednáních věje duch rozhodného pokroku, který úplně zamítnuv dosavadní předsudky a návyky zcela přilnul k ideám a zásadám novým. Neméně zdařile zastoupena jest v „Poslu“ částka zábavná: podány dosavad dvě povídky, „Loterista“ a „Otec a jeho děti,“ jichžto vypravování jest živé, moralka pak ta, že „jenom

v práci a v hospodářství spása leží.“ Stálými články „Posla“ přislubují býti: „Co budeme čísti?“ (ohlášení dobrých novějších spisů) a „Kronika našich dnů“, v nichž podán dosaváde dobrý výbor. Ku konci každého svazku podána „Bursovní hlídka“ a „Ceny zemských plodů a rozličných výrobků.“ V čísle 2. učiněn též pokus o Oznamovatele, ač, jak se samo sebou rozumí, inseratů posaváde jenom po skrovnu.

Ze všeho toho viděti, že směr jest chvalitebný, horlivost veliká a síly dostatečné, tak že při vytrvalosti, jakou slibuje vydavatelstvo, nepochybujeme, že „Posel z Prahy“ stane se v brzce důstojným zástupcem našich materialních interesů.

Nemůžeme však pominouti jedné věci, která se nám vidí býti veledůležitou a uvážení hodnou. Jako politika, tak rovněž i národní hospodářství má svou Utopii. Tam i zde vystavují se idey, jež v theorii platí za svrchované, které ale v životě praktickém nedají se provésti v plnosti své, a to proto, poněvadž idea a skutečnost jsou protivy. Každá idea přirozeně obmezována jest při svém uskutečňování rozličnými poměry a okolnostmi hmotného světa, tak že v životě vezdejším nikdy nemůže se vtělití ve své pouhosti a čistotě. Přece však neschází duchů ohnivějších, kteří ve své bezohledné horlivosti ideu, ku které se přiznávají, stůj co stůj v plnosti její provésti se snaží, usilující mocí prolomiti přirozené meze tomu na odpor se stavící. V politice učinil takový idealismus úplné fiasko, a nevyhnutelně učiní je také v národním hospodářství. Máť zajisté každá země i každý národ své zvláštní potřeby, vyplývající z veškerosti rozličných jejich poměrů, a tyto potřeby musejí mu především jiným býti ředidlem. Theorie a povšechné idey z ní vycházející mohou toliko býti vůdci pokroku, který však musí se díti vždy na základě specialních poměrů. I nemůžeme dosti vystříhati redakci „Posla z Prahy“ svodného idealismu, a činíme to z plné přesvědčenosti, nic na to nedbajíce, vyhlásí-li nás snad proto někdo za ztrnulého stoupence starých řádů a nepřítelů pokroku. My upřímně milujeme pokrok, ale chceme jemu s rozumem; k tomu pak uznání bohužel již dávno jsme přišli, že na tomto světě není žádného nebe.

—x—.

Ilirsku slovnica. Sastavi Vêkoslav Babukić, c. kr. professor.
U Zagrebu 1854. (8. XVI a 444 str.)

Mezi grammatiky, kteří se v literárné družině Gajově posud objevili, zaujímá p. Babukić přední místo. Prvou větší mluvnickou prací jeho jest „osnova slovnice slavjanske narěčja ilirskoga,“ roku 1836 nejprvé v č. 10—15 Danice illyrské, potom i o sobě v Záhřebě na světlo vyšlá. Dle p. Šafařika „obmezil se v ní grammatik náš na nejnutnější potřebu, všudy přednost dávaje formám buď běžnějším a rozšířenějším, buď přesnějším a slovanštějším, s odmítnutím toho, což buď pouze krajinské a pokoutní, buď patrně zkažené, buď jinak nezvučné jest. V tom ve všem dal na jevo zdravou soudnost a pilnost chvalitebnou.“ (Časopis č. M. 1837. I. 125—127.) Přání srdečnému, kterým p. Šafařík úvahu svou o osnově končí, „aby totižto p. Babukić brzo prostrannější a úplnější grammatiku illyrskou na světlo vydal,“ vyhověno teprva r. 1854 nadřečenou ilirskou slovníci, rozvrženou způsobem jiných úplných mluvnic novějších na tři hlavní díly. Prvý z nich obsahuje nauku o hláskách (str. 1—37), druhý tvarosloví (37—347), třetí (347—425) skladbu. Na str. 425—444 stojí závěrkou několik slov o pravopise a prosodii. Dle str. XI „při vypracování mluvnice této třpytely se p. původci bez přestání před očima tři hvězdy předchozí: krátkost, jasnost, a soustavná souvislost. K tomu cíli proštudoval (proučio je) nejznamenitější slovanské a německé grammatiky, jmenovitě Dobrovského, Puchmayera, Kopitara, Hanku, Bandke-ho, Miklošiče, Tomička, Muršece, Metelku, Vuka, Milakoviče, Grimma, Götzingera, Beckera, Wursta, Kehreina, Heyse-ho atd. Němečtí grammatikové byli mu vzorem ze jména ve spisování skladby.“ Podepsaný přečet osvědčení toto a nemaje naskrze proč o pravdivosti jeho aneb o schopnostech p. spisovatele potřebných k náležitému zažití tak rozsáhlých studií pochybovati, doufal, že slovníci jeho najde na nynějším stanovisku jazykovědy vůbec a slovanské zvláště. Po přečtení jejím ale nezbylo mu nic jiného než ustaviti se na následujícím úsudku o ceně její: výjma skladby, nepozorovati v ní žádného pokroku. Každá téměř strana nauky

o hláskách a slově hlasité svědectví vydává o tom, že p. Babu-
kič znamenitých výsledků, kterých se v jazykozpytu od časů
Dobrovského do r. 1854 dobylo, buď nezná anebo že je mnohem
nepatrnějšími a nespolehlivějšími býti myslí, nežby hodno bylo,
k opravení soustavy Dobrovského jich potřebovati.

O prvému oddílu nauky o slově čili o tvoření slov (str. 37—
163) se nám p. B. sám ne jednou, co by ovšem dosti bylo bý-
valo, než čtyřikrát, že jména na str. IX, 42, 154 a 161 bez
obalu přiznává, že se v sestavování jeho držel spisů Dobrov-
ského, jmenovitě hlavního z nich: *Institutiones linguae slavicae*
dialecti veteris. A v skutku celou naukou tou dává p. B. makavě
na jevo, že článků p. Šafaříka: o tvoření slov zdvojováním ko-
řene, o šfění časoslovních kořenův a kmenův vsouváním a při-
rážením souhlásek, konečně o přetvořování hrdelnic v Časopise
tomto (1846. str. 355—368, 409—433, 560—627 a r. 1847.
str. 37—71) vyšlých, nejen neproštudoval než i sotva kdy čítat;
kdežto předce žádného grammatikářstvím tak rozsáhle zaujatého,
jakým se nám p. B. býti nahoře vyznává, tajno není a býti nemá,
že se jimi Dobrovským začatá nauka o tvoření slov podstatně
změnila a znamenitě zdokonalila. Tak na př. na str. 70 posledního
článku vyhláší se Dobrovským (Inst. p. 255 et 256) zastávané
bohactví slovančiny na kořeny vším právem za „zvýšené nad
míru.“ Čeho p. B. rovně tak jakož i Miklošicových „*Radices lin-*
guae slovenicae veteris dialecti,” r. 1845 v Lipsku vydaných,
neznaje anebo si nevšímaje, nejen přílišný, od Dobrovského „více
náslinným, mechanickým roztrhováním než organickým rozbořem
ústrojí jazykového“ (*Zeitschrift für die österr. Gymnasien*. 1850.
S. 750) nalezený počet 1605 kořenů slovanských na str. 154 své
slovníce za svůj přijímá než, jak níž uvidíme, i ku mnohým nepra-
vým, od Šafaříka, Miklošice a jiných dávno zavvrženým a lepšími
zaměněným odvodům Dobrovského s podivnou naivností se přiznává.

O hláskosloví nevytknul p. B. nikde výslovně, jakými zá-
sadami se v sestavování jeho spravoval. Vezmeme-li ale do úvahy
Pottm (Etym. Forsch. I, XII a II, 351), Šafaříkem v Časopise
tomto (1846. str. 418 a 419) a jinými vyložený poměr nauky

o hláskách ke tvarosloví a srovnáme-li str. 1—37 slovnice se str. 1—60 institucí Dobrovského, přesvědčíme se předce snadno, že se i tam vlastně jen to, a to nevždy obratně, opálá, co zde nakopeno. I tam i tu najdeme rovně nedostatečnou a nejasnou vědomost o nejdůležitějších, slovančinou vládnoucích zákonech hláskoslovných, jmenovitě:

1. Jako Dobrovský, tak i p. B. o „klíči od tajemství plně důlny tvoření slov ve slovančině“ (Šafařík l. c. p. 414), o *stupňování* samohlásek totižto, málo co ví, ačkoli se na str. 154 odvolává ke spisům, ve kterých o tom důkladně a rozsáhle pojednáno, a sice: v Miklošicově „srovnávacím hláskosloví“ na str. 133—149 a 313—316, ve Schleicherově „tvarosloví“ na str. 64—79. Že p. B. spisů těchto neproštudoval, vysvítá z každé téměř strany jeho slovnice, jmenovitě a nade všechno z těch, kde stupňováním vzniklé tvary slov zle odvozuje, jako na př. na str. 51 boj a na-poj od bi a pi „příponou oj,“ ani netuše, žeby tak bioj a napioj vzniknouti muselo. V kov od ku (str. 71), v krov od kri, čes. kry (str. 75), v rov od ri, čes. ry (str. 54) a podobných je mu ov též příponou, nám se naproti tomu v časopise tomto (1854. str. 120) o z kořeného u a y, j zase z i vyvinuje právě tak, jakož i v po-koj od či, které poslední na str. 71 vyhlašuje se za odvod a koj za kořen! Právě tak opačně odvozuje p. B. sědět od saditi na str. 61. O stol, cyr. cтoлъ, ve kterém p. B. ol příponou a sta kořenem býti myslí (str. 103), napsal už r. 1847 Miklošić dobře: „Cave cum Dobrovio putes, esse hanc vocem derivandam a cтoлъ, descendit enim a cтeлъ (sterno). Confer кeзъ a кeзъ, cтeпeк a cтeпъ, paзъкeк a дeкъ, нaкeтъ a нaкeтъ etc.“ (Vitae sanctorum p. 37). Že se č ve věděti, věsiti a podobných stupňováním hlásky i z kořenů vid a vis vyvinulo, a že se právě proto věd a věs za zvláštní kořeny proti vid a vis s p. B. (str. 49 a 50) pokládati nemají, Bopp na základě sanskrity již přede dvaceti lety dokázal (Vergl. Gramm. S. 330 a 334) atd.

2. Jako Dobrovský, tak i p. B. nedopouští nosových samohlásek *q* a *ę* v cyrillicině. Nechtějíce hádati, jak mu to po pro-

Študovali nejznamenitějších jazykozpytců našeho věku možná, vyslovujeme jen srdečnou litost svou nad drahným počtem bludů, kterými slovnice jeho u výjevů illyrčiny jediné z nosovosti náležitě vysvětlitelných oplývá. Tak na př. na str. 242 vyhláší s Dobrovským (Inst. p. 349) slovesa I třídy kořene souhláskami *n* a *m* zavřeného, jako: *pnem*-peti, počmem *m*. a *v*. počnem-početi, nadmem-naduti a jiná za nepravidelná, uče o nich proti Dobrovskému, že „v kořeni mají eufonické *e* a *v* přít. čase ukazov. způsobu vsouvají, přý, též k vůli eufonii některé souhlásky.“ Kdo naproti tomu nauku Miklošičovu o nosovkách cyrilských a o zaměňování jejich v illyrčině (Vergl. Lautl. I, 40—70 a 307—309) náležitě si osvojil, ten, o někdejším panování jejich v cyrilčině pochybovati přestane, spomenutá slovesa za nejpravidelnější s námi pokládati bude proto, že se v časování jich nejpřísněji ková následujícímu zákonu hláskoslovnému: slovančina, pokud ji historicky známe, netrpí nosových souhlásek *n* a *m* na konci sylab před jinými souhláskami a na konci slov. V obou případech těchto cyrilčina *n* a *m* s předcházející samohláskou mění v nosovky *ę* aneb *q*, kterým v illyrčině pravidelně čisté *e* a *u* stává oproti, na př. *pę*-ti, *dę*-ti, ill. *pe*-ti, *du*-ti *m*. *pan*-ti, *dzm*-ti od *pan* a *dzm*; *sę*me, *vadovę*, ill. *sę*me, *udovu*-*udovicu m*. *sę*men, *vadovam*, lat. *semen*, *viduam* atd. Před samohláskami ani cyrilčina ani illyrčina nekazí hlásek *n* a *m*: *pan*-a, -eři, -eta, *dzm*-a, -eři, -eta atd. ill. *pn*-em, -eš, -e; *dm*-em, -eš, -e.

3. P. B. si ještě méně váží od sv. Cyrilla písmeny *z* a *s* označených staroslovanských hlásek než patriarcha Dobrovský. Přičet na př. *pas* (str. 53) *m*. *pasz*, *dar* (56) *m*. *dzsz*, *zazę* (59) *m*. *zazęę* atd. Po čem není divu, že sem spadajících výjevů ze své materčiny buď naskrze nijak nezná objasniti, na př. *zvon* (str. 98), *svět* (99), *cvět* (110), *kresati* (144) a jiná, buď jen ustavičným odvoláváním se k nedokázané eufonii, na př. na str. 242 u stupňování hlásky *a* vzniklého *i* v *za*-*pinj*-ati, *po*-*či*-*njati* i *po*-*čim*-ati, *o*-*čim*-ati a pod. posílých od koř. *pan*, *čan*, *žm*.

4. Grammatik náš nikde nevytknul rozdílu mezi původními

a cyrillské *u* a *z* čili *y* a *ě* zastupujícími *i* a *e*. Darmo bychom se ho tedy ptali: proč vzniká *z* kri podstatné krov a *z* bi boj, proč ne raději důsledně buď krov a bov buď kroj a boj? Proč zůstávají hrdelnice před některými *i* a *e* bez rozlišení, jako na př. v N. jednotném: veliki, dragi, suhi; v G. jedn. a v mn. N. A. a V. ženských: ruke, noge, muhe; kdežto se jinde rozlišují, na př. v N. množném: velici, drazi, susi; v D. a L. ženských: ruci, nozi, musi; ve V. jedn. mužských: čověče, Bože, duše atd.?

5. Proti ostatním dvěma dílům příkrátké hláskosloví jeho obsahuje ostatně i takých omylů několik, kterýmby se i ze stanoviska Dobřovského možná bylo bývalo ubrániti. Tak na př. není pravda, žeby se hlásky *d* a *t* jen před příponou infinitivu *ti* rozlišovaly v *s* (str. 17). Dějeť se to vřbec před každým *t* a v odvozování nejednou i před *l*, jako z jestbina a jestivo (jídlo), věst, svěst (svědomí) a jiných na str. 48 a 49 od jed a věd, z gusle na str. 68 od gud dobře odvedených, dále z jasele od cyr. jad-jasti, ill. přehlasovaně jed-jesti, z preslica od pred-presti a podobných neomylně vysvítá. Tvary uz-e-ti a uz-im-ati odpovídají cyrillským vz-z-e-ti a vz-z-im-ati tak dokonale, jak to dle illyrčinou vládnoucích zákonů hláskoslovných jen možná očekávati. Povstaly totižto z předložky *uz*, která podle str. 334 v illyrčíně i co rozlučitelná podnes žije a prvním živlem svým tak se má k cyr. *vz-z* a čes. i slovin. *oz*, jako *u* k cyr. *vz*, čes. a slovin. *o* (str. 14), a z kořene *im*, jehož druhý živel podle toho, co pod č. 2 řečeno, v cyrillčině před souhláskami *s* předcházející samohláskou splývá v nosovku *ę*. Té pak a pravidelné zástupnici její v illyrčíně samohlásce *e* jen tam se předsouvá *j*, kdeby v násloví anebo mezi dvěma samohláskama státi měly, na př. *j-e-ti*, *pri-j-e-ti*, *pri-j-e-tanz* atd. m. *e-ti*, *pri-e-ti*, *pri-e-tanz* z *im-ti*, *pri-im-ti*, *pri-im-tanz*. ill. *pri-j-e-tan* (příjemný). Ve všech ostatních případech *ę* před souhláskami nedostává žádné předsuvky: *ot-e-ti*, ill. *ot-e-ti* m. *ot-im-ti*, a tak i *vz-z-e-ti* m. *vz-z-im-ti*, ill. *uz-e-ti*. Před samohláskami ani cyrillčina ani illyrčina nekazí nosového živlu kořene *im*; *ot-im-a* a *vz-z-im-a* m. *ot-im-a* a *vz-z-im-a*; *ot-im-ati* a *vz-z-im-ati*,

ill. ot-m-em a uz-m-em m. ot-im-em a uz-im-em, ot-im-atí a uz-im-atí. Ví-li ale p. B. co o tom o všem, když na str. 19 a zbytkem i na 47 učí, že *z* v uzeti a uzimati z *j* povstalo? Četl-li kdy na str. 154 citované tvarosloví Schleicherovo, jmenovitě str. 179—184 jeho, když na str. 20 srovnávací příponu *ši* za pouhou obměnu užívanější v illyrčině přípony *ji* vyhlašuje?

Z dosavadních poznamenání našich vysvítá sice již dosti zřejmě, že ani druhý oddíl nauky o slově čili ohýbání slov v slovníci není taký, jakýmby podle str. XI býti měl. Nebude však, tuším, od věci, vytkneme-li i z něho několik důležitějších omylů zvláště. O souhláskových kmenech jmen neví p. B. s Dobrovským nic. Jako ten, tak i onen má *t*, *n* a *s* ve skloňování středních: tele, sěme, nebo a podobných (str. 186—189), *r* u mati a kci (str. 196) za prirastak, augment; kdežtoby podle výsledků dosavadního skoumání právě naopak o sesouvání spomenutých kmenových souhlásek v *N.* a pod. pádech mluvití měl. (Miklošič, Formenl. der altsloven. Spr. 1850. Seite 32 und 33. Schleicher, Formenlehre S. 199, 213 ff.) — Na str. 200 čteme, že se jména střední v dvojném čísle zpronevěrují rodu svému, majíce, prý, v něm se ženskými *ě* místo *a*: dvě lěťe, dvě slově m. dva lěta, dva slova. Mylnost domněni tohoto je přímakavá nežby hodno bylo, ptáti se p. B. zvláště, kde četl kdy dvojný *N. A.* a *V.* na *a* u jmen středního rodu. — Určitý tvar přídavných jmen výkládá se na str. 208 tak jakoby se, ať nic nedímo o výtečném výkladě některých grammatických forem, jmenovitě i určitých přídavných od p. Šafaříka v Časopise tomto (1847. str. 136—142) vydaném, ani podle str. 495 institucí Dobrovského neměl. P. B. totižto v ženském a středním rodě nemá s tímto pouhé *ja* a *je* za zastaralé zájmeno než *aja* a *oje*, které prý za starodávna to znamenalo, co nynější *ona* a *ono*! Kromě toho nepředstavil skloňování přídavných určitých měkkého zakončení: vruč-i, -a, -e a podobných žádným vzorcem, ačkoli potřebnost jeho jistě není menší než toho, který na str. 203 pro neurčitá téhož zakončení stojí. Ani zbytků substantiválního skloňování přídavných neurčitých nevytknul nikde zevrubně bez pochyby proto, že jich, nejša sobě náležitě povědom rozdílu mezi tímto a míchaným anebo složeným, nevěděl náležitě rozeznati. — O lokalu smýšlí p. B. rusky, nazýváje ho praepositionalem proto, že se ho, prý, vždy jen s předložkami užívá (str. 171 a 375). Táž okolnost je dle Vostokova (Rus. gram. 1831. str. 23) příčinou, že Rusové lokal ode dávna též tak, avšak slovansky, *predložným* pádem jmenují. Má-li se shoda tato náhodě čili raději tomu připisovati, že p. B. i ruské nejslavnější grammatiky, jimž

Vostokov bez odporu předeek vede, proštudoval, o rozhodnutí toho nestojíme, přestávající na několika dokladech, z nichž viděti, že je v illyrčině podnes více čistých lokalit v užitku a tím jmenování jeho praepositionalem beze všeho základu. Nejčastější jsou *zimi* a *lěti*, *dnevi* a *noći* m. čes. v zimě a v létě, ve dne a v noci, na př. Nemami mi sina lěti od oranja, zimi od ovaca (V. St. Karadžić, sr. nar. pies. 2 vyd. I, 104). I svi mole Boga milosnoga bez prestanka i dnevi i noći. Otide noći bez mieseca. Zimi bi se grudale děvojke, lěti bace stručak bosioaka. Sunce negrije zimi k'o i lěti atd. (Tamž II, 6, 32, 377 a 378.) A co více, dva poslední vytknul nám i p. B. sám na str. 380 a 381 z Vetraniće a Đordiče! *Dolě* a *gorě* již Dobrovský vyhlásil za lokaly jmen dol a gora (Instt. p. 427), o čem p. B. sotva co ví, nevykládaje na str. 323 původu tvarů těch a nevytýkaje nikde, že illyrčina vedle nich i *gori* a *doli* a kromě nich s ostatními nářečímí slov společně i jiných čistých lokalit hojně co částic užívá, jako na př. dvojného *medju* m. čes. jedn. *mezi*, slov. *među* atd.

Ve skladbě drží se p. B. hlavně Heyse-ho theoreticko-praktické mluvnice německé, dáváje v tom více pilnosti ve sbírání než obratnosti ve spořádání a zažívání dokladův, i té i oné však mnohem více na jevo, nežli kterýkoli grammatik český po Dobrovském do r. 1854. Z omylů, kterých se tu p. B. dopustil, vytkneme jen několik značnějších. Strana 348, srovná-li se s 381, svědčí, že nevzal do náležité úvahy: má-li se spona za podstatný člen věty považovati čili nemá. — Ve větách: moj brat je *ovdě* a podobných na str. 352 přicházející příslovky nejsou přísudky než příslovková určení konkrétně čili co přísudku užitého slovesa *býti*. — Podmět nestojí *vždy* v nominativě, jak se na str. 352 učí, než i v genitivě dle příkladů daných na str. 366 a 367 s *nema* a *nije* m. našeho *není*. — Žeby na str. 381 spomenutý instrumental auctoris byl cizím a illyrčině neslušným, nedopustí nikdo, kdo zná přísloví srbské „Mnogí čověk nije nazadan *Bogom* već *sobom*“ a to, že instrumentalů takých právě Vuk St. Karadžić, který jistě nejobratněji vládne národní mluvou svou, často užívá. Týž nejednou spojuje i genitiv s *proti*, na př. raditi protiv razuma i sloge (Slav. bibl. I, 94). Žeby vazba ta, o níž p. B. na str. 334 mlčí, ruštinou zapáchala, nezdá se pravdě podobati. — Konečně líto nám je, že p. B. doplňování od příslovkového určování nerozeznává, o podřízených a skrácených větách ale proti ostatním velmi krátce (str. 409—420) a takorba jen mimochodem jedná.

M. Hattala.

Zpráva o Museu království Českého.

Od 1. prosince r. 1856 do konce února 1857.

A. Do společnosti přijatí jsou:

a) Za úda činného: Pan Adrian Kroepfl, Dr. lékařství a c. k. pluk. lékař.

b) Za údy přispívající: Pan Frant. Říznář, knihkupec v Praze; p. Bedřich Becka, knihkupec v Praze.

B. Příspěvky v látkách.

1. Ke sbírce bylin: Pan F. M. Opiz: 12 fascik. sušených bylin.

2. Ke sbírce živočichů: Pan Beutel, měšťan Pražský: Sbirku krásně vycpaných ptáků, na ostrově Koeplově zastřelených. — p. Ant. Richter: Dvě drahocenné kostry (pasovce a mravenčák). — p. Bachoven von Echt: 29 druhů vzácných cizozemských ryb. — p. kustos Ant. Fríz: 1. kostru jezevce, 2. kostru mořské želvy, 3. 15 druhů českých ryb, 4. tři druhy dalmatských ptáků, 5. z cesty do Dalmacie: 145 druhů ryb, 90 druhů raků; 6. za dublety dalmatské vyměněno: 7 druhů ssavců, 16 druhů amerických a indických ryb, 8 druhů plazů cizozemských a 14 druhů oniscodů. — p. Karel rytíř Sacher: 40 druhů cizozemských a 42 druhů evropských brouků.

3. Ke knihovně: P. prof. Dr. Stein: Geographische Erdkunde. Von Dr. W. Ebel. Königsh. 1850. — p. V. Krolmus: Poslední božičtě Černoboha s runami na Skalsku, vypátral V. Krolmus. V Pr. 1857. — c. k. policejní direkcí v Praze: 205 svazků a sešitů a 9 svitků rozličných spisů. — p. Jos. Nikolau: 1. Klásky. Od J. Nikolau's. Ročník I. seš. I. V. Č. Budějov. 1857. 2. Lillie. Naši milé mládeži podává J. Nikolau. I. V. Č. Budějov. 1857. — p. Jos. A. Dunder: samman. musejní: 1. Tom. Kempenského o následování Krista. Přelož. Fr. Doucha. V Lipsku 1843. 2. Denkschrift über die October-Revolution in Wien. Von W. G. Dunder. Wien 1849. 3. Anleitung zur Seidenzucht. Von W. G. Dunder. Wien 1849. 3. Anleitung zur Seidenzucht. Von W. G. Dunder. Wien 1854, tři svazky. 4. Václ. Novák. Seřadil a vydal Jos. Pečířka. V Znojmě 1847, dva svazky. 5. Příběhové král. Českého za Ferd. I. od J. V. Zimmermanna. V Pr. 1820, dva svazky. 6. Biblioteka poučných i zábavných spisů. V Znojmě. 12 svazků. 7. Der Landmann, wie er sein sollte. Von A. Rothe. 5. Auflage. Glogau 1853. 8. Nerostopis pro nižší gymnasia a reální školy. Seřadil Dr. Jos. Pečířka. V Pr. 1853. 9. Slovanské starožitnosti. Seřadil P. J. Safářík. V Praze 1837. — p. Zeithammer: 1. Grundsätze der deutschen Landwirtschaft von J. Beckmann. Göttingen 1790. 2. Der praktische Landwirth von C. J. Gruber. Prag 1841. — 3. Die Wunder des Mikroskops. Von Dr. M. Willkomm. Leipzig 1856. — kr. česká společnost nauk: Abhandlungen d. k. böhm. Ges. d. Wissensch. 5. Folge. 9. Band. Prag 1857. — p. Dr. Jan Palacký: 1. Bericht über die Leistungen in der geogr. und system. Botanik von Dr. A. Grisebach. Berlin 1856. 2. Entdeckungs-Reise der franz. Corvette Astrolab. Aus dem Französischen. Schaffhausen. 3. Madeira, its climate and scenery. By Rob. White. London 1851. 4. Ethnographische Skizzen über die

Völker des russ. Amerika, von H. J. Holmberg. 1. Abth. Helsingfors. 1855.

5. History of Madagascar. By W. Ellis. London, dva svazky. 6. Das Stromsystem des obern Nil. Von G. A. von Kloeden. Berlin 1856 (s pěti mapami).

7. Narrative of an exploring voyage up the rivers Kwóra and Bínne, in 1854. By W. B. Baikie. Lond. 1856. — p. Stan. *Zarański*: Dzieje powszechnie ułożone na wzór etc. Tom. 1. Wiedeń 1857. — *Symon Boh. Haass*: 1. Bohemia na rok 1857. 2. Pražské noviny na r. 1857. 3. Prager Zeitung na r. 1857. — p. V. *Krátký*, úředník při železně dráze: 1. Magazin für Jäger und Jagdsfreunde. Gratz 1794. 2. Bemerkungen über die Trockniss der Nadelwälder. Prag 1778. 3. Buch für Oekonomen. Herausgeg. von H. G. Hoff. Graz 1793. 4. Diana. Leipzig 1795. 5. Katechismus des Feldbaues. Von J. Fr. Mayer. Frankf. a. M. 1770. 6. Grundsätze der Forst-Oekonomie. Von W. G. Moser. Frankf. 7. Almanach für Kameralisten. Von Dr. J. H. Pfingsten. Weimar. 8. Zeitungs-Lexicon. Von J. Hübner. Leipz. 1709. 9. Abhandlung über die Cultur des Waids. Von J. Heinrich. Wien 1812. — *Literární spolek v Lugduně Batavském*: Handelingen der jaarlijche algemeene vergadering van de Maatschappij der Nederlandsche letterkunde te Leiden 1856. — p. Jos. *Růžička*: D. Sartoriusa Summovní postilla. Vydal Jos. Růžička. IV. vyd. V Pr. 1856. — *Smithsonský ústav ve Washingtoně*: Smithsonian contributions of knowledge. Vol. VIII. Wash. 1856. — p. kustos Ant. *Fríč*: 1. Evropské pčtivo od A. Fríče. Sv. 3. 2. Naturgeschichte der Vögel Europas. Von A. Fritsch 1. Abth. Prag 1856. — *Sbor k vydávání zemských desk na Moravě*: Die Landtafel des Markgrafenthums Mähren. Herausgegeben von P. Ritter v. Chlumecký, J. Chytil, C. Demuth und A. v. Wolskron. Brünn 1856. — p. kanovník V. *Pešina*: Zum neuen Jahre 1857. Vom Domkustos V. M. Pešina. Prag 1857. — p. Jan *Drucksa*: Omnibus. Von J. N. Drucksa. I. Bd. 1. Lief. Prag 1857. — p. prof. *Holovachy*: 1. Documenta concernentia promotionem ad dignitatem cardinalitiam D. D. Mich. Lewicki. Leop. 1856. 2. Шлемарницкая Св. Василия въ Галиции, на 1857. — p. J. L. *Kober*: Album XII. Jahrg. I. II. B. Günther von Schwarzburg. Histor. Roman von Levin Schücking. III. IV. V. B. Caritas. Roman von E. Fritze. — p. prof. Dr. *Reuss*: 1. Schola Salernitana. Francof. 1557. 2. Sabaudiae domus arbor gentilitia. Ab auth. Fr. M. Ferrero a Labriano. Augustae Taur. 1702, 3. Istoria delle guerre del regno del Brasile. Dal P. F. Gio. Gioseppe. In Roma 1698. — p. Jos. *Srůtek*: Školník na r. 1857. Vydal Jos. A. Srůtek. V Hradci Kr. 1857. — p. Václ. *Mareš*: Gymnasium patientiae. Auctore H. Drexelio. Colon. Agrip. 1634. — *Slezská společnost pro vlast. vzdělání*: 1. Dreißigster Jahresbericht der schles. Gesellschaft für Vaterl. Cultur. 2. Zeitschrift des Vereins für Geschichte und Alterthum Schlesiens. II. Heft. 1856. — p. Jarosl. *Pospíšil*: Nové spisy ze svého skladu: 1. Dějiny Ruské, sepsal L. Rittersberg. Seš. 5. 6. V Pr. 1857. 2. Divadelní biblioteka. Sv. 22. V Pr. 1856. 3. Arnošt a Bělínka. V Pr. 1856. 4. Železná hlava. Od Fr. Tomsy. V Pr. 1857. 5. Život černých otroků. Od Fr. Tomsy. V Pr. 1856. 6. Národní pohádky od J. K. z Radostova. Sv. 6. 7. V Pr. 1856 a 1857. — *Nejvdáostnější konsistor Pražský*: Catalogus cleri 1857. — p. prof. *Zeissner*: 1. Drugie sebranie ogólnie uczestników spółki jedwabniczej. Warsz. 1856. 2. Jósefa Unger Kalendarz Warszawski 1857. — *Ruské vyslanství ve Vídni*: Двухъ паспазъ. Указатель къ I и II року. (Черепб. 1856.) — *Spolek Lotos v Praze*: Lotos, Zeitschrift für Naturwissenschaften. VII. Jahrg. 1857. — p. Dr. V. R. *Weitenweber*: Systematisches Verzeichniss der böhmischen Trilobiten in der Sammlung des pl. tit. Herrn Hieron. Zeidler. Mitgetheilt von Dr. W. R. Weitenweber. Prag 1857. — N. N.: 1. Einleitung zur griech. Sprache. 1775. 2. Die Stiftung des Böhm.-Leipper Gymnasiums. Von Ant. Krombholz. 3. Klage etc. der B. Kamnitzer Unterthanen in ihrem Schmerz über das Hinseiden des Fürsten Rud. Kin-ský. Von C. A. Klauis. 4. J. L. Knoll: Decani inauguratio. Pragae 1833. — p. J. J. *Polš*: 1. Erinnerungen. Prag 1856. 2. Leitmeritzer Kalender r. 1853—

1857. 3. Prager allgemeiner Stadt- und Land-Kalender r. 1848 a 1851—1856. 4. Prager Wirthschafts-Kalender 1855. 5. Neuer Prager Wirthschafts-Kalender 1852. 6. Das goldene Buch. Mitgetheilt von J. J. Polt. Leitmeritz und Prag 1856. 7. Silberblumen. Von J. J. Polt. Leitmeritz und Prag 1856. 8. Magazin für Literatur des Auslandes. 1856. 9. Sbíрка rozličných ohlášení divadelních, kejklřských a t. d. provození. — *Historický spolek v Hoř. Falcku*: Verhandl. des histor. Vereines von Oberpfalz. XVII. B. — p. Fr. *Kluček*: Allgemeine Geschichte der neuesten Zeit. Durch Ernst Münch. Stuttgart. 1838. Osm svazků. — p. K. V. *Zap*: Vier Beschreibungen des Einzuges etc. und Krönungen Carol. VI. und Elisabeth. Christ. Prag. — paní B. *Pichlová*: Plsně Marie Čáské. V Pr. 1837. — p. J. A. *Lampham*: Jahres-Bericht der geolog. Vermessungen des Staates Wisconsin. Von J. G. Percival. Milwaukee 1856.

4. *Ke sbírce rukopisů*: Pan Ferd. *Datel*: Der Kellermeister. Rp. pap. 17. stol. — p. Vojt. *Vavák*, jub. c. k. komm. nad silnicemi: Některé písemnosti z pozůstalosti svého otce Frant. Vaváka.

5. *K archivů*: Pan Ferd. *Datel*: Registrum příjmů a vydání řádušů Tělařovského r. 1625. — p. Ant. *Rybička*: Tři staré přepisy listin: a) Zdenka z Postupic, r. 1486. b) Anežky z Chlumu, r. 1500. c) Petra Dobřemského, r. 1553. — p. Karel *Knaur*: Pap. listinu abatyše Sv. Jirské, r. 1644.

6. *Ke sbírce starožitností*: Pan Alois *Rašiška*: Klíček nalezenny v rumech tvrže Vojslavické. — p. Václ. *Mareš*: Starý nůž. — Slečna Anna *Gnirsod*: Nádobku mosaznou nalezenu v jižní Rusii. — p. Fr. *Friedland*: 3 krásné egyptské kamby a mumii ptáka ibise. — p. K. *Knaur*: Zlomok udiča.

7) *Ke sbírce mincí*: Pan Václ. *Mareš*. Pět stříbrných a jednu zlatou (Podmoklskou) minci. — p. V. *Ruffer*, děkan starobylé kapitoly Vyšehradské: Sedm měděných a dvanáct malých stříbrných mincí. — p. Jan *Šlechta*: Tři stříbrné mince (jednu Beřlenu Gábora) a tři měděné.

8) *Ke sbírce map a obrazů*: Pan Dr. Jan *Palacký*: Mapu okolí Ischelského. — p. prof. *Holovacký*: Vyobrazení národního domu ve Lvově. — p. J. *Pospišil*: Mapu Čech, rytou od E. Wagnera. — p. *Vilímek*, stud. v Litomyšli: Jedenáct obrázků Svatých. — p. Antonín *Rybička*: Plán židovského města z předešlého století.

9. *Ke sbírce pečetidel*: Pan prof. Dr. J. *Looschner*: Pečetidlo s nápisem: K. k. Militärkommando zu Dijon.

Dě pokladnice Musea království Českého na vydávání dobrých knih českých

přijímá MATICE ČESKÉ složit:

Od 1. až do 31. prosince 1856.

Pan Theodor *Munk*, studující z Výchova na Moravě 10 zl., pan Kornelius *Plek*, stud. v Brně 10, p. Jan *Soukup*, kooperator v Sloupu 10, p. Karel *Risola*, bohoslovec v Brně 10, p. Josef *Vondráček*, rolník z Humen u Slaného 10, p. Karel Oldřich *Kořech*, kněz řádu praemonstrat. v Praze 10, p. Frant. *Smolík*, klerik z řádu svat. Benedikta v Břevnově 10, pan Josef *Vodrážka*, c. k. pošt. úředník v Podmoklích 5, p. Alois *Frydek*, bohoslovec v Hradci Králové 10, p. Antonín *Frodl*, bohoslovec tamtéž 10, p. Václav *Novotný*, bohoslovec tamtéž 10, p. Jan *Komárek*, taktéž 10, p. Jan *Černý*, taktéž 10, p. Vojtěch *Štíster*, totéž 10, p. Jan *Helmich*, ingénieur-assistent v Moravanech 10, p. Věnceslav *Hudeček*, praktikant při c. k. státní účtárně v Praze 23, pan Věnceslav *Nikolau*, čekatel v Budějovicích 10, pan Josef *Šklenář*, studující v Praze 10, p. Vít *Slavík*, barvíř v Lomnici nad Popelkou 5, p. František *Kostěnek*, učitel u sv. Michala v Praze 5, *Gymnasium Jičínské* 35,

Škola Řeňčská na osadě Přestické 10, p. Jan Kuřina, právník v Praze 10, p. Vilém Brocháška, zahradník v Minkovicích 5, p. Antonín Kašparides, c. k. listovní ve Veselí 10, p. Jan Procháška, důchodní obce Mezimostské 10, p. Martin Hattala, professor na universitě Pražské 10, p. Michal Chrástek, prof. cirk. práva v Báňské Bystřici 10, p. Václav Koutník, žák podreální školy v Hradci Králové 10, p. Jan Navrátil, provisor školy v Štěpanovicích 10, p. Antonín Trauě, posluchač techniky v Praze 10, p. Petr Štěpánek, vychovatel v Novém Jáchimově 10, p. Engelbert Kasal, kupec v Polně 10, p. Eduard Lusk, studující v Praze 10, p. Antonín Commerci, studující techniky v Praze 10, p. Arthur Vilhik, doktor léc. a c. k. prof. anatomie v Holomouci 10, p. Rudolf Talský, kooperator v Štamberku na Moravě 10, p. Josef Klíčka, sládek v Praze 10, p. Josef Štěpán, horní úředník na Buštěhradě 5, p. František Hasper, stud. v Něm. Brodě 10, p. Josef Seisser, pharmacist v Praze 10, p. Jan Herčík, studující v Praze 12, p. Jan Bernásek, rolník v Kokovicích 10, p. František Prokop Preclík, kaplan v Cirkvici 15, p. Antonín Dudík, kooperator v Hrubém Týnci 10, p. Josef V. Srb, bohoslovec v Litoměřicích 10, p. František Brádka, studující v Praze 10, p. Pavel Vraný, studující v Praze 5, p. František Spal, studující z Kněžova 10, p. Viktor hr. Boos-Waldek, studující v Praze 10, p. František Heyduk, c. k. aktuar v Mladé Vožici 10, p. Alois Wentsl, studující v Praze 10, p. Antonín Pels, žák z Bratronic 10, p. Tomáš Marek, doktor lékařství z Kroměříže 5, p. A. Melichar Mlčoch, koop. v Štáblovicích 10, p. Jan Petr, c. k. úředník při hutích v Strašicích 10, p. Vincenc Tuček, úředník při c. k. zemědělském ředitelství stavitelském v Praze 10, p. František Procháška, assistant cukrárny Veltruské 10, p. Josef Patočka, studující ze Sklenatic 10, p. Františ. L. Rys, kaplan v Cholticích 10, p. Josef Těšínský, právník v Praze 10, p. František Struška, měšťan v Přerově 10, p. Jan Formánek, c. k. kancelista v Říčanech 10, p. Josef Kabiček, rolník v Šanovicích 10, Gymnasium Znojenské 20, Obec města Sobotky 20, p. František Sedlák, studující v Praze 10, p. Josef Smutný, studující techniky v Praze 5, p. Josef Kristen, studující techniky v Praze 5, p. Karel Otman, kooperator u sv. Apolináře v Praze 10, p. Jos. Zikeš, studující z Řepína 10, pan Jan K. Michalovič, učitel v Jelsavské Teplici v Uhřích 10, p. Frant. Pasola, úředník při železnicích v Moravské Ostravě 10, p. Václav Vychodil, farář v Benešově na Moravě 10, p. Josef Barták, druhý kaplan v Holešově na Moravě 10, p. Frant. Gaba, bohoslovec v Holomouci 10, p. Jan Doležal, bohoslovec tamtéž 10, p. Frant. Kubeš, c. k. koncipista u finanční prokuratury v Temešváru 10, p. Ludevít Hroboň, farář Sielnický v Uhřích 10, p. Ladislav Lukáč, učitel v Trnavě 10, p. Imrich Rakovský, kaplan v Turně 10, p. Jan Rakovský, kaplan v Dubnici na Slovensku 10, p. Antonín Veselý, aktuar u biskupa Nitranského 10, p. Ferdinand Fidler, učitel na reální škole v Příbrami 10, p. Jan Kory, polní kaplan v Mohuči 10, p. Petr Hanák, c. k. podporučík v Štýrsku 10, p. Ferdinand B. Nebeský, lesní inženýr v Kynžavtě 5, p. Josef Rekoš, kaplan v Malčicích u Tábora 10, p. Dominik Ledvinka, studující v Rakovnici 10, p. Erasmus Josef Marčan, suppl. professor v Žetci 10, p. Leopold Vojtěch Holček, oud řádu praemon. na Strahově 10, p. Bedřich Šťasák, studující v Litomyšli 10, p. Jan Štěr, barvíř ve Vamberce 5, p. Jan Urban, právník z Vamberka 5, p. Karel Seoboda, právník v Praze 10, p. Matěj Štempel, sklenář v Hoře Kutné 10, pan Antonín Oliva, stud. v Praze 5, p. Rudolf Hejna, stud. v Hradci Králové 10, p. Josef Ullrich, c. k. inženýr v Zemuni 10, Škola Nepomucká 100, p. Jos. F. Fridrich, učitel na reální škole v Chomutově 10, pan Vojtěch Neumann, studující v Praze 10, p. Josef Janda, syn ředitele cukrárny v Novém Bydžově 10, p. Josef Vílmeš, studující v Hradci Králové 10, p. František Převrátíl, bohoslovec v Praze 10, p. Antonín Hloušek, učitel kreslení na reální škole ve Sv. Jiří v Uhřích 10, pan Jan Sychrovský, studující v Praze 10, Reální škola na Horách Kutných 20, pan Karel Štastný, c. k. úřední sluha

v Libechovicích 10, p. Antonín Vacek, studující v Litoměřicích 10, p. Václ. Kučich, studující v Praze 10, p. Jan Proušek, sládek ve Svijanech 10, pan Jan Staroprásky, c. k. úředník v Turnově 10, p. Václav Kučera, rolník ze Střednic 10, pan Václav Kučera, rolník ze Střednic 5, pan František Benef, správce cukrárny v Trnčicích 10, pan František Tauer, právník v Praze 10, p. Bonaventura Zástěra, kupecký v Křižánkách na Moravě 10, p. František Heinrich, ingénieur-assistent v Bohumíně 10, p. František Vacek, bohoslovec v Hr. Králové 10, p. František Vorklůček, farář v Bohdanečích 10, p. František Kříkl, bohoslovec v Hr. Králové 10, p. Josef Munser, syn místra bednářského tamtéž 10, pan Josef L. Pavec, studující v Písku 10, p. Karel Mušík, podučitel v Kuklenách 10, p. Josef Ant. Em. Toff, stud. v Hr. Králové 10, p. Vilém B. Helvich, stud. tamtéž 10, p. Antonín Havel, stud. v Hr. Králové 10, p. Emanuel Pavlovský, taktéž 10, p. Josef Reichert, taktéž 10, p. Jan Horák, taktéž 10, p. Josef Janeba, totéž 10, p. Bohuslav Malý, syn c. k. adjunkta v Říčanech 10, p. Frant. Čapek, kandidát doktorátu práv z Lomnice 10, pan Frant. Šperk, studující v Praze 20, p. Josef Huneš,odučitel v Studnicích 10, p. Leopold Prevo, studující v Praze 10, p. Antonín z Nagy, c. k. sešník v Bukurešti 10, p. Antonín Melichar, lékárník v Boskevích na Moravě 10, p. Hynek Fiula, c. k. kancelista v Milevsku 10, p. Jan Václav Lego, písař při c. k. hutním úřadu v Karlově Huti 10, p. Karel Hauschild, stud. v Praze 10, p. Karel Kasda, ingénieur ve Vídni 10, p. J. Z. Tichý, učitel v Budíně v Uhřích 10, p. Gustav Brorád, studující v Praze 10, evangelické *lyceum* v Těšíně 20, školní knihovna v Březnici 20, pan Josef Dyk, kaplan na Peruci 10 zl. V celosti 1605 zl.

Od 1. až do 31. ledna 1857.

Pan Amand Kupr, kooperator v Milevsku 10 zl. p. Ferdinand Sáska, učitel a varhaník ve Vrchlabí 10, Arnošt Vysoký, prakt. při c. k. horním vrchn. úř. v Jáchymově 10, p. Josef Vrba, c. k. úředník v Praze 5, p. Václav Starý, obchodník v Praze 10, p. Matěj Ješek, učitel na Chlumci u Hr. Králové 10, p. Ignác Zoach, absolvovaný právník ve Vídni 10, p. Frant. Prucha, revident Svarcenberský v Praze 10, p. Vatroslav Suchánek, šák na c. k. české reální škole v Praze 5, Slečna Marie Holuhová, dcera měšťana Pražského 10, p. Gustav Čížek, právník v Praze 10, p. František Doušek, architekt v Praze 10, p. Tomáš Jaros, official při hospod. úř. v Kisz-Szá-lázu v Uhřích 5, p. Václav Dvořák, učitel v Bošovicích 10, p. František Pek, studující ze Měna 10, p. Gustav Fiskandl, horní početvedoucí ve Falkenově 10, p. Josef Benef, vlastník hospodářství v Bechlíně 10, p. Jos. Frachenský, doktor práv v Praze 10, p. Antonín Dvořák, doktor práv v Brně 10, p. Václav Stammfest, kandidát práv v Novém Městě za Vídni 15, p. Samuel Schwarz, kandidát doktorátu právníckého tamtéž 15, p. Štěpán Vl. Cholava, professor na gymnasiu Solnohradském 10, p. Antonín Skála, c. k. auskultant v Litomyšli 10, p. Josef Hulek, kaplan v Starém Kolíně 10, p. Ferdinand Heller, učitel ve Vídni 10, p. Jan Pohutka, právník ve Vídni 10, p. Jiří Štáva, kandidát doktorátu právníckého ve Vídni 10, p. Karel Černý, zámočnický tovaryš ve Vídni 10, p. Josef Šírer, úředník při c. k. vojenské účtárně ve Vídni 10, p. Frant. Hošek, učitel klassických řečí ve Vídni 10, p. Frant. Xav. Evanšín, úředník při c. k. střední účtárně ve Vídni 10, p. Jan Kubišta, kupecký ve Vídni 10, p. Matěj Vojta, asistent při c. k. berničném úřadě v Nové Bystřici 10, p. Antonín Paris, syn mlynářův na Tvoršověku 20, p. František K. Janda, medik na Josefsinské akademii ve Vídni 10, p. Karel Krauss, syn lesního z Křivoklátska 10, p. Milan Trohan, studující z Kostelné na Slovensku 10, p. Jan Červinka, studující z Nimburka 10, knihovna školní v Kostelci nad Orlicí 20, p. Tomáš Vl. Novák, bohoslovec v Praze 10, p. Jan Nep. Gross, studující z Žatce 10, p. Karel Adámek, studující v Chru-

dílní 10. p. František *Novák*, vlastník hospodářství v Rusíně 10, p. Václav *Zelený*, c. k. gymnasiální profesor v Praze 10, p. Jiří *Brajtšut*, kavárník v Praze 10, p. Otto *Velbil*, studující z Velkého Jenče 10, p. Karel *Chocholews*, studující v Jičíně 10, p. Ferdinand *Valečka*, kupecký v Merklíně 10, p. Ludvík *Beran*, žák v Merklíně 10, p. Vojtěch *Jäger*, cukrář a uředý měšťan v Praze 5, p. Jan *Dříza*, aktuar při c. k. okresním úř. v Kralicích 10, p. Čeněk *Vopalecký*, občan v Českých Budějovicích 10, p. Matěj *Strasser*, lékař v Dolních Březanech 15, p. Václav *Fischer*, poručník u c. k. pšišho pluku 25. ve Veroně 10, p. Josef *Kopp*, geometr v Sv. Udvarhely v Sedmihradsku 20, p. Matěj *Švoboda*, geometr tamtéž 10, p. Ivan *Müller*, totéž 10, p. Josef *Konvička*, c. k. berník v Székely-Kereszturu v Sedmihr. 10, p. Jan *Jandáček*, žák reální školy v Chrudími 10 zl, p. Leopold *Iglo*, kancelista při c. k. okr. soudu v Telči na Moravě 10, p. Jindřich *Urfus*, žák reální školy v Praze 10, p. Jindřich *Kalka*, studující v Kroměží 10, p. Josef František *Wieser*, studující v Písku 10, p. Rudolf *Homme*, farář v Bratronicích 10, p. Antonín *Alster*, studující v Rakovníce 5, p. František *Červenka*, studující v Hradci Králové 10, p. František *Langer*, auskultant při c. k. okr. soudu na Zbraslavi 5, p. František *Langer*, taktéž 5, p. Jan *Fokorný*, občan v Jedibabech u Veltrus 10, Slečna *M. L.* z L. 50, p. František *Kneidl*, učitel v Timakově 10, p. Jan *Puchal*, posluchač bohosloví v Brně 10, p. Čeněk *Nedvědek*, studující v Jindřichově Hradci 10, p. Jakub *Martínek*, studující v Klatovech 20, p. Robert *Nittinger*, studující v Praze 10, p. Jindřich *Eisels*, barvíř v Praze 10, p. Antonín *Čejka*, čekatel učitelství v Praze 10, p. Jindřich *Oděkolek*, žák reální školy v Praze 10 zl. V celosti v měsíci Lednu 840 zl.

Od 1. až do 28. Února.

Pan Antonín *Karas*, vlastník domu v Praze 10 zl., Společnost učitelů školního okresu Náchodského 20, p. Vojtěch *Daněk*, kassr u p. Richta na Zbraslavi 10, p. Josef *Polívka*, rolník ze Sedlice u Měna 10, p. Josef Rudolf *Rehan*, studující v Praze 10, p. Josef Jan *Sankott*, kaplan v Kunstatu na Moravě 10, p. Frant. *Richter*, profesor hebrejského jazyka na universitě Mnichovské 10, p. Matěj *Petráš*, kaplan v Břeskovcích 13, p. Petr *Špelina*, kaplan v Klenči 10, p. Josef *Mugo*, sládek v Netolcích 10, p. Frant. *Remeš*, prakt. při c. k. tabáčním úř. v Tělně v Uhách 10, p. František *Zavadil*, učitel v Adamově u Brna 10, p. Ludvík *Piskáček*, c. k. ingénieur-assistent ve Velkém Varadě 10, p. August *Rypka*, studující z Oustí nad Orlicí 10, p. Jos. *Chodila*, měšťan v Golčově Jeníkově 10, p. Vratislav *Šembera*, studující na akadem. gymnasiu ve Vídni 10. p. Karel *Tichý*, studující gymnasiální ve Vídni 10, p. Vilém *Weitenweber*, studující v Praze 10, Knihovna evang. církve A. V. ve Velké Revúci v Uhách 100, p. Jan *Urban*, právník z Vamberka 5, p. Jan *Šter*, barvíř ve Vamberce 5, p. Josef *Růžička*, šafář v Hostouni 10, p. Stanislav Jan *Škarda*, oud řádu praemonstr. v Teplé 5, p. Ignác *Sebek*, studující techniky v Praze 10, p. Jan *Richtářik*, učitel na měst. škole v Plzni 10, p. Bohuslav *Kozler*, studující na gymnasiu Klatovském 20, p. Rudolf *Suchánek* ze Solnice, posluchač lékařství v Praze 5, p. Josef *Jarošev Lampa*, kaplan ve Volešnici 10, p. František *Hrdina*, žák normální školy v Bratronicích 10, p. Josef *Maly*, posluchač na vyšší hospod. škole v Starých Hradech 5, p. Karel *Novotný*, měšťan a hrncířský mistr v Prostějově na Mor. 10, p. František August *Tischler*, c. k. úředník v Prachaticích 10, p. Josef *Milde*, studující na staroměstském gymnasiu v Praze 10, p. Jan *Kříž*, učitel gymnasiální v Banské Bystrici 5, p. Antonín *Maršal*, učitel v Dobroměřicích 5, p. František *Pleticha*, mistr komínický v Příbrami 10, p. Josef *Kolář*, studující v Příbrami 5, p. Augustin *Jaroš*, aktuar při c. k. okresním úřadě v Lomnici 10, p. Václav *Kubeš*, aktuar při c. k. okr. úřadě v Domažlicích 10 zl. V celku v měsíci Února 463 zl.

K n i h o p i s .

Bibliotéka kasatelská diocesi budějovické, vydávaná od sboru professorů v bohosloví. Ročník čili svazek III., sešit 1. V Budějovicích 1856. Tisk biskupské knihtiskárny F. Zdarsy (v Praze v komisi u Václ. Hessa). Str. 96 v 8, sešit po 30 kr.

Blahověst. Katolické hlasy pro kněžstvo a lid jazyka československého. Vydavatel Václ. Štácl. Ročník druhý. Dílu II. sv. 4. V Praze 1857. Tiskem a nákladem B. Rohlička. Vychází v dobách neurčitých. Celoroční předplacení 3 zl., poštou 4 zl.

Cyrill a Method, čili Katolické Noviny. Rok 1857. V Budíně Odpovědný redaktor Dr. Ondřej Radlinský. Vydává Spolek Svato-Štěfanský. Vychází každou sobotu po archu ve 4. Předplacení na celý rok 2 zl., s poštou 2 zl. 40 kr. (Ze zaniklého Cyrilla a Methoda Jiřího Sloty a Michaela Chrátka přešel nyní titul na bývalé Katolické Noviny. (Švab. a lat.)

Časopis Musea království Českého. 1857. Třicátý první ročník. Redaktor Václ. Nebeský. V Praze. Nákladem Musea království Českého. Tiskem Vetterlovské knihtiskárny (A. Renn). Čtvrtletně v 8. Roční cena 2 zl.

Česká literatura; první oddělení: Sběrka starých velenzácných spisů větším dílem z pozůstatosti známého sběratele Rybaje v Uhřích. (Od konce 15. až do začátku 18. století.) Cechische Literatur; 1. Abtheilung. etc. Literature ichèque (bohém-slave); 1. partie. — Jest to katalog knih vzácných, jež má na skladě Jos. Šálek, knihkupec v Praze. 1857. Předoslána stručná správa literární z ohledu dotčených knih v jazyku českém, německém a francouzském. Str. XII. a 44 v 8, za 10 kr.

Duchovní poklad, aneb: Katolické modlitby a písničky z rozličných pobožných knítek sebrané. Všem věrným křesťanům a t. d. v nově na světlo vydané. V Jindřichově Hradci 1856. Tisk a sklad Al. Landfassa. Str. 229 v malém 12. (Švab.)

DUNDR J. Alex. — Hrad Buchlov. Sepsal —. V Praze 1856. Nákladem spisovatelovým. Tisk Jarosl. Pospíšila. Str. 44 v 16. Neprodává se.

FRENCL Innocenc Antonín. — Postilla aneb výklady a rozjímání na evangelia nedělní a sváteční celého roku, jakož i umučení Pána našeho Ježíše Krista; ku poučení a vzdělání katolických křesťanů sepsaná od —, doktora bohosloví a učitele náboženství na c. k. akad. Staroměstském gymnasiu v Praze. Díl třetí: obsahuje výklady a rozjímání na svátky a slavnosti Svätých a Světice Božích. V Praze 1857. Nákladem Dědičství Svatojanského č. 42. Str. 633 ve vysokém 4; díl třetí za 2 zl. Dílo ukončeno. (Švab.)

Z GYNTERRODU Abraham. — Přídavky ke Xenofonově Cyropaedii. Od —. (Ve „Staročeské bibliotece“, vydávané od J. Václ. Rozuma. dílu sedmém.) V Praze 1857. Tiskem a nákladem B. Rohlička, Stran 342 v 16; svazek za 40 kr.

Hlas. Časopis církevní. Ročník devátý. Redaktor a nakladatel Frant. Poimom. V Brně 1857. V knihupectví: „Nitsch a Grosse.“ Vychází jednou za týden v 4. Celoročně 1 zl. 20 kr., poštou 2 zl.

Hospodářské noviny. Vydávány od cis. král. vlastensko-hospodářské Společnosti v království Českém. Red. Dr. F. S. Kodým. Ročník osmý. V Praze 1857. Vychází každý týden arch ve 4. Předplacení v kanceláři hospodářské společnosti (Václavské náměstí číslo 799) na celý rok 2 zl. 30 kr., s poštou 3 zl.

Ježíš naše spasení. Modlitební kniha křesťansko-katolická pro obojí pohlaví. Sepsal a vydal kněz církevní. Druhé opravené vydání. V Praze 1857. Sklad a náklad B. Stýbla. Str. 245. v mal. 12, neváz. za 18 kr. (Švab.)

JIREČEK Dr. Hermenegild. — O soudech župaňích neboli cudách. Příspěvek k dějepisu práva českého. Podává —. Otisk z Časop. Musea. V Praze 1857. Tisk K. Vetterlovské knihtiskárny. Str. 36 v 8.

Koruna nebeská, nejvyšší cíl naděje křesťanské. Od Jana Nep. Stégera, z tovaryšstva Jedlíova (francouzsky.) Zčeštil, jeden církevní kněz diocese Budějovické. V Praze 1857. Sklad a náklad Bedřicha Stýbla. Stran 376. v 12, za 1 zl. (Sličnou latinkou.)

KOŠÍN z **RADOŠTOVA** J. — Národní pohádky od —. Svazek 7. V Praze 1856. Tisk a náklad Jar. Pospíšila. Str. 72 v 16, svazek po 8 kr.

KRŠKA Jos. Fr. — Rukověť k uctění blahoslavené Panny Marie. Sest. —, kaplan Chocenský. V Praze 1856. Nakladatel B. Stýblo. Tisk Karla Bollmanua. Str. 143, nováz. za 16 kr. (Svab.)

MICHAL J. V. J. — *Kočky škol Poličských s kostelem spojených*. Od —. V Hradci Králové 1856. Tiskem u Lad. Pospíšila. Nákladem spisovatelovým (v Poličce.) Na velikém archu; za 5 kr.

Lékařské účinky šťavy ze štyrských bylin, a způsob, jak se jí vůbec užívá. Vylíčil Dr. L. Raudnitz, praktický lékař. V Praze 1857. Tisk a papír c. k. dvorní knihtiskárny Synů Boh. Haase. Str. 32 v 8. Neprodává se, leč pouze rozesílá od lékárníka Fürsta v Praze. (Přeloženo z německého.)

LEŠKA Štěpán. — Církevní zpěvník pro evangelické křesťany. Čtvrté vydání. Opravil a vydal Josef Růžička, vikář a katecheta při spojené něm. evang. církvi v Praze. 8 povolením slavné c. kr. evangelické konsistoře Vídeňské. V Praze 1854. Tisk Jana Spurného. Str. 118 v 8, za 1 zl. (Svab.)

Loučení redaktorovo s oudy Dědictví Svatojanského na konci roku 1857. Tiskem B. Rohlička v arcib. seminári. (Nákladem Václ. Peřiny, kanovníka a redaktora.) Obsahuje: „*Dědictví Svatojanské, co to jest.*“ Rozmluva mezi sousedy Hodlovickými; sepsal Jan Müller, kaplan v Sukdole, biskupství Budějovického. Předeseán životopis Ant. Hanikýře, a připojena pravidla Dědictví a t. d., od redaktora. S dodobiznou Ant. Hanikýře. Celkem stran 62 ve velkém 12. Rozdává se darem oudům. (Svab.)

LUDVÍK Josef Myslimír. — Památky hradu, města a panství Náchoda i vlastníků jeho. Od —. Díl první. V Hradci Králové 1857. Nákladem dědicův spisovatelových. Tiskem Ladisl. Pospíšila. Přídano vyobrazení hradu a města Náchoda a t. d. Str. 343 a rejstřík v 8, za 1 zl. 24 kr.

Lumír. Belletristický týdeník. Redaktor Ferdinand Mikovec. Ročník VII. V Praze 1857. Tisk a náklad Kateř. Jeřábkové. Vychází týdně po půl druhém archu ve velkém 8. Cena roční 5 zl., po poště 5 zl. 40 kr. Kdo na jednom na celý ročník předplatí, obdrží za pramení obraz v ceně 2 zl.

MALÝ Jakub. — Amerika od času svého odkrytí až do nejnovější doby. Díl šestý: Dějepis emancipace Ameriky. Dle nejlepších pramenů sestavil —. Sešit 1. V Praze 1857. Tisk a náklad Jarosl. Pospíšila. Do stran 72, v 12. sešit za 10 kr.

Metodika počtů ciframi v přiměřeném spojení s počítáním z paměti. Ve Vídni 1857. Od c. kr. nakladatelstva školních kněží. V 8.

Moravský národní list. Ročník sedmý. Odpovědný redaktor Leopold Hanamann. V Brně 1857. Nákladem a tiskem Karla Winikera. Vychází dvakrát za týden ve 4; celoročně 2 zl., po poště 3 zl. 44 kr. (Svab. a lat.)

MOŽNÝ Jan. — Drobné povídky pro malé děti. Sepsal —. V Praze 1857. Tisk a náklad Jarosl. Pospíšila. Str. 119 v 16, za 10 kr.

NIKOLAU Josef V. — Lilie. Naši milé mládeži podává —, čekatel učitelství. Svazek 1. České Budějovice. Náklad podnikl spisovatel 1857. Tiskem u Alois. J. Landfrasa v Táboře. Dva archy v 16. (Obsahuje 11 básniček.)

Předplacení u pořadatele (v paedagogium Budějovickém) na čtyry sešitky 24 kr.

— — Klásky, plody blahých chvil a t. d. Pořadatel —. Ročníku prvního sešitek 1. Obsah: Starý Dvoták; Den vánoční. České Budějovice 1857. Tiskem A. J. Landfrasa v Táboře. Str. 50, ve 12. Klásky mají vycházeti ve lhůtách neurčitých, 4—6 svazků ročně, a obsahovati povídky, pověsti, báchorky, básně, písně s nápěvy.

Novočeská bibliothéka, vydávaná nákl. Musea království Českého. Číslo XIX. Obsah: J. A. svob. pána *Helferta* „Mistr Jan Hus, aneb počátkové církevního rozdělení v Čechách.“ Spisů muzejních číslo LVI. V Praze 1857. V kommissi u Fr. Řivnáce. Tisk Vetterlovské knihtiskárny. Stran 287 v 8, za 1 zl. 30 kr.

Nový funebrálek. Sbírka evangelických pohřebních zpěvů s nápěvy. Vydáním „Evangel. zpěvácké Jednoty“ v Humpolci. V Jihlavě 1855. Tisk z uměleckého ústavu J. Rippla. Str. 96, pak na 8 listech lithografických nápěvy, v 8, za 20 kr. (Vše spořádal Jan Sluníčko.)

(ONDRÁK Prokop). — Kázání postní, přednežena od P. O. V Praze 1857. Tisk a náklad Bedřicha Rohlíčka. Str. 110 v 8, za 24 kr.

Památky archaeologické a místopisné, vydávané od archaeologického sboru Musea království Českého, nákladem Matice České. Redaktor K. Vladislav Zap. Dílu druhého sešit 5. V Praze 1857. Tisk J. Pospíšila. Ve 4. Celoročně 3 zl., pro údy Matice 1 zl. 30 kr.

PEČÍRKA J. — Paleček, to jest: Podivuhodné příhody a nehody skutečného Palečka. Dítěm pro kratochvil a poučení. Dle francouzského spisku „Tom Pouce“ vzdělal —. Se 30 vštítnými rytinkami. V Praze 1857. Tisk a náklad Jarosl. Pospíšila. Str. 63 ve velk. 16, za 10 kr.

PEŠINA Václ. — Život svatého Jana Nepomuckého v písních. Na uvítání zbožných poutníků k hrobu svatého patrona našeho . . . vydal — atd. V Praze 1856. Tiskem B. Rohlíčka. Str. 12 v mal. 8.

PFLEGER Gustav. — Dumky. Podává —. V Praze 1857. V kommissi u Frant. Řivnáce. (Nákladem spisovatelovým.) Tisk c. kr. dvorní knihtiskárny Synů Bohumila Haase. Str. XII a 227 v 16., za 50 kr. (Sličené vydání.)

Pobožnost křížové cesty, V Praze 1856. Tiskem a nákladem Karla Bellmanna. Str. 25 v mal. 8. (Svab.)

Posel z Prahy. Spis užitečný, zábavně poučný pro město a ves. Redaktor Vojtěch Belák. Vydavatel a nakladatel J. U. Dr. Ant. Šimáček. V Praze 1857. Tiskem Vetterlovské knihtiskárny. Vychází desetkrát za rok ve svazcích pěti- až šestiarchoových ve lhůtách pětinedělních v 8. Pět svazků tvoří jeden díl. Předplacení u nakladatele (na Novém městě v Jeruzalemské ulici č. 960) i v knihkupectvích půlletně 1 zl. 15 kr., poštou 1 zl. 40 kr., celoročně 2 zl. 20 kr., poštou 3 zl. 10 kr. Vyšly již tři svazky.

Přítel zvířat. Časopis Vídeňského centrálního spolku proti trýznění zvířat, vydávaný k ušlechťení člověčenstva a obraně zvířat. Odpovědný redaktor: generální sekretář Khuon; spolupracovník Jos. Burgerstein. Ročník první. 1856. Ročník druhý 1857. Ve Vídni. Tiskem L. Grunda. Ročník se skládá z dvanácti čísel v mal. 8. Cena ročníku 1 zl. Údům spolku dává se zdarma.

Pražské Noviny. Redaktor J. V. Šesták. V Praze 1857. Nakladatelé Synové Boh. Haase. Každodenně po archu ve fol. Celoročně 10 zl., se všemi přílohami 14 zl.

PROCHÁZKA Jakob. — Montalembertův Život sv. Alžběty, z frančiny přeložil —. Druhé vydání. V Brně 1856. Nákladem Dědictví SS. Cyrilla a Methodia. V kommissi u Nitsche a Grosse. Cena 40 kr. (Svab.)

Rajský pokrm duše křesťansko-katolické. Modlitební kniha pro veškeré pohlaví. Sepsal a vydal kněz církevní. Třetí vydání. V Praze 1857. Sklad a náklad B. Stýbla. Str. 245 v 16., neváz. za 16 kr. (Švab.)

RETTIGOVÁ Magdalena D. — Arnošt a Bělínka. Povídka od --. Třetí vydání. V Praze 1856. Tisk a náklad Jarosl. Pospíšila. Str. 75 v mal. 16, za 6 kr. (Švab.)

RETTIGOVÁ Magd. Dobr. — Domácí kuchařka aneb snadno pochopitelné a vyskoumané poučení, kterak se masité i postní pokrmy na nejchutnější způsob vaří, pečou a zadělávají atd. Sepsáno od --. Sedmé naskrs opravené vydání. V Praze 1857. Tisk a náklad Jarosl. Pospíšila. (S vyobrazením spisovatelky). Str. 373 a obsah v 8., za 1 zl. (Švab.)

RŮŽIČKA Josef. — Nábožné modlitby pro evangelické křesťany. Z páně Leškova církevního zpěvníku vyňal, opravil a vydal --, vikář a katecheta při spojené německé evang. církvi v Praze. S povolením c. kr. evang. konsistoře Vídeňské. V Praze 1855. Tiskem Jana Spurného. Stran 118 v 8, za 20 kr. (Švabachem.)

SALATNAY Jan. — Modlitby křesťanské, z částky překládané, z částky pak skládané skrze --, staršího kazatele Slova Božího při církvi Moravěské a Sirměchské evangelické H. V. Díl první pro pohlaví mužské. V Jindřichově Hradci 1854. Tisk a sklad Al. Jos. Landfrasa. Str. 272 v mal. 16; váz. za 40 kr. (Švab.)

SARTORIUS Daniel. — Sumovní postylla. Opravil a vlastním nákladem vydal Josef Růžička. Díl druhý. Čtvrté vydání. S povolením cís. kr. slavné evangelické konsistoře Vídeňské. V Praze 1856. Tiskem Jana Spurného. Str. 558, a sumovní poznamenání v 8; sešité oba díly za 5 zl. (Švab.)

SICHA Karel. — Sbírka křesťansko-katolických kázání. Vyňal z Königsdorfera, Jaisa, Westermayera a Kuhna, a přeložil --, farní exposita ve Vranovicích. Díl třetí: Kázání na všechny neděle a svátky od první neděle adventní až ku slavnosti Božího Těla. Díl čtvrtý: Kázání na všechny neděle a svátky od slavnosti Božího Těla až ku první neděli adventní, s dodatkem kázání na sváteční slavnosti. V Olomouci 1857. Nákladem Jana Neugebaura, knihkupce. V 8; díl třetí str. 320, díl čtvrtý stran 328, každý díl po 1 zl. (Švab.)

Slovenské Noviny. Odpovědný redaktor: Dr. Lichard. Spolupracovník: Dr. H. Jireček. Ve Vídni 1857. Tisk a náklad Mechitaristů. Ve fol. Třikrátě téhodně. Celoroční předplatek s poštou 6 zl.

STRÁNSKÝ Ant. — Dobré símě v dobrou zemi. Kniha utěšená k domácí i veřejné pobožnosti pro dobromyslné katolické křesťany. Sepsaná od P. Jiljího Jaisa, nyní s potřebnými opravami a změnami opatřena a rozmnožena, po čtvrté znova vydaná od --, kanovníka v Hradci Králové a t. d. V Praze 1857. Tisk a náklad Jaroslava Pospíšila. Str. 376 v 8, sešité za 36 kr. (Švab.)

Škola a život. Časopis zvláště pro učitele, pěstouny i rodiče, a vůbec pro vzdělavatele lidu. S přílohou: „Stěpnice pro mládež českoslovanickou.“ Redaktor: Fr. Jos. Rezáč. 1857. Sešit 1. 2. 3. V Praze. Tiskem a nákladem B. Rohlíčka v arcibiskupském semináři. Ročně 2 zl. 24 kr., poštou 3 zl. 40 kr.

ŠTULC Václ. — Hvězda Betlémská čili duchovní cvičení v pravém životě křesťanském, podle rozvrhu starší modlitební knížky missionářské, opravené a rozmnožené vydal --. V Praze 1857. Sklad a náklad Bedřicha Stýbla. Str. 320 v mal. 12, sešité za 16 kr. (Švab.)

ŠULEK J. — Katechismus náboženství křesťanského evangelického pro větší mládež. Opravil a vlastním nákladem vydal Jos. Růžička, vikář při spojené německé evangelické církvi v Praze. Třetí vydání. S povolením slavné

c. kr. evang. konsistoře Vjdecké. V Praze 1856. Tisk Jana Spurného. Stran 91 v 8, za 12 kr. (Švab.)

TOMÍČEK Jan Slav. — Zábavné čtení ve Slovanských jazycích. Vydává - -. Svazek první. V Praze 1857. Nákladem vydavatelovým. Stran 74 v 8. Cena 20 kr. (V 1. svazku tom jsou v ruském nářečí dvě novely: Taman, pak Jermolaj a mlynářka.) Po stránce 64 přidána stručná mluvnice ruská.

Včelka; vydávaná od Jana Sluníčka v Humpolci. Ročník šestý, počat roku 1855 v březnu, dokončen číslem 12tým 1856 v únoru. (Redaktor ohlásil, že první číslo ročníku sedmého teprva začátkem června 1857 vyjde.) Tiskem J. Rippla v Jihlavě. Měsíčně po archu v 8. Ročn. s poštou po 1 zl.

Věstník vlády zemské pro království České. Ročník 1857. Ve dvojím oddělení. V Praze. Tisk v mlátořitelské tiskárně Pražské. Ve 4. Český a německý text vedle sebe.

Věstník vlády zemské v markrabství Moravském. Ve dvojím oddělení. V Brně 1857. Ve 4.

Věstník vlády zemské v království Uherském. Ve dvojím oddělení. V Budíně 1857. Ve 4.

ZAP K. VI. — Krátký prstonárodní zeměpis císařství Rakouského. Podle většího díla pro školy sepsal - -. (S mapkou.) V Praze 1857. Tisk a náklad Jarosl Pospíšila. Stran 88 v mal. 8, za 12 kr.

Žpýř duchovní ke službám Božím pro město i školy Náchodské. Z knéh nábožných sebral Karel Kejklíček, ředitel hudby chrámové a učitel na hlavní škole v Náchodě. V Hradci Králové 1857. Tiskem Ladislava Pospíšila. Stran 69 a obsah v 12, za 6 kr.

Živa. Časopis přírodnický. Redaktorové: prof. Dr. Jan Purkyně a Jan Krejčí. Ročník pátý. Svazek 1. (Pomocí Matice České.) V Praze 1857. Tiskem B. Rohlička. V 8. Ročně 3 zl., pro údy Matice 1 zl. 30 kr. (Letos časopis ten tak uspořádán, že první část vždy bude obsahovati pojednání přírodnická; druhá část bude „Domácí lékař,“ třetí „Průmyslník.“

Knihopisné doplňky.

DOUCHA Fr. a DVORSKÝ Prokop. — Dějepis katolické církve. Pro dospělejší mládež gymnasiální vydali - -. Od výboru pro vydávání českých gymnasiálních knih. V Praze 1849. Nyní sklad knihkupectví Alexandra Storcha, na Příkopech. Stran 280 v 8, vázané za 1 zl. 4. kr. (Viz Praž. Noviny 1857 č. 50.)

MALÝ Jak. — Dějiny národu Českého. Pro školy sepsal - -. Od výboru pro vydávání českých gymnasiálních knih. V Praze 1849. Nyní sklad Jarosl. Pospíšila. Str. 185 v 8, za 18 kr.

ŠTORCH Karel B. — Dějiny Německa a Francouzská. Pro školy sepsal - -. Od výboru pro vydávání českých gymnasiálních knih. V Praze 1849. Nyní sklad Jarosl. Pospíšila. Str. 222 v 8, za 12 kr.

TOMÍČEK Jan Sl. — Dějiny Španielské od prvních pokud známo začátků až na naše časy. Sepsal - -. Od výboru pro vydávání školních gymnas. knih. V Praze 1850. Nyní sklad Jarosl. Pospíšila. Str. 41 v 8, za 6 kr.

H u d b a.

HEINRICH Jakub. Píseň: Důvěra v Boha. V nápěv uvedena a vlastním nákladem vydána od - -, učitele na dívčí škole u sv. Jakuba v Praze. Čistý výnos ku prospěchu učitelských sirotkův. V Praze 1856. Tisk B. Rohlička. Str. 4 v mal. 8.

URLICH Křtstof. — Píseň „Ditky vůkol matky“ od Fr. Douchy. V nápěv uvedl a vydal - -, třídní učitel u sv. Jakuba v Praze. Čistý výnos věno-

ván v prospěch knihovny školy dívčí u sv. Jakuba. V Praze 1857. Lith. u Jos. Jelínka. V mal. 8. (Viz Pražské Noviny 1857. č. 61).

WITZOVÁ Bohumíra. — Osadník. Báseň od Hoffmanna von Fallersleben. V hudbu uvedená pro jeden hlas a průvodem fortepiana od —, rozené Vávrové. V Praze 1857. Tisk a náklad Jarosl. Pospíšila. Str. 8 ve přičném 4. za 12 kr.

Zpomínka na mou vlast. „La Bohémienne, o Narranza di Janito; gran Fantasia Vocale, concertante accompagnimento di Piano Forte.“ Composed by Anthony Philip Heinrich. New York. Published by the Author.

Mým slovanským bratrům v Evropě! To my slavic brethren in Europe. Nr. 1. Home of my youth. Nr. 2. The Cypress (an Obituary Ode). Nr. 3. *Žalost Čechů!* Bohemia's funeral Honors to Joseph Jungmann (1847). Nro. 4. The Moan of the Forest etc. Composed by Anthony Philip Heinrich. New York. Published by the Author.

M a p y.

Mocnářství Rakouské. Sestaveno ku prospěchu škol českých od Jana Ed. Wagnera. V Praze 1857. Nákladem Jaroslava Pospíšila. Připojeno na mapě stručně sestavení obsáhlosti plochy dle mil, pak počtu obyvatelův a výšky hor. Na imperroyalním archu. Za 40 kr.; s dodaným barevným naznačením krajův při jednotlivých zemích za 45 kr.

Palestina. Druhé opravené vydání. V Brně 1856. Nákladem Dědictví ss. Cyrilla a Methoda. (Viz Praž. Nov. 1856. č. 264.)

Obrazy a věci obrazné.

AMMERLING Karel, dr. — Živočichové v obrazech, k názornému vyučování. Spolupřisobením „Porad učitelských v Buddi“ vydání vedl —. V Praze 1851. Kamenotisk a sklad Em. Kučery (Sv. Václavské náměstí č. 840—II). S vysvětlujícím podpisem českým, pol., rus., serb., franc., ital., angl., německým. Obrazy čistě malované. Ve přičném folio. Živočichů vyšly 3 sešity po desíti obrazech, celkem 30 obrazů. Sešit jeden po 1 zl. st. Dle přání obrazy dostati lze též na lepenkách natažené a jemným lakem potáhnuté, sešit po 2 zl. Prodávají se též jednotlivě sešity.

— —. Rostliny v obrazech, k názornému vyučování. Vedením dra. —. V Praze 1852—1856. Kamenotisk a sklad vdovy po Em. Kučerovi. S vysvětlujícím podpisem českým, latinským a německým. Obrazy čistě a věrně malované. Ve přičném folio. Rostlin vyšly dva sešity po 10 obrazech, celkem 20 obrazův. Sešit po 1 zl. st., na lepence po 2 zl.

— —. Třicet dílen řemeslnických k názornému vyučování. Vedením dra. —. V Praze 1857. Kamenotisk a sklad vdovy po Em. Kučerovi. S vysvětlujícím podpisem českým, německým a latinským. Obrazy nástrojův i výrobků věrně malované. Ve přičném folio. Dílen řemeslnických vyšel sešit první s desíti obrazy; budou tři sešity; sešit po 1 zl. st.; na lepence po 2 zl. — Po dílnách řemeslnických mají následovati „Měsíční proměny v přírodě“ ve třech sešitech; na to pak „Pět dílů světa, představeno podle nejdůležitějších přírodnin“ ve třech sešitech.

Mahlerisch-historisches Album vom Königreiche Böhmen. Herausgegeben von Eduard Hölzel, Buch- und Kunsthändler in Olmütz. 1857. (Prag bei Karl André.) Přičné folio. Obsah 2. sešitu: 1) Žebrák a Točník; 2) Dvůr na hradě Zvíkově; 3) Roudnice. Podpis na obrazech něm. a čes., text něm. od F. Mikovce). Celé dílo rozpočteno na deset sešitů čili třicet obrazů. Předplatná cena dle rozličnosti ozdobného vydání: černé s tónem 2 zl., pěkně malované 3 zl. 36 kr., skvostně malované 5 zl.

Dodávky :

GINDELY Anton. — Böhmen und Mähren im Zeitalter der Reformation; von —. I. Geschichte der böhmischen Brüder. Erster Band. (1430—1564). Prag 1857. Carl Bellmann's Verlag. (Leipzig: Adolf Wienbrack. Wien: Jacob Dirnböck.) S. 523 ve velk. 8, za 5 zl.

Glagolitische Fragmente. Herausgegeben von Dr. Karl Adolph Constantin Höfler, k. k. Universitäts-Professor, und Dr. Paul Joseph Šafařík, k. k. Universitäts-Bibliothekar. (Aus den Abhandlungen der kön. Böhm. Gesellschaft der Wissenschaften. V. Folge 10. Bd.) Prag. Druck der k. k. Hofbuchdruckerei von Gottlieb Haase Söhne. Str. 62 v 4. Cena 2 zl. 30 kr. Připojeno pět kamenotypin.

Příspěvky k životopisům.

Antonín Jungmann, Lumír 1854 č. 15; — Frant. Bohumil Tomsa, Lumír 1857 č. 10; — Alois Vacek, Lumír 1854 č. 11.

Potahnjíce se ku připomenutí, položenému v Čas. mus. 1852 svaz. 1., str. 221, žádáme za podávání oprav a dodatkův zasíláním k redakci v dopisech frankovaných. Fr. D.

Dodávky a opravy k československé bibliografii.

1.

(Od Antonína Rybičky.)

Často nám bylo slyšeti tužby bratří našich Slováků, že Čechové nevšímají sobě jejich činnosti literární, a to buď naprosto, aneb alespoň ne v té míře, jak by toho zasluhovali. Tomu na svědomí ukázáno mezi jiným i k tomu, že v literatuře Jungmannově nejsou obsaženy mnohé nenedělelé spisy na Slovensku vyšlé i jména mnohých spisovatelů slovenských, ačkoliv tam čítáme obšírné životopisy českých spisovatelů, z nichž mnohý, kromě několika nepatrných článků v *Krétach* neb ve *Všech* obsažených, ničehož nepodal u veřejnost. — Pokud takovéto tužby jsou podstatné čili nic, nesluší nám tuto rozhodovati; pročež připomínáme toliko, že slyševše je opět a opět, prohlíželi jsme všemožně k tomu, abychom vyhledali spisy na Slovensku v starší i novější době vyšlé, avšak ani v literatuře Jungmannově obsažené, aniž v musejních zprávách bibliografických oznámené.

Podávajíce tuto resultat našeho u věci té vyhledávání, žádáme každého, komu by se zdál býti nepatrný a nevydatný, aby uvážil, že o vzájemnosti literární mezi Slovany již dosti mnoho psáno bylo, že ji ale v skutečnosti až dosavádě nestává v té míře, jak bychom sobě toho žádali. Z též příčiny také nemohli jsme se při všem vyhledávání a při všelikém ústním i písemném se dotazování o mnohém spisu na Slovensku vyšlém kromě prostého titule ničeho více dověděti, pročež tím vděčněji musíme sobě připomínati laskavou ochotnost, s kterou u věci té p. prof. K. Kuzmány nám byl raden a pomocen.

CHERNEY (Černey?) Jan (Slovák): Poučeni, gakk se poznati může, když se pes zběsiti má a gakkové prostředky hned potřebovati se mají. W B. Bystřici. 8. 1773.

Důvěrná Zmluva mezi Mnichom a Diablom o prvých počátkách, o starodávných ag o wčulagších premenách Reholníckich, ktorú spisal we šti-rech Stránkách pre mladich prešporských Kňazow Guro Fandy, Nahacký farár w arcibiskupstwj Ostrihomském. Wtlačená z nákladom tich istich mladich kňazow. Z dowolenim cisarskey, kráľowskey censuri. W Pre-

- šporku. Z Literami Jana Mich. Landerera Urozeného z Tiskutu. 1789. 8. str. 448. (Vyšel toliko první díl, obsahující dvě stránky (částky), 1. stránka má 1—176, 2. str. 176—448 str.) U prof. Šimka ve Vídni.
- Zelinskáf z welkých zelinskáfských knih wytáhnutý.* W Trnawě 8. 1793.
- SZALLER G.:** Vherská Grammatyka gazykem slowenským sepsaná. W Prešpurku 1794. 8.
- Artykulové na sněmě Prešpurském r. 1802 vydání.* 8. v Prešpurku.
- WALENTINY Jan,** farář ev. na Slovensku: Kázání ku počtě Jana Balogha. V Pešti 1819.
- KRČMÉRY Jan,** farář a senior v B. Bystřici: Kázeň ku počtě zesnulého p. Jana Kuzmányho, od --. V B. Bystřici 1824.
- ŠRAMKO Pavel** starší: Písne při posvěcení chrámu Tišovského. V Pešti 1832.
- ŠULEK Matěj:** Nábožné přemýšlování o utrpení Ježíše Krista. V Skalici 1836. 12.
- Gradus ad parnassum, sive novus synonymorum, epithetorum et phrasium poeticarum thesaurus, in lingua lat. boemica, germ. et ungarica.* 2. Tomi. Budae 1827.
- WAGNERA Jos.** Ljstát slowenský. W B. Bystřici. 1827. 8. str. 82. Jest to obnovené a rozmnožené vydání spisu č. 1696 VI. Jung. obsaženého.
- Stručný přírodopis pro slovenské žáky a žáčky.* Díl I. Živočichopis str. 109 a 4. 8. v B. Bystřici tiskem a nákladem Filipa Macholda 1851.
- JORDANSKÝ A.** *Krátký opis milostivých obrazův blahoslavené panny Marie matky Boží,* s 91 welkými obrazy. 4. W Prešpurku 1838. za 1 zl. 48 kr.
- Prakticki Uher* aneb Slovník, kteří všeobecné a k každodenně Potrebe služné slova obshuge, od Jana *Očkowského*, učitele školy Elementarskéy w Trnawe. I. díl. 3. poupraveno a rozmnoženo widani, w Trnawe 1847. Ve Wachterském kněhkupectví. 8. str. 68 (viz Jungm. lit. VI. č. 117) za 24 kr.
- OČKOWSKÝ Johann:** *Deutsch-slovakisch-ungarische Gespräche.* Tirnau. 8. 1839. za 24 kr.
- GEBEN F.** Postný kázanj pro weliký pátek. 8. W Trnawě 1839.
- Novi maďarsko-slovenski a slovensko-maďarski Slovník.* Složitú navodom slanej maďarskej akademie Stefan Jančovic ve dvoch sväzkách. 1848. V Sarvaši. V komisi u Herm. Geibla v Pešti za 2 zl. (v kapesním formátě díl I. maďarsko-slovenský 448 str.; díl II. slovensko-maďarský str. 417.)
- Původní bájky* od Karla Straky. V B. Čabě. V Sarvaši. Tiskem Leop. Rejtyho. 1853. 12. str. 61 (obsahuje 50 bájek rymovaných). 12 kr.
- Všeobecný obraz zeměpisu* podle Dra. C. A. H. Burora pro slowenskou mládež nižších gymnasiálních tříd. W Trnawě 1850. 8. Společně S. B. F. v B. (Nakladatel: Kněhkupec J. Hoffmann.)
- Historia povstania slovenského z roku 1848,* pisanu M. Dohnany. V Skalici, písmom a tlačivom F. Skarnicla. Svazok I. 8. str. 167. za 1 zl. (lat.)
- Slovak urownopráwněný budež-li šťastný?* Kázeň při příležitosti slawného uwofejnění Ústawy říšské, skrze Josefa Kozáčka, 8. stránek 25 w B. Bystřici tlačem Filipa Macholda. 1850. za 6 kr.
- Mijawa s nowim wekom.* Básen we čtírech zpewach od Jana Trokana, ew. far. w Kostelném, rodom *Mijawana.* W Skalici u Skarnicla. 8. str. VI a 180 za 40 kr. (obsahu didaktického a popisujícího.)
- Epigenes Slovenicus.* Tentamen orthographiae Slovenicae. Studio Michaelis Miloslavi Hodža. Leutschoviae, typis Joan. Werthmüller & Filiis 1847. 8.
- Pawěti Gellawské a Muráňské.* Ku prospěchu nazných pohoralců Gellawských.

(Wydal Paweł Tomášek). W Pešti 1829. 8. str. 147. S wyob. Frant. Weiseleniho, palatina + 1667 a hradu Muráně. Obsahuji w sobě duchowní řeč 1829 w neděli 7. po S. T. po ohni w městě Gelsawě držanou od S. Ferjenčika, tamního fař. evang.; básnické wyličení ohně Gelsawského, r. 1829 dne 26. čerwence od P. T.; historii Gelsawy a Muráně (str. 31—117) a konečně přílohy, mezi nimiž jsou též i důležité *Artikule Muránské* we slowenském jazyku z r. 1585. a *artikule stolarů* oudolů Muránského od r. r. 1585, (v Svět. z Slov. Nov. 1855). Titul obsažen jest i v Lit. Jungm. VI. č. 1019 a však welmi neúplně.

KUZMÁNY Karel sepsal a vydal mimo spisy v Jung. Lit. obsažené:

a) *Pašie* Pána našeho Ježíše Krista. V B. Bystřici 1839.

b) *Život Dr. Martina Luthera* s církewno-historickým úwodem ku prospěchu křesťanů ewangelických. W Pešti 1840 a opět 1842, 8. str. 156. s wyob. Mart. Luthera. — Životopis tento byl též vyložen na jazyk maďarský a vyšel v Pešti r. 1844.

c) *Příprava konfirmanťů* Evangelických augsp. vyznání. V B. Bystřici 1843. 8.

d) *Katechismus* ewangelický v trojim běhu vyučování. V B. Bystřici 1845. 8.

e) Z konečného zabynutí, do kterého nás *pálenka* uweďla, nic nás nemůže oratovat než konečně se odřeknutí jej. Kázeň. V B. Bystřici 1845. str. 45. 8.

Duchownj řeč držaná w chrámě Čabanském w neděli III. po sw. Trogici od Dan. Zagaca. W Pešti 1837.

Nábožné kázanj, kteréž při příležitosti kanonické wisitace w ewang. chrámě Krupinském 1837. dne 4. čerwna držel Lam. Baláš, Sl. B. K. W Štáwnnici u Frant. Lorbera. 1837.

Duchownj řeči držané w chrámě cirkwe Ev. A. W. B. Bystřické, při gegim auřadnjm přehlíženj skrze Důst. a wys. uč. Muže Pana J. Šeberingho, Hel. okolj Baňského Superintendenta a při cirkwi Sl. B. Kaz. — od něho a od K. Kuzmányho cirkwe B. Bystř. Sl. B. K. W neděli 6. po sw. Trogici dne 2. Čerwence 1837. W B. Bystřici u Fil. Macholda. 8. 1838.

Slabikář a prwnj čtenj, s prwnjmi počátky čtenj německého, Maďarského a Latinského. 8. W B. Bystřici. (Od K. Kuzmányho.) 1838.

Buňnj Kancionáljnj, s mnohými wzdělawatelnými modlitbami pro katolické křesťany; 10 archů. W B. Bystřici u Filipa Macholda. 1838. 12.

Nebeskj Budjček, 5 archů, tamtéž. 1838.

Duchownj gádro výborných modliteb. 19 archů, tamtéž. 1838.

Hora Kalwarská, knjžka pro katolické křesťany. 5 archů, tamtéž. 1838.

Ragská růže, knjžka pro katolické křesťany. 9 archů, tamtéž. 1838.

Poklad duše, knjžka pro katolické křesťany, 3 archy, tamtéž. 1838.

Malý katechismus Dr. Martina Luthera. 3 archy, tamtéž. 1838.

Hlas šetrnosti a wděčnosti Weledůstognému Panu Baziliowi Popowičowi na Biskupstw Munkaczsko-Ungwarské powýšenému. Wydal Josef Šrenku k dobrému Ústawu řeči česko-slowenské w Prešowě. 1838.

FÜREDYHO Wl. Národnj nápěwy ku Zpěwánkám wydaným od J. Kollára, do not pro klawir uspořádané, pořádkem w obsau djlech zachowaným; w Pešti, wáz. po 27 kr. 4.

MUNYAY A. L. Truchlořeč při pohřebnj počestnosti tit. Pana Ondřeje Šuleka, cirkwe ew. A. W. Kukowské Duchownjho Pastýře a W. Šarišsko-Zemplinského Bratrstwj Seniora. W Lewoči 1838.

Zalostnj zpěw a básně při pohřbě Wel. někdy Matuše, Blaho- a Radostnj zpěw k úwodu geho nástupce Dw. Michala Miloslawa Hodžy do Cirkwe

ew. Wrhicko-Svato-Mikulášské w Liptowě, od *Josefa Plech*. K prospěchu Sboru Učitelského ew. w Liptowě vydané. 1838. 4.

JESENSKÝ L. Chrámownj Řeči. W Pešti 1840. Str. 24. 8.

JOZEFY P. Pawel, farář w Tisowci: Pastýřský List poslaný ku sl. ew. cirkwi A. W. Niredházké. W Pešti 1840. str. 15.

Gadrnějšj výpovědi Pisma Swatého pořádkem pjsmen nynj pro školnj wyučovánj sebral a wydal *Samuel Gurkovič*, školy ewang. Sobouštské učitel. W Prešpurku 1841. Pismen Ant. Smjda. 16. str. 40.

Pohřebni počestnost wykonáwaná Panu Štěpánowi Klementisowi we chrámě ew. Chyžnanském na weliký Pátek r. 1841. (Jsou to dvě pohřebni řeči, jedna od *Samuele Tomášika*, faráře ew. Chyžnanského, druhá od *Sam. Ferjenčika*, faráře Golsavského). W Pešti. 1842. 4. str. 18.

Káseň na památku založení chrámu Cjrkwe Ewangelické A. W. Sarwašské w neděli II. adwentní 1841 od *Sam. Wanka*, kaplana držaná. W Pešti tiskem Trattnera a Karolyiho 1842. 8. str. 14.

Rozgjmánj o zmaďařovánj země Uherské aneb o Nemaďarů w Úhřích na Maďary obracovánj. Z německého originalu P. Jana Čaploviče Slowákům přeloženo. W Praze tiskem J. H. Pospjšila. 1842. 8. str. 35.

Povinnosti z ohledu na Školy, kteréžto Zprávcowé, Učitelowé, Rodičowé a djtky magj. Nábožné kázanj w Ned. XV. po sw. Trogici 1841 w chrámě P. Berinském při Úvodu nowého školského Učitele wjdného Jana Andrašowice držané od Jiřtha Kuciana, Cjrk. ew. slow. Sl. B. Kazatele, w Pešti u Trattnera a Karolyiho. 1841. str. 18.

Hofké Slaz nád hrobem ctné a šlechtné Panny *Wilhelminy Kiralyi* w 17 letě wěku zesnulé při gegjm do matky země wyprawězenj dne 14. června 1842 w chrámě ew. Turčanském skrze *Ondřeje Hussku*, ew. Bakoškeresturského, školnjho Učitele bolestně wyléwané. W Pešti u Trattner-Karolyiho. 8. str. 15.

Maďarská Grammatyka pro začátečnj slowenskau školskau mládež. Sepsána od *Luďwjka Medzilhradského*, Školy Ew. Leštinskog učitele. W B. Bystřici u *Fil. Macholda*. 1842. 8. str. 68.

Způsob vychowáwanj a šlechtěnj Stromů owocných. Sepsal *Josef Matuška* z H. Rastok a Tvarožné, Rykynčicko-Mediawarský ewang. kněz. W Budině 1845. 12. (Přeloženo k nařizenj Hontašské stolice též na gazyk maďarský, též na německý.)

MATUŠKA Josef, ev. farář v Ilorních Rykynčicích: *Summowní katechetické wyučovánj* o vychowáwanj stromu gahodowého a hedbawných hausenic pro mládež školskau. W Budjně 1845. v 12. 10 kr. (přeloženo též do němčiny a maďarčiny.)

Kratki witah s krestanskeho katolickeho katechismusa pre Dětki obecného Ludu; skrze *Stefana Nemetskay*, Dekana Trnavského widani. Trete widani. V 12. V Trnave 1845.

Památku dobrodinců cirkve ewang. slovenské. W. A. v Pešti. 1845.

Kratki wytah z Usporadána a Letopisow cirkwi krestanskey katolickey pro mládež obecného ludu od J. N. Pawelka kaplana Sasačinského. V Trnave 1845. V 8.

Opilci, nepřátelé Krista. Čtyry kázně od *Julia Pločice*, kaplana katol. Benušovského v B. Bystřici 1846.

ČOCHIUS Ctiboh: a) *Zatracenja a spasenja ludu* pospolitjeho slovenskjhého. V Levoči 1846. str. 48.

b) *Beda a rata* (bída a retuňk) od jednóho uprimného prjatelá ludu pospolitjeho. V Levoči 1846. Svazek 1. 2. 3.

TESÁK Janák. Dvě ohlání řeči. V Prešpurku 1845.

ZÁVODNÍK Štefan. Škola dědinská. V B. Bystřici 1846.

Holuby a Šulek, smutnohra s 5 jednaňů od J. Podhradského. Vidaná na n-pomoženija druhéj Slovenskej Školi evang. v Pešti. Tiskem Trattner-Károlyho. 1850. v 8. 1 zl. str. XII a 254. lat.

Zpěvník ewangelický, aneb pjsně duchownj starě i nowě, k weřegně i domácj nábožnosti křesťanů ewangelických augšpurského wyznánj s *přijdačkem modliteb*. W Pešti 1842. Tiskem a nákladem Trattnera a Károlyho. V 8. Zpěvník na 5 dříů rozvržený, obsahuje 842 zpěvů; dílem původních, dílem přeložených a má str. XVI a 532; přidaná *sbrčka modliteb* s krásnou rytinou, na 76 str. obsahuje 72 modliteb. Vyšlo již patero vydání. Vydatelové zpěvníku toho byli superintendentové: Pavel Jozeffy a Jan Seberini; asi 120 zpěvů jest od neznámých skladatelů a překladatelů, ostatní jsou od Tranovského, Hruškovice, Kollára (15), Kuzmányho, (97) Lčka St., Melczera Jos. (41), Tomáška Sam., Chaloupky Jana. (47) a Sam. (10), Hodžy M. (43), Cochiusa, Bravorise, Karla a Ondř. Ertla, Laučka, Seberiniho, Matouška, Mlinarova, El. Skultetyho, Šimka, Kociana, Čerňanského, S. Blahoslava, Komenského, vůbec od 74 spisovatelů starších i novějších.

Pohřebnj, aneb kážně a řeči pohřebnj. Knjižčka pomocná, která k dobrému bratřj, zvláště začátečníků a čekanců úřadu kazatelského, jako i lewjtů a učitelů zhotowil Jan Kutlík, ew. kazatel na Pitwaroši. Str. 804. V Sarwaži, pjsmem a tlačivem Leopolda Rethyho. 1852.

Hlas od Tatjar od S. Vozára. V B. Bistrici. Tlačom Filipa Macholda 1851. Str. 62. Rozprava te politicko-národopisná na přičinou rozdělení Uherska v patero distriktů, zvláště s zřetelem k národům slovenským v Uhřích obývajícím a jich rovnoprávnosti s Maďary a Němci, v kteréž zvláště se ukazuje, že rozvinutí života národu slovenského ku provedení jednoty říše rakouské potřebné jest.

Zákony (uherské) roku 1840 w aněmě aneb shromážděnj kragánském ustanoweně, zvláštěně obecného lidu se týkající. Folio 5 archů. Obsahuj Článek VII, v kterém se některé urbáské články na aněmě kragánském r. 1836 ustanoweně vysvětlují. Článek VIII. O děděnj sedlákův. Článek IX. O strážj a. zprávě pořádku polnjho (policij polné). Článek XX. O furmanech. Sine loco.

Zákonně článki 1836ho Roku Nezemanů a obecnj lid obawlášně dotíkající. Článek XIII. O dowolenj Nezemannůw Rozopra aneb Prawo westi. Článek XVIII. O saudu Garmočnem. Článek XX. O Sandách ustneho Prawočtánj. 1 Arch in Folio. Sine loco.

Na sněma 1847—48 urobeni. **Zákon a swobodních a královských městich**. 1848. Str. 7. W B. Bystrici. Tlačom F. Macholda.

Články sdhonnj sněma 1847—48 roku držaného. Z Půwodnjeho přeloženje. 1848. Str. 60. W B. Bystrici: tlačom F. Macholda. (Článekové sio [XXI.] obsahují v sobě novou ústavu království Uherského a zemj k němu přivtělených; nejv. patentem JM. krále Ferdinanda V. v Prešpurku 11. dubna 1848 vyhlášenow.)

Dvadrás 32 biblických hystorií pro školy a čeledi. S obrázky. V Kyseku. (Güna). 1842.

Stručnj výťah z návrhu o ústrojnosi gymnasií a věcnic čili realek, v rakupském mocnářstvj. Seřavil dr. Ondř. Radlinský. V Budině 1851. 31 str. za 6 kr.

Slavnostě osv. a nřjďst. p. Štepanovi Moysesovi blah. bystnickému a t. d. ku slavnému na přestel biskupský. úřadu dne 23. Jul. 1851 od kňhoslovců tohohě biskupství v ústavě pásmánském věnowanj. Nevidat. 1851.

Slovospěvy Jeho Osv. p. p. Štěpánuvi Mojašovi, biskupu bystřického a t. d. k slavnému Jeho úvodu na prestol biskupský od slovenského odesku cirk. lit. spolku na ústředním semeništi pešovském s hlubokou úctou věnované. V Budíně tiskem M. Bagó. 1851.

Výklad nedělních evangelii v krátkých káznech, pro lid obecný. Z německého jazyka do slovenského přeložil Mich. Rešetka, farář hornosučanský. 2 sv. v Budíně. 19 archů.

Tabulkový přehled nového kolkového a tazového patentu od 2. srpna 1850; vydal dr. Ondř. Radlinský, na velikém archu 1851 v Budíně.

Mluvnice slovenská s německým textem od dr. Ondř. Radlinského v Budíně. 14 archů.

Hlasý lásky a věrnosti k slavnosti narození J. V. Františka Josefa I. dne 18. srpna 1851. Všem věrným Slovákům věnuje Václav Pok Poděbradský. V Prešpurku v tiskárně Šmidové.

Zažádování ze srdečného vrúceho citu ke svátku narození Jeho c. k. apošt. Jasnosti Františka Josefa I. spíval Martin Tamuskovič v Trnavě dne 18. srpna 1851. Tlačom Mich. Španrašta.

S e z n a m

pl. tit, p. p. zakladatelů, kteří r. 1855 a r. 1856 své vklady do Matice české doplatili.

R. 1855.

Č. 2869. Pan Štěpán Chládek, stud. z Hořelic, č. 2864. p. Frant. Hejtmánek, stud. z Hostomic, č. 2992. p. Jan Svoboda, kaplan ve Vetli, č. 2297. p. Ant. Lešetický, kněz cirk. v Soběslavi, č. 2933. p. Augustin Švarcer, stud. v Praze, č. 2965. p. Otto Beneš, stud. v Jičíně, č. 3061 p. Frant. Trnka, gruntovník v Nezdicích, č. 3137. p. Frant. Wiesinger, c. k. soudní adjunkt v Nimburce, č. 3876. p. Alois Šmllauer, stud. v Praze, č. 2630. p. Karel Kunz, stud. v Praze, č. 3172. p. Drahotin T. Weber, stud. v Jičíně, č. 3332. p. Rudolf St. Červený, stud. v Hradci Králové, č. 3289. p. Frant. Krása, farář v Obříství, č. 1969. p. Jan Prokoš, právník ve Vídni, č. 3002. p. Vinc. Rameš, kaplan v Libuni, č. 1398. p. Anton. Mýler, farář v Železnici, č. 2982. p. Jos. Jedlička, učitel na reální škole v Rakovníce, č. 3141. p. Jan Čermák, podučitel v Černém Kostelci, č. 3411. p. Václav Šmejce, kaplan v Žlunicích, č. 2795. p. Bernard Fechtner, právník v Praze, č. 3149. p. Václ. Jandečka, c. k. prof. v Hradci Králové, č. 3005. p. Ludv. Král, obchodník v Klatovech, č. 2543. p. Leop. Drož, farář v Potvoravě, č. 2957. p. Alois Kablík, stud. z Dobříše, č. 2958. p. Václav Krása, obchodník v Dobříši, č. 3097. p. Vinc. Korbelius, občan v Bukové, č. 3098. slečna Marie Anna Nesvalbová z Dobříše, č. 3112. p. Alois Ed. Hácha, stud. z Dobříše, č. 3250. p. Jos. Čermák, kaplan v Berouně, č. 3115. p. Dominik Gottwald, kaplan v Kosořicích na Moravě, č. 3362. p. Eman. z Friedberku, setník v c. k. gen. štábu v Praze, č. 2931. p. Frant. Tichý, úředník v Karabovicích, č. 4157. p. Jos. Schauer, hospodský z Bočvár, č. 1361. p. Jan Flíček, vychovatel v Pruském Slezsku, č. 2952. p. Bernard Boháček, kaplan v Mýtě na Zbirovsku, č. 3452. p. Frant. Frach, stud. v Praze, č. 3032. p. Václav Balcar, geometer při c. k. bernič. kom. v Temešváru, č. 956 p. Jan Haering, tajemník při magistr. Vodňanském, č. 3059. p. Josef Slavík, rolník ve Vysoké, č. 3772. p. Anton. Svoboda, očník v Kutné Hoře, č. 2874. p. Jos. Malický, stavitel v Praze, č. 2923. p. Jan Kliment, učitel v Praze, č. 3179.

p. Jan Jahn, c. k. ingénieur v Praze, č. 3548. p. Urban Plákyba, podučitel v Břeslavi na Moravě, č. 3352. slečna Emílie Sýkorová, ze Skuhrova u Rychova, č. 1771. p. Jan Svoboda, kaplan v Kolíně, č. 3139. p. Jos. Melík, učitel na hospod. škole v Rabině, č. 2674. p. Jan Černý, držitel hospodářství v Kladracích, č. 3398. p. Frant. Dostal, úředník v České Kamenici, č. 3407. p. Bernard Říha, mlynář v Píslu, č. 3863. p. Ignác Tauš, měšťan v Píslu, č. 2744. p. Hynek Šíbl, mistr knihařský v Píslu, č. 2936. p. Karol Kmínek, kupec v Píslu, č. 3249. p. Vilém Drahota Šmolcnop, stud. z Borouna, č. 3804. p. Jan Strouhal, adjunkt při c. k. podkr. úřadě v Píslu, č. 2724. p. Jos. Kurzweil, c. k. konc. praktikant v Praze, č. 3069. p. Frant. Kratochvíl, stud. z Milčechvost, č. 3459. p. Václav Macháček, stud. z Jilemnice, č. 2509. p. Jos. Vrabec, učitel ve Vamberce, č. 3119. p. Jakub Škarda, J. U. C. v Praze, č. 2947. p. Frant. Kohraus, stud. v Jaroměři, č. 3252. p. Michal Hornig, stud. v Praze, č. 3101. p. Jos. Reif, právník v Praze, č. 3105. p. Frant. Beck, kaplan v Karlí u Litomyšle, č. 3211. p. Jos. Minář, stud. v Praze, č. 2898. p. Vilém Šel, stud. v Praze, č. 3527. p. Jan Edelmanna, právník v Praze, č. 3225. p. Jan Šmíd, farář v Čochčicích, č. 2406. p. Frant. Wilhelm, c. k. úředník v Zámboce, č. 3265. p. Vinc. Horáček, katecheta v Přibrami, č. 3657. p. Ladisl. Stech, c. k. horní úředník v Přibrami, č. 3562. p. Martin Bonák, kooperátor v Kostelci, č. 3035. p. Ignác Hradit, prof. v Teresianum ve Vídni, č. 3336. p. Theod. Dobrušský, kooperátor v Třeboníně, č. XLVI. mladež duchovna sěmeništa zagrebakoga, č. 3206. p. Ferd. Frant. Leminger, stud. v Praze, č. 2120. p. Frant. Brádek, farář v Radnicích, č. 2923. p. Jos. Vranicaný, J. U. Dr., č. 3053. p. Jos. Mlynář, suppl. učitel v Praze, č. 2818. p. Ant. Drahotín Pytl, stud. z Mělníka, č. 2905. p. Vojtěch Šiman, kaplan na Sv. Hoře, č. 1208. p. V. Seidl, adjunkt a c. k. krajsk. soudu v Mostě, č. 3218. p. Leopold Hájek, oládek v Nasavřkách, č. 2148. p. Frant. Janda, administrator v Přistoupíně, č. 3460. p. Leopold Jenč, kaplan v Nížboru, č. 607. slečna Johanna Macháčková v Praze, č. 3057. p. Jan Spousta, obchodník v Hofomouci, č. 2888. p. Vojtěch Truhlář, farář v Nezdačově, č. 2739. p. Matouš Nikota, kaplan v Týně nad Vltavou, č. 3044. p. Ferd. Hugo Kaiser, stud. v Praze, č. 2678. p. Philipp Jenošek, aktuar v Kamenici nad Lipou, č. 3932. p. Klemens Flecher, technický úředník v Praze, č. 2703. p. Jan Boháč, rolník v Krásné Vsi, č. 3570. p. Ludv. Bezděka, stud. v Přibrami, č. 1945. p. Alex. Lamy, stud. z Ratiboře na Moravě, č. 3306. p. Vinc. Ryba, mlynář v Kuberne, č. 3004. p. František Chocenský, obchodník v Praze, č. 1026. p. Benč. Kulda, ředitel ochranné školy v Brně, č. 2843. p. Jan Neruda, praktikant při c. k. voj. účetně v Praze, č. 2685. p. Jos. Schreyner, kněz řádu Minorit v Praze, č. 3038. p. Simeon Dvořák, c. k. měřič u horního hejtmanství v Chomutově, č. 2220. p. Josef Erichleob, měšťan v Jičíně, č. 3585. p. Eman. Václ. Holeček, zák. na c. k. české hlavní škole v Praze, č. 3567. p. Eman. Holeček, mlynář s Bratkovic v Přibrami, č. 3259. p. Jos. Hammer, hospod. kancel. v Pakoměřicích, č. 2728. p. Josef Krupka, konc. praktikant při c. k. místodrž. v Praze, č. 2065. p. Antonín Skokan, kaplan v Zásnuvčích, č. 3212. p. Leopold Jelínek, c. k. ingénieur-assistent v Č. Třebové, XCIV. knihovna gymnasiální v Brně, č. 1435. p. Adolf Liboslav Novák, stud. v Praze, č. 3001. p. Vavřinec Sax, J. U. C. v Praze, č. 3143. p. Jos. Holný, Med. Cand., č. 4259. p. Jan Kubíček, stud. z Libaně, č. 3226. p. Frant. Charvát, mlynář na Zámboce, č. 2870. p. Jan Adámek, stud. v Jičíně, č. 3351. p. Ant. Šťastný, c. k. soudní adj. v Chřimově, č. 1534. p. Fr. Mětinický, měšťan v Polné, č. 2275. p. Hynek Skála, kaplan v Mal. Boru u Písku, č. 2282. p. Jan Topičovský, kaplan v Nepomuku, č. 3721. p. Karol Novák diurnista při c. k. okresním soudu v Prachaticích, č. 2555. p. Frant. Piller, farář ve Veleboře, č. 3696. Vojtěch Šafář, lučebník, č. 3628. p. Eugen Spálený, poručík v a. k. ulanském pluku, č. 2891. p. Bedřich Lunz, právník v Praze,

č. 2656. p. Jan Gross, posluchač práv v Praze; č. 3216. Jos. Malý Petr, rolník v Kloboukách v okresu Slanském, č. 1548. p. Dominik Fischer, učitel ve Slemence; č. CXIX. knihovna školní v Polné (darem p. Frant. Poimona), č. 3603. p. Frant. Kott, gymn. prof. v Gorici, č. 3214. p. Frant. J. Zoubek, posluchač filosofie v Praze, č. 3314. p. Bedřich Zajíc, mistr kloboučnický ve Vídni, č. 2190. p. Karel Leeder, J. U. Dr. ve Vídni, č. 3529. p. Ant. Berger, podučitel na dívčí škole v Polčce, č. 1520. p. Frant. Karel, kaplan u sv. Mikuláše v Praze, č. 3009. p. Frant. Dvořák, oud řehole sv. Benedikta v Břevnově, č. 3042. p. Jan Reiner, předgosta c. k. okresního úřadu v Planici, č. 866. p. Jos. Rechiagel, kaplan v Českém Dabu, č. 3363. p. Ludvík Hauner, c. k. kancelista v Horažďovicích, č. 3859. p. Jan Janata, mlynář Václavský v Krkonoších, č. 2700. p. Ferdinand Hartmann, úředník v Nepomýši, č. 2942. p. Alois Esfenberger, kaplan v Hořicích, č. 1629. p. Ferd. Gütler, J. U. C. v Praze, č. 3423. p. Leopold Novák, obchodník v Čechovicích, č. 3539. p. Frant. Hřaba, mlynář z Koloděj, č. 3297. p. Jos. Braníš, měšťan v Příbrami, č. 3574. p. Alois Beneš, kaplan v Sukdole, č. 3507. p. Antonín Stark, stud. v Praze, č. 2794. p. Štěpán Fišer, právník v Praze, č. 1370. p. Venceslav V. Hubka, c. k. úředník v Hradci Králové, č. 3234. p. Jan Plucha, kancelářský při c. k. okresním úřadě v Semilech, č. 3342. p. Jan Feiler, měšťan a obchodník v Planí, č. 3612. p. Jos. Koutský, syn rolníkův v Račkovicích, č. 3420. p. Moric Vambora, kupec v Heřmanově Městci, č. 3723. p. Jos. Skultěty, c. k. sekretář v Kočkomědě, č. 3646. p. Václ. J. Zouzal, obchodník v Jaroměři, č. 3416. p. Frant. Jira, účetní při horním úřadě ve Stříbře, č. 3340. p. Jan Scholz, stud. v Č. Lípě, č. 3403. p. Jan Nep. Konečný, soukromník v Pardubicích, č. 3261. p. Václav Šrámek, stud. na Peruci, č. 3432. p. Filipp z Harrasovských, právník ve Vídni, č. 2792. p. Frant. Vřha, učitel v Praze, č. 1000. p. Jos. Pečírka, Med. Dr. č. 3693. p. Václav Maria Šimáček, stud. z Láně, č. 3481. p. Frant. Vojádek, kaplan v Kněžovsi, č. 3442. p. Jan Herold, měšťan a obchodník v Rakovanech, č. 3367. p. Jos. Tauber, kooperátor v Trautve u Moravské Třebové, č. 3328. p. Jan Spanihel, podučitel na Buštěhradě, č. 2938. p. Rudolf Veselý, koncipient při c. k. komorním úřadě v Mladé Boleslavi, č. 3366. p. Eduard Vymětal, kooperátor v Buchlovicích na Moravě, č. 3530. p. Ant. Čulda, měšťan a mlynář v Praze, č. 3589. p. Frant. Malota, kooperátor ve Vlkoši na Moravě, č. 2786. p. Frant. Kapiš, kaplan ve Skutči, č. 3665. p. Karel Omast, vikář u sv. Maurice v Kroměříži, č. 3392. p. Jan Jandera, obchodník v Ouhli nad Orlicí, č. 3500. p. Frant. Šorejs, kaplan v Loukově, č. 3610. p. Frant. Dvorský, stud. v Mladé Boleslavi, č. 3963. p. Jan Vyháček, lékárnický v Praze, č. 3389. p. Eduard Klots, J. U. Dr. v Příbrami, č. 3247. p. František Wunše, koncipista při centr. úřadě katol. Auersperka, č. 3229. p. Ant. Kněžísl, počítavodoucí cukrárny v Novém Bydžově, č. 3522. p. Václ. Kalenda, bohoslovce v Hradci Králové, č. 3596. p. Jos. Votočka, kaplan v Štěpanovicích, č. 3551. p. Václav Chabr, učitel na dívčí škole v Jindř. Hradci, č. 3526. p. Václav Dvořák, c. k. soudní aktuar v Mohelnici na Moravě, č. 3286. p. Jan Kalina, diáknista v Chrudimi, č. 3575. p. Jan Lorenz, akcess. u kníž. hospod. úřadu v Libějicích, č. 3561. p. Frant. Xav. Fortiér, býv. c. k. okresní soudce ve Veselí, č. 2758. p. Jan Zlutičský, horník v Chrástě u Českého Brodu, č. 3042. p. František Křivka, administr. fary v Mutěnicích, č. 3455. p. Jan Janoušek, farář v Třebíči, č. 3425. p. Jos. Svorec, stud. v Praze, č. 2380. p. Jindřich Šolc, stud. ze Sobotky, č. 3666. p. Jan Machata, učitel v Oseku u Kolma, č. 3473. p. Jos. Synek, stud. z Velkého Ždíkova, č. 3414. p. Jos. Nadvěd, rolník v Kloboukách u Slaného, č. 3634. p. Jan Zatecký, studující techniky v Praze, č. 3621. p. Frant. Nápravník, gruntovník v Záleňicích, č. 3674. p. Ant. Jos. Hlávka, c. k. aktuar v Praze, č. 3230. p. Jos. Břetisl. Schochl, stud. v Praze, č. 3490. p. Eugen Ig. Řihošek, oud řádu kapuc. v Oseku v Slavonaku, č. 3224. p. František Bukvička, podučitel z Dobruvice, č. 3480. p.

Jos. Křičák, kaplan v Niklešech na Moravě, č. 3534. p. Vinc. Miska, M. Dr. v Ounoši, č. 3384. p. Karel Křizan, ev. kněz v Zárječi v Uhřích, č. 3308. p. Anton. Horáček mladší, měšťan Pražský, č. 3573. p. Bogusl. Ed. Kleszczynski, vrchní inžen. ve Vídni, č. 5408. p. Václav Konatí Bauer, studující z Klobuk u Slaného, č. 4286. p. František Čermák, úředník ze Samčova, č. 3271. p. Antonín Suchý, kreslící v Českém Dubě, č. 3547. p. Karel Svoboda, stud. v Praze, č. 3385. p. Věkosl. Milota, oud řádu pobožn. škol ve Vídni, č. 3627. p. Dominik Knobloch, adjunkt na podreální škole v Mušné Hoře, č. 3436. p. Konstantin Křepelka, kněz řádu svat. Františka v Turnově, č. 3487. p. Frant. Melč, občan v Mutějovicích, č. 3303. p. Vilém Daníček, stud. v Praze, č. 3353. p. Jan Mašek, učitel v Kostelci nad Orlicí, č. 3379. p. Václav Štípl, stud. ze Sobotky, CXVIII. kaibovna c. k. university v Holomouci, p. Vojt. Zelinka, čekatel na c. k. české hlavní škole v Praze (s nadání na památku Jungmanovu), p. Jakub Vondrák, zlatník ve Vídni.

R. 1856.

Číslo 3428: pan Anton. Sysel, kaplan v Novém Bydžavě, č. 3686 p. Jos. Výhan, c. k. krajský rada v Táboře, č. 3488, Adolf Popelka, c. k. krajský rada v Kojicích v Uhřích, č. 3417. p. Josef Setlík, prof. na reální škole v Celovci, č. 3330. p. Jan Gross, c. k. horní úředník na Krušné Hoře, č. 3519. p. Frant. Xav. Bohutínský, stud. z Obory u Křivoklána, č. 3594. p. Frant. Jozbera, kněz církevní diocese Králové-Hradecké, č. 3343. p. Matěj Procházka, prof. v Brně, č. 3317. p. Matěj Stáříny, dr. a učitel na biskupském lyceu v Nitře, č. 3318. p. Jan Durčák, dr. učitel mravovědy tamtéž, č. 3319. p. Martin Šuchter, dr. a učitel mathem. tamtéž, č. 3320. p. Mikoláš Tigó, dr. a učitel církevního práva tamtéž, č. 3321. p. Frant. Machay, učitel východních jazyků tamtéž, č. 2946. p. Karel Hála, lékárník v Jaroměři, č. 3305 p. Jos. Ctibor, gymn. katecheta v Písku, č. 3605. p. Karel Eugenhäler, stud. v Rakovníce, č. 3325. slečna Milada Sianařová, dcera kupce v Praze, č. 3503. pan Jan Kř. Batka, stud. v Praze, č. 3130. p. Václ. Fr. Hejtmánek, učitel v Nedvězí u Poličky, č. 3606. p. Jos. Knobloch, zámečník v Rakovníce, č. 3220. p. Karel Lomm, stud. v Praze, č. 3622. p. Václav Sírada, rolník v Brzánkách, č. 3504. p. Ant. Hauslohner, fabrikant v Hejmannově Městci, č. 3612. p. Jan Herman, adjunkt při polesním úřadě v Protivíně, č. 3099. slečna Josefa Růžena Bouřová z Karlína, č. 3674. pan Karel Linhart, stud. v Rakovníce, č. 3722. p. Ondřej Rojko, kaplan Divínský, č. 3361. p. Josef Lisý, hospod. úředník v Mořovicích, č. 3654. p. Karel Hail, obchodník a měšťan v Příbrami, č. 3067. p. Jan Zahourek, gymn. prof. v Levoči, č. 3453. p. Em. Weber, stud. na reální škole v Praze, č. 3444. p. Eman. L. Engel, stud. v Praze, č. 3744. p. Ant. Langer, hospod. ředitel v Heralci, č. 3429. p. Pavel Vejnar, mlynář v Hrabčově, č. 3095. p. Václav Smejkal, učitel v Jaroměři, č. 3431. p. Rudolf Veselý, právník ve Vídni, č. 3877. p. Hlynek Schetz, sládek v Mořevěch Beřkovicích, č. 3294. p. Josef Maria Odl, občan v Mořovicích, č. 3550. p. Podměřil, učitel na hlavní škole v Pelhřimově, č. 3333. p. Robert Karel, stud. v Praze, č. 3364. p. Augustin Pilař, kooper. v Nové Pace, č. 3310. p. František Škoula, správce cukrářny v Konopišti, č. 3300. p. Ferdinand Vořalík, správce velditay na luh tamtéž, č. 1798. p. Jan Mazanec, prof. gymn. v Opavě, č. 4322. p. Čeněk Kotál, stud. v Česk. Budějovicích, č. 3549. p. Theodor Schulz, žák na hlavní škole v Pelhřimově, č. 3450. p. Ant. Dostálek, rolník v Hejnicích, č. 2622. p. Hippolyt Spěšlý, Píseň, právník z Prahy, č. 3600. p. Jindř. Ryzvoda, stud. techniky v Praze, č. 3298. p. Vojt. Hampel, obchodník v Příbrami, č. 3475. p. Václav Schulz, občan z Chotébova, č. 3926. p. Jan Smrč, podučitel v Ounčovicích, č. 3468. p. Jos. Stocký, lékárník v Písku, č. 2819. p. Jos. Doucha, gymn. professor

v Levoči, č. 3707. p. Jos. Todl, obročník v Pozdní, č. 3360. p. Václ. Alois Zizka, syn učitelův z Chrasti, č. 3400. p. Justin Jan Koblása, kněz řádu praemonstr. v Praze, č. 1064. p. Jos. Schiller, ev. kaz. v Libštátě u Lomnice, č. 3047. p. Vojtěch Em. Záleský, stud. z Lochovic, č. 3659. p. Anton. Zink, měšťan a obchodník v Přibrami, č. 3299. p. Jiří Skočeňdopole, ředitel kostelní hudeby v Přibrami, č. 3344. p. František Gregor, právník ve Vidni, č. 2813. p. Jan Fiedler, lékárník v Křínči, č. 4340. hraběnka Juza z Thuna a Hohensteina, č. 3757. pan Vincenc Mlejnek, kaplan v Čermáně, č. 3296. p. František Štíbor, měšťan v Přibrami, č. 2926. p. Josef Budil, důchodník v Hostomíci, č. 2506. p. Gustav Borzděch, Med. Dr. a školní radní v Bukovině, č. 3964. p. Frant. Primes, bohoslovec v Holomouci, č. 3408. p. Jan Koňánek, farář v Zlaté Olešnici, č. 2882. p. Frant. Šimandl, J. U. C., č. 3482. p. Bohusl. Klein, syn měšťana z Josefova, č. 3653. p. Jos. Kubín, příruční při c. k. kraj. soudu v Praze, c. knihovna školy městské v Pethřimově, č. 3673. p. Jos. A. Šrámek, bisk. konsist. registrátor v Hradci Králové, č. 3370. p. Jan Klas, diurnista při c. k. okres. úřadě v Chabařově, č. 3409. p. Josef Fikár, žák z Hr. Králové, č. 4053. p. Martin Cyprian, c. k. úředník ve Viníkách v Haliči, č. 3219. p. Jan Polák, zámečník ve Vidni, č. 3749. p. Lud. Stanisl. Kolínský, obchodník v Planě, č. 2883. p. Jindřich Gerstenkorn, lékárnícký na Mělníce, č. 3801. p. Václav Vodilek, farář ve Vrbně, č. 3742. p. Jan Martinec, úředník při c. k. finanční direkcí v Hr. Králové, č. 3728. p. Ant. Svoboda, stud. v Praze, č. 3102. p. Václ. Pokorný, rolník v Hořejších Beřkovicích, č. 3636. p. Josef Hromádka, klempř v Bystřici na Moravě, č. 3157. p. Josef Trapp, kaplan v Plzni, č. 3727. p. Václ. Sedláček, podučitel v Brandeje nad Labem, č. 4353. p. Hynek Janda, čekatel na c. k. české hlavní škole v Praze (z nadání na památku Jungmanova), č. 3678. p. Frant. Koutský, měšťan v Praze, č. 3493. p. Václav Řičák, kaplan v Přestěcích, č. 3715. p. Jan Konrad, učitel v Lipnici, č. 2562. p. Em. Stambach, stud. z Petrovického u Klatov, č. 3716. p. Anton. Antoš, učitel z Buštěhradu, č. 3312. p. Jan Vavřina, revident v Praze, č. 3267. p. Anton Štika, farář na Slivici, č. 3464. p. Josef Kronberger, farář v Střebřsku, č. 2894. p. Jan Přerovský, kaplan v Kutné Hoře, č. 2895. p. Albin Laußmann, absolvovaný právník v Praze, č. 3712. p. Adolf Patara, stud. na malostr. gymn. v Praze, č. 1824. p. Jan Hejtmánek, učitel v opatrovně Karlově, č. 2627. p. Karol Rubin, úředník při c. k. stavitelství v Praze, č. 3773. p. Jaroslav Poltner, lékárnícký ve Vidni, č. 3217. p. Václav Valoušek, official při c. k. státní učtárně v Praze, č. 3155. p. Jan Skrovný, kancelista při c. k. okres. soudu v Turnově, č. 3900. p. Frant. Srdínko, právník v Praze, č. 3156. p. Anton. Tichý, žák z Náchoda, č. 3795. p. Josef Zitka, žák na c. k. české reálné škole v Praze, č. 2567. p. František Jandourek, Med. Dr. v Rožďalovicích, č. 4067. p. Ant. Huhn, žák na c. k. reálné škole v Praze, č. 3916. p. Boh. Janáček, syn sládkův v Tupadřích, č. 4009. p. Emanuel Houška, poštovní úředník ve Slaném, č. 3947. p. Kornelius Lederer, právník v Praze, č. 3935. p. Vincenc Kovářík, adjunkt katastrální v Praze, č. 3021. p. Jan Vaněk, J. U. C. v Praze, č. 3849. p. František Jan Jouza, sedlák z Mochova, č. 3743. p. Jan Jos. Tichý, stud. z Náchoda, č. 3365. p. Václ. Vepřek, stud. v Praze, č. 2271. p. Jan Suchánek, učitel na farní škole v Golčově Jenkově, č. 3760. p. Alois Hofrichter, ingénieur-assistent v Sellie, č. 3022. p. Václav Joura, rolník v Hořejších Beřkovicích, č. 3018. p. Josef Polák, polešný v Jeňovsi, č. 1901. p. Josef Husner z Arthy, prof. a doktor lékařství, č. 3955. p. Tad. Hauff, c. k. úředník při železném dráze ve Vidni, č. 2962. p. Em. Bubenský, stud. v Praze, č. 3223. p. Frant. Fišer, stud. v Jindřichově Hradci, č. 3496. p. Eduard Böhm, lékárnícký z Kostelce nad Orlicí, č. 3857. slečna Kateřina Kartáková, z Českých Budějovic, č. 3724. pan Jan Kovářík, hospodářský adjunkt ve Filipově, č. 3827. p. Hugo Heller, stud. z Ploskovic, č. 3805. p. Felix Francesconi, c. k. prof. na universitě Pražské, č. 3912. p. Ferdin.

Plachý, bohoslovec v Praze, č. 3942. p. František Potůček, učitel v Kolíně, č. 3239. p. Václav Tieftrunk, setník-auditor v Záhřebě, č. 3776. p. Josef Týnecký, stud. v Litoměřicích, č. 2973. p. Petr Stuchl, učitel v Týně nad Vltavou, č. 3770. p. Josef Brevis, syn učitelův ve Chvojenci, č. 3020. p. Jan Monopásek, učitel na reální škole v Mostě, č. 2969. p. František Josef Koutský, kupecký v Heřmanově Městci, č. 3835. p. František Pražák, stud. v Budějovicích, č. 2710. p. Frant. Kaloušek, učitel v Oknech v Bukovině, č. 3748. p. Ant. Koch, rolník ve Mcelích, č. 3875. p. Josef Jan Karmasin, stud. z Radouše, č. 2781. p. Theodor Neureutter, Med. Dr. v Praze, č. 4261. p. Alex. Feodosovič Hillferding, c. ruský konsul, č. 4216. p. František Xav. Malinowski, pleban v Komorníkách u Poznaně, č. 3807. p. Martin Svatoslav Hankevec, právník v Praze, č. 3813. p. Karel Oldřich Kvěch, kněz řádu penomenstr. v Praze, č. 3861. p. Alois Frýdek, bohoslovec v Hradci Králové, č. 3892. p. Anton. Frodl, bohoslovec tamtéž, č. 3893. p. Václav Novotný, bohoslovec tamtéž, č. 3896. p. Jan Komárek, bohoslovec tamtéž, GX. kaiserova gymn. Jičínského, č. 3843. p. Jan Kuřina, právník v Praze, č. 3862. p. Vilém Procházka, zadravník v Minkovicích, č. 3824. p. Ant. Kasperides, c. k. listovní ve Veselí, č. 3826. p. Jan Procházka, důchodní obce Maximěstské, č. 3675. p. Martin Hattala, kněz cirk. a e. k. prof. na universitě Pražské, č. 3685. p. Michal Chrástek, prof. cirk. práva v Banské Bystrici, č. 3953. p. Václav Koutský, žák na reální škole v Hradci Králové, č. 4017. p. Eduard Lusk, stud. v Praze, č. 3378. p. Anton. Commerci, stud. techniky v Praze, č. 3542. p. Arthur Villigh, Med. Dr. a cis. kr. prof. v Holomouci, č. 3880. p. Jos. Štěpán, horní úředník na Buštěhradě, č. 3166. p. Frant. Haesper, stud. v Německém Brodě, č. 3922. p. Jos. Seisser, lékárník v Praze, č. 3215. p. Jan Bernáček, rolník v Kokevích, č. 3938. p. František Prokop Procházka, kaplan v Čírkvici, p. 3841. p. Anton. Dudík, kooperátor v Hrubém Týnci, č. 2552. p. Frant. Brádka, stud. v Praze, č. 3236. p. Frant. Heyduk, c. k. aktuar v Mladé Věži, č. 3290. p. Tomáš Marék, Med. dr. Kroměříži, č. 3816. p. A. Melichar Mlčoch, kooperátor v Štáblovicích, č. 3917. p. Jan Petr, c. k. úředník při hutích v Stražicích, č. 2876. p. Vinc. Tuček, úředník při c. k. zemském stavitelském ředitel. v Praze, č. 3878. p. Josef Patocka, studující ze Sklenavice, č. 3194. p. Josef Kristen, studující techniky v Praze, č. 3745. p. Václav Vychodil, farář v Benešově na Moravě, č. 3729. p. Josef Barták, kaplan v Holešově na Moravě, č. 3976. p. Ludvík Hřeboš, farář Sielnický v Uhřích, č. 3869. p. Antonín Veselý, aktuar u nejvyššího p. biskupa Nitranického, č. 425. p. Jan Kory, polní kaplan v Mohuči, č. 2381. p. Petr Hamák, c. k. podporučík v Štýrsku, č. 3717. p. Josef Rokoň, kaplan v Malšvicích u Tábora, č. 3895. p. Karel Svoboda, právník v Praze, č. 3973. p. Josef Ullrich, c. k. ingénieur v Zemaní, CXXVI. škola Nepomucká, č. 3597. p. Josef F. Friedrich, učitel na reální škole v Chomutově, č. 3987. p. Josef Vilímek, stud. v Hradci Králové, č. 4000. p. Antonín Hleník, učitel kreslení na reální škole n. sv. Jiří v Uhřích, č. 3986. p. Karel Štastný, c. k. úředník alba v Lábechovicích, č. 3928. p. Frant. Tauer, právník v Praze, č. 3829. p. Frant. Heinrich, ingénieur-assistent v Bohumíně, 4011. p. Frant. Vorlíček, farář v Bohdaneči, č. 3897. p. Frant. Kříhl, bohoslovec v Hradci Králové, č. 3910. p. Josef Munzer, syn mistra bednářského tamtéž, č. 3884. p. Karel Mužík, podnikatel v Kuklenách, č. 3908. p. Vilém B. Helrich, stud. v Hradci Králové, č. 3833. p. Antonín Havel, stud. tamtéž, č. 3705. p. Jos. Reichert, stud. tamtéž, č. 3905. p. Jan Horák, stud. tamtéž, č. 3335. p. Frant. Šperk, stud. v Praze, č. 3641. p. Antonín Melichar, lékárník v Bozkovicích na Moravě, č. 3950. p. Hynek Fiala, c. k. kancelista v Milevsku.

Návěští p. p. zakladatelům Matice české.

Každý zakladatel Matice české, jenž by chtěl, aby se mu knihy Matice zasílaly od expedice, od sboru Matičního k tomu ustanovené, zašle 20 kr. st. k sekretáři Musea král. Českého s frankovaným dopisem, v němž udá adres, pod kterým by se mělo zasílati, a pošle zároveň svůj základní listek, který se u sekretáře tak dlouho chovati bude, jak dlouho bude měti trvati zasílání.

Zaslaných 20 kr. stříbra jest odměnou expeditora spolu s útratami za početní vosk a jiné potřeby na obálku na jeden rok, po kterém, je-li další zasílání libo, opět 20 kr. se skládá.

Zasílání bude se stáovati zasílacím listem po poště na útraty zakladatele čtyřikrát za rok, totiž pokaždé hned po vyjití nového svazku časopisu musejního. Jiné spisy Matiční budou se dle pravidla zasílati pokaždé zároveň s nejbližším svazkem časopisu.

Pouhé jednoduché svazky časopisu musejního mohou se zasílati pod knižovou obálkou, však jen těm zakladatelům, kteří by napřed buď poštovské známky, potřebné ke frankování takových zásilek, buď nějakou peněžitou zálohu k opatření jich sekretáři musejnímu zaslali. Útraty takovéto zásilky jednoho svazku přišly by dle tíže jeho asi na 8 až 10 kr. st., bez rozdílu vzdálenosti.

Zakladatelé, bydlící v jednom místě, kteří by chtěli docílit levnějších útrat zasílání, mohou se sjednotit o společný adres, pod kterým se jim zasílati bude ve společné obálce.

Sekretář musejní zaznamenává jména přihlášených zakladatelů i s jejich vklady do zvláštní knihy, oznamuje před každou zásilkou expeditorovi počet přihlášených i způsob, jímž by se komu zásilka měla dfti, a vydává mu k tomu základní listy k vyzdvižení knih od kněhkupec i dle okolností potřebné známky poštovské neb peníze k jich opatření.

Expeditor povinen jest vykázáti se sekretáři s řádného obrácení známek neb peněz k ustanovenému účelu ukázáním jemu přílepených poštovských známek na všech exemplářích zároveň, prvé než je odešle; po zásilece pak má odvésti sekretáři poštovské recepty i základní listy Matiční.

Po tomto výkaze vyplácí jemu sekretář odměnu, jemu za celou čtvrtletní zásilku náležející, počítajíc 3 kr. st. na jednoho zakladatele bez rozdílu, zdali se zasílání děje pod společnými nebo jednotlivými adresy.

Sekretář chová recepty u sebe až do projití poštovské reklamční lhůty.

Zakladatel, jenž by se stal zmátek ve zásilce, má se nanejvýš do týdne před touto reklamční lhůtou (počítajíc začátek její od 5. Ledna, 5. Dubna, 5. Července a 5. Října) hlásiti o svou věc frankovaným dopisem k sekretáři musejnímu; děle neručí sbor za povinnost zásilku.

Také má zakladatel každou změnu v adrese řádně a v čas oznámiti týž způsobem sekretáři musejnímu, i nese sic škodu s útrat poštovských, ješto by pošly sboru Matičnímu ze špatného zasílání. Totéž platí, kdyby útraty takové pošly z nesprávného udání adresu.

*Od sboru musejního pro vědecké vzdělání
řeči a literatury české.*

ČASOPIS
MUSEA
KRÁLOVSTVÍ ČESKÉHO.

~*~ 1857. ~*~

REDAKTOR: VÁCLAV NEBESKÝ.

JEDENATŘICÁTÉHO ROČNÍKU

SVAZEK DRUHÝ.

V PRAZE.
NÁKLADEN MUSEA KRÁLOVSTVÍ ČESKÉHO.

Poněmčili Slované lüneburští a jejich zvláštnosti.

Od J. B. Malého.

Jedna z nejtemnějších stránek dějin lidských, které citlivá srdce jednak hlubokou útrpností jednak hrůzou a ošklivostí naplňují, jest vyhubení četných a statečných národů polabských Slovanů, kterýžto skutek pro ukrutnost, s jakou vykonán byl, od samých Němců byl přirovnáván k vražednému zahlázení od Španielů indianského plemene v Americe. Sídla těchto nešťastných národů sáhala podél Baltického moře od řeky Odry až k holštýnskému městu Kielu, na jih pak prostírala se až k samému Labi, ba místy šfíla se i na levém břehu této řeky dosti daleko; mimo to pojímala v obvod svůj některé ostrovy v Baltickém moři, z nichž nejhlavnější byly Ranský, Volínský a Femerský. Hlavní národové slovanští v těchto krajinách byli tři: *Lutici* čili *Veleti*, bydlící ve východní části prostoru námi naznačeného; *Bođrici*, západní sousedé předešlých; konečně *Srbové* v obojí Lužici a v Sasích. Tito však hlavní národové rozdělení byli na množství menších větví, kteréžto Šafařík ve svých Starožitnostech, pokud mu známy byly, zejména vyčítá. Ze všeho toho slovanského obyvatelstva severních Němec zachovaly se na naše časy toliko skrovné zbytky Srbů v Lužicích, kteří dosaváde užívajíce jazyka slovanského, ač. na mnoze němčinou pokaženého, v poslední době i k jakési literární činnosti se probudili, čímž však dosaváde nezlepšil se podstatně jejich stav mezi životem a smrtí. Všecko ostatní Slovanstvo mezi Labem a mořem Baltickým poněmčeno jest násilím úplně, a to z větší části již v dobách od nás tak vzdálených, že o jeho vnitřním životě, o jeho jazyku a mravech máme jen velmi nedostatečných a chatrných zpráv. Známa jest

nám někdejší evropská sláva přímořských jeho měst s nádhernými božišti svými, známy krvavé jejich války s Dány a Němci, známo konečně národní záští mezi Lutici a Bodrici, které nemálo uspíšilo pád těchto slovanských kmenů — avšak o způsobu jejich domácnosti, o jejich mravích, společenském obcování, o zvláštních jejich obyčejích, jejich mluvě víme pramálo, a to jen z dosti chudých a na mnoze stranných zpráv jejich nepřátel. Vše tedy, cokoliv slouží k nějakému rozmnožení těchto vědomostí, buďsi třeba v míře dosti skrovné, má zajisté do sebe zvláštní zajímavost, pro nás pak tím větší, ješto se vztahuje na kmeny nám blízko přibuzné.

Že smíšení v těchto krajinách krve slovanské s germanskou dalo obyvatelstvu severního Německa ráz obzvláštní, prospěšně mírnící prvotní drsnost poslednějšiho plemene, ješt věc dávno uznaná; že by však byly krajiny, jejichž původně slovanští obyvatelé i po zněmčení svém (zvláštní výminkou teprv novějším) zachováli tolik ze svých národních zvláštností, že tím naskrze se liší od svých sousedů původu germanského, to dosaváde většímu obecenstvu více jenom z nejistých pověstí nežli z určitých zpráv bylo povědomo. Míníme zde poněmčilé Slovary v hanoverské provincii Lüneburku, o nichž podati hodláme svému čtenářstvu některých bližších zpráv.

Dosaváde obmezovala se známost o těchto chatrných pozůstatcích tak četného druhdy národu, vedle jiných některých od rozličných spisovatelů podaných zpráv, hlavně na to, co o nich napsal pastor Henning na začátku předešlého století v předmluvě k svému „Vocabularium vendicum“, jenžto co rukopis nalézá se v c. k. universitní knihovně Pražské a z něhož Dobrovský v Slovance výtahy podal. Dle jeho svědectví slovanština v Lüneburku za oněch časů již právě domírala, o čemž doslovně praví:

„Za nynějších dob (okolo 1706—1709) mluví zde jenom ještě někteří ze starších lidí vendicky, a toho sotva se opovžují před svými dětmi a jinými mladíky, poněvadž by se jim vysmáli. Neboť těmto, mladým, ješt mateřský jazyk jejich tak protivný, že ho ani poslouchati nechťejí, neřku-li jemu se učití.

Pročež bez pochybnosti jest se nadíti, že ve 20, nejdéle v 30 letech, když staří zemrou, také jazyk vyhyne, a že pak nebude slyšet žádného Venda zde jazykem svým mluvit, byť za to někdo i mnoho peněz dáti chtěl.“ Tomu poněkud na odpor praví na jiném místě: „A bylo mně vypravováno o zdejších Vendech, kteří vždy bývali národ hrdopysný *), že žádný Němec nemohl mezi nimi vydržeti. Soužilif ho tak dlouho, až ustoupil. A kdyby i některý z nich se byl chtěl německy učiti, musel za to nejhorší hanu snášeti **).“ Slova tato ukazují na větší tuhost a setrvačnost toho lidu, nežli by z prvnějšího Henningova udání souditi se dalo; a v skutku zdá se, že konečně vyhynutí jazyka slovanského v Lüneburku nenastoupilo tak rychle, jako Henning se domníval.

Büsching, psavší před sto lety, praví o obyvatelích okresu Daamenberského (slov. *Wojkum* neb *Vojdors*), že již nemluví vendicky, poněvadž prý jim bylo užívání té řeči zapovězáno; což vždy připouští výklad takový, že sice pro záповěd a veřejnosti svého mateřského jazyka neužívají, ovšem pak v soukromí mezi sebou. A skutečně dokládá Šafařík ve svém Národopisu: „Ačkoli nás Potocki a Adelung ujistovali, že jazyk Drevanův již dávno docela vymizel, však nicméně nejen Wersebe v jednom ze svých nedávných spisův, nýbrž i očití svědkové z oné krajiny tvrdí, že on ještě i podnes v soukromnosti rodin a jako v ukrytosti po některých vesnicích trvá.“ S tím se dobře srovnává novější jedno svědectví německé: „Asi před třiceti neb čtyřiceti lety umělo prý v hanoverských okresech Luchově a Vustrově ještě několik starých lidí vendicky mluvíti.“

Toto poslední svědectví vyňato jest ze spisu: „*Wendische Weiden. Erzählungen aus dem wendischen Volksleben von Eduard Zichen.* Frankfurt a. M. Verlag von Meidinger Sohn und Comp. 1854.“ Spisovatel této knihy náleží rodině od mnoha let uprostřed těchto „Vendů“ žijící, pročež, jak v předmluvě udává,

*) (welche jederzeit eine hochmüthige Nation gewesen.)

**) Přirozený to následek nešetného se k nim chování Němců, o němž též Henning vydává toto svědectví: „Němci, slyšece mluvit někoho vendicky, prsty máh ukazovali a posměch a něho máh.“

příležitost měl lecos viděti a slyšeti, co by snad jiným při nejbudlivějším pátrání bylo skryto zůstalo, i podává ve spise svém mnohé zajímavé zprávy o povaze a obyčejích těchto poněkudliých Slovanů — vítaný to příspěvek k rozmnožení známostí našich o tomto lidu. Při tom i ta okolnost slušného uznání zaslouhuje, že v celé té knize ani nejmenší stopy nějakého národního stranictví se nenalezá — řídký to úkaz při Němci dotýkajícím se Slovanů. Vyznáváme, že spis Ziehenův, jakož nám dal podnět k sepsání toho článku, poskytl nám i větší část materiálu k němu, kterýžto my pro snadnější přehled na více oddělení jsme roztrídili. Budeť si z toho čtenář vždy utvořiti moci jakýs takýs obraz o zvláštním národním životě těchto Slovano-Němců, ve kterém potká se s mnohým jemu odjinud, ba snad z nejbližšího okolí známým rysem, avšak i lecos nového, aneb aspoň jiný variant slovanského mravu nalezne, což předmětu zvýšené zajímavosti dodá.

Sídla Ilneburgských „Vendů.“

Pamětihodno jest, že území tohoto zvláštního národka nenalézá se, jak by přirozeněji bylo se domýšleti, kdesi v středu a jádru někdejších bydlíš polabských Slovanů, kam cizí mrav a jazyk teprv později a jenom stěží vnikl — nýbrž na samém jejich pokraji při pomezí čáře mezi plemenem slovanským a germanským: na levém pobřeží labském po obou stranách řeky Jesny (Jeetze, Jetzel). O hranicích „vendické“ této krajiny dokládá Ziehen poněkud všeobecně, že od západu od řeky Ilmenau (Jilemná ?) nalezneme sotva které „vendické“ jméno vesnice (kaum einen oder den andern vendischen Dorfnamen), kdežto prý většina vsí mezi řekami Labem a Ilmenau má jména slovanská. Ba i taková prý místa se jmény německými, která porůznu v starých župách (Gauen) „vendických“ ležice, nejspíše od Germanů založena jsou, mají nyní právě „vendické“ obyvatelstvo. Celá tato krajina, již Němci nazývají „das Wendland,“ dělila se na čtvero žup, zvaných *Drawa* (Drevany), *Chain* (Chejny ?), *Nering* čili *Öring* (?) a *Louwigau* (Hlíňany). Dre-

vani byli většev Bodriců, a jméno toto, poleha krajiny i místní podání, vše shoduje se v tom, že títo hannoverští „Vendové“ považovali se musejí za potomky onoho národu. Zieher odvádí původ jejich od oněch Bodriců, kterým Karel Veliký r. 804 vyhnal sídla okolo Arendského jezera v Starých Markách, přesadiv z té krajiny na ústí Sasův do rejsnských Frank a do Klondonsku. O tomto skutku zmiňuje se Šafařík (Starož. str. 845) v tato slova: „Po dokončení třicetileté války se Sasy mirem Soteským (805) ztrestal Karel zpouru Sasův zalabských, věrnost pak svých Bodricův odměnil tím, že Sasy převeď hloub do Francie, zemi jejich dal těmto v držení, s čehož však potom, když onine po sedmi letech (812) z tohoto zavedení zpátky propuštěni byli, a ještě více za Ludvíka Pobožného (ok. 815) zase sešlo.“ Na str. 906 Starož. praví pak Šafařík jmenovitě o krajině lüneburských „Vendů.“ „Kdy, odkud a jak Slované títo sem se dostali, nevědome.“ Z toho patrně, že Šafařík zasahování Slovanů už do těchto krajín pokládá za něco obzvláštního; ačkoliv jim nepřisuzuje původ od oněch Bodriců, kteří od Karla Velikého usazeni byli na místo Sasů z pokuty přesídlených. Budiz nám dovoleno, projevit své mínění o této věci v ten způsob, že, *ustahuje-li se ono usazení Bodriců od Karla Velikého v zemi Saskou také na tuto krajinu*, nic nevadí přijmouti, že i po navrácení se předešlých saských obyvatelův, valná část nových osadníků slovanských na půdě jednou zaujaté se zdržela. Vlastní slova Šafaříkova svědčí, že zpět uvedení Sasů do předešlých sídel svých nestalo se ani tak rychle ani úplně.

O zeměpisné povaze krajiny této praví Zieher: „Jakost půdy jest velmi rozdílná. Kdežto okrátek mezi Labem a Jesnou, pak nížiny u. poslednější řeky a potoků do ní se vlévajících skoro naskrze mají půdu velmi úrodnou, jest severozápadní část „Wendlandu“ pokryta rozlehlými ladami a lesy, z kterýchžto posledních obzvláštní zmínky zasluhuje Góhrde, překrásný to smrkový a duhový les, mající více mil v objemu. V severní části Starých Mark nalézají se podobné poměry půdy. Nížiny při ře-

kách jsou úrodné, kdežto v krajinách výše položených pískoviny a vřesoviště se smrkovými lesy se střídají.“

I v administrativním ohledu dělí se „vendická“ tato krajina na čtvero okresu (Ämter): *Hitzacker* (slov. *Ljauuncj*), *Dannenberg*, *Lüchow* (slov. *Ljaucho* čili *Lejchovce*) a *Wüströv*. V okrese Hitzackernském napočítli Büsching 57 vesnic s dvěma farami, v Dannenberském 66 vesnic a 10 samot s třemi farami, v Lüchovském 142 vesnic s devíti farami a ve Wüströnském 96 vesnic s dvěma farami, dohromady 301 vesnicí se 16 farami. Dle něho zajímalo někdejší Drevansko (Drawän) onen pruh země, který leží mezi městy Dannenbergem a Lüchovem a farní vesnicí Rosche, což obsahuje celý okres Dannenberský a částí okresů Hitzackernského a Lüchovského (ačkoliv zprávy Büschingovy poněkud nejasné jsou); ostatních někdejších žup vendických (Chain, Nering, Lennigau) zeměpisně neurčuje.

V této krajině obmezuje se však „vendické“ obyvatelstvo hlavně na vesnice; „obyvatelé měst a městeček ve vendických krajích ležících,“ praví Ziehen, „jsou v převahující většině Germani.“ Že poměr tento již prastarý jest, o tom nejlépe svědčí ta okolnost, že v někdejším slovanském nářečí tohoto lidu slova *němčina* (u Henninga: *němčinska*), *něma* znamenala mladé lidi stavu neselského.

Určitých dat statistických o těchto „Vendeck“ a jejich krajině nemohli jsme se dopáti.

Obydlí.

Vesnice „vendická“ pozná se na první pohled: domy stavěny jsou do podkovy kolem návsi, tak že obyčejně bývá do vsi jenom jediný přístup. Stavení obrácena jsou k návsi s příbytky; ohlévy, stodoly a dvůr leží nazad. Při všech německých jest to naopak, zde stojí vedlejší stavení do ulice, a příbytky nazad.

I také domy vendické liší se od germanských rozličnou stavbou i zřizováním. Zdi jejich k návsi obrácené představují pravou mosaiku ouzkých trámů a červených cihel, obkládajících nesčíslné, vápnem čistě ovržené přehrádky. Ostatní strany domů,

obrácené ke dvoru anebo k hospodářským stavením, mají obyčejně jenom pobílené lepenicové stědi. Střechy pokryty jsou slámu. Ve štítu domu nalézá se hlavní vchod, široká to, nahoře zakulacená vrata o dvou křídlech, z nichž jedno se opět skládá ze dvou částí: hořejší a dolejší. Tato poslední vrátka bývají obyčejně celý den otevřena, propouštějíce světlo do síně. Trám nad vraty jest strakatě omalován a okrášlen jménem vystavitele domu, letopočtem a přáprovidami z bible anebo veršemi z nábožných písní. Nad vrcholem štítu ční vysoký ořnový nástavek s povětrnou kormidélkou, na které též poznamenán jest rok vystavění domu. Po stranách síně, křídla vypěchované, nalézají se dvě dveře do sednice, komor, špižírny a kuchyně; jiné dvě vedou na dvůr a do zahrady. V hořejším patře jsou sejkky a schránky na len, okolo něho běží z venčí pavlač, k níž vedou schody. V samé síni stojí velikánské těžké almáry, v nichž uloženy jsou hlavní částky věna vendických nevěst. V některých domech viděti třeba tři takové almáry, z nichž každá náleží jinému pokolení.

Stěny v sednicích jsou buď vápnem obšity anebo nějakou jednoduchou vodní barvou natřeny, pod okny dřevem vykládány a několika malými schránkami opatřeny, v nichžto se rozličné kuchyňské nádobí, jídla atd. schovávají. Pod okny jde dřevěná lavice, před kterýmiž stojí veliký jídelní stůl, natřený obyčejně tmavě hnědou olejnou barvou, tak jako všechny ostatní nábytek. V starších domech, které nemají zvláštních spálených komor, nachází se zhusta v sednicích prkenné přepažení pro postele. Kamna jsou obyčejná kačlová. Osvětlení sednice děje se lampou visící na drátu přes přechod sednice nataženém, tak aby se na něm sem tam počoupávati dala.

Vlastníci domů jsou buď celolánici (Vollhufner), jejich počet ale jen skrovný jest, anebo pololánici (Halbhufner), anebo ko-nečně domkáři a chalupníci (Kossäten, Anbauer), kteřížto poslední jen málo polností mají.

Kroj.

Kroj mužů jest velmi jednoduchý, podobaje se zcela kroji vesničanů dolnosaských. Dlouhé kabáty, spodky a krátké kalozajky jsou obyčejně z tmavohnědého sukna; naproti tomu vesta a šátek na krk bývají často barvy světlejší, obzvláště při mladých hoších. Za to ale jest sváteční kraj žen a dívek obzvláštní, vyznačující se netoliko složitostí a strakatostí svou, nýbrž i bohatostí. Sukně a hluboce vykrojené šněrovačky mladých děvčat jsou vždy barvy světlé a velmi široké; také zástěry rovněž světlobarevné mají znamenitou šifku, tak že skoro celou sukni obklopují. Drahý tenký šátek, jenž pokrývá šněrovačku, umějí ženštiny do množství měhatých záhybů sešpendlit, tak že obrovskou jeho velikost poznáváme teprv, když jest roztážen. Přes tento šátek nosí okruží z vícera límců na sebe položených, mezi nimiž běží často řady dělaných kytok a jiných ozdób, líbezně překmitujících skrz průhledné krajky. Nejvíce nápadný jest čepce, okrášlený dlouhými, křiklavě červenými pentlemi, který se vzadu připlesklý tvoří téměř trojhran, ozdobený zlatým vyšíváním a velikou vlající mašlí. Hlavní části šperku bývají veliké stříbrné neb zlaté náušnice, dosahující často až k samému okruží. Starší ženy nosí obyčejně černé sukně a šněrovačky, k nimž velmi dobře sluší čisté bílé šátky, okruží a dlouhé, až k loktům sahající rukavice.

Jazyk.

Nynější mluva tohoto lidu jest německá, a sice nářečí dolnosaské, toliko s malými některými rozdíly. Jako zvláštnost uvádí se, že „hendové“ mají obyčej, písmeno *h* na začátku slov nevyslovovati, tak že místo: *Hera, Hahn, Hund, Harm, hoffen, Hecht, heilen, Hecke, Hespe* mluví: 'ers, 'ahn, 'und, 'arm, 'offen, 'echi, 'eilen, 'ecke, 'espe; kdežto jinde, kde žádného *h* není, tuto písmenu u vyslovování přidávají, z čehož v obcování s cizinci pocházejí mnozí směšní zmatkové. Podobnou dialektální zvláštnost známe jen v jazyku anglickém při Londýnském nářečí; obecný lid Londýnský totiž skoro pravidelně vyslovuje na začátku slova *h* kde nemá, a naopak.

Někdejšího slovanského nářečí lüneburských Vondů zachovaly se jenom velmi chudé památky. Ze života nyní asi docista vymizelo, až na jména míst a, jak Ziehen udává, některá jednotlivá slova v ústech lidí, jejichž však vlastního významu tento prý více nezná. Škoda, že jich neuvedl. Vokabulářů lünebursko-slovanských, rozumí se že velmi chatrných a neúplných, známo jest několik *), z nichž bez odporu svrchu dotčený Henningův nejdůležitější jest. Nepořádný však a nestejný pravopis činí při nich nemalou obtíž. Také prý byla napsána mluvnice toho nářečí, jejíž rukopis byl majetností jakéhosi pana Schmersahla v Zelle, shořel však, tuším již v předchozím století, za dob válečných k nenabytá škodě.

Při následující skrovné okazce z tohoto slovanského nářečí vybrali jsme to, co se nám vidělo býti nejvíce charakteristické:

Jména míst: a) S formou čistě slovanskou: *Glinia* (u starých chronistů *Hliani*, řeka, něm. Lüne), *Glin* (město Lüneburg), *Grabow*, *Kamín*, *Klenov*, *Klouska* (něm. Klenze), *Kramlin*, *Lenča* (Luča), *Polow*, *Tjörška* (město Bergen, rad. gora), *Vustrow*.

b) S formou více méně německou, ba až k nepoznání pokračenou: *Bulitz*, *Breese*, *Brezelen* (oboje nepochybně od *hrena*), *Chain*, *Damnatz*, *Drawen*, *Glinitz*, *Gührde*, *Guhreisen*, *Gumitz*, *Krumasel*, *Lasan* — *Lasentin* — *Lesin* (od *las*, *len* ?), *Pnedöhl*, *Prectetze* (srovn. Prčice), *Prilip*, *Rehentín*, *Riberan*, *Salamín*, *Werben* (Vrbno, Vrbany), *Zeets*.

Slova vyňatá z vokabuláře, jichž smatený pravopis hleděli jsme napravit podle možnosti. a) Slova původu patrně slovanského: *blachytne* (blahotný = veselý), *berna* (hrána), *brig* (břeh), *brot* (brat), *butjan* (bočan), *clowak* (člověk), *corna* (černý), *dara* (díra), *dausa* (duše), *djelumb* (holub), *dětro* (dobrý), *djonda* (hvězda), *draug* (druh), *dumb* (dub), *gaunac* (junec), *geimí* (imie), *glombik* (hluboký), *goga* **) (jaje = vejce), *gogenan* (jehně), *galiceica* (jalovice), *galunz* (haluz), *gord* (hrad =

*) Dobrovský vyčetl je ve Slovance.

**) Dle šafářika *joji*, což se nám zdá býti pravější; jakož vůbec o pravosti slov, kde stojí *g* místo *j*, přitím máme pochybovati.

ouřad), *gordeisté* (hradiště), *grama* (křem), *okřjan* (křem), *jau-
tri* (jitro), *jomo* (jáma), *junsik* (jazyk), *kiljauc* (kláš), *korvo*
(kráva), *kroda* (kradu), *leist* (list), *lidja* (lod), *ljos* (les) — pl.
lebai, *lijit* (leket), *mansi* (maso), *mejs* (myš), *migola* (mohyla),
mjoru (míra), *milaka* (mléko), *marz* (mráz), *meistji* (nízký), *nea*
(nos), *nio* (noe), *pan* (poň), *panst* (pěst), *patinas* (ptenec),
peana (pěna), *piceu* (pecen = celý bochník chleba), *pjanta* (pata),
platne (plátno), *porse* (prase), *rase* (rož), *rejbo* (ryba), *riseta*
(řešeto), *riřjas* (rákos), *rodust* (radost), *rono* (ránó), *sijjara*
(sekera), *sikoi* (skovo), *smęla* (smola), *srebrí* (sřibro), *sřetka*
(sřídka u chleba), *stjejbá* (skyva = chléb nakřojený), *stimaň*
(štěně), *stjip* (skop), *stjorka* (skorka = kůra u chleba), *stum-
pit* (stoupit), *tjauchor* (kuchař), *tjauri sa* (kouř se), *tjaurin*
(kořen), *tjelí* (kolo), *tjiljon* (koleno), *tjin* (kůň), *tjiza* (kůže),
vakni (okno), *vaučka* (vlček), *vauohi* (ucho) — pl. *vauvesa*,
vaul (oul), *vihiad* (oběd), *vicia* (ovce), *vicir* (večer), *vidjin*
(ohně), *vilsa* (olše), *virjal* (orel), *visa* (věž), *vouseik* (vysoký),
vorteidle (vratidlo), *vundjil* (uhel), *vundjir* (ouhoř), *zeima* (zima),
zeivai (život), *zēna* (žēpa), *zimia* (země), *zopeitje* (zapítí? =
zasnoubení, které se slavilo hojným popljením), *zumb* (zub). —
Zlý duch, ďábel, měl několika jmen: *choudao* (rad. ohud, což
ještě jenom u Krajinců znamená: zlý), *šerac* (šerec), *corne*
zimenik (černý zemník, že bydlí pod zemí). — Jména dnů:
nidelja, *pnidelja*, *thöre*, *sreda*, *perendaň* (Perunův den, dle něm.
Donnerstag), *skumpe* (skoupý = pátek, poněvadž den postní),
sibōta. Ze jmen měsíců toliko tři znějí zcela po slovanu: *Niva*
ljutiv (Nové léto = leden), *Ruřac* (rad. roh, tvořeno dle něm.
Hornung), *Seninic* (rad. seno, dle něm. Heumonat); ostatní jsou
zcela aneb aspoň napolo německá. — *Jose* (já; i zde, jako
v krajinském *jaz* udrželo se z prvotní formy), *toj* i *taj* (ty),
van (on), *moj* (my), *vanai* (oni). *Jose mom*, *taj mos*, *van mo*
(já mám, ty máš, on má). *Doast eide* (děl jde = přší).

Z ukázek těchto patrný jsou před jinými následující zvláštnosti tohoto nářečí: 1. rhinesmus: *dumb*, *zumb*, *glombik*, *djelumb*,
mansi, *goluna*, *junsik*; 2. proměna zvuků *g* a *k* v *đ* (ďj) a *t*

(tj) dle obvyčeje severogermanského: *djōzda, djelumb, stjara, stjeib, tjawin, Tjōrska*; 3. přechody hlásek v jiné, netoliko širších *a, o* v užší *e, i*: *smela, ritjis, nes, slōi*, nýbrž všemožné zastupování jedné hlásky druhou bez určitého pravidla: *chrjan, mlaka, dana, visa, mom, rono, brot, kroda*; 4. rozvádění jednoduchých hlásek ve dvojhlásky, a sice *ē* v *ea*: *peana, u* v *au*: *draug, dausa, i* v *ei, y* v *ej, oj*: *leist, goliveica, mejs, reibo, moj, toj*; 5. přesmykování polozvučky *r*: *gord, porse, koroo*; 6. kladení *c, s, z* místo *č, š, ž*: *vicir, vausesa, zena*; 7. před-suvné *o* na začátku slov: *vilsa, vaul, vakni*.

Kde v jednom slově více těchto zvláštností se stýká, tam někdy dosti těžko bývá poznati pravý slovanský kořen, jako na př. v *litjit, stjip, tjeli, tjiljon, tjin, tjisa*.

b) Slova původu pochybného: *drale* (rychlý), *ladik* (oud), *tjōlja* (otec), *klavar* (chlapec), *pagla—pogla* (kachna), *panstuge* (sto dle Pfeffingra, ač možno-li naň spoolehnoti), *pede* (ohniště), *pono* (lejno), *tjaba* (duch), *tjeimene* (dvůr), *tīt* (kde), *trebe* (vánoce), *vachoe* (zdráv), *vāstrizal* (pás), *vastroža* (hlas), *veitjac* (město), *vil* (paprsek).

c) Německých slov dalo by se uvéstí množství, čehož však pomijíme. Za to stůj zde Otčenáš podle Henninga: „Nose Vater, ta toj gis va nebisgai; sjuŋta *oarda* tugi geima; tjia rik komma; tjia vilja shinyôt (sic) *) kok va nebisgai, kok kak no zime; nosi visedaneisna stjeib doj nam dans; un vitedoj nam nosē grech, kak mōj vitedojime nose m gresmarim; ni bringoj nōs ka varsikonje, taj lōsoaj nos visokak chaudak. Amen.“ Slova ležatým písmem naznačená jsou patrně německá.

Ze všeho toho viděti, že jakkoliv slovanské toto nářečí již valně bylo němčinou pokazeno, nicméně zachovávalo svůj zvláštní, osobitý ráz.

Národní povaha.

Hlavní ráz tohoto národku jest jakási tuhost a setrvačnost při mravu zděděném, která snad tím vysvětliti se dá, že jakožto

*) Nevědouce co učiniti z tohoto slova podáváme je v pravopisu Henningově.

bezprostřední soused Němců vydán silnějšímu jich návalu také větší sílu v odporu vyvinoval. Následkem toho i po ztrátě původního jazyka svého zachovali Slované lüneburští tolik svých zvláštností, že se jimi naskrze různí od svých germanských sousedů. Ziehen mluví o nich takto: „Vendové liší se co do povahy, kroje, způsobu života, nářečí a obyčejů tak ostře od svých sousedů germanských, že bedlivý pozorovatel snadno rozezná potomka Slovanů mezi sty dolnosaskými sedláky. Kdežto při Germanech mizí jeden starodávný obyčej po druhém, Vendové s velikou úctou pevně se drží obyčejů svých předků, jakoby v tom vyhledávali zvláštní čest, aby ani od nejmenší zvláštnosti kmene svého neupustili. Některé z těchto zvláštností ihned každému do očí padnou; s jinými naproti tomu, jmenovitě s takovými, které se vztahují na obřady při slavnostech všelikého druhu, seznamuje se pozorovatel teprva po delším obcování s Vendy, jelikož tito velmi se tají s tím, co u nich jest mravem a obyčejem, a jenom k těm se prostosrdečně vyslovují, kteří si úplnou důvěru jejich získali a v jejich nářečí s nimi rozmlouvati umějí.“

Oni dosaváde s jakousi hrdostí sami se Vendy nazývají, netoliko se rozeznávajíce od pravých Němců, nýbrž i zjevnou nechutí a nedůvěrou k nim jevíce. „Tato nechutí,“ praví Ziehen, „jeví se obzvláštním způsobem. Kdežto Vendové úřadům, duchovním a učitelům netoliko náležitou vážnost a úctu prokazují, nýbrž obyčejně i srdečnou láskou jim nakloněni jsou, uzavírají se dosti přísně naproti germanským sedlákům, tak že sňatky mezi mladými lidmi rozličného kmene bývají výminkou.“ Dle toho těžko jest doslovně uvěřiti tomu, co Henning praví o nechuti mládeže k někdejší mateřské své řeči, neboť nedá se slušně mysliti, žeby tento lid při takové nenávisti své národní mluvy tak neustupně držel se ostatních zvláštností svých, anebo tak se uzavíral před kmenem oním, pro jehož jazyk zavrhl svůj vlastní. Zdá se spíše, že Henning chování se některých opičivých hejsků, jakých se všude až k omrzení nalézá, bezprávně na většinu mládeže vztáhl. Tak aspoň zdá se toto udání jeho ve shodu uvést

s druhým jeho svědectvím od nás svrchu uvedeným, které se týká jejich nechuť k Němcům i jejich jazyku.

Jakožto národní vadu vytýká jim Ziehen zlátnost a lakotnost, a pecházející z toho pychu bohatších naproti chudším. Ačkoli chybu tuto nepokládáme za národní vlastnost Slovanů, přece můžeme si ji při těchto Vendech dobře vysvětliti tím, že jim v jich sklíčeném postavení proti přestile Němců nezbyvá žádného jiného prostředku, dobytí si nějaké platnosti.

Jiná jejich vada jest, že jsou velicí milovníci pití, v čemž jednosvorně shodují se všickni spisovatelé, kteří o nich podali nějakých zpráv. Hemming jmenovitě maluje o tom v tato slova: „Koťalka milují Vendové tak velice, že i nejmenší děti na ni navykají. Roznemůže-li se někdo, ať jest mladý neb starý, jest lék jejich koťalka se syrohem; pakli to nepomůže, mají málo důvěry k ostatním prostředkům, leč by to bylo měření, žehnání neb modlení.“

Obyčeje.

To, co vypravuje Ziehen o obyčejích tohoto lidu, nezůstalo by nám v žádné pochybnosti, že nám tu se Slované jednají jest, i kdybychom nikterak jinak o tom nebyli poučeni.

Všude jeví se nám Slované jakožto vroucí přítelé přírody, a každý jejich kmen zamiloval sobě obzvláště některé z jejich dětek. Lüneburakým Vendům jest miláčkem vrba, již přede všemi jinými stromy pěstují. Skoro u každé vesničky nalézá se malý hájek vrbový; pastviny, dvory, luka a cesty posázeny jsou četnými vrbovými stromy, jmenovitě v úrodných místech u řek a potoků. Rovněž asi hojnost vod v této krajině nezůstala bez působení na tuto oblibu jejího obyvatelstva.

Příležitostné zábavy a ohřady zcela jsou podobny těm, jaké nalézáme u jiných Slovanů, s nepatrnými toliko místními různostmi. Přástky popisuje Ziehen takto: „Po ukončení posledních prací na polích a lukách pjdne ve vendických vscích na levém břehu dolejšího Labe čilý život uvnitř domů. Staří, mladí, mužové a ženy, hoši a děvčata zasednou ku kolovrátku a předou od

rána do večera s pilností a vytrvalostí, která nemě sobě rovně. Přes den zůstávají obyčejně všickni doma, jakmile však přijde večer, vezmou děvčata i hoši své kolovrátky a odeberou se do ustanoveného domu ve vsi, v jehož největší sednici pak veselá společnost přástevnícká při práci i po ní do vůle švítotí, žertuje a se směje, zpívá a tančí. Že všeobecná veselost v přástevních často kolovrátky zastavuje, a že časem více se šprýmuje, tančí a huláká nežli přede, tomu nelze se diviti, an mladí hoši, po celý rok na tuhou práci zvyklí, v tomto čase potřebu cítí evičiti své síly také jiným způsobem.“

Obzvlášť vesele slávi se obžinky hodeváním a tancem, při čemž celá veselá společnost chodí od domu k domu s hudebníky v čele, a všude sobě zatandí. To podle velikosti vesnice trvá třeba dosti pozdě do noci, kdežto pak, když se setmí, děti s rozžatými svíčkami roztančenou společnost na její pouti po vsi provázejí.

Výroční trhy v městečkách poskytují pro četný shon okolních venkovanů pestrý, veselý obraz. Již časně z rána ubírají se obyvatelé blízkých i vzdálenějších vesnic ve svátečním oděvu pěšky, jízdecky i na vozích se všech stran kroužně k městu, v jehož ulicích brzo sem tam se vlní těsný proud lidstva. V boukách hlavně nalézá se takové zboží, jaké náleží k potřebám lidu selského anebo jaké u něho jest v oblibě. Od tmavého obleku mužů nápadně odstává bohatý a pestrobarevný kroj ženských, a to tím více, je-li právě spolu tak nazvaný „kikelmarkt“ (kiken = gucken), čili po česku obhlídka. Jest totiž obyčej u Vendů, že v jisté časy berou s sebou dospělé své dcery, takřka na odív je mládežtům vystavující; i rozumí se samo sebou, že při takových příležitostech každé děvče co nejskvostněji se vyěnoří. K takovému kikelmarktu přicházejí také hoši ženiti se obmýšlejíci se svými rodiči, kteří obyčejně již dříve jim vyhlídli nevěstu a s rodiči jejími vše ujednali. Tím se dává příležitost mladým lidem k osobnímu se spolu seznámení, načež obyčejně také následuje brzký sňatek; neboť málokdy stává se, že by děti v tom ohledu měly jinou vůli než rodičové.

Podobný obyčej vystavování na odív dospělých děvčat zachovává se, jak známo, v Rusích do dnešního dne, a nevím, zda bychom příliš chybili, prohlášejíce i naši Josefskou a Emauzskou pouť — aspoň jak ještě za lidské paměti bývaly odbývány, než se staly na větším díle jen dětskou slavností jako nyní — za upomínku na podobný obyčej.

Prostředníka při uzavírání sňatků činí námluvčí. K tomu uchýlí se otec mladíka neb dívky dospělé, a doručí mu seznam věna, jež míní dáti svému dítěti, vyšle jej k rodičům děvčete neb hochy pro ně vyhládnutého. Je-li druhé straně sňatek vhod, začne se jednati o obažné vybytí. Také druhá strana dá námluvčímu seznam věna, jež on doručí tomu, kdo jej vyslal. Jsou-li rodičové obou stran spokojeni se slíbeným věnem, dají si slovo; jinak přidává strana, která málo podala, až do sjednocení. Znáji-li se mladí lidé už dříve, jdou věci řádně před se bez dalších okolků; neznají-li se, jsouce z rozličných obcí, svedou je rodičové dohromady na obhlídkách.

Při vendických svatbách děje se vše dle jistého vyměřeného pořádku. Odvádění nevěsty po oddavkách jest velmi hlučné. Ženich sám, provázen od družby, družiček a přátel i příbuzných svých, jde pro ni. Ku průvodu tomu náleží při nejmenším tři vozy: na prvním jedou muzikanti, na druhém šestisprežném, jež sám ženich anebo nejbližší jeho příbuzný řídí, trní nevěsta s družičkami; třetí, tak nazvaný „Kistenwagen“, veze nevěstino věno. Je-li více hostů, následují za těmito na zvláštních vozech. Výskání a hluku jest při tom tolik, že ubozí muzikanti mají co dělat, aby s hudbou svou pronikli. Když přivezou nevěstu do ženichova domu, odbývají se skvostné hody, po nichž nastoupí tanec, nejhlavnější to zábava při veselkách. Nejdříve jdou s nevěstou do kola čtyři družbové, znační po strakatém hedbávném šátku od ramen jim vlajícím, a provedou ji jeden po druhém uprostřed kruhu ostatní mládeže. Po odbytém tomto čestném tanci vejdou do tanečírny družičky v páru, nesouc každá v ruce smrček, na němž nastřáhány jsou hořící voskové svíčky. Družičky postaví se v kruh okolo novomanželů, kteří podle starého oby-

čaje provozují spolu dlouhý tanec, na nějž se všickni hosté dívají s napnutou pozorností. Teprv po jeho skončení náleží tančírna ostatním hochům a děvčatům, kteří se s velikým hlukem a výskáním do kola ženou. Tleskot a dupot přehlucháje hudbu, a divoký ten ples trvá až do bílého rána.

Obzvláště slavně ale odbývají se pohřby, k nimž bývá takový shon, že často několik set lidí provází mrtvolu ke hrobu. O desáté hodině ranní ztiší se najednou celá ves, a pomalu začínou se se všech stran ubírat k domu, v němž nebožtík leží, černé postavy mužů a žen, obvykle po dvou. V černém oděvu vešly do něho, ale když na znamení zvónem s věže dané vynesou přes práh umrlčí tělo a průvod se za ním sestavuje, tu již zmizely černé postavy ženské, na jichž místě objeví se zástup truchlících žen, od hlavy do paty zahalených v roucha skvěle bílá — jsou to příbuzné nebožtíka, které jej dle starožitného obyčeje v takovémto zakuklení na hřbitov provodití musejí. Z temna hučí hrana, a k nim druží se smutně přidušené hlasy najatých zpěváků. Dlouhý průvod zvolna ubírá se ku pohřebišti; když pak se zastaví při otevřeném hrobě, ještě jednou sejme se víko s rakev. Tu nastane výjev dojmavý, poslední se loučení s nebožtíkem. Příbuzní s pláčem tisknou mu stuhlé ruce a celují zsinálé jeho rty. Často stává se, že nejbližší oud rodiny v pološleném zármutku vrhne se na mrtvé tělo a křečovitě rakev obejmě, aniž ji pustiti chce. Tu jest úlohou okolostojících, krotiti a tišiti jej všemožně a odtrhnouti od rakev. To když konečně se podaří, zabeďní se zase rakev a spouští do hrobu při temném žalozpěvu, načež se zahází zemí. Nad hrobem pomodlí se pak celé shromáždění v tichosti Otče náš, a najednou spadnou s truchlících žen vlající bílá roucha, a na hřbitově viděti již jenom samé černé postavy, které si mlčky a vážně podávají ruce.

Pověry.

Tyto jsou u lüneburských Vendů zvláštní, lišíce se jak od pověr jejich německých sousedů, tak i z veliké části od pověr ostatních slovanských národů. Některé z nich jsou v skutku po-

divné; tak na př. kmotr nesmí jíti ke křtu jinak, než v botách skvěle vyleštěných; neboť za to mají, kdyby přišel v botách takem napuštěných, že by pak dítě po celé své živobyti trpělo na kožní osutinu.

Paměťhodné jsou některé jejich obřady při zvláštních příležitostech života. Má-li býti smíření dvou dosavadních soků upřimé a úplné, musí se každý napítí vody z dlaně druhého, což prý děje se na znamení, že smíření přichází z čistého srdce.

Přísaha věrnosti dvou milenců utvrzuje se též způsobem obzvláštním. Oba sejdou se o půl noci na hřbitově u nejnovějšího hrobu, kdežto čekají až bude bítí dvanáctá. Při prvním udeření s věže vydá milovník z kapsy nůž a natrhne jím své milé lehce kůži na ruce, načež vyssaje krev z rány a slavným hlasem k ní řekne: „Teď jsem tvůj s tělem i s duší až do skonání.“ Potom podá nůž milence, vyhrne rukáv, a ona učiní mu tolikéž co on jí, právě rovněž slavně: „Nyní náležím tobě až do smrti.“ Jest bez příkladu, aby tak ztvrzená přísaha byla kdy rušena, což by pokládáno bylo za nejtěžší hřích.

Daleko rozšířená víra v upíra nalezá se také u těchto poněmčilých Slovanů, toliko že si působení jeho představují poněkud jinak. Panuje totiž domněnka, že dítě dvakrát odstavené, umře-li v letech pozdějších, podrží v hrobě moc, nezetlelými rtoma vyssává z vlastních prsou částky masité, čímž nejbližším příbuzným svým odnímá životní sílu, tak že poznenáhlu chradnou. Takový upír nazývá se „Doppelsanger,“ a zanedbáno-li před jeho pohřbem náležitých prostředků ku předejití jeho zhubného působení, tak že napotom oudové rodiny jeho na úbytě umírají, nezbyvá nic jiného, nežli v noci mrtvolu jeho vykopati a rejčem jí hlavu urejpnouti, při čemž prý upír strašlivě zařve. Taková operace vykonána byla ještě před málo lety v jedné vendické vsi.

Pověsti.

Následující pověst, o níž Ziehen dokládá, že zcela podobná žije dosavad v ústech lidu, přeložili jsme doslovně z jeho spisu. Vypravuje ji ctihodná babička na výstrahu své lehkovážné vnučce.

„Před mnoha, mnoha lety, dokud ještě zdejší lid se modlival k matce našeho Spasitele, bydlela v jedné vesnici této krajiny chudá stará vdova, mající krásnou dceru jménem Marii. Ta sobě velice zakládala na své kráse, a často, když ji matka napomínala k pobožnosti a nábožnosti, dala jí za odpověď, že krása jest lepší než nábožnost.

Avšak šikovnější přadleny nad Marii nebylo daleko široko; když přišel večer, měla ze všech děvčat ve vsi vždy nejvíce napředeno, a při tom byla nit její mnohem stejnější a tenší nežli nit ostatních dívek. Poněvadž matka její pro stáří a churavost nemohla již ničeho vydělávati, prodávala Marie přízi svou, z čehož tolik peněz těžila, že nikdá neměli nouzi, ano že Marii vždy ještě tolik zbývalo, aby si tu nějakou pěknou pentli, tu zase pestrý šátek mohla koupiti.

Mladí hoši byli do ní všickni jako poblázněni, a kdykoli se ve vsi tančilo, přišli pro ni a matce ji odvedli. Marie byla již od přirozenosti lehkomyšlná a rozpustilá, hladká pak slova hochů a divoké řádění v přástevnách a na tančárnách učinila ji ještě nezbednější. Ubohá stará matka často ji prosila s očima slzavýma, aby se polepšila a jenom ve vší počestnosti veselá byla; ale Marie nedbala na prosby a napominání matčino, a bouřila a tančila s nejdivočejšími děvčaty a hochy jako před tím až pozdě do noci.

Když jednou odpoledne Marie zase vzala kolovrátek, chtěla na přástku jíti, matka zavolavši ji nazpět pravila k ní: „Víš-li pak, Marie, že je dnes rodičky Boží? Budeš-li dnes zase běhat po vsi až přes dvanáctou v noci, věz, že matka Spasitele našeho tě za to potrestá, dříve než kohout třikrát zapěje.

Těchto slov ulekla se Marie velice, i slíbila matce svato-svatě, tenkrát že se jí nit nepřetrhne a že již bude plnou hodinu před půlnocí doma, tak jakože měsíc na nebi svítí. S tím odejdouc umínila si po cestě pevně, že se nedopustí žádného kroku, jež by nemohla zodpověděti před svou matkou i matkou Spasitelovou.

S počátku byla také na přástkách tak tichá a zamýšlená, že

ji ostatní děvčata pokoušela, tážice se ji, zdali jí snad ženich odtekl; když však později přišli hoši s dvěma musikanty a všechna děvčata od kolovrátků vyskočila, tu lítovala slibu matce učiněného, že se jí po celý večer nemá nit přetřhnout.

An tak smutně seděla předouc, přišel k ní najednou nejhezčí hoch z celé vsi, popadl ji za ruku a násilím ji odvedl od kolovrátku. Marie pravila, že dnes, na den rodičky Boží, tančiti nesmí, ale hoch se dal do klesitého smíchu a tázal se, kdo jí ten bláznovský vrtol do hlavy posadil — žádný den prý není lepší než jiný. Když pak nepřestal prositi a na ni dolehati, svolila konečně přece a dala se také do tance.

Bilo jedenáct — Marie neslyšela. Bylo dvanáct — Marie tančila ještě.

Teprv dohováající kahan upomenul divoké tanečnický, že jest čas domů jít, a s musikanty v čele táhla společnost zpívající a výskajíc přes náves.

Když přišli k otevřeným vratům hřbitovním, zvolal jeden z nejrozpustilejších hochů: „Hejdi! zatančme si ještě na hřbitově. Měsíček svítí jak rybí oko, a musikanty nemáme každý den.“

To se zdálo býti všem hochům výborná švanda. I vtáhli děvčata do prostřed hřbitova, tato postavila kolovrátky na zem, musikanti spustili skočnou, a v jasném světle měsíčním s výskotem točily se páry do kola mezi hroby a bílými umrlčími kříži.

Žatím matka Mariina očekávala ji s velikou úzkostí, doufajíc hodinu od hodiny, že dcera její přijde domů. Na věži tlouklo jedenáct — Marie nepřicházela. Tlouklo dvanáct — z venku nebylo slyšet ani muk. Kohout zapěl ponejprv — Marie se ještě nevracela.

Když kohout zapěl podruhé, zaslechla konečně stařena v dáli veselou hudbu a divoký křik. Otevrouc vrata u domu poslouchala a čekala — ale hudba a křik neblížily se. V pouzlosti své zapomněla na svou neduživost a nejistými kroky ubírala se v tu stranu, odkud zněl povyk.

Málem byla by zklekla leknutím, spatříc, kterak její Marie uprostřed divokého zástupu mezi broby a umrlčími kříži se roz-

hání. I vykřikla hlasitě a přikázala zlé dceři své, aby v tu chvíli vzala svůj kolovrátek a s ní domů šla. Ale Marie odpověděla jí se smíchem: „Hned bude po tanci, maminko, a potom přijdu! Tak krásně jako dnes nesvítí měsíc každý večer, a tak pěkně netancuje se vždycky jako dnes.“

Tato odpověď projela srdce ubohé matky jako ostrý nůž. Pozdvihnouc ruku k nebi hrozícím hlasem zvolala na bezbožnici: „I když bys tedy za trest své neposlušnosti seděla tam v měsíci a předla na věky věkův!“

Sotva domluvila, byla Marie najednou neviditelnou rukou vzhůru vyzvižena z hulákajícího zástupu, a letěla i s kolovrátkem svým na luniných paprscích k měsíci. Když pak zmizela, zapěl kohout potřetí.

A tam nahoře sedí podnes točíc kolečkem, a když je měsíc v ouplňku, viděti jest ji zřetelně. Předtím sněhobílé tenounké nitky, které na konec léta padají k zemi na pole. To jsou ony podletní čili Mariánské nitky, které za pěkných dnů podzimních visí na křovinách a stromech.“

Významu plný cit, jaký se jeví v pověsti této, nedopouští mysliti, že by lid, tak pěkným darem nadaný, byl vytvořil tuto jedinou.

Jakkoli chudé však jsou na ten čas vědomosti, které máme o tomto druhdy slovanském národě, nespouštíme se naděje, že v době snad dosti blízké znamenitě budou rozmnoženy. Známý mladý učenec ruský pan Hilferding konal totiž minulého roku cestu do těchto krajin, a jak jsme se z bezpečného pramene dověděli, sebral bohatý materiál k historii lüneburských Vendů, ježž bezpochyby v brzoce uveřejní.

Zpráva omluvná

purkmistra a rady Starého města Pražského, pod obojí přijímajících, císa. místodržícímu v Čechách, knížeti z Lichtenšteina, podaná léta 1622 v příčině minulého pozdvižení.

Spis tento důležitý, jenž bouřlivé tehdejší příběhy a nevolné v nich účastenství měst Pražských vyličuje se strany potud málo známé, vyňat jest z knih pamětních archivu městského v Praze (E. I. 1, fol. 142—59). Jestli to poslední spis veřejný rady Staroměstské pod obojí; neb brzy potom, dne 21. Října t. l., musila rada tato ustoupiti nové katolické. A však i pro správnost jazyka, jemuž při vydání žádných oprav, ani žádné jiné pomoci potřebí nebylo, má spis tento svou cenu, liše se znamenitě od podobných spisův úředních z časů pozdějších.

* * *

Osvícenému knížeti a pánu panu Karlovi, vladateli domu Lichtenšteinského, knížeti Opavskému a Krnovskému, J. Mti. Římského císaře, Uherského a Českého krále tejně radě a komorníku, jakožto od J. M. C. nařízenému místodržícímu, pánu, pánu nám milostivému J. Kn. Mti.

Osvícené kníže a pane, pane nám milostivý! Jakož jest Jeho Milost Římský císař, Uherský a Český král, pán, pán náš nejmilostivější, všechněm obyvatelům království Českého otevřeným patentem jistý pardon dáti a dále to naříditi ráčil, kdožby jeho užiti žádostiv byl, aby se před V. Kn. Mti. jakožto J. Mti. C. místodržícím, v jistém čase ohlásil: i majíce my nad tím veliké potěšení a vděčně to přijímajíce, že J. Mti. C. z přirozené své císařské a královské dobroty všem provinilým stavům království Českého, poddaným svým, tak velikou milost učiniti a týž generalní pardon dáti ráčil; jasnou žádostí jeho užiti, pročť my, kteříž sme před tou rebelií od J. Mti. C. slavně a svatě paměti císaře Mathiáše, krále a pána našeho nejmilostivějšího skrze Jich Milosti pány komissáře na úřad konšeláky dosazeni byli, jako i tehdejší starší obecní, s potřeby důležité vedlé ohlášení našeho před V. Kn. Mti. učiněného, tuto správu, smesje mezi sebou paměti, jak sou se ty věci dály, činíme věrně a upřímně v tom se otvíráme. Předně, dřív než se ta rebellie začala, nikdy žádný z nás konšelův ani z starších obecních pod tím titulem a jmenem, jakoby od nás vyslán byl, s defensory a stavy jak v kolleji, tak ani jinde při žádných takových radách, které by se na urážku J. Mti. C. krále a pána, pána nás všech nejmilostivějšího,

J. Mti. C. radám a pánům místodržícím, aneb komukoliv, jakéhokoliv náboženství vztahovali, nebývali, ani také, když sou defensorové v léta pominulém 1618 času postatého stavům království Českého do kolleje veliké císaře Karla čtvrtého sjezd položili, a od nás toho, abychom k takovému sjezdu tolikrát z prostředku svého osoby radní i z starších obecních k uvažování některých věcí vyslali, psaním požádali, kteréhož se tuto sub N. 1. přepis příkládá, jsme žádného z prostředku svého ani z obce nevyslali, nýbrž na tom sme se jednomyslně snesli: kdyby pro odpověď k úřadu purkmistrskému defensorové vyslali, aby jim oznámeno bylo, že žádné potřeby, proč bychme mezi ně poslati měli, nepoznáváme. Jakož pak když sou byly od defensoruov tři osoby vyslány k úřadu, toho času panu Václavovi Lvovi, takové odpovědi od něho sou dostaly; ale tíž vyslaní nepřestávajíce na tom, k němu tato slova promluvíli: Pane purkmistře! rozumějte tomu, že my již nejsme od pánuov defensorův samých, ale ode všech pánův stavův v kolleji české shromážděných poslání, a oni od vás odpovědi žádají. I zůstavil toho pan purkmistr při první odpovědi. Což když se jest J. Mti. C. slavné paměti císaře Mathiáše v městě Vídní domemlo, ráčil jest nám milostivě psaní, kteréhož se tuto přepis sub N. 2. příkládá, učiniti. Na kteráž davše my zase poníženou odpověď, teď sub N. 3. přiloženou, skrze ni v tom sme se pronesli a zjevně prohlásili, že my žádného jiného za krále pána svého a defensora mimo J. Mti. C. nepoznáváme. Kterážto milostivě J. Mti. C. psaní desíti soudcům, starším obecním přečísti sme dali, jich, aby proti takové milostivé vůli J. Mti. C. do kolleje nechodili, sme napomenuli, i také majíce o tom správu, že některé osoby privátní z obce k těm sjezdům do kolleje nacházeti se daly, poručivše je do rady obeslati, dostatečně vedle poručení J. Mti. C., aby od svého předsevzetí upustily, sme též napomenuli a podlé vši naší možnosti spoluměšťany a sousedy své od těch schůzek odvozovali. Když pak opět tíž defensorové proti jistě J. Mti. C. tehdáž pánům místodržícím učiněné a jim v kanceláři J. Mti. C. české přečtené záповědi nový sjezd ke dni pondělnímu po neděli Rogationum léta 1618 sobě zarazili, a nás z novu skrze psaní a potom skrze vzkázání po jedné osobě stavu panského a druhé stavu rytířského k úřadu purkmistrskému ten úterý po neděli Křížové, abychom na zejtrí, to jest v středu, k hodině osmé na hrad Pražský na palác osoby z prostředku svého mezi ně vyslali, a chcemeli s nimi držeti, odpověď dali, přísně a tuzě napomínali. Kterýžto den úterní znamenitý hluk mezi lidmi vzešel, a veliký počet stavův s čestáčkou jich na koních, vše s pistolemi a zbraní, v kolleji i okolo kolleje shromážděno bylo, po ulicích i po ryuku na koních s pistolemi jezdicích a harcujících. Tu sme my do rady Mikuláše staršího servusa povolali a jemu poručili, aby k kolleji veliké došel, a k čemu se tím jezděním směřuje, trechu vyrozuměl. Kterýž vrátiv se zase do rady, to nám oznámil, že veliký počet stavův v kolleji pospolu shromážděných jest, a hlas ten mezi nimi prochází, že stavové chtějí na rathous přijeti a vězně J. Mti. C., některé měšťany Ústské, vysdvihnouti. Což nám v radě sedícím s nemalým podivením bylo; a vyřídívše, což ten den zapotřebí bylo, z rathousu domů

sme se rozešli. Naposledy v středu ráno všickni do rady sme se sešli, dostisoudce, starší obecní, pořádky všechny i celou obec s povolením pana hejtmána Starého města Pražského obeslali, a jim v radě s uvážením našeho nejprve skrze pana Severina Ložického z Libánu, potom pak ještě k dořízení toho všeho obšírněji skrze pana Zikmunda Celestina, toho času purkmistra, obeslání jejich příčinu oznámili dali: poněvadž se mají mezi stavy do zeleného pokoje na hrad Pražský osoby vyslati s jistou odpovědí, proč sou pan purkmistr, páni na dvoje psaní i ústní vzkázání pánův defensorův jisté odpovědi dáti a žádného do kolleje mezi ně vyslati nechťeli, pročť jakáby se na konec týmž pánům stavům odpověď dáti měla, to aby se bohdův uvážilo, a jeden každý obzvláštně k tomu aby se přimlouval. I čeno bylo z nova to psaní J. Mt. C., kterýmž J. Mt. C. to milostivě schvalovali ráčí, že sou žádného do kolleje nevyslali, při tom dále poroučeje, aby na budoucí časy toho se více nedálo. Po přečtení téhož psaní, když na to přimlavy pořád jíti měly, některé osoby, kteréž předešlo velmi zřídka se do rady podlé obce nacházeti dávaly, jicháto jmena níže poznamenaná se najdou, takovým přimlávám radních pánův překážku učinily, a s nemalou horlivostí skrze Benjamina Frueina a Jana Oršínovského takové přimlavy přetrhly a k tomu vedly, že J. Mt. C. pan richtář, ani jiní páni radní katolíci při těch přimlávách, poněvadž se tu náboženství ped obojí dotýče, býti nemají; oni že také některé potřebné věci, spasení duší jich se dotýkající, přednesti musejí. Proti kterémužto jejich přednesení co jest pan Jan Albrocht s Trnice, toho času J. M. C. richtář, za odpověď dal, a co se ta tehdež dále, tomu s přispívá tohoto sub Nr. 4. V. Kn. Mt. milostivě vyrozuměti moci ráčí. Tu osoby ty, že se jim podlé vůle jich a mínění nezvedlo, jounce tím zjištění, ven z rady vystoupili a ta slova k obci promluvíli: Kdokoliv pod obojí jest, aby za nimi z rady vyšel. Za nimiž málo toliko osob vystoupilo, jiní všickni na svých místech zůstali. A když tomu porozuměli, že obec po nich nepestupuje, zase do rady s velikou sátiivostí a neohotností vstoupivše, někteří se bez peručení posadili, jiní stáli a přimlav všech pořád, jak pánův radních tak starších obecních a celé obce, tu tehdež u velikém počtu shromážděné, doslýchali. A když přimlavy po pořád vyšly, i na ně bylo podáno, aby se i oni přimlouvali, čehož učiniti nechťeli. Tu pak tehdež jednomyslně na tom sňeženo a zavřeno bylo, proč mezi pány stavy žádného nevyslali a vyslati nemohou, aby se pánům stavům v spisu odpověď na ten smysl dala, jedno: že se nám v náboženství našem posavad od žádného žádná překážka nedáje; druhé: že slušně nám posor dáti sluší na milostivě J. Mt. C. psaní a poručení, kterýmž se to, abychom do kolleje nevyslali, velice přímě zapovídá, a že sme předešlo mezi ně žádného nevyslali, to J. Mt. C. psaním svým schváliti ráčí; itom, že J. Mt. C. též psaním svým milostivým, Jich Milosti pánům místodržícím učeným, všech těch věcí do šťastného příjezdu svého sem do měst Pražských odkládati ráčí; jako i obzvláštně to, že my a obec tato na velikém posoru a paměti máme, co jest se a jaká potřeba na onen čas za Jeho Milosti císaře Fer-

dinanda, slavné a svaté paměti, skrze vyšší pány stavy stala, a k jakému pádu třetí stav tehdejší přiveden jest, toho paměti až posavad že se nacházejí.

Ale osoby výše připomenuté, vespolek společené, nevyčkávie, ažby se táž omluva a odpověď v spis uvedla, s velikým hurtem ven z radnice se draly, někteří z nich úprkem na zámek běželi, a tu se neví, jakou zprávu pánům stavům přednášeli. Když sme potom z uvážení našeho z prostředku svého pana Václava Lva z Levengrynu a Barejtu, a pana Vratislava Hendricha z Frankšteina, z starších obecních pana Volfa Knejsle, aby s touž odpovědí a smlouvou psanou nahoru jeli a ji pánům stavům skrze někdy Václava hořejšího písaře přečísti dali, volili, a po vypravení jich na hrad Pražský z místa radního jeden každý do příbytku svého odešel. Přišedše pak s tímž spisem oni nahoru na palác, na Simeona Sušického, s některými jinými osobami stojícího, náhodou trefili, kterýž k týmž vyslaným našim (jakž nám od nich zpráva a relací učiněna byla) zjevně promluvil: Co již jdete s tou vaší škartou? uhlídáte, co vám to přinese, že ste se s obcí v radě zavírali! K tomu vidouce tíž vyslaní naši po paláci veliký počet lidí shlončených, a zmeškavše pány stavy, nebo málo jen před nimi z pokoje zeleného na kancelář odešli, a nechtíce osobám některým na ně sobě ukazujícím v očích býti, před zelený pokoj jsou šli, a tu, kdyžby páni stavové zase z kanceláře vycházeli, jim vsťíc jíti, a to co jim od nás poručeno bylo, tím dříve oznámiti chtěli, očekávali. Mezi tím ten hrozný a strašlivý skutek se stal. I obávajíc se vyslaní naši, aby také k nějakému neštěstí nepřišli, bez vyřízení zase spátkem přes palác se obrátili; a chťce mimo dcky dolů jíti, opět na Simeona Sušického s jinými přicházejícího trefili, kterýžto, aby s celými hlavy táhli, aby se jim tolik nestalo, tak i jináče za nimi povolával. Tím tehdy dotčení vyslaní naši jsouce přestrašeni a jako zmámení, té odpovědi stavům v známost uvéstí a přečísti dáti nemohli, nýbrž domů se navrátili.

V tom brzy o takovém vyházení mezi lidem v Starém městě veliký křik vzešel, a brabě z Turnu po rynku a ulicích na koni sem i tam jezdil, k lidu na rynku oběhlému a shromážděnému mluvil, aby se spokojili, že co sou oni začali, sami z toho odpovídati a to vyvozovati chtíti budou. Brzy potom richtář městský, toho času Daniel Šípaš, s ním Mikuláš služebníků úřední, přišedše k panu Zikmundovi Celestinovi z Freifeldu, toho času úřad purkmistrský držícímu, jemu o tom oznamoval, že veliký sběh lidu u rathouzu jest, a když při rathouzu stáli, že k nim přistoupili Simeon Sušický, Daniel Škreta, a tato slova mluvili: že od pánův stavův o tom návěští sobě dané mají, což také aby purkmistru, primasovi a jiným radním oznámili, chtějí-li svá hrdla a životy zachovati, aby dobrovolně k stavům přistoupili. I ulekše se my velice toho, a obzvláště když nám od hejtmánův čtvrtích, jako Ludvíka od tří moždířův z Tejské, a Kunrata Šmida z Havelské čtvrti oznámeno bylo, že sou také té chvíle od Joachima Ondřeje hraběte Šlika do domu jeho povolání byli, kterýž jim jmenem stavův poroučel, aby hned s padesátníky a desátníky čtvrti obešli, a jmenem stavův měšťany a sousedy napomenuli, aby každý se na dobrém pozoru měl a opatřil, i pro bezpečnost domy zavírali. Proti kterémužto oznámení když sou se tíž hejtmáné čtvrtí

ohlásili, že to chci panu purkmistru v známost uvést, tehdy hrabě Šlik okřik se na ně, řekl jim, že již jiného mají purkmistra a purkrabího. Pro takovou roztržitost nebylo nám bezpečné na rathous se sjítí a společně se, aby dále činěno býti mělo, uraditi. Nebo řeč po rynku potupná o nás mluvena byla taková: Dobře že mi se potázali, že sou časně z rathousu sešli, měli sou také z okna lítati! I sešli sme se do domu pana purkmistra co nás mohlo nalezeno býti, jmenovitě pan Jan Kirchmaier primas, p. Václav Lev, p. Severin Loštický, p. Jan Šuster, p. Mathiáš Jirkovský, p. Pavel Štolc. Neb tehdejší jiní jedouce v strachu postavení, že jest se Jich Milosti pántum místodržícím tak hrozný a neslýchaný účinek od stavův stal, a k nám již proto, že sme se k nim nepřipojili, nelibost měli, s námi se shledati neaměli. A tu, když sme mezi sebou promlouvali, jaké nám veliké nebezpečensství nastává, a jaké rozličné řeči se mluví, opět hejtmán čtvrti Liahartské Daniel Brada přišel, a co stavové jemu po jistých osobách, jmenaje je ze jmena, vykazují, a že musel se stavěti před hrabětem Šlikem, podobně jako i jiní hejtmáné, přednášel a to mezi jiným oznamoval, že hrabě Šlik to zjevně mluví, že mají jiného purkrabího i purkmistra. Pročež vedlé společného snožení podtají a v důvěrnosti vyslali sme z prostředku svého Severina Loštického z káblanu a nebožti. Jana Šustera zlatotepce k J. Mti. nejvyššímu panu purkrabí, kdež také u J. Mti. pan hejtmán Staroměstský přítomen býti ráčil, též k J. Mti. nejvyššímu panu hofmistru království Českého, Jich Milostem 'o tom o všem, v jakém nebezpečensství postavení jsme, oznámiti poručivše, za to Jich Milostí žádali, aby nám dobrého zdání, co činiti máme, uděliti ráčili, že my nic proti J. Mti. C. předsevzítí nemínáme, než v takovém strachu a hrůze jsouce postavení, od Jich Milostí dobrého zdání a rady žádáme. Jeden každý z Jich Milostí to žalostivě nesouc a slyšíc, takměř v odpovědi se spolu srovnati a to týmě vyslaným našim oznámiti ráčili: Že ta věc vysoko a daleko patří, nicméně že to ráči rádi slyšeti, že Staroměstští J. Mti. C. v paměti mají a se ohlašují, že nic proti J. Mti. C. učiniti nechť; pročež že časem svým J. Mti. C. takový dobrý úmysl náš oznámiti a nás při J. Mti. C., co se z mažení děje, omluvna učiniti chťti ráči. My pak, jsouce z toho předěšené, a obávajíce se, abychme se také s něčím hrozným v noci následující nepotkali, a chtěje pro zachování životův našich nebezpečensství vyhnouti a úmyslu jejich vyrozuměti, ten den po takových pohrůžkách a skrze hejtmany čtvrtí oznámeném nebezpečensství, a vidouce, že již stavové k svému poslušenství sobě obec přivedli a od posluženství našeho odtrhli, poslali sme úředního služebníka k Joachimovi Ondřejovi hraběti Šlikovi s tou žádostí, aby oznámil, budouli kde stavové dnes neb zejtra pospolu shromáždění, a mohli bychme s nimi promluvit?

Na to dal služebníku našemu to za odpověď, že jest již zmeškáno. I po takové krátké a nepřijemné odpovědi, aby i tomu se vyrozuměti i poznati mohlo, co se tím zameškáním má, a zvláště, že prvé vyznááno, chceme-li své hrdla zachovati, abychom po tom vyhásení k nim přistoupili, k hraběti Šlikovi již z prostředku svého dvě osoby radní, pana Václava Lva a nebožtíka pana Jana Šustera zlatotepce, s touž žádostí jako služebník úředního sme

vyslali. Kterýžto nápodobně jim za odpověď dal, že jest zmeškáno, znamenitě zlehčuje a dotýkáje úřad konšelský. Při tom jim oznámil, že Novoměstští byvše u něho u velikém počtu, a doktor Borbonius od nich mluvil, sou k stavům přistoupili, a to že jest zapsáno; dále i to jistě, že obec Staroměstská na větším díle k stavům přistoupila.

Naposledy dal se v domlouvání proti nám dledu a osobám radním, že stavové s námi spokojeni nejsou, každému takměř obzvláštní vřmu připisujíc. Odkudž sme nic dobrého a potěšitelného nadíti se nemohli. I jsouce takovým nebývalým a novým přistrachem obklíčeni, a že již hradu Pražského stavové se zmocnili, a v lid obecný od některých stavov to se vtrázevale, že tu nic proti J. Mt. C. se nebeře, nevědouce co činiti, než vyrozuměvše, že stavové na zejří, to jest ve čtvrtek den plavný vstoupení Syna božího na nebese, pospělu v soudní světnici shromáždění budou, k témuž dni čtvrtečnímu starší obecní a obec na rathouz se sešla, a příčina téhož povolání oznámená ta: že jako dne včerejšího brzy po vyházení Jich Milostí pánův městodržících od stavů po některých osobách vzkázáno bylo: chtěli Staroměstští své hrdla a životy zachovati, aby k nim přistoupili; též že hrabě Štík hejtmany čtvrtí k sobě obzval, poroučeje, aby na poručení stavů měšťany a sousedy napomenuli, aby se na pozor měli; na to hejtmán čtvrtí oznámili, že to chtějí panu purkmistru pověditi; dostali takové odpovědi, že oni mají jiného parkrabí i purkmistra; pak že my osoby radní nevíme, proč bychom se s takovými pohrůžkami a nebezpečenstvím potkati měli, majíce toho slušné příčiny, pro které sme žádného mezi defensory do kolleje nevysílali; pročť aby se každý přimlouval, coby se stavům jako dnešního dne na hradě Pražském shromážděným za odpověď dáti mělo. I byli tu opět v radě mnozí z těch, kteří prvě stídka při shromáždění obce bývali, a někteří, o nichž se vědělo, že se z obce vytrhovali, a mezi stavy do kolleje se nacházeti dávali, již svobodněji a směleji sobě počínajíce a nás osob úřadních málo sobě vážíce, tak že v tom hrozném zbouření nám bezpečné nebylo k kterému s domlouvou přikročit; a lid obecný svými nástrojenými řečmi tak po sobě potáhl, že cesty a prostředku k zastavení jejich takové vzteklosti a moci se nenacházelo. Pro uvarování dalšího nebezpečnosti a většího zlého uvažováno bylo, a přimlavy od pánův radních šly, aby se stavům, proč sou mezi ně nevysílali, omluva učinila a odpověď na ten smysl dala: Pokudžby nic proti J. Mt. C., králi a pánu pánu našemu nejmilostivějšímu, nebylo a se nenacházelo, a bezpečná věc byla, a nic toho, cožby J. Mt. C. uráželo, před se bráno nebylo, že bychom k stavům přistoupili.

V takových tehdy našich přimlouvách opět nepokojné některé osoby tu přítomné se vyzdvihly a zjevně se ohlásily, že radních osob vymlouvati nebudou, než aby se každý vymlouval jak umí, a kdo co zasloužil, aby trpěl. Témi slovy takměř uvažování se zastavilo, a obávati se bylo náležo v místě radním posdvížení, jakož pak poznávalo se tu býti proti nám nějaké spuntování. Ale že někteří z starších obecních mluvným předložením ty bouřlivé osoby obhlomovali, a jeden soused starodělný, jmenem Jan Jelínek mydlář, stoje u prostřed obce, vida k čemu se tu schytluje, ozval se a hla-

sítě promluvil tyto slova: Darmot jest! jsme povinni pana purkmistra a pány v tom omlouvati, že sou mezi stavy do kolleje nevysílali, nechodili a s nimi v radách nebývali; nebo měli o tom od J. Mti. C. poručení, kteráž jest nám v obci čteno. A tu teprva upokojení se stalo, a potom snešení učiněno jest, aby v tak nebezpečném čase, an rozjitření stavové proti nám byli, když tak nepřehmatné a pohrůžlivé vzkazování nám činili, omluva se stavům ústně učinila podobně taková, jako včera sepsaná, jim prvé, nežli ten tumult se stal, posílána byla, totiž, proč nám nebylo slušno, mezi ně vysílati, a při té omluvě aby též jim se odpověď dala: Jestliže nic nemíní a před sebe neborou proti J. Mti. C. králi pánu pánu našemu nejmilostivějšímu, že bychom na ten způsob k nim přistoupili. Jakož pak tu hned v přítomnosti obce jest dvanácte osob s tou omluvou a odpovědí mezi stavy, aby ji ústně učinily, vysláno; a když přednesení té omluvy stavům žádný na sebe vzíti nechtěl, Benjamin Fruvein sám se v to vetřel a na sebe to vzal, žeby takovou omluvu sám přednesti chtěl. A když sou vyslaní naši nahoru přijeli, a stavové v soudní světnici pospolu byli, též Benjamin Fruvein na místě našem, maje dle snešení našeho prostou omluvu toliko učiniti, dal se do obšírného promlouvání, a mimo snešení to, co se mu vidělo, s své hlavy přednášel, mnoho jiného, oč sme při snešení ani zmínky neměli, přimichuje. Což vyslaní naši doslýchající a vědouce, že na tom, aby tak přednášel, snešeno a jemu poručeno nebylo, ulekše se toho, jim trhali, a aby tak nepřednášel, jej napomínali. Ale on předce svou řeč zavíral, tak že jemu toho přednášení zastaviti nemohli, jakž nám potom tíž vyslaní svou relaci učinili. Na takové tehdy přednesení Martin Fruvein jmenem všech stavů tehdejších odpověď dávaje to velice stíšil, že purkmistr a radní tak sou těžce proti stavům na odpor se stavěli, a že by dobře věděli, jak sobě to k slušné nápravě přivesti, čehož pa ten čas pomíjejí. A ponevadž samou čest a slávu boží obhajovati ráčí, a tu proti J. Mti. C. reputaci a důstojenství nic činěno býti nemá; protož aby se Pražané toho více proti páním stavům nedopouštěli, nýbrž spolu s nimi držeti a se srovnati hleděli, že skutečně jich napomínati, a při tom poroučeti ráčí, aby ta omluva v spis uvedena a jim od nich spečetěná podána byla. I sešli sme se ještě ten čtvrtek u purkmistra, a pan Jexbera byl dožádán, aby ji spisoval; ale Jan Oršilnovský mezi tím k nám přišel, pravě, že jest k tomu také nařizen, aby při spisování té omluvy byl. A byvši mu též omluva naše již skorigovaná ukázána, on pravil, že musí jinaké býti, a dosáh spisu našeho, v něm, co chtěl, přemazoval, napravoval a aby jinaké psáno bylo, poroučel; neb žeby Jich Milosti tím spokojeni nemohli býti, a již že prvé proti Staroměstským jsou zjitřeni. Potom vzav ji k sobě, doma přepisoval; kteráž teprva druhý den v pátek po Božím vstoupení na nebe těm, ješto se za direktory vystavovali, posílána byla.

Čehož ze všeho V. Ku. Mt. tomu milostivě porozumětí moci ráčí, že my Staroměstští, purkmistr a radní i starší obecní, kteří sme tehdejší na radě seděli a spolu se shledávali, té roztržitosti žádnou nejmenší příčinou najeme, defensorův sjezdův že sme sobě nikdy neoblibovali, z prostředku svého mezi

ně nevysílali, na jejich vzkazování vysílali nechtěli, jiným z obce takové scházení mezi ně přísně zapovídali, co sou oni tam činili, o tom o ničem žádné vědomosti neměli, tomu všemu odporni byli, při tom těžkém účinku vyslaných svých neměli, toho ničehož se nedotýkali, nýbrž od nich mocně opanování jsouce, jejich rozkazům a vyměřování obvykatí a poddáni býti musili. Stalo-li je se pak při tom co od kterého z osob partikulárních, ten bude povinen, sám za sebe z toho odpovídati. Též jest z toho znáti, jak jest nevěrně a ukrytě s námi a s vydáváním té jejich defensí a Apologie, dávše jí titul Pražan všech tří měst Pražských, zacházeno bylo: neb sou oni jak ten svůj zlý účinek, tak i způsob, jakby lid prostý slibnými slovy pod pretextem zastávání náboženství a svobod k sobě nakloniti mohli, prvé sami, než ohlášení naše jich došlo, kde koliv tejně usnovali a bez nás zavírali. Čehož i ta proklamací, před tím v neděli Rogationum v kostelích z jejich nástroje učiněná, že na pomstu myslili a zlou radu tejně skládali, svědkem jest dostatečným. Protož co od nich v té defensí a Apologii, abychom my Pražané Staroměstští se s nimi o tu defensí snašeti, direktory voliti pomáhati a k Apologii jejich své zdání činiti měli, jakž v ní položeno se nachází, to jest nepravé a my tomu zjevně odpíráme. Nebo Apologie ta že jest již byla dávno od nich bez našeho vědomí kdekoliv uvážena i sebrána, může se z toho porozuměti, že se ten hrozný skutek stal v středu předcházející památku vstoupení Krista pána na nebe, a defensí jich spolu s Apologií v pátek po též památce již na hotově, a z katedry skrz Benjamina Fraveina vuohec publikována a čtena byla, jakž se to z exemplářů tištěných a datum v nich položeného nachází, a tak v tom jednom dni avatečným, jsouce ještě s námi u velikém nedorozumění pro nepřistoupení a spolčení se s nimi, nemohli toho splískati, než že to vše již od nich dávno přichystáno a shotoveno bylo.

Nápodobně když sou tak veliký skutek vykonati úmysl měli, a potom opravdově učinili, žeť sou musili dávno o tom radu držeti, zavítati a jistý způsob obmysliti, jakby to začíti a po vykonání obstáti mohli. Neb sami v druhé Apologii toho doložili, kteráž po té první v prodlouženém čase vyšla, že sme byli „jaloví pod obojí;“ a v správě strany kostela Betlemského do též Apologie položeno stojí, že sme s nepřátely se spuntovali a od nich přemluveni byli; odkud souditi se může, že našich rad a pomoci nepotřebovali; než podmanivše sobě nás mocí, co se jim líbilo, kouali a řídili. A tak poněvadž sme nikdy mezi ně, ač sme byli skrze psaní i ústně napomínáni, nechodili, nevysílali, s nimi rady nedrželi a o ničemž, až se stalo, nevěděli, na žádnou defensí nemyslili, jí nepotřebovali, mnohem méně na tak velkou a hroznou válku mysliti neuměli: na nás se též Apologie nevztahuje. Co se pak nátiskův a překážek v náboženství našem pod obojí činění dotýče, o těch sme nic nevěděli, ani sobě co buď proti *patres societatis Jesu*, neb kterémukoliv člověku duchovnímu aneb světskému stěžovali. A poněvadž sme neměli proti žádnému stížností, nebylo nám Apologie psáti, ani k ní raditi žádná potřeba, ani co na defensory vznášeti, od nich ochrany jaké, neb sme se jimi nespravovali, vyhledávati. Dolo-

ženo také v té Apologii, že páni radní pod jednou nad námi vůli svou provozovali, že sme musili to činiti, co chtěli, a že sme se pro ně přimlouvati nesměli; ale jinak jest: však jsou podnes živí, neb byvše a námi vždycky v svornosti a lásce, nic nám neubližovali, anebří když ještě ten den, když to vyházení se stalo, chtěli někteří z obce nás rostrhovat, nechťeli sou tomu dopustiti; o čemž dobré paměti pan Albrecht z Trnice, toho času J. Mti. C. richtář, jsa tehdaž v radě přítomen, paměti psané po sobě zanechal, jakž napřed sub N. 4 položená stojí. Nad to výše nemohli žádným spůsobem od nás radních toho vynutiti, abychom náká *gruocmína* a utlačosti na spisn proti katolickým dafi, tak aby je do té druhé Apologie položití mohli, ještě nejednou za tou příčinou jak skrze dekrety tak ústně, když nás před sebe do direkce povolávali, to při nás i při jiných nařizovali a o tom poroučeli; než stalo se jest se co toho od někoho, tím my vinni nejsme. A cokoliv dále do té Apologie, kteráž jest vydána, jakž prv dotčeno, též pod titulem Prahan všech tří měst Pražských od nich položeno a vepsáno jest, jakbychom od katolických na to namluveni byli, že sme jsouce po dvakráte od defensorův povoláni, žádného nevyslali, nýbrž (prý), což býti nemělo, J. Mti. C. psaní učinili, i toho doložili, že my žádného jiného kromě J. Mti. C. za defensora mítí nechceme, v tom žebychom poznali naše zavedení: což aby tak býti mělo, a oni páni katoličtí nás k tomu namlouvali, se nepřiznávají; a my totižž žádného zavedení našeho před nimi stavy sme nevyznávali, takového psaní s pány katolickými a staršími obecními uvážného o nevyslání mezi direktory J. Mti. C. učiněného neodvolali, ani také, což více v Apologii stojí, na hradě Pražském, ani před obcí naší z toho se nevymlouvali, nýbrž k tomu se přiznávali, že pro ušetření J. Mti. C., a majíce sobě poručení učiněno, mezi ně sme nevyslali. Neb toho ani naše omluva, kterou sou nám skrze Oršínovského jich vyslaného korigováním na naši potupu přemustřovali, neukáže. Také sme Novoměstských ani Malostranských, aby nás přijali, nežádali, a jakým spůsobem k nim přistoupení míníme, v tom sme se s žádným městem nespolečili. Než co se od nás Staroměstských s jakou velikou výmínkou stalo, to jest napřed ukázáno.

Když pak již po zmocnění se hradu Pražského a polazení po sobě znamenitý počet ze všech tří stavův jisté osoby za direktory, majíce již defensori a Apologii přihotovenu, vyzdvihli, s tíž direktorové na direkci zasedli, tu sami sobě plnomocenství na nás a celou obec Staroměstskou svědčeti sepsati dali, a ji na hotově majíce, vzkázali, v úterý po neděli *Easudi* poručili, abychom se i starší obecní do rady sešli, že budou osoby z direkce mezi nás vyslány. I sejdouce se my i někteří starší obecní, po malé chvíli přišel Benjamin Fruvein se tříma písaři, oznamujíc, že od pánův direktorův přináší plnomocenství, které jest na čisto napsané, s tím doložením, že poroučeji, aby bylo upečetěno. I bylo těm vyslaným poručeno vystoupiti a to v těžké uvážení vzato; že sou je sami sepsati bez vědomí našeho a starších obecních dali, slova v něm, jaká se jim líbila, položili, která mohou časem na škodu býti; a dávalo to nám nemalé rozmýšlení, a rádi bychom byli to změnili a toho pečetění znikli.

Ale ohlédajíce se tehdáž na to, kterak stavové vyšší rychlou moc na sebe potáhli, v bázeň a strach lidí uvěřili a již k sobě větším dílem lid naklonili, a kdoby s nimi nedržel za nepřitele vlasti, rušitele pokoje, řádu a práva vyhlásili; i vydavše kněžím tiskné modlitby, za to se po kostelích modliti nařídili těmito slovy: aby nad škůdci a rušiteli pokoje, řádu a práva pomsta spravedlivou vykonávali a pokoj v království utvrdili. A velmi rychle, což s podivením bylo, hned ve dvou a třech dnech po tom vyhlášení, lidem cizím verbovaným se všemi officíry u velikém počtu se ohradili, kterýž musil pedtají od nich povelán před tím býti a tu v Praze zůstávati. Pročež ohlédajíce se na všechny strany, a že rovně jati sme, a majíce ku pánu Bohu naději, že to na dlouze nebude, nýbrž že J. Mti. C. respectivovati a jinými prostředky, majili od koho a jaké v čem ublížení, to k brzkému konci vésti budou: takové plinomocenství, však vždy sobě to vyhrazujíc, co pílí a maluví, že nic proti Milosti Císařské se bráti nebude, v radě pečeti městskou upečetino, a žádají z nás pamatovati nemůž, kdy jest jeho datum, neb ani připsu jeho nám nedali. Dostavše tehdy již direktorové téhož plinomocenství, sebe vartami silnými osadivše, tak i celého regimentu a správy, která na krále a pána země přináležela, se ujavše, potom mnohá psaní ven z země i jinam sami bez naší vědomosti a přítomnosti, jak chtěli, k svému nám nepovědomému latentu kopirovali, psali, a když sou sami je napřed svými sekrety spečetili, teprv je nám zavžené posílali a pečeti poroučeli: an jsme, co v nich psáno bylo, věděti, ani připsů takových psaní, když nejednou za to žádáno bylo, dostatí nemohli; též také některá J. Mti. C. psaní a patenty za sebou zadržovali, a tak podlé moci na se potažené a nad námi zmocněni, sme k tomu, obávajíce se výš dotknuté pokuty, pohrůžky nějakého nebezpečení mlčeti museli; a kdež sou prvé již stavové ústy svými se pronášeli, že to vše pro čest a slávu boží, pro dobré J. Mti. C. a vlasti této, též pro zachování řádu, práva, svobod a privilegií všech stavův království tohoto českého činit; položivše dále do též Apologie, jí sme my, jakž výš obšírně toho se spravujeme, uvažovati a spisovati nenaspomáhali, též pod titulem našim vytištěné a vuobec vydané, slova tato: Což ne proto od nás vzato jest, abychem J. Mti. C. králi a pánu našemu nejmilostivějšímu, tím jakou protimyslností anebo také jiným pokojným lidem a našim milým přátelům náboženství pod jednou, pokudž toliko sami pokoj zachovati chtějí budou, co ubližovati měli neb chtěli. A dále stojí: A že naše mínění nebylo a posavad není, abychem co nejmeně proti J. Mti. C. králi a pánu našemu nejmilostivějšímu, a nebo proti více křesťanské Římské pod jednou a porovnání mezi námi učiněnému před sebe vzíti chtěli.

Ale brzy potom se změnili a svou intencí a míněním, které před tím v sobě tůlali a tajili, na jevo vynесли, a to tak: Když jsou předně na J. Mti. nejvyššího pána purkrabí Pražského i na jiné sáhli, jeho vartou osaditi dali, některé na závazky brali, některým, aby z měst Pražských nikam neodjížděli, poroučeli, jiné z země na věčné časy vypovídali, nám i pánům katolickým příkoří činili, prvé pánům katolickým s námi v radě zůstávati poručivše, potom dekretem nařídili to, aby mezi nás do rady nechodili, zapověděli, to

sobě smyslivše, žeby s některými pod obojí v ungeltě schůzky mřvali, praktiky drželi, poroučejíc, abychom na ně pilný a bedlivý pozor dali. Nicméně jak nás, tak i je pány katolické hindrovali, strašili, tudy k poslušnosti vedli; nám Staroměstským nikdy se nedůvěřovali, mnoho náhonců užívali; kdo z nás s katolickým se zastavil nebo potřebnou věc mluvil, v zlé domněnky brali, že sme se zastavovali a s nimi promlouvati bezpečnosti neměli. Na zámek velmi zhusta k podpisování každého, buď po jednou neb pod obojí, nutiti, a kdo se nepodepsal, ptáti se nás poroučeli a na to dekrety posílali. Item, když sme my odepřeli vyslanému kvartírmistru od nich forirovati tři praporce lidu, tehdy nařídili, a byla vždy vůle jejich, aby se na to místo k vartám domácí najali, což nám za dlouhý čas obtížné trvalo. Item, mustrunky smyslišk je nám držeti nařídili. Item, mnohokrát na rathouz všickni direktoři přijížděli, a poručivše celou obec pod obojí i katolických svolati, jiné a jiné věci, co tam v radě zavřeli, sami přednášeli, a napomínali, aby při sobě stáli, a to tvrdili, sami napřed prsty zdvihavše, jiným poroučeli a bedlivý pozor na každého sami i skrze jiné dali.

Item, davše také celou obec povolati na rathouz, a všickni tu přijevše, všecky úhrnkem k děláni šanců vyvedli, sami začali dělati, a kdoby nekopal, aneb tu nebyl, pilný pozor dali; a kdoby šanců dělati rozpakoval, aby se do direkce poznamenaný dal, dekrety nařídili; bez našeho chtění a vůle střelba dělů do města táhnouti dali, a vyslaným našim, že sou se tak snesli, nám v známosti uvesti poručili. A co se mustrunku posledního dotýče, k němuž souseď sami byli spofádáni, nechťce, aby cizí lid verbovaný rozličných národův nám do domův dán byl, jakž na to tuze direktoři ustavičně tiskli, to sme museli, aby aspoň každý v hotovosti byl, podání přijíti a z donucení jich hejtmany a officíry jmenovati a poznamenané dáti, a místa k mustrunkům každé čtvrti vykáhati. A mnoho jiného, co se koliv dalo, to sme neradi z mušení a s žalostí činiti musili, z žádné dobré vůle; a že takovou moc provozovali a královské právo na sebe potáhli, dokázali toho v tom, když tomu vyrozuměli, že po vůli jejich ve všem nekráčíme, sami v městech Pražských léta 1619 v úterý po svatém Medardu rady obnovovali, a mimo primasa, nebožtíka Jana Šustera, Jana nejstaršího Petráčka, Vratislava Hendřicha z Frankenšteina, Mathiáše Jirkovského z Děvína, staré rady nezřustavivše, jiných osob třináct v Starém městě dosadili. A tu opět V. Kn. Mt. tomu milostivě porozumívati ráčí, jak jest se s námi zacházelo, a my ničehož toho dobrovolné, cožby proti Jeho Milosti Císařské čeliti mohlo, před sebe sme nebrali, toho, aby J. Mt. C. uražen býti neráčil, všelijak obhajovali, dosti veliké nebezpečnosti při tom vystáli; nás pak, kteří sme pod jich regimentem a obnovené od nich rady na radě zůstali, takměř každého dne mezi sebe do direkce, a což se množstvím stalo, i jedna osoba z nich do domu svého povolávali, tu ústně i skrze mnohé a časté dekrety a poručení nařizováním obtěžovali. Na sjezdích veliké a těžké berně, sbírky, šacunky ukládali a k půjčkám velikých sum peněz stříbra nutili, a co na týchž sjezdech vyžád dva staťové zavřeli, a na dom se mezi sebou snesli, k tomu že všemu my a tak třetí stav přistoupiti a amen říkati musili; a když sme někdy k ně-

čemu přistoupiti nechtěli, od nich se roscházeli, sami vyšli dva stavové své sňešení zavírali, pravíce, že dva hlasové jeden přemáhají. A samou po ten všechny čas té direkce tak s mnohými rozličnými divně vymyšlenými věcmi zanášení, obtěžování a sužování sme byli, že se nám i spoluměšťanům a sousedům našim, zvláště ubohým potřebným řemeslníkům, pod tou takovou správou jejich spravedlivě obstarávalo, a vysvobození sme sobě věnovali a žádali. Naposledy tak daleko od týchž direktorův přišlo a přivedeno bylo, že svolavše sem do měst Pražských k sjezdu od nich položenému veliký počet stavův království Českého, na tom sjezdu sou mimo velikou nadálost naši (na čež sme my jak živi mysliti neuměli, ani to na srdce naše nikdy nevstoupilo, aby pod tím pretextem obhajování majestátu na náhoženství daného tak daleko saženo a procedováno býti mělo) zpusitivše se nynějšího císaře krále a pána pána nás všech nejmilostivějšího, Fridricha falckrabě při Rýnu za krále sobě zvolili i také korunovati dali; čemuž my, kteříž sme na radu od direktorův dosazeni byli, měvše tam tehdáž k tomu dni vyslané die obyčeje, a nevědouce, aby na ten den stavové to před sebe vzali, an sme se patrně všelijakému jich řízení vyhýbali; a oni to dobře při nás znali a začasté nám a našim vyslaným domlouvali, že s nimi otevřeně a úpřímě nemáme. Také při dávání hlasů a přímlov oni direktoři Martina Fruveina a Oršinovského, aby jak se vyslaní naši přimlouvati budou, pozor pilný dali, nastrojili, jakož pak Jan Oršinovský od stavu třetího přednášel a odpověď dával. Potom za správy falckraběte, co jest se buď skrze odevžené patenty vůbec vydávané, anebo k nám obzvláště procházející dekrety a poručení nařizovalo a poroučelo, byvše k tomu od těch direktorův přivedeni, to vše po ten čas až do šťastného Jeho Milosti Císařské, krále a pána pána nás všech nejmilostivějšího, blíž měst Pražských obdrženého vítězství činiti a vykonávati sme musili, jakž to patrně dekretové, kteříž u velikém počtu vyšli za direktorův a Fridricha falckraběte, na poručení V. Kn. Mti. odeslání ukazují. Když jest potom pán Buoh všemohoucí slavné vítězství J. Mti. C. proti protivníkům J. Mti. dáti ráčil, nepominuli sme se ihned před J. Mti. osviceným knížetem Bavorským časné ohlásiti, J. Mti. pod ochranu se podati, a že J. Mti. C. věrní poddaní jsme a zůstáváme, jak před J. Mti. Kn., tak také před pány kommissari od J. Mti. Kn. mezi nás na rathouz vyslanými, skutečně, nedadouce se v tom žádnému v ničemž rozpakovati, pronesti, přikřikajice a připovídejice, že J. Mt. C. za svého jediného krále a pána poznáváme, mti a poznávati, i všelijakou poníženou poddanost a poslušnost J. Mti. C. každého času prokazovati chceme, jako i také J. Mti. C. jednu i druhou supplicaci naši, též J. Mti. nejvyššímu pánu panu kancléři království Českého o fedrunk a přímlovu psaní do města Vídně sme dosti časné odeslati a za to J. Mti. C. v nejhlubší poníženosti a pokoře i na místě celé obce Staroměstské prosili a žádali, aby J. Mt. C. pro svou přirozenou milostivost a dobrotvost nám svým padlým poddáným milost učiniti, nás a obec naši při privilegiích, svobodách, dobrých a chvalitebných řádích zůstaviti ráčil, na to od J. Mti. C. milostivé potěšitelné odpovědi očekávajice, jakž též ponížené naše supplicování a J. Mti. nejvyššímu panu kancléři království Českého učiněné psaní, dehod se

tuto pro vyrozumění N. 6. 7. 8. přepisové přikládají, to v sobě šfe obsahuje a zavírá. I pokudžby, milostivý kníže! kdo nás Pražany při J. Mt. C. tak obouzel a na nás to strkati chtěl, že bychme my tou roztržitostí přčina býti měli, silně pánu Bohu věříme, že srdce J. Mt. C. i V. Kn. Mt. ráčí od toho odvrátiti a J. Mt. C. i V. Kn. Mt. k tomu víry že přikládati neráčí, za to ponížené žádáme, a jistě před trůnem božím i J. Mt. C., V. Kn. Mt. i přede vším světem v tom bychme nevinně stiháni byli. A poněvadž to jest patrné, co sme učinili, to že sme jako opanovaní činiti museli; nebo té jejich moci a síle tehdaž nebylo lze komu odolati, mocnější nás okolní země po nich postupovati a jim po vůli býti musili: jakož pak J. Mt. C. král a pán náš nejmilostivější, vrchnost křesťanská a pán spravedlivý snaže to, kterak mnozí z strachu, bázně a jiní mocné do takového labyrintu od nich uvědění sou, ráčí všechny ty patentem svým J. M. knížeti Bavorskému a knížeti Saskému daným milostivě ohrazovati, je ze všech neřádných slibův, závazkův a přísah propouštěti, jim, jak se jen kdo u Jich Milostí ohlásí, milosti a otcovské ochrany podávati; což jest se i od nás časopř stalo, tak že takové poklasky ne dobrovolně, než z mušení stále jednomu každému prominuté jsou, a všechna práva duchovní i světská jednoho každého vyplouvají: jestli žeby kdo co z přinucení a podle těžkých pohrůzek učinil, že ne ten, kdož to učinil, má pokutu nésti, než ten, kdož jej k tomu přinutil; a protož V. Kn. Mt. od J. Mt. C. nařízeného v království Českém místodržícího, pána a ochrance našeho velikého poníženě prosíme, že ráčí V. Kn. Mt. to vše k srdci svému milostivě připustiti, poblouzení naše, kteréž se ne samochtě, než podle těžkých pohrůzek stalo, milostivě vážiti, milostivě dobrotitostí J. Mt. C. hojně účastna učiniti, nad námi nebohými lidmi ruku ochrannou držeti, chrániti, zastávati, a pro budoucí neumírající paměť V. Kn. Mt. za nás se k J. Mt. C. přimluvit, aby J. Mt. C. ráčil hněv svůj proti nám milostivě upokojiti, provinění našeho nám daleji nepřipomínati, a nás při našich svobodách, privilegiích a právech zanechati. Čehož my se J. Mt. C. upřímnou a věrnou poddaností a V. Kn. Mt. svými poníženými sluhami až do naší smrti odsluhovati zakazujeme a připovídáme. Na čež od V. Kn. Mt. dobrotitě a potěšitelné resoluci očekávati budeme, a co tu koliv pro nás sarmoucené lidi V. Kn. Mt. učiniti ráčí, sám pán Bůh bude toho hojnou odplatou. Datum této naší správy s poníženou prosbou a žádostí v pondělí po svatém Me-dardu, to jest třináctého dne měsíce Janí, jinak Června, léta Páně šestnáctistého dvamecátého.

Vaši Knížecí Milosti

vždycky poslušní a k službám volní

*purkmistr a konšelé Starého města Pražského
pod obojí, kteří sme za slavné a svaté paměti
otce Mathiáše léta 1617 skrze Jeho milosti
pány kamisarae na úřad konšelský doaznamen
byli, a na místě starších obecních a obce téhož
St. M. P.*

Ó úkazech spaní

*v oboru lidském i živočišném, a jeho obdobách
v rostlinstvu a na celé zeměkouli.*

Sepsal prof. Dr. Jan Parkyné.

Přicházíme nyní k podrobnějšímu pozorování spaní samého. Vyskytující se mezi usnutím ve vnitřním smyslu úkazy bývá z té příčiny nesnadněji skoumati, poněvadž nástroj pozorování sám ve stavu tom nejvíce vázán jest. Když se výše spomenutá pozitivní mocnost spaní byla zmocnila sil čidel vnějších, takže tyto již nemohou obyčejné dojmy přijímati, aniž po silnějších na vzájem působiti, rozprostírá se její omračující působení také na smysly vnitřní. Není to tak jako ve bdění, když po úplné svobodné vůli z oboru čidel se vytrhnuvše do vnitřního oboru myšlének se ponořujeme, abychom tam bdělejší toliko činnost započali. Při usnutí vyhání cizí jakási moc bdící činnost duše ze vnějších ohrad jejich, z čidel do oboru předmětného, a i tu poslední hnutí svědomé činnosti překonává. Jakmile zároveň s ubývající silou vnějších smyslův vědomí světa zmizelo, tím samým zmizelo již i sebevědomí, ježto pouze v polární protívě s oním vyvinovati se může. Omračující činnost spaní, uhodíc do prostředí obou, podrobuje si odtud stejnou měrou mysl i citelnost. Kdežto za ospalosti, za polovičního bdění názor předmětný méně činným jest a již jenom pocity podlé stupňů svých se poznati dávají, až i tyto poznenáhlu zanikají, když sebevědomí k ostražitosti na zevniť pořád méně povzbuditelným se stává: nastupuje také v subjektivní činnosti představ obnovo-

vaných stejné oslabení síly duševní. Obrazy, ztrácející své živosti, nemůže smysl vnitřní za účelem úsudku, porovnání, slučování děle při sobě uchovati, anof bažení po rozplynutí v nich převládá. Spolu i pamět hlouběji v sebe zapadá, jižto napořád oslabovaná síla duševní konečně probuditi nedostačí, tak že představy toliko odloučené se vynořují a zachování v nich celistvosti sebevědomí vždy trudnějším se stává. Takto po nějaký čas představy ve snivých tlupách před vnitřním smyslem se vznášejí, až pak tento v úplné nesvědčnosti zanikne a celá ústrojnost, hlubokým spánkem sklíčena, toliko vegetativní výkony životní zdá se vykonávati. Jako nižší spůsoby života živočišného, jako smysl vnější i vnitřní, pohybování samovolné, tak usypají též vyšší zjevy rozumu, obrazotvornosti, účelné určivosti, mravního a aesthetického citu, ze vnějšího se objevování do samé bytosti duše se utajující.

Tvrdívá se, že duše i v nejtvrdějším spaní sníti musí, poněvadž by sice její existenci v nejistotu postavena byla. Tvzení to souhlasí s oním, že duše po své bytosti jest činnost a že její existenci toliko v činnosti se zakládá, bez kteréžby obstáti nemohla. Jsme však nuceni, zde jako vůbec připustiti stavy činnosti obmežované a vázané, kdežto činnost totiž po své bytnosti skutečná jest, avšak ku zjevení ve prostoru neb u vědomí přijíti nemůže. Toto pak se děje ve tvrdém spaní, jakož i v jiných stavech nesvědčímých.

V oboru života rostivého ani spaní ani bdění, v přísném slova smyslu místa nemá, jelikož tyto stavy duše právě duševnímu pouze životu náležeti mohou. Chemicko-organické pochody v těle živočišném také nikdy neustávají, nejinak mihání se řas na rozmanitých slizkých blanách, avšak nelze jest o nich pověditi, že bdějí, ač bychom konečně o všelikých pohybech ve přírodě, tedy také o mechanických totéž vyřici chtěli, kdežto by slovo to jenom v nevlastním smyslu vzato býti smělo. Výkony rostivé jsou dílem takové, že výkony živočišnými, pohybováním a nejasnými pocity z části ještě podporovány jsou, jakožto dýchání, bití srdce, pohybování střev; dílem jsou nacele materialné, jako

vyživování, vyměšování (sekrecí) a odměšování (exkrečí). — V oněch jsou znamení spánku vždy zřetelnější než v těchto, v nichž nejvíce z následkův seznány býti mohou. Dýchání ve spaní celkem poněkud zdlouhavěji před se chodí; jednotlivé dechy jsou hlubší, stejnější, dějí se s zvolným žumem, protože štěrbina hlasová i nozdry (choany) stažením svalův ve svém okolí trochu zúženy bývají, pro kteréžto zúžení a sezdouhavění dechův také plyny v plicích trochu zdlouhavěji se zaměňují, což není bez účinkův na chemický pochod dýchání. Podlé pozorování Scharlingových jest množství uhlíkatky ve vydýchaném vzduchu asi o čtvrtina menší ve spaní nežli ve stavu bdícím. Z čehož opět vysvítá, že jest krev mezi spaním bohatější na uhlíkatku a tudíž více venosní podobu máti musí. Také pohyby srdce dějí se o něco zdlouhavěji, dílem že dýchání zdlouhavější a krev méně se okysličuje, dílem že soustava svalní ochabena; kdežto ve bdění klopot srdce ve vzájemnosti se nachází s namáháním svalův samovolných. Tím, že činnost srdeční a oběh krve zdlouhavější, nahrnuje se také krev v venosní části soustavy cév kapilárních, což bývá zevnitř po červenosti tváře již viděti. Venosní nátlak panuje nepochybně také v šedé vrstvě nervové soustavy, přispívaje pravidelně k utlačení jejich výkonův. Se skrovnějším okysličením krve chodí zároveň skrovnější vyvinování teploty. Kdyby pak předce se zdálo, jakoby ve spaní větší teplo povstávalo, sluší si připomenouti, že v pokojném položení a náležitém přikrytí zplozené teplo méně odvozoвано bývá, nežli za nejrozmanitějšího pohybování ve bdění. Pročež bývá tělo ve spaní mnohem nedáklivější k vákolní studenosti, i mohou tudíž časté nastuzení a pocházející z něho nemoci povstati, jako v polním nocování vojákův zhusta se přiházívá. Po celý běh pravidelného spánku šesti až osmi hodin dějí se zajisté některé pravidelné proměny v poměrech dýchání, pulsu, teploty, jelikož se pravdě podobá, že tyto pochody v prvním spaní až po jistý stupeň se dějí zponenáhla, potom ale ve své moci až do probuzení se opět stupňují, a že v těchto poměrech věk, pohlaví, temperament a tělesná povaha všelijaké proměny

spásebuji. Byloby nutno, aby se v ohledu tom v každé době spaní na rozličných osobách v zdravém i nemocném stavu skoumati počalo a skoumání ta s výjevy ve bdění bedlivě porovnána byla. Také jiné výkony obnovovací mezi spaním se zponenáhluji. K nim náleží trávení. Pocitové hladu a žízně ve spaní se uchlácholí, ba již ospalost mírní tyto jinak pánovitě pocity a také z částí od nich bývá přivozena, jak toho příkladově v obležených pevnostech dokazují. Uložíme-li se s pocitem hladovým spat, probudíme se po několikahodinném spaní bez hladu. Sem spadávají příkladově, kde při dlouhotrvalé ospalosti málo neb žádná potrava přijímána nebyla, aniž nastaly nepohody, kteréžby rovněž dlouhá doba vyhladovění s sebou byla přinesla. Také v obyčejném životě chodu, když spaní noční 6—7 a více hodin trvá a hodinu před usnutím střídá večere se pojidá, nehlásivá se hned jak se probudíme cit hladovosti, i v samých létech mladosti méně tu soužívá, než po stejné dlouhé době za bdění ve dne. Působení spánku vyrovnává se prostředkům narkotickým, jmenovitě opium. Že trávení ve spaní slabším bývá, toho každý z vlastní zkušenosti dosvědčí, anof větší mnohost jídel před spaním požitých ráno třebas po osmihodinné lhůtě v žaludku ještě zcela strávena není, k čemuž by jindy čtyři hodiny byly vystačily. Odtud povstalo diaetetické pravidlo, že se nemá žaludek před spaním přepřítovati a večere hodinu až dvě hodiny dříve pojísti. I zde by musily zkoušky na zvířatech žádoucné rozhodnutí podati. Od nich musíme také lepší poučení o stupni činnosti v připravování potravní šťávy mezi spaním očekávati. Bez pochyby jest menší pro zdlouhavější oběh krve a tím zmenšenou činnost vssávání. Druhdy přijímali spisovatelé lékařští větší činnost vzévání (inhalaci), ježto prý nákazy snadněji ve spaní se vedrati mohou. Není-li snad toho hlavní příčinou menší protičinnost ústrojův vůbec? V době spaní jest také peristaltické pohybování střev, obzvláště tlustého střeva, bezpochyby zmenšené, pročež se odměšky nahromadují, kteréž od nejmnožších lidí obyčejně v prvních hodinách ranních odměšovány bývají. Vyměšování a odměšování jsou ve spaní vůbec méně činné. Vylučování slin bývá za pří-

činou nastalého odpočinutí ústrojův žvýkacích a mluvních a pro nepřítomnost dráždidel, nejhlavněji ale pro menší dráždivost žláz ovšem umenšeno. Patrný jest úbytek ve vyměšování slz, od kterého již v ospalosti oči vysychají, a potřeba jich zavření z části původ béře. Velice obtěžuje toto vysychání, když se spaní brániti musíme, kdežto navlažení očí aneb užití nějakého slzy vymáhajícího dráždidla, u př. tabáku šňupavého, velmi pomáhá. Neméně vyměšování slizné blány nosové a slizných žláz na podlebí a v jícnu a nápodobně v celé troubě potravné ve spaní jest oslabeno. Nepochybně také žluč zdlouhavěji se vyměšuje, jakož i sliny žlázy břišní (pancreas), což vesměs na zvířatech neztěží vyskoumáno býti může. Vylučování na blanách serosních musí rovněž slabší býti, poněvadž pohyby uvnitř jejich měchův zdlouhavěji se dějí, tedy i dráždění k vyměšování menší a tím také menší činnosti vsání zapotřebí jest. Toť se stává následkem zdlouhavějšího dýchání a bití srdce zejména na prsní bláně, na osrdí, břišní bláně a bláně mozeční, tak zvané pavučinové; napotom, protože všechny pohyby svalův odpočívají, v synovialních blanách kloubů, slizných míšcích a pošvách vazních. Zdali jest vypařování kožní mezi spaním menší neb větší, nelze z posavadních udajův s určitostí ustanoviti. Santorini, první a nejstarší autorita v této věci, neváhá tvrditi, že člověk v sedmi hodinách v spaní tolik vypařuje, kolik jindy za bdění ve čtrnácti. Ačkoli tomuto udání žádné pozitivní zkoušky neodporují, bylo předce později vůbec za to jmíno a jmíno jest dosud, že ve spaní vypařování z kůže umenšeno bývá. Tato domněnka vyplývá vlastně již ze zdlouhavějšího chodu ostatních obnovovacích výkonův a z odvrácení se života od vnějška na vnitřek sama sebou. Nicméně nesmí se na tom bez přímých zkoušek přestati, neboť by vždy pouhému rozumování k úplnému pravdy průvodu zkoušebního doplňku se nedostávalo. Krom toho nesmíme autority, jako Santoriniho, jenžto se dnem nocí na váhách nacházel, bez povšimnutí míjeti. Nepochybuji, že z opakovaných a rozmnožených skoumání vysvitne, že v obyčejném spaní dvě doby rozeznávati se musí, jedna totiž doba převládajícího obrácení života do vnitřku,

při čemž činnost cév kapilárních a tudíž i vypařování kožní umenšeno jest, a druhá doba počínajícího návratu činností životních do vnějška se zvýšenou činností soustavy kapilární, zmožením životní napnutosti a tím i zvětšeným zplozováním tepla a výparů kožních. Zdali tato druhá také za dobou činnou ve stavu bdělém zůstává, jest hlavní otázkou, na kterouž pozorování a zkoušení odpověděti musí. Vyměšování moči mezi spaním obyčejně též bývá umenšeno; tlak moči bývá také nejvíce po sedmi a více hodinách pocíťován. To pochází již od zdouhavějšího nahromadění moči v měchýři, následkem menšího vyměšování; již od menší citelnosti a stažitelnosti stěn měchýřových, ješto nervy ve spaní vůbec méně účinkují. Rovněž i rovnovážná poloha těla přispívá asi k tomu, že moč se tak nenahromaduje a puzení moči se zpožduje. Že však i zmírněné vypařování, když tělo náležitě přikryto a v teple drženo, vylučování moči mezi spaním umírňuje, nelze upříti, jelikož zmožování dětí ve spaní obyčejně od nastuzení kůže a nedokonalého vypařování pochází. Nejvíce zvýšeno bývá ve spaní vyživování, kteréž se zdá býti hlavním účelem vegetativních činností ve spaní, tak žeby v uzavření se na zevnitřek, zdouhavosti dýchání a oběhu krve prostředkové k tomu se nalézali. Jelikož ústroje animalního života nečinné jsou: nervy citelnost v sobě nevybuzují, svalové střídavě se nestahují a neroztahují, chovají se více trpně naproti vlivům vegetativní činnosti životní, kterážto v nich, když pokoj nastane, k embryonální tvořivosti se navrácí, snažíc se ústrojenství opět zmladiti. Uhlík, kterýž dýcháním ve spaní méně spotřebován bývá, nahromaduje se v buňkách jakožto sádlo. Není-li ale v krvi dostatečné látky potravní, tuť vnímá krev sádlo a jiné zásoby potravné v sebe zpět a jimi ústroje živočišné obnovuje.

Má-li obnovení živočišných ústrojů, svalů, nervů, mozku vyloženo býti, nepostačuje k tomu nikoliv obyčejný výklad o přetvářování materie při vyživování. Třeba tu tak zvané síly obnoviti, působitele hýbavosti, citelnosti, anobrž substrát samé činnosti duševní v jejich vyšších a nejvyšších činech. Působitel

činností nervových tak nutně se obnovuje, jak nutně krev obíhá, a díly pochodem životním zrušené materialně nahrazeny bývají. Ve spaní síla v nervech se soustřeďuje, sbírá, ve bdění se rozptyluje, vypryskuje. Toto sbírání a vypryskování možná porovnáti s pochodem involucí, jímžto tvary životní, mající se rozvinouti a rozložití, ve vejci a zárodečné látce zavínuty a uloženy jsou. Mohloby se říci, že se ve spaní zápalná látka ukládá, kterážto bděním opět se stráví. Tento pochod involuční jeví se také v oboru pohlavním. Síla plodivá ničím tak rázně dosazena nebývá jako spaním, ničím tak oslabena a unavena jako namáhavým bděním aneb chorobnou nespalosť. Již Willis upozornil na styčností mezi pohlavním žitím a myšlením, jedna z nich jest tento antagonismus obou ve spaní a ve bdění, a oběma ve spaní hovící obnova jest toho patrným svědkem.

Konečně musí v přírodopisu o spaní také o stavu duše být promluveno. V nejtvrdějším spaní neprojevuje se zholá žádné znamení duševního života; předce ale nemůžeme říci, že jest duše docela od vnějšího světa odloučena. Jmenovitě sluch otevřen jest zvukům, a byla-li tichost noční nějakým pravidelným šumem, bitím hodin, zpěvem ponocného přervána, bude to ovšem temným způsobem vnímáno a může probuzení způsobiti. Známo jest, že mnozí lidé v určitý čas noční neb časně ranný se probuzují, pevně-li si to předevzali. Zdá se tu částka síly duševní jakožto pozornost s vnějškem ve spojení státi. Jiným způsobem se ukazuje ustavičné napnutí pozornosti sluchu při obvyklých šumotech, tak na př. probudí-li se mlynář, když se mu mlyn zastavil, aneb jestliže my, usnuvše za veřejné přednášky, jakmile přestávka se stane aneb konec učiněn, ihned se probudíme. Také pocitem tělesním zdá se, že duše pořád částečně na stráží jest, neboť i v nejtvrdějším spaní měníme polohu stavší se nepohodlnou, aneb přikrýváme se lépe, když pokrov v nepořádek přišel a zevnitřní studené povětrí přístupu nabylo. Od zraku zdá se být pozornost cele odvrácena, ješto se na kryjící víčka spoléhá. Jiné znamení stálé činnosti duše ve spaní objevuje se v té okolnosti, že, ač-li dobře pozor dáme, sledáme, kdykoli ze

spaní se probudíme, že pokaždé ze snů se probudíme. Mohloby se ovšem namítnouti, že jsme tyto sny teprvé v okamžení tom, kdy jsme se zbudili neb zbuzeni byli, z patra vymyslili. Na to můžeme jen odpověděti, že bývají tyto sny nejčastěji toliko poslední výběžky delší, předešlé řady, o nichž nám ještě pamět jako tušení zbyla a kteráž alespoň subjektivní přesvědčení o činnosti snův ve spaní provozované poskytuje. Také náměšičné skutky nejčastěji toliko v nejtvrdějším spánku bývají konány. Ale také všeliké jiné spůsoby snů, ať na počátku nebo na konci spaní se udávají, náležejí přísně do oboru spaní, i musí za výkon jeho býti považovány.

Když obyčejné zdravé spaní šest až osm hodin potrvavši svůj výkon, zmlazení sil animalních dokonalo, nastává buď náhle, buď po delší neb kratší bezsenné aneb snivé dřimotě *probuzení*. Nejdříve přechází organismus ze tvrdého spaní do lehčejšího, ano vnímavost soustavy nervové ze svého zahloubení opět k objemu své činnosti se navrácí a vnější budičové již v menší síle dostateční bývají, aby úplné bdění přivodily. Přirození budiči jsou: rozednívací se světlo a probuzující se za dne zvuky přírody. Nejsou ale tyto naprosto potřebné, ježto člověk v nejmnostších případnostech sám sebou se probuzuje, když sebevědomí na zevnějšek se prodírá, aby na své protivě svou činnost jevilo. Obyčejně probuzujeme se po určité prospané době, závisějící od návyku a uspořádání života. Tím se vyměřuje spánku jeho právo a meze jeho moci, kterýmž vyměřením on přísně se spravuje. Předtím ale jest člověk do jistého stupně vždy pánem této doby, i může ji dle vůle přeměnit. Spánek jest sám sobě největším škůdcem. Onť svědomou sílu duše tak dalece opět obnoví a sesílí, že se tato proti němu obrátí a jej jeho vlastní zbraní do hlubin ústrojného života zaplašiti dovede. Toliko snivé postavy na zpátečném pochodu ještě slabě bojují s vynotující se plnou osvědomělostí. Nekaždý rád se vytrhuje z vazeb spánku. Mnohým jest to nejpříjemnější rozkoš života, prožívá-li sníce aspoň půl hodiny krásna ve sladké dřimotě. Jinak rozvázný hospodář, muž velikých činů, duch vědecky se snažící i bídou

života sklíčený: onť se probuzuje ihned v úplné bdění v přítomnosti a je připojuje ke dni nejbližší minulému.

Probudivše se po dokonalém spaní, cítíme v celém těle jakousi sytost, plnost a vyspělost; jsouce ale ospalí neb nevyspalí, poznáváme pocit nedostatku, prázdnoty, nedospělosti. Probudivše se před časem, cítíme se ještě v pocitech ospalosti výše vy-psaných zajatými a snažíme se opět usnouti, proměnice položení své a namanujícím se postavám snu se podáváme. Varujeme se tu dobře, bychom se k myšlénkám, zámyslům a starostem bdění nenavrátili, poněvadž by tím zajisté usnutí se odstranilo. Jestliže se ze tvrdého spaní probudíme, cítíme své smysly a vědomí obklopené mrákotou, v nervech svalních ležívá cit stisknutí a lenosti, jakož i ve svalnatém ústrojí dýchacím, kterýž nás dohání natahovati údy a zívati; víčka visí těžce nad očima, cítíme pobídku k vymnívání si očí, bychom se docela probudili. Když jsme ze spaní se probudili a když přechodní stavy po krátku minuly, cítíme se, jak se obecně říká, jako novozrozenými neb omlazenými; večerní umdlení a vysílení opět k úkazům vysokého věku přirovnati by se dalo. Spaním nejvíce občerstvena bývá vnímavost smyslu vnitřního a čidel, méně síly na vnějšek účinkující, na př. ve svaích, jejichž obnova v prvních hodinách ranních slabou, mladinkou povahu do sebe mívá, i teprva v pokročilejším cvičení okolo poledne nejvyššího stupně dosahuje. Vyšší síly duchovní ale po celý den až do pozdních hodin večerních ustavičně se zmáhají. Toho občerstvení ve spaní zvláště myslná, srdečná stránka člověka se účastní. Cítíme zrána čerstvou svěží mysl. Rozčilení od afekcí povstalé namnoze jest ukonejšeno, takže o mnohých věcech s větší pokojností souditi a vůli svou s větší jistotou určití můžeme. Proto moudré pravidlo, že se má člověk na důležitá ustanovení, jejichž předmět mysl znepokojuje, dříve ještě vyspati. Rozpoložení večerní v tom ohledu pravý opak toho bývá. Z duchovních sil jest zrána mohutnost názorná, pamět, upomínka mohutnější, reproduktivní obraznost pohyblivější; za to ale síla úsudku, vtip, ostrovtip, mohutnost abstrakcí a spekulací, jakož i tvorčí obrazotvornost

a s nimi sdružená mluvní mohútlost ve vyšších stupních se vyvinují teprv po polovici dne. To platí aspoň o většině lidí výše vzdělaných. Avšak v tom duch nejméně na přísné zákony se váže.

Posaváde jsme toliko při člověku spaní vyhledávali, nyní je také ve zvířectvu stopovati budeme. Nejlépe je známe při našich domácích zvířatech. Pes, nejsa doháněn hladem aneb zaměstnáním člověku povinným, odpočívá nejdelsí dobu denní v polovičné dřímotě a takto i noc prospává. Spaní jeho jest ale velmi lehké, ano nejmenší šust je rušivá. Totéž na kočičkách pozorujeme, kteréž obzvlášť za dne sobě hoví, částku noci, nejsou-li jinak v pokojích chovány, po střeších a půdách za svou kořistí chodí aneb společenské své koncerty mňoukají. Kozy, za dne obyčejně čile poskakující a byliny hledající, mají v noci velmi lehké spaní. Totéž o koních říci se může, kteříž i tu vlastnost mají, že jsouce při silách, nejčastěji, v našich poměrech kulturních alespoň, stojíc spějí. Hovězí dobytek, ovce a kozy, jakož i velbloud leží na břiše, nohy podloživše, více méně na jednu stranu obráceny. Z naší domácí drůbeže vyhledávají slepice, jakmile se setmí, své kurníky a holubi své holubníky, kdež stojíce s hlavou pod křídlo schovanou, větší díl noci tráví. Podobně se chová obyčejné zpěvné ptactvo v kletkách držané. Toliko slavík volí si noc ke svým klokotům. Záhy ráno probudiv se kohout, oznamuje veselým kokrháním počínající den; jiní ptáci domácí a pokojoví podobně si vedou. Měl jsem jedenkrátě křepelku, kteráž ode tří hodin svým voláním hodiny na vlas udávala, k čemuž nepochybně zvonem věžních hodin pobízena byla. Lehký spánek hus Kapitolských jest světoznámý. Noční spaní much a pavouků může každý snadno pozorovati. Ze zvířat v jiných země dílech se nacházejících jmenuji nejprvé cpice. Muny jsou ospalé zvířata jako naše kočky a psi, jejich spaní více rozkoši se podobá. Ve stavu divokosti budou bezpochyby čilejší. Šimpansé, orang-utang naučí se jako člověk postele užívati a pravidelně spáti. Slon také pravidelně spí v noci, nejvíce snad jen leže. Byloby ovšem

naší úlohou, přírodopis spaní u veškerém zvířectvu vylicíti, avšak o tom tak nejisté údaje u spisovatelů se nalézají, žeby neprospěšná věc byla, sebráním jich se zanáseti. Bude ovšem nutno, předmět ten učiniti úlohou přísného skoumání.

Vůbec možná pověditi, že stavové spaní, bdění a snění, jak nám při člověku a vyšších zvířatech známi jsou, v témže významu sotva nižším třídám živočišstva přikládati se dají. Červům sotva více bdění připsati směme nežli srdci a střevům obratlovcův. Hmyz, obzvláště umělými pudy nadaný, zdá se naměsíčný život trávit. Samá vyšší zvířata, ptáci a ssavci, nebdí asi o mnoho jasněji nežli člověk ve svých snech. Ten jediný jest vlastně bdící bytostí, ale i v jeho rodu jakých rozdílných stupňův bdění a spaní! Při člověku zdá se, že protiva obou nejostřeji vyvinuta jest. Člověk spí ze všech tvorů zemských nejtvrději, a i duchovně výše nadaný spí sice kratším, ale tím tvrdším spaním.

Ještě se musíme o zimním spánku zmíniti, kterýžto po vše časy o mnoho důkladněji prozpytován byl nežli obyčejné spaní. Arci že předmět ten snáze vyčerpán býti může, jelikož se k nevalnému počtu pokolení zvířecích vztahuje a povaha jeho patrněji do očí padá. Od starodávna známy jsou nejmnější spalci z vyšších zvířat. Přísnější však obádání novější doby musilo pro soustavný přehled mnohé živočichy z nižších tříd k nim přibrati. Stav života ve vejci nachází se při oněch pokoleních zvířat, jimžto pouze letní živobyti aneb ještě kratší dopřáno bývá, na místě zimního spánku. Že *Hydatina senta* a jiní vírečníci také, když vyschly, životní zárodek zachovávají, možná též zdaleka porovnat se spánkem zimním. Obdobou zimního spánku jest klesání vyšší životní činnosti v utuhlý stav při změnách tepla a zimy. Tak jsou všickni polevníci a polypové, bezpochyby též jiní rosolovití živočichové, pomijejícímu tuhému spaní v zimě podrobeni. Mezi červy známe to spaní při žízálech zemských a pijavicích. Známí nám hlemejždi všickni v zimě spějí; kterak hlemejždi mořští se chovají, musilo by se ještě vyskoumati. Zdali i mušle zimní spánek mají? O zimním spánku nižších obratlovců, obojživelníků a ryb nalézají se hojné zkušenosti.

Jednotlivé zprávy o zimním spánku ptákův, kdyby pravdivými se okazati měly, mohou jen za výminku považovány býti. Příroda je z něho vybavila, daňouc jim nejneobmezenější svobodu v stěhování. Nejvlastnější spalce zimní nalézáme mezi ssavci, jmenují se následující: netopýr, ježek, bodlín (*Centetes*, pokolení ježků, madagaskarské), mýval (*Procyon*), jezevec, plch, křeček, myš, tarbík (*Dipus*), svišť (*Arctomys*) a vever.

V rostlinstvu nemůže o vlastním spaní být mluveno, ještě jim podstatné znaky bdění živočišného, cit a samovolné hýbání scházejí. Obecný výjev od Linné-a tak nazvaného spánku rostlinného záleží v tom, že listy a listovité tvary (květy) v jistou dobu se skládají a zavírají. Navracují se tím na nižší stupeň vyvinutí rostlinného, jakož i zvířecí spaní co návrat k embryonálnímu stavu se objevuje. Mohutnější rozvinutí listův jest tedy obdobou procitnutí, svinutí obdobou spaní. Také v tom se podobají tyto stavy zvířat a rostlin, že v nejmněžších případnostech od přítomnosti aneb nedostatku světla a tepla odviseti se zdají, ačkoli i při rostlinách zdánlivé výjimky od pravidla toho nalezeny byly, kteréž při rostlinách cizokrajných s klimatickými poměry jejich vlastí ve souvislosti jsou.

Od spaní rostlinného rozeznává se citlivost rostlin, kteráž obzvláště při mimosách, odtud také citlivkami zvaných, rostlin teplejších, se viděti dává. Onyno však pohyby listů a květův udávají se pravidelně při rozličných pokoleních v rozličných dobách dne a noci, takže Linné dle toho hodinky rostlinné zaříditi mohl. Pohyby stávy v huškách *Valisnerie*, chary a j. dějí se každou dobou ve dne i v noci.

Konečně budiž dovoleno, rozšířiti ponětí o spaní a bdění na celou kouli zemskou a uvéstí je do soustavy pojmů geologických. Tu nejprve se ukáže

a) protiva mezi povrchem a vnitřkem zemským. Vnitřek, jak se zdá, jest bez vědomí (ač nikoli bez sil a bez ducha), na povrchu se hýbe vědomí.

b) Na povrchu zemském jeví se opět protiva vyšší duševní čilosti v říši živočišné a lidské a nižší oživenosti v rostlinstvu.

c) Dále dává se znáti protiva vyšší vzbuzenosti živoků v živlu povětrném, nižší v živlu vodním.

d) Dle slunečního účinkování dělí se patero mezipólních pásův, jichžto dva okolo pólu nejnižší, jedna obak rovníku nejvyšší vzbuzenost života ukazuje, dva prostřední pasy mírnou vzbuzeností nadány jsou. V pasu rovníkovém panuje nejbujnější zvířecí a rostlinný život, a odtud k pólům ustavičně ho ubývá. Vyšší duševní život člověka podělen jest dvojak dle jeho affektní a rozumné stránky jednak na pas rovníkový, jednak na pasy prostřední; jeho nejvyšší výkvět v plemenu indo-evropském ale vládne celým povrchem zemským.

e) Co do periodických pohybů země pozorujeme nejprve denní otáčení. Tu pak jest půle denní, k slunci obrácená, po každé polovici duševně vzbuzenou, bdící, od něho odvrácena polovice noční duševně upokoženou, spící. Následkem otáčení kolem osy zavírají a otvírají se neustále nepočtené oči tohoto ohromného Argosa. Psyche zemská takto vždy na jedné straně bdí, a na druhé zároveň ve spánku odpočívá.

f) Oběh země kolem slunce stanoví doby roční, a s nimi střídání se vyššího probuzení a utuhlého spánku severní a jižní polokoule.

g) Dále způsobují periody v postupování rovnodenníků střídání zvýšeného a uníženého života, jednou na severním pólu, podruhé na jižním, čehož pozorujeme stopy v geologické posloupnosti pokolení rostlinných a živočišných.

h) Konečně rozeznáváme východ a západ vědomí mezi narozením a smrtí, následkem generací živoucích tvorů, a stavy duchovného rozednění a soumraku v dějepisu vyvinování se člověčenstva.

Národy rakouské v 6. a 7. století po Kristu.

Výjimek z Dějin Rakouských
Václava Vladivoje Tomka.

1. Stěhování slovanské. Říše avarská. Říše Sámova.

Přesídlením Langobardů do Itálie skončilo se stěhování národů německých na půdě našeho mocnářství. Po více než šesti-stoletém trvání, počítajíc od prvního návalu Cimbrů a Teutonů, nezanechalo na onen čas právě žádných velkých účinků. Jako zhoubná vichřice přehnali se mnohonásobní národevé němečtí přese všechny naše země, zničivše v nich stopy vzdělanosti římské, jak dalece jich stávalo, a nezůstali konečně nikdež domovem, než v ladných rovinách lombardských a hornatinách Tyrolska, Salzburska a hořejších Rakous.

V patách za posledním hřmotným stěhováním Němců šlo mezitím stěhování slovanské. Velikému kmenu Slovanů, čili cizím jménem Vendů, dotud ve starých vlastech svých svíranému, podmaňovanému a utiskovanému od rozličných bojovnějších národů, uvolnilo se poznenáhly vzdálením národů těchto na jih a na západ, tak že bez mnohých překážek mohl v týchž směrech šířiti svá sídla, jak žádala vzrostlá jeho lidnatost. Rojištěm tohoto valného stěhování byly jednak všechny krajiny na půlnoci od Tater, to jest nynější Halič a ostatní části někdejší říše polské, kteréžto zahrnovaly se tehdy pod starožitným jménem Velikého čili Bílého Chorvatska a Velikého čili Bílého Srbska (ohoho jižněji při Karpatech, tohoto dále na půlnoc), jednak východnější rozsáhlé krajiny nynějšího Ruska.

Z Velikého Srbska a Chorvatska začalo se stěhování Slovanů nejprvé na západ, a sic dříve v půlnocních stranách na samém pobřeží Baltického moře, později v jižnějších pásmích postoupně, až konečně převalil se proud i přes Tatry ve směru jižním. Ačkoliv není o tom běhu věci nikdež nic zaznamenáno výslovně v dějepise onoho věku, však dá se to souditi bezpečně z postoupného stěhování národů německých; neb jak kde opustilo německé obyvatelstvo svá posavadní sídla, osadilo Slované uprázdňenou zemi, a místy snad také přimohli jednotlivé vysílené kmeny k rychlejšímu opuštění té neb oné krajiny. Tím způsobem začalo se stěhování Slovanů na pobřeží Baltickém nejspíše již za času velké války markomanské, a pokračovalo během třetího, čtvrtého a pátého století po Kristu vždy dále na jih v zemích mezi Vislou a Labem následkem odstěhování odtamtud poznenáhlu všechných národů suevských a gothických. Po rozpadnutí říše hunské otevřela se konečně Slovanům cesta do někdejších sídel Markomanů a Kvadů. Čechové, dle pověstí starožitné vedením praotce svého Čecha, přišli přes tři řeky z Charvat, to jest, z Velikého Chorvatska do Bojohema, a stali se tu sousedy německých Duryků a Bavorů na západě. Jiné kmeny s nimi pobratřencé osadily nepochybně asi téhož času aspoň některou část Moravy, kdež měli na poledni za sousedy nejprvé Rugy, potom na krátko Heruly, naposledy Langobardy. Zpráva o stěhování Herulů brzy po roce 494 z pustého Rugilandu na půlnoc svědčí nejprv určitě o přebývání Slovanů ve všech těchto stranách. Posutí Langobardů z hořejších Uher dále na západ až na levý břeh Dunaje mělo nepochybně hned za následek přejítí Slovanů přes Tatry na jižní jejich stranu, a po přechodu oněch do Panonie (okolo r. 535) zaujali Slované celé hořejší Uhry i dolní Rakousy až k Dunaji.

Mezitím začal se jiný proud stěhování slovanského ze středu nynějšího Ruska na jih do krajín mezi Dněprem a Dněstrem i za tuto řeku k Černému moři a k Dunaji. Větve Slovanů, proslulé v těch stranách pod společným jménem Antů, narážely po svržení panství hunského již při sklonku pátého století na po-

mezní krajiny říše východořímské. Během času zalidněny jsou jimi rozličné části Moesie, Thracie, Macedonie i vlastního Řecka, zpustošené předtím od Gothů a Hunů, buď že co zajatí ve vojních přidrženi jsou ke vzdělávání půdy, buď zase že dobrovolně přijati jsou do říše co užiteční osadníci. Od těch dob nacházejí se zhusta zástupové Slovanů ve vojenské službě císařů východních, jakož k. p. ve vojskách Belisaria a Narseta ve válce s Gothy v Itálii i ve válkách s Parthy v Asii. Mnozí došli vysokých důstojenství, ano dle jisté zprávy pocházel i sám slavný císař Justinianus z rodiny slovanské usedlé v Macedonii, nazývav se původním jménem Upravda, později toliko přeloženým do latiny. Na začátku panování tohoto císaře (527) byly již všechny sousední krajiny říše východní na Dunaji, nyníjší Valachie i Moldava, obydleny od Slovanů; z těchto pak stran rozšířili se Slované také v četných osadách do Sedmihradska i do východních Uher, jmenovitě do nyníjšího Banatu. Stalo se to ovšem s velkým ztenčením tamějšího panství Gepidů, kteréž jak se zdá před vyvrácením svým od Langobardů bylo tudy obmezeno skoro jen na Srem a krajinu mezi Dunajem a Tisou s některou částí Zátiší. V Sedmihradsku pomíchali se během času Slované i jazykem i řády s ostatky pořímanělých Daků, z čehož povstala nová národnost valašská. Pokud se dá soudit, stála největší část Slovanů těchto v jižních Uhřích, v Sedmihradsku, v Moldavě a Valachii toho času pod společnými knížaty.

Stěhování slovanské rozeznávalo se na všech těchto stranách od přesídlení Němců do krajín Římských hlavně tím, že národové němečtí v zemích nově nabytých provozovali panství nad starším obyvatelstvem, Slované pak, naředše země větším dílem lidoprázdny, nastoupili v nich práci, vzdělávající je orbou a jiným mírným zaneprázdněním; jemuž byli více zvyklí než užívání zbraně.

Tento chod stěhování slovanského byl po dosti krátkém čase protržen novou bouří, která se přivalila z rodiště národů uralských na rozhraní mezi Asií a Evropou. Avarové, národ příbuzný Hunům a Tarkům, opustili na začátku druhé polovice še-

stého století sídla svá v oněch stranách, vytrhše se z posluženství velikého chána tureckého. Roku 557 přešli přes Volhu, a potloukali se několik let po rozličných krajinách odtud až k Černému moři, při čemž rozmnožili počet svůj přidružením některých kmenů hunských. Po mnohých plenech v zemích Antů objevili se najednou za Tatrami ve Velkém Chorvatsku, kdež podmanili sobě národ Doudlebů v středu nynější Haliče mezi řekami Buhem a Styrem. Odtud přešli hned potom vedením chagana svého Bajana přes Tatry, a podrobili sobě všechny slovanské kmeny v hořejších Uhřích, ano i Moravany a Čechy. Pohyblivost jejich co cvičných jezdců a malá lidnatost těchto kmenů slovanských, jakož teprv nedávno usedlých, musila nejvíce přispěti k usnadnění tohoto výboje. Již roku 563 učinil Bajan z těchto zemí vpád do Durynska, tudíž do říše franské. Tentokrát porazil jej král franský Sigibert v bitvě svedené na Labi v místě jinak neznámém; při opětném tažení o čtyry léta později (567) byl však Sigibert od Avarů poražen a zajat, i musil vykoupiti pokoj penězi. Hned potom připadla Avarům země Gepidů dobytá ve spolku s Langobardy (567), a konečně i Pannonie po odtážení Langobardů do Italie (568).

Tím způsobem povstala v středu našich zemí podobná říše dravých kočovníků nad národy slovanskými, jako předtím hunská nad německými v týchže krajinách. Hlavním sídlem panujícího národu byly roviny uherské na obou stranách Dunaje i na Tise, kdež chovali nábytky a poklady své ve velikých ohrazených táborech, řečených hrinky. Poddaní Slované musili jim odváděti poplatky a konati služby. Z nich skládala se odtud z největší části vojska avarská. Avarové sami byli jízdou, Slované pěchotou. Této užívali v bojích obyčejně na nejnebezpečnějších místech k nejkrvavějším předsevzetím. Slované stavěli jim také lodě a mosty. Jako někdy Hunové Němce, tak přesazovali Avarové i Slovary z jedné části říše své do druhé dle svého pohodlí a prospěchu. Tím způsobem převedeny jsou některé kmeny Slovanů za panování avarského také do Pannonie, nepochybně z krajů za Tatrami, kdež teprv později panství avarské neznámými okol-

nostmi zaniklo. Větvemi Slovanů dobyli sobě Avarové odtud konečně i hornatých krajin norických, země za posledních časů žádného jistého pána neměvši, ač snad osobovali ji sobě králové franští co vrchní mocnáři nad Bavorsy, Avarové pak rovněž, považující ji as za příslušenství postoupeného sobě panství langobardského. Roku 595 stihla se z toho nová potrzka mezi Avary a říší franskou. Vévoda bavorský Thassilo, vtrhnuv do země Slovanů někde přes Enzi neboli snad z Tyrolu do Korutan, porazil je v boji a poplenil jejich dědiny. Roku však potomního (596) při opětném vpádu byli Bavoři úplna potřeni, když chagan avarský sám přitáhl svým na pomoc. Potom vtrhnul Bajan ještě téhož roku také do Durynska, a přinutil Franky opět k vykoupení míru za peníze.

Mezitím stíhal Bajan ztíživějšími válkami říši východořímskou čili řeckou, na kterou téhož času Slované dačtí z Valachie a Moldavy vždy ještě doráželi častými nájezdy přes Dunaj. Za příčinu vzal sobě nejprv opanování krajiny Sremské od Řeků, kterou žádal na nich nazpět jakožto jemu náležející po Gepidech. Již roku 574 poplenil Dalmatii, načež císař Justinus II. ukrotil jej podvolením se k ročnímu plátu. Brzy potom žádal Bajan na Dovretovi knížeti Slovanů dackých poplatku a poslušenství, snad též na základě někdejšího panství Gepidů nad některými částmi jejich země. Čehož když odepřeli, uchopil se příležitosti v čas velké vojenské výpravy jejich do říše východní roku 581, i předsed v dorozumění s Řeky přes Sávu, a protáhnuv Moesii až blíže Černého moře, odtud přes Dunaj vtrhnul do jejich země, a zloupil ji strašlivě. Nicméně zachovali Slované i napotom svou neodvislost; toliko některé nejvýchodnější větve jejich v nynějším Banátě a jinde v uherském Zátisi upadly brzy potom pod panství Avarů.

Roku 584 dobyl Bajan krajiny Sremské, i začal tudy opět válčiti s Řeky. Po mnohých záhubách v pohraničných provinciích řeckých zavřen mír roku 591, jehož Řekové užili k několika mohutným výpravám do zemí Slovanů dackých, ač konečně předebe bez trvalého účinku (592—596). Po šesti letech začal Bajan

válku znovu velkým pleněním Dalmatie a Istrie četnými zástupy Avarů a Slovanů i ve spolku s Langobardy (597). Týmž způsobem potkaly nové záhuby celou Moesii a Thracii. Roku 599 přiblížil se Bajan až ku Constantinopoli. Zde zapudil jej veliký mor, který zachvátil největší část jeho vojska, jmenovitě i sedm synů jeho. Tu vtrhnul roku potomního (600) císař Mauricius přes Dunaj do země Avarů, a zvítězil v bitvě krvavé někde blíž Tisy, ve které padli čtyři synové Bajanovi. Brzy však přenesl chagan válku opět na půdu řeckou, a zahrozil podruhé Constantinopoli. Konečně zavřel s ním mír nástupce Mauriciův Fokas pod zvýšením poplatku (602).

Asi rok potom zemřel Bajan (603), a v říši jeho nastala mdloba, snad pro různice mezi dědici jeho moci. Po některém čase vypuklo nepřátelství mezi Avary a Langobardy, ve kterém Slované avarští opanovali Furlansko (611), porazili vévodu bavorského Garibalda, nejspíš s Langobardy spolčeného, u Agunta (Innichen) v Tyrolu (612) a poplenili langobardskou část Istrie (613).

Válka tato byla však, jak se zdá, poslední, ve které se západní kmenové Slovanů účastnili po boku voják avarských. V krátkém čase potom rozpoltilo se panství Avarů odpadnutím všech těchto kmenů. Čechové, Moravané i Slované korutanští, to jest v Pannonii a Noriku osedlí, vycvičení ve vojenství ve službách svých posavadních podmanitelů a zmohutněli poznenáhly rozmnožením lidstva, nemínili déle snášeti jha sobě nenáviděného, i vzbouřili se proti Avarům. V pravou chvíli dostal se jim výtačný vůdce Sámo (623), přichozí do Čech ze říše franské za příčinou kupectví. Jeho vedením porazili Avary ve mnohých krvavých bitvách, a zbyvše jich tudy, učinili Sába svým králem (627). Tím způsobem vznikla první rozsáhlá samostatná říše slovanská nad nynějšími Čechy, Moravou, nejspíš také uherakým Slovenskem, nad dolními Rakousy, Štyrskem, Korutany, Krajinou a některými částicemi Tyrolska s jedné i snad Uher s druhé strany.

Říše tato zdědila přirozeným způsobem nepřátelství, kteréž dotud bylo mezi Avary a německými jejich sousedy, Franky, Bavory i posledně Langobardy. Král franský Dagobert, považuje

snad rozptýlení panství avarského tímto odpadnutím Slovanů za dobrou příležitost k rozšíření své říše, zdvihl proti Sámovi válku, vzav sobě za příčinu loupeže, které se zběhly na vzájem mezi oběma říšemi. Roku 630 vytáhl proti němu se vši vojenskou silou své říše; Langobardové, dožádání byvše od něho ku pomoci, vtrhli zároveň od jihu do krajín Slovanů korutanských. Sámó však porazil hlavní moc Dagobertovu, zaměřenou nepochybně proti Čechám, ve třídenní rozhodné bitvě u Vogastisburka, polohy nyní neznámé. Následkem této porážky odtrhli se od Franků slovanští Srbové v Polabí v potomní Míšni pod knížetem svým Dervanem, a přidali se k říši ostatních Slovanů Sámových, jejíž neodvislost byla odtud na všechny strany pojištěna.

Avarové, po ztenčení říše své odtržením západních Slovanů, obrátili zbraň svou ještě jednou se vším úsilím proti říši řecké. Již roku 626, za panování císaře Heraklia, přitáhli k samé Constantinopoli, dle úmluvy s mocným Chosroem králem parthským, který se své strany spojil s nimi svou moc k obležení města na zemi i od moře. Po všech krutých útocích musili i tentokrát odtáhnouti konečně s nepořízením, načež Heraklius obrátil zbraň svou hlavně proti Parthům. Po dvou letech donutil je k uzavření míru (628); ale zatím řádili Avarové tím volněji v zemích pobratřických. Zvláště byla opět drancována Dalmatie, města tamější skoro všechna zbořena, obyvatelstvo zabíjeno napořád, i již zmínili Avari tuto zemi připojití stále ke svému panství. V těchto nesnázích Heraklius, zaneprázdněn jsa novými nebezpečnostmi na východě od šifického se muhamedanství, hledal pomoci k zachování a zalidnění zloupených krajín u Slovanů v Bílém Chorvatsku, podáváje jim Dalmatii k držení pod vrchním panstvím císařů. Celý národ jakýs, veden pěti bratřími a dvěma sestrami z knížecího rodu syého, zdvihl se na zavalání toto z oné pravlasti slovanské, a prošel nejepší zeměmi pobratřických Slovanů Sámových, dobyl na Avarích boji několikaletými největší části provincie dalmatské, i usadil se v ní (okolo r. 634), nazýván v nových těchto sídlech obecným jménem Chorvatů. Nedlouho potom jiný národ slovanský v Bílém Srbsku, spravovaný dvěma bratřími,

kteří se po smrti otce svého rozdělili v panství, opustil jednou polovici vedením jednoho z těchto knížat starou svou vlast za Tatrami, a přitáhl žádat sobě nových sídel v říši řecké. Srbům tímto vykázaná jest nejprve jistá krajina v Macedonii, s kterou však nejspíše spokojeni, dali se po krátkém čase na zpátečné stěhování přes Dunaj; konečně pak obrátili se dle žádosti císaře Heraklia též proti Avarům, a dobyvše na nich ostatku Dalmatie i části Moesie, usadili se v sousedství příbuzných Chorvatů. Tito sami, pokračující i dále v boji s Avary, dobyli na nich celé části Pannonie mezi řekami Drávou, Sávou a Dunajem, obydlené nejspíše dříve již některými osadami Slovanů, a založili v nich zvláštní panství, jemuž podlehl i jistá haluz Avarů, spokojivši se bydlím ve vykázané části země.

Tak vzniklo opětným zroučením říše avarské trojí panství Slovanů v těchto krajínách, dvojí chorvatské a jedno srbské. Starší knížetství Chorvatů vztahovalo se v posavadní provincii Dalmatii od ústí řeky Cetiny na půlnoc až k Seni a Sluinu v nynější hranici chorvatské, na západ až k řece Vrbasu v Bosně. Hlavní sídlo knížat byl Bělggrad (Zara vecchia). Novější knížetství panonsko-chorvatské, ohraničené s tří stran řekami Drávou, Sávou a Dunajem, dosahovalo na západě k langobardské Istrii a k tehdejšímu jižnímu končinám říše Sámovy, to jest nynější Krajině, majíc za hlavní sídlo Sisek. Knížetství srbské, zaujímající celou část země na polední straně Sávy a Dunaje od Vrbasu až k řece Moravě, zasahovalo nejjižnějšími částmi přes nynější Hercegovinu a Černouhuru do jižního cípu nynější Dalmatie od řeky Cetiny až k Antibaru.

Rímské obyvatelstvo Dalmatie, nakolik ušlo meči avarskému, směstnalo se po osazení země od Slovanů v několika městech a na několika ostrovech. Města tato byla Dubrovník (Rausium, Ragusa), Split (Spalato), vystavený na zříceninách slavného paláce Diokletianova u někdejší Salony, od Avarů vyvrácené, Jader (Jadera) a Trogir (Tragurium). Chorvati a Srbové, uznávající po příchodu svým vrchní panství císařů Constantinopolských, a přijavše i křest, vytrhli se po krátkém čase i z poslušnosti onoho i navrátili se

ku pohanství. Toliko města a ostrovy s Římským obyvatelstvem zůstaly pod panstvím řeckým. Městům těmto a ostrovům zůstalo odtud jediným starodávňé jméno Dalmatie.

Přibytím Chorvatů a Srbů do těchto nových vlastí skončilo se ostatně valné stěhování Slovanů na půdě rakouské, jímž na onen čas nepřetržitě pásma zemí od Krušných hor a Krkonošů až k moři Adriatickému stalo se dědinou velkého tohoto kmene. Později rozšířily se ještě jednotlivé osady Slovanů z těchto krajín do sousedních zemí západních, do Istrie a Furlanska, do Tyrolu, Salzburska, horních Rakous a Bavor, do krajín někdy durynských, již franských na Mohanu od hranic českých až k Bamberku ano Würzburgu, kdež všude co poplatní rolníci přijímáni pod panství německé, pomáhali zorávaní nedosti hustě zalidněné krajiny.

Mocná však říše, pod kterou slavný Sámó spojil rozličné větve západních Slovanů, neměla mezitím delšího trvání než na čas života svého zakladatele. Sámó panoval 35 let, tedy asi do r. 662 po Kristu; ačkoli pak dle staré zprávy měl 22 synů a 15 dcer splozených s 12 ženami, neví se pranic o osudech četného tohoto potomstva. Tolik jen je jisté, že se národové jemu poddaní brzy zase od sebe rozdělili; čehož následek bylo nové částečné zmožení se Avarů. Začalť po sevření moci své v stranách poledních tím divěji najížděti zase na západ. Již mezi léty 680 a 700 byla jimi celá část někdejšího pobřežního Norika na pravé straně Dunaje až k Enži, též protější strana v nynějších dolních Rakousích rozplášením slovanského obyvatelstva obrácena v poustku téměř lidoprázdnou. Spojení mezi Čechy a Moravany s jedné, Slovany korutanskými s druhé strany bylo tím přetrženo. Avarové vzdělavše tu některé menší své hrinky spůsobili si tudy volný průjezd k loupeživým vpádům do Bavor a dále do Němec.

2. Nejstarší řády Slovanů rakouských.

Nejstarší paměti o právním a státním zřízení národů slovanských ukazují, že v čas přestěhování svého na půdu našeho

mocnářství i za několika století potomních žili ve společenských řádech, kterých původ zřetelně zakládal se v životě rodinném a v přirozeném rozvětvení člověčenstva na národy, čeledi a příbuzenstva.

V kolébce národů všelikému dějepisnému badání nedostupné nuceni jsme přirozením věci samé představovati sobě veliké kmeny, jako slovanský neb německý neb celtický, co rodiny, které v prvním počátku nemohly být bez hlav rodinných. Když se kmenová rodina rozmnožila a rozvětvila v národy, tyto v čeledi, tyto v rodiny neb přátelstva jednotlivá, vedl k tomu přirozený běh věcí, že každá z těchto větví měla své představené zvláštní prvotně též rodinné, při čemž nestalo se hned úplné rozštěpení vši jednoty, nýbrž náčelníci rodin zůstali podrženi hlavním čeledí, tyto hlavám národů, a každý vyšší stupeň tohoto příbuzenstva kmenového podržel přitom ráz zřízení rodinného, poněvadž nebyl prvotně nic jiného než rodina. V tom způsobu byly řády rodinné základem zřízení státního, pokud tento přirozený běh věcí nebyl protržen jinými okolnostmi.

Kmenová příbuznost nestačí býti navždy jediným základem státu, protože ztrácí časem své vroucnosti, když se kmen šířeji rozvětví. Vzdálenější větve odcizí se tím sobě; což rychleji se děje při národech usídlych než kočovných, poněvadž při těchto, jakožto v hromadě se pohybujících, staví se přirozená jednota národu častěji než při oněch názorně před oči.

Tomuto přirozenému slabnutí svazků kmenového příbuzenství sluší přičísti, proč se nám kmen slovanský v době historické nejeví co státní jednota. Ve velikánském rozšíření po východní polovici Evropy v čas stěhování na půdu rakouskou chovaly nescíslné jeho větve tak jako ve všech pozdějších časech toliko paměť a vědomí své příbuznosti, jajižto živé znaky byly společný jazyk, společné náboženství, jednotejné právní řády a obyčeje. Společnost však státní spočívala již jen na nižších třech stupních rodiny, čeledi a národu.

Rodina neskládala se obyčejně toliko z rodičů a jich dětí, nýbrž z celého většího přátelstva, které zůstávalo déle pohro-

madě pod společnou rodinnou hlavou a v nedílnosti svého nemovitého jmění. Představeným takovéto rodiny, starostou čili vládou byl ten, o nějž se dospělí oudové její z prostředka svého usnesli. On spravoval rodinné jmění, a ukládal práce všem příslušníkům, kteřížto jemu povinni byli poslušností a cti jakožto otci. Příbytek jednotlivé rodiny, uprostřed dědiny čili statku jejího stojící, stal se celou vsí, když se rozmnožil počet přátelstva zůstávajícího v nedílnosti, ano mohl i více vsí, povstálých rozvětvením některé rodiny, zůstatí pod jednou správou rodinnou, jestliže se rodina nerozdělila, což ovšem bylo volné. Přirozeným způsobem dodávala četnost rodin a rozsáhlost nedílného zboží jejich, která se v prvotním stavu věcí řídila hlavně dle počtu ruk schopných ke vzdělávání půdy zemské, představeným jejich přednosti moci a vážnosti před hlavami rodin méně četných a méně jmění majících. Starostové mocných takovýchto rodin rozumějí se nepochybně starožitným názvem lechů; ti to byli nejstarší šlechtou u národů slovanských. Nedílnost četných rodin byla však také, jak se podobá, stavem, z něhož, ač velmi povolau, a ne u všech národů slovanských stejným časem, vyvinulo se poddanství. Stalo se totiž časem, že ve velkých takových přátelstvích volení starosty přestalo záviseti od usnešení všechných oudů, že poznenáhla některá užší rodina zachovala se v stálém držení starostství čili vládařství nad celým rodem, i stala se tím rodinou panskou, ostatní pak vzdálenější přátelstvo skutečně lidem služebným čili robotným. Dělení jmění, přišlo-li k němu, stávalo se již pak také jen mezi oudy panské rodiny, poddaný pak lid náležel k statku, na kterém seděl. K tomu přišly časem jiné, způsoby poddanství udělováním zemí v dědičný nájem, dobrovolným vzdáním sebe ve služebnost dědičnou, i uvozováním jednotlivých osob pro přestupky, též zajatých vojenských v nevolné poddanství čili otroctví. Souvěká svědectví zpravují nás však hodnověrně, že nevolnictví tohoto druhu nebylo u Slovanů v čas stěhování jejich ještě obvyklé, ano že zajatí vojenští bývali propouštěni po odbytí jistého jim uloženého času ve službě.

Nad rodinou stála župa, to jest čeleď skládající se z rodin jednoho pokolení, tedy jakés širší příbuzenstvo, stojící pod společnou hlavou. Pokolení takové přebývalo pospolu v jedné krajině, která se proto též nazývala župou neb také krajem, 'stolicí i jinak, jsouc jménem společným celé čeledi, jak dalece nebyly z něho po částech vykázány dědiny jednotlivým rodinám. Rozmanité okolnosti musily ovšem vésti k tomu během času, že se pokolení dílem pomíchala přesídlením rodin neb jednotlivců z jedné župy do druhé, kdež pak příslušnost k župě již nezáležela na rodu než na bydle. Představený župy nazýval se župan neb také vojvoda. Důstojenství svého docházel prvotně nejspíš tak jako vládka v rodině zvolením od celého pokolení čili obce župní, při kterém hledělo se nepochybně od jakživa zvláště k osobám mocnějším, tedy k rodinám lešským v župě. Záhy však přišlo k tomu ve mnohých župách, že se županství v jednotlivých šlechtických rodech stalo i dědičným. Župan byl ve válce vojenským vůdcem své župy, v čas míru soudcem i správcem všechných obecných záležitostí, však tak, že se jak při soudech tak jiných věcech musil spravovati právem a obyčejem od starodávna přijatým a vůlí obce, která se k tomu v určité časy shromažďovala na sjezdech župních. Hlavy rodin, tedy lechové a vládkové, měli buď výhradně buď aspoň přední místo v těchto shromážděních. K vykonávání svého úřadu měl župan netoliko brannou družinu ku pomoci, nýbrž nepochybně i některé úředníky sobě podřízené, o jejichž rozdělení povinností toliko zpráv se nám nedostává z nejstaršího času. K vydržování těchto osob byly nejspíš od starodávna určeny dílem jisté statky zemské, dílem dary a poplatky každoroční. Každý k župě příslušný povinen byl mimo to přispívati dle potřeby také ruční prací čili robotou ku potřebám obecným, a ve válce byla rovněž služba vojenská obecnou povinností všech lidí, majících statky. Středem správy župní byli u všech národů slovanských hned za prvních časů po přistěhování do nových vlastí, jakž nepochybně i již předtím, hradové, prvotně ustanovení k obraně proti cizím nepřítelům, protož stavení obyčejně na vrších při vodách neb v le-

sích, které stěžovaly přístup. Obyčejně měla každá župa svůj hrad, vystavený společným nákladem a společnou prací; na něm měl župan se svou družinou své obyčejné sídlo; zde shromážděvala se obec župní k soudům a radám; zde bývaly svatyně modloslužeb pohanských.

Ze žup stejného původu, jehož zřetelným znakem bylo zvláště stejné nářečí, skládal se prvotně národ; během času však, jmenovitě stěhováním samým, stalo se na každý způsob také částečné pomíchání, tak že as přidaly se dosti často ke hlavnímu kmenu toho neb onoho národu také jednotlivé župy národů jiných, a srostly s ním v jednotu. Hlavou národu byl kněz čili kníže, jehož důstojenství všudež shledáváme hned od prvních zpráv býti dědičné v jedné vznešené rodině, ač bez určitého zákona o posloupnosti, než tak, že národu bylo volno zvoliti sobě panovníka vůbec z oudů knížecího rodu. Obyčejně však nastupoval nejstarší, vedle něhož mladší oudové rodu dostávali druhy části země ke správě pod vrchním jeho panstvím. Kněz byl nejvyšší soudce a správce národu a v čas války nejvyšší vojevůdce; všickni županové byli mu ve všech těchto ohledech povinni ku poslušnosti, ač nám již nyní vyměřiti nelze, jak daleko sáhal prvotně obor působnosti knížecí a županské. Tak ale, jako župan sjezdem župním, musil se i kníže spravovati sněmem národním čili zemským, ku kterému scházeli se župané, leši a vládykové z celé země. Dvůr knížecí skládal se rovněž z četné branné družiny a z úředníků rozličných stupňů, jejichž zřízení v onom čase jest nám ovšem neznámé. Toliko co přední rádcové knížete, zvláště na soudech, připomínají se kmetové zemští. Kníže byl ostatně za časů pohanství, ve kterém všickni Slované ještě setrvali v době stěhování, jak se zdá, také nejvyšším knězem čili ředitelem náboženských obřadů ve svém národě, tak jako župan ve své župě a vládyka ve své rodině.

Skutečný stav moci knížecí u národů slovanských, v jakém shledáváme ji v prvních stoletích po stěhování, nevyrovnával se však vlastním ponětím o ní u národů, která pocházela, jak se mi zdá, z časů starších, předhistorických, v nichž knížecí moc

byla někdy silnější. Jak někdy, v časech neznámých, rozpadla se zevnější jednota celého kmene slovanského, tak chýřilo se v první době historické některý čas skoro všude jaksi i k zahynutí jednoty národů co státních celků a k rozkouskování jich na pouhé župy stálým zemdléváním moci knížecí. Hlavně pocházelo to ze ctižádosti a svévolnosti nejmocnějších šlechtických rodů v župách, zvláště pak županů, kteří dosáhli dědičného držení svého důstojenství. Tito vytrhovali se zhusta z poslušnosti knížat, odpírali jim zbraní, ano vcházeli nezdůvěry i ve spolky s cizinci, aby provedli svou vůli. Jednotě národu bylo zvláště nebezpečné, když se jednotlivým mocným županům povedlo, uvést i více žup pod své panství dědičné, tak že dosazovali nad nimi své úředníky. Knížecí moc u některých národů tímto způsobem dokonce pominula, u jiných byla dle skutku, třebaž ne docela i dle jména obmezena na malou částku země.

Dějepisná zřídla o stavu Slovanstva v prvních stoletích po stěhování jsou pohříchu tak chudá, že nelze nám poměrů těchto dosti určitě udati o každém jednotlivém národě a čase, ano nedovedeme ani vyčísti úplně, kolik bylo sjednocených národů neb knížetství slovanských na půdě rakouské.

O Srbích a Chorvatech zpravuje nás řecký císař a dějepisec Constantín Porfyrogeneta z 10. století, kterak jakožto zřízení národové, rozdělení na župy, přitáhli do nových svých zemí majíce již ze staré vlasti Zatatranské svá dědičná knížata. U Srbů vzniklo však dosti záhy několik dědičných županů, kteří provozovali vládu nad více župami pohromadě, zanechávajíce knížatům jen nějakého stínu vrchní moci. Jedna haluz národu srbského, Nerečané, obývající ve třech župách, z nichž dvě na pomoci dalmatském od Cetiny až přes Neretvu, k nimž náležely také ostrovy Kurčola, Mljet, Brač a Hvar, vytrhli se dokonce ze všeho poslušnosti. Pod pouhým panstvím svých županů prosluli v pozdějších časech co směli plavci, a však také co mořští loupežníci. Méně je nám ze starších časů povědomo o poměrech mezi župany a knížaty v obojím knížetství chorvatském.

Západní Slované, kteří prvé byli pod panstvím Avarů, vešli

po šťastném osvobození od nich pod vládou Sámovou v jednotu větší říše, obsahující v sobě více národů. Ale zřízení této říše jest nám docela neznámé; nelzeť se ovšem domyslit, jaký byl poměr společného mocného panovníka ke starším knížecím rodům, pokudž jich stávalo. Po rozpadnutí jednoty objevuje se nám trojí rozdílné knížectví, korutanské, české a moravské.

Knížectví korutanské vztahovalo se na nynější Korutany s východním cípem Tyrolu a na Štýrsko, pochybně, zdali též na Krajinu, kdež spíše bylo nějaké oddělené panství. Z knížat dědičných jest nám však první znám teprv Borut roku 748. Staropamátné sídlo knížecí byl Celovec.

V Čechách jmenuje národní pověst ze času po Sámovi nejprve knížete Kroka, se sídlem na Vyšehradě, po němž panovala dcera jeho Libuše, zakladatelkyně Prahy. Rukou její povýšen na knížecí stolec Přemysl, po němž známa jest nepřetržitá poslušnost knížat z jeho potomstva, ač ještě bez určitého letopočtu až do osmého nástupce jeho Bořivoje, kterýž se připomíná při roce 872. I ze starých národních pověstí i z písemných zpráv souvěkých vysvítá dostatečně, že moc těchto knížat ustavičně zápasila s mocnými župany, kteří časem vládli více neb méně neodvisle nad jednotlivými částmi země, jakož n. př. za času Neklana, šestého nástupce Přemyslova, Vlastislav Lucký nad paterem žup severozápadních, a mnohem později v polovici 10. století Slavaň Libický nad jihovýchodní čtvrtinou země.

Z knížat moravských, jejichž panství vztahovalo se mimo Moravu (s Opavskem, nyní slezským) také na nynější Slovensko uherské, připomíná se nejprve Mojmir roku 826; vedle něhož o několik let později (830) Pribina co údělný kníže Nitranský.

Mnohem nedostatečnější jsou zprávy o národech ležských či polských v nynějším Slezsku, západní Haliči a rozsáhlých zemích dále na půlnoc. O Slezsku jest vůbec nejisté, zdali kdy celé spojeno bylo pod jedním panstvím. V nejhořejších částech této země připomínají se co větší haluz tamějšího obyvatelstva v druhé polovici 9. století Opolané s dvaceti hrady, tedy nepochybně na více žup rozdělení, které snad někdy stály pod

panstvím nějakého vrchního župana. K nim sluší přičísti také nynější kraj Těšínský ve Slezsku rakouském. Východněji odtud připomíná se toliko v temných pověstech zvláštní knížetství Krakovské, nad Malopolskem potomně tak nazvaným. Zakladatelem Krakova jmenuje se Krak, po němž panovala prý dcera jeho Wanda.

Na kolikero národů neb knížetství dělila se východní, později ruská Halič, jest dokonce zahaleno ve tmu, a rovněž tak temné jsou poměry slovanských větví v Sedmíhradsku. Knížetství jakés valašské, z pomíchání jejich s pořimaněnými Daky povstale, objevuje se nám v této zemi teprv při vyvrácení svém na sklonku 9. století.

3. *Panství bavorských Agilolfingů.*

Nejstarším řádům slovanským rovnali se v základech také řádové státní společnosti německé v čas prvního zřejmějšího vystoupení Němců na pole dějepisu, jmenovitě za časů Caesara a Tacita.

Celý kmen německý nebyl státní jednotou tak jako slovanský; toliko jednotliví národové, rozdělení na župy, činili jednotlivé státní společnosti. Otcové rodin stáli bezprostředně pod představenými žup, kteří slouli starodávným jménem hrabata (grafen). Nejvyšší hlavou národu byl kníže čili král (kuning = kněz, jako pfennig = peněz a j.), volený od národu z rodiny knížecí, které důstojenství toto náleželo dědičně. Skoro každý národ německý měl takovýto svůj královský rod hned ze časů předhistorických. Knížata i hrabata vládli rovněž jak u Slovanů ve stálém dorozumění se sněmy národními a sjezdy župními, na nichž staroslavné rodiny šlechtické požívaly, jak vůbec v obecných záležitostech, předního místa a vplyvu. Zvláštními okolnostmi, hlavně osobní statečností mohutných panovníků, povstávaly časem větší říše německé spojením více národů pod vrchním panstvím jednoho, jakož byly ku př. říše suevská za Maroboda, později říše gottická za Ermanarika. U mnohých národů naproti tomu klesala knížecí moc z těch samých příčin jako u Slovanů hned na počátku doby historické; u některých docela zmizela, tak žetopadli se na pouhé župy, zachovávajice leda jakýsi spolek mezi sebou.

Rozdíl mezi Slovany a Němci záležel prvotně ve způsobu živobytí, kteréž bylo u oněch klidnější, u Němců pohyblivější. Slované milovali od počátku* orbu a jiné pokojné zaměstnání; Němcům byla nejmilejším zaměstnáním válka. Oni byli zvyklí opatrovati sobě všeliké potřeby života prací svých rukou, tito vyhledávali dle možnosti panství nad jinými národy neb kořisti u sousedů, aby se živili prací jejich; ve své zemi provozovali orbu skoro veskrz jen otroky. Tento nepokojný způsob živobytí vedl k rychlejším proměnám ve zřízení společenském, tak že prvotní rodinné čili patriarchální základy jeho mnohem dříve ustoupily poměrům umělejšími neboli násilnějšími než u Slovanů. Předně již nedá se u Němců v časích historických pozorovati velká ona nedělnost rodin, jako u Slovanů; naproti tomu spatřuje se poddanství hned za prvních začátků a v přísnějších způsobách, pocházejíc hlavně z uvozování vojenských zajatých v otroctví neb z opanování cizí země a podmanění sobě obyvatelů jejich. Rodiny šlechtické slynuły tedy nejen velkými zemskými statky, než i velkým počtem poddaných a otroků rozličných stupňů. Pohyblivostí válečného života pomátlo se také prvotní přirozené rozvětvení národů a žup dle příbuzenství, poněvadž nevdzy celé národy, nýbrž často jednotlivci a větve rozličných národů vydávali se společně na stěhování do cizích zemí, jak zřetelně viděti jest ze příběhů opanování zemí Římských od Němců. Pod společným jménem Ostrogothů, Langobardů a t. d. skrývaly se tu již župy rozličných jiných národů německých; kmenová příbuznost nebyla již jediným základem jednoty státu.

Zvláštní důležitosti nabyl však následkem válečného ducha národů německých ústav tak zvané družiny (Gefolge, Gesinde), to jest úřednictva a branného mužstva, jehož služeb užívali knížata a hrabata k vykonávání své moci. Družina tato, skládající se z mužů a jinochů vznešenějších i sprostších rodů, kteří se dobrovolně pod zvláštní přísahou přikázali k věrné službě, dodávala knížatům tím větší moci, čím byla četnější. Při bojovné povaze národu hledali však dobří druhové nejraději služeb u knížat bojovných, kdež se bylo nadíti nejvíce kořisti, největ-

ších odměn, při jejichž dvoře bylo nejveselejší živobytí. Knížata bojovní mívali tedy družinu nejen ze svého, nýbrž z rozličných národů; jestliže stačili ji vydržovati, vzrostla v malé vojsko, které co oddané zvláštní věrností, bylo vyvoleným jejich zástupem. Četnou družinou docházel však kníže nejen vítězství nad cizími nepřátely, nýbrž i větší moci nad svým vlastním národem. Ona stala se prostředkem netoliko k zastavení úpadku starodávného knížetství, nýbrž časem i k velikému rozmnožení jeho moci, zvláště po dobytí zemí Římských, při kterém panovník měl příležitost, obrátiti velkou část zemských statků s poddaným obyvatelstvem i jinými druhy důchodů ke svým rukou, aby mu stačili k zachování četného družstva ve své službě. Toto stalo se nyní povýšenou třídou v národě, zárodkem nové šlechty, před kterou starí šlechtičtí rodové pozbyli větším dílem své předešlé vážnosti, ač jestliže nehleděli naléztí sami místa v jejích řadách. Služby její odměňovali knížata v zemích, kdež národové němečtí konečně uvykli stálé usedlosti, po čase také udělováním statků ze svého korunního jmění ku požívání na čas služby; což byl začátek řádů manských čili feudálních. Statek takový nazýval se lénem, držitel jeho manem neb vasallem knížecím. A však i jiným velkým majetníkům bylo volno podobně udělovati statky v léno, a získat tím sobě oddané služebníky.

Po skončeném stěhování národů německých na půdě rakouské poznáváme státní zřízení německé na tomto stupni vyvinutí předně u Bavorů. Panovnická moc nacházela se u národa tohoto od nepamětných časů při knížecím rodě Agilolfingů. Tito pro vrchní moc králů franských, již byli podřízeni, nesměli toliko užívati titulu královského, než nazýváni jsou vévodami (herzoge). Pět jiných vznešených rodů požívalo zvláštní přednosti v národě, kterých předkové nejspíš byli někdy náčelníky jednotlivých žup neb větších haluzí, které se přidružily k bavorskému národu. V knížecím rodě bylo v obyčeji dělení se o zem, ač tak, že jednomu z knížat měla náležeti nejvyšší moc nad druhými. Země rozdělena byla na župy, jichž několik vztahovalo se do nynějšího Tyrolu a Salzburska i hořejších Rakous. Jedna

z největších byla Trunská (Trungau) na východní hranici proti Avarům na Enzi. Představení žup čili hrabata byli dosazováni od vévody; hraběti byl podřízen sudí a více jiných úředníků župních. Nad úředníky župními stáli úředníci dvorští z družiny vévodské, kteří spravovali jak domácnost a hospodářství vévody tak i záležitosti zemské. Hlavním zřídlem důchodů vévodských byly rozsáhlé knížecí statky; jeho jméním bylo vše, co nebylo jméním soukromým; z jmění tohoto byla již tehdež některým sluhům knížecím vykázána léna jakožto vasallům. Vévoda vydával zákony, konal soudy, a bral radu o veliké důležitější věci na sněmích zemských, na kterých ale úředníci a vasallové jeho, mezi nimi později také duchovenstvo, vedli rozhodné slovo. Právní obyčeje Bavorů, kterými se spravovali jejich soudové, byly uvedeny v písmo z nařízení králů franských, posledně krále Dageberta okolo r. 630 (lex Bajuvariorum).

První čas po přistěhování do své země byli Bavoři ještě veskrz pohané, a však vrchní panství Franků působilo záhy na rozšíření křesťanství u nich jak u jiných národů německých. Hlavním apoštolem jejich byl svatý Rupert, předtím biskup Wormský, který obrátil na víru vévodu Theodora i největší část jeho šlechty. Od něho založen jest biskupský kostel na zříceninách starého Římského města Juvava, z čehož vzalo původ nové slavné město Salzburg (582). Odtud počali o něco později jednotliví kněží apoštolovati v sousedních krajinách Slovanů korutanských, jakož n. př. sv. Amand z Belgie za času Sába (627), ač za dlouhý čas jen s malým účinkem. Od vévod bavorských zakládány jsou v potomních časech hojně nadané kláštery, některé jmenovitě také v hořejších Rakousích a v Tyrolsku, jimiž utvrzovalo se nejen učení a zřízení křesťanské, nýbrž vrženo símě nové vzdělanosti jak pěstováním věd a umění dle stanoviseť onoho času, tak i zvelebováním venkovského hospodářství i průmyslu. Dokonalejší spořádání cirkve bavorské provedl za vévody Odila sv. Bonifacius, potomní arcibiskup Mohučský, co papežský legát, od něhož rozdělena celá země na čtyry biskupské dieceze, totiž Řezenskou, Freisinskou, Passovskou a Salzburskou

(739). Vedle těchto stávalo však od dávnějších časů v jižních částech bavorského Tyrolska, kamž se křesťanství rozšířilo z Itálie, zvláštní biskupství Säbenské (později Brixenské), a jiná část této země náležela k diecezi biskupa Churského v sousedním Graubündsku. čili Horní Raelii.

Agilolfingové snášeli od dáвна vrchní panství králů franských nerádi. Za času velkého poklesnutí královské moci po smrti krále Dagoberta (638) nebylo panství toto také skutečně nic jiného než pouhé jméno. Později však, když se povznesením majordomů z rodu Pipina Heristalského utvořila v říši franské nová silná moc ústřední, zavdali vévodové bavorští sami různicemi mezi sebou příležitost k novému utlužení onoho vrchního panství. V rozepři mezi oudělými knížaty Hugbertem Řezenským a strýcem jeho Grimoaldem, jehož sídla byly Freisingen a Botzen (v Tyrolu), o vrchní moc vévodskou přitáhl majordomus Karel Martell Hugbertovi na pomoc, a dopomohl jemu k panství nad největší částí země (728), ale zároveň zavázal jej k novému poslušenství. Nástupce Hugbertův, Odilo (737), chtěl se vyprostiti z panství franského spolkem s jinými nespokojenými vévodami v Němcích i také se Slovany (snad korutanskými), kteří dali jemu vojenskou pomoc; ale nástupce Karla Martella († 741) Pipin Krátký porazil jej i jeho spojence v bitvě na řece Lechu svedené roku 743, po kteréžto porážce musil podniknouti ještě tužší poddanost. Po smrti Odila (748), jehož manželka Hilde-truda byla sestra Pipinova, ujal se Pipin společně s ní vlády nad Bavorsko jakožto poručník nad synem jejím Thassilem II.

Právě toho času hrozilo nové nebezpečství od Avarů Slovanům korutanským. Kníže jejich Borut obrátil se do Bavor se žádostí o pomoc proti společnému nepříteli. Tato dostala se mu od poručnictva Thassilova; Avarové jsou zapuzeni; ale vítězství toho užil Pipin ku podrobení Korutanů i jiných sousedů jejich (t. j. nejspíš také Slovanů osedlých v nynější Krajině) pod vrchní panství franské. Syn Borutův Karat a synovec Chotimír odvedeni jsou s mnohými osobami z panstva korutanského do Bavor co rukojmí. Po smrti Boruta (750) dosadil Pipin Karata,

a po brzké jeho smrti (753) Chotimíra na knížetství, zavázav je sobě přísahou vasallskou. Oba byli zatím v Salzburce obráceni na víru křesťanskou, i začali duchovenstvem, od biskupů Salzburských vyžádaným, obracet i také národ svůj ku křesťanství.

Mladý vévoda bavorský Thassilo byl zatím po smrti své matky (754) odvezen z Bavor ke dvoru Pipina, a chován při něm tři léta. Teprv roku 757 propustil jej Pipin v 15. roce věku jeho ze svého poručnictví, a odevzdal mu vévodství, však přijav od něho i ode vši vyšší šlechty bavorské nejprve přísahu vasallskou dotud neobvyčejnou, dle které stíženy jsou jeho povinnosti. Skoro každoročně musil vévoda s vojenskou mocí svou táhnouti do válek Pipinových ve vzdálených zemích. Roku 763 Thassilo, nechtěje déle snášeti těžkého tohoto jha, opustil se svými najednou vojsko franské na válečné výpravě proti Wai-farovi, vévodovi aquitanskému v jižní Galii, a odepřel odtud všelikou poslušnost. Zaneprázdnění s jinými záležitostmi v rozličných stranách bylo příčinou, pro kterou Pipin nepředsevzal ničeho ku pokošení jeho za ostatní čas svého života.

4. *Království langobardské v Itálii.*

Větší proměny než u Bavorů vzalo prvotní zřízení německé během času u Langobardů po usazení jejich v Itálii. Langobardové potkali se při dobytí tamějšího panství svého se mnohem tužším odporem vlaského obyvatelstva, než někdy Odoakar neb Gothové; nebo divé bouře předešlého času vzbudily v něm větší osobní statečnost, než za času hynoucího císařství Římského. Král Alboin nedokonal proto dobytí celé země. V roce, když se mu Pavia vzdala, zabit jest návodem manželky své Rosamundy (572). Jím vymřel královský rod Gungingů, který panoval nad Langobardy od nepamětných časů. Nástupce jeho Klef, zvolený ze šlechty Langobardské, pokračoval ve válce s větší ukrutností proti Římanům, dobyl Spoleta v nynější zemi papežské, ano Beneventa v dolní Itálii, a však již po osmnácti měsících zabit jest od jednoho ze své družiny (574).

Po smrti Klefa nedopustili županové čili vojvodové jednot-

livých kmenů langobardských a jiných národů s nimi združených zvolení nového krále, nýbrž rozchvátivše korunní jmění mezi sebou, a ubytovavše se v pevných městech dobytých, jali se provozovati panství každý nad částí země a rozšiřovati je dle své možnosti. Tehdáž dály se největší útisky obyvatelstvu Římskému, a zvláště velkým majetníkům statků zemských stavu senatorského, jichž mnoho zabito jest neb zapuzeno aneb pobrány jejich statky. Rovněž pronásledováno katolické kněžstvo, nenáviděné Langobardům jakožto Arianům; kostelní jmění jest větším dílem zabaveno, jmenovitě také statky papežské v zemi od Langobardů opanované; biskupové mnozí musili se uchrániti útekem, jiní zůstali ve městech pod panstvím Langobardů ve velkém utištění, ano později skoro v každém biskupském městě dosazen jest vedle katolického biskup Arianský. V nevázanosti začali vévodové také loupežné vpády do sousedné jižní Francie, kdež ale od Franků utrpěli mnoho citelných porážek, ano někteří přinuceni ku poplatku. Tím zmužileji odpírali také Římané ve městech a krajínách posud nedobytych, pužení jsouce zoufalstvím, mezi Langobardy pak samými strhly se mnohé různice.

Po desíletých nepořádkích poznali vévodové konečně vlastní škodu z tohoto stavu věcí, i uzavřeli k obnovení jednoty zvoliti zase krále. Hutari, syn Klefův, povýšen jest na trůn (585), jemuž vévodové dle společného usnešení postoupili každý polovici všechněch svých statků k obnovení tím jmění královského. Hutari obnovil štěstí zbraní langobardských proti Římanům, a způsobil mír s Franky i zvláštní přátelství s vévodou bavorským Garibaldem, jehož dceru Theodolindu pojal za manželku (589). On stal se novým pořadatelem říše langobardské, zvláště ustanovením pevných poměrů mezi Langobardy a Římským obyvatelstvem. Po smrti jeho (591) stal se obdržením ruky Theodolindiny králem langobardským Agilulf, vévoda Turinský. Jím nově rozšířeno panství dobytím Padue (602), Cremony, Mantue (603) a některých měst Římských v západních částech hořejší Italie, ježto dotud odpírala, též největší části Istrie, při čemž Avarové a poddaní jim Slované byli jeho pomocníky. Krom

znamenité části dolejší Italie a okolí Říma zůstávaly odtud v poslušenství císařů řeckých toliko krajiny na břehu Adriatického moře, řečené Flaminie, Aemilie a Pentapolis s hlavním městem Ravennou, sídlem exarchů a malý pozůstatek někdejší Venetie, totiž úzký pruh země na pobřeží a blízké ostrovy od hranic Istrie až k ústí Padu, v Istrii rovněž úzké pobřeží s městy Terstem, Polou, Kapodistrii.

Právní poměr, jež ustanovil Hutari mezi Langobardy a Římany pro zjednání pokoje uvnitř své říše, byl podobný onomu ze času panství Ostrogothů. Římsí majetníci statků zemských, co jich ušlo posud záhubě, musili třetiny svého nemovitého jmění postoupiti Langobardům aneb odváděti jim třetinu všech plodin. Toto jmění připadlo dílem ku komoře, dílem vévodám langobardským dílem šlechticům i jiným svobodným Langobardům. Se statky samými dostal se v poddanství Langobardů také lid sedlský, který je vzdělával, totiž kolonové tak zvaní, pod tímiž poplatky a jinými povinnostmi, jaké zapravovali dotud pánům Římským.

Zřízení langobardské zakládalo se v Italii tak jako ve starších vlastech předně na rozdělení národu a země na župy čili vojvodství, jichž bylo všechných 36. Vojvodové (duces) byli představení vojenští i zároveň soudcové nad Langobardy i svobodnými Římany; vedlé každého byl však mimo úřednictvo jemu podřízené, které sám ustavoval, také úředník královský řečený gastald, který spravoval jmění a důchody korunní v témž vojvodství; jemu náležela tím samým také moc nad poddaným lidem na statech korunních, kterýž byl ze soudu vojvodského vyňat. Pod těmito gastaldy stálo také obyvatelstvo měst Římských, nemající zemských statků ani nenáležící k stavu kolonů, totiž řemeslníci a obchodníci, kteříž uvedeni jsou v jistý způsob poddanství, ač přitom vždy podrželi aspoň z části řády a práva svá cechovní. Prostředkem moci vykonávací byla králům i vojvodám, jak od starodávna, branná jejich družina a důstojnictvo rozličných stupňů z ní pocházející, nadaná časem také již lény ze statku krále neb vojvody. Při dvoře královském nacházeli místa mezi touto družinou německou dílem také Římané, jimž

poručeno bylo písemnictví i jiné služby, ku kterým se Langobardům nedostávalo potřebné vzdělanosti.

Ačkoli nebylo, jako za Ostrogothů, zvláštních úředníků pro Langobardy a zvláštních pro Římány, nicméně platilo za pravidlo, že se nad oněmi soudilo dle práva langobardského, nad Římány dle Římského. Právo langobardské zakládalo se na starém obyčeji, po delším přebývání v Itálii bylo však také uvedeno v písemné sebrání nejprvé za krále Rothari (644), potom šíře za Grimoalda († 671). K souzení dle práva Římského, posledně uvedeného v důkladný pořádek z nařízení císaře Justiniana, potřebovali soudcové vojvod a gastaldů langobardských pomoci znatelů čili přísedících Římských (*boni homines*). Tito pocházeli nejvíce se slavu někdejších rodin dekurionských ve městech, které jinak pozbyly někdejších svých práv a povinností, poněvadž zvláštních obecních čili municipálních úřadů a soudů již nebylo. Ale i právo langobardské utrpělo na půdě vlaské během času velké proměny vplyvem Římského, poněvadž se k rozmanitějším poměrům majetnosti a k celému způsobu živobytí v Itálii starodávné řády německé brzy nehodily. Týmž způsobem měnily se však vůbec všechny řády a obyčeje i národní povahy Langobardů vplyvem novějších poměrů vlaských. Obyvatelstvo Římské, jakkoli tištěné, podrželo z někdejší vysoké vzdělanosti své doposud znamenitou duchovní převahu nad svými podmaniteli. Tito oblibovali sobě poznenáhlu a bezděky hladší způsob života domácího obyvatelstva, smíchávali se s ním manželstvím a jinými společnými poměry, ano obvykli sobě konečně i řeč obecného lidu vlaského, tak že během asi dvou století po příchodu do Vlach pozbyli skoro docela své německé národnosti.

Velkou překážkou úplného sloučení dvou národů bylo dlouhý čas Arianství Langobardů; a však i v tom ohledu stala se poznenáhlu změna nejprvé snažným přičiněním papeže Řehoře Velikého (590—604), jehož návodem královna Theodolinda na druhém manželu svém Agilulfovi vymohla navrácení mnohých statků kostelům katolickým a povznešení katolických biskupů ku předešlé hodnosti. Od těch dob požívalo náboženství katolické

přes všechny pozdější přecházející útlasky vždy větší svobody, a Langobardové sami, jakž i pozdější jejich králové obrátili se během času ku katolictví.

Za krále Agilulfa byl ponejprv zavřen mír mezi Langobardy a císařstvím východořímským (603); i ačkoli potomní králové vždy ještě toužili po dobytí celé Italie na Římanech, však nedosáhli nikdy tohoto cíle. Mnoho přispěl k tomu nespokojený vnitřní stav království langobardského. Po vymření totiž starého rodu královského nepodařilo se žádnému rodu jinému upevniti se dosti stále na trůně. Skoro všichni králové musili zápasiti se vzpourami rozličných vojvod, kteří bažili buď po neodvislém panství buď dokonce po královském důstojenství. Brzy ten brzy onen vojvoda zmocnil se trůnu, a buď on buď synové neb jiní potomci jeho byli zase svrženi od jiného. Vojvodové, jichž úřad měl udělovati král, zjednali sobě skoro veskrz dědičnost svého důstojenství; ano často potýkali se i rozliční velmoži o to neb ono vojvodství, neohlížejíce se přitom dokonce po právu královu.

I v císařství východořímském bylo sice mnoho nepořádků i také nesnázi pro útoky mnohých cizích nepřátel, jakož Avarů, Parthů, Saracenů, též velká zkáza úřednictva říšského, které od dávna více pečovalo o svůj soukromý zisk než o obecné dobré. Ale čím méně postačovala během času vláda Constantinopolská k hájení Italie, tím více utužovalo se obyvatelstvo vlaské samo v statečnosti proti Langobardům, jak dalece nepodlehlo posud jejich panství. Při nestatečnosti úřednictva stali se vůdci lidu v tomto boji zvláště představení církve, kteří požívali největší obecné důvěry, v čele jejich papež, kterému se poznenáhlu přirozeným chodem událostí dostala do rukou největší část péče o obecní správu města Říma a krajiny okolní, též představení obcí městských, kteří, odkázáni jsouce na sebe, vždy více vy-
zouvali se z poslušnosti úředníků, a řídili záležitosti obecní samostatněji než kdykoli předtím. Zvláštní postavení zaujali přitom obyvatelé pobřeží a ostrovů venetských, z většího dílu pozůstatkové městského obyvatelstva Aquileje a Padue, kteří po dobytí těchto měst hledali útočiště v oněch místech Langobardům ne-

přístupných, jakožto loďstvem hájených, a provozovali tu své obvyklé živnosti, plavbu a obchod. I patriarcha Aquilejský byl při vtrhnutí Langobardů opustil své sídlo, a přestěhoval se na ostrov Grado, kdež pak jako jiní biskupové ve městech svých požíval důležitého vlivu na záležitosti obecní. Když později za krále langobardského Agilulfa zvolen byl opět patriarcha ve staré Aquileji (606), odtrhli se Venetové od jeho poslušenství zvolením patriarchy zvláštního, který podržel sídlo své v Gradě, a vykonával vrchní moc i nad biskupy dalmatskými. Světským představeným této krajiny byl dux Ravennský, pod jehož vyšší mocí spravovali soudy a jiné záležitosti tribunové nad jednotlivými okresy, jak na ostrovech tak na pobřeží. Byli to, jak se zdá, prvotně cechovní představení starodávného mocného cechu plavců Aquilejských a Paduanských (*collegium naviculariorum*), který po dobytí a rozboření Padue od Langobardů za krále Agilulfa (602) již neměl sídla než v těchto útočištích. Moc představených jeho rozšířila se daleko přes prvotní svůj obor, když vyšší úřednictvo říšské ochabovalo jak jinde tak i zde v péči o blaho svěšeného sobě lidu. Jakés rozbroje s dukem Ravennským byly nejspíše příčinou, pro kterou konečně roku 697 Venetové jednotným návodem tribunů i patriarchy Graderského zvolili sobě zvláštního duka, Paulucia Acafesta, i dosáhli stvrzení tohoto skutku od císaře, jehož panství však odtud bylo v těch stranách vždy pechybnější. Byly to začátky potomní mocné republiky Benátské.

O ablativě ve slovančině a litvančině.

Sepsal a v k. učené společnosti české dne 25. května čítal

Martin Hattala.

Podobá se pravdě, že každý z indoeurospkých jazyků v historické čili té době, do které nejstarší památky sanskritského sahají, vládli osmi pády aneb o jeden, t. ablativ, více nežli jich je ve slovančině a litvančině u sklonitelných částek řeči podnes v užitku. Přestávala-li ale i máti jich všech na počtě tom anebo neměla-li kdys i více pádův, a jestli měla, kde je vzala čili z čeho a jak si jich natvořila — ty a podobné otázky podřízeny jsou jiné mnohem záhadnější, té totižto: znala-li pramáti ta, ze které během času spanilá rodina jazykův indoeurospkými slušněji než indogermanskými jmenovaných původ svůj vzala, ohýbati slova vůbec čili skloňovati a časovati tak, jak my tomu i onomu nyní rozumíme? Je-li rozřešení důležité otázky té možné, jakým se mně ovšem býti vidí, nestane se, myslím, ani ve škole historického ani filosofického jazykozpytu o sobě než jen tak, jestli obě, pomáhající si sestersky vespolek, k témuž cíli, ač i rozdílnými cestami, kráčetí budou *).

Tím zajisté a vlastně jest: ukázati a dokázati, že slova a věty nejsou libovolným a náhodným než nutným a rozumným obrazem ponětí a myšlének; t. j. jazykozpyt rozbíráním mluvy lidské má odhalovati prvotné tvary slov i vět a vytýkati ústrojnou spojitost těch s myšlenkami, oněch s ponětími. Odkud patrně,

*) Proč tu zřetele svého nezvracím i k empirické škole Adelungově, to vysvětlá ze str. X a XI mé srovnávací mluvnice.

že se úloha jazykozpytu velmi zblízka stýká s úkolem jazykovědy vůbec, který zase ve stopování a poznávání ducha v jazyku záleží. Uzná a ocení-li se náležitě důležitost, ano vznešenost úlohy té, nezbude skumatelům jazyka nic důstojnějšího a pilnějšího než ostříhati se mezi jiným toho urputného a násilného vhánění útvarů jazykových do kategorií logických, odtažených z ústrojí toho neb onoho jazyka novějšího, jakým K. F. Becker a následovníci jeho vynikají, nevšímajíce si anebo neznajíce toho, že i v jednom a témže jazyku je množství výjevů, které se k úkonům ducha myslícího mnohem jinaké mají nežliby se dle té neb oné logiky míti měly. Tak na př. jedna a táž přípona tvoří často slova značně rozdílného a naopak více rozdílných přípon slova docela stejného významu, jako *t m. ti* v něm. *mach-t*, goth. *mah-ts m. mah-ti-s* od koř. *mag* proti *gas-t*, goth. *gas-ts m. gas-ti-s* nejspíš od skr. koř. *ghas*, *jšíti*. Ještě patrněji vysvitne rozmanitost ta, vezmeme-li více příbuzných jazyků do úvahy. Naše *moc* a *hos-f*, *cyr. мом-ть m. мор-ть* a *roc-ть* rovnají se docela německým právě vytknutým i tvořením i významem. Lat. *hos-ti-s* znamená již nepřítel. Naše *pec*, *cyr. нем-ть m. нек-ть* označuje věc makavě srostenou, kdežtoby podle obdoby stejně tvořeného skr. *pak-ti-s* a řec. *πέπις m. πέπ-σι-ς* z *πέπ-τι-ς* odtažené ponětí vyřázení čili to znamenati mělo, co latinské složitou příponou *ti-on* odvedené *coc-tio* od kořene, který tu *coc m. poc*, skr. *pač* z *pak*, řec. *πεπ* z *πεκ*, něm. *bak*, slov. *pek* a litv. *kep* zní. Touže příponou tvoří i sanskrita i řečtina nejen odtažená jména, jakým je právě vytknuté, než i taká, která, jako něm. *gas-t*, naše *hos-f* a lat. *hos-tis*, též činitele znamenají, na př. od koř. *pā*, *servare*, *tueri* a *regere*, poslé *pa-ti-s* odpovídá v ní našemu pán a manžel. Prvým významem vládne slovo to co *pats m. pa-ti-s* ve složenině litv. *vieš-pats*, běžné jen o Bohu a panovnicích, druhým v řečtině co *πόσις m. πό-τι-ς*. Staropruský jazyk složeninou *vais-patis* označoval *paní*, kteréžto slovo, znějíc slov. a pol. *pa-ni*, zcela tak vzniklo, jako lat. *pa-ni-s*, chléb! Gothský jazyk užíval slova *pa-tis* co *faths m. fa-di-s* též jen ve složeninách, kdež ono kromě pána i voditele znamenalo,

na př. v bruth-faths, Braut-führer a j. V latinském „dii potes“ jinde nesklonné po-tis rovná se syntaktickým úkonem svým, kořenem a snad i významem našemu s-pá-sa tam, kde se ho za starodávna co přístavku (apposice) k bož užívalo, jako na př. v RK: Tamo bohóm, spásám, dat mnoství obětí. (Výbor I, 18, 33) Na vrše skaly zanieti obět bohóm, svým spásám. (Tamž 23, 22 a 23) Naše pá-n a litv. po-ns m. a v. po-na-s rovnají se kořenem a významem skr. pa-ti-s, ačkoli přípona, kterou to i ono vzniklo, nejčastěji jména trpného významu tvoří, jako: pl-a, cyr. ма-у, litv. pil-nas, lat. ple-nus, skr. pūr-nas od koř. *pr* m. *par*, implere, litv. pil-ti; se-n, cyr. съ-у m. съ-у, litv. sap-nas, lat. som-nus, řec. ύπ-νος, skr. svap-nas od *seap*, dormire, cyr. съ-у. Skr. dá-nam a lat. do-num vznikla docela stejné. V zend. dá-tem m. dá-tam téhož významu objevuje se nám už druhá z těch přípon, jimiž indoeur. jazyky trpné přičestí min. času tvoří. Litv. dū-ni-s rovná se tvořením našemu da-ň, cyr. да-нъ; významem ale našemu da-r, cyr. да-ръ, kteréžto se zase jen rodem liší od řec. δῶ-ρον atd.

Podobně se věc má i ve skladbě, zejména u pádů, jichž úkony vůbec tím jsou rozmanitější a právě proto prvotné zvláště tím temnější, čím je jich ve kterém jazyku méně. Němčina, jak vědomo, zachovala u sklonitelných částek řeči jen čtyry, t. j. nejméně ze všech indoeur. jazyků tak samorostlých, jakými jsou kromě ni všechny ostatní, vyjma romanské a jiné novější míchanými nazývané. Dle čeho němčina ze všech jazykův oněch nejméně se hodí k určení prvotného úkonu pádů, který přirozeně nejpatrněji tam vystupovati může na jevo, kde se jich nejvíce zachovalo. Nicméně však filosofický jazykozpyt pokusil se již i o to, — jak nešťastně, to nejzřejměji viděti z jinen, kterých se místo starobyklých latinských pádův v němčině běžným u přestovatelů jeho dostalo. K. F. Becker na př. překřestil dativ osobným pádem (personenfall), akkusativ, sit venia verbo, wohinfall-em; genitiv jednou sachfall-em, druhdy woherfall-em. Jen nominativu a vokativu dal pokoj proto, že jich neuznal býti pády, napsav o nich mezi jiným i toto : „ačkoli, prý, nominativ a vokativ ne-

jsou vlastně pády čili, jak i on pádům rozumí, tvary předmět označující (Formen eines Objektes), bývají přece obyčejně též pády jmenovány.“ (Schulgramm. der deuts. Spr. 6. Ausg. 1848. S. 126) Učedníci jeho, nedbajíce na nedokázaný ničím a dle toho, co níže na str. 237 vytkneme, nepravdivý výrok mistra svého, pozabavili i nominativ starobylostí cti hodného jména jeho, převzavše ho werfall-em, a dle toho i genitiv wessfall-em, dativ wemfallem a akkusativ wenfallem. Vokativu, pokud mně vědomo, dali též pokoj pravdě podobně proto, že ho němčina od nominativu nerozeznává. Jiní, řídíce se, tuším, duchem věku našeho, který nejraději i tam počítá, kdeby něco důstojnějšího konati měl, označují pády čísly. Ti o povaze pádů sotva kdy co mysleli. Oni utkvěli myslí na dětinských otázkách o pádech, ani netušíce, že žák, který se o pádech náležitě tázati zná, i pravým užíváním jich už vládnouti musí. Komuby se právem nelehnilo s takými lidmi, jakými jsou počítací a dětinští myslitelé tito, pouštět se do hádky o pádech! I Becker za našich časů sotva zaslouhuje tu více šetrnosti než abychom se ho aspoň jednou optali: jestli dativ „die Beziehung des als Person gedachten Objektes,“ akkusativ ale „die Beziehung der Richtung Wohin“ (l. c. p. 271 a 272) označuje, co si počneme s oním tam, kde jím slovančina neméně často nežli sanskrita (Frank, gramm. sanskrita. Wirceburgi 1823. §. 226, n. 2) vyslovuje cíl, ke kterému působení podmětu směřuje, t. j. právě ten poměr, který dle Beckera akkusativ má označovati? U Nestora, jak už p. Miklošić (Vergl. gramm. III, 5) spozoroval, je takých dativů mnozství se slovesy hnutí znamenajícími, jako: Помдуть Русь домови. (Полное собр. рус. рукописей. Sv. I, str. 13, ř. 9) Идѣте съ данью домови. 23, 20. Ольга възврати ся Киеву. 24, 31. Иде Володимиръ Ноугороду а Святославъ Переяславлю. 29, 24 atd. Z nynějších nátečí slovanských lužická a podunajská srbština zachovaly nejvěrněji tento ablativnému protivný a, jak se mně zdá, prvotný úkon dativu *).

*) Příklady z této dočtěl se téměř na každé straně druhé knihy nár. písní, vydané V. St. Karadžićem r. 1845, jako: Njim dolazi blažena Marija. 1, 10.

Dle všeho toho filosofičtí jazykozpytcové marně myslí, žeby výroky jich o jazyku tak nutnými a neomylnými byly, aby se jimi historické skoumání bez vymínky spravovati mělo a bezpečně mohlo. Věc se často, ano obyčejně právě naopak má. Na výsledcích tohoto rozpadla se již nejedna z kategorií oněmi osnovaných v nic a to slušně. Jazyk zajisté byl a jest útvarem i společným jméním millionů duchů lidských; a ti, i nepovědomě, často dál a lépe viděli nežli mnozí z filosofických jazykozpytců, kteří jazyku zákony dávají, kdežtoby vlastně ty, které jím v skutku vládnou, vyhledávati a vykládati měli. Co již, ať o jiných starších badatelích ducha lidského v jazyku nic nedím, i našemu ostrovtipnému Janu Blahoslavovi bylo proti vůli, když o úloze grammatiků napsal, že „ne jazyk regulí, ale ten, jenž regule vymejší a spisuje, jazyka vlastnosti šetřiti má.“ Nicméně však rád uznávám, že i pouze filosofický jazykozpyt, co přirozené stadium na cestách ducha lidského po pravdě, donesl záživného ovoce dosti hojně. On zbavil jmenovitě skladbu těch krutých okov, do kterých ji empirická škola Adelungova dala. On přispěl znamenitě

Odeše Bogu na divane. 3, 3. Nemogli ih Bogu obrnuti (obrátni). 5, 13. Nevodi me dvoru bijelome. 18, 12 atd. Podobných lužických příkladů nasbíral a zcela opačně vyložil Novikov, uče, že, prý, v nich dativy o předložku k přístu! (O *zakrěšennaxi obožennostaxi* rym. napavuš. Mocma 1849. Str. 121 a 122). Novoruská přelovka domoj (domum, domův) tak se má k Nestorovu domovi, jako v Čechách místy běžné dat. jednotné na oj m. obyčejnějších na ovi. Jsou-li tyto prvotné, vzniknutí oněch má se vysutím retnice v vykládati, čeho vůbec mezi dvěma samehláskama ve slovančině a jiných, na př. romanských jazycích dle Fr. Dieze (Gramm. der rom. Spr. I, 182 a 187. Ve 2. vyd. r. 1856. str. 259 a 265), mnohem více příkladů se vyskytá nežli se výřečnému jazykozpytci našemu, p. Miklošičovi zdá, když (l. c. p. 428) pochybuje o pravosti výkladu čes. *prý, prej* a slov. *praj* z *pravi*, který již Dobrovský podal a já ve své srovnávací mluvnici (str. 313) opakoval. K výsuvkám retnic tam doloženým přidej: krajinské čes. lajce m. lavice, pol. čfek m. a v. čfoviek (Miklošič l. c. I, 482), hornoluž. kravy a dolnoluž. křavy m. krzvavyj, čes. krvavý (Tamě 499 a 513), bulh. čeljak, čelěk a čljak m. cyr. člověks (Týž ve slav. Měš. I, 50 a v pojednání o jazyku bulharském v Sedmíhradsku, otiskném ze VII svazku „der Denkschriften der philosophisch - hist. Classe der k. Akad. der Wissenschaften“ zvláště ve Vídni 1856. Str. 16) atd.

i ku povznesení jazykovědy vůbec na to závratné stanovisko, kde Viléma z Humboldta, jak nám ho p. Šafařík v časopise tomto (r. 1847. I, str. 128) nadšeně a krásně vyklčil, spatřujeme a obdivujeme.

Ze stanoviska toho, rozšířeného znamenitě dosavadními výsledky historického jazykozpytu, možná již i na otázku, kterou sem na počátku článku přílohného vyslovil, s jakou takou jistotou odpovědět, co následuje. Není dostatečně proč nedomýšlet se s Pottem (*Etymol. Forschungen* II, 359 a 360), že byla doba, za níž i pramáti jazykův indoeurospkých nejužnější prostotou a jednoduchostí čili neohebností asi tak vynikala, jako podnes jazyk čínský a jiné jednoslabičnými nazývané. Jako v těchto, tak, myslím, i v oně prvotně samým topickým rozestavením prvků jazykových čili kořenů ve větách dosahovalo se toho, co později grammatické proměny slov čili ohýbaní jich vykonává. Spůsobem tím nejen nejužnější poměry jednoho ponětí ke druhému ve větách byly označovány než i obrazy jich čili kořeny slov, aspoň duchovně a bytně, té platnosti a podoby nabývaly a během času nabyly, kterou nyní co jména, zájmena, slovesa atd. vládnou. Jakkoli se ostatně věc ta má, to se zdá býti pravdou, že se jazyk jen v jisté a určité míře jednoduchostí počínati může a, poněvadž vlastním cílem jeho je věta, pojmenování ale jen prostředkem k dosažení cíle toho, musel přede vším mluvit, t. j. věty jakým už koli způsobem tvořiti. Že se to prvotně v skutku pouhým skládáním dvou aneb i více žvlů v jeden celek stávalo, tomu nasvědčují výsledky dosavadního skoumání neméně než i způsob, kterým se jich došlo. Ony i ten zajisté čím dále tím hlasitěji zvěstují, že to, co sme ohýbaním a tvořením slov nazývati obvykli, nic vlastně není jiného nežli skládání dvou aneb i více žvlů v jeden celek, v jedno slovo, a to takých, z nichž, abych se výbornými slovy p. Šafaříka v časopise tomto (r. 1848. I, 3, 223) obsaženými vyjadril, „každý dřívě nežli se s jiným synteticky sloučil, byl samostatný a ponětně významný: neboť ponětní významnost jest podstatná podmínka mluvy lidské; bez ponětní významnosti stojí zvuky lidské na rovni se zvuky zvíře-

cími.“ Podobně se vyslovil nesmrtelný zakladatel srovnávacího jazykozpytu, Fr. Bopp, o příponách vůbec již dříve, r. 1833 napsav o nich, že jich nemáme naskrze proč za nadsmyslné bytosti mystické považovati „und ihnen mit einem todtén Glauben an ihre unerkennbare Natur entgegentreten. Natürlich ist es,“ praví on překrásně dále“, dass sie Bedeutung haben oder hatten und dass der Sprachorganismus Bedeutsames mit Bedentsamen verbinde. Warum sollte die Sprache accessorische Begriffe nicht auch durch accessorische, an die Wurzeln herangezogene Wörter bezeichnen? Alles wird versinnlicht, verkörpert durch die sinnliche, körperliche Sprache“ (Vergl. Gramm. S. 129). O tři léta později ještě rázněji a častěji hlásá totéž genialný Pott (l. c. p. 239, 245, 368 etc.) Dle čeho jazykozpyt jen tehda dochází esle svého, když se mu podařilo to neb ono slovo, tu neb onu větu na ty živly rozebrati, ze kterých jsou ta i ono složeny, a ústrojnou spojitost jich s jinými slovy a větami jasného původu a významu odhaliti *).

Že se mu však v úkole tom nevedlo do nynějška tak šťastně, jako bychom si toho přáli a poněkud i právem očekávali, toho příčiny jsou rozmanité. Hlavní z nich záleží, myslím, v tom, že jazykozpytcové, — nevšímajíce sobě ostrovtipného výroku Pottova o slově: „Slovo, tato silaba věty, je kel (Keim), kterýž, aby se vyvinouti mohl, půdy, vzduchu a slunce potřebuje; půdou je věta, vzduchem a sluncem myšlénka, která touto provívá“ (Etym. Forsch. I, 152), ačkoli význam a důležitost jeho tamže (II, 351 a 352) jasně a výtečně vylíčeny a dokázány, — posud téměř vesměs nedbali na ten poměr, který slovy co částkami vět vládne a skoro na vlas podobá se tomu, jak se jednotlivé údy k celému tělu mají. Jako tyto jen v ústrojném spojení se živým tělem žijí, jinakě umírajíce: tak i slova jen co věty anebo co částky vět jsou v skutku tím, čím se jinakě býti jen zdají: živými čili významnými. Jako tedy anatom, chce-li pravou, přirozenou po-

*) Několik dokladů myšlének tu vyslovených vytknul sem na str. 157 a 158 své srovn. mluvnické. Líbo-li komu, více neméně makavých najde jich ještě u Potta (l. c. p. 365).

vahu jednotlivých údů jakéhokoli těla poznati, poměru právě vytknutého nikdy s očí spouštěti nesmí: tak nemá ani jazykozpytec slov jinde než na té půdě, kde vznikla, kde jediné žijí a odkud vytržena umírají, rozbírají, t. j. nemá nikdy zřetele svého odvracejí od syntaktické povahy slov. Co se však posud, bohužel, téměř pravidelně dalo, jak už mezi jiným i odtud zřejmě vysvítá, že srovnávací skladba do nynějška úplně, sanskritská ale z většiny ladem leží. Kromě Frankovy, ku které se na str. 230 obracím, neznám jiná. Skr. mluvnice Boppovy, Benfeyovy, Bollerova a j. neobsahují žádné skladby. Dle čeho není divu, že nynější srovnávací jazykozpytcové o skladbě snad vůbec, vyjma Potta, asi tak smýšlejí, jako na př. Jiří Curtius, pravě: „Die Syntax wird zwar stets ein Theil der Grammatik bleiben, der eine völlig gesonderte Behandlung erfordert. Man wird sich bei ihr auch keineswegs einer philosophischen Auffassung und Gliederung entschlagen können“ (Die Sprachvergleichung in ihrem Verhältn. zur class. Philol. Berlin 1848. S. 23). Co se mu tu nemožným zdálo, to možným, ba potřebným býti ukázal o čtyry léta později, vydav školskou mluvnici řeckou se skladbou, která navzdor osvědčení, stojícímu na str. VII a VIII, přece podstatou svou úplně se rovná těm, které sem na str. X a XI své srovn. mluvnice empirickými nazval, vyklčil a ocenil. Svědčí o tom mechanické rozdělení její, nepřívznivé úsudky Lud. Langeho o ní (Zeitschr. f. die öst. Gymn. 1855. S. 713—731. Neue Jahrb. für Phil. und Paed. B. 67, S. 510—526) a nade všecko podivná pochvala, které se jí dostalo od A. Schleichera, pravícího o své litvanské mezi jiným, že, když o ní pracoval, dobrou podporou mu byly Ostermeyerova litvanská, vydaná v Královci r. 1791 a Curtiusova školská mluvnice řecká. „Beide Werke haben“, prý, „im grossen und kleinen dieselbe behandlung und anordnung des stoffes und zwar diejenige, welche nach meiner meinung die einzig verständige und zweckdienliche ist; es wird nämlich alles philosophische wesen ferne gehalten, dafür aber findet man die erscheinungen der sprache in lichtvoller anordnung dargelegt“ atd. (Handbuch der lit. sprache. I, IX a X)

Maje smýšlení toto tak znamenitých pracovníků na poli srovnávacího jazykozpytu, jakými jsou ostatně právě spomenutí mužové jistě, o skladbě na zřeteli, nezastavuji se naokruž na tom, že se posud nepřišlo na stopy ablativu ve slovančině a litvančině, o jehož bytí v obou se já hlavně syntaktickým skoumáním přesvědčil, i jiné, kterých se týče, hlavně výsledky tohoto přesvědčení se pokusím. Dříve však než bych tyto vyložil, nevyhnutně potřebným se mi vidí, promluvití zkrátka o tvaru anebo, což jedno jest, o příponě a osudech ablativu v indoeur. jazycích vůbec a ve slovanském i litvanském zvláště.

I.

Přípony pádů dle toho, což o nich vůbec na str. 232 řečeno, byly dříve, nežli se jimi staly, samostatná a poněkud významná slova. Jazykozpytcové našeho věku, vykládající původ jich, rozcházejí se na dvě strany. Jedni odvozují je bezprostředně od zájmen, držíce se v tom Boppa, který se tu předně o důvod následující otázkou obsažený opírá: „Woher hätten,“ prý, „die mit den Wortstämmen zu einem Ganzen verwachsenen Exponenten der räumlichen Verhältnisse besser genommen werden können, als von denjenigen Wörtern, welche Persönlichkeit ausdrücken, mit dem ihr inhäirenden Nebenbegriff des Raumes, des näheren oder entfernteren, diesseitigen oder jenseitigen?“ (Vergl. Gramm. S. 136) Druhá strana, následující Potta, jen ve příponách přímých pádů vidí bezprostřední zájmena, u nepřímých čili kosých ale hledá zejména předložky a příslovky, dopouštějíc ostatně, že nejedna i z těchto a ze spojek prostředně ze zájmen vznikla (Etym. Forsch. II, 357, 643 a j.) Že strana ta spíše pravdu má než ona, vysvitá nejzřejměji z toho, čím Bopp podruhé mínění své podporuje, pravě: „So wie bei Zeitwörtern die Personal-Endungen, d. h. die Personal-Suffixe — wenn sie im Laufe der Zeit nicht mehr als das erkannt und gefühlt werden, was sie ihrem erweiterten Ursprunge nach sind und bedeuten — durch die dem Verbum vorangestellten isolirten Pronomina ersetzt oder so zu sagen commentirt werden: so werden im gesun-

keneren, bewusstloseren Zustände der Sprache die geistig toten Casus-Endungen in ihrer räumlichen Geltung durch Praepositionen und ihrer persönlichen durch den Artikel ersetzt, unterstützt oder erklärt“ (l. c. p. 137).

Aby výjev, který tu Bopp z dějepisů jazyků vytýká, ještě více dokazovací moci proti němu nabyl, vyslovíme ho trochu všeobecněji a doložíme jen dvěma, a to takými příklady, jakých níže k objasnění a dokázání náhledů svých o ablativě potřebovati budeme. Jazyky, původem svým ohýbací, zapomínající během času na prvotný význam přípon ohýbacích čili skloňovacích a časovacích, anebo přicházejíce rozmanitými osudy o přípony ty, nahrazují je živly takými, které se těm významem a nejednou i původem svým úplně rovnají, ze kterých někdejší přípony vznikly, t. j. věkem sešlé jazyky rozpouštějí (analysují) tvary skloňovací a časovací vůbec v živly téhož významu a často i téhož původu s těmi prvky, jichžto synthetickým sloučením tvary skloňovací a časovací prvotně vznikly.

Tak na př. 1) dle domnění všech čelnějších jazykozpytců našeho věku člen řecký, bulharský, romanský, určitý germanský a j. je právě to, co Bopp (l. c. p. 157) v někdejší příponě nominativu, hlásce *s* vidí: ukazovací zájmeno totižto, jehož muzký nominativ jedn. zní v sanskritě *sa* a v jistých případech i *sa-h* a *só* ze *sa-s*, ženský *sā* (Bopp, l. c. p. 492 sequ.) s *s* m. prvotného, ve středním rodě *tať* a ve všech ostatních pádech zachovaného náslovného *t* (Kuhn v Zeitschrift für vergl. Sprachforschung. I, 271), jímž litvančina a slovančina nad sanskritu a nad srovnávající se tu s ní zendštinu, řečtinu a gothštinu i v muz. a žen. rodě vynikají, říkajíce v onom rozdílně: ona nejryzeji *ta-s*, tato *ta*, v ženském obě *ta*, ve středním ona *taí*, tato *to* *). Dle čeho na př. bulharský členem opatřený nom.

*) Drahé ukazovací zájmeno slov. *se* a litv. *ši-s*, jehož několik zbytků v českoslovenčině strana 239 mé srovn. mluvnice obsahuje, dle A. Schleichera (Beiträge zur vergl. Sprachforschung. I, 48 a 49) nesahá původem svým ke skr. *sja-s*, jak dříve (Formenlehre der kirchenslaw. spr. s. 262) s Boppem a Miklošičem učil, než ku prvotnému *ki-s*. Po-

vlskz-t anebo vlsko-t druhým živlem svým je ještě zachova-
 lejší složenina nežli skr. vrka-s. Prvý živel tohoto je kmen,
 jemuz bulharčina svým vlskz a vlsko tak věrně odpovídá, jako
 dle fonetických zákonů, které jí vládnou, jen může. Slavný náš
 Fr. Miklošić vyhláší tu *s* a *o* za eufonickou vsuvku (Vergl.
 gram. I, 274), co je přirozený následek nauky jeho, obsažené
 tamž III, 220—222, o tom tvaru jmen, který v bulharském a
 jiných podobných, o skloňování víc anebo méně příšlých, na př.
 romanských jazycích, ve spojení s náhradami přípon všechny pády
 zastupuje a právě proto generalným pádem sluje. Co do
 podstaty drží se tu p. Miklošić Fr. Dieze, jehož náhledy do též
 věci osnovány jsou na tom, že, prý, nominativ „den Begriff in
 seinem absoluten Sein ohne irgend eine Relation hinstellt“ (Gramm.
 der rom. Spr. II, 5). Co že není pravda, viděti nejzřejměji ze
 přípon, kterými jazyky indoeur. nominativ od ostatních pádův
 od nepaměti víc anebo méně dokonale rozeznávají. Co je zas
 úkonům ducha myslícího a mluvícího docela přiměřeno: poně-
 vadž, jak už Pott dvě léta přede Diezem tlásá, „das Grund-
 subject für jede Rede ist das redende Ich, also schon in Be-
 zug auf dieses, jedes Subject eines Satzes — Object, ein
 ausserhalb des Ich stehender Gegenstand, mit einziger Ausnahme
 des Falles, wenn jenes Ich sich selbst darin zum Gegenstande
 der Rede macht“ (Etym. Forsch. II, 353). Kdo to pravdou býti
 uzná, jako já, nevěda naskrze ničeho, proč bych neměl, ten se
 nebude moci dosti vynadiviti hlubokému názoru do poměru mluvy
 k úkonům ducha myslícího, který klassičtí grammatikové dali na
 jevo, uznavše i nominativ pádem a nazvavše ho přímým; ten,
 opovrhna naukou Beckerevou, známou již ze str. 229 a 230,
 rád jim odpustí chybu, které se tím dopustili, že, ačkoli i no-
 minativ znali býti pádem, následovně odvozeným tvarem, přece,
 základným ho učinivše, všechny ostatní od něho asi tak odvozo-
 vali, jako na př. i jedny časy ode druhých. Moudřeji sobě tu
 i tam vedou grammatikové indiští, odvozující tvary skloňovací

dobně změnil snad už p. Schleicher i protivné mému a Kuhnovu
 domnění své o náslovném *s* v *sa* a *sjas*, vyslovené tamž a na str. 255.

a časovací od kmenů. Kmenem u sklonitelných částek řeči je jim tvar zbavený všech příznaků pádových anebo ten, který sklonitelné částky řeči v slovnících jich na sobě nesou. Základného tvaru tohoto ale nenašli grammatikové indiští samotným skoumáním, takofka anatomickým anebo chemickým rozbíráním látky jazykové, než byli k němu vedeni praktickým zvykem mluvy samé, který na počátku složených slov, jichž tvoření v sanskritě neméně důkladně znáti třeba než skloňování a časování, čistého kmene žádá, vyjma přirozeně ty proměny, které poslední živel jeho před náslovným druhé částky složeniny dle fonetických zákonů vzíti musí, jako na př. v rádža-putras královský syn m. rádžan-putras. Že ale v ní základný tvar na počátku složenin každé poměr pádový zastáváti může, jest on takofka generalným pádem anebo generatissimem pádů, „der bei dem unbeschränkten Gebrauch der Composita im Sanskrit häufiger als irgend ein anderer Casus vorkommt (Bopp, Vergl. Gramm. S. 193 a 1417. Pott, Etym. Forsch. I, 152 ff.). Majíce to na zřeteli, pravíme, že tvar ten, kterého analytické jazyky s náhradami někdejších přípon k označení poměrů pádových užívají, není ani nominativ ani akkusativ ani žádný jiný pád než kmen, ke kterému se ony, řídíce se v tom přirozeným sobě citem, tím dokonaleji navrácují, čím na cestě analysování dále postupují a čím jsou jim v tom volnější ty fonetické zákony, které jimi vládnou: následovně první částka složenin bulh. vlъkъ-t a vlъko-t není žádným pádem než, jak už řečeno, kmen. Kdo v ní s p. Miklošičem s aneb o za eufonickou vsuvku vyhláshuje, tomu nezbude nic jiného než i hlásky ty, které na konci první části jiných složenin jako v нѣст-о-сложениѣ a сопи-е-сложениѣ (vaniloquium), воезѣ-о-лютебѣ a мѣст-е-мѣстѣ, v čes. čas-o-pis, děj-e-pis a pod. na jevo vystupuje, buď s Dobrovským (Inst. linguae slav. p. 456 sequ.) vykládati anebo vesměs navzdor výsledkům dosavadního skoumání, které je kmenovými živly býti svědčí, vsuvkami nazvati.

2) V oboru kosých poměrů pádových budtež nám příkladem osudy těch v několika novějších jazycích, které ve starších genitivem, ablativem a dativem byly vyslovovány. V romanských

jazycích jeví se poměr prvými dvěma někdy vyslovovaný protivou označovaného dativem čili tak, jako jsem já na str. 230 prvotný úkon ablativu a dativu pojal. Poměr genitivný a ablativný čili otázce „odkud“ přiměřený bylyby jazyky romanské mohly právě tak dobře předložkou *a* aneb *ab*, jako podobnou jí významem *de* označovati; ale, že se ona prvním živlem svým neliší od *ad*, úkony její přešly na *de*, vlas. i *da*, snad z *de-ad* dle ráthského (ve Švýcarsku), *d-ad*, a to velmi dávno, poněvadž už i z římské doby počlé nápisy obsahují na př. *de Municipia m. Municipiae, miles de stipendiis m. stipendiorum, curator de sacra via, oppida de Samnitibus, de natione Bessus, natus de Tusdro* atd. Následkem toho stalo se *ab* v rom. jazycích o samotě zbytečným, přestávajíc na živoření ve složeninách, jako ve vlas. *av-anti* a *d-av-anti*, fran. *av-ant* a *d-ev-ant*, prov. *ab-ans* a *d-av-ans* z *ab-ante* a *de-ab-ante*. Opak poměru označovaného předložkou *de* vyslovuje se tamže předložkou *ad*, jejíž druhý živel jen vlastina věrně zachovala, užívajíc podnes *ad* vedle *a*, provençalština ale změnila v *z*, znajíc se k *az* vedle *a*. I opisování toto poměru někdy čistým dativem vyslovovaného sahá počátky svými do prastarých dob. Už na př. Plautus píše: *hunc ad carnificem dabo, Terentius: pauperem ad dñem dari, Varro: quod apparet ad agricolas*. Podobný výjev pozorovati v některých nářečích germanských. Nizozemec na př. poměry, o kterých tu řeč, označuje předložkami *van* a *aan*, místo nichž Angličan *of* a *to* užívá. Novoček zaniklý dativ opisuje též předložkou *aiz* (Diez, Gramm. der rom. Spr. II, 13 a 404). Některé z předložek právě vytknutých rovnají se i původem svým, významem ale všecky latinským *ab*, *de* a *ad*. Tak na př. *of* co *af* nejen v gothštině než i v latině pozdější bylo v užitku, stněm. pak znělo, jako prvotně v latině, *ab*, skr. *apa*, prákr. *aba*, řec. *ἀπό* atd. (Zeitschr. für vergl. Sprachf. II, 375 a 476). Ze slov. nářečí podunajská srbština dle pozn. na str. 230 vyniká s lužickou nad ostatní značně zachováním prvotného úkonu dativu, ale genitiv velmi ráda podporuje předložkou *od*, o jejíž původě pod č. II bude řeč, na př. *Ovo běhu od zemlje sudije, toto byli soudcové země. Al' je ono od děteta ruka*

(Vuk St. Karadžić l. c. 12; 7 a 21, 11). Sedmihradská bulharčina vládne ještě dosti mocně genitivem, na př. na desna strana boga, na pravé straně (na pravici) boha; sas hatalma světjago duha, s mocí svatého ducha; pravy very sasilenie, pravé víry sesilení (potvrzení); ráda však užívá m. něho *a*) dativu, zvláště v mn. čísle: naš-tym gresim proštenie, našich hříchův odpuštění; *b*) kmene čili tak řečeného generalného pádu čistého anebo s předložkou *ot*: f mater ma trup, v životě matere mé; kraj ot zema. Více příkladů poslední vazby poskytují listiny, jako *nacrasnux orz monacrupt*, představený kláštera, a j. Bulharčina, běžná v prvotné vlasti své, genitiv a dativ vyslovuje stejně: kmenem a předložkou *na*: pejene-to na slavijz-t, spěv slavíka; daj slivz-tz na momiče-to, dej slivku děvčeti. V sedmihradské nenašel p. Miklošić vazby té žádného příkladu, o výše doloženém dativu m. genitivu v ní ale praví, že je jí se skipetarčinou, romunčinou a novořečtinou společný a co taký liší se původem svým od cyr. čili starobulh. dativu téhož úkonu (Die Spr. der Bulg. in Siebenb. S. 42). O jiný výklad věci té pokusíme se pod V, tu jen to po předku vytýkajíce, že, je-li v sedmihr. bulharčině užívání dativu m. genitivu cizinským, nemůže ani v cyrillčině čili staré bulharčině, pradávné sousedě tří právě jmenovaných mluv, býti domácím.

Vyjma poměr akkusativný, který je povahou svou nominativního tak blízký, že ho někteří jazykozpytcové, ovšem chybně, přímým býti myslí, všechny ostatní kosé vyslovují jazyky analytické tak, jako dle předešlé právě úvahy genitivný, ablativný a dativný, t. j. částicemi: předložkami a příslovkami. Jak se mají původem svým tyto k oněm, to není posud náležitě vypátráno. Z výsledků dosavadního skoumání v oboru částic vůbec jen to dosti jasně vysvitati se zdá, že mnoztví jich jsou buď skamenělé pády buď takéž tvary časovací, a že meze, kterými je grammatikařství již tím, že jedny předložkami, jiné příslovkami a spojkami nazývá, od sebe vespolek z jedné, z druhé strany pak od ohebných částek řeči odlučuje, nejsou v skutku tak nutné a přirozené, jakými se nám, přivyklym rozdrobenosti a roztrhanosti, která látkou jazykovou v grammatikách našich vládne, býti zdají. Odsýlaje žádó-

stivého dokladů k celé své nauce o neohebných částkách řeči v mé rovnávací mluvnici, pravím, že, najde-li se kdy prvotný tvar a význam přípon u kosých pádů, nestane se to jinde než tam, odkud analytické jazyky náhrady jich posud berou, v oboru částic totiž, a to vůbec čili bez rozdílu, který se u nich v grammatikách objevuje. Tam sahá kromě Potta (Etym. Forsch. II, 642), Benfeye (Kurze Sanskrit-Gramm. S. 269) i Bopp (Vergl. Gramm. S. 258), když na př. ve všech těch pádech, jichžto přípony v sanskritě hláskou *bh* vynikají, jako : vrká-is m. vrká-bhis, véd. vrké-bhis (instr. mn.), vrké-bhjas (dat. a abl. mn.) a vrká-bhjam (dativ, abl. a instr. dv.), spatřuje částici *abhi* *), která se dle něho (l. c. et in gloss. sanscr. p. 15) významem rovná německým : an, hin a gegen, lat. ad a versus; tvarem ale souvisí s řec. ἀμφί, lat. ob a amb, stněm. umbi, aněm. um a bei, goth. bi, slov. oaz a, co posud ani on ani Schleicher (Formenlehre der kirchenslaw. spr. S. 60) nespozorovali, i osm ve složeninách : obi-choditi, obi-kořiti, obi-laziti a jiných, kdež i p. Miklošić (Vergl. gramm. I, 27 a 301) též eufonickou vsuvkou býti praví. Tam se obrátím i já, maje již vyložití tvar, původ a význam přípony jednotného ablativu pod číslem

II.

Sanskrita, kterou tu zvláště na zřeteli mítí budeme, rozoznává ablativ u jmen a zájmen od ostatních pádů hlavně zubnicí *t*. Že hláska *ta* sama nemůže býti prvotným jeho exponen-tem, to jasně viděti již i odtud, že, nemá jsouc, beze samohlásek ani vysloviti se nedá; kdežto, jako dle str. 233 přípony vůbec, tak i ablativná kdys i samostatně významným slovem býti musela. Co, jak se mně zdá, tušili již i grammatikáři indiští, ustanovivše příponou ablativu silabu *āt*, a sice dle Boppa (l. c. p. 209) hlavně proto, že se ona z podstatných jmen jen u těch zachovala, jichžto kmen končí se samohláskou *a*, která se před

*) Nejpatrnější je ve tvaru vrká-bhis, rozložili-li ho v ty živly, které v něm v skutku vězí, takto : vrka-abhi-s. Prvý z nich je kmen, poslední znak množného čísla.

t dlouhou objevuje. Dle těch a následovníků jich, anglických grammatikářů, na př. ablativy vrk-āt a dān-āt od kmene mužského vrk-a a středního dān-a tak vznikly, že kmenové *a* s příponovým *ā* splynulo v *ā*, t. j. z vrka-āt a dāna-āt. Nauce také protiví se prý i sanskrita sama tím, že se u zájmena nezná vesměs k *āt* než i k *at*, a to u první a druhé osoby, jichž ablativ jedn. zní m-at ode mne a tv-at od tebe, a dle toho, že se u zájmen těch i jiné pády množné příponami svými rovnají jednotným, i množný: asm-at od nás a juṣm-at od vás. Okolnost ta s obdobou ostatních indoeur. jazykův, zvláště zendského, pohnuly Boppa domýšleti se, že je příponou ablativu buď *at* buď, a to prý spíše, jen *t*. O tomto vyslovil sem se již výše. Krátké *at* zastává Benfey (l. c. p. 266), Schweizer (Zeitschr. für vergl. Sprachf. XI, 205) a jiní. , Pokud jsou hodni následování, to se nejlépe ukáže, vezmeme-li dříve do úvahy jiný druh útvarů, kterými se poměr ablativný vyslovuje.

Jsou to příslovky na *tas*, kterých sobě sanskrita od jmen a zájmen velmi hojně, od nesklonitelných částek řeči ale, zejména od předložek, skrovněji natvořila, jako: anta-tas od konce, konečně od muz. a stř. kmene anta, něm. Ende, konec; sarva-tas odevšad, undique, quoquoversus od zájmenného km. sarva, každý, omnis. Též ponětí vyrazí složenina sam-anta-tas a kratší sam-antā-t. Druhý člen této je makavý ablativ nominalný od známého již kmene anta, první pak obou zní cyr. съ a съ, litv. są a su, stprus. sen, řec. σύν a ἔν, lat. con a cum, germ. ga, ge i sam, nechýbil-li Bopp (Vergl. Gramm. S. 397), spojiv s tvarý, o kterých je právě řeč, gothské sam-ath a stnēm. sam-ant, znamenající to, co nynější sammt, lat. simul. Od stř. kmene agra, který se významem svým našim vrchol a konec (Spitze, cuspis) rovná, tvarem ale dobře sloučiti dá se slovan. igla, jagla, jehla, jáhla a jinými, pošla příslovka agra-tas, vyrazující právě to, co též od stř. km. mukha, tvář, líce, čelo, utvořená mukha-tas, t. j. naše před a lat. coram. Též ponětí vyslovují složeniny: abhi-mukha-m, ob líce, v tvář; sam-akṣa-m (ze sam a muz. km. akṣa, m. něhož mimo složení stř. akṣi, oko,

je v užitku) a sâ-kšâ-t m. sam-akšâ-t, ungosichts; pratj-akša-m, proti oku, a jiné Boppem vyčtené a vyložené v kratší jeho mluvnici sanskritské na str. 346 a 347. Schweizer, vzav složeniny ty do úvahy (l. c. p. 390) velmi příhodně vyhlásil i lat. c-ôra-m proti Boppovi, který v něm skr. pâra-m viděl (Vergl. Gramm. S. 1484), za staženinu z con-ôra-m, jejíž první živel, jak už výše řečeno, rovná se skr. sam, staženě sâ v sâ-kšâ-t, druhý pak čili ôra nelze nijak odloučiti od stř. skr. kmene âsja, vedle něhož Vědy i kratší âs, lat. ôs, vultus a facies, znají (Benfey l. c. p. 310, N. 14). Opak směru předložkou před a coram označovaného čili od zadu, a tergo vyrazí sanskrita mezi jiným i příslovkovým abl. paçčâ-t, poslým od neužívaného v jiných pádech kmene paçča; lat. a latere pak a naše od boku příslovkou pârcva-tas, vzniklou ze stř. a muz. km. pârcva, latus. Naše právem anebo lat. jure, juste zní v ní dharma-tas od muz. km. dharma, jehož spojitost s naším třeba m. staršího drë-ba dle stčes. dr-bí, oportet (Výbor z lit. čes. I, 1218) a j. snadno by se dokázati dala. Jatna-tas od jatna, nusus, opera, studium, rovná se významem našim naschvál a schválně; nâma-tas m. nâman-tas od stř. km. nâman, nomen, i kmenem našemu jménem; svarga-tas i příponou latinskému coeli-tus a řec. οὐρανó-θεν. Z číselného km. éka, jeden, vzniklo podobně éka-tas, singulativ, solum, unico. Mezi příslovkami zájmenného původu zvláštní úvahy jsou hodny: mat-tas a tvat-tas, rovnající se významem i užíváním výše vytknutým abl. m-at a tv-at. Od km. sva, svůj, je sva-tas, od sebe, lat. a aneb ex se, v užitku. Obdobný předešlým ablativ od téhož kmene čili sv-at v sanskritě zaniknul, zachoval se ale dle Boppa (l. c. pag. 584) v řec. ἑδ-ιος, vlastní, stojícím m. ἑδ-ιος se σελδ-ιος, kdež náslaví k neužívanému v sanskritě, avšak dle mud-ljas a tvad-ljas (můj a tvůj), poslých neomylně od ablativu m-at a tv-at, možnému svad-ljas tak se má, jako v âd-ús, ἡδ-ús ze σκαδ-ús proti skr. svâd-us, lat. sva-vis m. svad-u-is, slovan. slad-z-kz, litv. sald-us atd. Depustí-li se v případě tomto zjemnění příděchu ostrého, to není naskrze proč protiviti se Eblovi, který se skr. sva-tas spojil řecké ἑδ-ιος

běžné ve spojení *οἷν θεός*, ne darmo, ne bez příčiny. Od km. anja pošlo anja-tas, lat. aliunde, m. anju-n-de, řec. ἄλλοθεν, m. ἄνιο-θεν, cyr. нѧѧоу čili нѧѧѧ-н-ѧоу; z tázacího *ka*, kterýž u příslovek slabne v *ku*, vzniklo ku-tas, což atticky zní *πό-θεν*, jon. *πό-θεν*, lat. unde, m. cu-n-de, cyr. нѧѧоу, нѧѧѧ-н-ѧоу; z ukazovacích *ta* a *tja*, o nichž výše pod I, 1 byla řec, vzaly původ svůj tvary: ta-tas a tjā-tas, řec. *πό-θεν* a *θεύ-τε* (toto dle obdoby *θεύ-γο* m. skr. tja-tra), cyr. тѧѧоу, те-н-ѧоу; od vztažného *ja* má sanskrita ja-tas, řec. *ο-θεν*, cyrillčina нѧѧоу, jo-n-d-u; konečně od nejjednodušších ukazovacích dle Boppa kmenův *a* a *i* pošly předúležité v příčině naší útvary: *a-tas* a *i-tas*, jichž základný význam tlumočí též lat. částicemi: inde, hinc a illinc (Gloss. p. 5 et 38). Druhý z nich, nakolik mně slovančina známa, nemá u nás sobě rovně. Tvar *i-de* zajisté, kterého písemné památky slovanské vztažně čili m. čes. kdež anebo kde tím častěji užívají, čím jsou starší, není přiměřený sanskritskému *i-tas* než zend. *i-dha*, který v sanskritě přišel o *d* zní *i-ha* tak, jako na př. částice *sa-ha* proti běžné ještě ve Védách *sa-dha* (cum), a znamená tu i tam to, co něm. da, naše tu aneb od ukazovacího zájmena *se*, o němž viz poznámku na str. 236, touže příponou slovansky změněnou vzniklé *z-de* m. stčes. *ś-de* a cyr. сѧ-ѧѧ. Prvý neproti tomu čili *atas* odhalil už slavný Bopp (Vergl. Gramm. S. 1472 a 1473) v cyr. předložce *отъ*, která v češtině asi do polovice XIV století zněla větším dílem též *от* (Šafařík, počátkové stčes. mluvn. str. 22), nyní pak už jen ve slovích posílých od kořene *or*, jako: *ote-vřeti*, *ot-víráti* a jiné, živoří vedle obyčejného dle str. 259 mé srovnáv. mluvnice i tu *od*. P. Miklošić (Radices ling. sloven. p. 60) sloučil *отъ* se skr. *ati* super, nad. Co se násloví týče, neprotiví se srovnalosti obou v něm nic, ba naopak nepřehledným hejnem spolehlivých příkladů dokázáno již (na př. v Schleicherově Formenl. na str. 38 a 39, v Miklošićově Vergl. gramm. I, 13 a 14 a j.), že slovanské *o* je nejen v násloví než vůbec pravidelnou obměnou krátkého *a* jiných jazykův indoeurospkých. Ani na rozdílném významu předložek těch nezastavujeme se, přisvědčující Boppovi, praví-

címu (l. c.), že je význam u předložek velmi proměnlivý. Kde se však i ten úplně srovnává a kromě toho i tvar slov větší přiměřeností zákonům fonetickým, které jazyky patřičnými vládnou, vyniká: tam o skutečné srovnalosti jich nemůže býti pochyby. A právě tak se věc tu má. I dle Schleichera (l. c. p. 40, 47, 57 seq.) i dle Miklošiče (l. c. p. 71—91) a jiných totižto *cyr. a* je pravidelnou obměnou prvotného *i*, *z* pak samohlásek *a* a *u*: následovně sanskritské *ati* měloby *cyr. ori* a *čes. of* aneb *od* zníti, ve složení pak u něho *a* co i tak ožívati, jako sme to na str. 241 u *ori* spatřili. Poslední tato okolnost mě právě nutí *z* m. *a* v *obz* vyhlásiti za chybu, jakými dle Miklošiče samého (l. c.) i nejstarší památky staroslovanské oplývají. V *ori* naproti tomu je *z* právě tak pravidelným zástupcem prvotného *as* *) v *skr. at-as*, jako na př. ve *mazaz* a *rz* proti známým už ze str. 237 *skr. vrkas* a *sas* m. *tas* anebo *litv. vilkas* a *tas*, v *ori* m. *litv. anas* a ve mnoztví jiných obdobných výjevův u Schleichera (l. c. p. 40—42). Po zacházení této, jejíž potřebnost níže vysvitne, obrátím se ještě jednou k řec. *ἐτός* m. *skr. sva-tas*. Koncovka jeho *εος* s lat. téhož významu *tus* jsou nejzachovalejší ze všech těch, ve které se *skr. tas* v řečtině a v latině rozpadla, a vyskytají se mezi jiným i v *ἄρ-τός* a *ἐκ-τός*, lat. *intus* a *extus*, kteréžto poslední je dle předešlých a dle *sub-tus* možné, ale vedle *extrinsecus* neobyčejné. Sanskrita, nakolik mně známo, nemá takých útvarů, kteréby se předešlým i prvním živlem rovnaly. Obdobných ale, t. j. takých, které příponou *tas* též od předložek pošly a proti původům svým ablativním významem víc anebo méně vynikají, nachází se v ní více, na př. *abhi-tas*, lat. *ad* a *prope*; *pari-tas*, *circum*; *pura-tas*, *ante*, *coram*, od *puras* (idem). Benfey z Véd vytknul (kurze Sanskrit-Gramm. S. 342) *anti-tas*, zblízka, od předložky *anti*, blízko. Obyčejná sanskrita zná se k ní jen u stř. kmene *anti-ka*, jehož význam tlumočí Bopp (Gloss. sanscr. s. v.) latinským *propinguitas*, ablativ ale od

*) Čemu ti, kterých se týče, tak račte rozuměti, že slovančina, nesnášejíc v té době, do níž nejstarší památky její sahají, žádné souhlásky na konci slov, s odsouvá, a pak mění v *s*.

něho běžný antiká-t příslovečnými výrazy: ex adverso, contra. Proč ne raději přiměřenými předešlému čili ex propinquo, a prope a podobnými, to těžko rozhodnouti. Jen to neomylná pravda, že Bopp, když to konal, o užívání předložkovém tvaru anti ve Védách nic nevěděl, domnívaje se tamže, že kmen anti-ka „pošel snad od zaniklého slova *anti* = řec. *avē* a lat. ante, aneb od *ati*, rozšířeného vsutým *a*, příponou *ka*; dle Wil-sona od *anta*, konec, příponou *ika*.“

Posud vytknutým podobných příslovek jest ostatně v san-skritě taká hojnost a střídání-se jich s ablativy tak časté a různé, že se každý důkladnější pěstovatel její a srovnávacího jazykozpytu zvláště takorba nuceným býti cítil vysloviti se o tom, jak se má *tas* k ablativnému *t*. K dosažení cíle našeho postačí, poznáme-li smýšlení tři posud častěji jmenovaných mužův o tom. Pott (Ětym. Forsch. II, 465 a 631), vida v *tas* příslovku označující místo *), odvozuje od ní nejen ablativné *t* než i genitivné *s* u těch kmenů, kde sanskrita ablativu nezachovala, když mesí jiným píše: „Mně se zdá, že jednotný abl. a gen. rozštěpením (rozpojením) jednoho prapádu vznikly, a že prvočtým znakem tohoto je *tas*, které sanskrita a co *tus* i latina úplně zachovaly, označující jim poměr otázce odkud? přiměřený.“ Spůsob, kterým se dle něho rozpadnutí prapádu toho ve dva stalo, je zkrácením tento: *tas* předně přišlo o své *a* čili přešlo v *ts*, kteréžto potom,

*) Předponou téhož významu býti myslí Pott *tas* v skr. *tas-kara*, nomin. *tas-kara-s*, fur, zloděj; vlastně to, co něm. *weg-macher* (auferens), vzniklo-li slovo to v skutku tak, jak se jemu zdá: složením totižto *tas* (*weg*, čes. přeč anebo pryč) s km. *kara*, pošlým od koř. *kr*. m. *kar* (činiti, diti) a jináče též jen ve složeninách užívaným. Jak se má k tomu naše *taškář*, to velmi snadno uhádnou ti, kteří nepochybují, že na př. řec. *ἀνέλωρος* a něm. *ähnlích* docela stejného původu jsou, t. j. ti, kteří, neohájíce na zákony fonetické a jiné srovnávaným jazykům vlastní, původ a příbuznost slov pouze dle znění a významu podobného určují. My naopak, kteří se Schleicherem (Die Sprachen Europas im system. Uebersicht. S. 25) za pravdu máme, že slova podobná zněním i významem zcela rozdílného, a naopak slova, lišící se značně od sebe zněním svým, stejného původu mohou býti, neopovázili bychom se naše *taškář* sloučiti se skr. *taskaras*.

majíc označovati genitiv přestávalo na pouhém *s*, a naopak na *t* tam, kdež ablativ znamenati mělo. Něco podobného pozorovati, prý, u akk. množného, který v sanskritě hláskami *s* a *s* m. prvotného *ns* se končí, na př. u vrká-n- (vlky) a maťi-s (myšlénky) proti goth. vulfa-ns a ansti-ns (milosti, lat. gratia-s) a jiných i dle nauky Boppovy (Vergl. Gramm. S. 273 ff.) U sloves ještě silnější podporu svého dokladu co do hlásek našel Pott v a-vés a a-vét m. a-vét-s z a-véd-s (sciebas). Bopp zase, uznáv (l. c. p. 609) ablativné *t* a příslovkové *tas* též příbuznými i významem i původem, myslí, že je toto buď rozšířeninou onoho buď ono skráceninou tohoto. Schweizer konečně, vyhlásiv nauku Benfeyovu o ablativě, že příponou tohoto v sanskritě a jiných jazycích příbuzných bylo prvotně *at*, za jedině pravou, zdráhá se určití: vzniklo-li *at* z *atas*, *ats*, anebo není-li *at* tím, čím Bopp (l. c. p. 519) *i-t*, lat. *i-d* uznal: středním totižto rodem zájmenného prvku *a* od něhož, jak už na str. 244 vyloženo, a-tas zcela tak pošlo, jako i-tas od *i*. Mně, majícímu dokázati, že u nás a Litvanův nezaniknul ablativ, nemůže přirozeně o prvotný tvar přípony jeho tak málo jíti, jako Schweizerovi. Pročež přisvědčuji mu v tom, že prvotnou příponou tou pouhé *t*, nejsou ani vyslovitelným, nemůže naskrze býti, než že co také muselo prvotně před anebo za sebou míti nějakou samohlásku. Že se během času i pouhé *t* anebo přiměřené mu jasné *d*, na př. ve staré latině, o kterou Bopp ze str. 242 známou nauku svou o tom opírá, v skutku objevuje příponou ablativu, to se má přepisovati otírání asi takému, jakým na př. dle str. 237 zájmeno ukazovací *ts* v bulh. *влѣкъ-т* anebo *влѣко-т* m. cyr. *влѣкъ-тъ* (vlk ten) o *s* přišlo. I to připouštím Schweizerovi, že ablativné *t* mělo prvotně před sebou samohlásku *a* čili že příponou ablativu u jmen a zájmen za časů hist. je v skutku silaba *at*. Žeby ale ta co také nominativem aneb akkusativem kterékoli částky řeči a jakého koli rodu i čísla býti mohla, to se přičí všemu, co posud o povaze pádů na jevo vyneseno. Nominativ, jsa s vokativem, kteréhož u zájmen už ani sanskrita nemá, dle str. 237 přímý pád, nehodí se k označování poměru nepřímého čili ko-

sého, a to z té jednoduché příčiny, které se každý snadno domyslí, vezme-li do úvahy, že toho, čím kdo nevládne, jinému dáti nemůže, anebo přísloví: ani smrt nebeře, kde není. Akkusativ označuje ovšem kosý poměr, ale jaký? Pravý opak toho, který dativ má vyslovovati, avšak jen v těch jazycích, které, neznajíce dativu cíle, běžného dle str. 230 ve slovančině a sanskritě, místo něho akkusativu užívají, jako na př. latina, říkajíc *domum* m. Nestorova *domovi* anebo novorus. *domoj* atd. Kde se naopak dativ cíle zachoval, tam akkusativ označuje vlastně a prvotně předmět anebo překážku, kterou působení slovesem vyjádřené přeniknouti anebo přes kterou přejíti musí, aby cíle svého dosáhnouti mohlo. Akkusativ tedy je prostředníkem mezi ablativem z jedné a dativem z druhé strany, čím ho i nejznamenitější grammatikové našeho věku uznávají, nazývajíce slovesa, která jim čistým čili bez předložek bývají doplňována, přechodnými (transitiva). — Ode tvaru bez náslovného *a* čili od Boppova a Pottova *tas* příponu ablativu, uznávše jí silabu *at*, odvozovati nemůžeme, a kdybychom i mohli, nechceme předně proto, že *tas* o samotě čili mimo složení nic ablativního neznamene; podruhé proto, že i to, co předešlá poznámka o skr. *taskaras* obsahuje, nic není jiného než domysl, a to více důvtipný než příhodný k tomu, aby se na něm něco spolehlivého osnovati dalo a smělo. Nezbyvá nám tedy nic jiného, než příponu ablativnou sloučiti s částicí *atas*, která ve slovančině co *ots*, *ot* a *od* od nepaměti poměr ablativní vyslovuje, a to v těch jejích nářečích, kde se skloňování zachovalo, s genitivem; ve příšle pak o skloňování bulharčině dle příkladů na str. 240 daných s kmenem; t. j. nahoře vytknuté příslovky skr. na *tas* vyhlásiti za prvotné ablativy těch částek řeči, které se v nich rozeznati dají, ablativy pak u jmen a zájmen na *at* a *at* za skraceniny z nich. Výrok tento obsahuje v sobě více podmínek, z nichž některé světla, jiné pak, aby přestaly býti jimi aneb aby za pravdu uznány býti mohly, podpory čili důkazů ještě potřebují. Prvá z nich týká se způsobu, kterým vzniknutí příslovek těch vykládati třeba, aby to, jak se ony dle mého mínění k ablativům

mají, náležitě objasněno a ospravedlněno býti mohlo. Pott a Bopp příponou jich silabu *tas* bez náslovného *a* býti myslí. Já *tas* nahoře stále silabou a koncovkou jmenuji z úmysla proto, že příponou jich uznávám příslovku *atas* a to zase proto větším právem nežli Pott, Bopp a jiní, že *tas*, jak sem už dříve řekl, o sobě jistě nic ablativního neznamená a ve složení též ztěžka, *atas* naproti tomu je v skutku tím, čím dle str. 232 každá přípona býti musela dříve, nežli se s jinými živly syntheticky sloučila, t. j. slovo, kteréž i o samotě významem na str. 244 vyloženým vládne. Soudě dle příkladů stojících na str. 242 a n. spojovalo se *atas* s jinými živly rozličně: s kmeny otevřenými čili těmi, které se samohláskami končí, na př. tak, že se před ním tyto vysouvaly, jako v *ant'-atas*, *jatn'-atas*, *dharm'-atas*, *svar-g'-atas* a j. Máme-li ale proč zastavovati se na takémto způsobu spojování? Dle nauky Boppovi o vznikaní slov jistě nemáme. Tu se zajisté velmi často mluví o zanikání posledních živlů kmenových před příponami vůbec. Tak na př. přídavné *phal'-i-tas* (*fruchtbegabt*) vzniklo z km. *phala* (*Frucht*) příponou trp. přič. min. času *tas*, sponou i a vysutím před ní kmenového *a* (*Vergl. Gram. S. 1163*). Kdo na tom a na jiných podobných výkladech u Boppa přestává, ten sotva má dostatečně proč zastavovati se na vysouvání kmenového *a* před *atas*. Přičí-li se však komu i to, může v příslovkách těch považovati *a* před *t* za skráceninu z *ā*, kteréby na př. spojením *antā* s *atas* vzniknouti mělo. K čemu zase nepotřebuje víc odvahy než Bopp, jenž o vsouvání hlásek, co je jistě záhadnější od pouhého krácení jich, velmi často mluví, na př. u zend. ablativův: *ap-at* (*aquā*), *vič-at* (*vicó*) a jiných, poslých od zavřených kmenů domněle prvotnou příponou *t* vsutím před ní hlásky *a* (l. c. p. 212). O změnách jiných kmenových živlů před *atas*, maje na mysli Benfeyem po pravdě vylíčené osudy tvarův obýbajících v oboru částic (*Vollst. Gram. der Sanskritspr. S. 342*), z úmysla nemluví více, než, věda dobře s p. Šafaříkem, že se pozdější kusé a zakrsalé tvary jen ze starších, plnějších a dokonalejších vysvětliti a pochopiti dají (Počátk. stčes. mluv. str. 7), mám ablativné *at* doprosta za skráceninu

z *atas* a ne naopak hlavně proto, že se ono tomuto i o sobě významnému jen co přípona ablativu rovná úplně významem, jinak *at* v sanskritě nic neznamená. Znamenalo-li ale kdysi to, co zend. *at* a lat. *at* v *at-ča* a *at-que*, čili dle Benfey-e, který složeniny ty německým *alsdann* vykládá, tolik, co lat. předložka *ad* (Kurze Sanskritgram. S. 267): platí o něm to, co na str. 248 o akkusativu proti ablativu řečeno, t. j. *at* = lat. *ad* co pravý opak příslovky *atas* nemůže býti exponentem poměru ablativního. Čím tedy o významné spojitosti ablativního *at* s *atas* méně pochybovati smíme, tím nám toho více líto býti musí, že výsledky dosavadního skoumání v oboru sanskritu nepostačují, abychom i to náležitě dokázati mohli, že v ní ono z tohoto skutečně odsutím poslední silaby vzniklo. Dle Boppa (Vergl. Gramm. 2. Aufl. S. 21 a 41) jen to neomylná pravda, že v sanskritě hlásky *s* a *r* na konci „eine sehr unsichere Stellung haben,“ měníce se tu rozličně. Strany čeho sanskrita dle téhož mnohem hůř se má nežli všechny ostatní sestry její v Evropě, vyjma slovančinu, která, jak už v pozn. na str. 245 řečeno, každé slovo samohláskou končí. Pročež bych myslel mezi jiným na to, že se lat. nominativ *da-tur-us* nejen proti podstatnému *da-tor* než i proti skr. *dā-tā* od *km. dā-tar* za zachovalejší a ne naopak, jak Bopp (Vergl. Gramm. S. 901) činí, považovati má. Pokud to ostojí, potud máme v oboru sanskritu dva příklady odsutí silaby *as* m. lat. *us* na konci slov. Druhýmby bylo naše *at* z *a-t-as* a dle těch na př. ablativ *vrk-āt* skaženinou ze složeniny příslovkové *vrk'-atas*, která se od přiměřeného bulh. výrazu *ot vlsk* jen pořádkem živlá svých a větší zachovalostí druhého z nich liší. V srbském výrazu „noga od vuka“ možného dle „ruka od dítěte“ na str. 239 je poměr ablativní asi tak dvakrát vysloven, jako na př. v řec. příslovce *ἐκ-τός*: předložkou *od* m. skr. *atas* a genitivem *vuka*, jehož přípona *a* rovná se skr. *āt* tak, jako dle fonetických zákonů, které srbštinou a slovančinou vůbec vládnou a níže vytknuty budou, jen může.

O vyučovacím jazyku v národních školách.

Od Karla Vinařického.

Novější zákony školní navrátily jazyku mateřskému přirozené právo k vyučování mládeže v národních školách: posud ale nepronikly do našich škol. Dle přehledu žákovstva a učení obecných škol Pražských v druhém sešitu pedagogického časopisu Škola a Život chodilo na počátku roku běžícího do 29 katolických škol v Praze, na Vyšehradě, v Karlíně a na Smíchově 13.130 českých a 688 německých dětí: nicméně vyučovalo se v 8 školách zcela neb více německy, v 5 téměř napolo německy, a v 5 i 6 jen na počátku česky. Redaktor jmenovaného časopisu p. Řezáč poukázal na tuto neshodu skutečnosti se zákonem, jmenovitě s nařízením arcibiskupským od 4. listop. 1839 a nejnovějším zákonem vládním od 9. prosince 1854, kterými přísně nařízeno, aby se v národních školách náboženství jedině jazykem mateřským vyučovalo.

Proti statistickým oněm dátům vystoupil neznámý referent Bohemie (č. 50), tvrdě že dle statistiky Rakouské říše v Praze mezi 100 dětmi musí býti nejméně 30 německých, a přičítal sestaviteli přehledu žákovstva Pražského trochu „čechácké horlivosti“ (Čechisirungseifer). Skladatel článku: „Die Nationalität der Prager Schulkinder“ v Bohemii č. 52 a 53 prohlásil data statistická p. Řezáče za libovolná, anobrž považoval vyznačení národnosti dítek školních v Praze za naprosto nemožné, připomenul, že r. 1848 veškeré školy Pražské přijaly český ráz, až

pak roku 1851 následkem zakročení měšťanstva Pražského německé vyučování uvedeno bylo do škol u Karmelitánů, Maltezů, u sv. Františka, sv. Havla, Panny Marie Sněžné a sv. Trojice, při čemž ale duchovenstvu volnost byla propůjčena vyučovati děti katechismu jazykem mateřským a učitelstvu přikázáno, aby při uvádění do škol rodičům dávalo na srozuměnou, že se v těch školách pouze německy vyučuje: než čeští rodiče prý nedávající se odstrašiti naléhají úsilně na přijetí svých dětí *do škol pouze německých právě proto, že jim přede vším na tom záleží, aby se děti jejich také německy naučily.*

Na obojí útok odpověděl p. Řezáč v Bohemii (č. 57), že uveřejněná data buď sám osobně během tří měsíců vyšetřil, aneb že jich přijal z bezpečných rukou; jemu že neběželo o to, aby určil poměry české a německé národnosti v Praze, ale aby vyskoumal, který jazyk dítkám v Pražských katolických (obecných) školách běžnějším jest a v té míře srozumitelným, že se hodí dle rozumu i pozitivních zákonů za jazyk prvotně vyučovací; on sám že se poddává na rozsudek vrchostů duchovní, kteréž přísluší právo skoumati jeho udání a naříditi, co se v zájmech sv. náboženství potřebným býti shledá; on že na prohozenou otázku: „Trpí-li nábožnost ve školách, v kterých se děti české katechismu německy učí,“ s úplným svědomím, že trpí, odpovídá: jestli ale čeští rodičové přednost dávají školám pouze německým, to že nejvýše dokazuje, že jsou lidé, jimž více platí známost jazyka než náboženství, on pak že rád uznává vysokou užitečnost jazyka německého: ale navedení k němu že se na patřičném místě, účelně a postoupně díti má.

Kdokoliv zná poměry našeho hlavního města, rozdíl mezi žákovstvem ke škole povinnovaným a školu navštěvujícím, nedivil se udáním, které p. Ř. ve svém statistickém přehledu byl podal. Známoť, že z okolí Pražského mnoho českých žáků do města přibývá, známo, že čeští žáci obvykle dle musí pobýti v národních školách, než se do gymnasia aneb do podreálky proderou. Známo, že také německé rodiny najímají české chůvy, aby se děti od čeledi česky přiučily, a takové děti při-

nášeji pak rovnou známost obou jazyků do školy, ovšem obzorem domácím obmezenou, ale předce takovou, že pochopiti mohou vyučování české. Naproti tomu zřídka chodívají do škol farních pouze německé děti ouřednických a zámožných rodičů; cvičí se po domácku a vstupují teprvé do vyšších tříd veřejných a záhy přestupují na gymnasium aneb do podreálky. Patrný toho důkaz poskytují sama čísla od p. Ř. udaná. Ve všech vyšších třídách počet žáků jest mnohem větší než v prvních. Veliká většina českého a skrovnost německého žakovstva vysvětluje se tedy těmito místními obyčejí a povahou vyučovacího jazyka německého, převládajícího ve školách Pražských. Všeliké obviňování p. Řezáče v Bohemii bylo tedy nedůvodné, přenáhlené a nerozvážené. Jednou načatá debata vedla se ale dále.

C. k. školní radní p. *Jan Maresch* obral si zároveň v Pražských Novinách (č. 54—56) vysvětliti otázku: „V jakém jazyku se mládež škol Pražských a na venkově má a smí vzdělávati.“ Uznáváje základní pravidlo vychovatelské, dle něhož vyučovacím jazykem v národních školách má býti jazyk národní — v krajinách německých německý, v slovanských slovanský — vyřknul také, že „v obcích smíšených národností musí národní škola usnadňovati naučení se dvěma jazykům, a co se v národní škole započalo, v tom že se musí v střední škole pokračovati.“ Po takovém ohlášení jsme očekávali, že zemský školní p. rada poučí obecnost, jakým způsobem by se žádoucí přiučení druhému jazyku zemskému usnadniti a vyvésti dalo, aby se česká mládež německému a německá českému přiučila bez ujmy vyšších vychovatelských zájmů: žel ale! v postupu pojednání svého uchýlil se od zásad z prvopočátku vyřčených. Uznává sice ve farních školách Pražských zavedené postupovací přiučování jazyku německému za dobré a prospěšné: než pro domnělé průmyslnické a světoobčanské ohledy naléhá, aby se ve vyšších třídách, tedy již v druhé a třetí, větší objem dal jazyku německému, a vychváliv nade všechny dvě hlavní školy v Praze — u *Piaristů* a *Voršilek* — kde se bez rozdílu jak německé tak české děti všem předmětům školním anobrž i sva-

tému náboženství pouze německy vyučují, pravil, že tento školám většina obyvatelstva přednost dává právě proto, že se v nich „vyučování udílí jen jazykem německým.“ K doličení toho obecného mínění přivozuje anekdotu o chudé nádennici, která se za přijetí svého syna do školy u Piaristů těmito slovy přimlouvala: „Já jsem chudá vdova, můj chlapec bude jednou voják, českou řeč již umí, ale když neumí německy, nemůže býti ani kaprálem.“ A hned potom dokládá p. školní radní, že „se vdova ta právě tak dobře vyslovila, jako onen rolník, jenž naříkal, že již šestý mistr nechce jeho syna přijmouti do učení, poněvadž neumí německy“, a zavírá, že „žádost rozumných rodičů a ohled na prospěch ve světě musí v otázce o školách mnohem větší váhu míti, nežli náhledy toho neb onoho přítele národu, jenž toliko své mínění má za jediné pravé.“

Ustřnuli jsme nad vychválením rozumnosti prostosrdečné vdovy, kterou prý na jevo dala žádajíce o přijetí svého českého sirotka do škol u P. P. Piaristů. Rádi věříme, že se, jak zní anekdota, tak a nejinak přimlouvala: ale nevěříme žeby ctihodní Otcové pobožných škol pouze českého synka toho bez rozmyslu a beze zkoušky přijímací do své pouze německé školy byli přijali, ale naopak nepochybujeme, že poradili prostosrdečné vdově, aby synka svého dříve do takové farní školy uvedla, kde se čeští žáci vedle předepsaných kněh školních jazyku německému postupem přiučují a pak teprvé, ažby synek její mohl porozuměti pouze německému vyučování, aby přišla, že synka jejího přezkoušejí a po dokázané schopnosti do patřičné třídy německé přijmou. Podobně by ctihodní Otcové poučili německou, stejně „dobromyslnou“ matku, kdyby k nim přišedši pravila: „Jsem chudá vdova, můj synek umí již německy, ale latinsky ještě neumí, přijměte ho do učení, aby mohl býti panem páterem.“ Nedivíme se takovým žádostem. Srdce všech matek podobá se povaze matky synů Zebedeových. (Mat. XX. 20—24.) Nehaníme chudou vdovu, že chtěla, aby se její synek naučil německy: ale že to chtěla před časem a bez přípravného postupu, v tom nic rozumného nenalezáme. Nevčasné žádosti a

přání rodičů nemohou a nesmějí převážiti rozumné zákonné pravidlo postupného vyučování.

Ještě menší váhu přikládáme anekdotě o ubohém rolníku v Praze marně se doprošujícím o přijetí synka svého na řemeslo. My duchovní správce venkovští můžeme svědomitě ubezpečiti, že se množství chlapců českých každoročně do Vídně pohledává a tamž odchází na učení řemeslům; nic jim nebrání, že německy neumějí. Čili je Vídeň méně německá než Praha? a větší-li ve Vídni poměr Čechů k Němcům než v Praze, kde prý dle Bohemie mezi stem obyvatelů je 70 Čechů a 30 Němců? A je-li příčina v anekdotě udaná pravá, ptáme se, zdali se přenesl anebo přenese středověký zákon Hamburský do Prahy, dle kterého do žádného cechu přístupu neměl Slovan, dokud se německy nenaučil? bylo-li by to možné v osvíceném věku devatenáctém? a souhlasilo-li by to s humanitou aneb raději s křesťanským smyslem našich německých spolukrajanů? Zajisté bychom se proti nim probřešili, kdybychom jim přisoudili rovný stupeň rozumnosti, jakou ta dobrá česká vdova při své žádosti, a ten ubohý český rolník při svém nátku projevíli.

Referent v Bohemii tvrdil proti p. Ř., že sečtení zákovstva Pražského dle národnosti není možným a posud neodvolal své mínění, ačkoliv p. Ř. v Bohemii byl oznámil, kde, s jakou pomocí a za kterou dobu zákovstvo to byl spočítal. Bylo-li to sčítání nemožné, ptáme se, jak se možným stalo sečítání většiny obyvatelstva Pražského, která si žádá pouze německé školy? Kdo to vyšetřil? Kdo hlasy sbíral a v kterém shromáždění?

Pan školní rada Maresch přikládá této „žádosti rozumných rodičů a ohledům na prospěch ve světě“ větší váhu v otázce o školách, nežli „náhledům toho neb onoho přítele národu, jenž toliko své mínění má za jediné pravé.“ — Litujeme, že se p. šk. rada horlivostí pro větší objem vyučovacího jazyka německého zavéstí dal, že nevíme koho v novinách poznačiti si dovolil obojetným jménem „přítele lidu,“ litujeme ještě více, že tak ostrými a ohnivými slovy dorážel v běhu svého vysvětlo-

vání na nevíme jaké „útvary fantasmie, hnutí srdce, na choutky politických stranníků, na agitaci a povzbuzením politických vášní předpojaté občany, na blouznilce a nespokojence.“ Takové výčítky nezdaří se nám příslušnými býti v pedagogickém pojednání, kdež by bylo péro povolaneé podati mělo žádoucího poučení obecnstvu ani s pravidly vychovatelskými, ani s jádrem otázky dosti neseznámenému. Celý způsob a směr v Pražských novinách uveřejněného pojednání a patrné v něm sečení na každého pedagoga českého, který dle svědomí svého hájí přirozené od celého světa civilisovaného uznané právo mateřského jazyka při vyučování školním předmětům vůbec a při vedení k druhému zemskému jazyku v národních školách zvlášť, nepodobá se úřednímu vysvětlení, a musí se považovati za pouhý osobní náhled toho, kdož jej sepsal a veřejnosti podal. My venkovští duchovní správcové a dozorcové školní nevíme o žádných „politických stranách,“ vidíme ale k želu svému před sebou *doč strany pedagogické*, z nichž jedna naléhá na poněmčení škol v městech českých bez ohledu na vyšší zájmy vychovatelské: druhá ale hájí právo mateřštiny zaručené zákony pozitivními. Pro krátkost jmenujeme hájitele češtiny ve školách *pedagogickou stranou českou*, poněmčovatele pak národních škol českých *pedagogickou stranou německou*. Tato našla svůj soustředěný hlas v Pražských novinách ve vysvětlení otázky: „v jakém jazyku se mládež škol Pražských a na venkově má a *smí* vzdělávati?“ Vedle kategorického znění otázka ta rozšířena jest i na venkov, a skutečně zřizují se po městech s obyvateli pouze českými na pořad téměř pouze německé školy, a původně české v ně se proměňují, tak že se podobá, jakoby také v nich byla *většina obyvatelstva*, která si přeje *pro svou pouze českou mládež pouze německé vyučování*. Skoumejme, zdali se takové přání srovnává s pravidly pedagogickými? s potřebou náboženského a realního vzdělání a se zákony pozitivními?

1. Připomeňme si k otázce naší patřící *pravidla vychovatelská*. Aby se nezдалo, že si „z útvaru fantasmie“ aneb jen podle

„hnutí srdce svého“ děláme zákony vychovatelské, nahlédneme do methodní knihy: Methodenbuch oder Anleitung zur zweckmässigen Führung des Lehramtes für Lehrer in Trivial- und Hauptschulen. Wien 1825. Za cíl vyučování pokládá se vzdělání rozumu a srdce (str. 9). „*Chybné vyučování* jest, kde se děti pouze z paměti učí, čemu nerozumí. Učení takové jest mučení (str. 12.). Učitelům ukládá se, aby zachovávali následující pravidla : 1. Učitel získej si lásku a důvěru žáků, nejen *slovy*, ale celým chováním (str. 15.). Uznazuj jim učení. Veď jich od věcí známých k neznámým (17). Čiň vyučování příjemným (18). Oživuj jejich samočinnost, dávaje jim příčinu k přemýšlení (20). Povšechná, nadsmyslná pravidla vykládej příklady a povídkami. Mluv prostodušně, aby školáci všemu rozuměli (22). Hleď, aby vyučování většíně bylo prospěšné, slabších ale s oka nepuť (23). Rozmlouvaje s dítkami veď je příhodnými otázkami k pozorování a k porovnávání věcí, i cvič jejich úsudek (27). Ptej se tak, aby děti rozuměly a odpovídati mohly (30). Otázkami zbuzuj myslící jejich činnost (31). Nikdy nepřinucuj děti, aby se učily z paměti věcem, kterým nerozumějí; to by bylo namáhání trpké, neužitečné — a škodlivé; mládež by si tím učení ošklivila a dusila by se v ní dychtivost k důkladnému učení“ (50). Dostí zatím! My se tážeme dobromyslných a rozumných rodičů českých, mohou-li se zachovati tato všeobecná hlavní pravidla vychovatelská ve škole, kde jest jazyk vyučovací *pouze německý, jemuž dítě jejich nerozumí*? Hlahol jazyka cizího méně znamená než zvuk zvonu; při tom ví dítě alespoň, proč se zvoní. Z paměti se učí podle sluchu a zraku jako špaček a papoušek. Smyslu slov neznajíc neví, co si při nich pomyslití má. Přivětivost učitelovu může měřiti jen podle tváření; slovům poučovacím, napomínacím, tklivým nerozumí; po slovu kárajícím zůstává lhostejným, často ani neví, proč je káráno. Vše co slyší, jemu jest neznámo: jakého potěšení může z toho nabyti? Jeho němečtí spolužákové, čtouce veselý kousek, bývají někdy rozveseleni: dítě pouze české v německé škole neví proč se usmívají. Jakou činnost rozumu projevití může odpovědmi na předložené otázky

v jazyku nesrozumitelném? Při vypravování nejtuklivějšího, srdce šlechtického příběhu zůstává nepobnutým. Necht učitel mluví jak možná prostě německy, slova ta jsou českému dítěti stejně nesrozumitelná, jako kdyby byla španělská neb čínská. Necht učitel ukazuje věci neb obrazy: co o nich praví, dítě české leda jen tuší a hádá, a smyslu teprve za dlouhý čas se domyslíti může. Temnými-li bývají otázky německým dětem německy pronesené, jak světlé mohou býti dítěti českému? Jak se dá očekávati, že pouze české dítě na německé otázky německy bude odpovídati? Jakým způsobem zbudí německý učitel jeho činnost myslí k porovnávání věcí, a jak probudí je ku přemýšlení a ku zdravému úsudku, bude-li mluvíti s ním pouze německy? Komu jinému může tedy vyučování, pouze německé prospěšným býti, než dítěti německy rozumějícímu? Na to bezpochyby nepomyslíli čeští rodiče, kteří dávají přednost školám pouze německým.

2. *Skoumejme dále, čemu se pouze české dítě naučiti může v pouze německé farní neboli hlavní škole.* Učí se svatému náboženství z německého katechismu. Aby skoumání naše nebylo napořád suchopárné, předložíme svým trpělivým čtenářům výpisek z 12. ročníku výtečného letopisu pedagogického: *Jahrbuch für Lehrer* a t. d., vyšlého v Praze r. 1845. Pan Krabbe vypravuje na str. 55 o slavném pedagogu *Overbergovi*. V sousedství jeho nebylo připuštěno několik dětí k velikonoční zpovědi a sv. přijímání pro nedostatečnou známost katechismu; i poprosili jej rodiče, aby jejich dítky o prázdninách cvičil. Overberg neoslyšev prosby té ukládal dětem den po dni, aby se otázky a odpovědi katechetické z paměti učily a vyslýchal jich druhého dne. Cvičení nedařilo se. Děti se nikterak nemohly naučiti odpovídám; nechápaly jich a neporozuměly smyslu slov. Overberg již chtěl se zbaviti této nevděčné a marné práce, ale ještě se o něco pokusil. Vypravoval dětem biblické příběhy: děti jako-by se byly proměnily; poslouchaly pozorně, chápaly naučení k nim připojená, odpovídaly snadno, rády se pak učily a byly ještě v podzimku ku svatému přijímání připuštěny. Zvěčnělý pan vydavatel vyznačeného letopisu, c. k. místodržitelský rada *Jaksch*,

poznámenal k tomu textu: „Kéž by toho povážili všichni katecheti!“ — Žáčkové Overbergovi ve škole neučili se katechismu ani francouzsky, ani latinsky, ale domácím německým jazykem, a předce nechápali a neuměli, čeho jim třeba bylo, aby připuštění byli ku svatému přijímání! A jak pak se děje dětem českým v německých školách? Jak si tam počínají naši Overbergové? Povídají také biblické historie, ale — jazykem nesrozumitelným. Čtli jsme o něčem podobném nedávno v Blahověstě, kdež v poznámenání uvádí se katecheta jedné dívčí školy Pražské těmi slovy vypravující: „Před některým časem vypravoval jsem dítkám jistý pohnutlivý příběh o milosrdenství. U vyšší třídě stalo se to jazykem německým, v nižší mluvil jsem česky. — Než s jakým výsledkem? Když jsem užítí musil jazyka německého, vypravovaly pak mi žáčky dosti dobře, což jim bylo povídáno. Jinak to ale u menších, kdež jsem mluvil česky. Tam bledly a planuly útlým posluchačkám tváře, z očí ronily se slzy — srdce pohnuté až hrálo. Tam nebylo třeba ptáti se, zdaž vědí, což jim vypravováno.“ — Přirozený jazyk je klíč k mysli a srdci. — Protož i velebná Římská Propaganda učí missionáře jazykům, kterých potřebují v krajinách zamořských: tito nesou slovo života a útěchu pro čas i věčnost lidem všech jazyků a barev. S církevním tím ústavem nesrovnává se ale smysl těch rodičů, kteří dítek svých do takových škol posílají, kde se vyučování svatému náboženství uděluje dětem v jazyku, jemuž nerozumějí. Marným tím žádostem nemohou ani kromě Prahy odolati katechetové na hlavních školách v městech pouze českých. O jednom jsme slyšeli, že sice vyučuje katechismu svědomitě česky, ale sv. evangelia dává čísti německy, aby si prý žáci „oblomili jazyk.“ Že marnost rodičů českým dětem do rukou dává modlitební knihy německé, že nejen na hlavních, ale i na mnohých farních školách děti české německy se modlí a při mši svaté německé písně zpívají, ačkoliv nevědí, co čtou, co zpívají, stará jest a posud nevykořeněná vada při školství našem. O škodách z německého vychování české mládeže vyšly na věky památné listy horlivého kněze Fr. Slámy v časopisu pro katolické

duchovenstvo. Na ně se odvolává v témž duchu píšíci Blahověst. Jiného mínění jest ale spisovatel článku: „Die Nationalität der Prager Schulkinder“ v Bohemii (1857 č. 53.); on myslí, že dosti na tom, když se náboženství v nejnižších třídách (t. j. v elementárních malý katechismus) mateřským jazykem českým dítkám přednáší, a dokládá: „Fragen könnte man übrigens Herrn Řezáč, ob er wohl z. B. der Meinung sei, dass die Kinder der Schulen bei den englischen Fräulein und den Ursulinerinnen, wo der Religionsunterricht mehr als an allen anderen Schulen Prags in deutscher Sprache ertheilt wird, weniger religiös sind, als etwa die Kinder am Hradek oder sonst irgend, wo der Katechismus in českischer Sprache vorgetragen wird?“ Slova ta podobají se úsměšku ve svaté věci: my na ně odpovídáme přísnou otázkou: Myslí-li anonymus, že děti v Pražských opatrovnách stanou se pobožnějšími a mravnějšími, až budou se modlívati po německu? Myslí-li skutečně, že je vše jedno, vede-li se dítě ku poznání a uctění Boha svým, anebo cizím jazykem? My správce duchovní pokládáme tento *převrácený* způsob za *vedení mládeže, aby Boha ctíla jen ústy*, vše jedno, kde mysl téká a kam srdce lne. Referent v Bohemii ukazuje na pp. katechety, že prý jim v tom úplná svoboda ponechána; „deren Ermessen der freieste Spielraum gelassen ist,“ jsou slova jeho. A co říkají pp. katecheti? Mluví o „povinnosti.“ A kdo jim ukládá tu povinnost? — Vůle rodičů.

3. V té jakékoli vůli spatřujeme ale také velikou nesrovnalost se *zákony. Nařízení arcibiskupské* od 4. listopadu 1839 zní dle časopisu „Škola a život“: „Němčina usnadňuje sice některým Čechům vzdělávání a zaopatření, avšak učení se jí nesmí se veškerému lidu k větší jeho škodě vnučovati. Tak ale děje se skutečně v mnohých obecných školách, totiž že se všem předmětům, ano i náboženství v němčině usilovně vyučuje. Jelikož ale nejmenší část žáků škol obecných pro další své vzdělávání do škol německých přechází: tolik též škody pochází z toho lidu obecnému, poněvadž při německém vyučování náboženském české děti pouhým slovům se učí a z oživující moci, která v nábo-

ženství spočívá, do života nic nepřináší, a tudíž jsouce v svatém náboženství nevědomy a vši útěchy duchovní zbaveny i nebezpečnými oudy lidské společnosti se stávají. Pro odvrácení toho nebezpečnosti a neštěstí, ježto by z toho na lid přišlo, nařizuje se, aby po všech českých farách i ve farních školách města hlavního vyučovalo se v náboženství jediné jazykem mateřským, *nad čímž okresní školdosorcové mají bděti.*“ S tím církevním nařízením souhlasí také nejnovější vládní zákon od 9. prosince 1854, jehožto slova jsou: „Na každý způsob má se přísně o to dbáti, aby vyučování v náboženství, jehož úlohou jest nejenom účinkovati na rozum, nýbrž i při nejmenším rovně tak srdce uslechťovati a mysl dostojným, pro celý budoucí život prospěšným způsobem povznášeti, nikdy *vedlejšími ohledy na řeč* netrpělo škodu, nýbrž aby od počátku až na konec udělováno bylo v té řeči, v níž děti první zvuky a první pojmy obdržely a v níž — ještě nevyucvičeny aneb předce s obtížemi naučené druhé řeči bojující, jediné schopny jsou k tomu, aby pochopily vyšší pojmy a vroucnější pravdy, které se útlým duším jejich navždy mají vštípit.“

V staré návodní knize stálo sice připomenutí učitelům z ohledu vyučování dětí v těch krajinách, kde se jiná řeč mluví než německá, dle kterého bylo *vyučování v německé řeči za hlavní věc* vytknuto, *mateřská řeč měla býti považována jen za pomocku k naučení se němčině.* Po nově vyšlém dříve zmíněném zákoně vládním smíme se ale za jisto domnívati, že c. k. vláda nechce, aby pro vedlejší ohledy na řeč německou mělo ujmu trpěti náboženské vychování a vedení české mládeže. Pěti c. k. vlády o náboženské a mravní vzdělání mládeže děkujeme uvedení českého vyučování v sv. náboženství a v obřadech církevních také na gymnasiích v českých městech, ačkoliv se naše mládež dříve již na hlavní škole německému jazyku poněkud byla přiučila. Děje-li se to na gymnasiích: jak by se to smělo opominouti ve školách hlavních, na kterých se česká mládež teprve německému jazyku přiučuje? Na zákonní pádě stojíce smíme tedy tvrditi, že *představenstvo a ředitelstvo národ-*

ních hlavních i středních škol oprávněno a svědomím zavázáno jest opřít se nerozumné vůli rodičů, jenž neznajíce ani pravidel, ani vyšších účelů výchovatelských žádají, aby se děti jejich také sv. náboženství učily jazykem, kterému nerozumějí.

4. Skounejme dále, mají-li rozumnou příčinu, kdož, ať v Praze anebo v kraji, přednost dávají školám pouze německým. V těch školách sedí děti pouze české vedlé německých, a někde pouze německých tam ani není; všickni mají stejné knihy — pouze německé; učitel vyučuje pouze německy. Zdaliž pak děti české rozumějí, co slyší, čtou a píší v stejné míře jako německé? Mohou-li tedy s německými žáky stejně pokračovati v ovičení? Nám se zdá, že mohou to poněkud a na nejvýš ty, které zároveň mimo veřejné školní vyučování soukromého výkladu českého užívají. Zdaliž ale měšťanstvo méně zámožné, jehož je větší počet, vésti může náklad zároveň na domácí a na veřejné vyučování? A není-li toto spojeno s výkladem českým, jakých znalostí věcných nabude dítě? A co si počne s pouze německými knihami? Ty jsou psány pro mládež, která z domova znalost německé řeči do školy přináší. Nahlédněme do těch školních knih, na př.: *Erstes Sprach- und Lesebuch*. §. 6. nářčí na rozdílná nářečí německého lidu v příkladu: i woass a soheni Gschicht, což v písemném jazyku německém zní: *ich weiss eine schöne Geschichte*; a dle toho následuje úkol v §. 7. pro děti: Napište slova, která ve vašem domácím nářečí (německém) jinou hlásku mají, než v řeči písemné. Co si tu počne pouhý čecháček? a co při §§. 9. 11. 13. 16—26. a t. d., a co teprve s druhou částankou: *Zweites Sprach- und Lesebuch*? Necht do ní rodičové sami nahlédnou, a uvidí, co žádají od učitelů a od svých dětí. Pouze české děti nemohou tedy mítí stejné, pouze německé návodní knihy k učení se jazyku německému, jaké pro německé předepsány jsou; k tomu musí vedeny býti *na základě svého mateřského jazyka*. V tom smyslu se vyjadřuje také předepsaná stará methodní kniha (III. 57): „*Seznámení se s pravidly mateřského jazyka potřebno jest nejen k pravopisu, ono též usnadňuje zřetelnost a určitost v my-*

šlení a přispívá k dalšímu vzdělání učení i čítáním užitečných spisů, a tudíž vysoce potřebno jest jak pro život praktický, tak zvláště *pro ty, jenž určeni jsou, aby se jiným jazykům přiučili.* Je-li tedy z těchto vyčleněných důvodů potřebí, aby německá mládež dříve poznala pravidla správného mluvení řeči své mateřské, než se cizím jazykům přiučuje: bude zajisté stejně potřebno, aby se také česká mládež svou materštinu správně mluvíti učila. A hle právě k tomu cíli osvědčené c. k. ministerium kultu a vyučování zavedlo do škol dvě české čítanky s postupným vedením ku správnému mluvení jazyka českého. Kujmě tedy svých vlastních dětí obcházejí toto zřízení onino rodičové, kteří děti svých českých bez těchto potřebných příprav hned do německých škol posílají.

Z těchto dův dů uzavíráti smíme, že *ředitelé hlavních, pouze německých škol ani dle pravidel vychovatelských, ani ve smyslu zřízení vládních nejednají, přijímajíce na pouhou, byť i sebe úsilovnější vůli rodičů pouze české děti do pouze německých škol svých.*

5. Než kterak se vyhová *žádosti rodičů* a vůbec uznané potřebě v městech obchodních, aby se *děti české také německému jazyku přiučily?* Cesta jest vyznačena od vysokého c. k. ministerium kultu a vyučování; předepsány jsou návodní knihy školní: slabikář německý a první a druhá mluvnice německá pro žáky městských a hlavních škol. Vizme, jak se *postupuje* ve cvičení se v obou jazycích na *českoněmeckých hlavních školách.* V první třídě má dítě svůj pouze český slabikář. Při ovičení smyslu a řeči (dle obrazů vyálých v kněžkupectví Tempakého v Praze) jmenuje se asi 600—700 věcí také *jmenem německým.* Tato jsou první závaží na magnet dětské paměti. Dítěti to záभवou. „Německá školní kniha“ ovšem „se nenaalezá v jeho rukou;“ v elementárce bylo by to v nečas; šestileté dítě by se daremně mátko, kdyby mělo stejnou dobu českou a německou knihu. Teprve v druhé třídě dostane do rukou ku své první české čítance a k mluvnici *slabikář německý;* počíná se učiti *německy čísti a psátí,* spojuje jednotlivá přiučená německá slova v *jednoduché*

věty s kopulou „jest“ a s jinými časoslovy. Do třetí třídy přenese bez mála 3000 německých slov, o kterých ví, co znamenají. Paměť všady je rozumem podepřena. V *třetí* třídě má školák svou druhou čítanku a mluvnici českou a první *mluvnici německou*, která jedná o podstatném a přídavném jméně, o stupňování, o zájmeně a časoslovu, o německém čtení a psaní, a o některých mluvnických pravidlech. *Zásoba slov německých s výkladem českým stále se množí*. Školák ví a rozumí, co znamená každé slovo, jemuž se byl přiučil. Ve *čtvrté* třídě má školák svou třetí čítanku českou a zároveň *druhou mluvnici německou* se zevrubným učením o časoslovu, o jiných částkách řeči, o větách stážených a složených, a o jiných pravidlech mluvnických. Při rozmluvách českých a německých *porovnávají se obě řeči*; na podoby a rozdílnosti žák se pozorným činí. Jaký to cvik rozumu! Z čítanek *překládají se české články do němčiny, německé do češtiny*. Jaký tu obor známosti věcných přibývá žákovi pro život!

Z hlavní školy vychází nejméně sedm desetin žákovstva k živnostem domácím a přináší ze školy takovou známost němčiny, že se pak na vandru po německých krajinách dobře smluviti může. Přejde-li žák z českoněmecké hlavní školy do *podredálky*, přiučuje se postupem od první až do čtvrté třídy německému jazyku, zeměpisu a dějepisu, od *třetí* třídy upotřebenému počítání, jednoduchému účetnictví celnímu, státnímu monopolnímu řádu a stavitelství, mathematice a lučbě, ve vyšší reálce také literatuře německé, v *šesté* třídě také mechanice *německým* jazykem. Ostatní realní předměty, totiž: počítání, přírodopis, fysika, měřictví a lučba přednášejí se pro větší snadnost jazykem mateřským, českým. Kreslení a měřičké rejsování postupně pokračuje. Dle tohoto vnitřního zřízení se spravedlivě domýšlíme, že postup ten diktován jest od mužů ve světě reálním dokonale zběhlých, a nepochybujeme, že žák vyšší z českoněmecké reálky dostatečnou přípravu reální přijal pro život občanský a řemeslný. Náboženské a mravní vzdělání jeho nezanedbalo se, zajímalo srdce, mysl, paměť, vůli i soud po všechna ta léta. Žák *vyšší*

z *českoněmecké reálky*, učiv se nejméně *devět let*, *německému jazyku* důkladně se přiučil a svého *mateřského jazyka* dokonale se zmocnil. Schopen tedy jest jednati v *obou řečích*, *kdy a kde toho potřebí v životě občanském*. Jaký to zisk má naproti tomu, jež *všle rodičů obětovala* nepřirozenému, těžkému a nudnému vedení ve školách, v kterých se vyučuje pouze jazykem německým! Obecenstvo naše nebylo posud veřejně poučeno o vnitřním zřízení národních, hlavních a *reálných škol českých*, které skutkem jsou *českoněmecké*. Jen název jejich „*česká reálka*“ vzbudil a rozšířil *blud*, jakoby v nich *jen pouze česky* se přednášelo, a žáci v nich jakoby se ani německému jazyku nepřiučovali. Kéž by se dle podaných důkazů lépe rozmyslila města česká, která veliký náklad vedou na zřízení reálních škol, avšak neberou si příklad, aby si je zřídila dle vzoru výtečné c. k. hlavní vzorní a nižší i vyšší reální školy Pražské! V blud uvedení zřizují je s vyučovacím jazykem pouze německým, dětem jejich nepřirozeným. Chybu svou pozdě uznají.

6. Sám spisovatel: „O národnosti a jazyku ve školách českých“ praví, že musí *národní škola usnadňovati naučení se dvěma jazykům, a co se v národní škole započalo, v tom musí se v střední škole pokračovati*;“ on sám uznává „*ten veliký prospěch, že žáci rozumějí dvěma jazykům*, a tím že se stanou mnohem potřebnějšími; kterýžto zisk časem pro každé dítě může přinést *užitek nesmírný*, tím spíše, *poněvadž i menší školní vzdělání se může později doplniti*.“ Důsledně byl by tedy jednal, kdyby svým a našim spolukrajanům německým byl poradil, aby si své hlavní a poněkud i své střední školy a gymnasia zřídili z ohledu vyučovacího mateřského a přiučovaného druhého jazyka zemského tak, jako jsou zřízeny školy tytéž v několika městech českých. Na ten jednoduchý *vzájemný způsob Čech by se přiučil němčině a Němec češtině*, a byliby na všech místech stejně schopní a stejně oprávnění. Ze zkušenosti mnoholeté víme, že občanstvo německé a české mnohem přátelštěji, praktičtěji a křesťanštěji smýšlí a jedná, než onano strana pedagogická, která všecko žene jen k vrchu vyučovacího německého jazyka, a českému na

nejvyšší elementárku a z milosti snad i druhou třídu hlavní školy vykazuje. Dávno svěřovali si čeští i němečtí rodičové na vzájem své děti na přiučenou se druhému jazyku. Při vytknutém zřízení škol našich hlavních přiučí se snadno Čech v domácí škole německému jazyku: nezadav přirozené právo své mateřštiny. A kdož brání našim německým krajanům v městech obchodních, aby stejným postupem přiučovali se češtině? Mělibychom pak v městech obchodních a více průmyslných s českým obyvatelstvem hlavní školy *českoněmecké*, a jestli by si obyvatelé německých měst v Čechách a na Moravě přáli, mohli by si zříditi podobným způsobem hlavní školy *německočeské*. V městech se smíšeným obyvatelstvem vyučování školní zřídilo by se tak, aby vždy byla *mateřština jazykem vyučovacím a druhý zemský jazyk aby byl přiučováním*. Vnucování jiného jazyka do národních, farních, hlavních a středních škol bylo by ale jednáním protizákonním a hříšným, kdeby se dělo s ujmou náboženského a mravního vychování; právě protože „soudnému křesťanu jazyk ničím jiným není, než prostředkem ku vzdělání ducha a ušlechtnění srdce.“ Kdož by pak naléhali aneb jen dopouštěli, aby pro jakékoli domnělé, „světové ohledy“ mládež byla cvičena v svatém náboženství cizím a ne svým jazykem, udělali by z donucovaného jazyka „modlu,“ a jednali by „nekřesťanský.“ „Světový“ význam patřiti může jen vysokým, mnohojazyčným a všenaucným školám, nikoliv ale jednořečným pouze německým školám, které by se právě proto že jednořečné jsou, ani jmenem hlavních škol honositi neměly; jsouť jen o jeden neb nejvýše o dva stupně vyšší než triviálky a převyšují tyto jen téměř marnými formalnostmi jazykovými, nikoliv ale věcnatým vyučováním. „Z vytčených důvodů“ nemůžeme uznati, žeby bylo nynější zřízení pouze německých hlavních škol v městech českých „pro jednotlivce a pro stát přiměřené.“ Německý jazyk uznáváme bez oštychání za skutečnou *jazyk říše*, a za svazek rozdílných národností rakouských ve všech vyšších kruzích státního, vědeckého, uměleckého a obchodnického života. Udali jsme, jakým způsobem si ho naše česká mládež osvojiti může bez opovržení svým přirozeným jazykem. Od doby obnovení říše Rakouské

uznává sama c. k. vláda důležitost a právo veškerých národních jazyků rakouských a vykazuje jim příslušné místo ve škole, chrámě, v úřadech, při soudech a u vojště a v celém zákonodárství. Zvláště c. k. ministerium kultu a vyučování vyvinuje u vydávání a uvádění učebných a návodních kněh školních, a ve zvelebování veškerého školství nebývalou činnost a šetrnou péčí objímá všechny národnosti. V tom smyslu, doufáme, že také vrchní ředitelstvo našich národních škol svatého práva mateřského jazyka šetřit bude, a o vychování a vzdělání jak německých tak českých čekanců učitelských stejnou bedlivostí se postará. V tom smyslu doufáme, že představení školní šetřit budou zákonného práva mateřského jazyka mládeže školní, a že se vrchní ředitelstvo škol stejnou měrou postará o vychování a vzdělání učitelských čekanců jak německých tak i českých ohledem na jazyk vyučovací v ústavech pedagogických. Napotom budou vřelá slova účinného a o německá pedagogia vysoce zasloužilého pána zemského školního rady J. Maresche učiněna pravdou, že z našich škol vycházeti bude „mládež užitečná státu i církvi i společenstvu. Za času, kde padá jedna závora za druhou, které dříve státy dělily, kde je železnicemi, paroplavbou a zrušením soužících předpisů o průvodních listech *vzájemnost* usnadněna, urychlena a rozmnožena; za času, kde národové v duchovním zápasu v oboru vynálezů a průmyslu mezi sebou závodí o palmu vítězství; za času konečně, kde církve v dosažené zas svobodě požehnání křesťanství v národech Rakouska šířiti a *velké příkazné lásky mezi nimi vždy více uskutečnovati se snaží*: za času takového musejí se i *ve škole překážky duševního života odstraniti*, aby se vzdělavcům prostředek k *všeobecnému srozumění* ku blahu veškerenstva nejen nezadržoval ale spíše poskytoval.“

O dvojici a o trojici v bájesloví slovanském.

Od Karla J. Erbena.

Nižší božství někdejšího pohanstva nesrostlo tak úzce s veskerou bytostí národu Slovanského, aniž po sobě zůstavilo po tu dobu, po tisíce let, tolik stop rozličných a nevyhladitelných, jak v obecném životě, tak i v starobylých podáních, ano i v historii samé, jako ono trojbožství, ježto Slované Baltičtí i jiní vyobrazovali podobou lidskou se třemi hlavami na jednom těle, znamenající je proto také vůbec jen jmenem Triglav, totiž bůh tříhlavý. Poněvadž ale pravá povaha i podstata boha tohoto na základě domácích pramenů slovanských, mimo co cizí středověký životopisec o něm poznamenal, potud ještě objasněna není, protož umínil sem tuto některé hlavnější zjevy trojboha tohoto i spojení jeho s jinými nejpřednějšími bytostmi slovanského bájesloví, pokud na ten čas možno, vyličiti, v naději té, že zpytatelům starobylostí slovanských, kterým skutečně činiti jest o samu toliko věc, pokus tento nebude nevhod.

Nejznámější a spolu nejdůležitější jest zpráva v životopisu sv. Otty o Triglavovi Štětínském ¹⁾. V Štětíně městě byly tři vrchy, a prostřední jich, nejvyšší, byl zasvěcen největšímu bohu pohanskému Triglavovi, kdež i tříhlavá socha jeho se nalézala, majíc oči a ústa zastřeny zlatým vladafským obvazkem anebo kloboukem (aurea cidari). Žrecové pohanští pravili o něm, že tento jich nejvyšší bůh proto je tříhlavý, aby se vědělo, že vede péči o tři říše: o nebe, zemi a podzemí; a obličej že si zakrývá proto, že nechce věděti o nepravostech lidských, čině se jako

¹⁾ Ebbo, 64.

nevida i mlče. Tento výklad tří hlav jest podstatný a rozhodný, jakož níže se ukáže; ale výklad onoho zastření planý a patrně jen od žrecův proto smyšlený, aby lid hojně přinášel oběti a tak přímý jejich rozmnožoval. Dle jiné zprávy byly v Štětíně čtyry kontiny neb chrámy, a v jednom jich, kterýž byl nej přednější a dle umělým řezbářským i barvami překrásně všem ku podivu ozdoben, stála ona socha Triglavova²⁾. Hlavy její byly prý postříbřeny³⁾. Chrám tento stál tedy, jakož ze zprávy předěle patrně, na onom nejvyšším vrchu prostředním. Zde při chrámě byl také chován Triglavův kůň, nad míru veliký a tučný, barvy černé a bujný velmi. Koně toho nebrah nikdy ku práci a nikdo nesměl na něho sednouti, neb byl posvátný, a jeden ze čtyř žrecův, kteří při chrámech nadřečených byli ustanoveni, hlídal jeho co nejbudlivěji. Sedlo jeho, zlatem i stříbrem bohatě ozdobené, viselo v chrámě Triglavově. Kdykoli chtěli táhnouti do pole na nepřitele, aneb jíti na lup, užívali toho koně k věštění, kterak se jim při té výpravě bude dařiti. Onen žtec totiž, jemuž koně hlídati náleželo, vodil jej potříkráte přes devět na zemi položených kopí sem a tam, dáváje pozor, zdali o které nezavadí nohou, což za dobré znamení jmíno⁴⁾.

Mnohem chudší jsou zprávy o Triglavovi Volyňském. Socha jeho byla zlatá a měla také svůj chrám i své žcece. Když sv. Otto sem přišel, chrámy pohanské i modly ruše, žcecové zlatou sochu Triglavovu, kteréhožto boha nejvýše ctili, tajně odklidili a ven ze země zanesli k nějaké vdově, kteráž bydlila blíž malé vesničky. Ta zaobalivši sochu v roucho, schovala ji do dutého pně převelikého stromu, a zandala tak, že nezůstala než malá díra, kudy by se podávaly oběti⁵⁾. V chrámě pak spatřil sv. Otto při stěně Triglavovo sedlo přidělané, ale bylo již velmi staré a skoro k ničemu se nehodilo⁶⁾; z čehož patrně, že Tri-

²⁾ Sefrid, 105.

³⁾ S. Cruc. II, 12.

⁴⁾ Sefr. 107. S. Cruc. II, 11.

⁵⁾ Ebbo, 55.

⁶⁾ Ebbo, 57.

glavovi Volýnskému také byl posvěcen kůň, ačkoli se o něm žádná zmínka nečiní. A jakož město Štětín mělo své tři vrchy na znamení sídla Triglavova, tak i město Volýň, ježto dle svědectví Adama Bremenského bylo největší a nejslavnější celé Evropy, mělo při sobě trojí věc, z kteréž se mohlo souditi, jakoby tu byl Triglav, bůh nebe, země a podzemí, totiž povětrí, země a vody, sám sídlo své byl ustavil. Bylo tu totiž moře (Neptunus) trojho způsobu, neboť se tři stran byl jím ten ostrov obklopen: po jedné straně ostrova mělo prý barvu velmi zele-
nou, po druhé bělavou, a po třetí straně zřítlo bez přestání bouřkami strašlivými ⁷⁾. Ta barva trojí, bílá, zelená a černá, na něž se tu patrně a se zvláštním důkladem ukazuje, jest barva nebe, země a podzemí — tři říši Triglavových; a toutž morou přicházíme zde na týž smysl tří hlav boha Volýnského, jako jej byl zřec Štětínský vyložil.

Byloť zajisté u Slovanův Baltických ještě více soch Triglavových, neb Helmold též mluví o nich ⁸⁾, ano výslovná zpráva jest, že také na jiných místech tito Slované, když ctění Triglava jim bylo zapovědino, sochu jeho v jeskyních a doupatech ukrývali a potom opět vynímali, k modloslužbě se navracující; a však zpráv určitějších o těch místech není. Jen jméno vesnice Triglav, blíž Greifenberka v Pomoří, zdá se svědčiti, že tu někdy týž bůh také měl sídlo pocty své.

Také Slované Braniborští ctili tříhlavého boha v hlavním městě svém, jakož kronika Pulkavova k létu 1156 připomíná ⁹⁾, a ještě na počátku XVI. věku ukazovali v zemi té, a tolikéž v sousední zemi Míšenské, na rozličných místech staré sochy kamenné, kteréžto však měly jednu toliko hlavu, ale se třemi obličejí. Taková socha stála prý také v Grimě, městě míšenském, na mostě, majíc tři obličejí pod jediným kloboučkem ¹⁰⁾. Rozdí

⁷⁾ Adam. Brem. II, 15.

⁸⁾ Helm. I, 83.

⁹⁾ Dobner, Monum. hist. Boh. 167.

¹⁰⁾ Albinus, Meissnische Chronik, 297.

tento jest nepodstatný, neb i Svatovit podobně byl vytvářován buď se čtyřmi hlavami, aneb jen se čtyřmi obličejí hlavy jedné ¹¹⁾.

V Krajinsku přivádí jmeno hory Triglav (Terglou), a v Slavonii jmeno nějakého bývalého hrada, Trojeglava, téhož boha na mysl. O hradě tomto vypravují, nevědouce již jeho původu, pověst na základě jmena jeho smyšlenou, že v něm přebývali tři bratři rozdílné povahy, kteří byvše vespolek nesvorně živi, zahynuli v boji proti Turkům ¹²⁾. Důležitější, než tato pověst, je píseň srbská o Balačkovi, tříhlavém vojvodě „u Ledjanu gradu Latinskome,“ kterýž hlídaje královu doeru a dvě její služby, od Miloše Vojnoviče zabit jest ¹³⁾. Ledjan čili Ledan grad připomíná pohádky česko-slovanské o Skleněném, t. ledovém vrchu, aneb o říši podzemní, kdežto tříhlavý drak chová v zajetí jednu aneb i tři panny královské, které pak hrdina, draka zabiv, vysvobodí. Místo tříhlavého draka přichází v jedné pohádce české také černokněžník v železném hradě se třemi železnými obruči okolo těla, kterýž pannu královskou ukrývá ve třech živlech: v povětrí, v zemi a ve vodě; jak mile královic s pomocí tří služebníků svých, zosobených živlů, pannu z toho kterého živlu vyvádí, praskne na černokněžníkovi jedna železná obruč, což tolik jest, jakoby tříhlavému draku jednu hlavu srazil, neb při třetí obruči černokněžník hyne ¹⁴⁾. V jedné starobylé písni z ostrovů Faröských, v podstatě téhož obsahu, přichází místo černokněžníka obr, a místo královic s jeho třemi služebníky trojice bohů germanských: Odin, Hönir a Loki; Odin ukrývá chlapce (kterýž jest na místě panny v pohádce naší) na poli, t. na zemi, Hönir v povětrí a Loki na dně mořském, každý totiž v živlu tom, kterýž zosobuje ¹⁵⁾. V jiné pohádce českoslovanské provdány jsou tři panny za orla (povětrí), za medvěda (zemi) a za velryb (vodu); hlavním pak jich nepřitelem jest železný býk,

¹¹⁾ Šepping, o Světovitě.

¹²⁾ Neven, 1856, 179.

¹³⁾ Vuk, Pjesme II, 152.

¹⁴⁾ Perly české, 320.

¹⁵⁾ Sinrok, Deutsche Myth. 127.

kterého jinoch musí zabít, při čemž ta tři zvířata jemu pomáhají ¹⁶⁾. Opět v jiné pohádce jest nepřítelem Vodník; a mládenec chtěje pannu sobě vysloužiti, musí podniknouti tři těžké práce: jednu na zemi — dřevěnou sekyrou poraniti les, druhou na vodě — bezednou nádobou vyliti jezero, a třetí — v povětrí zámek vystavěti.

Vše tyto i mnohé jiné pohádky a pověsti národní jsou varianty jednoho thema, jedné věci. Onen nepřítel — drak, železný býk, černokněžník, obr, vodník atd., je tmavý, ledový, a dle polohy krajiny také deštový čas zimní, kterým živoucí příroda, ona panna, jest uvězněna a jako v smrtelný sen pohřžena; a poněvadž příroda žije v trojí říši, v povětrí (na nebi), na zemi a ve vodě (v podzemí), proto také čas zimní v zosobení svém se zjevuje co tři vraždy, tři draků atd., a pro vyznačení jednoty věci co tříhlavý Balačko, tříhlavý drak, černokněžník se třemi obručemi železnými kolem těla atd. Pamětihodný v příčině té jest jistý starobylý obyčej, kterýž se až téměř do konce předešlého století zachovával v Tylořích, v krajině někdy slovanské, Wintschgau, t. Windischgau, řečené, a v jejím okolí. Ve čtvrté před ostatky masopustními chodily totiž dívky vesnické do lesa hledat divých mužů — osob za divé přistrojených, jichž pokaždé bylo tři, jeden starý a dva mladí; a nalezše je, svázaly je červenými stužkami a přivedly s sebou do vesnice. Prvotní smysl hry této byl, že zima již přemožena a bez moci jest, právě tak jako v Čechách potud ještě děti na Smrtnou neděli vynášejí smrt, totiž zimu ze vsi, házejíce ji pak do vody, jejího vlastního živlu. A jakož se v oné hře zima zosobuje třemi divými muži, tak nalézají se v Tylořích také ještě staré malby, kde divý muž právě způsobem slovanským vyobrazen se třemi hlavami ¹⁷⁾.

Tento kníže smrti a temnosti, vrah přírody, pravý a skutečný Černoboh, nalézá svého protivníka i vítěze, a příroda

¹⁶⁾ Českých několik variantů. Slovenská u Rimavského I, 53. Též valašská, Schott, 321 a j.

¹⁷⁾ Mannhardt's Zeitschrift f. deutsche Myth., 1856, 200.

svého mstitele i vysvoboditele, v mladistvém jasném královici, Slunci Bělbohu, jenž od času svého nového zrození, totiž od zimního svého vratu, s oným nepřítelem bojuje, až jej i překoná. A poněvadž onen zlý bůh, ona „ljutá saň“ v nejstarší básni české, v říších přírody se trojí, proto také protivník jeho, bůh dobrý, Slunce, též často přichází v trojici. Historikové čeští vypravují, že za císaře Karla IV. nad Prahou svítilo „trojí slunce.“ Ačkoli toto jest jen obraz básnický, k vyznačení blahého věku, ale dává vždy jisté svědectví, že bylo v Čechách nějaké podání mezi lidem o třech sluncích a o zlatém věku, jenž pod nimi na zemi květl. Slované na přímoří Dalmatském bydlící mají skutečně takové podání, že byly někdy tři slunce, ale dvě prý že pohltila ohromná zmije, a tak jen jedno že zůstalo. ¹⁵⁾ Týž smysl má také ono „světloje i tresvětloje slunce,“ k němuž Jaroslavna v Igoru se obrací. Proti trojnásobné moci zimní stojí trojnásobné slunce, proti tříhlavému Černobohu tříhlavý Bělboh. A toto jest onen Triglav Slovanů Baltických, bůh pohanský nejvyšší, povahy dobré, kterýž co bojovník též měl svého koně jako Svatovit Arkonský: ale kůň jeho byl černý, na znamení, že bojuje v zimě (v železném neb ledovém hradě, v říši podzemní, Vodníkově atd.). Ovšem byl též Triglav také bohem věštným jako Svatovit Arkonský, ano právě na něho vztahují se věštby a hádání, ježto se potud provozují ve svátky Vánoční, v onen čas slunovratu zimního. S novorozeným sluncem narozen i nový rok, a co s sebou přinese, již napřed v něm uloženo a každému vyměřeno jest. Člověk, jsa žádostiv napřed se dopátrati tohoto údělu svého, užíval k tomu prostředků rozličných, a nejraději takových, které se nějak onoho trojboha týkaly, jakoby tento sám je schvaloval, maje v nich své zalíbení. Nejrozšířenější a zajisté nejstarší takový prostředek jest užívání počtu „tři,“ jako témuž bohu vlastního, nejen při hádání a pověrách, ale i vůbec v životě, a to jak u Slovanů, tak u všech ostatních národův indoeurospkých. „Ternarium numerum perfectum summo deo assignant,“ píše Servius ve 4. sto-

¹⁵⁾ Anslund, 1855, 156.

letí po nar. Kr., a Proklovi v 5. stolstí slove ten počet *επις* *δημιουργική*, tvorčí neb tvořící tré. Do třetice všeho dobrého, praví Čech, a Srb: Bez tretje nije sretje. A pamětné jest, že týž způsob hádání, jehož Slované Baltičtí užívali, potud ještě mezi Slovany nevyhynul. Potud ještě hází mládež v Čechách, jako někdy Slované Ranší činili, tři dřívka rozštěpená jmenem losů na zemi: padnou-li všecka rozštěpením (bílou stranou) na vrch, znamená štěstí, pakli korou (černou stranou), značí neštěstí. Potud ještě dívky ruské o svátcích vánočních hádají koněm, jako žrec Štětinský i Arkonský, vodíce jej přes dvojitou voj od drožky, jako tam přes kopl: klopýtne-li kůň o voj, bude souzený muž jejich zlý, jest-li že kůň projde o voj nezavadě, dostanou dobrého tichého muže. ¹⁹⁾

Srovnáme-li Štětinského Triglava s Arkonským Svatovitem, musíme ovšem mnoho jednotejného při nich shledati, protože oba v původu svém jsou též bytnost, slunce; máme-li však na zřeteli jich působení, kteréžto se vyznačuje počtem hlav, nalézáme mezi nimi rozdíl podstatný: Triglav, co vládce vzduchu, země a vody, jeví se býti pánem prostory; naproti tomu však Svatovit čtyřmi hlavami svými ukazuje se býti vládcem — ne sice čtyř stran světa, jakož mnozí mythologové za to mají, nýbrž čtyř částí roku, a tudíž pánem času. Že pak čtyřhlaví Svatovitovo ke čtyřem částkám roku se vztahuje, poznáváme z jiného popisu Svatovita, kdež místo čtyř hlav, čtyřmi barvami byl vyobrazen. Masoudy viděl totiž na svých cestách v zemích Slovanských kdes při moři ve chrámě nádherném sochu boha tohoto, jejíž údy udělaný byly z kamení drahého čtyř rodů, totiž ze zeleného chrizolitu, z červeného rubínu, ze žlutého karneolu a z bílého kristálu, hlava pak sochy té byla z červeného zlata. ²⁰⁾ Ty čtyry barvy jsou tytéž, ano i v témž pořádku po sobě jdou, jako barvy čtyř částí roku: zelenou totiž znamená se jaro, čer-

¹⁹⁾ Сахаровъ, Сказанія, II, 67.

²⁰⁾ Relation de Macoudy etc. Mémoires de l'Ac. de S. P. B. VIème serie. II. 320.

venou léto, žlutou jeseň a bílou zima, a, zlatá hlava nad nimi je slunce, které těmi časy ročními vládne. ²¹⁾

V nemalý počet rozličných bájí slovanských o Triglavovi zlobohu a jeho porážce náleží známá pověst srbská o králi Trojanovi, jenž nemohl snést svitu slunečného; a když jednou bezděky se v noci na své vyjíždce opozdil a před paprsky slunečnými ukryti se nemohl, rozplynul se. Již jméno Trojan, totiž trojný, trojnásobný, trojaký, též smysl v sobě nese co Triglav, a pomyslíme-li jej sobě co zosobený čas zimní, tma, led a sníh, toť ovšem se rozplyne, když slunce, k jaru se chýlíc, naň zasvítí. Paměti hodno jest, že v této pověsti jen první polovice zjevu přírodního v šat báječný oděna, druhá pak že zůstala ve své prostotě, bez přidělení. I u jiných větví slovanských zhusta se vyskytá jméno Trojan, kdež na římského Trajana císaře nelze jest ani pomyslit. Syn Velislava kastelána Vyšehradského l. 1144 též se Trojan jmenoval, a jsou také místa v Čechách, Trojan a Trojanov řečená, od téhož jména pocházejíce. Jiná stopa, že i v Čechách za starodávna také boha tříhlavého znáti musili, jest jedno přísloví staročeské, ježto Štítav v jednom spisu svém léta 1399 poznamenal. O nemilé ženě, prý, říkají muži: „Zdá mi se, by tři hlavy na sobě měla.“ A z toho bývá, že dle žena: Ostuzena jsem atd. Tříhlavá podoba boha pohanského musila v časech křesťanských ovšem vzbuzovati ošklivost, a tak stala se přezdívkou osobě nemilé.

Výše zmínka učiněna jest o slunovratu (rus. *солноповерье* aneb i *новополучье*, lat. *solstitium*), ježž Rusové dle starého kalendáře pokládají na 12. den měsíce Prosince, totiž den sv. Spiridiána, což dle nového kalendáře na 24. Prosa připadá. Čechové před obnovením kalendáře (1584) kladli též slunovrat na 13. Prosince, den sv. Lucie, odkudž se zachovalo přísloví, že svatá Lucie noni upije. Vesničané ruští praví, že od toho dne slunce zvracuje se k létu, a zima ke mrazu (*солнце поворачиваетъ на збо и зима на морозъ*). Jasní dny, kteří po slunovratu nastávají, přinášejí s sebou také tužší zimu; odkudž bez pochyby

²¹⁾ Viz o tom více v Čas. Mus. 1849, 170.

pošla báje, jakoby slunce v ten čas bojovalo se zimou — Běl-boh s Černobohem.

Ruskému prostonárodnímu cozonosopoz, slunovrat, pokládám za rovné smyslem staročeské jméno *Sitovrat*, jímž Vacerad latinského Saturna vykládá. Mám totiž za to, že první polovice jména toho má původ svůj ve stsl. a srb. *свати*, mrus. *sjajati*, slvin. *sjati* (sijem), *свати*, čes. *světiti*, *svítiti* (lucere, splendere), *svítati* (lucescere), k čemuž i rus. *сиять*, srb. *си-нути* (splendere) a *сванути* (lucescere), rus. *сверкать* (coruscere) a j. náleží. V tomto výkladu potvrzuje mne jméno *Prosinec*, v českém, maloruském a starosrbském jazyku December, a jiných Slovanů pak *Januarius*, kteréž od téhož slova pocházejí, jako jinde již vyloženo jest ²¹⁾, znamená *Sočtělý měsíc*, právě proto, že v něj týž *siti-* neb *svitovrat*, totiž návrat světla připadá. Z té také příčiny slovou v Čechách svátky vánoční, ježto se počínají tímto slunovratem, vůbec *sočtělými* svátky. Kořen *sit* = *svit* chovají v sobě také jména místní: v Čechách *Sitová* v Bydžovsku, *Sitové* v Boleslavsku, *Sitíměř* místo někdy v Kouřimsku bývalé, v Plzensku místo a na Slovensku hora *Sitno*, *Sitíčna* v Krajinsku, v Polabsku někdejší župa *Sitná* (Ziethen, v listinách *Sithen*, *Cyten* atd. *Siteň*), v Srbsku řeka *Sitnica*, na Rusi řeky *Sif*, *Sitnja*, osady *Sitna*, *Sitno*, *Sitmica*, *Sithová* atd. *Sitici* a m. j. Ano jméno *Sitovrat* samo nacházím v jedné listině kláštera Fuldského l. 874, ve jmeně místním *Zitemorotenstenni* ²²⁾, t. *Sitivratenstein* (m místo o, jako v čes. *Mravotice* m. *Mravotice*, na *mzdory*, m. na *vzdory*, *namnaditi* m. *navnaditi*, srb. *ramný* m. *ravný*, lat. *promulgare* m. *provalgare* a j.), kteréhožto kláštera statky, jakož povědomo, na mnoze ležely v krajinách někdy slovanských a na mnoze také slovanská měly jména. Ale již v 9. a 10. století nalézáme ta jména v listinách velmi porušená a dílem s německými slovy spojená, ku př. *Brannfirst*, *Brannfirst* — *Peranův les*, *Cotematzeisdorf* — *vės Chotěmyšl*, *Garzewald* — *les Gorica*, *Knecegowe*, *Chewezege* —

²¹⁾ Čas. Mus. 1849. 157.

²²⁾ Dronke, Codex dipl. Fuld. p. 274.

Kněžieves, Rodegastes — Radihošť, Trutberc — Trutovahora, Zuegastesruith — Svěhostova kopanina a m. j. A tak i Zitemorotenstenní místo Sítivratův kámen. Nápodobně nacházíme v letopisích ruských Копотыноуъ камень, kámen Kračuna boha, Боюооуъ камень, kámen Volosa boha, a rukopis Kralodvorský takéž mluví o skále bohům zmilené, na jejíž vrše Vojmír zasnřil oběť, z čehož souditi lze jest, že jmenem Sítivratenstein se míní kámen Sítivratovi, bohu slunovratu, posvěcený; o kterémžto kamenu i níže ještě bude řeč. A tak mám za to, že dobře minouti může pochybnost některých mythologův novějších o pravosti jména Sítivrat, jakoby si je byl Vacerad dosti nejápně dle latinského Saturnus (satur — syt, turnus — vrat) sám utvořil, kterážto pochybnost hlavní svůj původ i důvod měla v tom, že mimo Vacerada nikdež jméno boha toho nepřichází. Mnoho zajisté musilo Vaceradovi na počátku 13. věku ještě z pohanstva známo býti, o čem spisovatelé pozdější nic nevědí, ano diviti se jest, že jsa mnich, s takovou bedlivostí zaznamenával věci, jimiž Kosmas i jiní souvěcí legendisté a kronikáři pohrdali a jich se brozili. Kéžby jen byl ještě více zachoval!

Nad textem: Picus Saturni filius, položil Vacerad slova: *stracec sitiuratonov syn*, Stračec Sítivratův syn. Na pohled jsou ta slova také pouhý překlad z latiny, a také tak za to přijímána. Dle staroitalské báje byl Picus bůh lesní věštný, syn Saturnův a otec Faunův, ale Circe, prý, ho proměnila v ptáka, po něm *picus*, stračec ²⁴⁾ neb sirakoput řečeného, že její láskou pohrdnul ²⁵⁾. Proto, prý, stračec národům staroitalským byl ptákem věštným. Nikdo rozumný tomu nebude věřiti, žeby ta báje byla dala ptákovi jméno a vážnost ptáka prorockého, jsouc na něho přenesena, nýbrž naopak, že tento pták způsobem nějakým dal

²⁴⁾ Stračec pochází pravidelně od mužského *strak*, podlé ženského *straka*, jako od slova vlk — vlčec, od smyk — smyčec, od srn — srnec. Nyní užívá se v mužském jen složeného *strakoput*, zkaženě strakapoun, rus. *copokonyr*, t. j. strakatý pták; ale Poláci potud sobě zachovali jednoduché *srokoss*, t. strakoš.

²⁵⁾ Virgil. Aen. VII, 189. — Ovid. Metam. XIV, 321.

příčinu k oné báji. Tážeme-li se však po příčině, proč právě tento pták jmenován synem Saturnovým a ne jiný? v památkách staroitalských darmo se ohlížíme po odpovědi: odpověď na to dávají národní podání slovanská. Ve sbírce pohádek, neb jak nyní pravíme, hádanek, l. 1626 v Litomyšli vydaných, nalézáme také tuto hádanku:

Stojí v rose jako panna,
 bílý jako sníh,
 zelený jako dětel,
 černý jako uhl.

Načež odpověď, že jest to strakoput, ten že se koupá v rose a má ty barvy. Touž pohádku mají také Slováci:

Čiernuo je — nie je zem,
 bielo je — nie je sněh,
 zelenuo je — nie je trava,
 má chvost — nie je krava.

A též Rusové o strace praví:

Бѣла — какъ снѣгъ,
 зелена — какъ лугъ ²⁶⁾,
 черна — какъ жукъ ²⁷⁾,
 поетъ ²⁸⁾ — какъ быкъ,
 повертка ²⁹⁾ въ глѣзъ.

Červená Rus již neúplně tu pohádku zachovala:

Чорне якъ крукъ,
 біле якъ снѣгъ,
 просте якъ стрѣла,
 криве якъ коса.

Podstatné známky, ježto starobylé podání národní slovanské hádankami na tom ptáku jednoduše vytýká, jsou jeho barvy: bílá, zelená a černá — tytéž barvy, které za zvláštní znamenitost ukazovali Adamovi Bremenskému na moti ostrova

²⁶⁾ louka.

²⁷⁾ brouk.

²⁸⁾ zpívá.

²⁹⁾ vrátidlo.

Volyňského, a pro které, jak řečeno, Triglav tu měl své sídlo. Poněvadž tedy Triglav, co bůh nebe, země a podzemí, jinak vzduchu, země a vody, týmiž barvami se znamenal, které strakoput na sobě nese, protože ovšem mohli Slované pohanští toho ptáka věziti za zjevení neb za vtělení onoho nejvyššího boha, a proto jim také strakoput byl ptákem větším jako Triglav sám, a zůstal jim v pověrách národních po tu dobu. „Straka štěbetá, přijdou hosti,“ říká se v Čechách, a též Rusové Karpatští praví: *Сорока крикуче рота будуть*, a Charvaté: *Sraka gosti navěšča*. Když kníže Rostislav utopil se v Dněpru, jakož v Igoru se vypravuje, uvadlo kvítí žalosti, i dřevo se touhou sklonilo k zemi, a „*не сорокы втрощаюся*,“ straky neskřehotaly, totiž nezvěštovaly příchodu jeho domácím. — I poněvadž tříhlavým Bělbohem, jak výše řečeno, slove slunce, ješto se ze zimního stání svého (solstitium) k létu vracuje, protože vhodně nazývá se v báji toto slunostání, jinak slunovrat = *Sitivrat*, otcem Triglava Bělboha, a tak i Stračec, vtělený Triglav, jest *Sitivratův syn*.

Táž také jest příčina, proč v báji staroitalské *picus* pták slove synem Saturnovým, že totiž na sobě nese barvy tří Saturnových synů, kteří tolikéž, jako slovanský Triglav, třemi říšiemi vládli: nebe, země a podzemím, ačkoli ze zpráv italských o strakoputovi toto nikoli nevysvitá. Virgil o barvách jeho jen vůbec se zmiňuje, řka, že jej (*picum*)

Fecit avem Circe, sparsitque coloribus alas. ²⁰⁾

Ovid pak dokonce jiný rod strakoputův měl před očima, s barvami: červenou, žlutou a rezavou:

Purpureum chlamydis pennae traxere colorem;

Fibula quod fuerat, vestemque momorderat aurum,

Pluma fit, et fulvo cervix praecingitur auro. ²¹⁾

Avšak i germanský stračec, *Beowulf* (Bienenwolf), podobně souvisí s nejvyšším božstvím bájesloví germanského, jmenem *Geat* i *Voden*, aniž dle svědectví Jakuba Grimma potřebí jest

²⁰⁾ Virg. Aen. VII, 191.

²¹⁾ Ovid Met. XIV, 393.

tuto příbuznost vysvětlovati tak, žeby ta báje byla od Římanů přišla k jiným národům. Přitom také neváhá Grimm doložití výsledku badání svého o věci té: že totiž báje o Sítivratovi — Saturnovi, i o božském ptáku stračcovi, jakož stopy její ukazují, šla od Slovanů k Sasům a do Angličan, ale Normany že minula. ²²⁾

I nebude zbytečné, při té příležitosti pohlednouti také na Saturna, po němž Italia někdy slula Saturnia, protože tam, prý, v době předhistorické vladařil, t. že tam panovala jeho bohoslužba. Cicero vykládá jmeno *Saturnus* ze slova *satur*, syt, „quod saturetur annis“ ²³⁾; jiní berouce za základ slovo *satus*, setí, měli a mají jej proto za boha sje, dokládajice, že proto také se srpem v ruce byl vyobrazován. Přitom však zdá se, ne-li pominuto, aspoň méně váženo býti, že v *satur* i v *satus* jest krátké *a* (ä), kdežto ve slově *Saturnus* *a* vždy se protahuje (ā). ²⁴⁾ A co se dotýče slova *satus*, toto zvláště proto k výkladu Saturna nezdá se příhodné býti, že radostný Saturnův svátek, Saturnalia řečený, připadl právě v čas, kdež vůbec ani v Italii žádné sje není, t. na 17. den měsíce Prosince. Nadto pak čas sje již pro povahu věci samé není rolníkovi časem radosti, nýbrž spíše časem starosti, naděje a bázně, neb neví, co z jeho práce a nákladu bude; radost jeho jeví se teprve potom, když šťastně sklídl, při slavnosti obžinek. Což jest-li slovo *Saturnus* složeno, nedím ze slovanského, nýbrž z dávného společného a v latině již zapomenutého kořene *sat* (slov. sět, čes. svět, svit) a *hornus*? však i ve staroegyptském jazyku slovo *sate* svítiti, svítati, slv. *CHYTH* znamenalo, a slovo *hornus*, od *hora*, doba, čas, pocházejíc (k. př. vinum hornum, horna messis, víno, žeň toho času, t. tohoto léta), nalézá se týmž způsobem se slovy

²²⁾ Grimm, Myth. 342.

²³⁾ Cic. de nat. deor. 2.

²⁴⁾ Postquam Saturno tenebrosa in tattara misso

Sub Jove mundus erat. (Ovid. Metam. 1. 113).

Jam redit et virgo, redeunt Saturnia regna. (Vi. g. Eccl. IV, 6.)

Orte Saturno, tibi cura magni

Caesaris fatis data. (Hor. I. Od. 2, 50).

dies a *nox*, jako tuto se slovem *sať*, spojené v *diurnus* a *nocturnus* (*dies* a *noctis* hora). Dle tohoto výkladu slovo Saturnus znamenati může čas ročního svitu, čas slunovratu, a staroitalský bůh, jemuž to jméno svědčí, bude též bytlost co slovanský *Sitřvat*; a tím se také prostě vysvětlí, proč výroční jeho slavnost Saturnálla připadala v dobu zimního slunovratu, a proč se slavila se všeobecnou radostí, neb jí se počínal nový rok. A co se dotýče srpu v ruce Saturnově, i ten dobře se hodí co znamení času letního, jež Saturnus s sebou přináší; a však třeba také toho dotknouti, že někteří mytologové na místě srpu v ruce jeho vidí klíč, kterým Saturnus otvírá rok, jsa takto za jednoho s Janusem, jakož báje dří, že Janus přijal Saturna za svého spoluvládce.

Jedna anglosaská listina z polovice 11. století přináší jméno místní *Saeteresbyrig*, Saturnsburg, kteréžto jméno Grimmovi na mysl přivádí hrad *Hartesborch*, jenž dle Kroniky saské ²⁵⁾ též bohu Saturnovi v Sasích východních byl postaven ²⁶⁾. Slovem *byrig*, *borch* neb burg, hrad, rozumí se však tuto jen božnice neb chrám, jakož Slované západní potud každé takové stavení nazývají kostelem, dle latinského *castellum*, hrad, protože chrámové za starodávna upevňování bývali příkopem a náspem a p. Tohoto pak saského Saturna jmenoval prý lid obecný *Krodo*, a dotčená kronika, podobu jeho popisující, líčí jej co muže lněnou zástěrou opásaného, jenž bosýma nohama stojí na veliké rybě, v levé ruce drže kolo a v pravé nádobu vodní, naplněnou květin. Císař Karel Veliký prý tu modlu l. 780 zrušil, řka, že to jest *Kro-dendūwel*, Kröten-Teufel, dle jiného vhodnějšího výkladu *dey grote Dūwel*, veliký ďábel; ale lid, prý, se potom opět k témuž Saturnovi obrátil a teprv léta 1150 jej dokonce opustil.

Rozličně o této zprávě saského letopisce z 15. věku od rozličných bylo souzeno. Někteří bez uměnění jí vzali za pravou, dokládajíce, že po tu dobu v Sasích i v sousedních Durinkách slovo *Krodo* (Kröte) jest nejhorší nadávkou, na potupu onoho

²⁵⁾ Bothes Sachsenchronik, Leib. III. 286.

²⁶⁾ Grimm, Myth. 227.

pohanského boha; jiní pak tu zprávu zcela zavrhnou co pouhou smyšlenku a drzý podvod, proto že souvěcí kronikáři a životopiscové Karla císaře nic o tom nevědí; opět jiní domnívají se, žeby jméno i obraz boha toho předce mohly pravé býti, ale pozdějším Slovanům těch zemí náležeti, a kronikář že je v doby Karla císaře jen nepravě přenesl. K poslednímu tomuto domnění kloní se i slovutný mytholog německý Jakub Grimm. — Budiž onen popis víry hoden anebo nic, vždy jisté jest, že saský kronikář jméno *Krodo* vysvětluje Saturnem. Vacerad přináší jméno *Krt*, jež praví býti dědem Radhostovým, a Radhostem vykládá Merkuria, vnuka Saturnova, tím způsobem též přijímaje Krtu za Saturna. Jméno *Krodo* a *Krt* uznali již jiní za jedno a též, aniž jest, coby se proti tomu dalo platně namítati. S věcí přijali Sasové od Slovanův i její jméno, jen po jazyku svém si je přistrojivše. I jde především o to, který smysl má slovo *Krt*, a zdali se též shoduje s věcí, která se znamená Saturnem — Sitivratem. Vizmež, co podává analogie: slovo *mrst*, v mrtev, smrt, vede ke *mrěti*, nyní mřiti; slv. *prst* (panaus), v čes. o-prať, ke slv. *prěti* (contendere), čes. přiti; *trst*, rus. trut, čes. troud, ke *trěti*, třiti; *orst*, vrat, vrět-eno, ke slv. *orěti*, čes. ode-vřiti, za-vřiti; *zrst* ve slově zrět-el, ke *zrěti*, zřiti: touž měrou také *krst* vysvětluje se slovem *krěti* neb křiti, o-křáti, o-křívati (refici), a s obyčejnou přírážkou sykavky s: slv. *krěsiti*, čes. křisiti (excitare, reficere); stč. kraj. *krěs* (ignis, ignis festivus), *krěsati* (ignem elicere), *krěsadlo* (ignitabulum); čes. *křisati* se, *vykřisati* se (convalescere, refici); kořen pak slova toho jest *krš*, skr. *krī* (facere), lat. creare, lit. *kūrti*, pers. *kerden* a j. = dělati, tvořiti. Dle toho slovo *krst*, co jméno pohanského boha přírodního, znamená vůbec konatele, tvořitele, a v obmezenějším smyslu křisitele, původce světla a života: a toto právě také jest působení Sitivratovo, jakož smysl jména toho již výše vyložen. Osobní jméno *Krt*, a jeho někdejší v Čechách oblíbenost, zvěstují, mimo Vacerada, zjevně jména místní: Krtov, Krtěň, Krtěnov, Krtěnice a j., s nimiž i polské Kartow a Kartanowce souhlasí; ano Štelcar Želetavský, horle ve

spisu svém (1591) o stvoření světa proti některým kněžím času svého, kteří při rádech náboženských hověli obyčejům, jakož dí, modlářským, svědčí výslovně, že kněz, když dítě křtil, bylo-li jest na tři krále (6. Ledna), jak se jmenuje Boží křtění, dal pacholeti jmeno Křtěn. Toto Křtěn jest patrně přetvořeno z osobního jmena Krten, t. Krtný, ježto se v místním Krteň potud zachovalo v pravé způsobě své; a příčina, proč od starodávna připojováno bylo k svátku Božího křtění, jenž připadá právě v dobu zimního slunovratu, neleží tak v nahodilé podobnosti slov *kráten* a *krstěm* (křtěn), ač i tato podobnost ku přenesení jmena toho v časy křesťanské zajisté přispěla, jako spíše v tom, že již prvotně pro samu věc, kterou Krt — Saturnus, co Sitivrat v smyslu již vyloženém, zvěstuje, v touž dobu náleželo.

Den před Božím křtěním (5. Ledna) slove na Rusi Kpemenckij večer, a v Tulské gubernii mají o něm pověru, že se toho dne zjevuje ohnivý drak (zmij), a že navštěvuje krásné panny, přicházejí komínem. Smysl té allegorie leží dosti na vrchu: ohnivý drak, jenž toho času zjevití se musí, jest slunečný svit (Sitivrat, Krt), a krásná děva, kterou co rok navštěvuje, jest panenská země. U Slovanů, zvláště západních, i u jiných národů s nimi sousedících rozšířena jest také pověra o jisté příšerné bytosti domovní, která též ve způsobě draka ohnivého přilétá k komínu, hospodáři svému přináší obilí všeliké i jiné plody zemské, a někdy i poklady. Čechové ji jmenují Křet, Skřet, Křetok, Skřitek (přesmykem Křistek, Chřistek) a Škřitek; polsky slove Skrzot, Skrzitek; slovin. Škrát, Škratic; lotyš. Krat; sthn. Scrat, Schrat, Schraz, Schrättel (pilosus, satyrus); stnord. Skrati (gigas, malus genius) a t. d. Krat a Křet (Krět) jsou však jen plné formy slova Krst (kdež slabé *r* nahrazeno svými samohláskami), taktéž od krěti pocházejíce, jako od vrěti vrst, vrat a vřet-eno; a *s* — *š* jest pouhá sesilující přírážka, kteráž i jinde nezfídka přichází, k. př.: křik, skřek, škřek, něm. Schrei; křeček, skřeček, škřeček, lat. mus cricetus; chráně (od chrániti), škříně, škříně, lat. scrinium, něm. Schrein; křipati, škřipati, škřipati, lat. crepere, něm. schrappen; křemen, skřemen, škřemen; křídlice,

skřídlice, škřídlice; murý, smurý, po-šmurný, lat. *maurus* atd. A tak i tento drak ohnivý, Křet, jak samo jméno již svědčí, původem svým také nic jiného není, než opět slunovrat, počátek slunečné části roku, kteráž příčinlivému hospodáři přinášeje úrodu zemskou, jmění jeho rozmnožuje.

Také dějí tomuto draku *Zmok*, *Zmak*, *Zmek*, stsl. *Smok* (místo vz-mok), kteréžto jméno od moku pocházejíc, dle přísloví: „Zmek močidla nezůstane, ani žába,“ tím se vysvětluje, že Slunovrat s sebou přináší tání sněhu a ledu; a poněvadž tato vláha spolu příčinou jest úrody zemské, proto také Smok, v pověrách národních oblékaje se v podobu zmoklého kuřete, týmž způsobem hospodářovo jmění množí, jako drak ohnivý, o kterém prvé řečeno; ano skutečně v pověrách jedno v druhé se proměňuje: z draka stává se kuře a z tohoto zase drak, a starosl. *smok* přímo slovem řec. *drakon* se vykládá.

Jinak opět, a zvláště v Čechách, říkají tomu draku Plévník, Plívník, Plevel, místo Pléník (jako pústevník a pustiník) a v Lužici Płon, od pléný, plíný, slv. a srb. plén, plijen, t. hojný, bohatý, pol. płon, hojnost, že hospodáři přináší bohatství. K tomuto slovanskému Pléníku neb Plévníku hlásí se příbuzenstvím litevský Pilvit, stprus. Pelvit a germanský Pilviz, Bilevit a t. d. Normané však opět jeho neznají *).

Co dárce úrody zemské byl Krt neb Křet hlavním bohem slovanského hospodáře. V Čechách vyobrazovali jej sobě malým, soškami, které proto formou zdobnělou Křítky nazývali. Kdykoli hospodář co důležitého před se vzíti chtěl, poradil se o to napřed se svým Křítkem, t. j. hleděl z jistých znamení, ježto se naň vztahovaly, uhoznouti, má-li tak učiniti či-li nechati. Těmto Křítkům v Čechách ještě za času Kosmasy kronikáře (†1125) lidé sedlští, ačkoli dávno již na víru křesťanskou byvše obráceni, vždy ještě jako za pohanstva se klaněli, prosíce jich, aby je i hospo-

*) Grimm, Myth. 441. Na str. 443 dle Grimm o věci té: Die Ueberlieferung haften vornehmlich im östlichen Deutschland, in Baiern, Franken, Vogtland, Schlesien — všecko krajiny, kde někdy Slované přebývali.

dárství jejich řídili k dobrému²⁹⁾. Od této správy hospodářské, kteráž se Krátkovi přičítala, pochází příjmi jeho Hospodářik, Hospodářček, rus. Дѣдушка Домовоѣ, Хозяинъ, Сусѣдка, german. Husing a t. d.; a od pobody dočtených sošek, ježto bývaly asi vz-pídi vysoké, jmenován také Pídimužíkem neb Palečkem, s čímž staropruské Parstuk, Perstuk, lit. Pirsztas se shoduje. „Pravý Krátek neb Pídimužíček,“ dí staré české přísloví.

A však i druhá plná forma jmena toho, Krat, kteráž, pokud povědomo, jen u sousedních Lotyšů bez přirážky se zachovala, bývala někdy co jmeno osobní mezi Slovany také tak běžná jako Krt; čehož nade vši pochybnost doložují jmena místní v Čechách Kratice, Kratošice, Kratušín, a v Srbsku Kratovo, město při horách Kratovských. S formou touto souhlasí řecké κρατός, κρατερός, od κράτος, κἄρος, moc, síla, vítězství; got. hardus, stněm. herti, hart, odkudž jmeno Hartesborg v nadřečené kronice saské, kteráž se tak samo vyznává býti hradem neb chrámem Krtovi = Saturnovi zasvěceným. Ve smyslu tomto, co bůh mocný, silný, totiž co přemahatel zimy, stýká se Krt se Triglavem.

V Krajině jdou stopy boha toho výše v starobylost, nežby se člověk nadál, hledě k obecným zprávám historickým o prvních slovanských obyvatelích země té. U městečka Krška (Kërško, Gurkfeld) při Sávi řece, kdež někdy veliké město Neviodunum stávalo, vyskytají se zhusta kamenové se starými nápisy římskými; mezi nimiž nalezl se tu také kámen s nápisem: Invicto deo Charto Neviodum³⁰⁾. Jmeno *Chart*, srovnávajíc se s předešlými Hart, κἄρος, Krat, Krst a krut, i přidavné *invictus*, nepřemožitelný, nasvědčují tomu, že to kámen boha Krta, mocného vítěze nad tmami zimními; ale nevděčné byloby obírat se s domněnkami, z kterého času ten nápis as pochází a kterak se dostalo jmeno boha slovanského na kámen římský. Protož dosti budiž na té pouhé zprávě.

Zatím navraťme se ještě maličko k obrazu boha toho v kro-

²⁹⁾ Cosm. Script. rer. Boh. I, 10.

³⁰⁾ Ausland, 1854, 1006.

nice saské. Hledíme-li k částem obrazu toho, nalézáme, že ve všem dobře se shoduje s věcí, kterou dle předešlého výkladu Krt zosobuje : ryba znamená vody a voda zimy; bůh vítězně na zimě stojící, přinášeje čas slunečný s jeho plody. Kolo jest totiž obraz slunce, může však také vhodně znamenati zvrát času, slunovrat; a květiny v ruce Krtově mají též smysl jako srp v ruce Saturnově, znamenajíce totiž čas letní, jež bůh tento přináší.

Však vizme také, jak saský kronikář sám ten Krtův obraz vykládá: ryba ta, prý, byla okún, a modla stála na něm bosýma nohama, na znamení, aby Sasové raději bosýma nohama chodili po nožích, než aby se komu poddali v otroctví. Modla byla opásána lněnou zástěrou, na znamení, že Sasové mají Saturna boha svým ochráncem, a že mají nepřátelům svým vzdorovati jako okún štice. V levé ruce měla modla kolo, na znamení, aby Sasové byli pevně jednosvorní; a v pravé ruce měla nádobu vodní, na znamení, že ten bůh jest původcem zimy; a v okovu byli růže, na znamení, že dárce jest ovoce všelikého, a Sasové, prý, jej vzývali, aby mraz ovoci jejich neškodil. Tento posudek výborně s výkladem naším se shoduje a tím jistou měrou ho dotvrzuje; neb novorozené slunce, ježto se Krtem znamená, přináší s sebou skutečně tužší zimu, a též také bůh, co původce léta, jest dárce úrody zemské, a vždy množné, ano velmi ku pravdě podobné jest, že ctili jej vůbec proto, aby chránil plody zemské před mrazem; ale co se dotýče ostatního výkladu, kde kronikář přitom na zřeteli měl národ Saský, tenť ovšem se k věci nehodí a patrně jen od kronikáře, pravé příčiny nepovědomého, k jistým okolnostem smýšlen jest. A bylo by věru ku podivu, aby kronikář Němec ku pravému jmenu boha slovanského také ve všem pravý obraz byl vymyslel, ale sám jeho nevěděl právě vyložit! Protož není bez důvodu domnění, že jemu kromě jiného také nějaké vyobrazení téhož boha z časů starších známo býti musilo, a snad žila ještě v podání zpráva o něm, že byl bohem zimním a dárce plodů zemských, neb jinak sotva by byl kronikář v to právě uhodil. A jest-li že sochy Triglavovy, jak výše řečeno, až i šestnáctého století se dočkaly, mohla se v týchž krajích také památka sochy Krtovy zachovati do století patnáctého.

(Dokončení.)

Zpráva o Museu království Českého.

Od 1. března do konce května 1857.

A.

Do společnosti musejní přijati jsou za údy přispívací, p. Alex. **Prá-
šek*, kněz církevní, — p. Jindřich *Pechůl*, úředník při stavit. účtárně.

B.

Příspevky v látkách.

P. Ferd. *Fingerhut*, sládek a měšťan Pražský, odevzdal museu velkou sbírku knih, přírodnin, věcí etnografických atd., kterouž p. V. *Fingerhut* v Americe sebral. K této sbírce přispěli: *)

P. W. M. *Änger*, knihkupec; — paní Terezie *Beckerová*; — p. J. A. *Biedermann*, učitel hudby; — p. *Bolkenius*, řemeslník; — p. A. *Boos*, rolník; — p. S. M. *Booth*, vydavatel novin; — p. S. *Chapman*, knihkupec; — p. W. E. *Cramer*, vydavatel novin; — p. A. *Domschke*, totéž; — p. P. *Engelmann*, učitel; — paní Jane *Engelmannová*; — paní *Eronsová*; — slečny Anna a Antonie *Fesselové*; — slečna Marie *Gieslerová*; — slečna Johanna *Güntherová*; — p. F. *Gallo*, spisovatel; — p. F. *Hebgen*, knihvedoucí; — paní *Hildebrandová*; — p. Dr. F. *Hübschmann*; — p. A. *Just*, řemeslník; — pp. R. *King* a W. H. *Watson*, vydavatelé novin; — p. Ch. J. *Kern*, městský úředník; — p. J. *Kluppak*, knihvedoucí; — p. F. *Křtí*, pomocník; — p. F. *Kühn*, městský úředník; — p. *Knoer*, redaktor; — p. J. A. *Lampham*, spisovatel; — p. Dr. F. A. *Lüning*; — paní Emma *Mahlerová*; — p. E. *Neymann*, kupec; p. F. *Neukirch*, sládek; — p. J. A. *Noonan*, poštovní; — paní *Odyová*; — p. G. *Preusser*, kupec; — p. W. A. *Prentiss*, advokát; — p. Dr. A. *Richter*; — pp. H. a N. *Simonové*, kupci; — p. M. *Stein*, kupec; — p. H. A. *Starr*, knihtiskár; — p. W. *Vette*, redaktor; — p. E. *Worthington*, advokát; — p. J. *Wilson*, úředník poštovní; — p. Dr. F. *Wunderly*; — slečna Marie *Youngová*; — historický spolek ve Wisconsinu p. sekretářem L. C. *Draperem*; — p. J. *Vyborný*, rolník; — p. Ch. *Esslingen*, kupec; — paní Kat. *Aignerová*, — americký spolek k rozšiřování bible p. sekretářem J. *Holdichem*; — p. J. M. *Jones*, vydavatel časopisu; — p. John *Taylor*, vydavatel časopisu; — p. F. *Douglass*, vydavatel časopisu; — americký spolek orientalský p. sekretářem W. D. *Whitneyem*; — p. T. M. *Day*, vydavatel novin; — paní P. W. *Davisová*, vydavatelka časopisu; — p. J. *Walker*, president Harvardo-y university v

*) Nemohouce při každém daru udati jména dárcova, klademe úhrnkem napřed jména pp. přispívatelův a pak příspěvky.

Cambridgi; — p. D. A. Dauforth, poštmiistr, — p. J. Bush, rolník; — p. W. A. Gorman, gouverneur minnesotský; — p. E. D. Neill, sekretář historického spolku v Minnesotě; — p. Dr. G. W. Daniels, — p. Dr. J. W. Daniels, — p. Eugenia Danielsová; — p. G. W. Nothrup; — p. A. Robertson, — slečna Wanská-Robertsonová, — p. S. R. Riggs, missionář; — slečna J. Williamsonová; — p. Taogate duta, náčelník Wachpekutův, a p. Zitkaja duta, náčelník Wachpetonův.

Dotčená sbírka obsahuje:

- a) 356 svazků a seřitů knih a spisů drobných a map, 800 časopisů ze Spojených obcí amerických v anglické, německé, walešské, francouzské, italské, hollandské a švédské řeči, každý časopis po čísle na ukázkou.

Spisy jsou následující: 1. Owen's Geological Survey of Wisconsin, Iowa, Minnesota 1852. 2. United States Census for 1850. 3. Report of Lighthouses 1852. 4. Obituary address of H. Clay 1852. 5. Obituary address of W. R. King 1854. 6. Patent Office Reports for 1848. 1851—53 a 54, (II. díl, 9 sv.) 7. Emory's and Sons Specimens of printing types 1853. 8. Messages and Documents for 1853—54. (2 sv.) 9. The Missionary offering. Auburn. 1850. 10. Metropolitan Catholic Almanac. 1852—54. (3 sv.) 11. Milwaukee City Directory 1851. 12. Tři spisy v indiánském nářečí dakotském: a) Wicoicage wowapi qu odowan wakan (Kniha pokolení a zpěvy svaté t. j. Genesis a žalmy). Cincinnati 1842. b) Dakota odowan (Dakotské zpěvy). Edited by S. R. Riggs. N. York 1856. c) Dakota Tawoonspe. Dakota Lessons. Louisville 1850. 2 sv. d) Šest čísel časopisu v témže nářečí: Dakota tawaxitku kin (Přítel Dakota). 13) Message and Documents for 1848. 1853—56. (7 sv.) 14. Maps and views to accompany Message for 1853—54. 15. Report of the United States Coast Survey for 1852. 16. The Statutes and Treaties of the U. St. of Am. 1853—54. 17. Andrew's Report on Colonial and Lake Trade 1852. 18. Debats in the Convention of California 1849. 19. Message and Documents 1848. 20. Private laws of Wisconsin. 21. Educational documents for 1850. Milwaukee. 22. The Graefenberg Manual. N. York 1855. 23. Hardy's Cuban Expedition. Cincinnati. 1850. 24. California illustrated. N. York 1849. 25. Johnson's Bay state collection of Church Music. Boston 1849. 26. Watson's Mental Arithmetic. Milwaukee. 1853. 27. Newman's Phases of Faith. London. 1853. 28. Appleton's Steam guide. N. York. 1856. 29. Rail Road Guide. Niagara Falls. 1856. 30. The seventh census of U. States. N. York. 1851. 31. Bullion's English grammar. N. York. 1848. 32. Milwaukee City Directory 1852. 33. Coke's Anna H. Rogers. Cinc. 1849. 34. Parker's School Primar. N. York. 1852. 35. Bullion's Analysis and Parsing. N. York. 1852. 36. Colton's map of Wisconsin. N. York. 1851. 37. Chapman's map of the counties Kenesha, Racine etc. 1856. 38. Peet's Hist. of the presbyt. and congreg. church. 39. The Constitution, by Hickey. Philad. 1854. 40. Wisconsin Almanac for 1856. (dva výtisky). 41. Dwight's Hist. of Connecticut. N. York. 1849. 42. Old Fellow's Minstrel. N. York. 1848. 43. Colton's map of California. 44. Report on the finances. 1854. 45. Tři katalogy obchodnické. 46. Die Altväter N. York. 47. Andress Dunn. N. York. 48. Constitution der deutschen Gesellschaft in N. York. 49. Kossak's Ursache und Heilungsweise der Cholera. (6 výtisků). 50. Die britische Rekrutierung in d. Ver. Staaten. Wash. 1856. 51. Das neue Testament. N. York. 1849. 52. Den amerikanse Tolk. N. York. 53. Constitution von Wisconsin. 54. Gesetze von Wisconsin. 55. Erstes Lesebuch für Elementarschulen. Milwaukee. 56. Třináct svazků ročních zpráv státu Wisconsinu, v něm. jaz., a sice: a) Ústavu hluchoněmých b) Státního sekretáře. c) Státní káznice. d) Ústavu slepých. e) University. f) Státního pokladníka. g) Cestujícího jednatele pro přistěhovalce. h) Účetníka banku. i) Geologických měřičů. k) Účetníka městského. l) O pozemcích školám ná-

- lelajicich. 57. Fr. Douglass: My bondage and my freedom. N. York. 1856
 58. D. Chipman: The life of N. Chipman. Boston. 1846. 59. Journal of the
 House of Represent. of Vermont. Montpelier. 1855. 60. Laws of Vermont in
 1855, Montp. 1855. 61. Journal of the Senate of Vermont. Middleburg. 1855.
 62. J. Wheeler's Historical Discourse, Burlington. 63. Inauguration address
 by C. Pease. Burlingt. 1856. 64. Sermon by C. Pease. Burlingt. 1856. 65.
 Th. Edward's An english and welsh dictionary. N. York. 1853. 66. W. Wil-
 liam's Gramadeg Cymreig. Efrog-Newydd. 1853. 67. W. Owen's Hanes yr
 Eglwys Gristlonogol. Pottsville. 1852. 68. E. Morgan's Boanerges etc. New
 York. 1853. 69. W. Ambrose's Pryddem Fuddugol. Utica. 1845. 70. Arma-
 gedon. N. York. 1853. Spišy pod ô. 65—70. ve walesakém jazyku. 71. Cath.
 Beecher's Physiology and Calisthenics. N. York. 1856. 72. Journal of the
 American Oriental Society. (9 svazků). 73. Patent Office Report. (3 svazky
 na r. 1848, 49 a 50). 74. Annual Message (5 svazků na rok 1848, 50, 51,
 52). 75. Annual Message (2. a 3. svazek ročníku 1851, 52). 76. Annual
 Message, na r. 1852, 53. 77. Mexican Claims. Wash. 1854. 78. G. Franche-
 re's Narrative of a voyage to the N. W. coast of America in 1811—14. N.
 York. 1854. 79. Annual Report of the State Historical Society of Wisconsin
 for 1854, 55. Madison 1856. (Tři výtisky à 2 sv.) 80. History of Wisconsin.
 Madison 1854. (1. a 3. svazek.) 81. II. Jahresbericht der histor. Gesellsch.
 von Wisconsin für 1855. Milwaukee. 1856. (3 svazky). 82. Rapport fra
 Wisconsin's stats-historiske Selskab. Madison. 1856. 83. Madison Directory.
 1855. 84. Report of Public Instruction of Wiscons. for 1855. Madison. 85.
 Report of the Bank Comptroller of Wiscons. for 1854, 55. (2 svazky). 86.
 Report of the Wiscons. Institution for the Deaf and Dumb. 1855. 87. Cle-
 ment's Speech on the University Fund. 1856. 88) Washford's Message 1856.
 (2 svazky, angl. a něm.) 89. Jahresbericht der Wiscon. Miliz für 1855. 90.
 Rapport van der Staats Opziener van openbaar onderwijs van Wiscon.
 voor 1855. 91. Annual Report of the American Bible Society for 1848.
 1854. N. York. (2svazky). 92. United States Coast Survey. Washington. 1854.
 93) Annual Report on Harvard College for 1850—50. Cambridge. (5 svaz.)
 94. J. Walker. Inauguration address. Cambridge. 1853. 95. Catalogus univer-
 sitatis Harvardianae. Cambr. 1854. 96. A Catalog of the officers and stud.
 of Harvard Univers. Cambr. 1856. 97. Patent Office Report for 1852, 53.
 54, 55. (5 sv.). 98. Message and Documents for 1853—54. (1. díl) 99. Lam-
 pham's map of Wiscons. 100. Lampham's Wiscons. Milwaukee 1844; téhož apisu
 II. vyd. r. 1846. 101. Milwaukee City Directory 1854. 102. Acts and Resolves of
 the Wiscons. Legislature 1850, 51. (2 sv.). 103. Laws of the Territory of
 Wiscons. for 1842, 44. (2 svazky). 104. Charter and Ordinances of the City
 of Milwaukee 1853. 105. Proceedings of the American Association for the
 Advancement of Science. N. York 1855. 106. Day and Thompson: A treatise
 of plane trigonometry. N. York 1848. 107. Thomson's Higher Arithmetic.
 N. York. 1849. 108. Ray's Algebra. Cincinnati. 1848. 109. Davie's Practical
 Geometry. N. York. 1848. 110. E. Porter: Rhetorical Reader N. York. 1839.
 111. Peirce: First Lessons in Grammar. N. York. 1847. 112. Tower: The
 gradual Speller. N. York. 1847. 113. Fowle: Common School Speller.
 Boston 1847. 114. Mather: Manual of Geography. Hartford 1849. 115. Cor-
 nell: Primary Geography. N. York. 1855. 116. Turner: Young Ladies Assi-
 stent Cincin. 1833. 117. Cutter: First book on Anatomy. Boston 1849.
 118. Mayhew: A practical System of Bookkeeping. N. York. 1852. 119.
 Mayhew: A full key to System of Bookkeeping. N. York. 1852. 120. Hand-
 book of Wiscon. Milwaukee 1851, 55. (3. svazky). 121. Deset svazečků
 ročních zpráv rozličných ústavů a t. d. ve Wisconsinu, v angl. jazyku. 122.
 Patnáct sešitků zpráv o universitě Wisconsinské, od roku 1849—1855. 123.
 Čtyry spisky téže university se týkající. 124. Northwestern Farmer. 1856.
 (8 sešitů). 125. Report of the Superintendent of the Coast Survey, for 1849.

(2 výtišky). 126. Šestnáct sešitků zpráv rozličných spolků. 127. Čtyřcet sešitků rozličných spisů příležitostných, některé ve víc exemplářích. 128. Esqy's Report on Meteorology 1850. 129. Patent Office Report. 1851. 130. Smithsonian Report for 1854. 131. Čtyry spisy náboženského obsahu. 132. C. H. Schnauffer: Carl X. Trauerspiel. Baltimore 1854. 133. A. Schimmelpfennig: The War between Turkey and Russia. Philad. 1854. 134. The Trial in the Supreme Court: C. Bashford vs. Barstow. Madison 1856. 135. Report of the Supreme Court of the territory of Wisconsin for 1842, 44. 136. Township map of Eastern Kansas. Boston 1856. 137. Heeringen: New System of Musical notation 1850. 138. Annual Report of the American Protestant Society 1849. 139. R. Smith: A Western Ecclesiastical Court. Milw. 1852. 140. E. Bayard: Obligation to Homoeopathie. Philad. 1855. 141. The Bear Woman. 1856. 142. Perkin's Elementary Arithmetic. 143. Cole's American Veterinarian. Milw. 1848. 144. Loomis The laws of common carrying trade. N. York. 1849. 145. The Holy Bible. N. York. 1849. 146. Laws of Wisconsin. Madison. 1852. 147. Harpers Monthly Magazine. N. York. 1854, 55. (11 svazků).

b) Předměty etnografické.

Části oděvu, šperky, zbraně, nástroje indianského kmene *Dakota*; v celku 130 kusů, a sice: 1. Košile z kůže, 2. polštář z kůže, 3. kápě, 4. dva podvazky z tchoří kůže, 5. pouzdro na nůž, 6. tři pytlíky na atěfivo, 7. kolébka, 8. dva pytlíky na tabák, 9. řehtačka k vypuzování zlých duchů, 10. řehtačka při tanci, 11. okrasa z peří, která se na tyčku nastrčí a okolo níž Indianové tančují, 12. podobná okrasa při skalpovém tanci, 13. několik větviček z jistého druhu vrb a svídy, jejichž lýči na drobno rozřezané a usušené s tabákem pro vůni se míchá, 14. pytlík s takto připraveným lýčím, 15. prkénko k řezání tabáku, 16. vějíř z peří divokého krocana, 17. bubna s paličkou, 18. nůžky na vousy, 19. pištala z cedrového dříví, 20. obuv pro mužské a ženské, 21. rukavice, 22. vzorek oděvu Dakota-Indianek, jaký při slavnostech nosí, 23. čtyry tomaháky, 24. kliš z ryby vyvařený, 25. skříňka s ozdobami, 26. ozdoba z peří, 27. dvojce dítky, 28. pytlík z kůže rejška pižmového a jiný z kůže veverčí, 29. šlachy z amerického bůvola, jakých Indianové k šití užívají, 30. rolová nabíračka, 31. koštěná lžice, 32. kamenné kladivo, kůží obšířené, 33. 34. tři náramky mosazné, 35. tři lučičky, 36. šestnácte šípů s železnými hroty, 37. deset šípů, jakých děti užívají, 38. kůže z hlavy bůvola. Indianové, před honbou na tato zvířata tance provádějící, nosí takové kůže na hlavách. 39. sušené maso bůvolí, nejhlavnější potrava Indianů, 40. kůže labutí, do níž novorozeňátka kladou, 41. devět dýmek Dakota-Indianů, 42. dýmka Čippeva-Indiana, 43. kus porfyru, z jakého Indianové své dýmky dělají, 44. daguerotyp, představující dvě Dakotanky, 45. dvě fotografie, představující 90letou stařenu a Sištoňana, 46. třináct kamenných hrotů k šípům, 47. kamenný klín k vydělávání kůže, 48. dvě starožitné sekery, 49. deset listů, od Dakota-Indianů psaných, 50. lék, jakého Indianky užívají k potracení plodu.

c) Přirodniny.

A. 1. Lebka Čippeva-Indiana, 2. lebka Monomoni-Indiana, 3. dvanáct asavců, 4. devět kůží ssavců, 5. devětaosmdesát ptáků, docela neb napolo vypcáných, 6. tři kůže ptáč, 7. jedenáct želv, 8. deset žab, 9. tři raci, 10. čtyry ropuchy, 11. šestatřicet hadů, 12. devatenáct lastuřic, 13. dvanáct mloků, 14. devět červů, 15. čtyry ryby, 16. tři netopýřové, 17. dvě stě a třicet brouků. — B. 1. Druh řepy u Indianů *Tipsina* nazvané, a semeno její. 2. *Pisná* (indianský brambor), 3. *Prin* (indianská rýže) 4. sedm hub, 5) dva kusy cedrového dříví. — C. 212 nerostů, ukázké kamenného uhlí a skamenělin severoamerických.

1. *Ke sbírce bylin*: P. F. M. Opis: Dvanáct fascikulů sušených bylin.
2. *Ke sbírce nerostů a skamenělin*: Pan Jan Konopas ze Sudoměře: Dvacet malých nerostů a skamenělin.

3. *Ke knihozně*: Pan Josef Kolář, mistr truhlářský: 1. L'histoire du vieux et du nouveau testament. Par le Sieur de Royaumond. A. Paris. 1701. 2. Život a sláva S. Václava. V čest. uveden od Fel. Kadlinského. V Praze 1710. Přivázáno: a) Správa křesťanská od Alb. Chanovského z Dlouhé Vsi. V Praze. 1710. b) Život Sv. Jana Nepom. Od B. Balbína v latině sepsaný. V Praze 1710. — P. Dr. Jan Palacký: 1. Ethnographisches Archiv. Herausg. v. Dr. F. A. Bran. Jena. 1821. B. 12, 6, 33. 2. Discoveries in Australia. By J. L. Stokes. Lond. 1846. (2 svazky). 3. First Footsteps in East Afrika. By B. F. Burton. Lond. 1856. 4. Iter Hispaniense or a Synopsis of Plants in the southern provinces of Spain and in Portugal. By Ph. Barker Webb. Paris 1857. 5. Sailing Directions for the White Sea. By J. W. Noric. Lond. 1853. 6. Beitrag zur Flora Brasiliens. Von Max. Prinz von Neuwied. 7. Flore du centre de la France. Par A. Borceau. Paris 1848. (2. svazky). 8. Zeměpis arovnávací. Sepsal Dr. J. Palacký. V Praze 1857. 1. seš. 9. Norway and its scenery. Edited by Thom. Forester. Lond. 1853. 10. Karl Ritters Reise nach Hayti. Stuttg. 1836, s atlantem tří vyobrazení. 11. Popular geography of plants. By E. M. C. Lond. 1855. 12. Reise til Groenland. Af W. A. Graah. Kiöbenhavn. 1832. — p. J. L. Kober: 1. Album 1857. sv. 6. 7. Heimat und Ferne. Histor. Roman v. Bernd v. Guseck. 1. 2. B. 2. Handwerksburschen. Bilder aus d. Volksleben. Von J. Messner. Album B. VIII. Jahrg. 1857. 3. Der Jesuit. Hist. Roman v. Fr. J. Proschko. Album B. IX. u. X. Jahrgang 1857. — p. prof. Dr. Reuss: 1. Aromatum etc. apud Indos nascentium historia. Editio IV. Antverp. 1593. 2. Geometria a Renato des Cartes gallice edita et in lat. ling. versa opera Fr. a Schooten. Amsterd. 1683. 3. Epitome de la vida y hechos del invicto emper. Carlos V. Por Don Juan. Ant. de Vera y Figueroa. En Brux. 1636. 4. B. G. Struvii Syntagma historiae Germaniae. Jena 1716. (Dva svazky.) — p. Jar. Pospíšil: Ze svého skladu: 1. Krátký zeměpis císa. Rakouského. Seps. K. VI. Zap. V. Praze 1857. 2. Drobné povídky pro malé dívky Seps. J. Možný. V Praze. 1857. — p. Jos. Šrámek, konsist. registrátor v Hradci Kr. 1. Památky Náchoda. Sepsal J. M. Ludvík. Díl I. V Hradci Králové. 1857. 2. Zpěvy duchovní pro město i školy Náchodské. Sebral K. Kejklíček. V Hradci Kr. 1857. 3. City při slavnosti po šťastném porodu J. V. císa. Elišběty. — p. bibl. V. Hanka: Příruční kniha o soudním a politickém rozvrhu země České. V Praze 1850. — p. Ed. Wagner, kamenopisec: Statuta provinc. almae prov. Boh. et Mor. O. M. S. Franc. Pragae 1854. — p. bibl. P. J. Šafařík: Glagolitische Fragmente. Herausg. von Dr. K. Höfler u. Dr. P. J. Šafařík. Prag 1857. — p. V. Sv. Štůlc: 1. Poutník z Prahy. Kalendář katol. na r. 1857. 2. Prorok. Kalendář na r. 1857. — p. J. B. Vostřebal: Geschichte des Krönungsceremoniels der Könige und Königinnen in Böhmen. Prag 1791. Přivázáno: a) Krönungsbegebenheiten K. Leop. II. Prag 1791. b) Programm zu dem Volksfeste zur Krönung S. M. des K. Ferdin. Prag 1836. — c. k. geolog. ústav: Jahrbuch der geolog. Reichsanstalt. 1856. Nr. 2. u. 3. — p. V. rytíř Zesfaroví: 1. Die Halbinsel Tihany im Plattensee. Von V. Ritter v. Zepharovich. 2. Die Siur-Formation in der Gegend v. Klattan, Přestic u. Rožmítal. Von V. Ritter v. Zepharovich. — c. k. hoředárna v Praze: Magnetisch-meteorolog. Beobachtungen in Prag. XVI. Jahrg. Prag 1857. — p. Hugo Netzwall: I Valerii Maximi libri IX. Mogunt. 1508. 2. Q. Curtii Rufi de rebus gestis Alex. M. Francof. 1608. 3. Fr. Baconis de Verulamio Novum organon. Amst. 1660. 4. In Terentii Comœdiaz novus commentarius a M. St. Riccio. Lips. 1566. 5. Lucretii Carli de rerum natura. Francof. 1583. 6. Demosthenis opera. Per H. Wolfium in lat. conversa. Venet. 1550. 7. Fr. Baconis de Verul. de augmentis scientiarum. Amsteh. 1662. 8. Q. Curtii Rufi de Rebus gestis Alex. M. Monachi

1628: 9. Handbüchlein über die Fortification. Frankf. 1659. 10. Brief, Schriften und Reis-Beschreibungen, welche von Missionaris d. Gesellschaft Jesu aus beiden Indien seit 1642 bis 1726 in Europa angelangt seynd. Augsb. 1728. Dva svazky. — p. Ant. Šimon: Sammlung der seit 1. Jänner 1826 bis Ende Dez. 1855 für Böhmen ergangenen geistl. Gesetze und Verordn. Herausgegeben von A. Schimon. Prag 1857. — *Matice Srbská ve Zhořelci*: 1. Pschedženak. Protyka na 1857. 2. Spiewy sa Szerbske schulje. Wot M. E. Pekarja. I. soš. W Budyschini 1856. 3. Wustawki towarstwa Maćicy Serbskeje. 4. Zapis sobustawow Maćicy Serbskeje wot 1847 hač do 31. dec. 1856. — c. k. *universita Pražská*: 1. Personalstand der k. k. Univers. zu Prag. II. Sem. 1857. 2. Ordnung der Vorlesungen an d. k. k. Univ. zu Prag. II. Sem. 1857. — p. J. V. Nikolau: Klásky. Od J. V. Nikolau'a. Ročn. I. sv. 2. V Táboře 1857. — p. G. Pfleger: Dumky. Podává Gust. Pfleger. V Pr. 1857. — p. J. A. Dunder, amman. muš.: 1. Německo-český slovník vědeckého názvosloví pro gymnasia a reální školy. V Pr. 1853. 2. Naturgesetze zur Begründung eines neuen Feldbaues. Von J. W. Fischer. Wien 1830. 3. Lehrbuch der Naturgeschichte für Unterrealschulen. Von F. X. Zippe. Wien 1854. — p. K. J. Demuth: Geschichte der Landtafel in Mähren. Von K. J. Demuth. Brünn 1857. — C. *akademie nauk ve Vídni*: 1. Notizenblatt. 1857. Nr. 5—9. 2. Sitzungsberichte. Mathem. - naturw. Kl. XXII, B. 3. H. 3. Sitzungsberichte der philos.-histor. Kl. XXV B. 3. H. XXIII B. 1. H. 4. Archiv. XVII. B. 2. H. — p. J. St. Tomiček: Zábavné čtení ve slovanských jazycích. Vydává J. St. Tomiček. Sv. I. V Pr. 1857. — *Hospodářská společnost v Praze*: 1. Kalendář český a německý na r. 1857 s minucemi. 2. Wochenblatt, Jahrg. 1856. 3. Centralblatt, Jahrg. 1856. 4. Hospodářské noviny, r. 1856. — p. prof. M. Hattala: Ustęp z liturgistyki porównawczej przez H. Sucheckiego. Lwów 1851. — p. Dr. Fr. Košt: Die Logik des Leibnitz. Von Dr. Fr. Kwět. Prag 1857. — p. prof. Vlad. Jakšić: 1. Државописъ Србіе. Соч. Влад. Яакшићемъ. У Београду 1857. 2. Морепоходъ заведение у Србіи. Основано Влад. Яакшићемъ. У Београду 1857. — p. J. Fl. Vogl: Gangverhältnisse und Mineralreichthum Joachimsthal's. Von J. Fl. Vogl. Teplitz 1857. — C. k. *ministerium obchodu*: Proceedings of the Philological Society. Lond. 1842—1855. 8 svazků. — p. *Rajský*: 1. Русская беседа. Москва. III. и IV. св. 2. Библиография за 1855. Москва 1856. 3. История Србін. Сочин. Ракке. Перев. П. Бартекера, Москва 1857. 4. Индо-Германы или Сайване. Опыт А. Велмана. Москва 1856 с картой. — p. B. Uhlig von Uhlenau: Erinnerungen an die Schlacht von Kolin. Herausgeg. von Gottf. Uhlig von Uhlenau. Wien 1857. — p. J. Radwański: 1. Petra Hubáčka o věcech rybářských, ptácních a štěpařských. Vyd. J. Radwański. Ve Vídni 1857. 2. Wierszyki faccycj polskich. Kraków 1857. — p. Frant. Poimón: 1. Hlas Jednoty katol. B. VIII. V Brně 1856. 2. Dárek ušlechtilé mládeži. Podává Fr. Poimón. I. sv. V Olomouci 1857. — p. Vinc. Pol: 1. Poezyje Wincentego Pola. W Wiedniu 1857. 4 svazky. 2. P. Hubáčka o věcech rybářských atd. Vydal J. Radwański. Ve Vídni 1857. — p. J. J. Polt: 1. Monatrosen. Von S. W. Schiessler. Prag 1826. 2 svazky. 2. Berghöfers Schriften. Wien 1787. 3. Nationalkalender, 1856. Leitmeritz u Prag. 4. Prager St. Wenzels-Kalender 1857. Prag. 5. Orpheus für d. J. 1840. Herausg. v. A. Schmidt. Wien u. Leipz. 6. Vom Adel. Aus dem Russischen übers. v. C. G. Arndt. Petersb. 1786. 7. Beobachter an der Elbe. Leitm. 1849. 8. Der Freimüthige. Berlin 1831. 4 svazky. 9. Der Gesellschafter. Von Gubitz. Berlin, Jahrg. 1821, 1822, 1830. 10. Marokan. Briefe. Frankfurt. u. Leipz. 1785. 11. Die Botanik nach ihren neuesten Ansichten dargestellt. Wien 1815. 3 svazky. 12. Die Reiche der Natur. Von Fried. Huber. Wien 1823. sv. 2—8. 13. Kosmopolitische Wanderungen durch Preussen, Lief. etc. 1. a 4. sv. 14. Beschreibung von Teplitz. Von A. K. Eichler. Teplitz 1821. 15. Russische Miscellen. Leipz. 1803. 2 sv. 16. In-

begriff der Geschichte Böhmens von K. L. v. Woltmann. Prag 1815. 2 sv. — p. J. K. *Zaluzski*: Słowo o stosunkach handlowych mieszkanców Scyty zachodnich w wiekach przed Chrystem. Przez J. K. *Zaluzskiego*. We Lwowie 1857. — *Histor. spolek* v Braniborich: Novus Codex diplom. Brandenburg. I. Hauptth. X. u. XI. B. Berlin 1856. — p. prof. V. *Dvorský*: D. P. Laur. Zink etc., cum provincialis actualis crearetur. — p. prof. Fr. *Koubka*: Slovo na památku šťastné operace na Dr. a prof. J. F. Smetanovi vykon. V Praze 1857. — p. Em. *Dobrovský*: Stručný přírodopis člověka. Od E. D. Dobrovského. V Pr. 1857. — pani Fr. *Koubková*: 1. Pomniki historyi i liter. Polští. Wydał M. Wiszniewski. Tom IV. W Krak. 1837. 2. Zlomky o českém básnictví. Od Šeb. Hněvkovského. V Pr. 1820. 3. Wyprawa Igora. Przez Aug. Bielowskiego. Lwów 1833. 4. Пригласное письмо. Написанъ Н. Богданъ. Въ Златномъ Прага 1852. 5. Grammatica Daco-Romana. Opera Joan. Alexi. Viennae 1826. 6. Zbiór pisarzów Polskich. Tom IX. W Warszawie 1829. 7. Граница. За годины 1837. У Црној гори. 8. Наталья Полтавка Н. П. Котляревскаго. Харьков 1838. 9. Jenies Kaukasus. Poemat A. Puszkina. W Warz. 1828. 10. Писма. Москва 1833. 11. Slawianin. Przez St. Jaszkowskiego. Lwów 1839. Tom II. 12. O hościach braci czeskich. Przez J. Lukaszeturiza. W Poznaniu 1835. 13. B. Balbini Bohemia docta. Ed. R. Ungar. Praga 1776. 14. Scriptores rerum bohemicarum. Praga 1788. 2 sv. 15. Pamiętniki o dziejach, piśmiennictwie i prawodawstwie Słowian. Wydał W. A. Maciejowski. W Peterzb. 1839. 4 sv. 16. Prodomus gloriae Pragenae a Fl. Hammerschmidt. Praga. 17. J. Chr. de Jordan. De originibus Slavicis. Vindob. 1745. 18. O vrubnostech a zprávách světských M. D. A. z Vele-slavína. L. P. 1606. 19. W. Hagedii Böhm. Chreastk. Uebers. durch J. Sandel. Leipz. 1718. 20. Annales Humorum, Avarum et Hungarorum. Opera G. Pray, Vindob. 21. Dva latinské spisky sakriické. — *Spolek pro dějiny a starožitnosti slézské*: Codex diplomat. Silesiae: Herausg. v. Vereine f. Gesch. u. Alterth. Schlesiens. L. B. Breslau 1857.

4. *Ke sbírce rukopisů*. P. M. F. *Opis*: Několik psaní a diplomů z pozůstatosti svého otce.

5. *K archivu*. P. bibl. V. *Hanka*: 21 listin pergam. a 15 papír. — p. asist. J. *Hlavatý*: 8 přepisů listin. — p. Jan *Lapál*: Pergam. listina českou r. 1448, týkající se špitálu v Horažovicích.

6. *Ke sbírce starožitností*: P. bibl. V. *Hanka*: Rospěti (krucifix s nápisem staroslov.) — p. Hugo *Nettall*: 1. staré udidlo, 2. košik od meče. — p. Ed. *Staudacher*: Železnou lahvičku, vykopanou na poli nedaleko od Husince u Rokycan. — p. Leop. *Jelínek*: 1. meč rezem zhlodaný, 2. zlomky kopy a ostruh, 3. hrot ze šipů. — p. Jan *Konopas* se Sudoměře: 1. dva kamenné ráže, 2. kamenný hrot, 3. kamenný brousek, 4. části klínu a mlátku, 5. hliněný přehlínek; 6. ráž a olověnou kulku.

7. *Ke sbírce mincí*: P. Jan B. *Vostřebal*: Meda. měd. s poprsím Cerery. — p. Jos. *Dotzauer*: Devět stříbr. grošů, a sicé: hraběte Štollbarga r. 1617; kard. Dittrichsteina, arcib. Olom.; Matáše; Theod., opata Korvejského; Sigm. Polského r. 1615; Lünneburgský za Rud. II.; jiny. Hřský za Mat.; polský r. 1595; města Northling. — p. Fr. *Trčický*: Čtyry groše Pražské, jeden Karla IV., ostatní Václ. III. — J. Exc. p. praesident. mus. Kr. hrabě *Waldstein*: 1, 2 krejc. Max. II., 3 krejc. Rud. II., krejc. Ferd. I. 2. Malý groš Rud. II. 3. dva krejc. Gdanské. 4. Pražský groš. Vlad.

8. *Ke sbírce obrazů, map, musikálů*. P. Ed. *Wagner*: 1. Archaeolog. Karte des K. Böhmen. Von Ant. Schmitt. 2. Generalkarte der k. k. Reichs-Domaine Pardubitz. Von J. Urban. 3. Uebersichtskarte der k. k. Prag-Dresdner Staats-Eisenbahn. Von Ans. Minarsik. 4. Vikariaty v král. Českém. V Praze 1848. 5. Erinnerung an die 18. Versammlung der Land- und Forstwirthe zu Prag 1856. — p. Dr. Jan *Palacký*: 1. Map to Leichhardt's Australia. 2. Au-

stralien. Von E. v. Sydow. Gotha 1856. (Velká mapa, plátnem podlepená).
 3. Physical Map of Madeira. By J. M. Ziegler. — p. Ant. Šimon: Thema für Piano-Porte. Von W. A. Mozart. Herausgeg. v. Ant. Schimon. — p. Frant. Jesbera: Vorstellung der am 6. Mai 1757 zwischen der kais. und königl. prouss. Armee bei Prag vorgefallenen Bataille. — p. Ant. Birnbaum: Rodokmen rodiny z Kravařů.

Do pokladnice Musea království Českého na vydání dobrých knih českých
 přijímá MATICE ČESKÉ složili:

Od 1. do 31. března 1857.

Pan Jakub Husník, žák malířské akademie v Praze 10 zl., p. Leopold Želina, úředník v Nasovrkách 10, p. Karel Přihoda, aktuar při c. k. okr. úřadu v Pardubicích 10, p. Václav Kaninský, c. k. úředník při stavitelství v Kutné hoře 10, p. Josef Sychrovský, kaplan v Německé Brusnici 10, gymnasium Česko-Lipské 20, p. Jan L. Helman, studující na gymnasiu Píseckém 10, p. Josef Krasalovecký, žák na c. k. české reálné škole v Praze 10, p. Jan Šrámek, farář v Rozumicích 10, p. Vojtěch Mašek, totéž 5, p. Jan Dumont, studující v Praze 10, p. Ferdinand Hasuka, studující v Jindřichově Hradci 5, p. Jos. Přihoda, studující ze Soběslavi 5, p. Rudolf Homolka, krejčí v Jaspicích 10, p. Ferdinand Otakar Wildorf, žák vzorkovací školy v Praze 10, p. Josef Zemánek, učitel v Chlumě 10, p. Jindřich Peck, hudebník v Praze 5, p. Hynek Jerie, obchodník v Měrkově 10, p. Václav Jiřikovský, doktor práv a c. k. notář v Oustí nad Orlicí 10, p. Josef Bureš, studující v Litomyšli 10, p. Otto Danielis, kaplan v Luži 5, p. Leopold Hruš, studující z Hlinska 10, p. Nepomuk Otakar Böhm, studující lékařství v Praze 10, p. Basilus Karel Jedlička, farář v Martinkovicích 20, p. Jan Küttler, soused Miletský v Náchodě 10, p. Otakar Jerie, syn držitele pšádelny na len ve Vrchlabí 30, p. Florian Duda, farář v Litenčicích na Moravě 10, p. Vojtěch Lešetický, vychovatel tamtéž 5, p. František Sychra, měšťan v Oustí nad Orlicí 20, p. Josef Janovský, obchodník na Mělníce 10, obyvatelstvo Hronovské (darek p. Antonína Štrofa, kaplana v Hotičkách) 10, p. Benjamin Demel, doktor všechorých práv a c. k. notář na Horách Kutných 10, p. Ondřej Krno, evang. farář v Čerčaněch na Slovensku 10, v celosti 350 zl.

Od 1. do 30. dubna 1857.

Pan Jáchim Postl, studující v Jičíně 10 zl., p. Josef Hejtmán, občan v Podhájí 10, p. Fabian Kracík, knihář v Jičíně 10, p. Josef Křivohlavý, podučitel na hlavní škole v Jaroměři 10, p. Šimon Liškutín, kooperátor v Králčicích na Moravě 10, p. Vincenc Ledvinka, studující na gymnasiu Žateckém 5, p. Jan Ubislav Neff, občan ve Vídni 10, p. Jan Vondráček, kandidát gymnasiální professury v Praze 5, p. Julius Pašaut, studující v Hradci Králové 10, p. Josef Slezák, studující techniky ve Vídni 10, p. Josef Pýcha, rolník v Dřevčicích 10, p. Otto Skleněha, držitel lékárny ve Vysoké 10, p. Albert Schwarza, úředník při železné dráze v Uhřích 10, p. Jan Veverka, studující z Kolína 10, p. Václav Kaninský, c. k. úředník v Kutné Hoře 10, p. Josef Jan Heindl, žák reálné školy v Praze 10, p. František Ant. Nigrin, stud. z Hadlic 10, slečna Marie Urbanová v Praze 5, p. Ant. Koldř, farář v Ověčticích u Kolína 5, p. Karel Kolodráček, studující v Německém Brodě 10, p. František Karel Šmilauer, učitel hudby ve Varšavě 10, p. Jan Voprátal, studující v Písní 20, p. Josef Vasyka, učitel na vyšší reálné škole v Lokti 10, p. Jan Nep. baron Henniger ze Seeborku, studující v Smolotelicích 10, v celosti 230 zl.

Od 1. až do 31. května 1857.

Pan Jan Fůrbek, c. k. poštovský official v Dembici v Haliči 10, p. Jan Nep. Spika, kandidát doktorátu právnického v Praze 10, p. F. Trykar, stud. v Plzni 10, p. Jan B. Velfák, studující v Plzni 20, p. Josef Lifka, asistent při minerální dílně v Kázňově 10, p. Josef Novák, občan na Dolejně u Slaného 10, p. Zbislav J. Tichý, učitel hlavní školy v Tábánu v Budíně 10, p. Filip Schmelsier, učitel ve Zvoli 10, p. Alois Pavánský, syn kupců v Dobruvicích 10, p. Matěj Mesić, c. k. prof. na právn. akademii v Záhřebě 10, p. Rudolf Talský, kooperator v Štramberku na Moravě 10, p. Frant. Šlechtka, mistr stavitelský v Karlíně 10, p. Emanuel Krützner, studující v Hradci Králové 10, p. Herman Jan Janeček, studující v Hradci Králové 10, p. Václ. Haupt, kupec na Mělnice 10, p. Josef Kratochvíl, studující z Louněk 10, p. Josef Jíra, rolník z Tejna 10, p. Josef Fric, mistr pekařský v Bistramě 10, p. Martin Tamaškovíc, dekorovaný měšťan Trnavský 10, p. Karel Přiboda, učitel ve Velké Chýčce 10, p. Josef Kavalír, vlastník sklenných hutí na Sázavě 10, p. Josef Kaván, syn obchodníků z Jilemnice 10, p. Ant. Kotrč, obchodník v Biřkách v Slezsku 10, p. Melichar Bukovský, barvíř v Klíně v Uhřích 10, p. František Sedláč, studující v Praze 5, p. Fr. X. Schaeferna, kaplan v Říčanech 10, knihovna školní v Čáslavi 30, p. Frant. Melcer, učitel ve Žlebicích 10, p. Antonín Petruševíc, kanovník v Úřově 20, p. František Šanda, asistent při c. k. české reální škole v Praze 5. V celosti 330 zl.

K n i h o p i s .

Bibliotheka českých původních románů historických i novověkých. Ročníku třetího svazek *druhý*; obsahuje: Vítězství u Hoříně, aneb: Braniboři na outěku z Čech. Svazek *třetí*: Lichvát a pokoutník, povídka od Kříženského. V Praze 1857. Tisk a sklad Kateř. Jeřábkové, č. 140—II. Str. 203 v 16. Celoroční předplatění na 12 svazků (12 i 16 archů silných) 4 zl. 48 kr. Předplatitelé na celý rok najednou obdrží dva malované obrazy národních králův (v ceně 1 zl. 36 kr. st.) co praemii zdarma.

Bitva u Kolína a Křechoře, v kteréž byl před sto lety na hlavu poražen král Pruský Bedřich II. od našeho císařského vojska. Připojeny jsou všechny paměti z bitvy té od nejstarších pamětníků z vesnic a měst ležících na bojišti a vůkol něho; též píseň a notami, kterouž o té bitvě toho času složil rolník František Vavák, čestný měšťan Plzeňský. V Praze 1857. Tiskem Jarosl. Pospíšila. Str. 36 v mal. 12. Za 6 kr. (švab., píseň lat.)

Blahověst. Katolické hlasy pro kněžstvo a lid jazyka československého. Vyd. Vác. Štálc. Ročník třetí. Dílu I. svazek 1., 2. V Praze 1857. Tiskem a nákladem B. Rohlfčka. Vychází v dobách neurčitých. Celoroční předplatění 3 zl., poštou 4 zl.

Dárek pilné mládeži. Čtení zábavné a poučné. Svazek první. V Praze 1857. Ve Vetterlovské knihotiskárně. Str. 120 ve velk. 12. Svazek po 20 kr., ve jmenované tiskárně, též u Jak. Malého č. 92—2; při 5 výtiscích jeden nádavkem.

DOBROVSKÝ Emanuel Dobroslov. Stručný přirodopis člověka, vzrůst, ubývání a zotavení jeho. S ohledem na přirodopyt bylin a některé příčiny oupadku domácího skotu. Pro lékaře a vzdělanější občenvost, od — —. V Praze 1857. Nákladem spisovatelovým. (Spálená ulice č. 109.) Str. 202 v 8. Cena 1 zl. 30 kr., při pěti výtiscích jeden nádavkem.

FILÍPEK Vác. Ondolů Almerianské. Povídka pro mládež dospělejší. Dle spisovatele „Jeskyň starého otce Blažeje“ volně zčestněná od — —. Druhé opravené vydání. V Praze 1857. Tisk a náklad Jarosl. Pospíšila. Str. 108 ve 12. Za 10 kr. (Co „Zábav pro mládež“ č. II.)

FRANTA-SUMAVSKÝ Josef. Словарь языка слованскаго шести главных наречий atd. Slovník jazyka slovanského šesti hlavních nářečí: ruského, bulharského, starocírkevního, srbského, českého i polského, sestavil —. Wörterbuch der slavischen Sprache in den sechs Hauptdialekten. Část první německo-slovanská. Sv. 1. V Praze 1857. Nákladem Karla Bellmanna. Ve vel. 8. Svazek (desíti drobně tištěných půlarchův) po 30 kr.

HOUSKA J. V. Otče náš! Pávodní povídka z dob třicetileté války, od —. V Praze 1857. Tisk a náklad Jarosl. Pospíšila. Str. 138 ve 12. za 12 kr. (Co „Zábav pro mládež“ č. I.)

HUBÁČKA Petra, Kolínského, O věcech rybářských, ptáčnických a štěpačských. Vydal Jan Radvanský. Ve Vídni 1857. Nákladem vydavatelovým. Kommiss. ve Vídni knihkupec Leo, v Praze knihkupec Calve.

HUML Ant. V. Běva u Kolína dne 18. června 1757. K stoleté památce sestavil —. S nákresem bojiště Kolínského. V Praze 1857. Tiskem a nákladem B. Rohlička v arcib. semináři. Stran 50 v 8. Cena 8 kr.

JABULKA Frant. Křížová cesta, dle pobožného kněze Leonarda a Portu Mauritio vzdělaná od —, lokalisty v Konojedech. Deváté vyd. V Praze 1857. Tiskem a nákladem B. Rohlička. Str. 48 v 12. za 6 kr. (žvab.)

JAHNEL Josef. Nejčastější příčina ohňů jest neopatrnost v zacházení s ohněm, světlem a třicetmi sirkami. V 26 příkladech to ukazuje —, farář v Skrechlíce nade Mží. V Praze 1857. Nákladem spisovatelovým. Tiskem Bed. Rohlička. Str. 77 ve vel. 12. Za 10 kr.

KAMPELÍK Fr. Cyr. dr. Obchod v otrpých. Zábavná i poučlivá povídka pro mladý i dospělý věk. Dle Körbera s vysvětlivkami vypravuje —. V Hradci Králové 1857. Tisk a sklad Ladislava Pospíšila. Str. 122 ve 12. Za 28 kr.

KODYM Filip Stan. Hospodářský klíč. Čtení o nejdůležitějších základech umění hospodářského, založeného na vědách přírodních. Ku prospěchu polních hospodářů a dospělejší mládeže venkovské sepsal —. Vydáno pomocí c. k. hospodářské společnosti v Čechách. V Praze 1857. Tisk a sklad Kat. Jeřábkové. Str. 405 v 8. Za 1 zl. 12 kr.

KOŠÍN a RADOSTOVA J. Národní pohádky od —. Sv. 8. V Praze 1857. Tisk a náklad Jarosl. Pospíšila. Str. 72 v 16. Sv. po 8 kr.

KOUBEK Jan Pravoslav. Sebrané spisy veršem i prozou. K vydání spořádal Frant. Lad. Vorlíček. Díl 1. 2. V Praze 1857. Tiskem a nákladem Karla Bellmanna. Ve vel. 16. Za 48 kr. (Ozdobné vydání.)

Kramář, v pastech a v ochlíčkách švůj obchod vedoucí. Příběh velmi podivný a přec docela přirozený. Od K. Jindřicha Špisa. V Jindřichově Hradci 1855. Tisk Al. Jos. Landfassa. V 8. Za 16 kr. (žvub.)

Krásné a poučné jednání o tvoření neb povstání světlotěles (slunc, oběžnic a hřevulí, t. j. slunci, planet, měsíců) a zvláště komet, o rozličných úkazech na nebi, o vlastnostech a působení vlastic na ostatní světlotělesa, a vyšetřování, adalíž země naše rozkošná kometou se co obáváti má. Dle stavu nynějšího stupně přírodovědy představeno. S vyobrazením 47 už posud objevených podob hřevulí. V Praze 1857. Tisk a sklad Jana Spurného. St. 21 v 8. Za 6 kr. (žvab.)

KULDA Benč Method. Pohádky a pověsti národa Moravského. Pořadatel —. Díl druhý: Z okolí Jemnického. (Čtyry svazčky v jednom sešitu.) V Brně 1857. Tisk dědicův Rohrerů. V 8. Celý 2. díl za 1 zl. 12 kr.

MAJER Ant. Nauky technické od dra. —. O rovnováze. V Praze 1857. Tiskem K. Vetterlovské knihtiskárny (A. Renn) u tř. lip. Str. 280 v 8. Za 2 zl., pro údy Matice za 1 zl. (V expedici Živý u p. Wildnera v Museu.)

- MLÁDENEC a Mořena**, žili zábavné a poučné rozmluvy poctivého mládence se smrtí. Prastará knížečka nově vydaná. V Brně 1857. Str. 30, za 6 kr. (žv.)
- MOŽNÝ Jan**. Hoch pašerův. Povídka pro mládež i dospělé. Dle Františka Hoffmanna přeložil — —. V Praze 1857. Tisk a náklad Jarosl. Pospíšila. St. 164 ve 12. Za 14 kr. („Zábav pro mládež“ č. 4.)
- NIKOLAU Josef V. Klásky**, plody blahých chvil atd. Pořadatel — —. Ročn. prvního sešitek 2. (Obsah: první část Dědečka žili obrazů ze života venkovského a měšťanského, pak sedm poučných básniček pro mládež.) České Budějovice 1857. Tiskem A. J. Landfrasa v Táboře. Ve 12. Klásky vycházejí v lhůtách neurčitých, 4—6 svazků ročně.
- OKÁČ Michal**. Kázání v podoběnstvích a v příkladech na všechny neděle a svátky roku církevního. Od — —, kaplana v Ejvanovicích, diecese Olomúcké. Díl 1. Vyjdou tři díly. Nákladem spisovatelovým. Cena dílu 1. 48 kr. Ač dva dopisovatelé najednou žité pohovořili o těch kázáních v Pr. Nov. 1857 č. 110—111, nicméně neudáno ani místo tisku, ani počet stran atd. a kniha nám neraslána.
- PALACKÝ Jan**, dr. Zeměpis všeobecný vědecký srovnávací. Sepsal — —. Část obzvláštní. I. Svět nevzdělaný: Afrika, Australie. Svazek první: Berbersko (Marokko, Alžírsko, Tunisko.) V Praze. Nákladem Karla Bollmanna, 1857. Stran 131. Vel. 8. Za 40 kr.
- Památky archaeologické a místopisné**, vydávané od archaeologického sboru Musea království Českého, nákladem Matice České. Redaktor Karel Vlad. Zap. Dílu druhého sešit 6. V Praze 1857. Tisk Jar. Pospíšila. Ve 4. Celoročně 3 zl., pro údy Matice české 1 zl. 30 kr.
- PEČÍRKA Jos.** Pomsta mouřenínova. Povídka pro mládež. Dle Filipa Körbera vzdělal — —. V Praze 1857. Tisk a náklad Jar. Pospíšila. Str. 107 v 12. Za 10 kr. („Zábav pro mládež“ č. 3.)
- POKORNÝ Jos.** Počáteční vyučování v krásném a rychlém spaní. Od — —. V Brně 1857. Tiskem a nákladem knihkupce Karla Winikra. Vyšly již čtyry sešity po 2 kr.
- Posel z Prahy**. Spis užitečný, zábavně poučný pro město a ves. Red. Vojt. Bělák. Vydavatel a nakladatel J. U. D. Ant. Šimáček. Svazek 1. V Praze 1857. Tiskem Vetterlovské tiskárny. Vychází šestkrát za rok ve svazcích pěti— až šestiarchoých ve lhůtách pětinedělních, v 8. Pět svazků tvoří jeden díl. Předplacení u nakladatele (na Novém městě v Jeruzalemské ulici č. 960) i v knihkupectvích přiletně 1 zl. 15 kr., poštou 1 zl. 40 kr.; celoročně 2 zl. 20 kr., poštou 3 zl. 10 kr.
- ROZUM Jan Václ.** Slovanské bajesloví. V základních jeho částkách nastínil — —. V Praze 1857. Tiskem B. Rohlička. Nákl. spis. Str. 22 za 6 kr.
- Sbírka náboženských písní** pro veřejnou a domácí pobožnost, ku prospěchu mládeže školní. Druhé rozmnožené vydání. V Praze 1857. U Bed. Stýbla, kniháře. Str. 162 a obsah. V mal. 12. Za 8 kr. Vtiskeny nápěvy.
- SZEBÉRYNYI Jan**. Vyučování konfirmandů, dektora — —, evangelického superintendenta. Z příležitosti jeho 50ročního úřadování kněžského. Vydané skrze Gust. Szebéryni-ho, Sl. B. kazatele v Čabě 1857. V Dule, písmem Leop. Réthy-ho 1857. St. 39 v mal. 8. (žvab.)
- Škola a Život**. Časopis zvláště pro učitele, pěstouny i rodiče a vůbec pro vzdělavatele lidu. S přílohou: Štěpnice pro mládež československou. Red. Fr. Jos. Řezáč. 1857. Sešit 4. V Praze. Tiskem a nákladem B. Rohlička v arcib. semináři. Ročně 2 zl. 24 kr., poštou 3 zl. 40 kr.
- ŠPATNÝ Frant.** Zábavy myslivecké, vydané od — —. Svazček 2. V Praze 1857. Nákladem spisovatelovým. Tisk K. Vetterlovské knihtisk. (A. Renn.) St. 64 v 16. Za 12 kr.

TYL Jos. Kaj. *Sebrané spisy*. Díl první: Kusy mého srdce; povídky, novelly, obrazy, nástiný, arabesky, od — —. V Praze 1857. Nakladatel J. L. Kober, knihkupec v Praze. V mal. 8. (Sebrané spisy Tylovy vycházejí v půlměsíčních lhůtách po svazcích a tři tvoří vždy úplný díl. Jsou zřízené tak, že i též odběratelé staré nedokončené sbírky při 11. sv. budou si moci přečtené dílo doplniti. Svazek, nejméně šestiarchový, po 20 kr. pro toho, kdo k odebrání celé sbírky se zaváže a za poslední svazek 20 kr. předplatí. V každém řádném knihkupectví.

VLASÁK Josef Věnc. Vyučování školní na základě nynějších čítanek. Podle návrhu nejčelnějších spisovatelů rozebral a vložil — —, učitel v král. věn, městě Mělníku. Svazek druhý: Výklad první čítanky. V Praze 1857. Tisk Jar. Pospíšila. Náklad spisovatelův. St. 50 v mal. 8. Za 12 kr.

ZIMMERMANN Jos. Moučení, anebo: Hadem k smrti uštknutá nevěsta. Nábožensko-poučná povídka, pro dospělejší mládež vzdělaná od — —. V Praze 1857. Tisk a nákl. Synů Boh. Haase. St. 181 v mal. 8. Za 24 kr. (švab.)

— — Soukromý žalář, aneb: Napravený kárnec. Nábožensko-poučná povídka, pro dospělejší mládež vzdělaná od — —. V Praze 1857. Tisk a nákl. Synů Boh. Haase. St. 165 v mal. 8. Za 24 kr. (švab.)

Živa. Časopis přírodnický. Redaktorové: prof. dr. Jan Purkyně a Jan Krejčí. Ročník 5., sv. 2. Pomoci Matice České. V Praze 1857. V 8. Ročně 3 zl., pro údy Matice 1 zl. 30 kr. (Letos časopis tak uspořádán, že první část obsahuje pojednání přísně přírodnická, druhá část jest „Domácí lékař“ vedením Dr. Jos. Podlipského, třetí „Průmyslník“ vedením prof. Jos. Baldy.

Knihopisné doplňky:

LUKEŠ Fr. Bohuš. Osmero kázání o svátosti stavu manželského, aneb co mají zachovati zasnoubenci křesťanští, aby v šťastný sňatek vstoupili. Od — —, kněze církevního. V Praze 1847. Tiskem a nákl. J. Spurného. St. 67 v 8. (švab.)

Prospěšná knížka obzvláštních pobožností o Božské Prozřetelnosti, aneb: Pěkné ranní a večerní písně, sjednocení s vůlí Božskou, též způsob mši sv. slyšeti, se zpovídati, vel. Svátost přijímati. Od jisté křesťanské duše z lásky bližního v krátkosti z jiných nábožných knéh vytažená a na světlo v tisku vydaná. V Praze 1795. U Frant. Jeřábka v klášteře sv. Anny St. 176 v mal. 8. (švab.)

Seznam semen a rostlin chovaných u Ant. Ráčka v Polné roku 1856. Tisk z uměleckého ústavu Jana Rippla v Jihlavě. St. 28 v 8.

Syntaxis ornata, seu de tribus latinae linguae virtutibus, puritate, elegantia, copia. In usum Mediae et Supremae Grammaticae classis studiosorum. Cum privilegio sacrae caes. reginaeque Majestatis. Tyrnaviae, typis academicis Societatis Jesu, an. 1748. (Významy jsou latinské, maďarské a česko-slovenské.) V mal. 8. st. 437 a přidané slovníčky: Index ungarico-latinus, pak slavonico-latinus (t. j. slovansko-latinský ve spisovné formě české).

Hudba:

ZVONAR Jos. Leop. Varyto a lyra. České písně, zpěvy a sbory pro jeden i vícero hlasů z části s průvodem fortepiana složil — —. Sešit 5. 6. V Praze 1857. U Jana Hoffmanna. Ve vel. 8. Cena sešitu 30 kr. (Celek rozpočten na sedm sešitů.)

Obrazy a věci obrazné:

Malerisch-historisches Album vom Königreiche Böhmen. Herausgegeben von Eduard Hölzel, Buch- und Kunsthändler in Olmütz. 1857. (Prag bei André.)

Přícné folio. Obsah třetího sešitu: 1. Hrádek Krivoklát; 2. Střekov; 3. Zákupy. — Obsah čtvrtého sešitu: 1. Český Šternberk; 2. Jindřichův Hradec; 3. Zámek Blatná. Podpis na obrazech německý a český, objasňující text německý (od F. Mikovce.) Celé dílo zatím rozpočteno na deset sešitů čili 30 obrazů. Předplatní cena dle rozličnosti ozdobného vydání: černě s tónem 2 zl., pěkně malované 3 zl. 36 kr., skvostně malované 5 zl.

Dodáváme:

Heimathskunde zur Würdigung und genaueren Kenntniss des Kronlandes Böhmen. Geschichtlich-geografischer Leitfaden für Schule und Haus. Zweite ganz umgearbeitete Auflage der von W. Merklas 1851 verfassten Geografie von Böhmen. Prag 1857. Verlag von Karl André. St. 112 v 8. Za 16 kr.

NEUMANN P. Kurzgefasste Geschichte von Böhmen. Zum Gebrauche der Schuljugend. Nach dem Böhmischem des — —. Zweite Aufl. Prag 1857. Druck und Verlag von Jar. Pospíšil. St. 129 v 12. Za 12 kr.

Příspěvky k životopisům:

Jan Ev. Krbec. Lumir 1857, č. 18.

Potahující se ku připomenutí, položeném v Čas. mus. 1852 sv. 1. st. 221., žádáme za podávání oprav a dodatkův zasíláním k redakci v dopisech frankovaných. (Fr. D.)

Dodavky a opravy k československé bibliografii.

(Od Antonína Rybičky.)

II.

Tři básně ku počtě osv. p. biskupa Lad. Záborského, biskupa spíského; při jeho dosednutí na biskupský stolec dne 22. Juli 1851; jedna ode duchovní mládeže slovanaké semenišťe spíského, druhá od J. E. Nalepka (v bernolčině) a 3. od E. S. P., všechny tištěny v Levoči u Werthmüllera, První dvě latinou, třetí švabachem.

Radostné city ku slavnému uvítání J. kn. M. p. Jana Scitovský krajiny uherské primase atd. při kanonické vizitaci dne 23. sept. r. 1851 v sv. a kr. městě Skalici od vděčného měšťanstva projevené. V Skalici tlačivem F. Skarnicla.

Krátká mluvnice slovenská a navedení k písemnostem. Sestavil a vydal Leop. Boček, národní učitel v Skalici. Písmem Fr. Skarnicla. V Skalici 1851. 8. str. 68. Skládá se z 2 částek; první obsahuje pravidla dobropisu, druhá příklady potřebných pro život obecný písemností: listy, dlužní listy, kvitance atd.

Čechisch-slovakische und deutsche Aufgaben zum beiderseitigen Uebersetzen und Lesestücke von Martin Hattala. Pressburg 1851. 8. S. 112. 1. Abthlg. Uebungen zur Formenlehre, 2. Abth. Lesestücke und 3. Abth. Alphabetisches Wörterverzeichnis.

Grammatica linguae Slovenicae, collatae cum proxime cognata Bohemica. Auctore Martino Hattala, Cooperatore Hodrusbanyensi. Schemnicii, typis Fr. Lorbeer 1850. 8. st. XX a 178.

Zornička. Zábavník pro Djetky. Sv. 1. 1846. Sv. 2. 1847. 8. v Levoči u Werthmüllera a Syna. Vydával Jon. Čipkay, ev. farář ve Drenčanech.

Říšská Ustava pro císařstvo. V Trnave. 8. 1850. (švab.)

Načasné sporádání riděna pre uherskú Krajinu. Tamtéž 8. 850. (švab.)

Pastirski list, kteri najosvícenejší a najdůstojnější Pán Kniža Velko - Kérski. Jan Krst. Scitovský, hlavnej Církví Ostrihomskej Arcibiskup etc. pri slavnem zaujimaní svey arcibiskupsko-primaskej stolice ku vericim kat. krestanom vidal. V Pešti. 1850. Tiskom Ad. Müllera 4. 1 1/2 archu. (švab.)

Zmesitodlné Jubilaumské Odpustki, ktoré IX. Pius Papež Krestanako-katolickim Vericim Uherskej Krajini roku NDCCCL. uděluje. V Ostrihome u Joz. Beimela. 8. str. 24. (švab.)

Zbírka pre Uherskú Krajinu vydaných najvyšších Manifestův a Proklamacií: potom Oznamení vrchních Velltelův cisarske Armády v Uhrách. Uředné vydaní. Druhý Svazek. 1850. V Budine 8. (švab.)

Nábožné výlevy srdce katolického krestana. Modlitebná knížka od Dr. Ondr. Radlinského. Ve Vídni. 850. u Mechitaristů 12. (švab.)

Prihodna Reč pri Obnověni storočnej Památky Štatui Bl. Panní Marie Roku 1750 v Zámku Nitranském višťavenej, držaná dňa 7. července r. 1850 skrze Jozefa Šťasného, mofenského farara. V Nitre tiskem Jos. Neugebaura. 8. str. 16. (švab.)

Slavné obradi pri prvnom prijímaní dítiek a na ostatní deň roku. V Pešti 8. (švab.)

Pálenka, olebo rozličné najvíe smutné obrazi pospolitého života v stred stoleťa XIX. v štiroch dějách. Slovenskému Národu, obzvláštně ale všěckim ctihodnim přátelóm mírnosti poučené skrze jednoho Farara. V Pešti 1850. 8. (švab.)

Trnavský Kalendár na rok Pána 1851, s 40 obraz. V Trnave. 8. str. 64. (švab.)

Najvětší v novozložený všeobecný Nový a Starý Národní Kalendář na obecni Rok Krista Pána 1857. V Budině vtištěn literami Martina Bagó. 4. (švab.)

Písne Slovanské. V Skalici písmem Fr. X. Skarnicla. 8. str. 8.

Citi ku slavnému Uvadžanú Jeho Vívienosti najosv. najdůst. PP. Jana Scitovsky Petikostelského Biskupa etc. na hodnost Arci-Biskupa Ostrihomskeho a Primasa krajinského r. 1850 dňa 6. Ledna. Venované od Ostrihomských Slovákov. V Ostrihomě. Tlačom Jos. Beimla. 1850. Fol. 1 arch.

Radost a pránie pri slávnom úvode najosv. a najdůst. P. P. Jana Scitovsky, na hodnost arcibiskupa Ostrihomskeho r. 1850 dňa 6. ledna v Ostrihome. Vijavené v mene pól milliona v A. Biskupa Ostrihomskom se nachadzujících katol. Slovákov. V Ostrihome. Tlačom Jos. Beimela. fol. 1 arch.

Osvietenjemu Pánovi Panu Rudolfovi Kučinjemu sl. Trenčanskej Stolice c. k. Vladnemu Comissarovi pri slav. prichode Jeho podavaju Slováci v Třeně. St. dňa 6. března 1850. V B. Bistrici, tlačom F. Macholda. 1850. 1 arch fol.

Vděčný cit Slovanů, Jeho Osvíceností c. k. vladnému Comissarovi P. Rudolf. Kučinymu s příslušnou účtíostí vyjevený dne 6. března 1850. Od Mich. Vagnera sl. k. m. Trenčína měšťana. V Prešpurku 1850 fol. 1 arch.

Modlitba na deň narodzeňa a na deň roční sv. birmováňa. Památka to na svaťú od ostrihomskeho Arcibiskupa Jana prijatú svaťost birmováňa. V Pešti, tiskom B. Müllera 1850. 12.

Báseň k slavnosti narozenin J. V. Františka Josefa I. dne 18. srpna 1850. Sepsal V. Poděbradský. V Prešpurku, tiskem F. Viganda 1850. 4. půl archu. Jeho kniežacej Svetlosti P. P. Janu Scitovskému A.-Bisk. Ostrihomskému etc. pri jeho slavnom prichodě podává mládež školská Mestečka Pješčan. 1850. V Trnavě u Mich. Spanrafta. Fol. 1 arch.

Modlitba pri križi svaťóm, kteri od P. P. Missionárov v Trenčíně r. 1766 posvaťení a s običajními odpustkami obďareni r. 1790 12. června v prostred velikého, jeho ze všech stran obkličujícího plamena řeporužení zostal. V Trnave vtiřacena u M. Spanrafta. 1850. 16.

- Tě Bože chváľíme! Pobožný Pomník na památné události v zemi Uherské. 1849. ve dvou fečech, na den nového 1850 roku a II. po Veliké noci od Jana Gasparides-Vladara. V B. Bystřici, Tlačom F. Macholda. 8. 1850. str. 24.
- Jmeniny důst. a velkomož. P. Tomaše Chervena baňskobystrického kanovníka ve jmennu povdečných rodákův dne 21. dec. 1850 uctivé slavené od Mich. Husocýho, faráre starohorského, 4. V B. Bystřici.
- Pomologia, alebo poučenie hospodárov v šteparstvo. Od Antona Egry'ho. S jedním kamenotiskom. 8. str. IV a 64 v Trnave u Spanrafta. Za 24 kr.
- Grunto-knižovných listin potrebnosti, s ohľadom na žádosti o pripis majetnosti, vtečiení a vymaz dluhu. Spisane k užitku notáru obecních a stran v grunto-knižovných záležitostech žádost veducích. Od J. Waasarmann, c. k. uradnika pri ústavu grunto-knižovnem. 1852. 8. V Prešpurku u Viganda.
- Ježš drahý Poklad, aneb pokladnica krestana Katolika. Obsahujeca všelijake Modlitby i Letanie. Z Maďarského soslovenčienca od O. R. W Pešti 1854. U Trattnera. St. 96.
- KAREL BRAXATORIS, ev. sl. b. kněz v Tesařech. Nový evangelický katechismus, obsahuje: 1. menší katechismus D. M. Lutera; 2. úplný dogmaticko-mravní jeho výklad s dodáním potvrzujících výpovědí písma sv.; 3. příprava ke konfirmaci, s krátkým životopisem D. M. Lutera. V Pešti 1854. 8. Za 20 kr.
- Čaroděgnice Megera aneb Okauzlený zámek P. Gednorožce. Vyšla znova v Skalici 1854 u Fr. Škarnicla. 8. st. 156.
- Kronyka Příkladná o welmi trpělivé Panj Kryzeldě. Vydána znova v Sarvaši 1855. 8. st. 16.

Dodavky a opravy k životopisům spisovatelů slovenských:

- FERJENČIK Samuel, farář ev. v Jelšavě v Gemerské stolici, nar. 1795, † 1855. V studiích svých v Jeně oznámil se a básníkem německým Göthem, jemuž často zpíval národní písně slovanské; působil mnoho pro jazyk slovanský rozšiřováním kněž slovanských v okolí svém a zvláště spisů básníka J. Kolára, jehož důvěrným byl přítelem. Sepsal: a) Kázeň ku příležitosti konventu v Pešti 1830. b) Kázeň ku počtě Štěpána Clementiše v Pešti. c) Duchovní řeč r. 1829 v neděli 7. po sv. Trojici po ohni v městě Jelšavě držanou. (Očištěna v pamětech Jelšavských.)
- CHALOUPKA Jan, administrator Superintendencie, farář v Březně v Zvolenské Stolici, syn Adama Chaloupky. Tento sepsal toliko: Vypsání země chana-nejské. Jung. lit. VI. c. 1902; všeliká jiná tam přivedená a Adamovi Chaloupkovi č. 1. 2. 3. a 6. připsaná díla sepsal Jan Chaloupka, a mimo to ještě: Všecko naopak. Jung. L. VI. 669., Trasofika. VI. 670., Starouš plesnivec. VI. 678., kteréž omylně připsány jsou K. Fejérpataky'mu, jenž je sice vydal, avšak nesepsal. Kromě toho nachází se v Zpěvníku Ev. 41 písní od Jana Chaloupky složených.
- MELOZER Josef, farář ev. v Gáránzeghu ve Zvolenské stolici. V zpěvníku ev. jest. od něho 41 písní složených.

Návěští p. p. zakladatelům Matice české.

Každý zakladatel Matice české, jenž by chtěl, aby se mu knihy Matiční zasílaly od expedicí, od sboru Matičního k tomu ustanovené, zašle 20 kr. stf. k sekretáři Musea král. Českého s frankovaným dopisem, v němž udá adres, pod kterým by se mělo zasílati, a pošle zároveň svůj základní lístek, který se u sekretáře tak dlouho chovati bude, jak dlouho bude měti trvati zasilání.

Zaslaných 20 kr. stříbra jest odměnou expeditora spolu s útratami za pečetní vosk a jiné potřeby na obálku za jeden rok, po kterém, je-li další zasilání libo, opět 20 kr. se skládá.

Zasilání bude se stávati zasilacím listem po poště na útraty zakladatele čtyrykrát za rok, totiž pokaždé hned po vyjití nového svazku časopisu musejního. Jiné spisy Matiční budou se dle pravidla zasílati pokaždé zároveň s nejbližším svazkem časopisu musejního.

Pouhé jednoduché svazky časopisu musejního mohou se zasílati pod křížovou obálkou, však jen těm zakladatelům, kteří by napřed buď poštovské známky, potřebné ke frankování takových zásilek, buď nějakou peněžitou zálohu k opatření jich sekretáři musejnímu zaslali. Útraty takovéto zásilky jednoho svazku přišly by dle tíže jeho asi na 8 až 10_{kr.} stf. bez rozdílu vzdálenosti.

Zakladatelé, bydlící v jednom místě, kteří by chtěli docílit levnějších útrat zasilání, mohou se sjednotiti o společný adres, pod kterým se jim zasílati bude ve společné obálce.

Sekretář musejní zaznamenává jmena přihlášených zakladatelů i s jejich vklady do zvláštní knihy, oznamuje před kaž-

dou zásilkou expeditorovi počet přihlášených i způsob, jímž by se komu zásilka měla dít, a vydává mu k tomu základní listy k vyzdvížení knih od kněhkupce i dle okolností potřebné známky poštovské neb peníze k jich opatření.

Expeditor povinen jest vykázati se sekretáři z řádného obrácení známek neb peněz k ustanovenému účelu ukázáním jemu přilepených poštovských známek na všech exemplářích zároveň, prvé než je odešle; po zásilce pak má odvésti sekretářovi poštovské receptisy i základní listy Matiční.

Po tomto výkaze vyplátí jemu sekretář odměnu, jemu za celou čtvrtletní zásilku náležející, počítajíc 5 kr. stř. na jednoho zakladatele bez rozdílu, zdali se zaslání děje pod společnými nebo jednotlivými adresy.

Sekretář chová receptisy u sebe až do projití poštovské reklamační lhůty.

Zakladatel, jemuž by se stal zmatek ve zásilce, má se na nejdéle do týdne před touto reklamační lhůtou (počítajíc začátek její od 5. ledna, 5. dubna, 5. července a 5. října) hlásiti o svou věc frankovaným dopisem k sekretáři musejnímu; déle ncručí sbor za povinnou zásilku.

Také má zakladatel každou změnu v adrese řádně a v čas oznámiti týmž způsobem sekretářovi musejnímu, i nese sic škodu z útrat poštovských, ježto by pošly sboru Matičnímu ze zpátečného zaslání. Totéž platí, kdyby útraty takové pošly z nesprávného udání adresy.

Zakladatelům Matice české uvádí se ve známost, že na poukázání svého matičního lístku mohou spis pana prof. Dra. ANTONÍNA MAJERA: „NAUKY TECHNICKÉ II. O rovnováze,“ který se v knihkupectvích za krámskou cenu 2 zl. stř. prodává, u domovníka musejního p. Wildnera dostatí za 1 zl. stř. Tato zakladatelům Matice české dopřána výhoda trvá po dvě léta pořád prošlá, počítaje od 1. června 1857.

*Od sboru musejního pro vědecké vzdělání
řeči a literatury české.*

Tiskem K. Vetterlovské knihtiskárny (A. Renu) v Praze. 1857.

Č A S O P I S
MUSEA
KRÁLOVSTVÍ ČESKÉHO.

~*~ 1857. ~*~

REDAKTOR: VÁCLAV NEBESKÝ.

JEDENATŘICÁTÉHO ROČNÍKU

SVAZEK TŘETÍ.

V PRAZE.
NÁKLadem MUSEA KRÁLOVSTVÍ ČESKÉHO.

Tiskem K. Vetterlovské knihtiskárny (A. Renn) v Praze. 1857.

ČASOPIS
MUSEA
KRÁLOVSTVÍ ČESKÉHO.

~*~ 1857. ~*~

REDAKTOR: VÁCLAV NEBESKÝ.

JEDENATŘICÁTÉHO ROČNÍKU

SWAZEK TŘETÍ.

V PRAZE.
NÁKLADEN MUSEA KRÁLOVSTVÍ ČESKÉHO.

Tiskem K. Vetterlovské knihtiskárny (A. Řenn) v Praze.

Národní slavnost Slovinců v dolině Zilské v Korutanech.

Z přátelského dopisu sděluje B. Němcová.

Slovinci v Korutanech, ač taková ze všech stran cizími národnostmi obklopeni jsou, zachovali přese všecky jich národnému vyvinování nepříznivé okolnosti až podnes, jmenovitě v dolině Zilské (Gaithal), mnohou ze svých starobylých národních slavností, mnoho krásných písní, obyčejů a zvyků, jakož i starodávní kroj národní. Ten však ryze jen u ženského pohlaví zachován. Slovinec Zilský starobylého svého kroje buď zcela zanechal, aneb jej cizím pokazil; z většího dílu jezdí každý po světě co vozka, a tuť se mnohá cizí věc s sebou domů přinese. — Přece však se od zdejších obyvatelů německých, kteří dokonce vlastního kroje nemají, a jen poloměstsky se odívají, velice liší i tím svým nemalebným krojem.

Slovinec zde nosí úzké, černé kožené nohavice s bílými švy, boty až nad kolena vysoké (jako u nás horští formani), dlouhou kazajku buď z černého manšestru neb tmavého sukna, vestu dlouhou s lesknoucími se knoflíky, límec od košile přehrnutý, a pod ním strakatý šátek okolo krku uvázaný. Klobouk nízký kulatý, s nevelkou střechou, okolo níž o slavnosti ovinuta stužka zlatem protkaná se zlatým třapcem. Pod kloboukem nosí vždy čepičku černou buď hedbávnou neb bavlněnou na způsob

nočních. Na konci je trapez strakatý, který visí do týla. Klobouk se nosí jen do kostela, jinak chodí Slovinec jen v čepici. V zimě vezme přes ten oblek bílý kožich s černým vyložením. Ač kroj ten vkusný není, přece těm vysokým, silným a štíhlým postavám pěkně sluší. — Co se kroje ženských týče, jest věru malebný, a tak obrací na sebe zvláštní pozornost všech cizinců, dolinu tu navštěvujících. Slovinčky z doliny Zilské (die Gaithalerinnen) liší se v tom ode všech ostatních. — Pokusím se, pokud možná, kroj ten popsati. — Sukně je vždy jak při práci tak i ve svátek z vlněné, s přízí smíšené a v domácnosti zhotovené látky. Je vždy jednobarevná, u žen černá, u děvčat tmavo- neb světlečervená, v mnohé záhyby složená, krátká jen po kolena, beze všech okras. — Punčochy vždy bílé, v letě stávkové bavlněné, v zimě vlněné, vždy velmi čisté. Sřevíco nízké z černé kůže. Košile je dvojitá, spodní hrubá a vrchní tenká. Vrchní je krátká, buď plátěná neb bavlněná, jde až ke krku a má široké a dlouhé rukávy, u ruky ale jsou stažené a kolem ruky je okruží. Při té košilce mají široký límec k přeložení, který v zadu do špičky jde a šátek tvoří; kolem něho je okruží. — Přes tu košilku mají kartounový květovaný živůtek s poramenicemi. Zadní díl živůtku je vysoký, přední je ale hluboce vykrojen. K živůtku tomu vezmou všední den kartounový; v neděli hedbávný strakatý šátek. Ten přeloží ve tři rohy, jako se obyčejně překládá, potom vezmou prostřední cíp, připnou ho u samého hrdla ke košilce velikým, lesknoucími se kaménky ozdobeným spínadlem, položí přes prsa, oba dva konce táhnou okolo živůtku a v zadu svážou. — Šátek ten zakrývá celá prsa. Zástěra, též tak dlouhá jako sukně, z kartounu nebo barveného plátna, řídí se dle barvy sukně. Okolo pasu nosí as na čtyry prsty široký kožený pás, na němž vyšíváné květiny a mnoho okras i z bílého pštrošího peří. — Jeden cíp od toho pasu zároveň tak vyšílý, jen něco užší, visí u pravého boku dolů až skoro ke kolenu, a na konci toho cípu je připevněn malý nožík, ozdobně vykládaný. — Největší a nejdražší ozdobou při ženských je tento pás; dle šířky a vyšívání pozná se zámožnost majitelky. — Vlasy nosí sple-

tené ve dva dolů visící vrkoče; hlava pokryta je v neděli a k slavnostem, v letě i v zimě, hřlým malým šátkem, jehož přední dva konce jen lehce do zadu se zavážou. — Podél skrání je přišita na tom šátku hustě do záhybku několikrát na sobě složená tkanina, na způsob krajek. Při práci ve všední den kryjí ženské hlavu červeným šátkem, jakž i na mnoze v Čechách viděti. V letě nenosí ženské žádných kabátků, byť počasi jakékoliv bylo; v zimě nosí dlouhé, bílé kožichy z ovčí kůže, beze všech okras, po kolena dlouhé, docela otevřené, jen u krku spiaté. — Slovincy v dolině té jsou pěkně urostlé, přfjemných tváří, a pohled na ně v tom malebném kroji je utěšený.

V tomto zde popsaném kroji viděl jsem Zilinské Slovince při slavnosti posvěcení chrámu Páně, které se druhý svátek svatodušní ve vesnici Bystřici (Feistritz) slaví, a ku kterému jsem laskavým nabídnutím p. faraře M. pozván byl. — Posvěcení chrámu Páně, u Slovinců *žegnanie*, je z národních slavností jedna, která se až podnes zvláštním způsobem slaví. Nežli začnu popisovati tu slavnost, musím ještě něco podotknouti. — U starých Slovanů ctěný strom lípa až posud i u zdejších Slovinců u veliké je vážnosti. V každé vesnici nalezneš, mimo ty co při kostelích stojí, na prostranném místě zasazenou lípu, jejíž peň, aby stromu se neškodilo, zvlášť ohražen je; okolo té ohrady bývají sedadla, a při těch lipách slavívají se každoročně ony slavnosti, a tak snad již po kolik set let, jak stáří stromů těch ukazuje. U lípy na Gorjciach se jistě po kolik set let již ty slavnosti světlí. Na takové stáří ukazuje objem pně, větve, výška i kořeny; a posud stojí bujará a neporušená, k radosti všem. — Že lípa u Slovinců vždy ve vážnosti byla, dokazuje i mnoho národních písní, v nichž se opěvuje.

Národní slavnost *žegnanie* začíná již z rána před hrubou. Všecka dospělá chasa mužská, majíc v čele svého zvoleného staršího, sejde se k tomu cíli v hospodě. — Ten den pije se jen z cínových konvic. Při víně zpívají se národní písně. V tu dobu sejdou se do hospody i všickni dospělejší chlapci, by též do spolku prvnějších přijmuti byli, neboť žádný z mladých chlapců nesmí při

tanci a jiných veselostech s druhými podílu bráti, kterýby dříve při výroční této slavnosti do spolku *dospělých* vesnických chlapců přijat nebyl. — Přijímání to děje se s jakousi vážností.

Starší ptá se jednoho každého z nováčků co žádá; načež mu tento odpoví, že chce být mezi druhé přijmut. Když není proti němu žádné námitky, přijme se do spolku, a zaplatí za přestoupenou několik mázů vína, dle možnosti. Potom mu dá starší napomnutí: aby se vždy choval jak se na pořádného chlapce sluší a patří, zvlášť ale, aby večer nikdy sám za děvčaty nechodil, nýbrž vždy ještě ve společnosti druhého chlapce. Aby, čeho se o děvčatech a o jiných vesnických chlapcích doví, jiným nevyzrazoval a jich nepomlouval. — Je zde ten obyčej, že na takové, kteří se večerního a nočního času samotni po vesnici toulají, zvlášť pozor dávají. Natrefí-li kterého, že sám a sám chodí, neujde hanbě a posměchu. Tu se ho druzí zmocní, a bývá pak za trest, že domácí pořádek přestoupil, jako kůň ke pluhu neb vozu zapřáhnul, a musí ho kus cesty táhnouti.

Když je již čas, aby se šlo na hrubou, zvedne se všechna mužská chasa a táhne s průvodem hudby do kostela. Na cestě do kostela zpívají nějakou oblíbenou národní píseň na způsob pochodu, po každé strofě hudba nápěv opakuje. — Před kostelem se celý průvod zastaví, a zazpívá se ještě několik sloh té písně. Dokud nevejde chasa do kostela, nezačnou se služby boží. Po jich skončení postaví se všechna chasa před kostelem do kruhu, a čeká až se odzvoní poledne, při čemž se modlí, načež celý ten kruh jednohlasně si zavýskne, a potom se odebere zpívaje opět do hospody. Na zpáteční cestě zpívá se *poputníca*, jedna z národních písní, též jako pochod; je to chvalozpěv na uherského krále Matiaše Korvina, který též jednou v Korutanech panoval a posud v této písní u lidí v paměti zůstal. — Začíná se takto:

Lepa je krona vogerska

Še lepší je Matijova Matiašova. *)

*) Krásná je koruna uherská

ještě krásnější je Matijova Matiašova.

Od hospody rozejde se vše k obědu, který se ale jen na krátko odbyde, by se mohlo přikročit k dalším oblíbeným zábavám. — První je jízda na koních. Vyberou se k tomu cíli nejbystřejší koně, a každý jezdec ozbrojen je silným železným prutem, na způsob kopí. — Na prostranném místě u vsi je zaražen kůl, a na něm nastrčen prázdný soudek (obyčejně sportřebované vědro), který má u prostřed větší otvor. — Jezdec v největším trysku se rozjede a snaží se, aby, když k sloupu se přiblíží, své železné kopí do otvoru toho soudku tak hodil, aby v otvoru vězeti zůstalo. Že se ten pokus jen málo kterému podaří, rozumí se samo sebou, neboť se jede kolem sloupu v největším trysku, a tím že každý těžké kopí se vši silou do nádoby metá, stává se, že dlouho celá nezůstane. Když je soudek rozbit házením, zavěsí jedna z dívek na ten samý kůl zelený věnec, a jízda počne znova tím samým způsobem. Každý se vynasnažuje, by věnec na své kopí dostal. Kterému z těch rytířských junáků náhoda přízniva, že věnec na kopí dostane, ten je po celý rok co vítěz v paměti všech krásek vesnických. Mohu říci, že jsem s velikým potěšením na ty junáky hleděl, jak se na bystrých koních s jakousi samolibostí projížděli, při čemž důkaz podali, že jsou naskrze smělí jezdcí.

Po této kratochvůli odebere se všechna dospělá mužská chasa, a za nimi staří mladí k posvátné lipě, pod kterou již byli hudebníci na vyvýšeném místě usedli. Též tam jest dřevěná kulatá podlaha k tanci přichystána. Mužská chasa předstoupí před hudebníky, všechno jiné stojí kolem podlahy, děvčata ale v jedné řadě opodál za diváky, v svátečním obleku, s očima k zemi sklopenýma. Tu zazní hudba a zahraje nářev národní písně. Je to chvalozpěv na lípu, a chlapci začnou zpívat. Podávám zde první verš:

Koj mi lipca precvetuješ,
Der mi sadja ne neseš?

Jes pa lipca precvetujan
Vsan veselan pobičan. *)

*) Proč lípečko kveteš,
Když žádného ovoce neneseš?

Já lípečka květu
Všem veselým chlapcům.

Na tuto následuje chvalozpěv na králeviče Marka, srbského hrdinu, ježž zde „knez“ jmenují. Podávám zde první slohu:

Turci pod gradam dirjajo,
Po Marki knezi barajo.

Pa Marka kneza doma ni!
Je žu na goro visoko. *)

Třetí na tuto následující píseň podávám celou pro její zvláštnost.

Barčica je spuvena,
Od kraja preč odistanjana,
Oj od kraja preč,
Oj od kraja preč,
Nazaj nikoli več.

Barka začne puovati,
Dečna začne jakati;
Oj ne joči več,
Oj ne joči več,
Ki ne pomaga nič.

Koj si pebič meni djau,
Ko sadnič si pri meni spau:

Oj ne vdajej se,
Le počaj na me,
Jes gvišno vzemam te!

Jes pa čakati ne mo;
Mam masa hudo mačeho;
Jes se vdana bou,
Se oženina bou,
Tebe zapuštiva bou.

Tam stojí sdej lipica,
Sva s moje lubco rajana;
Tačice pojo,
Rožice cvečo,
Najna lubezen v kraji bo. **)

Ještě se nepočalo tančiti. — Nežli se přikročí k prvnímu tanci, který zovou: *visoki, ali prvi raj pri Zili* (vysoký a čestný tanec v oudolí Zilském, anebo při Zile řece), zazpívají tuto píseň:

*) Doslovně:

Turci pod hradem lemoží
Ptají se po Marku knížeti.
Marka knížete doma není!
Šel na horu vysokou.

Cože si pravil mně,
Když si posledně spal u mne:
Ach nevdávej se,
Jen počkej na mne,
Jistě že si vezmu tě!

**) Loďka jest dohotovena,
Od břehu odstrčena,
Ach od břehu pryč,
Ach od břehu pryč,
Nenavráti se víc.

Já čekat nemohu,
Mám velmi zlou macechu;
Já se vdám,
Já se vdám,
Tebe zanechám.

Loď začíná plovati,
Děvče začne plakati;
Ach neplač,
Ach neplač,
To nepomůže nic.

Tam stojí nyní lípečka,
Tam jsme s mojí milou plesali
(tancovali);
Ptáčkové pějou,
Růže květou
A naší lásky je konec.

Bog daj en dober čas,
Te prvi raj začeti,
Tekaj da smo začeli,
Še nach ga neb mo neli.

Per Zili rože rastajo
Po zimě no po letě,
Tor hoče tencat je,
Naj gre k Zili pro nje.

Kdor je z Bogan, Bog je š njim
Sam Ježiš je Marijin sin.

Lepa je Bistricka ves,
K je pobčov notre glich zan ples.*)

Každoročně se tyto písně opakují a v tom samém pořádku. Po odzpívání poslední písně jde každý z chlapců pro svoji tanečnici a vstoupí s ní do kola. — K tomuto čestnému tanci nesmí mladík žádnou jinou vzít, nežli svou sestru nebo-li některou ze svých nejbližších svobodných příbuzných. Je-li čeledín, a nemá-li sestry ani příbuzné, je povinnen vzít k tanci dceru svého domácího hospodáře. V kole je všecko po páru sestaveno, ta samá píseň k čestnému tanci se opakuje. Při hudbě se tancuje, potom se ale zase sloha po sloze zpívá, při zpěvu se ale netančí, jen do kola chodí. — Tento tanec je skoro podoben naší staré polce.

Po čestném tanci je každému volno, kteroukoli z dívek k tanci vybrati si. Tance nejsou zvláštní, obyčejně valčík, štajriš a t. d., ale ta chasa tak pěkně a slušně je tančí, že se čemu diviti. — Po každém tanci odejdou děvčata z kola a postaví se opět do jedné řady na svá předešlá místa.

Je obyčej, že se při této slavnosti chlapci z okolních vesnic obaplně navštěvují. Navštíví-li tedy chasa cizí tuto taneční zábavu, oznamuje svůj příchod zdaleka již zpěvem. Ve vesnici se pak spořádají do dvou řad, a tak zpívajíce jdou k lípě, nedaleko od ní se ale všickni zastaví. Jak mile domácí chasa při-

*) Bože, dej dobrý čas
Tento první tanec začíti.
Sotva že jsme ho začali,
Nskončíme ho ještě.

U Zili rostou růže
V zimě i v letě,
Kdo chce trhat jich,
Nechť jde k Zile pro ně.

Kdo je s Bohem, Bůh je s ním,
Jediný Ježiš je Martin syn.

Krásná je Bystričká ves,
V ní jsou chlapci rovni za jeden tanec.

Nářečí Zilských Slovinců liší se poněkud od nářečí druhých korutanských i krajinských Slovinců. Písně zde uvedené jsou docela v tom nářečí, jak lid v Zilském oudolí mluví. Mnohá slova přijmuli od blízkých Vlachů i Němců n. pť. *barka* (lod), *masa* (mnoho), *grišno* (ge-wiss) a jiné.

chod cizích hostů zpozoruje, dá se, byť i nebyla právě tancovala, rychle do tance, by tím svou veselost na jevo dali. — Přichozí čekají, až se tanec skončí, potom vyjdou do kola před hudebníky, a zazpívají píseň k čestnému tanci. Mezi tím časem jde jeden z nově do spolku přijmutých mladíků, by pro hosti k čestnému tanci tanečnice objednal, potom se vrátí a oznámí hostům, pro kterou si který má jíti. — To jest také jedna z jeho povinností pro první rok. — Při tomto tanci žádný jiný netancuje než hosté. Této cti jsou všickni cizí mladíci účastni; po prvním tanci tancují vespolek ve vši svornosti a pořádku, a není příkladu, že by se kdy při této taneční zábavě výhrznost jaká byla stala.

Nad pořádkem bdí vždy starší vesnických chlapců. Jak se počne smrákati, je po tanci, každý odebere se domů, by si domácí práci při dobytku odbyl. Večer se netančí, neboť není způsob, aby děvčata večer z domů vycházela, to rodiče nedovolí. Ale druhý den ráno, jak si chasa domácí práci odbyde, sejde se opět u lípy a tančí až je čas jíti do kostela na smuteční mši za zemřelé osadníky. Po mši jde se opět k taneční zábavě, ale na té již mladý lid podílu neběře, ta je pro ženaté hospodáře. Jak první den starší obyvatelstvo při zábavě mládeže jen divákem bylo, tak to druhý den je naopak. Ženatí ale mají větší svobodu, ti zůstávají při tanci i do půl noci. Půlnoc je ale znamení, že je všecka zábava skončena. Jak mile dvanáctá odbije, shromáždí se mladíci, zazpívají společně několik písní a zalejou oblíbenou lípu vínem, z vděčnosti, že jim tohoto roku popřáno bylo pod ní se veselit, a s přáním, by se i budoucího roku v celé své živosti rozvila a neporušena zůstala. Tímto je vše ukončeno. Slavnost ta opakuje se každoročně jedním a tím samým způsobem po dlouhé již věky.

Ještě se musím zmíniti o zvláštním způsobu, který v oudoli Zilském u Slovinců panuje při zasňování se. Když se chce mladík oženiti, přistrojí se do svátečního šatu, jde do domu děvčete, které si byl oblíbil, projeví rodičům svoji žádost, a zase odejde. Ti sdělí to dceři, a jsou-li rodiče i dcera srozumění,

přichystá si děvče pěknou kytici. Druhý den, když vše již na odpočinutí je, vezme děvče kytici, jde v průvodu vyvolené svobodné družky do domu svého námluvčího a tam mu kytici podá, na znamení, že je s jeho nabídnutím srozuměna. Od té chvíle je nevěstou jeho. Neobdrží-li námluvník kytici, je tolik, jako že je odmrštěn.

Při této příležitosti musím vám projevit, že chvalně známý pracovník na poli literatury slovinské Matjo Majer, farář na Gorjach, chová v rukopise valnou sbírku slovinských národních písní, posud neznámých, kterou ještě doplniti, a svým časem spolu s popisem všech zdejších národních slavností, zvyků a obyčejů tiskem uveřejniti zamýšlí. — Tím by se obohatila nejen skrovná posud literatura slovinská, ale zvláštní ráz a mluva těch písní staly by se pramenem badání rozličného. Zajisté zavděčí se pan Majer svou prací celému Slovanstvu, anť k obávání je, že by časem poklad na zmar přijíti mohl.

O někdejší zřízení a způsobu řemesla zlatnického v Čechách.

Vypisuje Antonín Rybička.

V dějinách umění obrazných v Čechách zajímá řemeslo zlatnické ne posledního místa, a pročež nebude snad čtenářům časopisu toho nevhod, když tuto, co pomůcku k historii umění jmenovaných, podáme některé zprávy o jeho někdejší způsobu a pořádkách.

Vnitřní zřízení řemesla zlatnického v Čechách a na Moravě vyvinulo se v běhu 13. a 14. století — jak to i u jiných řemesel ve vlasti naší se dalo — tím způsobem, kterým tehdejší řemesla a živnosti vůbec v říši německé a krajinách sousedních se uspořádaly a napotom spravovaly, totiž v duchu a způsobu cechovním; a pročež zavíralo v sobě i tehdejší zřízení řemesla zlatnického všeliké dobré i zlé, kterým středověká zřízení cechovní vůbec, zakládající se vždy na privilegium a monopol jisté třídy živnostnické, pověstnými se stala.

Jakož se vůbec obyvatelé měst českých v 13. a 14. století při spravování záležitostí svých a tudíž i při pořádání řemesel a živností vlastní autonomií řídili, usnesli se i mistři řemesla zlatnického již během 13. století na zvláštních *artikulích* čili *pořádkách*, ježto se vztahovaly dílem k vlastnostem a způsobem, kterých se na tom vyhledávalo, kdo chtěl přijat býti za mistra zlatnického; dílem k prostředkům, jimiž se udržoval dobrý řád a kázeň mezi osobami k řemeslu tomu náležejícími; dílem také k policii cechovní a zvláště k tomu, aby díla zlatnická, co se zrna a váhy týče, dobrá byla.

Že zlatníci v Čechách a jmenovitě v Praze obývající již v druhé polovině 13. století *jistý pořádek* a společnost mezi sebou měli, vychází patrně z toho, že *král Otakar II.* jim odevzdal *prábu* čili *zkoušení stříbra a zlata* mincovního, tak aby čtyři mistři z nich k tomu svolení vykonávali je v šmitně čili slévárně k tomu zřízené za plat od mincmistrů vysazený společně s přísežnými Staroměstskými; jakož i tuto připomenouti sluší, že mezi řemeslníky

Pražskými, o nichž se z r. 1235—1348 zachovaly listinné zprávy, přicházejí též zlatníci (aurifabri), a jakožto díla jejich jmenují se *zlaté a stříbrné konvice a číše, skvostné pasy, klénoty rozličného způsobu* a t. p. ¹⁾.

Řemeslo zlatnické, srovnávajíc se sice u vnitřním svým způsobu s jinými řemesly, vyniklo však brzo, a to dílem již dle zvláštní povahy své, dílem i za jinými příčinami, nad ostatní živnosti měšťanské ve vlasti naší. Pomohlo k tomu nejprve to, že *doly české* v druhé polovici 13. století na *Horách Kutných* a *Jilovém* přehojných, skorem k více nepodobných užitků na zlatě a stříbre vydávaly, za kteroužto příčinou na dvoře krále *Otakara II.* a syna jeho *Václava II.* až pod tu dobu neslýchané bohatství a nádhera panovaly.

Za králů těchto vynikal dvůr český bohatstvím a okázalostí nade dvory všech sousedních panovníkův, ano i císaře samého; neačíslní dvořané a komonstva královská třeptili se zlatem, stříbrem a drahým kamením; na stole královském byly ozdoby a nádoby z ryzího zlata a stříbra řemeslně zhotovené, a to pro každou krmi zvláště, ačkoliv se jich prý přinášelo bez počtu ²⁾. V nádhře této následovala dvůr královský brzo také šlechta česká, a bohaté nadané kláštery a kapitoly užívaly důchodů svých i k tomu, aby chrámy jejich byly ozdobeny a třeptily se pracemi řemeslnými od zlata, stříbra a drahého kamení.

Že ale i všeliká díla zlatnická a klenotnická, jichž užíváno ve vlasti naší, skutečně pocházela od mistrů domácích, tomu lze vyrozuměti z toho že — jakož jsme nahoře pověděli — již za *Otakara II.* stával pořádek zlatnický v Praze, a díla mistrů tamních jmenují a vychvalují se jakožto řemeslně zhotovená, pročez nebylo potřebí hledati a kupovati prací zlatnických od mistrů zahraničných. Že ale díla českých tehdejších zlatníků všim právem pokládati musíme za řemeslná a ozdobná, to ukazují práce, které z doby té se zachovaly, k. p. vypsaná v 2. sv. *Památek lonských berla abatýší svatojiřských* r. 1303 zhotovená, pak některé *monstrance* z časů těch pocházející.

V druhé polovici 14. století zdokonalilo a pozdvihlo se řemeslo zlatnické v Čechách ještě výše, a to zvláště přičiněním umění a nádhery milovného otce vlasti české, *císaře Karla IV.* Svědčí o tom — ať o jiných z doby té až dosavad se zachovalých památkách umění zlatnického pomlčíme — *koruna svatováclavská* a ostatní české klénoty korunovační, od mistrů českých r. 1347 zhotovené.

Jakož pak císař Karel IV. všeliká umění miloval a je ve vlasti naší rozšiřoval a zveleboval, byl nic však méně *řemeslu zlatnickému* zvláště nakloněn, držel ruku ochrannou nad jeho pořádky i právy, a všelijak je rozhojňoval ³⁾. Tak nařídil mezi jiným r. 1354, aby řemeslo zlatnické o řadě řemesel *Pražských* zůstávalo *třetí* ⁴⁾, aby při veřejných slavnostech a prů-

¹⁾ Tomkáv Dějepis Prahy, str. 329, 330, 334.

²⁾ Cont. Cosmae 428 et seq. Chron. Francisci 34.

³⁾ Paprocký o stavu městském 28 a Pelclova kronika česká III. 448.

⁴⁾ První mezi řemesly *Pražskými* bylo tehdež řemeslo *řeznické*, druhé pak *sladovnické*, jímžto přednost ta propůjčena byla pro služby při vypuzení Korutanů z Prahy králi Janovi činěné.

vodech šlo s malíři, zlatotepci, kuprejtěři *) a štítaři pod jednou korouhvi barvy modré, na níž by se na jedné straně spatřoval znak zlatnický, totiž kalich, zlaté koflíky a řetězy, na druhé pak znamení jmenovaného řemesla malířského, totiž v bílém štítu tři menší štíty červené.

Jiný a to nevšední důkaz své milosti a dobroty řemeslu zlatnickému dal císař Karel IV. tím, že r. 1378 daroval Pražskému pořádku zlatnickému mnohé klenoty a svátosti sv. Eligia, patrona řemesla toho, a jiných svatých a světců; že vystavěl kapli ke cti svatého toho na Starém městě na Ostrově, t. j. v té části města, kde nyní stojí kolej Klementinská na straně do Plataněské ulice, a daroval kapli tu i s domkem při ní vystavěným témuž pořádku, a nad to přidal k ní vesnici Zlatník, aby cechmistrů z důchodů odtud vycházejících kapli tu v dobrém stavu zachovávali *); při tom nařídil též, aby se tam každého roku v den památný sv. Eligia (dne 25. června) slavně služby boží konaly, a klenoty a svátosti zlatníkům darované ku všeobecné počtě veřejně vystavovaly.

Boutky husitské, jakož vůbec všelikému vyvinování umění a živnosti záhubné, byly i řemeslu zlatnickému na velikou ujmu, tak že ono teprv po skončení krvavé války této bitvou Lipanskou a uvedení na to opět pořádku v zemi české poněkud se zase zotavilo a pozdvihlo.

Cech zlatnický v městech Pražských pozůstávající pokládán byl tehdáž za první, ovšem i za jediný v celé zemi pořádně vysazený, dle jehož arti-

*) Kuprejtěři nazývali se umělci, kteří pracovali v alabastru.

*) Sv. Eligius byl biskupem Noviomenským (Noyon) ve Francii za času císaře Heraklia, a řemesla zlatnického výborně znalý, jehož památka se slavila druhdy dne 25. června, nyní dne 3. července. Klenoty a svátosti, které císař Karel IV. r. 1378 dne 25. června zlatníkům Pražským daroval, byly tyto: a) *Infula* sv. Eligia, kterouž císař darem obdržel od Karla V., krále francouzského, a mistrů jmenovaných dobře zlatem a stříbrem ji ozdobivše, dolo na kraji tímto nápisem opatřili: *Anno Dni MCCCCLXXVIII Infula S. Eligii apportata est per Serenissimum principem atque Dnum Dnum Karolum quartum romanorum Imperatorem semper augustum et Boemiae regem donata ei a Dno Karolo rege Franciae, quae nobis aurifabris pragensibus per ipsum Dnum arum Imperatorem data est et donata ex gratia.* — b) *Kalich* měděný, pozlacený, jež prý zhotovil sám sv. Eligius. — c) *Prsten* s křištěm, jež nosil svatý ten na prstě, a d) *truhlička* s ostatky svatých, mezi nimiž byla také $\frac{1}{4}$ coule dlouhá a $\frac{1}{4}$ coule široká částka z kříže Kristova. Klenoty a svátosti tyto vystavovaly se napotom každého roku v den památný sv. Eligia v kapli jmenované ku všeobecné počtě, a jak Hájek a Paprocký tvrdí, bývala infule výše popsaná téhož dne mistrům zlatníkům i jiným lidem, kteří sobě toho žádali, na hlavu postavována, jakožto prostředek proti bolení hlavy. — V držení vesnice Zlatníku zůstal cech zlatnický až do války husitské, načež se uvázala obec staroměstská v zboží toto, jež pak r. 1556 postoupila králi Ferdinandovi I., který ves tu daroval ke kostelu sv. Jiljí na Starém městě. (Viz zprávy o kapli a vesnici této v *Schallerově* topografii města Prahy, díl 3. str. 144 a v *Schallerově* a *Sommrově* topografii kraje Kouřimského na str. 185 a 156 obzražené, a čerpané z *Hammerschmidova* spisu *Prodromus a Schmidlova* Hist. Soc. Jesu S. 2.)

kuřů zlatníci všech ostatních měst královských, panských i duchovních se řádili a spravovali měli, tak že i zlatníci na Horách Kutnách, ačkoliv se byli již záhy v jistý pořádek spojili a artikule své od tamních šepmistrů schválené měli a jimi se spravovali, předce ve věcech důležitějších k cechmistrům Pražským a jich pořádku zření své mivali.

Pořádky a pravidla, jimiž se řemeslo zlatnické v 15. a 16. století spravovalo, pomějeje vše, v čemž se s jinými řemesly v přičině přijímání do učení, vydržení let tovaryšských, udělování práva mistrovského a udržování kázně cechovní srovnávalo, byly v podstatě asi tyto :

Kdo se chtěl řemeslu zlatnickému učiti, musel se na 5 a nejméně na 4 léta za učedníka zjednat; kdo byl smluven a zjedнан na 5 let, ten žádných peněz od učení mistru svému platiti nebyl povinen; kdo se ale učil toliko 4 léta, ten dáti musel za vyučení mistru svému 6 kop grošů českých.

Kdo chtěl mistrem býti, musel řemeslo ukázati těmito kusy mistrovskými na schválení mistrů starších zhotovenými, totiž udělati *prsten*, a do něho zasaditi jak náleží kámen jeden; zadruhé udělati *kalich s patenou*, a konečně zhotoviti *pečeť* a na ni vyrýti štít a helm.

V přičině policie cechovní, již tehdyž vykonávali starší cechovní, nařizeno bylo toto : Žádný mistr zlatnický aby neměl *šmitny čili dílny pokoutní a stejné buď* ve svém nebo cizím domě, k tomu také, aby v jedné šmitně dva zlatníci společně nedělali. — Každý zlatník v království českém, buď v městech Pražských nebo venkovských, aby dělal *stříbro dobré 14lotové*, a to jak kované tak i odlívané; kdoby se proti tomu přecínil, tomu aby dílo nehodné bylo pobraho a ztlučeno; dočínal-li by se něčeho takového podruhé, aby povinen byl mimo to také zaplatiti kopu grošů českých pokuty do pořádku cechovního, a byl-li by konečně v takové falši postižen potřetíkrát, aby řemesla svého byl zhavou. Věcliké dílo stříbrné, které by *půl křtiny a výše* vážilo, aby mistr předkem od starších na průbu dal ohledati, a najde-li se na váze a stříbro dobré, aby bylo pak poznamenáno známkou toho města, kde se zlatník zdržuje, a pak jeho vlastním znamením. *Skla a citrinu* do zlata aby žádný zlatník jináče nesázel, nežli na aksamit, a vosku pod kámen s křídou nebo něčím těžkým aby nedával; drobných věcí mosazných, též prstenů i řetězů takových aby žádný mistr nepozlacoval, ponevadž se skrze to nemalé klamání lidu děje; toliko rystuňkové mosazní na koně se mohli pozlacovati, když jich někdo potřeboval. Stará díla od stříbra bílého a pozlaceného aby byla prodávána bez *vyprejtování* *) a díla takového, které by znamení nemělo, aby žádný mistr nepředělával ani nevyčišťoval. Starší pořádku zlatnického, kdyby jim kdo o ztrátě klenotů nebo kamení drahého časně oznámil, aby povinni byli jiným mistrům o tom i hned dáti věděti, a kdyby pak k některému mistru takový klenot ztracený neb ukradený přinešen byl, ten aby hned tomu, kdo jej ztratil, oznámil a ho nekupoval, alebrž zadržel, aby lidé k svému bez úplatku přijíti mohli; který

*) *Vyprejtování*, t. j. bez vypalování a oddělování stříbra nebo zlata od přidaných kovů lehčích.

mistr by se pak dle toho nezachoval, aby takový klenot beze všeho úplatku povinen byl navrátiti, a aby nad to i vězením trestán byl. Konečně bylo nařízeno, aby mistři zlatníci v Praze zůstávající i čeládka jich v den památní sv. Eligia biskupa, patrona pořádku zlatnického, v chrámě ku poctě jeho v Starém městě Pražském vystaveném, k službě Boží se scházeli a svátek ten slavit povinni byli, a to pod pokutou dvou liber vosku, kterýž obrácen býti má ke cti a chvále Boží do jmenovaného kostela.

Chtěl-li kdo tehdáž přijat býti za mistra do pořádku zlatnického na *Horách Kutnách*, musel zvláště také se zavázati, že chce s ostatními mistry všechna pavování, dobrá i zlá, t. j. náklady na dělání hor tamních, trpěti. Mimo to nesměl žádný tamní mistr zlatnický přepalováním henštánů (*Ernstufen*) se zanášeti, a to pod propadením hrdla i statku svého.

R. 1547, když král Ferdinand I. za příčinou bouří tehdejších všem řemeslům v městech Pražských a královských privilegie a pořádky vyzdvihnul, zrušeny byly i *výsady a celý pořádek cechu zlatnického* v Praze a v Čechách vůbec. Po několika však letech k snažným a častým prosbám mistrů zlatnických a k přimluvám za ně od osob z stavů vyšších činčným, obnovil, potvrdil a znovu vysadil král Ferdinand I. majestátem na hradě Pražském ve čtvrtek po povýšení sv. Kříže r. 1562 pořádky a artikule od cechmistrů a mistrů řemesla zlatnického podané, aby se jimi všickni mistři řemesla toho i čeládka jich v městech Pražských a venkovských řídili, kteréžto pořádky a artikule v podstatě se srovnávaly s tím, co jsme výše o zřízení a pořádku řemesla zlatnického pověděli.

Nedlouho po tomto obnovení a znovu vysazení řemesla zlatnického zkvětlo a pozdvihlo se opět velice, a počet umělců a mistrů, v zlatě, stříbre a drahých kameních pracujících, v Praze, na *Horách Kutnách* a jiných městech venkovských rozmohl se nad míru. Příčiny k tomu zavadaly ovšem dílem nádhery a okázalost v Čechách i na Moravě tehdáž panující, a to nejen u osob stavů vyšších, alebrž i nižších, ježto nejen páni a rytíři, anobrž i osoby stavu městského a dědinníci užívali tehdáž kováč, koflíků i mis stříbrných, a manželky jejich nosily prstenů, náušnic, náramků a jiných ozdob od zlata a drahého kamení na sobě tolik a v takovém způsobu, jak toho před tím ani u paní stavů vyšších nebylo vidáno.

A však počet zlatníků a klenotníků vyrostl tehdáž zvláště také za tou příčinou, že arcikníže Ferdinand, který se jakožto místodržící dělal čas v Čechách zdržoval, zvláště ale později císař Rudolf II. byli milovníci věcí ze zlata a stříbra dělaných a kamenů řezaných, pročež mnoho umělců, jenž věci takové dělali, z Němec, Vlach a Nizozemska ke dvoru svému do Prahy povolávali, kdež vedle domácích mistrů a umělců pod jmenem *dvorských a komorních zlatníků, klenotníků* atd. pro klenotní komoru císařovu pracovali. ^{*)}

^{*)} Mezi dvorními a komorními zlatníky a řezbáři kamenů, ježto se tehdáž v Praze zdržovali, vynikali zvláště *Kašpar Lohmann* a *Matouš Krätisch*, oba řezbáři kamenů z nichž onen r. 1595 dne 12. listopadu, tento ale r. 1612 dne 28. září do stavu šlechtického povýšen byl; *Jan Müller*, zlatník, jemuž r. 1596 dne 24. byl polepšen erb, pak *Diviš*, *Jarolím*,

Avšak císař Rudolf II. ctil a podporoval nejen zlatníky cizí, alebrž přál i domácímu řemeslu zlatnickému, držev ruku ochrannou nad jeho výsadami a pořádky, a učinil mu rozličné milosti nové. Potvrdil totiž k snažné žádosti cechmistrů řemesla zlatnického na Horách Kutných majestátem na hradě Pražském na den sv. Havla r. 1584 daným pořádky cechu toho, jimiž se od starodávna spravovali, vysadiv a uznáv takto i pořádek řemesla zlatnického na Horách Kutných za řádný a samostatný, a propůjčil cechmistrům jeho i *zlatářské pečeti*, aby jí potřeby své cechovní *voskem zeleným* pečeti mohli; totiž: pečet okrouhlou v způsobu gróše, na níž se spatřuje obraz sv. Blažeje biskupa k pravé straně obráceného a v pravé ruce kalich, v levé pak kladiwo držícího, pod ním ale lev, mezi jehož nohami při tlapách jest šůtek, v němž jest viděti prstýnek s kaménkem zašpičatělým, vysedlým, tímž kaménkem vzhůru obrácený.

A však i Pražským zlatníkům učinil císař Rudolf II. rozličné milosti. Pověděli jsme totiž výše, že daroval císař Karel IV. pořádku zlatnickému

Alexander, Oktavian, Jan Ambrož a Kašpar, strýcové a bratři *Missironové*, rodem z Milána, jenž řemeslně v zlatě pracovali a kameny řezali, a pročež r. 1608 dne 2. září do stavu šlechtického sv. římské říše povýšeni byli. Mezi nimi vynikali zvláště *Dieřř Missiron*, jenž byl již okolo r. 1590 v Praze a napotom i vrchním dozorcem císařské komory klenotní na hradě Pražském, a *Jerolím Missiron*, od něhož pochází článe křesťalová zvýší dvou loket a v ceně 20.000 tolarů říšských, v císařské klenotnici ve Vídni se nacházející. Potomkové jich kvetli dlouhá léta, i byli v držení statků v Čechách, z nichž *Norbert Adolf* a *Jan August*, pak *Václav Dieřř*, *Missironové z Lisouu*, vnuci výše jmenovaného *Dieřře Missirona*, onino roku 1674, tento ale r. 1700 povýšeni byli do stavu rytířského starožitných rodů českých (*alter Ritterstand*), nikoli však do stavu panského, jak *Diabač* v svém „*Künstlerlexikon*“ přivádí. — Zvláště ale musíme tuto jmenovati tehdejší v Praze žijícího klenotníka a pověstného řezbáře kamene *Davidu z Brysle* (*Brusse*), v Bruselu ve Flandřích rodilého, pak syna jeho *Jošta*. Onen vyslán býval zhusta od císaře Rudolfa II. do Němec, Francouz, Vlach a Nizozemska, aby tam pro něho kupoval perly, diamanty a jiné drahé kamení, kteréžto cesty několikráte šťastně a k velikému zalíbení císařovu vykonal, až konečně jedenkrátě vraceje se z Vlach a maje u sebe jeden diamant převeliký pro císaře Rudolfa II. koupený, nedaleko města Říma od baudití nebolížto loupežníků byl přepaden, zabít a oloupen. Po smrti *Davidu z Brysle* kupoval a řezal syn jeho *Jošt* kamení drahé pro císaře Rudolfa II., a to v takové míře, že po smrti císařově měl pohledávati za komorou jeho 7137 zlat. rýnsk. a 20 kr. Ku prosbě a žádosti jeho uznal císař *Matiaš* listem z komory české dne 4. července r. 1617 vydaným dluh ten za spravedlivý a přislíbil, že má suma ta vyplacena býti *Joštovi* nebo dědicům a budoucím jeho z všelikých odúmrtí, pokut a kontrabantův, kteréžby na komoru král. v Čechách a zemích k nim přivtělených připadly. I císařům *Matiašovi* i *Ferdinandovi* II. aloužil *Jošt* z *Brysle* prodáváním a děláním klenotů a řezáním kamení drahého, a povýšen byl za své věrné služby třem císařům činěné majestátem dne 30. června r. 1627 vydaným do stavu šlechtického, aby se psal z *Brysle* a užíval erbu šlechtického a práden byl všelikých úřadů a povinností městských. Zemřel r. 1635 a pochován v chodbě kláštera sv. Tomáše na Malé Straně, kdež se spatřuje ještě náhrobek jeho s tímto nápisem: 1635 *Jobst de Brusse de nobili stirpe trium Imperatorum gemarius, gente Flander*,

kapli sv. Eligia s příležičím domkem na Starém městě Pražském na „Ostrově“ vystavěnou. Když se byli v druhé polovici 16. století Jesuité do Prahy přistěhovali, a tam na blízku kaple té kostel i kollej stavěti začali, skoupivše i darem obdrževše stávající v čtvrti té domy a městiště, postoupili starší a mistři cechu zlatnického *k žádosti rektora a kolleje jesuitské k pohodlí jich, zlatník ale žádný, kteříby se tam učili*, domek i kapli výše jmenovanou dobrovolně kněžím Jesuitům. A však vykládali jim někteří tuto volnost k zlému, vytýkajíce jim, že *se nenadělají patrona svého osada*, i jinak ještě jim na cti utrhovali. Žádali tedy cechmistr zlatnický císaře Rudolfa II. za to, aby tuto jich volnost kněžím Jesuitům prokázanou nejen milostivě schváliti, ale je také pod svou ochranu vzíti račil. K žádosti této opatřil císař listem svým na hradě Pražském ve čtvrtek po sv. Janě r. 1592 daným cechmistru i celý pořádek zlatnický proti takovému utrhačům v ten způsob, že nařídil, aby každý, kdožby jim tuto jejich volnost a ochotnost z lehkomyšlnosti a všeletčnosti vytýkal, nebo je v tom pomlouval, podle uznání buď vězením nebo pokutou peněžitou potrestán byl.

A však i jiným ještě způsobem držel císař Rudolf II. ruku ochrannou nad pořádkem zlatníků Pražských a hleděl k jeho zvelobnění. Bylo totiž tehdy mezi osobami, které se v Praze i na venku zlatnictvím a klenotnictvím zanášely, mnoho *štolířů* *) neboli mistrů nepořádných a tovaryšů, kteří, neplatíce žádných sbírek neboli kontribucí ze živnosti své, mistrům pořádným byli v živnosti jich na ujmu, a též všelijaký podvod i faleš v díle svém provozovali a lidem tím škodili. K žádosti cechmistrů řemesla zlatnického vydal císař Rudolf II. listem svým, ve čtvrtek po sv. Janu Kr. r. 1596 vydaným, přísné mandáty proti všem štolířům a nepořádným a pokoutním zlatníkům, a nařídil podkomořímu měst královských a hejtmanu hradu Pražského p. Humprechtovi Černínovi z Chudenic i rychtářům měst Pražských i venkovských, aby takové štolíře, kde by je koliv zastihli, ihned vyzdvihli, uvěznili a dříve z vazby nepropouštěli, lečby připověděli, že toliko u mistrů pořádných za mzdu náležitou dělati budou.

Válkou třicetiletou, jížto země česká téměř na ruby byla obrácena, klesly všeliké živnosti a řemesla, a mezi nimi i zlatnické nejen v městech Pražských, alebrž i venku, dílem vystěhováním se mnohých zlatníků a klenotníků ze země pro náboženství, dílem jinými neřestmi válečnými. Zotavilot se ovšem řemeslo zlatnické v druhé polovici století 17. a vzkvétalo opět, avšak další jeho vyličení nenáleží více do vypsání přítomného.

*) Štolíř, Gewerbsstörer, Pfuscher.

Fysiologie snu.

Sepsal prof. Dr. Jan Parkyné.

Ze bdění převádějí do spaní, a ze spaní do bdění dva prostřední stavy duševní polospaní neb dřimoty, jichžto bychom první dřimotou uspávací, druhý probuzovací jmenovati mohli. Podíl bdění v obojím označuje *sen*. Sen jest přelud bdícího života. Všecky formy sebevědomí, kterýchž ve bdění stává, ve snu se opakují. Sen se rozeznává od bdění pouze tím, že toliko v oboru úsobném svůj základ má a spojitost s předměty zdánlivá jest. Krom toho, jsa plodem duše spící, sen vždy toliko mimovolně se děje. Bdící duše ovšem také může se snivými obrazy se obírat, avšak tyto obyčejně po vůli a s více méně jasným sebevědomím utvořuje, mohouc se z nich dle libosti vybaviti.

Za podstatnou povahu snu sluší považovati illusi, kteroužto domnělé předměty za skutečné věci, jakékoliv úsobné, zdávající se stavy za skutečně zažitě udalosti míváme. Jakmile poznáme illusi svého snu, již se i probudíme. Illusi však mívá rozličné stupně. Čím více se naproti objektivnímu tvoření úsobnost naše vyvíjí, tím větší bývá illusi, kteráž se až k hallucinací (přeludnosti) povznést může, jelikož se pobídnutými vidíme, vykonávati ve snění činy předmětům přiměřené, ježto buď v úsobném oboru snění zůstávají, anebo náměsíčným mluvením a jednáním z něho vykročují. Pakli ale protiva předmět

nosti s úsobností méně silně vyniká, bývá také illusi snivých obrazův slabší, i přibližuje se ke snění bdícímu. O snu, jakožto snu, dovidáme se vlastně teprva po probuzení, anot v upamatování představy snů s představami bdění porovnáváme, oněm oklamnou zdánlivost, a těm toliko objektivnou pravdu přisuzujeme. Předc ale jsou neřídcké případnosti, kdežto ze snu jednoho do jiného se probouzujeme, ve kterémžto, jakožto poměrném bdění stejné porovnávání vykonáváme, až teprva potom, když jsme úplně procitli, svůj úsudek o obou snech poopravit umíme. Jest ale těžko sny pozorovati, proto že upomenutí na ně obyčejně velmi slabé bývá. Obyčejně pochycujeme jen nejposlednější obrazy snův, kteréž nás právě před probuzením bavily. Všecko ostatní v temném tušení se rozplývá, i snažíme se marně bleskem upomínky je osvětlovati. Některé sny bývají tak živé a jaré, že dojmy jejich také po zbuzení po nějaký čas v představě utkati můžeme; jiné zase při prvním procitnutí velmi živě se namanují, i zkoušíme, kterak bychom je utvrdili a jiným vypravovati mohli; sotva že jsme ale myšlenky své jinam obrátili, již jsou ty tam, nemohouce žádným úsilím nazpět vzaty býti. V mladších létech pokušel jsem se asi po týden, ranní své sny, pokud mně na paměti tanuly, ve zvláště k tomu ustanovené knížce zapisovati. Měl jsem přitom ten účel, abych pozornost upomínky ke snům ve vyšším stupni zotřil, a tak hranice jejich úvnitřnosti stálým cvičením rozšířil. Nepozoroval jsem ale velikých pokroků, pročez jsem věc tu brzy mimo pustil. Navzdor tomu ale mám za to, že vždy opět na tuto cestu se navrátiti nutno bude, má-li exaktní psychologická empirie výtěžky se obohaceti. Dle přístupnosti snův pro pozorování rozeznáváme sny v dřímotě a ve spaní. Protože jest dřímota poloviční spaní, jest tu i možnost, pozornost svou ke snům svým obracet a v paměti je utvrzovati svobodným probuzením se z dřímoty. To obzvláště platí o dřímání ve dne, ježto mezi dvěma dobami bdění visíc se drží; dále o dřímotě ranní, ježto k probuzení se směřuje; nejméně však o dřímání před úplným usnutím, kteréž v urychlovaném běhu do nesvědomosti se ponořuje.

Sny hlubokého spaní zvidáme buď toliko náhlým probuzením z vnější příčiny, aneb, že nás sám sen k procitnutí pudí, aneb že sami se z něho vyrveme. Toto se mi nejednou přihodilo, že jsem se z nepříjemností snu tím vybavil, an jsem je za sen pojal.

Při svých rozjímáních o snech musím předpokládati, že má každý čtenář o snech tolik vlastních zkušeností, aby k našim všeobecným podotčením dostatečných dokladův u sebe najíti mohl. Nejprve se pokusíme o rozstředění snů, při čemž možná rozličných dělidel použití, nejprve subjektivního, psychologického, pak objektivního co do předmětův naší lidské činnosti vůbec, ježto nám i ve snu stejná zůstává. Potom lze sny rozbíratí dle vyššího neb nižšího stupně jejich vyvinutosti, dle jejich semiologické ceny atd. Při rozdělení psychologickém namítá se rozeznávání snů dle rozličných schopností duševních.

Nejdříve rozeznáváme sny podle rozmanitých oborů smyslnosti; později pojednáme o snech, k vyšším silám duše se vztahujících. Nejmnožší sny náležejí zajisté zraku a sluchu. Hmat a jím sprostředkované zvidání o pohybech našeho těla taktéž mnohé sny vyvozují. Velmi často zobrazují se rozmanité pocity tělesné v představách senných. Řidčejší jsou sny smyslův chuti a čichu. Sny smyslné jsou buď osamotnělé buď kombinované, a to ve společné představy splynulé, aneb beze vší srovnalosti. Samotné sny zrakové činí obyčejně protivu se sny sluchovými, anof se vespolek vylučují.

Při rheumatických affekcích nervů vnějšího hlavy pokrytí bylo mi za usnutí častěji pozorovati, že se tu sny sluchové toliko dostavovaly, aniž jsem sny zrakové, jindy tak obecné, pozorovati mohl. Jestliže oboje v stejnou dobu povstávaly, bylo pozorovati, že představy zrakové řadu pro sebe činily, ježto a představami sluchovými nijak se nestýkala, jelikož slyšená slova, hlasy, šusty a zvuky s obrazy před zrakem se kmitajícími nikterak nesoehlasily. Jenom v lehké dřímotě lze toto postřehnouti, kdež napolobdělou pozornost mezi těmato obory možná střídati. V dokonalých snech teprva jsou názory sluchu i zraku a jiné smyslné dojmy v témže předmětu sjednocené. Vidíme-li n. př.

osobu mluvící, jede-li hrčící vůz okolo nás, blesk se sykotem a hřměním oblohou se kmitne, nosíme-li s namáháním břemeno, aneb-li jinou práci konáme, píšeme, na hudebních nástrojích hraje, ku květinám voníme, chutného neb protivně chutnajícího ovoce okousíme a p., tedy jsou představy tyto kombinované, kdežto totiž jedna podstata rozdílné vlastnosti v sobě zahrnuje. Představy zraku se týkající bývají ve snu častěji tak působné barvitosti a podoby, jakož ve bdění sotva kdy se namítají. Často se mi ve snu zjevily na nebi meteory, ježto já s největším obdivením pozoruje unešen jsem byl radostí, že jsem takových ukazův byl svědkem a napřed již jsem se těšil, že o tom jiným budu moci vypravovat, pokud mne nemilé probuzení z klamu nevytrhlo. Vidění a přehudy na větším díle zrakem se stávají i mohou živosti dosíci, že i po procitnutí před smyslem se vznášejí, částku vidomých, skutečných předmětů zakrývajíce, až pak dříve či později blédnouce zmizí, někdy by opět periodicky vystoupily na jevo. Ve snu odkryté krajiny převyšovaly často velikostí neb líbezností všecko dříve při bdících smyslech spatřené. O krásných, andělských postavách umění všickni snitelé vypravovali, zvláště však náboženští blouznivci o snech takéhoto způsobu zprávy dali. Rozpoložení duševní v takovýchto přízracích jest úžas a obdivování.

Pocit podivení, rozkoše jest pravý pramen skvostnosti a krásy, jež tyto sny osloňují. Naproti tomu jsou všelijaké pocity nelibosti, ježto barvy obrazův kalí a toliko ošklivým postavám původ dávají. Sny zrakové vyvozují jasné světlo denní, neobvyklé světlo noční, zrání procitnutí při ranním světle s očima polootevřenými.

Vnitřní smysl sluchu účinkuje ve snu trojím způsobem, slovy, zvuky a šusty. Doslýcháme hlasů a slov, dilem bezsmyslých a nesouvislých, dilem urvané věty, o sobě sice rozumné, ale s předcházejícími a po nich následujícími nespojené. Jindy ale má řeč slyšená nějaký smysl, přivodíc naše síly rozumné k činnostem. Obvykle slyšíme mluvit v nejběžnější nám řeči mateřské neb kulturní, někdy též slova cizího, ostatně známého

jazyka, jemužto se právě učíme, neb s nímž se obíráme člením, aneb ježto dle starších upomínek k nám doznívají. Zřídka dávají se naskrze smyslu prázdná, cizí slova neznámé nám řeči slyšeti; což v blábolení asi častěji se přiházívá, vycházejíc šíleným hleptem na jevo. Příklady neznámých jazykův, od náboženských sektářů hlásaných, patří sem toliko s vyhrazením, poněvadž i zvůle a marnost v nich díl měla. Ve chronickém šílenství mluvívají někdy nemocní cizokrajná, napořád opakovaná slova s obzvláštním důrazem, s nimiž oni nepochybně temný rozum neb také důtklivý přítomný pocit spojují. Hlasy ve snách pocházejí od osob zcela neznámých anebo nám jsou známy. Pocházejí buď od jedné osoby, aneb hlasy různých osob se střídají, jednotlivé a mnohé zároveň. Nezřídka jsme sami mluvící, aniž tím vždy hlasité ze spaní mluvení způsobeno bývá. Jindy rozprávíme s jinými. Takové hlasy a řeči bývá někdy samotné slyšeti, ježto se názor v obor sluchový nacele pohroužil. V jiných případech přichází k nim činnost zrakového názoru: vidíme mluvící, dílem jak se k nám obracejí, dílem jak mezi sebou hovoří; viděti jsem slova slyšená zároveň vytisknutá. Pamětihodné jest jakosi vlastní obmezení našeho osobního názoru, jehož se vypravují příkladové, jak o žácích, kazatelích, řečnících, kteří ve snu ve své řeči uvážnou, zatím co někdo jiný, tvorčí obrazností podvržený, odpověď aneb řeč převezme a i vyvede, kdežto předce my sami v jiné osobě myšlenku nám náležející vyslovujeme. Jak se zdá, činí to větší namáhání výtvarné obraznosti, vlastní osobnost ve snu objevovati, nežli cizí, při čemž my toliko co trpně a zvenku pojímající osobnosti se chovati můžeme. Jest to, tuším, nutný následek subjektivní slabosti ve snu a v šílenosti, kteráž nám brání v nabytí potřebného myslí soustředění, avšak snadněji takové na venek klásti může. To také se stává, trvám, ve stavu bdícím při jednotlivých, kteří při skrovné vyspělosti a vzdělanosti mluvy obratnější sami o sobě vyšší myšlenky pojímají a vyslovovati neumějí, ovšem ale tehdy vysloviti dovedou, když jim skrze hlasy zevnitřní, jakožto ohlášení cizího ducha vnuknuty byly. Jest to tak, jakoby podpíráním se o názor předmětný síla

subjektivní volnějšího prostoru dosáhla. Něco podobného vidíme i v oboru vědy samé, kdežto rovněž za nejtěžší přichází, v theorii se pohybovat, opíráním se o zkušenost ale duševní vzlet jakési záporné dostává, kdež slabším duchům toliko v neposředné empirii možné jest myšlenky chápati, nejslabším duchům ale pouhá empirie nějaké osvědčení duchovní síly možným činí.

Při znamenité združenosti sluchu s mluvou stává se velmi často, že sen sluchový zároveň s hlasitou řečí se spojuje. Přechasto bývají slova, od spících vycházející, tak temná a nezřetelná, že jejich smyslu pojímati neumíme. Tuším, že snící též často zcela jiná slova vyzvukuje, než jaká vyslovovati myslí; což ovšem nezřídka při blbých pozorujeme. Nejčastěji ale bude se mluvení ze snu se zámyslem aneb se slovy vnitř slyšenými srovnávat, čemuž takto sluší rozuměti. Mohutnost mluvčící bývá i za bdění se vnitřním smyslem sluchovým ve stálé vzájemnosti. Dávajíce na sebe dobrý pozor, shledáváme, že nám vnitřní takotka hlas ona slova předřikává, kteráž vysloviti neb napsati zamýšlíme. Druhdy toto pozorování samoděk se namítá, jindy jest obyčejné slovo vnitř a zevnitř slyšené tak úplně v jedno slité, že umělé reflexí sotva rozdíl činiti zbývá. A tak v nejmnostších případech také ve snu se stává. Jednou jest ve snu mezi tím, co ve snu slyšeno a co na vnějšek vyrčeno, jakási mezerka, po jinékrát jest oboje neprostředně v jedno splynulé. Byly-li řeči, o nichž se zdálo, představami zrakovými doplněny, viděli jsme mluvící osoby příslušně se tvářiti, a dle rozpoložení mysli své od toho jsme dojati byli. Někdy třebas i zvířecí podoby mluvící vystupují, aneb se postavy střídají na nejpitvornější způsob.

Zvuky, samotné, aneb v melodickém a harmonickém sdružení, nezřídka bývají předmětem snu sluchového. Slyšíme známé melodie aneb bývá originální zvukův proplétání slyšeti, buď jakožto zpěv, neb co hudba na nástrojích, jednotlivých neb v úplném orchestru. To všecko záleží od hudební vlohy a vzdělání jednotlivce. Hudebník výkonný druhdy sám bude se domnívati, že zpívá, anebo za zvýšené činnosti na zevnitř, od přítomných slyšán bude. Jindy myslívá snící, že na nástroj

hraje, aneb se cítí pužena, by za snu chodě nástroje skutečně užíval. Při tom všem také obraznost zraková činnou býti může, snícímu hudoucí osoby vytvořovati. Obvyčejně zdává se hudba ve snu velice utěšenou, rozčilujíc naše city. Zvláště pak pocit obdivení míváme, jehož jsme se též při vidinách zrakových do-
tknuli. Toto divení se bych vyložil z počínajícího ze probuzování, čímžto nás neobvyklost a cizost představy snové zaráží, cožby jinak nám, úplně ponořeným do světa pomyslu svého, nebylo se přihodilo. Že milovníci tanců k hudbě ve snu slyšené také úmysl k pohybům tanečním mívají aneb i skutečné, ač nevyvedené pohyby na posteli konají, o tom mnozí snad se přesvědčili, položivše se opět po noci protancované. — Aby v tomto oboru smyslův obou, zraku a sluchu, výsledkův se došlo, třeba jest, pilně psychologické zábludy u malířů a hudebníků činiti, zajisté by tu hojně kořistiti se dalo.

Konečně sen se obírá se všelikými jinými šumoty přírody i umění. Proniká k nám šumění potokův, řek, vodopádů, mořských vln vzbouření, vytí větrův, hromu lomození, kotění se a padání kamenů a skal, lámání stromů, bzučení hmyzu, hlasové ptačí a všelikých jiných zvírat se současnými představami zrakovými neb bez takých. Rovněž nejrozmanitější šumy řemeslnickými pracemi způsobované ve snu přicházejí zajisté nejčastěji u těch osob, jichž se týkají. Veják v polním tažení snívá o chřestu zbraní, kovár o buchání kladiva, zámečnick o skřipání pily, přádlec o hrčení kolovratu, koželuzi o strouhání svých želez, brousit o sípotu brusního kamene, soustružníci, truhláři o šustech, způsobených soustruhy a hobliky na dřevě atd. Nejčastěji se jim bude o vlastní své neb jiných osob činnosti při tom zdáti, při méně rozčilené obraznosti budou pouhých šumotův doslýchati. Musíme zde ještě jednou na obzvláštní účinek upozorniti, ježto mívá náhlé přetržení obvyklého šumu (n. př. klepajícího mlýnu) ve spaní. Představme si, že částka činnosti duševní i mezi spaním ustavičně se zabývá, kterážto zaměstnání, stavší se navyklostí organickým článkem v ústrojenství duševním, když pak náhle ve spaní přerváno, způsobuje procitnutí. Připomenouti také

sluší opět na uspávající účinek polehčivých šumotů, potoků bublavého, šumícího lesa, stejného tukaní hodin, stejnozvučného řečnování. Jakmile pozornost umdlévá, na polo jen k těmto šumotům se obracujíc, jme se začínající dřímota sny sluhové z nich tvořiti, odnímajíc nás brzy zevnitřku. Tak se mi nezřídka takové sny zosnují z tukaní kyvadelních hodin. Hned jsem v něm slyšel opětované štěkání psa, hned sekání toporu, v jiných případech slova a volání. Známé jsou experimenty, když slova spícímu do ucha mluvená sny aneb i somnambulní odpovědi způsobila. Usneme-li, an řeč nějakou posloucháme aneb z knihy se nám předčítá, utvořuje sen ze slov jen polorozuměných zcela nové slovosledy a myšlenkosledy, ježto při každém přijímání nových slov ze vnějška všelijak měniti se mohou. Totéž o hudbě platí a o každém způsobu vnějšího šumu.

Ačkoli pocity čichu a chuti ve snách zřídka jenom přicházejí, jsou předce zvláště první s to, aby působením zevnějška přiměřeně sny zplodily. Nemaje o tom sice vlastních zkušeností, nepochybují nikterak, žeby vůně květin poblíže spících vydýchané, nemohly obraznost snící k doplnění obrazů květinných zahrad, krajin pobídnouti. Čmud od čehosi hořícího by splodil představení si požáru; zápachy od léků, mošusu, kamfru a p. způsobily by sny o nemocných a nemocnicích. Zdá se, že jest čich velmi úzce spojen s obrazností a citností, jakož i ve smyslném bdícím životě poznáváme, při čemž nepochybně organicko-chemické účinkování na krev a nervstvo, ač u velmi skrovné míře, místa má. Působí-li zápašné výpary silněji, vdychají-li se trest sírová, kamfer, chloroform, kouř z opije, z uhlí, načež se neobvyčejné obrazy dostavují, objevuje se úkaz ten zcela zřetelným způsobem. Ješto čich a chuť co nejvíce soudružní, musí tedy zápachy ve spícím také sny chutné zplozovati. Tyto by se zajisté též umělo vyvoditi daly, kdyby se spícímu látky sladké, hořké, slané a jiné chuti do úst vložily.

Bohatý zdroj snův ale jest čítí a jeho odvětví, hmat. Rozeznáváme nejdříve ke svému účelu čítí vnitřných ústrojů a pocity pokožní.

Sídlo pocitů ve vnitřních ústrojkách, jakož i všeho čítí vůbec jsou nervy. Můžeme pak odlišiti pocity, ježto samé soustavě nervové náležejí. Tyto mají své sídlo nejprvé v ústředních a radialních částech jejich, ježto obvodní části pokaždé k určitým ústrojkům běží, v nichžto jen obzvláštní cítě vzbuzeny býti mohou. Nejobecnější cítě nervů jsou bolest a libost, pocity síly životní, rozpoložení mysli dle tělesných stavův, pak vlastní duševní cítě, ježto vždy na tělesných citech nervové soustavy spočívají. Každá bolest, i ta nejmenší, stává se povšechnou, není pouze místní, nýbrž odezývá se v celé nervové soustavě. Pronikajíc až do duše, vybouzí pudý sebezachování, čímž jakýsi odpor sil hýbavých způsobuje, buď aby se příčině bolesti vyhnulo, aneb se ona odpudila neb vzdálila. Celý ten čin děje se buď toliko nesvědomě, aneb jak říkáme po instinktu, aneb se děje s jasným vědomím, vyvozen obrazotvorností, rozumnou účelností a ustanovením vůle svobodné. Následuje-li pouze instinktivní protičinnost po úhonách a drážděních ve spaní, mohl by se stav ten somnambulním nazvat.

Ve spaní bolest, třebas i její hmotně organické podmínky nescházejí, po jistou míru buď ani k vědomí neproniká, i sny právě se zdávající ode všeho pocitu bolestného prosty jsou, neb dokonce lahodnými a radostnými obrazy naplněny, aneb tušení bolesti nastává, po němž už tesklivé sny tvořiti se mohou, neb při ještě vyšším stupni svědomitosti skutečný pocit bolesti se ozývá, i sny protičinné způsobuje. Obraznost odůvodňuje nastávající bolest příhodnými událostmi ve snu, jakožto úrazy a poranění nás, škodnými vlivy přírody, zvířaty, lidmi; bijí nás, bodají, sekají, mečem, provazem o hrdlo připravují. Často bývá bolest vnější dost nepatrná, a sen nesmírné příčiny jeho vymýšlí, jindy by musila být veliká a předce ve snu nehrubou se zdává. Novější chirurgické operace etherisovaných poskytují dost příležitosti k nasbírání takýchto zkušeností. Blahocit, protiva bolesti, méně se vyznačuje, tudíž i vůbec jen poklidné, veselé sny zplozuje, aniž obraznost není vyhýzena, zvláštní příčiny blahosti nalézati, onať se zajisté pěknými krajinami, krásnými stavbami, pří-

jemnými společenskými veselostmi baví, aneb mřístnými obrazy obklopuje. Pocity síly a slabosti mají sídlo v nervech hýbacích a ústředních, jimi vládnoucích částech, i bývají provázeny sny, v nichž pohybování oblehčeným neb obtížným se jeví. Chorobné rozladění soustavy nervové následkem rozličných rozmlíšení krve, musí i ve snách obzvláště se zrcadlit. Z krajních úkazů sem připadajících známe lépe blábolení opilosti, pak nervosní a tyfosní horečky. Sny hypochondrických a hysterických osob. též se řídí chorobným rozladěním jejich nervů. Rozličná narkotika a líboviny působí s uvážením temperamentu též zvláštní snění.

Nervy obvodní mají díl ve stavech ústrojů, do nichž se vnořují, totiž do vegetativních ústrojů, srdce a cév, plic, žalúdka, střev, sleziny, jater, ledvin, částí plodivých. Nezřízenost těchto částí nervových zobrazí se v symbolických snech. Neduhý srdeční vyvozují ustrašující neb zmužující obrazy a události. Pocit hrušnosti zabývá obraznost ve snu nepřijemnými předměty, ničemným namáháním se při obyčejném zaměstnání, osobami nemilými. Affekcí plic uvádí nás snící do okolností, vzbuzující úzkost a sklíčenost. Utíkáme od divoké zvěře až do úpadu, přicházíme v nebezpečenství utonutí, udušení ohněm a kouřem. Pocit šizně v palčivé pustiny nás vymítá. Potřeba vyprázdnění střev neb měchýře způsobuje sny o upokojení té potřeby v pouhé představě aneb v skutečnosti. Nemrav zamokřování se následkem takových snů u dětí velmi obyčejný, často připověděním hanby neb tělesné pokuty aneb vykonáním jejím bývá odvykán, kdežto ve snu jeden cit s druhým zápasiti musí. Sny erotické ve věku počínající a dokonale pohlavní vyzralosti, následkem předráždění neb přemnohosti plodivé síly, jsou všemu světu známy.

Kůže náleží dílem sensitivním, dílem vegetativním ústrojům, onať velikou část soustavy nervové do oboru svého přibírá. Mohlaby se, jakož i vyšší čidla, oko a ucho za vyložený na vnějšek díl mozečný považovat, s nímžto vůbec v nejtklivějším vzájemném jsou spojení. Rozšířené zanícení kůže jako v chorobách od lišejů rozličných, při růži, širém popálení nejčastěji také mozek soutrpným činí. Blábolení jest velmi obecný úkaz takovýchto

nemoci. Již obyčejné potlačení vypařování kožního, lehké katarální a rheumatické rozdráždění nervův kožních, mívají za následek nepokojné spaní a sny rozčilené. Jak známo potahují také nemoci duševné neb mozeční kůži v soutřpnost, což k nejstálějším symptomům jejich poznání náleží. Takto se v ní ozývají choroby mozečné a v mozku choroby kožní.

Kůži jakožto čidlem dovidáme se dílem způsobu její spivosti, která dotčením vnějším proměnována bývá, dílem jejích stupňů teploty, dílem vlastních jí pocitů některých, lechtání, svrbění, brnění, odporosti, příjemnosti, úzkosti, stěsnění a rozvolnění i vyproštění. Takovéto pocity buď ze vnitřka povstávají, aneb neodvisle se vyjevují, jakožto subjektivní úkazy, způsobené organickými pochody v šťávách a nervech. Dávají-li se nám podmínky pocitů kožních, jako dotknutí, tisknutí, stažení ve spaní, povstávají z toho sny způsobilé, by sloužily za důvod pocitu panujícího. Tlačí-li se hlava o konec postele, mohloby se nám zdáti, že na ní železnou korunu nosíme. Neležíme-li pohodlně na zádech neb na boku, utvořil-li se záhyb v prostěradle, odkudž místní tisknutí se cítiti dává, zdá se nám, že na řezkém řemenu s břemenem se hmoždíme. Byla-li ruka tisknutím nervů obrnělá, vidí se nám ve snu jako cizí předmět nemile se nás dotýkající, aneb se domníváme, že nám někdo násilí chce činiti; pakli celý bok ochromen, myslíme, že cizí někdo vedle nás leží, ježto bychom rádi, ale marně odstranili. Přechasto a rozličným osobám se zdává brzy po prvním usnutí, jakoby z výšky náhle k zemi byli naznak upadli. Vysvětluji to tak: necitelnost se spaním v kůži nastalá mohla by se jeviti jakožto nedotýkavé se vznášení. Když pak náhle cit opět do kůže vstoupí, a pocit tlaku při ležení na zádech k osvědčení přichází, zdává se toto v přechodu z dřevnějšího se vznášení jako upadnutí s výšiny. Okamžitý sen o vznášení se neb padání tím vzniká, že se ze tvrdého, bezvědomého spaní do jasnějšího stavu myslí probuzujeme, o němžto se ještě nedostává pocitu tlačení v kůži, tím pak tělo vznášeti se zdá, až při dalším pokroku procitnutí pocit stisknutí, a s ním i sen v náhlém pádu se dostaví. Jindy zase ulekáme

se ze spaní následkem klopýtnutí ve snu, jehožto původem bylo křečovitě trhnutí stehnem.

Že i v nehlubším, upomenutí prázdném (sotva však bezesným) spaní pocity kožními dotknutelní jsme, dosvědčuje proměna položení, stavšeho se nepohodlným přikrýváním ve spaní, když úd některý obnažen a na vzduch studenější vystaven byl, aneb odkrýváním, jestliže se postel příliš zahřála. Vědomo, že ve spaní obtížný hmyz jistým sáhnutím chycen aneb rozmáčknut bývá, že když žertem pysk spícího pérem drážděn byl, ruka jeho se pohybuje odhánějíc. Děti, chorobou kůže dojaté, až na krev se škrábají mezi spaním. Dotčené pohyby ve spaní nezřídka při těchže podmínkách dráždění kůže v obšírnější sny se měnívají. Hmyz po kůži běžící bude se zdáti zvěři v širém poli, ježto s horlivou žádostí honby střeliti chceme; chladný větérek, neprikryté naše rameno neb prsa mijící, přeměnění se ve studený říční proud, v němž plováme; lektání pod nosem vzrůstá ve snu v obtěžující vous atd.

K pocitům kožním nejbližší stojí svědomé naše pohyby svalové, kterých co nejužší s hmatem spojeny jsou jak ve bdění, tak i ve snění. Sny s pohyby spojené jsou dvojího způsobu, předně somnambulní, ve skutečném pohybování se osvědčující, a pak ideální, toliko v představení našem se dějící. Prynější obvyklejše toliko v nehlubším bezpamětném spaní se udávají. V nich se vykonávají pohyby, účelem více méně jasně pojatým stanovené. Bezpochyby jsou při tom svědomé, ačkoli nelze to bezpečně tvrditi, poněvadž osoby, jichžto se týče, z vlastního upamatování svědectví vydati neumějí. Sem počítáme netoliko konání ve snu složitá, o nichžto jako o zvláštních řídkých případech se povídá, nýbrž i nejopatrnější účelné pohyby ve spaní, vzdychání, stenání, zakašlání, změnění polohy, odpuzení škodlivých účinků, pohyby závrtné, mluvení ze spaní, vykřiknutí úzkostné a p. Jestli somnambulismus dokonalejší, opouští chůdce noční lože své, podnikáje za tmavé noci a ještě častěji při měsíčku (odtud také náměsíčníkem nazván jest) dosti dlouhé procházky s očima upřeně otevřenýma neb také zavřenýma; on kráčívá přes úzké stezky s největší jistotou, vystu-

puje na zdi, střechy, skály a zas na svou postel se navrácuje, neuchovav ani dost malé toho upomínky. Všecka pohybování koná s velikou rozmyslností, však nikoli s rozmyslem slepčovým, nýbrž na takový způsob, že se zdá zraku svého užívali, pročez se za to má, že u náměsíčných osob zrak nepochopitelným způsobem účinniv jest. Nejčastěji obmezuje se noční toulání na pokoj spací neb nejbližší světnice domové. Osoba taková buď toliko chodí, aneb také obvyklé zábavy denní vykonává podlé způsobu svého denního zaměstnání. Studující píše, řemeslník ručné práce před se bere. Všecko se děje s největší tichostí, nezdáť se sluch dojímatelným neobyčejnými šumoty; toliko jmenování jménem může spalce snadno probuditi, jenžto se neobyčejné své poloze dost nadiviti nemůže. Jsou vzácné případy, že sám s sebou mluví, deklamuje, verše skládá. Známa jest krásná báseň na fantasii, složená od svobodného pána ze Seckendorfu a podána v *C. Phil. Moritzově „Magazin für Seelenerfahrungskunde,“* díl 5, sv. I. Mnozí se docela obléknou nežli se na chůzi vydají, a opět se svlékají, nežli se uloží.

Procházející se toliko po pokoji, namnoze neoblečeni zůstávají. Při zdajících se jim zaneprázdněních nápodobují obyčejně toliko všelijaké činnosti, aniž předmětů samých se dotýkají, anebo na místě jich nepravých předmětů se chápou, jezdí na římse, šermují, házejí kolem sebe rukama, hrají piano na stole, nápodobují plavání v posteli, drží podušku za věc neb osobu, o nichž se jim zdá; jindy se zaměstnávají skutečně, jedí, pijí, píší a ookolí jiného vykonávají. Pobídky k nočnímu chodění bývají někdy periodické, pročez byly od běhu měsíčního odvozovány, nejhusťěji ale neurčitě se opakují, obyčejně v noci, v první hodině spaní, velmi zřídka ve dne se přiházejíce. Neútlejší věk dětský a vysoké stáří jsou jich téměř zcela prosty. Nejčastěji ukazuje se noční chodění ve věku pacholetím a v létech počínajícího pohlavního vyspívání, častěji v pohlaví mužském než v ženském; v tomto více ve způsobu katalepsie (padoucnosti) a v nejnovějších dobách v způsobě animalného magnetismu.

Jestliže nelze za pravé míti, že zvláštní mystický smysl zrakový pohyby náměsíčných spravuje, zbývá toliko přijmouti nad míru živý obrazný názor dřevnějších představ zrakových, kterýžby s hmatem a celým pohybováním co nejúžeji spojen byl. Proto že ve stavu bdícím s^o zavřenýma očima v jinak i známé místnosti toliko velmi nejistě se pohybujeme, museli bychom k vysvětlení tak podrobné obrazné paměti náměsíčníků připustiti, že duše mnohem určitější obrazy vidomých věcí se všemi jejich vývinu k řídkému užítí na paměti ukládá, nežli jsou ty, jichž při obyčejném užívání obraznosti, smysly podporované zapotřebí máme, a že mnohem užšího spojení oněch obrazů a pohybů stávatí musí, takže poměr ten onomu se vyrovnává, jenž mezi okem v skutku vidícím a našimi pohyby jest.

Jsou ještě jiné pohyby, ježto v polospání konáme, a kteréž by též somnambulními nazvány býti mohly, ačkoli v přísnějším smyslu k vlastnímu náměsíčnictví nenáleží. Postoupá-li voják po probdělých nocech dále v polospání, jezdec-li se na koni ve spaní drží, když vozka uzdídla a bič pevně drží, veslař pořád vesluje, písař v psaní, předčítatel v čtení, řečník v mluvení neustává: jsou to vše dílem pohyby automatické, dílem v polobdění vykonávané, zatím co jiná část duševnosti ve spaní pohroužena jest.

Probravše sny somnambulní s pohybováním spojené, přicházíme ke snům ideálním, skutečnými pohyby neprovázeným, nýbrž zamýšlenými toliko se spokojujícím. Tyto jsou nejobecnější. Sotva stává snu provedeného, kdeby nějaké pohyby, dílem vlastní, dílem osob jiných se neudávaly. Co se týče našich pohybův vlastních, známo, že ve snu chodíváme, běháváme, skáče, plováme, vznášíme se, létáme, klopýtáme, padáme. Zdálo se mi nejednou, že jsem s velikou snadností utíkal; tu zase mi bylo, jakobychn vznášej se na kolik sáhů daleko svobodně se pohyboval. Jindy mívám mobůtnost, s každého místa do výšky se zdvihnouti a pak zdlouhavě sem tam se vznášeti. Tehdy nemohu se dosti vynadivit nové té schopnosti, a napřed již se těšívám, jak jí budu moci užiti. I když se probudíme, nelze

nám hned této víry se vzdáti. Rovněž za snadné mi přichází plování a jezdění, ač v obojím jinak nevalnou mám umělost. Krom těchto pohybů celého těla udávají se ve snu nejrozmanitější pohyby všech našich údův: ramenama a rukama všeliké mechanické práce děláme, řezáme, soustrubujeme, pilujeme, jak kdo ve bdění čím se zaměstnává. Očima sledujeme věci ve snu viditelné. Mluvíme, zpíváme, žvýkáme, polykáme, pijeme. Tak i pohybování se předmětův přírody neorganické, zvířat, lidí pozorujeme. Zvláštní způsob těchto snů v pohybu se jevících jsou sny závratné, kdežto v bezděčném unešení a ve víru s úzkostlým citem točiti se mníváme. Já sám stonával co hoch od sedmi do desíti let na tak zvaný psotník a zřejmě se pamatuji shů s ním spojeného. Jevilof se mi nesmírné, vířící moře plamenné, do něhož jsem vtržen byl závratí vždy rychlejší, jižto jsem se ze všech sil bránil, dokud jsem paměti neztratil. K takovýmto trpným závratným pohybům náleží také svrchu zmíněné vznášení se ve snu, padání, klopýtání. Vyděšení malých dětí po prvním spaní bývá nepochybně s podobnými pohyby ve snu spojené. Anobrž epilepsii (padoucnici) od psotníku (eclampsie) toliko dle stupně rozdílnou podobné závratné sny asi provázejí, ještě snící obraznost podle rozdílnosti jednotlivce nejrozmanitějšími snovými představami odůvodňuje. Sem také náležejí jakožto ohlas bezděčných pohybův ve bdění ony sny, ježto po veselostech tanečních, rychlých jízdách na saních, vozech, burácných pohybech, namáhavých jízdách na koni a p. na usnuvšího přicházejí.

Také v katelepsii (úmrtí oudů) možná, že sny přicházejí, nemáme však o tom zprávy, poněvadž stav ten bezpamětný jest. Aspoň přicházející při ní někdy matné řeči na to ukazují. Dále by se přirovnati k ekstasi, od nížto se vnějškem sotva rozeznává; toliko že při ní fysické, při ekstasi duševní příčiny působí. Ekstase jest náhlé utkvění názoru aneb citu, při čemž chtěcí a hýbací síly nervův v podobnou ztrnulost upadají. Jakožto ztrnutí (katochus) jeví se tato utkvělost sil pohybných v nepohyblivé utuhlosti jakožto katelepsie ve známé voskové ohybnosti všech pohyblivých údův tělesných. Ten úkaz poukazuje k tomu, že

veškeré síly svalů v prostředním, protipůsobném napnutí trvají. Že i v takovýchto stavech ještě citlivost jakási a tudíž i jakés také vědomí neschází, vysvítá tuším z těchto dvou případů z vlastní mé zkušenosti. Bydlil jsem r. 1818 jakožto medik v pátém roce a praktikant chirurgie v Pražském všeobecném chorobinci blíže oddělu malomocných, i byl jsem právě v medicinském žurnale, jehož jméno mi z paměti vyšlo, čelil zkušenosti Passavantovy, v nichžto se jemu poštěstilo kataleptické probuditi, neb s nimi v rapport, jak říkají, se dáti, když rameno jejich ztuhla natáhl a do okončin jejich prstův, ježto v ruce své stisknul, jejich jméno volal neb něco jiného promluvil. Téhož času zavolali mne důrazně v nadjmenované oddělení nemocných, abych člověku v umrtvělost upadšímu pomoci poskytnul, když více zkoušených obyčejných prostředkův probuzovacích účinkovati nechtělo. Byl to vysloužilýc vojenský, asi třidceletý, židovské národnosti a vyznání, přes výšku prostřední a těla dosti silného. Já, jsa pln svého čtení, vida v přítomném pádu padoucí nemoc, přistoupiv k loži uchopím se pravého ramene nemocného, vši mocí k sobě je táhnu, a vyhlednu v sevřené okončiny jeho prstů jméno jeho. Nemocný ihned v posteli se vzchopí sedě, a oči otevřev s ustrnulím kolem se ohlíží, až poznenáhla vědomí úplně se vracuje. Okolo stojící nemálo moci mé se podivili, činíce si mystické výklady. Já však tiše do své komnatky se vracel, potěšen srdečně, že jsem zkušenosti tak vzácné zažil.

Jiný případ katalepsie s úkazy zcela rozdílnými udál se v jednom chirurgickém oddělení nemocných ženštin. Měšťanská děva z Mladé Boleslavi, mohla as osmnáct let počítati, chatrných sil myslných, ležela pro chirurgickou jakous chorobu (kulhavost tuším) v hospitále. Krom toho ukazovaly se u ní útoky ztrnulosti, kteréž ob den večer o šesté se opakovaly a obyčejně po celou noc trvaly. Nemocná ležela bez vědomí, natažena v úplném umrtvení, oddychajíc ztěžka s trochu urychleným, krátkým tepotem žil; všecky údy byly tak ztuhlé, že se jen ztíží pozdvihnouti daly, hned opět v předešlé položení upadající.

Doktor *von Lichtenfeld*, tenkráté assistant u zemřelého nyní profesora *Fritze*, činící každý večer o šesté návštěvu na odděleních, zpravil mne již dříve o tomto případě. Jednoho večera, ohledávaje puls v ztrnutí ležící nemocné, pozoroval, že jest rameno volné, i mohl je s lehkostí pozdvihnouti a v předešlou polohu navrátiti. I uchopí se levicí druhého, pravého ramene nemocné, chtěje je rovněž pozdvihnouti, což se však nepodařilo, až když opět pravici svou je vzal, načež rameno lehko zdvihnouti a zpět dáti mohl. Takto vystřídav rukama brzy pozoroval, že toliko pravé ruce ta moc náleží. Aby rozdíl obou rukou sbledal, připadl na zlatý prsten, jež den před tím jakožto novosnoubenec byl si nastrčil. Sundal jej, i hned byla moc jeho ruky ta tam. Ovšem mu hned se namítla myšlénka, zdali tu nějaké působení kovu svou hru neprovodí. Zkoušky byly opětovány stříbrnými hodinkami, a podařilo se taktéž. Všecky údy těla staly se pomocí těchto kovův pohybnými a zůstaly v každé poloze, i v nejnucenější ustrnulé, jakmile ruka kovem obdaná je pustila. Jiné kovy, měď, železo, cín, neměly výsledku. Jsa podruhé přítomen, činil jsem sám ty samé zkoušky, i mohl jsem se všelikým způsobem přesvědčiti, že žádné přetvářky při tom nebylo. Nemocná ležela s očima úplně zavřenými, nemohouc nikterak viděti, zdali se jí rukou s kovem neb bez kovu dotýkám. Mohl jsem hlavu, ramena do nejnucenější polohy uvést, a setrvaly v ní tuhé, dokud jsem je jinak nepoložil. Jedna zkouška zvláště zdála se mi důraznou. Otevřel jsem zlatým prstenem levé víčko, až oko otevřené zpod něho zíralo; avšak pravé zůstalo zcela pokojné a zavřené. Levé pak tak dlouho ani v nejmenším nemžiknouc otevřené zůstalo, až jsem je víčkem pomocí prstenu uzavřel.

Z těch nemnoha příkladů mé zkušenosti, kteréž by nepochybně zkušenostmi praktických lékařův značně rozmnožiti se daly, vysvítá již, že v stavu kataleptickém ovšem jistý stupeň vědomí a tudíž i možnost ku snění. Představy ve snu budou bezpochyby také nepohyblivé, nýbrž jaký stav celého organismu, taká bude jejich neproměnlivost a utkvělost, čímž všecky síly ponímací v nich soustředěny, od ostatních představ odváděny budou.

Zdali v obyčejném stavu bdění ukazující se pohyby tak zvaného tance sv. Víta, kteréž obyčejně na pohled účelnost projevují, něco snivého do sebe mají, mohloby ještě býti pochybno. Zdá se to býti odporem, aby ve bdění zároveň sny dítí se mohly, ale nehledí se na to, že i v tom odpor leží, připustí-li se snění ve spaní. Ano tu připuštěno, že i v nejtvrdějším spaní sny dítí se mohou, jimžto však z nedostatku upamatování k obyčejnému vědomí dospěti nelze. Mně se vidí nutno, stejným právem připustiti i vedle částečného bdění snivé stavu duševní jakékoli, tudíž i sny v pohybech se jevící, činné i bezděčné. Současnost bdění neb spaní nenáleží podstatně k pojmu snů, tolikéž, zdali si jich svědomí jsme čili nic. Podstata snu záleží jednak v nesvobodě duševní činnosti, jednak, pokud na smyslných představách spočívá, v nesrovnalosti jejich se vnější skutečností, aneb, pokud rozumovou jest, v nesrovnalosti se zákonosprávou rozumu. Mohlo by se namítnouti, že tyto známky šílenství náležejí, čemuž nechci odpírati. Naopak přesvědčil jsem se při svých mnohonásobných pozorováních snu na sobě samém i na jiných, že co do jakosti neb podle podstaty oboje od sebe rozdílné nejsou, nýbrž že tu jenom kolikostní a poměrné rozličnosti stává.

Budiž tedy dovoleno, i tanci sv. Víta, jenž obyčejně mezi nervosní nemoci se klade, v oboru snů místo vykázati. On mívá největší podobnost k somnambulním úkazům, s nimiž v tom se neshoduje, že nejčastěji ve bdění se přiházívá. I co do věku života, do let vyvinování se tělesného s nimi se srovnává. Jednotlivé jeho známky a jejich spojení jsou rovně rozmanité. Toliko že bývá prudčejší nežli somnambulismus, křečovitější, kratčejí trvá, a trval-li déle, ve větší umdlenosti zůstává, v čemž se více epilepsií podobá. Uvedeme zde některé způsoby, v nichžto se objevuje. Nejprve menší pohyby: všeliké posuňky obličeje, kroucení očima, pohybování jazykem, bezděčné zvuky a slova, skrucování krku, rozkládání rukama; napotom obšírnější pohyby, zvláště nohou (odkudž jméno má) ve všelikých postaveních, krocích, skocích, lezení, tancování. S těmito v blízké souvislosti jsou jiné, jinak mravné vady, tak zvané nezpůsoby dětí, pohyby

ve vášni, útěk z náhlého strachu, potrhlost v tančení, násilné skutky ve zlosti, pomsta, srdnatost v bitvě, zuřivost lásky, enthusiasmus. Zde jsou na svém místě i pohyby napolo nezaměřené, mechanické neb automatické, dílem co pud přirozený v člověka vložené, dílem navyklostí bezděčnými stalé, dílem i činnosti svobodným činem nabyté, avšak častým plněním vzavší na sebe povahu objektivnosti, jednání instinktivného, jako všeliká virtuosita v řeči (improvisace) a v pohybování (technickém, musikálním, plastickém, grafickém i t. d.), ježto vesměs do ne-svědomého jednání snu zahrnouti můžeme.

(Dokončení.)

Ukázky z polského básnictví.

Přeložil J. Kolář.

N á v r a t o t c e .

Balada od *Ad. Mickiewicze*.

„Pojďte ó dítky, pojďte s srdcem
vzňatým

Za město k Páně rozpějí,
Klekneme zbožně před obrazem
svatým,

Budem se k Bohu modlíti.“

„Táta nám nejde; ráno, za večere
Čekám ho v básni, ve slzách,
Rozlity řeky, lesy plny zvěto,
Zbrojníků plno na cestách.“

Slyšíc to dítky, běží s srdcem vzňatým
Za město k Páně rozpějí,
Pokleknou zbožně před obrazem
svatým,

Počnou se k Bohu modlíti.

Políbí zem: Ve jméno Otce, Syna,
(Praví) i Ducha svatého,
Přesvatá Trojice buď velebína
Nyní a času každého!

Otče náš! Zdráves! Věřím v Stvořitele!
Růženec, Strážce andělí!
Když se tak dítky pomodlily vřele,
Opět se z knížky modlily.

Chvalozpěv zpívá k nejsvětější matce
Nejstarší, dítky za bratem
„Přesvatá matko“ prospěvují sladce,
„Smiluj se, smiluj nad tatem!“

V tom slyšet rachot, vozy jedou lesem,
A v předu jede známý vůz,
Vzkočily děti, volajíce s plesem:
„Táta, náš táta jede už!“

Spatřiv je kupec, slzy slasti leje,
S vozu hned na zem vyskočí,
„Ha, jak se máte? co se u vás děje?“
A dítky otce otočí.

„Stýskalo se vám? jste tu všichni
zdrávi?“

Tu máte hračky v košíku!“
Brzo ten mluví, zas ten něco praví,
Plno radosti pokřiká.

„Jedte, já s dětmi půjdu stezkou
k městu,“

Na sluby kupec zavolá;
Jde... až mu zbojníci, ach! vstoupí
v cestu,
Zbojníci kolem do kola.

Brady jich dlouhé, kníry zakroucené,
 Divoký pohled odporný,
 Za pasem mají nože zastrčené,
 A v rukou topor ohromný.

Vykřikly dívky, jak tu hrůzu shledly,
 Tulí se k otci bázlivé,
 Sluhové truchlí, strnul i pán zbledlý,
 Zbojníky prosí snažlivě:

„Vezměte vozy, celý můj majetek,
 Jenom nás zdravé propusťte,
 Nečíte sirotky mých malých dítek
 A vdovou mladé ženy mé.“

Nealyší chátra; ten vypřahá vozy,
 Zajímá koně, a druhý
 „Peníze“ křičí a toporem hrozí,
 Ten s nožem vpadá na sluhy.

V tom „stůjte, stůjte!“ vrahů vůdce
 praví,
 Zažene lotry za cestu,
 Ouskoť dítky i jich otce zbaví,
 „Jděte, dí, s Bohem ku městu!“

„Kupče jed domů, já do lesa muši —
 Vy dívky, až zas přijdete
 Na tento vršek, i za moji duši
 Někdy se vroucně modlete!“

Děkuje kupce, vůdce mu však praví:
 „Neděkuj, není má to cnost,
 První bych já byl střelil do tvé hlavy,
 Ale těch dítek pobožnost...“

„Ano ty dívky tobě zachránily
 Život i zdraví jedině,
 Jim tedy děkuj, neb to vymodlily
 Pod křížem na té vyšině.“

„Dávno jsem o návratu kupce slyšel,
 I moji druzi slychali,
 Proto jsem často na vrch k sloupu přišel,
 Kde moji druzi číhali.“

„Přijdu i dnes a patřím mezi chrusty,
 Dítka se k Bohu modlily,
 Poslouchám, z prva smích mne pojal
 pustý,
 Pak mne však slzy polily.“

„Byl jsem tak ve světj domov unošený,
 Že mi pad z ruky topor sám;
 I já mám ženu, ach! a u své ženy
 Malého synka také mám.“

Dumka hetmana Kosińského ¹⁾.

Od Jos. Bohd. Zaleského.

Hop, hop, cválem koni vraný,
 Nes mne k pluku v milé strany,
 Ještě chvíli,
 Druhu milý,
 Do Stavišt mi služ!

Od Pětihor, Pavoloci
 Rychle každý k zbrani skočí,
 Letné čajky ²⁾
 Jako sajky ³⁾
 Plynou Dněprem už.

Pospíšíme ještě v noci
 Do Čechryna ku pomoci,
 A za rosy
 Jako vosy
 Podnikneme stek ⁴⁾.

Zahrá země pod kopyty
 A mrak prachu vstane vzbitý,
 A vše zplesá —
 Pod nebesa
 Zaletí trub jek.

¹⁾ Kosińský, po šlechtěném Daškoviči desátý hetman Ukrajiny. V dumce té jsou obyčejně a ráz lidu Ukrajinského až do rytmu co nejvěrněji zachovány.

²⁾ Čajky, lehké lodě kozácké. ³⁾ Sajky, rychlonohé antilopy. ⁴⁾ Stek, útok.

Ho, ho, darmo — nikdy v stepi
 Zrad tatarských nejsem slepý,
 Jak se blží?
 Kde se kryjí?
 Znáám já mrav těch hord.

Umím náhle na ně padat
 Šavlí, s pušky ránu zadat,
 V levo, v pravo
 Lehko, hravo
 Vznítit oheň, mord.

Stavištské už viděl brány
 Prapor města větrem vlaný;
 Daška *) šiky
 Činí křiky,
 Zvoní poplach s věž.

Demní hvězda bledne, padá
 Za Křínecký les a lada;
 Koni vraný,
 Přes ty lány
 Rychlej, rychlej běž!

Už se mihá dvůr můj bílý,
 Už mi v pozdrav troubí, stíhají;
 Ha, tam moje
 Zlaté zbroje,
 Sokol, kůň a chrt.

Aj tam stojí moje milá,
 Moje drahá, rozlomilá,
 Krásné oči
 Slzou močí
 Kline krutou smrt.

*) Daška, první vůdce v Stavištích.

Škoda očí, tvářím růže,
 Naříkání nepomůže,
 Když vlast váže
 A sněm káže,
 Bojovatí nám.

Volněj, volněj koni sviží,
 Ať se ke mně milá zblíží;
 Stůj, co v chvílce
 Drahé milce
 Políbení dám.

Neplač drahá, ulev muce,
 Smrt i život v Boží ruce;
 Pros ho raděj
 A můj naděj,
 Že zachová nás.

Neplač, neplač, moje drahá,
 Až zařenu zlého vraha,
 Přes les dolem
 Se sokolem
 Zdráv se vrátím zas.

Najdu-li tě ještě v snění,
 Zbudí tě mé políbení,
 Tlesknu, výsknu,
 Zbrání blýsknu,
 Slíbám oblik tvůj.

Neplač milá, vše zlé mine —
 Zdráva buď! — čas rychle plyne,
 Marná snaha —
 S Bohem drahá!
 Dále koni můj.

Januš Běňavský.

Vyňatek z rytířského rapsodu *) od Jos. Bohd. Zaleského.

Přes hory, doly vranec uhání,
 Polem a luhem travičku dupá,
 Až se ozývá v daleké stráni,
 Jak dolem spicím běží a supá.

Jako blesk rychlý přes mraků davy,
 Uhání vranec po bujně stepi,
 A rosa chladná, střešená s trávy,
 Blýská jak hvězdy na nočním nebi.

*) Myšlénka k tomuto rapsodu vzata z dávných dum a obyčejů ukrajinských. Pohřeb Januše Běňavského jest věrně dle týchž dum a obyčejů

Letí jak víchr, s sniženou šjí,
Jak řeka horská zavlává hřívou,
Údolí, chýše, doubrava mjí,
S hor spěje v nivy, přes vodu divou.

Přiběhnuv v tábor radostně řičí,
Zarazí krví zpocený hnanec —
Všichni se leknou, zmateně křičí:
„Hleďte pak! hle, toť Janušův vranec!“

Každý jak ležel vzhopí se prostý,
Rukama lomí, skryv čelo v vrásky:
„Syn Čechryňského zhytnul starosty!
Zhytnul náš chrabrý Januš Běňavský!“

Vyběhl hetman — vojsko hned ztichlo,
Povolal spěšně staršinu v radu:
„Zhytnul Běňavský! pospěšme rychlo,
Tataři blízko, pomstíme zradu!“

„Kaleša s Žujem tábor at stěhou,
Voroněč, Kalaský, Ničaj, Laboda
Se svými pluky pospíš se mnou.
Což?“ — hlučný jásot — „tak shoda!
shoda!“

A potom k vojsku: „Nuže mé děti!
Chopte se šavli, sedlejte koně!
Ten z vás je rekem,“ tak dále věti,
„Kdo Tatařina první dohoní.“

A v okamžení tábor je vzhůru,
Na koních vše už — letí jak střela —
Vřeskem a řehem, dupotem v půdu
Povětrí znělo, zem zaduněla.

Přes pláň a stráně, propastí letem
Uhání houfec rytířů hluchý —
Dupotem, vřeskem, cupotem, řehem
Zakleté budí pod zemí duchy.

Sdupalí letmo klas v poli zralý,
Zničili všecko jak potok divý,
Sdupalí louky, kady se hnali,
Zůstaly pusté za nimi nivy.

nakreslen. Děj ten padá do času, když Tataři pod vůdcem Murza Becbulu Ukrajinu hubili. Vychovský, hetman kozáků, ležel tehdy tábořem pod Čechrynem. Běňavský vyjel se svým plukem do step na zvědy. Voroněč, plukovník kozáků, přítel Běňavského.

Darmo rolníku! zboží ti hubí
Cizinci, tvoji — čím dál tím hůře,
Bouře a vojna děsí své sruby,
Pláč však a nárek nic nepomůže.

Ba ani Dněpr, naběhlý z sněhu,
Když se s ním sto řek s hor valí v nivy,
Pustoše zbouřen v nestihlém běhu,
Není tak hrozný, není tak divý.

Přes chraст a bahna, přes pláň a stráně
Ženou se vzhůru, s hor na nižinu,
Aj tu se řeka usmívá na ně —
Vychovský kynul: „Dál přes Tašminu!“

Už do ní vjeli v před nachýlení —
Hněvivá voda v kola se bouří,
Bublá a šplýchá, vše až se pění,
Stříbrnou parou celá se kouří.

Zdivení luzným pohledem mněli,
Že to buď nebe na zemi spadlo,
Aneb že mezi hvězdami jeli,
Brodíc se v čisté vodní zrcadlo.

A už břeh — hetman vstýčil se v sedle
Čekal na houfec, své milé děti,
Ohled se trochu, zda všichni medle,
Hnul se i oni a už zas letí.

Aj noc už prchá, hvězdičky hasnou,
Mraky už řidnou ve mlhu šedou,
Nebe už zorou prosvítá jasnou —
A oni pořád ještě dál jedou.

Už se rdí východ ruměncem zory,
Procitlé slunce oblaky zlatí —
Tu teprv šikem u paty hory
Rytíři naši zůstali státi.

Skřivánek vznes se v mlhové prouhy
A zapěl smutně žalostným hlasem;
Vysoko táhl supův houf dlouhý
A tuše pastvu pohlížel na zem.

Slunce se výše vznášelo stále,
Žádná tu stopa, nic na úbočí;
Zavolal hetman: „Pojedem dále,
Napněte dobře i sluch i oči!“

Jedou — tu spatří skřížené stopy
Na půlnoc, západ, k východu, jihu —
Hetman a každý rychle se vzbodí,
„Tataři!“ myslí pro sebe v tichu.

Jak liška skrytá v pelechu kletém,
Zableskne z trávy stříbrem dvourožec —
Kozáci tamo sokola letem,
První je dohnal Marč Zaporozec.

Střetnou se v běhu obou vojsk šiky,
Jak víchr s víchrem, jak s chmúrou
chmúra,
Rozlétají se válečné křiky,
Tam: „Allah! allah!“ tu: „Hura! hura!“

Po stepi slunce, šavlí blesk lítá,
Tu střela, koule — sikot a vřesky,
Tam z luků fičí, tu z pušek svítá,
Oblaka dýmu, v dýmě huk, blesky.

Jaká to vřava! Jak když na Dněpře
Udeří o práh balvan stržený,
Odrazí, vrazí — u vír se zepře,
Povstane hukot a hora pěny.

Krvavě obě bojují strany,
Vychovský troubí, hlas jeho letí:
„Napřed, jen napřed! hr na pohany!
S palcátem, šavlí, napřed mé děti!“

Statečně obě bojují strany —
V tom se svým plukem u dýmu houští
Přiletí Kalský a rozebraný
Dorazí v nátlak a v boj se pouští.

Jako když v noci hrom dubem třese,
Lítají větve sražené s vrcha
A ohlas zvučí po celém lese,
Po celém lese zvěř strachem prchá;

Tak prchl Tatar na všechny strany,
Kozáci za ním letí a pálí,
Posílají mu krvavé rány,
Až se chřest bitvy rozléhá v dál.

Čím dál tím tišeji, dále už hluchou,
Ba už se v dálném ztratili dole,
Nevidí oko, neslyší ucho,
Než zbitých vzdechy a smrti pole.

Dým jako závoj povívá nízko,
Pod sluncem drobné obláčky plují,
A na to smutné pobojovisko
Stíny své černé, smutečné snují.

Jako po bouři zahnané lodě,
Tak po přestálé už té nehodě
Rytířstvo, vůdci odevšad spěší,
Ranění mnozí, bez koní, pěší.

Nešťastný Januš vyrván už taky,
Nesou ho smutní, pošťkávající,
Ochladlo srdce, vyhasly zraky,
Umdlela síla, zsinaly líce.

Když spatřil krví zalité lány
Hetman, ach, slz se zdržet nezdolal,
„Opatřte nejdřív trpících rány,
Nejdřív!“ a potom tak dále zvolal:

„Čas spěchá, bratři! rychle v tu
dobu

(Vysoko k nebi na slunce patř)
Umrlé složte u jednom hrobu —
Januši dáme mohyly, bratři!

Potom se s bratry spojití musím,
Poblízké pluky zvat ku pomoci,
Nebo dnes večer Tatar, jak tuším,
Anebo nejděl přirazí v noci.

Útokem vpadnou houfy té chátry,
Jako ty chmúry, jako ty mraky,
Zaženem je však, spojení s bratry,
Tak jako vítr, dravé ty ptáky.

Hodina pomsty udeří, bratři!
Za smrt Januše, za muky, zrady,
Jež v naší zemi tropí ti loři,
A za ty stále krvavé vpády.

Zakousne v pysky Murza Bečuľu,
Kamkoliv hne se, kdekoliv bude,
Na stepi, moři, ve zdech Stambulu,
Na koních, čajkách najdem ho všude.

Nyní čas spěchá; bratři teď spěšme,
Jak naši předci v pradávném čase,
Umrlé bratry úctou potěšme
Však i nás někdy uctí kdos zase!

Staršina zdělá z praporečů máry,
Na máry tělo Januše vloží,
A pak je nesou šladění v páry
K věčnému spánku na místo boží.

Smutně šel zástup, mlčky šel s tělem,
Mnozí si ticho pozaplakali,
Voroně kráčel též s smutným čelem,
Osizel, zalkal v srdečné žaly.

Přilihli už v úval u paty hory,
Na nížto žmí vysoké bory,
Údolím hrčí potůček spěšně,
A při něm kvetou pomněnky něžné.

„Tu, tu hrob bude — tady zem Páně!“
A každý zůstal na místě státi —
Rozleh se lesem náhlý chřest zbraně,
Mihl se bleskem zbraně lesk zlatý.

A hned do země šavlemi vryli,
Zelený pažit podrytý vadne,
Kopou a kopou, po krátké chvíli
Hotovo láno matičky chladné.

V modlení tichém spouštějí tělo
A s tělem jeho rytířskou zbrojí,
Palcát a šavli — vše se jen skvělo —
A kolem hrobu v mlčeních stojí.

Potom se všichni rozešli zase,
Svalují skály ohromné tíže,
Snášejí stromy v úspěšné snaze,
Mohyla roste výše a výše.

Mohyla stojí — z rytířských zbrojí
Vztýčeno na vrch znamení kříže —
Každý na šavli podepřen stojí,
Na hrobní zpěvy čekaje tíže.

Už rachol kotlův, už i trub vřesky,
A k tomu smutně píšťaly kvílí,
Ozývají se v okolí stesky,
Hlasitě zavzají hymna v tu chvíli:

„Kdo zahynul střelou vraha,
Toho paměť věčně drabá,
Neboť on má za smrt, strasti
Milost nebe, díky vlasti.

Nebudeš víc, druhu drabý!
Honit s námi divé vrahy,
Divé vrahy za hranice
Nepoženeš s námi více!

Mohyla tvá pro nauku
Přetrvá nám vnuky vnuků.
Každým jarem, v každém letě
Vzroste výše, krásněj zkvete.

Vzorem tys pro naše syny,
Oni budou tvoje činy
Po výpravách v blahou chvíli
Tobě zpívat u mohyly.

Naše dcery o slavnosti
Svatojanské na tvé kosti
Přinesou vždy v upomínku
Věnce z routy a barvíčku.

My už jedem v kraj daleký,
Buď tu s Bohem věkův věky!
Pokoj, pokoj, pokoj tobě,
Rytíři náš, pokoj v hrobě!

Zavzní ohlas na vše strany
V lese, v skalách ozývany:
Pokoj, pokoj, pokoj tobě,
Rytíři náš, pokoj v brobě lu

A už jich není — vše ticho v okol,
Polem se táhne stín od mohyly —
Přiletí, sedne na křídli sokol,
Kukačka v lese za matku kvílí.

Čajky.

Zpěv Zaporožcův při návratu Konaševiče z výpravy mořské *).

Od Jos. Bohd. Zaleského.

Ura ho! ура ho! ура!
Prahy naše! nivy, bory!
Ohněm září naše hory
Čertomelík též i Dura!
Výskněm, bratři! až to kolem
Zavzní hlučně štrým polem
Od Chortice k Tavani,
Až se ozvou ostrovy;
Ať žije a hetmaní
Konaševič košový!

Zdaž se to tam z mraků v moři
Jasná luna v vlnách topí?
Ne — to zář je od Sinopy,
Natolské to hrady hoří!
Při vojenské té pochodni
Když už vítr nám pohodný
Žene s dýmem, popelem
Čajky zas v kraj nižový,
Výskněm v sboru veselém:
Ať žije náš košový!

Radujme se, pokud ještě
Žítíme, bratři, lunu jasnou,
Ale ať i hvězdy shasnou,
Ať i přijdou mraky, deště;
Zvučná naše pobulanka
Jako výprava Bohdanka *)
Krajem v písní poplyne,
A kdož nám to zapoví,
Jenom kdyžto proslýne
Konaševič košový!

Pěkný vezeme to dárek
Naším milým bratřím v Niži,
Děla lesknoucí ze spíží
Množství zlacených jančerek;
Kindžaly a šavle křivé
Potěší je bojechtivé;
A když drahé kamení
Zableskne v den hodový,
Výskneme v sto kuření *):
Ať žije náš košový!

Pošlem na myrhu a svíce
Do Kijevské Lavry *) svatě
Šperky v cizí zemi vzaté,
S mečit zlaté příměšice.
Bratřím, kleslým v slavném boji,
Ať zní píseň ku pokoji!
V výpravách však na lodi
Ať nás povídky osloví,
Ať nejděle vojvodí,
Konaševič košový!

Pod ostrovy tamto v předě
Čajka hetmanová pluje,
Vítř v praporečky duje,
Čajka po vodě jen jede.
Což se našich dumek leká,
Že sám tamto pozdaleka
Hledá klidné útiší?
Bratři! výskněm poznovy,
Až to Ural uslyší:
Ať žije náš košový!

*) Petr Konaševič, třináctý po Daškoviči hetman sahajdačný oboji Ukrajiny i koše Zaporožského čili košový, byl nejslavnějším vůdcem Kozákův proti Tatarům, Turkům a j., zvláště na moři Černém na lehkých lodích, tak zvaných čajkách.

1) Bohdan kníže Roziňský, šestý hetman Ukrajiny.

2) Kuřeň, tábor kozácký.

3) Svatá Lavra, metropolitní kostel v Kijevě, kde odpočívají těla svatých mučedníků a vyznavačů pravoslavné víry.

Hetman náš dnes vesel není,
 Stále k zemi jenom zírá,
 Pravici vždy čelo svírá,
 Pohřben je v zamyšlení;
 Kuje jakýs záměr v hlavě...
 Vzkáže nové boje k slávě?
 Ura! nechat pokyne!
 S čajek na kůň!... v ples nový!
 Výskneme i v pustině:
 Ať žije náš košový!

Ura! otče atamane!
 Tuto na Siči družina
 S milým dárkem chleba, vína
 Výská v mysli rozehrané!
 I náš výskot zavzni hlučně,
 Až pak hukot hromu zvučně,
 Od Chotice k Tavani
 Zahřmí prahy, ostrovy:
 Ať žije a hetmaní
 Konaševič košový!

O právním poměru Čech k někdejší říši německé.

Sepsal V. V. Tomek.

I.

Od Karla Velikého až do bitvy u Chlumce r. 1126.

O počátku odvislosti země české od Němec ve středním věku dává nám ne sice nejstarší ale nejurčitější zprávu letopisec náš Cosmas při vypravování příběhů mezi císařem Jindřichem III a knížetem českým Břetislavem I roku 1040. Dle něho Čechové odpověděli císaři na nezvyklé žádosti, které kladl z příčiny výbojné výpravy Břetislavovy do Polska: „Vždycky jsme s vyhraněním práva našeho byli a jsme podnes pod říší krále Karla a jeho nástupci; národ náš nikdy se nevzpíral, a tobě ve všech válkách zůstával a vždy zůstávati bude věrný, jen když nám budeš chtítí učiniti spravedlivost. Neb takové právo nám ustanovil Pipin, velikého krále Karla syn, abychom ročně nástupcům císařů platili 120 volů vybraných a 500 hřiven. Hřivnu jmenujeme dvě stě peněz naší mince. To svědčí předků našich věk za věkem; to jsme tobě každoročně platili bez odporu a chceme platiti tvým nástupcům. Pakli bys nás chtěl obtěžovati nějakým jhem mimo zvyklost práva, hotovi jsme raději umřítí než snášeti břemeno neobyčejné.“ K tomu odpověděl císař: „Králům jest obyčej vždy něco nového přičiniti ku právu staršímu; neb není všechno právo

ustanoveny jedním časem, než posloupností králů vzrostl soubor práv. Neb ti, ježto spravují zákony, nespravují se zákony; poněvadž zákon, jak se praví vůbec, má voskový nos, a král železnou a dlouhou ruku, aby jej mohl krotiti, kamž by se líbilo. Král Pipin učinil co chtěl; vy ale neučiníte-li, co já chci, ukáží vám, kolik mám štítů malovaných a čeho dovedu vojnu.“ *)

Dle tohoto vypravování Cosmy neuznávali Čechové za jeho času jiné povinnosti k říši německé než odvádění poplatku ročního 120 volů a 500 hřiven stříbra, přitom pak věrnost ve válkách, kterou, jak se zdá, nic jiného se nerozumělo, nežli že nesměli vésti žádných válek proti říši německé neb spojovati se s nepřátely říše, což vycházelo z poplatnosti samo sebou; neb poněvadž tato se zakládala na mezinárodní smlouvě, rozumělo se samo sebou, že má mezi oběma národy zachováván býti mír, jakožto poplatkem oním vykoupený. Počátek tohoto poměru odvodí Cosmas od času Karla Velikého, praví, že ustanoven byl od syna jeho Pipina; i poněvadž známo jest z letopisů souvěkých, že Karel Veliký válčil s Čechy v roce 805 a několika následujících, naskytuje se samo sebou, že podvolení Čechů ku poplatku bylo výsledkem tohoto válčení, že totiž války ony, vedené od Franků celkem nešťastně, skončily se nějakou smlouvou mírnou,

*) *Semper salvo tenore nostrae legis fuimus et hodie sumus sub imperio Karoli regis et ejus successoribus; nostra gens nunquam restitit rebellis, et tibi in omnibus bellis mansit et semper manebit fidelis, si justitiam nobis tantum facere velis. Talem enim nobis legem instituit Pipinus, Magni Karoli regis filius, ut annuatim imperatorum successoribus CXX boves electos et D marcas solvamus. Marcam nostrae monetae CC nummos dicimus. Hoc testatur nostratum aetas in aetatem; hoc omni anno sine refragatione tibi solvimus et tuis successoribusolvere volumus. At si aliquo praeter solitum legis jugo nos aggravare volueris, mori potius prompti sumus quam insuetum ferre onus. Ad hoc imperator respondit: Regibus hic mos est, semper aliquid novi legi addere anteriori; neque enim omnis lex est constituta tempore in uno, sed per successores regum crevit series legum. Nam qui regunt leges, non reguntur legibus, quia lex, ut ajunt vulgo, cereum habet nasum et rex ferream manum et longam, ut eam flectere queat, quo sibi placeat. Pipinus rex fecit, quod voluit; vos autem nisi quod volo feceritis, ostendam vobis, quot pictos habeam clypeos aut quid bello valeam.*

kteřou Čechové z opatrnosti pro nerovnost sil svých břímě toto podstoupili.

Proti hodnověrnosti tohoto svědectví Cosmova namítá se v podstatě tolik, že se neshoduje se souvěkými prameny o válkách Karla Velikého s Čechy, když uvodí Pipina syna Karlova jakož toho, jenž by byl poplatek Čechům uložil, kdežto se dá dokázati, že Pipin v létech války s Čechy a potom až do brzké smrti své vždy zaneprázdněn byl jinými záležitostmi v zemích daleko od Čech vzdálených. *) Tato námitka týká se však jen okolnosti vedlejší, totiž jména syna Karlova, který měl činit s Čechy. Ze souvěkých letopisů franských víme, že nejstarší Karlův syn Karel byl velitelem vojsk vypravených proti Čechům; v jeho jméně tedy mylí se Cosmas; dost však na tom, že jemu aspoň tolik bylo známo, že to byl syn Karlův, který s Čechy jednal; neb v tom se dobře srovnává jeho vypravování o původu poplatku českého k říši německé s vypravováním starých letopisců o válkách Karlových; což tím větší podivení vzbuzovati musí, poněvadž Cosmas těchto starších svědků neznal, než jak sám dosti zřejmě praví, vážil jen z pověsti, v Čechách za pravou držané prý od věku k věku.

Ze všech spisovatelů souvěkých zmiňuje se o poplatku českém a původu jeho za Karla Velikého jediný Einhard ve své *Vita Caroli Magni*, praví o Karlovi povšechně, že mnohé barbarské a divoké národy tak pokrotil, že je poplatnými učinil, mezi kterými prý as nejpřednější jsou Vlci, Srbové, Bodrci, Čechové, neb s těmito bojoval; jiné, kterých počet prý byl mnohem větší, přijal v poddanství. **) Proti hodnověrnosti těchto slov uvodí se předně, že se v nich dokázati dají některé nepravdivosti, jmenovitě o Bodrcích, s nimiž Karel sotva kdy bojoval, poněvadž se ve válkách jeho právě jeví často, co jeho

*) *Palackého Dějiny národu českého*. I. 123.

**) *Barbaras ac feras nationes... ita perdomuit, ut eas tributarias efficeret; inter quas fere praecipuae sunt Welatabi, Sorabi, Abodriti, Boemanni; cum his namque conflixit; ceteras, quarum multo major est numerus, in deditionem suscepit. Pertz Mon. II 451.*

spojenci; zadruhé, že Einhard, který v tomto díle více panegyrickém mluví o poplatnosti Čechů, právě v letopisech svých, kdež šíře vypisuje války Karlovy, a jmenovitě s Čechy, nikde na svém místě nepodotýká určitě, jak a kdy byli v poplatnost uvedeni. Co se však prvního týče, nenásleduje z chyby v jedné okolnosti, žeby i všecko jiné musilo rovněž býti chybné; v letopisech pak Einhardových, jako i v jiných, které o válkách Franků s Čechy za Karla Vel. vypravují, jest to ovšem politování hodná mezera, že se nic výslovně nepraví, jak se tyto války skončily; ale právě že ani Einhard, ani jiný letopisec noudává, pod jakými výminkami byl mír uzavřen, ku kterému snad předce ještě přišlo za časů Karla, neodporuje tu aspoň žádná známá okolnost tomu, že se tento mír stal na základě povinnosti ku poplatku. Slova Einhardova, jakožto svědka souvěkého, jakkoli povšechná a v některých okolnostech matná, zůstávají nám vždy důležitým stvrzením pozdějšího jasného a určitého svědectví Cosmova.

Když na základě těchto dvou časem vzdálených a od sebe neodvislých svědků za pravé přijmeme, že poplatek 120 volů a 500 hřiven stříbra, co jediná povinnost Čechů k říši francské a potom německé, počátek svůj vzal za Karla Velikého a to nějakou smlouvou o mír se synem jeho, který roku 805 velel vojskům vypraveným do Čech, máme tím klíč k rozumnění některým jiným zmínkám o odvislosti Čechů od říše Karlovičů v devátém století, jakož k. p. onomu místu v listině na rozdělení říše od Ludvíka Pobožného mezi jeho tři syny roku 817: Item Ludvík chceme aby měl Bavorsy a Korutany a Čechy a Avary i Slovany, ješto jsou na východě od Bavor*). Slova tato nemohou ovšem míti jiného smyslu, nežli že Ludvíkovi, synu císaře Ludvíka, má krom Bavor a jiných zemí jeho podílu náležeti také poplatek onen odváděný od Čechů, poněvadž jen s poplatkem tím smluvami ustanoveným mohl císař svobodně naložiti, nikoli ovšem se zemí českou jako plným a bezprostředním svým panstvím.

*) Item Hludovicus volumus ut habeat Boioariam et Carentanos et Beheimos et Avaros atque Sclavos, qui ab orientali parte Boioariae sunt. *Perts Mon.* III. 198.

Poplatek český nebyl císařům a králům německým odváděn po všechen čas bez přetržení. Za krále Ludvíka Německého válčilo se mezi Čechy a Němci čtyry léta, od roku 846 až 849, větším dílem se štěstím na straně české. Za ten čas jistě neodváděli Čechové umluveného ročního poplatku. Tak nepochybně bylo i za pozdějších válek Ludvíka Německého s Moravany za Rostislava a Svatopluka, ve kterých se Čechové nacházejí na straně Moravanů co spojenci (869—874). O příčinách i o způsobu skončení těchto válek nevypravují nám letopisci toho času nic, zrovna tak jako před tím o válce Karla Velikého. Však jestliže Čechové byli od času Karlova poplatní, domníval bych se dle porovnání s pozdějšími časy, že příčinou těch válek byly přechvaty králů německých, když snad mimo poplatek chtěli si osobovati větší práva nad zemí a národem českým. Konec pak války byl tuším pokaždé ten, že se král německý zase spokojil jen předešlým smluveným poplatkem. Aspoň že i po poslední válce za Ludvíka Německého Čechové ještě některý čas v nějaké odvislosti od Němců zůstávali, vysvitá ze dvou důležitých zpráv o věcech o něco pozdějších.

První je vypravování opata Reginona (+ 915) o sjezdu Svatopluka s králem německým Arnulfem roku 890 v Omuntseberku v dolních Rakousích, kdež praví: „Léta od narození Pána Krista 890 král Arnulf propůjčil Svatoplukovi, králi Slovanů moravských, vévodství nad Čechy, kteřížto za onoho času měli nad sebou kníže svého rodu a pokolení, a králům franckým věrnost slíbenou zachovávali ve spolku neporušeném, a to protože s ním, prvé než povýšen byl na důstojenství královské, spojen byl láskou přátelskou, až i syna jeho, kterého přijal z kuběny, vyzdvihl ze svatého křtu a dal jej jmenovati dle jména svého Svatopluka, kterážto věc zavdala nemalý podnět k různicím a k odboji. Neb Čechové odstoupili od věrnosti delší čas zachovávané, a Svatopluk, znamenaje, kterak jemu nabytím druhého království nemalé síly přibýly, nadchnut hrdou pýchou, proti Arnulfovi povstal“ atd.*).

*) Anno dominicae incarnationis 890 Arnulfus rex concessit Zuendibaldo, Marahensium Sclavorum regi, ducatum Behemensium, qui hactenus prin-

Druhá je zpráva letopisce Fuldského k roku 895 po smrti Svatopluka: „Okolo polovice měsíce července držán jest všeobecný sněm ve městě Řezně; tam ze Slovan všichni vojvodové Čechů a které Svatopluk vévoda od spolku a z moci národu bavorského dávno násilně vytrhnuv odtáhl — z nichž přední byli Spüihněv a Vratislav — přišedše ku králi Arnulfovi a čestně od něho byvše přijati, rukou dáním, jak jest obyčej, královské moci smíření se poddali.“ *)

Obě tyto zprávy vyslovují to, že byli Čechové, prvé než se dostali pod moc Svatopluka, v odvislosti od Němců čili Bavorů, u nichž bylo tehdáž sídlo království. Dle toho, co ukázáno o poměrech starších, nemohla odvislost tato, čili věrnost a spolek, kterou prý Čechové do onoho času zachovávali, záležitosti v ničem jiném než kromě snad poplatku ročního v závazku k nepřidávání se k nepřítelům říše ve válkách. Odvislost tato od německé říše minula, a Čechové dostali se pod moc Svatopluka moravského. Jakým způsobem, o tom zdají se uvedené dva prameny býti spolu v odporu. Neb letopisec Fuldský praví, že Svatopluk Čechy násilným způsobem (per vim) odtrhnul od Němců; opat Regino ale vypravuje, kterak prý král Arnulf sám r. 890 Čechy propůjčil Svatoplukovi. Odpor tento vidí se mi však býti jen zdánlivý. Dá se tuším dobře vyložiti rozdílností časů a skutků; které jeden a druhý z těchto spisovatelů

cipem suae cognationis ac gentis super se habuerant Francorumque regibus fidelitatem promissam inviolato foedere conservaverant, eo quod illi, antequam in regni fastigio sublimaretur, familiaritatis gratia fuerit connexus; denique filium ejus, quem ex pellice suscepit, a sacro fonte levavit, eumque ex nomine suo Zuendibold appellari fecit. Quae res non modicum discordiarum et defectionis praebuit incitamentum. Nam et Bohemi a fidelitate diutius custodita recesserunt, et Zuendibold ex adiectione alterius regni vires non parvas sibi accessisse sentiens, fastu superbiae inflatus, contra Arnolfum rebellavit. Pertz I. 601.

*) Mediantie mense Julio habitum est urbe Ratisbona generale conventum; ibi de Sclavania omnes duces Boemanniorem, quos Zuentibaldus dux a consortio et potestate Boioaricae gentis per vim dudum divellendo detraxerat — quorum primores erant Spitignewo, Witizla — ad regem venientes et honorifice ab eo recepti, per manus, prout mos est, regiae potestati reconciliati, se subdiderunt. Pertz I. 411.

měl na zřeteli. Čechové byli ve válce, kterou se Svatopluk po oslepení Rostislava upevnil co jeho nástupce v panství moravském, jeho spojenci proti Němcům. Po míru, uzavřeném r. 874 s králem Ludvíkem Německým ve Forchheimě, obrátilo se přátelství mezi Čechy a Moravany snad brzy v poměr nucenější. Svatopluk snad Čechy tak jako jiné slovanské národy uvedl mocí pod své panství, které proti vůli své snášeli, což ztvrzuje se pozdějším odpadnutím jich od jeho syna. Legenda o opovržlivém způsobu, jak Svatopluk nechal pohanského Bořivoje seděti na zemi při hodech, čímž přiměl jej ku přijetí křestu, jest jakési svědectví o poníženém jeho poměru k Svatoplukovi. S odvislostí od Moravy nesrovnávala se nyní odvislost od Němec. Mocným podmaněním Svatopluka byly Čechy od Němec odtrženy; to chce tuším říci letopisec Fuldský slovy: quos (Boemannos) Zuentibaldus dux a consortio et potestate Boioaricae gentis per vim dudum divillendo detraxerat, kdež slovo *dudum*, *dávno*, zdá se ukazovati na starší čas než jen pět let předtím, totiž roku 890, a tedy na jiný skutek, než o kterém opat Regino vypravuje k tomuto roku.

Vytržení Čech ze spolku a moci čili jedním slovem z odvislosti od Němec, při kterém snad i odvádění poplatku přestalo, bylo však z počátku ještě jen faktické. Králům německým překážela po delší čas slabost jejich, že předešlým poměrům nemohli zjednatí platnost, až konečně král Arnulf dokonce smlouvou se Svatoplukem svých práv k Čechům zřejmě se odřekl. To se stalo na sjezdu jich v Omuntlesberku, o kterém vypravuje Regino. To je totiž nejmírněji vzatý obsah slov jeho: Arnolphus rex concessit Zuendibaldo, Marahensium Sclavorum regi, ducatum Behemensium.

Regino praví více než to. Čechové prý do té doby, totiž než Arnulf vévodství nad nimi propůjčil Svatoplukovi, měli nad sebou kníže svého rodu a pokolení; potom tedy již ho neměli; Svatopluk panoval nad Čechy i nad Moravou bezprostředně; to je jasný význam slov Reginonových. Možná, že on o poměrech těchto neměl dobré známosti, že co bylo jen upuštění od

poplatku a od povinnosti Čechů ku přátelství ve válkách, on pokládal za propůjčení panství nad Čechy Svatoplukovi. Ale dokázati se omyl takový nedá. Nám jsou při nedostatku domácích zříděl tehdejší vnitřní poměry říše Svatoplukovy a Čech zvláště příliš málo známy, abychom jedinou tuto zprávu mohli stíhati v odporech s jinými událostmi. Ovšem nesmíme si věc, kterou nám Regino vypravuje o sjezdu Omuntberském, představovati tak krotce, jakoby král Arnulf z pouhého přátelství k Svatoplukovi byl jemu Čechy daroval, neb jakoby to bylo bývalo z jeho práva neb z jeho moci, odejmouti Čechy dotud panovávšimu knížecímu rodu Přemyslovu, a přenést je na Svatopluka tak, jako nějaké jiné německé vévodství neb léno s jednoho vasalla na druhého. Jen tak vypadá vypravování toto nesmyslné. Regino však vypravuje jen to, co se dalo mezi Svatoplukem a Arnulfem na jejich sjezdu, nikoli co se stalo předtím, co vedlo k onomu skutku na něm. K tomu musíme vždy hledati klíč ve slovích letopisce Fuldského o násilném opanování Čech od Svatopluka. Můžeť to býti, že Svatopluk konečně Bořivoje na nějaký čas i zbavil dokonce knížetství a zmocnil se bezprostředního panství nad Čechy. Vypravování staré legendy, že Bořivoj po svém křestu byl na nějaký čas vyhnán z Čech, mělo by na tento způsob skutečný historický základ, ač okolnosti byly snad jiné, než dle legendy. Jestliže pak král Arnulf na sjezdu Omuntberském musil mocnému sousedu svému Čech zanechat i a odřici se starších práv říše německé nad touto zemí, cožby v tom bylo nemožného neb divného?

Jakým způsobem Bořivoj a jeho synové, Vratislav a Spytihněv, po vypuzení ze země, ač jestli se takové stalo, zase ku knížetství se navrátili, není nám ovšem povědomo. Že se však po smrti Svatopluka od říše jeho odtrhli, vypravuje opat Fuldský na místě již uvedeném výslovně. Spytihněv a Vratislav obrátili se k tomu cíli o pomoc k Němcům: odebraliť se, jak letopisec vypravuje, roku 895 k císaři Arnulfovi do Řezna a dali se pod jeho ochranu. Zdali se při tom podrobili také ku předešlému poplatku, není známo; v potomních ale válkách Arnulfa se synem

Svatoplukovým Mojmírem účastnili se Čechové co spojenci Němců. Rozpadnutí říše německé po vymření Karolingů, když noví dva volení králové Konrád I a Jindřich I nemacházeli téměř žádného poslušnosti od vévod ostatních zemí německých, učinilo i odvislosti Čech od říše německé konec, až zase Jindřich I tažením svým do Čech roku 928 přinutil knížete tehdejšího Václava I, vnuka Bořivojova, ku poplatku*). Od té doby byl poplatek tento stálou povinností knížat českých k říši německé, jak vysvitá z vypravování Cosmy o císaři Jindřichovi III a knížeti Břetislavovi I, až konečně smluvami mezi císařem Jindřichem IV a králem Vratislavem I (II) proměněn byl v povinnost, aby knížata čeští králům německým na jízdech jejich do Říma sloužili 300 oděnci **).

Jiná byla odvislost Čech od říše německé v poměrech církevních, která záležela nejprve v tom, že Čeoby náležely k diecezi německého biskupa, totiž Řezenského, jenž dosazován neb investován byl od německého krále.

Kdy Čechy začaly náležeti k této německé diecezi, není věc tak jistá a dokázaná, jak se obyčejně má za to. Všickni novější dějepisci čeští srovnávají se sice v tom, že příčinu k tomu zavedlo pokřtění čtrnácti vojvod českých v Řezně, o kterém letopisy Fuldenské píší k roku 845, a sice celkem následujícími krátkými slovy: *Hludovicus quatuordecim ex ducibus Boemianorum cum hominibus suis Christianam religionem desiderantes suscepit, et in octavis Theophaniae baptisari jussit*, to jest: Ludvík (za přebývání svého v Řezně) přijal u sebe čtrnáct vojvod českých, kteří s lidmi svými žádali náboženství křesťanského, a dal je pokřtiti v oktávu zjevení páně. Že na těchto slovích neleží žádné zjevné svědectví o přivtělení Čech k diecezi Řezenské, jest na bledni. Ale i závěrky z nich činěné, žeby ná-

*) *Post haec Pragam adiit cum omni exercitu, Boemiorum urbem, regemque ejus in deditionem accepit.. qui quamdiu vixit, imperatori fidelis et utilis mansit. Igitur rex Boemios tributarios faciens, reversus est in Saxoniam. Widukind ap. Pertz V. 432—433.*

**) Viz *Palackého Dějiny národu českého* I. 341.

sledkem tohoto křestu Čechy byly k diecezi této připadly, jakkoli již často jsou opakovány od jednoho dějepisce po druhém, vidí se mi býti nepodstatné a věc sama v sobě zcela nepodobná.

Co by se mělo rozuměti pod čtrnácti vojvodami (duces), zde připomenutými, snažil jsem se ukázati na jiném místě, totiž v pojednání o panství rodu Slavníkova v tomto samém časopise. *) Byliť to županové čili představení žup neboli krajů, na které se dělily Čechy, kteří ač stáli právně pod vrchní mocí knížete zemského, skutečně tehdáž požívali velkou samostatnosti. Ačkoli se tu však praví o čtrnácti županech, nemusí se proto mysliti na obrácení celých čtrnácti žup českých na křesťanství. Nebo ponevadž županství tehdáž na mnoze byla dědičná v jistých šlechtických rodech, mohlo více bratří neb jiných přátel z téhož rodu, zůstávajících v nedílnosti (jako na př. synové Slavníka Libického) užívati jednotejně názvu županů. Čtrnáct županů mohlo tím způsobem pocházeti ze mnohem menšího počtu žup. Takéť se v lete-pise našem nepraví, žeby obyvatelstvo všechněch žup, vojvodám těmto náležejících, bylo bývalo obráceno na křesťanství; než toliko vojvodové tito sami s lidmi svými, kteří spolu s nimi přijeli ku králi Ludvíkovi, přijali křest v Řezně. Že vojvodové tito mohli míti v úmyslu obrácení všeho lidu ve svých župách, jest ovšem možné a velmi podobné; ale o skutku samém nemáme žádných důkazů, a můžeme o něm pochybovati.

Uvážíme-li okolnosti onoho času, budeme křest čtrnácti vojvod v Řezně sotva moci považovati za událost docela osamotnělou, která by byla nebývala v žádném vztahu k tehdejším příběhům politickým. Na začátku roku 845 dali se tito vojvodové pokřtiti v Němcích, když zatím kníže český, vrchní pán jejich, zůstával v pohanství; roku 846 táhl král Ludvík do Moravy, zbavil panství knížete tamějšího Mojmíra a dosadil Rostislava na jeho místo, potom pak rovněž nepřátelsky vtrhnul do Čech, a odtud bojovalo se čtyry léta mezi Čechy a Němci. Když povážíme, jak často během 9. a 10. století jednotliví županové čeští,

*) Viz ročník 1852 IV. str. 41.

knížatům odbojní, s Němci se spolčovali, ku králům jejich se utíkali o pomoc, nemůžeme se ubrániti domněnce, že i tu bylo něco tomu podobného. Vojvodové, kteří přijali křest v Řezně, snad to učinili, aby se ve spolku tím tužším s Němci mohli vzepřiti proti moci knížete zemského. Oni snad byli spojenci krále německého ve válce s knížetem, která potom následovala. Kdyby byli Němci zvítězili, snad by to bylo mohlo míti za následek násilné obrácení celých Čech na křesťanskou víru a přivtělení jich k německé diecezi, jak se o to Němci podobně pokoušeli i v Moravě. Toho ale nebylo. Štěstí válečné bylo na straně Čechů. Mír, který následoval, nerozmnožil panství Němců nad Čechy; král Ludvík musil se spokojiti, jestliže se Čechové podvolili, jako předtím, ku poplatku. Co se mezi tím stalo se 14 vojvodami pokřtěnými, nevíme ovšem; podobá se však aspoň víc než co jiného, že byli přemoženi tak jako jejich spojenci zahraniční; možná, že jsou následkem vítězství knížete zbaveni svých zemí neb jinak pokoření a že tudy pokřtění jejich v Řezně, jakkoli byla to letopiscům věc zaznamenání hodná, zůstalo pro křesťanskou víru v Čechách zcela osamotnělým příběhem, beze všech trvalých následků. Nepodobné je na každý způsob, žeby v těch okolnostech kníže český byl lhostejně dopustil otevření části země své cizímu vplyvu, zcela pak nepochopitelné, jak by i mimo to třeba ze přivtělení několika žup bylo následovalo přivtělení celé země české k biskupství Řezenskému, když kníže český s velkou většinou národu ještě dlouhý čas potrvával v pohanství, konečně pak křesťanství nepřijal z Němec, nýbrž odjinud. — Mimo to vše jest také možná, že vojvodové oni přišli již do Řezna roku 845 co vyhnanci, zapuzení od knížete po předcházejících bouřích domácích; kdež pak obrácení jejich mohlo míti tím méně následků.

Kdo může neb chce sobě představovati, že se pokřtění čtrnácti vojvod v Řezně stalo beze všeho spojení s politickými příběhy toho času, nepřijde tím nicméně k výsledku o mnoho jináčejšímu. I kdybychom připustili, že směli vojvodové tito bez ohledu na kníže posud pohanské a na nepřátelství mezi Čechy a Němci přivtělití své župy k cizí diecezi, ku které se jim lí-

bilo, předce by se tím byla jen část země dostala k diecezi Řezenské, nikoli země celá. Nebo i kdoby si samostatnost županů českých toho času představoval tak velikou, že by byli takovou věc mohli předsevzít bez svolení knížete, bude musil aspoň knížeti přiznati tolik samostatnosti, že mohl to samé se svou částí země předsevzít bez svolení jejich. Když tedy Bořivoj nepřijal křestu v Řezně, jak mohlo z pokřtění vojvod v Řezně následovati přivtělení i jeho části Čech k diecezi Řezenské? Na nejvš přijde se tím na rozdělení Čech při začátcích křesťanství na dvě dieceze, věc, na kterou nemáme ani nejmenší stopy historického svědectví.

Kdoby nechtěl tomu místa dáti, že se vojvodami (duces) u letopisce Fuldského neb jinde rozumějí županové, nýbrž vůbelechové čili pánové čeští, mohl by tím méně tvrditi, žeby obrácení čtrnácti jich na víru křesťanskou bylo mohlo míti tak důležité a rozhodné následky pro církevní zřízení celé země. .

Křest Bořivoje, přijatý od arcibiskupa moravského Methudia, jest ona rozhodná událost, od které staré podání národní již za času Cosmy odvozovalo vlastní obrácení národu českého na víru křesťanskou, a jen toto mínění ob stojí konečně před historickou kritikou. Byl-li ale křest Bořivojův vykonán od Methudia, a zvláště stalo-li se to na dvoře Svatopluka v okolnostech, které naznačuje legenda; nelze také na nic jiného mysliti, nežli že Čechy tím samým dostaly se nejprve k arcibiskupství moravskému. Záležitosti církevní stály zde jak v tolika jiných případech podobných v úzkém spojení s poměry politickými.

Než ale kdy a jakým způsobem dostaly se Čechy k biskupství Řezenskému, k němuž beze vší pochybnosti náležely v čase před zřízením zvláštního biskupství Pražského? Výslovná svědectví o náležení Čech k diecezi Řezenské máme teprv ze času svatého Václava. Ohlížíme-li se však po událostech, které by byly před tímto časem mohly vésti k odtržení Čech od poslušenství arcibiskupa moravského a převedení k biskupství německému, najdeme sotva co podobnějšího, nežli že se to stalo zároveň s odpadnutím Čech od panství moravského po smrti Svatopluka,

tedy v čas sněmu Řezenského roku 895, na kterém synové Bořivojovi, Spytihněv a Vratislav, se všemi vojvodami čili župany svými dali se pod ochranu krále Arnulfa. Tehdáž bylo vytrženi se Čech z církevního spojení s Moravou nejen tím snadnější, než také poněkud kázáno potřebou pro zmatky ve věcech církevních v Moravě; když od smrti svatého Methodia r. 885 arcibiskupství zůstávalo neosazeno až do roku 899; ve kterém konečně zase Mojmír, syn Svatoplukův vymohl dosazení arcibiskupa a tři biskupů od papeže Jana IX.

Roku 973 založeno jest se svolením biskupa Řezenského sv. Wolfganga a císaře Otty I biskupství Pražské pro všechny země tehdejší říše české, ku kterým náležela jmenovitě největší část někdejší říše Svatoplukovy. Zřízením tímto přestala odvislost Čech od německého biskupa, a zůstalo toliko podřízení pod německého metropolitu, totiž arcibiskupa Mohučského, o jehož využití darmo se snažil později kníže Břetislav I. jednáním s dvorem papežským. Přitom vyhrazeno bylo králi německému udělování investitury biskupům Pražským, což ale nebylo více než právo čestné; neboť volení biskupů náleželo sněmu duchovenstva a národu českého, a záviselo tudy hlavně od knížat českých, od nichž sněmové k tomu jako ke všem jiným věcem byli povoláváni a řízeni. *)

*) V nejnovějším čase tvrdí Dr. J. A. Ginzl v zasloužilém a chvalitebnou nestranností vyznamenávajícím se díle: „Geschichte der Slavenapostel Cyrill und Method und der slavischen Liturgie,“ Leisneritz 1857, že v Čechách před časem sv. Prokopa a založeného jím kláštera Sázavského nebylo nikdež vykonávání služeb božích jazykem slovanským, i zakládá toto tvrzení své na tom skutku, že Čechy od roku 845 náležely k biskupství Řezenskému, neb žeby biskupové německí jistě nebyli trpěli slovanské liturgie ve své diecezi, anižby svatý Methodius byl se s ní vtrávil tam, kde neměl žádné církevní moci, třeba že od něho Bořivoj byl pokřtěn na dvoře Svatoplukově v Moravě. Ale poněvadž skutek, na kterém se důkaz ten zakládá, jest nedokázaný, ano jak ukázáno, zcela nepodobný, rozpadá se ono tvrzení tím samým. Neb náležela-li země česká následkem křestu Bořivojova nejprve k arcibiskupství moravskému, nelze pochybovati, že sv. Methodius zavedl i zde, jako všude jinde, liturgii slovanskou, aniž mohl jemu kdo v tom brániti. Poněvadž ale spojení Čech s církví moravskou netrvalo déle

Povinnost ročního poplatku a závislost nejprvé od biskupa německého potom od císaře, jenž biskupu Pražskému uděloval investituru, byly právní poměry založené na smlouvách mezinárodních, a již tímto původem jejich rozeznával se kníže český od vévod a jiných knížat německých v poměru k císařům docela podstatně. V časech pozdějšího středověku, když císařská moc v Němcích hluboce poklesla, rovnali se mocnější knížata němečtí králům českým ovšem velice stupněm samostatnosti, kterého požívali; nicméně však spočívala samostatnost jejich na základě docela jiném než samostatnost králů českých. Knížata německá byli vasallové, to jest prvotně úředníci císařů; jin právně nenáležela žádná jiná moc, než kterou obdrželi od císařů, jediných svrchovaných pánů v Německu. Byl-li jaký spor o obapolná práva, náleželo knížatům dokázati, zdali a jakým způsobem jich nabyli; právní předpoklad byl tu na straně císaře. Knížata čeští na-proti tomu byli od počátku svrchovaní panovníci svého národu. Svrchovanost jejich byla tak dalece obmezena, jak bylo ustanoveno smluvami s císaři německými; právní předpoklad byl tu na straně knížat českých; čeho císařové nemohli dokázati ze smluv těchto, to jim právem nenáleželo.

Proti této jasné právní zásadě jednali časem císařové němečtí a jednají posud mnozí učenci němečtí, vydávající Čechy za léno německé říše rovné všechněm jiným knížetstvím závislým od císařů a povinné vším, co vyplývalo ze zásad manského práva německého. Přesvědčíme se snadno, že náhled takový v právní poměry Čech k německé říši pocházel jak za starých tak

než asi dvě desetiletí, za kterýžto čas obrácení celé země na křesťanství dokonáno nebylo, nad to pak při zmaticích po smrti Methodia církevní pořádek sotva zavedený musil mnoho utrpěti rozbroji církevními i světskými, jest snadno pochopiti, že biskupové Řezouští, když se uvázeli v duchovní moc, neměli mnoho těžkostí s odstraněním liturgie slovanské a zavedením latinské na její místo. Všecky stopy někdejšího užívání liturgie slovanské v Čechách však proto předce nezmizely, jak tvrdí vážený spisovatel díla dotčeného. Jemu ušlo ku př. svědectví legendy staroslovanské o sv. Václavu, vydané Vostokovem v Petrohradě, dle kterého sv. Ludmila vnuka svého Václava dala učiti knihám slovanským jak i latinským.

za novějších časů z pouhého chťiče, nikoli ze skutečných právních důvodů. Císařové němečtí snažili se časem rozšířiti moc svou nad Čechy přes meze uložené smluvami, osobuťice si brzy to brzy ono právo, které jim nenáleželo; časem provedli také svou vůli; ale faktické přestoupení práva nemohlo býti závazným právním titulem proti straně druhé; a vždy když víckrát opakovaný přechvat hrozil se státi právním obyčejem, přišlo zase ke skutku takovému, kterým staré základy mezinárodního práva, spočívající na smlouvách, došly znovu obapolného uznání.

Hlavní okolnost, na které sobě zakládají zastavatelé mínění, že byly Čechy lénem německým jako každá jiná německá země, jest ta, že knížata čeští časem skládali sliby a přísahy císařům podobně jako vasallové říše, a přijímali zemi svou od nich podobným obřadem jako při udělování léna.

O této věci sluší znamenati předně, že v době před Soběslavem I, kterou tuto prozatím jediné máme na zřeteli, jen několik panovníků českých tomuto obřadu se podrobilo, vesměs v okolnostech mimořádných. Všecky známé případy, ve kterých se to stalo, jsou následující.

Předně synové Bořivojovi, Spytihněv a Vratislav, jak již prvé uvedeno, když se dali pod ochranu krále Arnulfa, poddali se jemu dle svědectví letopisu Fuldského, rukou t. j. podáním ruky, jak prý jest obyčej.

Boleslav I, když byl po 14letém válčení vtrhnutím Otty I do vnitřku země přinucen jemu se poddati, dle slov Vidukinda, „stojí pod korouhvemi a krále slyší i odpovědi dáváje, konečně odpuštění dosáhl.“ *)

Roku 1002 Vladivoj polský, došed knížectví českého odstrčením Přemyslovců, synů Boleslava II, aby se v panství snáze upevnil, odebral se ku králi Jindřichovi II do Řezna, a s poníženým poddáváním sebe i slibováním věrnosti, jak Thietmar vypravuje, zvolil jej sobě za pána, a čeho žádal, v léno od něho obdržel. **)

*) Sub signis stans et regem audiens responsaque reddens, veniam tandem promeruit. *Perts* V. 452.

**) Wlodoniei potiori usus consilio, ad regem Ratibonae adhuc commo-

Dle téhož Thietmara udělil král Jindřich po zapuzení Boleslava Chrabrého z Čech roku 1004 v Praze, kamž sám přijel, léno české Jaromírovi, který byl prvé od Čechů s obřady obyčejnými posazen na stolec knížecí.

Císař Jindřich IV konečně na žádost knížete Břetislava II roku 1099 udělil bratru jeho Bořivoji II korouhev na sjezdu v Řezně, a nařídil všem Čechům tudíž přítomným, aby jej po smrti Břetislava přijali za kníže. *)

Jak vidět, byly to vesměs případy zvláštní, ve kterých tyto knížata Čechy jakýmsi způsobem od císařů přijímali, neb jim v ohledu na svou zem nějaké sliby činili, takové totiž okolností, ve kterých buď potřebovali a užili od nich nějaké pomoci neb od nich válkou byli přinuceni ke smlouvám. Takových případností mohlo býti více, o kterých nemáme žádné zprávy. Aby ale všichni knížata čeští toho času byli podobným způsobem přijímali svou zemi od císaře a jemu zvláštním obřadem se zavazovali k zachování stávajících poměrů odvislosti, neb žeby tím vůbec byli bývali povinni, dokázati se nedá, a jest nepodobné.

Buď však tomu, žeby nějaký takový obřad při nastoupení každého knížete českého byl býval obyčejný; jaký byl právní jeho význam? To je jasné jen v případnosti Vladivoje polského. On dle svědectví Thietmara přijal Čechy v léno od krále německého, i poddal se tedy všem povinnostem a poměrům práva manského. Ale skutek tento neměl právní platnosti, poněvadž Vladivoj byl bezprávný držitel stolce českého, k němuž se Přemyslovci, na chvíli ze země vypuzení, práva svého nevzdali. Ostatní místa z letopisů zde uvedená, týkající se knížat domácího oprávněného rodu, nejsou v onom ohledu buď dosti jasná, buď nejsou rozhodná, jak se snadno přesvědčíme z pilnějšího pohledu na skutečný stav věcí, vždy zachovávající zásady, že ne-

rantem proficiscens cum hamili subjectione et fideli promissione hunc in dominum elegit, et quae postulavit, ab eo in beneficium acquisivit. Pertz V. 797.

*) Item et hoc obtinuit (Bracislaus) precibus apud Caesarem, ut ejus fratri Borivoy vexillum daret, et cum Boemis omnibus, qui cum eo venerant, assignaret, quo post obitum suum fratrem ejus Borivoy sublevarent in solium.

bylo ještě právo, co jedna neb druhá strana za ně měla než že byly smlouvy mezinárodní.

Zásada, žeby Čechy byly bývaly lénem povinným ke všemu, čeho císařové směli žádati na jiných vasallech svých německých, nacházíme ponejprv vyslovenu od krále Jindřicha II nebo aspoň od letopisce jeho Thietmara Merseburského, kterýž praví, že Jindřich dal vzkázati Boleslavovi Chrabrému polskému, když on Čechy násilně opanoval, „jestližeby zemi, které se právě zmocnil, chtěl držeti z jeho milosti, *jak žádá staré právo*, a chtělby jemu ve všem věrně sloužiti, že k jeho přání v té věci svoluje; (to jest právě kdyžby chtěl Čechy držeti jako jeho vasall, že mu jich zanechá bez ohledu na vypuzené od něho Přemyslovce); pakli nic, že se proti němu míni postaviti se zbrání.“ *) Zde sluší dobře vážiti, že císař vystupuje s nároky lenního panství proti cizímu násilnému opanovateli Čech, ne proti právním jich držitelům, ačkoli s odvoláváním na domnělé *staré právo*.

Odvolání toto samo ukazuje, že se král německý mnoho nedůvěřoval v platnost právního skutku, kterým se mu jen před dvěma léty Vladivoj poddal v manství. Proto představoval věc tak, jakoby lenní poměr Čech k říši německé byl starodávný. Ku knížatům domácího rodu nemohl tak mluvit. Thietmar ovšem i při dosazení Jaromíra po zapuzení Boleslava Chrabrého z Čech ve spolku s Němci mluví o udílení jemu léna od císaře pro zachování důslednosti. Ale skutečně obřad, který on přitom měl na mysli, nebyl řádným udělením Čech z milosti krále německého; neb dle jeho vlastního vypravování byl Jaromír, prvé než král Jindřich přijel do Prahy, od národu svého obyčejným způsobem posazen na knížecí stolec a vyhlášen za pána země. Akt, který po příjezdu krále následoval, nemohl tedy býti nic jiného než potvrzení čili uznání Jaromíra od krále. Že by se byl Jaromír tehdáž podvolil ke všem povinnostem neb službám vasallským,

*) Nuntios ad Bolislaum misit, mandans ei, si terram nuper a se occupatam de sua gratia, ut jus antiquum poscit, retinere, sibi que in omnibus fideliter vellet servire, se ejus voluntati in his assentire; sin alias, se armis illi velle contraire. *Pertz V. 799.*

jak král předtím žádal na Boleslavovi Chrabrém, neb jak se prvé podvolil Vladivoj, nedá se dokázati. Proti tvrzení se strany německé, že bylo „staré právo,“ čeho Jindřich na Boleslavovi žádal z Čech, stojí tvrzení se strany české, vyslovené dle Cosmy za Břetislava I proti Jindřichovi III, že nejsou ničím povinni říši německé, než co bylo smlaveno se synem Karla Velikého.

Pohledíme-li, jakých asi práv císařové němečtí toho času užívali skutkem na základě svého domnělého lenního panství nad Čechy, neshledáme ničeho toho, co náleželo k nejobyčejnějším poměrům mezi císaři a knížaty německými. Císařové nevykonávali nikdy žádné soudní moci v Čechách, nepožívali žádných regalíí, nebrali žádných příjmů krom starodávného ročního poplatku; nevyzývali vojenské moci Čech k válkám svým dle své libosti, než jak dalece knížata čeští dobrovolně k tomu se podvolili. To se stávalo jen tehdy, když to požadoval společný prospěch obou stran. Tak bylo ku př. za Jaromíra a Oldřicha, kterým tak jako Němcům záleželo na přemožení Boleslava Chrabrého; tak za času válek Konrada II a Jindřicha V s Polskem a Ubry, ve kterých onomu pomáhal Břetislav I, tomuto Svatopluk. Jindřichovi IV pomáhal Vratislav II proti Sasům a proti papeži dle dobrovolných umluv s ním, za které obdržel důstojenství královské, hořejší Lužici, konečně upuštění od poplatku, místo kterého zavázaly se Čechy k stavení 300 mužů na pomoc k jíz-dám do Říma, jak o tom již pověděno.

Ve všem řízení vnitřních i zahraničních záležitostí země své požíval kníže český práv svrchovanosti beze všeho odporu neb překážky od císařů. Jen jednou, pokud známo, od času obnovení poplatnosti za Jindřicha I až do nastoupení knížete Soběslava I ujímal se král německý poddaného českého proti knížeti českému, totiž Otto I župana jakéhos, který se tak jako jiní županové mnozí za starších časů pod ochranou jeho protivil Boleslavovi I při nastoupení jeho v panství. Boleslav ale župana přemohl, a válka 14letá potom vedená s Němci skončila se, pokud známo, bez přitížení starých povinností Čech k říši německé. Císař Jindřich III protivil se výbojům Břetislava I v Polsku, a

žádal na něm mezi jiným vydání sobě vši drahocenné kořisti odtamtud přinešené. Břetislav však dle Cosmy odpověděl na to nahoře uvedeným odvoláním na smlouvy, dle kterých pravil ne-
býti povinen k ničemu jinému než ku poplatku a zachovávání
přátelství ve válkách císařových. Válkou z toho poslou byly Břeti-
slavovi výboje jeho v Polsku vytrženy, ale o vydání pokladů
polských sotva se dále jednalo, aniž se co proměnilo ve přede-
šlých mezinárodních poměrech.

Jediné právo, které sobě císařové němečtí přisobovali ve
vnitřních záležitostech českých, bylo rozhodování o právu ná-
stupnictví na knížecím stolci, k čemuž zavdávaly příležitost časté
rozepře o knížetství mezi rozličnými oudy domu Přemyslova.
Že právo toto, kteréby bylo přirozeně plynulo z lenního panství,
nemělo žádných starodávných uznaných základů, vychází na jevo
již z toho, že směli knížata čeští spolu s národem svým vy-
dávati zákony o nástupnictví, jaký byl zejména zákon Břeti-
slava I, dle kterého měl vždy nejstarší z rodu Přemyslova do-
sazen býti na knížecí stolec, ješto před tím nebylo jiného práva
nežli že knížetství náleželo rodu Přemyslovu. Jestliže směl kníže
a sněm český ustanoviti zákon takový svobodně, bez ohlížení se
na vůli císaře německého, náleželo ovšem také jen knížecímu
rodu a národu českému porovnávat se mezi sebou dle možnosti,
jestliže se staly přestupky toho zákonu neb jinak rozepře o jeho
platnost. Jestliže se pak ta neb ona strana utíkala o pomoc
k císařům německým, nemohlo jim z toho pojití více práva nad
Čechy než ku p. knížatům polským neb kterýmukoli jiným sou-
sedům, od kterých se dostávaly časem pomoci jiným soupeřům.
I jestliže jedna strana při takových příležitostech vešla v zá-
vazky, které se podobaly nějakému uznání stálého rozhodného
práva císařů v rozepřích o trůn český, nepřekáželo nic straně
druhé, závazků takových neuznávati, poněvadž ti, kteří v ně
vcházeli, neměli k tomu moci bez řádného svolení národu.

První skutek, který se stal proti zákonu Břetislavovu pomoci
německou, bylo ustanovení Bořivoje II na žádost bratra jeho
Břetislava II od císaře Jindřicha IV za nástupce onoho v Če-

chách na ujmu práva Oldřicha knížete Brněnského, jenž byl tehdáž nejstarší z rodu Přemyslova. Císař Jindřich, jak již nahoře uvedeno, odevzdal Bořivoji na znamení toho korouhev, zrovna jak byl zvyk při udělování knížecích lén v Němcích. Proti tomuto přestoupení zákona zdvihl Oldřich odpor, ač se slabšími silami. Po smrti Břetislava dobyl Bořivoj vítězství a dosedl na trůn. Jestliže však jemu se podařilo zrušiti vážnost domácího zákonu v posloupnosti, bylo tím méně snadno zjednati rozsudku cizího panovníka platnost uznanou pro všechnu budoucnost. Bořivoj byl po sedmiletém panování zbaven stolce od bratrance svého Svatopluka, knížete Olomouckého (1107), který bez ohledu na císaře hned také o nástupnictví po sobě v Čechách se smluvil s Vladislavem, bratrem Bořivojovým, tak aby on za pomoc sobě poskytnutou následoval po něm na stolci. Bořivoj obrátil se s žalobou ku králi německému Jindřichovi V, kterýž ale brzy sám zrušil skutek svého otce, přijav od Svatopluka velkou summu peněz, za kterou zanechal jeho v pokojném držení Čech a vešel s ním v přátelský spolek. Když Svatopluk již roku 1109 oukladně zavražděn byl v ležení ve Slezsku, kdež pomáhal králi Jindřichovi ve válce s Polskem, dopustil král Čechům a Moravanům přítomným ve vojště svobodného zvolení sobě knížete, kteří tudíž zvolili Ottu, bratra Svatoplukova, a vyžádali jemu stvrzení od krále. Ale zvolení toto nebylo uznáno od obecného sněmu českého, drženého hned potom v Praze, kterýž dal přednost smlouvě první, jak ukázáno, bez ohledu na vůli císaře zavřené mezi Svatoplukem a Vladislavem, jakožto hned tehdáž sněmovně stvrzené. Vladislav povýšen jest tedy na stolec, král německý pak nyní i jemu dal své stvrzení za summu peněz.

Skutky tyto nepostačují k odvodění z nich nepochybného práva císařů k rozhodování o nástupnictví na knížecím stolci českém, ovšem ale hodily se za záminku k osobení takového práva, pokud události rozhodné nevedly k jasnému rozřešení právní otázky. Rozhodnutí takové zjednal nový spor o knížectví, který se strhnul po smrti Vladislava I roku 1125 mezi Ottou, bratrem Svatoplukovým právě jmenovaným, a mladším

Vladislavovým bratrem, Soběslavem L. Po několikerém přestoupení zákona Břetislavova o nastupování dle stáří již tehdáž nebyl brán ohled na tento zákon; osazování stolce záviselo v každé jednotlivé případnosti od vůle národu čili šlechty. Poněvadž Soběslav za nejdelší čas panování Vladislavova byl s ním znepřátelen a přebýval posledně v cizině, ustanovil Vladislav Ottu za svého nástupce a zjednal k tomu, jak se zdá, svolení panstva českého neb aspoň některé části jeho. Na smrtelné posteli Vladislavově podařilo se však Soběslavovi dojíti smíření s ním, a požívaje velké přízně u vyšší šlechty a zemanstva, byl následkem toho po smrti Vladislava jednohlasně zvolen na knížetství. Otto, jež se tím v nadějích svých nenadále viděl zklamána, obrátil se k novému králi německému Lotharovi o pomoc k dosažení panství (1126), i jednal s ním způsobem takovým, že se musila králi jeviti z toho příležitost k stálému rozmnožení práva říše německé nad Čechy.

Dle vypravování souvěkého letopisce Sázavského pravil k Lotharovi na slavném sjezdu vši šlechty saské, ku kterému se odebral, kterakže Soběslav cestami pokradnými vešel do Čech a stolce knížecího, který jemu právem dědičným náležel a ode všech velmožů českých jemu byl přičten a přísahou potvrzen, násilně se zmocnil. „Vašeho tedy důstojenství dobrota, nejmilostivější císaři, nezpěčuj se opatřiti tuto záležitost. Vás ze všech knížat celé říše milostí prozřetelnosti božské k tomu povýšila vznešenost důstojnosti císařské, aby dobrotivostí Vaší všechněm pro jakékoli úkory toho žádajícím milosrdenství a spravedlivost byla zjednána; neb víme, že povinni jsme rozkazům Vaší Velebnosti ve všem se podrobovati, pročez také rozhodnutí spravedlivosti nám od Vašeho důstojenství odepřeno býti nemá“ *).

*) *Vestrae ergo dignationis, optime imperator, supra hac causa pietas providere non abnuat. Vos ex omnibus totius regni principibus divinae dispositionis gratia imperatoriae dignitatis ad hoc sublimavit excellentia, quatinus a benignitate vestra omnibus pro quibuscumque suis incommodis requirentibus, misericordia exhibentur et iustitia. Scimus equidem, nos vestrae Majestatis Imperiis in omnibus subiacere debere, ideoque nihí-*

K této tak ponižené a pochlebné řeči odpověděl prý Lothar přede všemi knížaty a velmoži saskými: „Vévodství české, jak jsme od předků našich naučeni, od počátku bylo v moci císaře Římského, a nebylo nikdy dovoleno, aby se stalo nějaké volení neb povýšení nějakého vévody v té zemi, než kteréby Velebnost císařská z moci své započala, dokonala a potvrdila; pročez kdo se opovážil učiniti proti tomuto ustanovení, dosti patrné jest, že je opovrhatel naší Velebnosti a že se nejen tobě jedinému, nýbrž i nám a celé říši stalo pohanění nemalé, jehož lhostejnou myslí snášeti se nesluší“ *). Po té král i knížata a velmoži sašili všichni slíbili Ottovi pomoc a dali mu na to slovo své, že nikdo jiný než on knížetem v Čechách býti nemá. Výslovně tedy tvrdil tu král německý, že jemu od starodávna náleží právo nejen potvrzování knížat českých, než i řízení voleb jejich, to jest vlastně jmenování knížat z rodu Přemyslova dle své libosti.

Proti těmto nárokům císaře dal prý Soběslav přednésti Lotharovi po poslích k němu: „Opatrnosti Tvé, dobrotivý císaři, sluší věděti, že volení vévody českého, jak jsme zpraveni od našich předků, nikdy nebylo na vůli císaře, než vždy pánů českých, v Tvé moci pak jest toliko stvrzení volby. Bez příčiny chceš nás obtížiti jhem nového práva. Věz, že nikterak nesvolíme k tomu, a raději chceme pro spravedlivost ctně padnouti než nespravedlivým rozkazům místa dáti; a zajisté, neupustíš-li od tohoto předsevzetí, v krátce soud boha všemohoucího mezi námi pro budoucnost vydá znamení památné na věky“ **).

lominus justitiae rationem nobis ex vestra dignatione non esse denegandam. Scriptt. rer. Bohem. I. 288.

*) *Boemiae ducatus, sicut ab antecessoribus nostris didicimus, in potestate Romani imperatoris ab initio constitit, nec fas fuit unquam electionem aut promotionem cujusquam ducis in terra illa fieri, nisi quam imperialis majestas suae auctoritatis gratia intliaret, consummaret et confirmaret; unde, qui contra hanc constitutionem praesumere nisus est, nostrae Majestatis contemptorem esse, satis evidens est, nec tibi soli, sed et nobis totique regno contumeliam non modicam esse irrogatam; quod minime aequanimiter ferendum est. Ibid. 289.*

**) *Discretionem tuam, bone imperator, scire convenit, quod electio ducis Boemiae, sicut ab antecessoribus nostris accepimus, nunquam in impe-*

Námítky tyto nehnuly králem, zvláště když Otto ubezpečoval jej, že se jemu všickni přednější velmoži v Čechách zavázali slibem a vírou svou. Válka tedy vypukla. Král německý vtrhnul se Sasy do Čech přes Krušné Hory u Chlumce. Zde přepadl jej Soběslav v přesmykách pomezního hvozdu a přinutil Němce k bitvě, v které utrpěli rozhodnou a velikou porážku. Otto sám zahynul v boji. Král Lothar se zbytkem vojska svého sklíčen musil jednati o mír, kterýž také zavřen tudíž v ležení jeho, do něhož Soběslav na žádost královu přišel osobně.

Letopisec uvádí Soběslava takto mluvícího k Lotharovi: „Neponukla nás, nejdobrotivější králi, nerozumná rozpustilost k ukřivdění Tobě, nepohnula nás pyšná opovážlivost ku prolití krve Tvých velmožů. V pravdě neobmysleli jsme žádné škody ani hanby Tvé Velebnosti; než jak jsme Ti před tím víckrát oznámili po našich poslích, jhu nového práva, jehož otcové naši rovněž snést nemohli, šijí svých poddati nechtěli jsme, a hle, boží soud vydal znamení zjevné o spravedlivosti mezi námi a odňal všelikou příčinu neslušné různice mezi oběma stranama. Odstuptež tedy aspoň nyní již příčiny vši nesvornosti, navrať se jednota svornosti. Všechnu povinnost spravedlivou, kterou předkové naši vykonávali královské Velebnosti, i my neméně hotovi jsme statkem i osobou naší dle místa i času vykonávati“ *).

ratoris, semper autem in Boemiae principum constitit arbitrio; in tuae vero potestate electionis sola confirmatio. Sine causa novae legis jugo nos constringere conaris. Scias, nos nullatenus ad id consentire, magisque pro justitia pie velle occumbere, quam injustis decretis cedere, et revera nisi ab hac molitione desistas, in proximo est, omnipotentis Dei judicium inter nos imposterum memorabile seculis ostendat prodigium. Ibid. 290.

- *) Non nostrae temeritatis insolentia nos, optime rex, ad tuas impulit injurias, non superba nos praesumptio ad effusionem sanguinis tuorum commovit procerum. Nullum sane damnum vel dedecus tuae Majestati moliti fuimus, sed sicut saepius ante tibi per legatos nostros innotuimus, novae legis jugo, quod nec patres nostri portare potuerunt, nostros cervices subdere nolimus, et ecce divinum judicium utriusque nostrum justitiae manifestum dedit indicium et indebitae dissensionis omnemque utrumque partium ademuit occasionem. Cessent igitur vel jam causae omnis discordiae, redeat unitas concordiae, omnis justitiae de-

K tomú prý odpověděl král: „Kdyby nás nebyl vévoda Otto velikými prosbami měl k tomu, abychom se tvému předsevzetí protivili, nebyla by mysl naše nižádnou pohnůtkou mohla býti připuzena, aby i jeden z knížat jen prstu směl vztáhnouti proti tobě. Z vůle a milosti boží tedy požívej vévodského důstojenství a otcovského stolce; zachovej nám i celé říši svazek vzájemné lásky a přátelství nezměnný. A to pravě, odevzdal jemu,“ jak dodává letopisec, „rukou svou znamení vévodství, korouhev, a tak jeden druhého polibivše, kníže Soběslav s velikou ctí a slávou a nesmírným plesáním svého lidu navrátil se do svého milého sídla a měl 16 let žádoucí stolec“ *).

Jest velice litovati, že nemáme listiny této mírné smlouvy, kterou poměry mezi Čechy a říší německou byly jasně ustanoveny pro budoucnost. Ale i z tohoto vypravování souvěkého letopisce poznáváme hlavní ustanovení již dosti zřetelně. Císař německý, tolik jest patrné, odřekl se svého náhledu, žeby jemu náleželo svobodně nakládati neb rozhodovati s trůnem českým; tvrzení Soběslavovo, že volení (ovšem z rodu Přemyslova) náleží jedině národu českému, došlo následkem obdrženího vítězství uznání druhé strany. Toliko právo potvrzování vévod od národu přijatých bylo přičteno císaři; ten následek měly události desíti let od udělení korouhve Břetislavovi II od císaře Jindřicha IV až do nastoupení Vladislava I, ve kterých knížata čeští sami takového potvrzení od císaře si dožadovali. Ve smyslu smlouvy po bitvě Chlumecké nebylo však toto potvrzení ničím jiným než

bitum, quam anteriores nostri regiae Majestati exhibuerunt, nos quoque nihilominus rebus et persona nostra, loco et tempore impendere parati sumus. *Ibid.* 292.

- *) Nisi, inquit, dux Otto summa vi precum tuo proposito nos obviare compulisset, nulla prorsus ratione cogente animus noster ad hoc flecti potuisset, ut cuiquam principum nec digitum contra te extendere licuisset. Annuente igitur et favente Deo ducatus honore et solio fruiere paterno; mutuae dilectionis et amicitiae vinculum nobis et toti regno conserves incon vulsum. Et haec dicens transdidit ei per manum insigne ducatus vexillum, et ita datis invicem osculis, dux Sobeslaus cum maxima gloria et honore suorumque tripudio ad dulcem suam rediens metropolim, annis XVI. optato potitus est solio. *Ibid.*

čestným obřadem, jehož odepřítí neměl císař práva, zrovna tak jak bylo i s investiturou biskupa českého, zvoleného od knížete a sněmu. Co při tom znamenalo odevzdání korouhve, které od té doby bylo vždy obyčejem, jest nejlépe viděti z toho, čím se jednání mezi Soběslavem a Lotharem skončilo. Právě po uzavření smlouvy, kterou se císař odřekl nepřislušných sobě nároků, odevzdal Soběslavovi korouhev co znamení vévodství. Že v těch okolnostech nemohlo se tím rozuměti uznání pravého a plného lenního panství nad Čechy, když se císař byl právě jediného práva odřekl, ku kterému se skutečně byl táhl jakožto k důsledku práva manského, jest nade všecku pochybnost jasné. Co při jiných knížatech německých ovšem znamenalo udělení léna se všemi k tomu náležejícími právy a povinnostmi, to při knížatech českých nebylo nic jiného než uznání nového knížete od císaře jakožto řádně přijatého od národu, a s druhé strany uznání starodávních povinností od Čech k říši německé, totiž místo někdejšího poplatku stavění tří set oděnců k jízdám do Říma, a zachovávání míru s císařem. Toť bylo staré právo, spravedlivá povinnost vykonávaná od předků, na které se Soběslav odvolával, podává se k těmž se zamítáním všelikého jha „práva nového.“

(Dokončení.)

Jazyk český

doma, v chrámě, ve škole a v literatuře.

Sepsal Karel Vinařický.

Každá věc má líc a rub, strany a hrany, barvy a stíny; poskytuje tedy rozličný pohled podle stanoviště, s kterého kdo hledí na ni. Náhledy lidské více méně od sebe se lišívají i tam, kde hleděno nejenom na povrch a podobu, ale také na podstatu a jádro věci. Jakási genialnost ale dovoluje si také z pouhého domyslu vynášeti soud o předmětech, na které z blízka se podívati za zbytečné pokládá. Přidá-li se kde vášeň a pych, nejen rozdílné, ale nezřídka i odporné úsudky o tétož věci pronáší. Obecného toho losu zakusila také naše literatura. Není tomu dávno, co se ozývaly hlasy tvrdící, že marno jest každé snažení, povznést jazyk český literaturou; ten že nemá budoucnosti, že všad sevřen že nevyhnutelně zahynouti musí, spisovatelé žeby lépe učinili, kdyby sami lid naváděli, aby se co nejdříve poněmčil, to že si rozumné obecnstvo české samo žádá, uznávajíc, že se tak stane spoluvlastníkem přebohaté světové literatury, která za jediný rok více a ryzejších plodů vydává, než chudá literatura česká od počátku vzniku svého až po dny naše. Tak rozumující němečtí přátelé českého lidu, posavadních spisovatelů českých, nazývají „blouznivců“, že budí co zmrtveno jest, a tím že překážejí pokroku průmyslnému a všemu vyššímu vzdělání Če-

chův. Nedivíme se takovým úsudkům. V návalu tesknosti pronesl se sám první buditel a zvelebovatel vědecké literatury naší, zvěčnělý *Josef Jungmann*, v časopise tomto r. 1827 poprvé vyšlém, těmito slovy: „Neklamem-li sebe sami, vidíme zajisté, v jakém stavu se řeč a literatura česká tohoto věku nachází, a že nikdy v horším se nenacházela. Již jsme ke všemu, což vlastenského jest, ochladli a zelhostejněli. Možnější odcizili se nás, a jsou cele Němci, anebo pro obzvláštnost Francouzi. Chudina což může? a i ta děti své raději k německému nežli k českému syllabikáři posílá. Němčina ve všech stavích den co den se plodí a šíří, a přijde brzy na to, že jakž to bývalo v Pomoranech, bez němčiny nikdo ani nejsprostějším řemeslníkem učiněn nebude. Ona a učiliště její z bohatých nadání se radují: česká pravidelná škola, již od země pána povolená, pro chudobu vzniknouti nemůže. Nám se dostalo (ó kéž se mýlím) býti svědky a pomocníky konečného mateřčiny zahynutí.“ — Při tom stezku ale vzmužil se hned zase duch našeho proslavence, psaltě dále: „Nová literatura česká jest plod některých milovníků, kteří nepřátelům na urážku, svým nevděk, sobě na škodu, přinášejíce drahé oběti vlasti a přirozenému svému jazyku, ji až posud zachovali mezi životem a smrtí, jako byl onen básněný mouřenín neb Uzím-Ošantay ve Wielandově zimní báji (Wintermärchen). Učinili v pravdě ňto podnikatelé k divu mnoho, a v nejednom ohledu nad předešlé věky vynikli; zásluhy jejich, jimžto mnozí nevděčníci toho času rozuměli nechtějí, budoucí časové zajisté uznají: a však má-li k vyššímu životu a zniku literatura přijíti, daleko více zbývá, než činěno jest. Potřebí starati se o to, aby dobrý, bohu i vládě líbezný duch a pravý národní smysl, který velice utuhl, opět se zkrfísil a zmáhal; potřebí nezištné, bezzávistné oučinnosti více zkušených, moudrých spisovatelů a vůbec mravného vyššího vzdělání a dobyté tudy důvěrnosti a podpory veřejné; potřebí snahy o pravou jak jednotných spisů, tak celé literatury klassičnost, o dokonalé všeliké vědy a umy vzdělání, odkudžby napotom jako krev ze srdce do žil tělesných, tak vědomost všeliká a vzdělanost do prstonárodní literatury vplývala,

a tak literatura naše co možná ze života vycházela a do života našeho vcházela; slovem potřebí nám ve všech formách poetických, prosaických a řečnických, jak obsahem tak slohem dokonalých, původních spisů bez nedostatku, klasiků klasikům jinonárodným podobných, které, přičiní-li se o to národ, svoje doba i u nás vynese. Tento ~~buď~~ našich prací veliký oučel: oučel, který všecku práci, pilnost a snažení zasluhuje.“

Opsal jsem tato památná slova proto, že jsou jako sebrané paprsky světla osvětlujícího pravý stav naší řeči a literatury ještě před nedávným časem. Necht jsou důkazem, že spisovatelstvo české za nové doby svědomo sobě bylo svého úkolu. Od té doby uplynulo třicet let. Vrstva prvních vzdělavatelů jazyka našeho odešla na věčnost; druhá pozůstala pracuje ve smyslu vytknutého cíle po vůdci svém. Ohlédněme se na nynější stav řeči naší a skoumejme přede vším, mtev-li, anebo-li živ jest jazyk český.

Domov jazyka českoslovanského jest lidnatá vlast Čechů, Moravanů a Slováků hustě vedle sebe bydlících. Tento značný pruh země táhne se šikmo od severozápadu k jihovýchodu, od české Oharky až za uherskou Matru v délce 70 a v šíři nejméně dvanácti až do třiceti mil. Společný náš jazyk spisovný mnohem bližší jest mluvě lidu obecného ve všech těch krajinách, nežli vysoká němčina nesčíslným svým podnářečím. Jazyk ten tlumočí city, myšlení a ~~žádosti~~ *žádosti* *šesti milionům* našich soukmenovců ve všech potřebách denních, při práci, v obchodu, při každé slavnosti rodinné: a jazyk ten neměl by slouiti živým? O tom může pochybovati za dnů našich jen učenec do kraje mezi lid nikdy nepřišlý, jenž ryzost jazyka českého cení podle pitvoření měst a podle škol, v kterých materštině odcizený učitel jargonem odpola českým, odpola německým mluví.

Ale snad ubývá Čechů, Moravanů a Slováků, a tudíž hyne jazyk jejich? Po třicetileté válce zůstalo v Čechách jen asi 800.000 obyvatelů, Čechů i Němců. Obadva kmeny zmohly se ale do r. 1789 na 2,852.463 duší; a nyní jest Čechů více než jich bylo tehdáž s Němci pospolu. Dle vypočtení statistického přibývá v našich krajinách tok do roka z každého sta duší o

jednu více. Čechů, Moravanů a Slováků přibývá tedy ročně o 60.000 duší. Nuže jestli bytost jazyka našeho spojena je s bytostí našeho národního kmene, přirozeným během není se co obávati vyhynutí jeho.

Přiučuje se ovšem mnoho našinců německému jazyku, mnozí se v německých krajích usazují a s potomstvem svým se na Němce proměňují. Totéž ale děje se Němcům. V nejednom českém městě má téměř každý pátý občan příjmení německé, a vědomo, že předkové jeho skutečně byli přistěhovanci z Němec: časem ale se přiučili češtině, a děti jejich jsou již pouze české. Úkaz ten potvrzují německá jména mnoho českých spisovatelů, jmenovitě starších: Dytrich, Hybl, Ant. a Jos. Jungmann, Körner, Kramerius, Millauer, Neumann, Presl, Puchmayer, Rautenkranz, Raymann, Rufer, Schiffner, Schön, Schönbeck, Weininger, Windisch, Wirsching, Ziegler, Zimmermann, a mladších: Amerling, Beck, Dobitzer, Ehrenberger, Erben, Feigerle, Filzig, Frencl, Gabler, Grünwald, Hansgirk, Hausman, Herzog, Hofman, Hochman, Holman, Kottler, Püner, Raab, Reis, Rieger, Richter, Štrobach, Schmitt, Schneider, Scholz, Schöbl, Springer, Štorch, Štulc, Schulz, Umlauf, Wagenknecht, Zeithammer, Zimmermann. Ano, kdyby tyto mužové rození Němci byli, nemohlo by na ujmu býti jejich poctivosti, že česky psali nebo píší: nám se aspoň zdá, že šlechetněji jedná, kdo se chudého ujímá, než kdo se z jakéhokoliv podnětu k bohatému připochlebuje. Schvální přeměňování českých jmen na německé patří k řídkým výminkám a téměř ani povšimnutí nezasluhuje.

Zachování jazyka našeho na příští pojištěno jest nejen přirozeným stále rostoucím přibýváním obyvatelstva, ale také *životem církevním*. V seznamech duchovenstva od r. 1856 vyznamenáno je ve čtyřech diecezích českých 992 českých, 699 německých a 146 smíšených samostatných správ duchovních. Na Moravě a v Slezku kázalo se slovo boží dle katalogu duchov. r. 1837 v 583 farních místech pouze česky, v 100 česky a německy, a jen v 315 farních místech německy. Novějších dat z Moravy a ze Slovenska nemáme při ruce; avšak nepochybujem, že podle vzne-

šeného příkladu Římské propagandy (v řízení ústavu missionářského) pro spasení věřících rovněž horlící episkopaty české, moravské i uherské všemožně se starají, aby se alumnové jejich k slušnému hlásání slova Božího a ku prospěšnému vyučování lidu a mládeže v čas a řádně připravili.

Utěšenější život slibují na budoucnost jazyku našemu *školy*, přede všemi národní. Od školního p. raddy Maresche letos vydaný Jahrbuch für Lehrer vykazuje na rok 1854 v 1787 katolických osadách 36 hlavních škol s podrealkami, 13 hlavních škol pro chlapce bez podrealek, 23 takových pro chlapce a děvčata pospolu, 5 pouze pro děvčata, dohromady 77 hlavních škol; triviálek 12 pro chlapce a 38 zvláště pro děvčata, 3375 společných a 173 pobočných, dohromady 3675 veřejných národních škol katolických, z kterých bylo 1870 českých, 1634 německých a 196 smíšených. Přirovnáme-li tato čísla s přehledem pravidelných škol v království českém r. 1835, ku 4. sv. časop. katol. duchov. připojeným, kdež vykázano 44 hlavních, 36 dívčích, 3308 trivialních, dohromady 3388 národních škol, z kterých bylo dle řeči 1620 českých, 1559 německých a 207 smíšených, dle náboženství 3316 katolických, 55 nekatolických a 17 židovských: spatřujeme po úběhu 20 lét znamenitý přírůstek českých škol, který s nekatolickými a židovskými 300 přesahá. Výsledky takové děkujeme mocnému impulsu c. kr. vlády, účinnosti jejích organů a živější ochotě ze strany obcí na ústav školní dbalejších.

Jako všem kmenům národním v obnovené říši Rakouské, tak i nám péče vysokého c. k. ministeria kultu a vyučování opatřila potřebných nových kněh školních v jazyku našem mateřském. Objem tohoto opatření jest na pomýšlení znamenitý. Ochotou c. k. správy skladu školních kněh v Praze sdělené nám součty vydaných školních kněh od roku 1853 (milit.) až do posledního srpna 1857 zde veřejnosti podáváme, domnívajíce se, že tím svým milým čtenářům potěšení způsobíme. Vydáno

od r. 1853—1857 malá kn. k čtení,	klein. Lesebuch,	
náboženství 210.000,	Religionslehre	48.000 výtisků.
od r. 1853—1857 slabikářů českých 490.000,	fibulů německ. 340.000	—
od r. 1854—1857 čítanek I. česk. 120.000,	I. Sprach- u.	
	Lesebuch	115.000 —
od r. 1856—1857 čítanek II. česk. 80.000,	II. Sprach- u.	
	Lesebuch	50.000 —
tedy českých kněh.....	900.000, německých	553.000 kusů.

Podobně činné byly presy c. k. skladu školních kněh ve Vídni, odkud se československé knihy do Moravy, Slezska, Uher, Rakous a Banátu zasílají. Nebojíme se, že bychom přeháněli, tvrdíme-li, že za posledních pěti let ve Vídni a v Praze *přes půl druhá milionu* výtisků všelikých artikulí školních v jazyku českém vydáno bylo. Jak jinak? Víme že každá osmá duše jest dítě od 6—12 let, k školnímu cvičení v národní škole schopné a zákonem k navštěvování školy povinné. Takových je tedy v poměru československého obyvatelstva v Čechách, na Moravě, v Slezích a Uhřích nejméně 750.000, a z těch můžeme s jistotou přijmouti, že alespoň 600.000 skutečně školu navštěvuje. Z počtu toho ročně vychází nejméně desátý díl, tedy 60.000 k živnostem všeho druhu. A kdyby se z těch 10.000 čísti bylo nenaučilo, nabýváme předce od roka k roku 50.000 výrostků čísti umějících, jenž dovedou užívatí ku vzdělání svému aspoň svých modlitebních kněh, evangelií, kalendářů a jiných kněh populárně psaných.

Za dnů našich jsme se dočkali, po čemž srdce zvěčného Jungmanna — a podobně všech upřímných Čechů toužilo — zřízení c. k. české vzorní hlavní školy, a nad to i c. k. české nižší i vyšší reálné a české průmyslnické školy v Praze, které by měly za vzor býti novějšími reálkám v městech slovenských. Ujímal by se pak s jistějším a rozsáhlejším prospěchem potřebné reálné vědy v národu našem, a průmyslu by se klestila cesta kratší a volnější také do těch míst, kdež ho nebývalo a posud není. Že se mládež naše také reálným studiím ráda oddává, patrně z dat uveřejněných ve Zborníku na rok 1858 již vydávaném. Na 6 reálkách v Čechách bylo roku 1855—1856 cvičeno 1040 Čechů

a 688 Němců; na třech Moravských 1339 Čechů a Moravanů a 806 Němců. I na gymnasiích přístupu dosáhla mateřština naše, tak že skoro na všech jest předmětem obligátním a na nejedněch aspoň z části jazykem vyučovacím. Dle Zborníka bylo na 21 gymnasiích v Čechách 2271 českých a 1756 německých, na Moravě 1017 českých a moravských a 984 německých žáků. Spatřujeme tedy na všech těchto ústavech převahu české a moravské mládeže, kterážto převaha by ovšem dle poměru obyvatelstva měla býti a byla by bezpochyby ještě početnější, kdyby větší díl hlavních a reálných škol posud pouze německých československé mládeži nekladl obtíže za příčinou jazyka vyučovacího, kteréhož není docela mocna. Než i to, doufáme, svou dobou se napraví.

Slyšíme končně i na vysokých školách Pražských, na fakultě theologické, právnické a filosofické některé přednášky v řeči naší národní, čehož nebývalo ani za starých, jako zlatý jakýsi věk velebených časů. Takovým způsobem se ovšem svou dobou docílí, že vychovanci škol těch pro všechny druhy státní a církevní služby opatření budou nejen věcným ku povolání svému potřebným uměním, ale také spůsobilosti nabudou, že pomocí jazyka národního snáze a prospěšněji jednati budou s lidem. V nové říši Rakouské vládne duch smíření všech národností, a ten nedá vzniku pochybovací, tolikráte na jalovo opakované otázce o bytí a nebytí jazyka našeho a kteréhokoliv jiného z kmenů národních v říši Rakouské. O tom nejnověji nás ubezpečil nejvyšší vlastnoruční list Jeho c. k. apoštolského Veličenstva, panujícího císaře Pána, od 9. září b. r. zasláný ke gubernátoru království Uherakého, k Jeho c. k. Vysosti arciknížeti Albrechtovi. V něm se čtou slova císařská: „Nejupřímnější starost Má bude i k tomu obrácena, aby všelici kmenové národní vždy ve svých národních rázech zachováni byli, a aby se jim slušný ohled popráhl při pěstování jich jazyků.“

Jazyk náš má svou samostatnou historickou minulost, a má nyní také svou oprávněnou budoucnost. Spadla pouta, kterými byl bez viny sevřen nepraktickou soustavou od r. 1774; spadla

slovem veliko- a blahomyslného mocnáře, jenž nadán vtípem nadobytým, let mladosti své použil, uče se všem jazykům národů svých, a sám se tak učinil schopným, bezprostředně skoumati potřeby svých poddaných ve všech končinách velikého Rakouska. Kdo zná obtíže tak mnohotvárného se přiučování a cvičení, kdo pomyslí na rozsáhlost a váhu oněch studií, jakých požaduje postavení hlavy veliké říše a na její poměry světové, kdo uváží mnohost ustavičných funkcí a cest panovnických; — ten s úctou nejhlubší a díkem nejvšetelejším ocení onu neunavenou, podivu hodnou pílí a péči, spojenou s odřeknutím se všeho téměř oddechu pro materiální i duchovní blaho lidstva. Panování *Františka Josefa* slibuje také utěšenou budoucnost *literatury* naší, která v *minulém třicetiletí* pracně k životu se křísiti počala. Pohlédneme, pokud a kým se to mrtvé lado vzdělávalo.

Dokonale vyvinutí a ohebnost jazyka českého ukázali nám po Dobrovském Hanka a Šafařík. Pětidílným slovníkem podal Jos. Jungmann nevývratný důkaz, že jazyk náš bohatý, mající 90.000 svých od nikud vypůjčených, z ryzích vlastních kořenů vyrostlých slov, dokonale působivým je nástrojem k jednání o všech zájmech lidstva. *Slohu* českého příklady podali: Josef Jungmann, Macháček, Čelakovský, Jireček, Malý; *kancelářského* Fayl; rozličných *písemností* Biba; *obchodnických* Skřivan.

V oboru *naučné* literatury jmenujeme mimo jiné *pedagogy* Vaňka, Vacka, Zieglera, Jana Svobodu, Bačkoru, Tesaře, Bíbu, Řezáče, Škodu, Havelce, Rozuma, Vlasáka, Kalendu, Maška, Vorbesa; *katechety* Tomka, Škodu. K *německému jazyku* vedli mládež: Bišický, Javornický, Sýkora, Šádek, J. Svoboda. V *počítářství* poučovali: Filzig, Hyna, Vaněk, Kukla, Přibík; *kupectví* a *směnkářství* Skřivan; v *mechanice* Majer, Dundr; v *zeměpisu* Šádek, Hnojek, Neumann, Polehradský, Zap; v *přírodopisu* Šír, Filzig, Amerling, Staněk; ve *fysice* Šádek, Kodým; v *dějepis* vynikají Palacký, Tomek, Smetana, Helfert; v *národopisu* Šafařík, Tomíček, Malý. *Biblickou historii* vydali Vrána, Frencl, Kreisinger; *dogmatiku* Jirsík; rozličné spisy *bohoslovného* a *vzdělávatelného* obsahu Král, Zahradník, Jeřábek, Jirsík, Škorpík,

Špachta, Macan, Pešina, Rokos, Paimon, Pohořelý, Felizna, Ruffer, Krbec, Řezáč; *patristické* Stárek, Čelakovský, Řehák, Sušil; *biblickou encyklopedii* Frencl; *homiletiku* Špachta; *kázání* Václavíček, Feigerle, Čeněk z Wartemberku, Ant. Marek, Jirsík, Havránek, Doležal, Ondrák, Bílý a j. v.; *výklad obřadů církevních* Hnojek, Šrůtek, J. Svoboda, Přibík, Krátký, Vlasák, Březanovský. *Mluvnice české* studujícím neb žákům podali Tomek, Tomíček, Karlík, Hattala, Kampelík, Konečný, Vlasák. *Slovníky* Konečný, Franta, Špatný; *postillu* Frencl; *životy svatých* Karlík. *Bibli* nově přehlédnul spolek učených katol. theologů v Praze, v čele jejich byli Krbec a Štulc pod dohledem arcibisk. ordinariátu Pražského. *Povídky* mravné pro mládež spisovali Javornický, Sychra, Hnojek, Jirsík, Vlasák, Sláma, Frant. Svoboda, Doucha, Pečírka, Zimmerman, Ehrenberger, Štefan, Přibík, Vávra, Tomsa, Pospíšil, Kaun, Slota, Hamous, Malý, Rozum, Janota. Nováčkům *vojenským* předpisy služebné vykládali Burian, Franěk, Kneisl. Rolníka poučovali o *polním hospodářství* Vaněk, Kauble, Pečírka, Sychra, Kodým, Lambl; o *lučbě* Amerling a Kodým; o *včelařství* Dunder, Kodým; o *stěpařství* Pixa, Amerling, Krbec; o *hřebácnictví* Fišer; o *lesnictví* Kašpar; o *koňských nemocech, domácích lécích* Ant. Jungmann; o *zdravovědě* Kodým. *Technologické* spisy vydal Presl, Amerling.

K poučné literatuře počítáme také *časopisy*. Z těch vycházejí 3 *politického* obsahu: Pražské a Slovenské noviny a Moravský národní list; 4 *církevní*: Blahověst, Cyrill a Method, Hlas jednoty katolické a Katolické noviny pro církev a t. d.; 3 *pedagogické*: Škola a život, Školník a Včelka, Přítel zvířat; 1 pro *průmysl a realní vědomosti*: Posel z Prahy; jedny *Hospodářské Noviny*; 3 *vědecké*: Časopis Musea království Českého, Živa, Památky archaeologické. Rozmnožení a zdokonalení *kalendářů* za té doby velmi prospěšně působí.

Prostonárodní *realná* literatura neměla by pevného základu bez *literatury vědecké*. I v tom odvětví pracováno. V *matematice* Sedláček, Ant. Fährnich; v *měřictví* Sedláček; v *naukách technických* Majer. *Hořsdosloví* vydal Smetana; *přírodopis*

ve všech oddílech a *chemii* Presl; *roślinopis* Sloboda, Opic; *geognosii* Krejčí; *fysiku* Smetana, Krejčí; *pitou* Staněk; *logiku* a *metafysiku* Ant. Marek, Hanuš; *mnemoniku* Pik.

Z oboru zábavné literatury jmenujeme *básníky*: Kolára, Čelakovského, Chmelenského, Jablonského, Koubka, Erbena, Vocela, Máchu, Kamenického, Kamarýta, Štulce, Rubeše, Picka, Sušila, Kalinu, Tichého, Hajniše; *spisovatele novel* a *povídek*: Tyla, Chocholouška, Boženu Němeovou, Fr. Pravdu, Mikšíčka, Jana z Hvězdy, Klicperu, Kolára, Jirečka, Kuldu, Rittersberga; *dramaturgy*: Klicperu, Turinského, Macháčka, Tyla, Kolára, Mikovce, Pünera. *Belletristické čtení* podávaly zašlé časopisy: Včela, Dennice, Květy a j., a posud vycházející Lumír. Vycházely a posud vycházejí všeliké sbírky románů; bibliotheky zábavného čtení, bibliotheky divadelní a t. d. *Překlady ze starých klasiků* podali: Liška, Šír, Macháček, Chmela, Vaněk, Hájek, Vlček, Štefan, Šohaj.

Nejvíce mezi lidem jsou ale rozšířeny naučné a mravné spisy *Dědictví Svatojanského*, kterých vyšlo 42; nejnovější — postilla, životy svatých a j. v 20.000 výtiscích. Údů spolku toho jest již 17.000 s vkladem 10 zl. pro osobu, a 20 zl. pro rodinu neb bibliotheku.

Podobně jako dědictví Svatojanské působí od r. 1850 v Brně povstalé dědictví Sv. Cyrilla a Methodia, které také již asi 6000 údů čítá. Ředitelstvo toho ústavu vydalo letos Fabiolu kardinala Wisemana s povolením jeho, a poctěno bylo od původce velmi lahodícím příspěvem. Oboje dědictví raduje se z potvrzení Jeho Svatosti papeže Pia IX. Působením obou těch dědictví přišlo mezi lid bez mála milion výtisků dobrých a vychovatelných kněh.

Litujeme že zašel časopis katolického duchovenstva, jenž od roku 1828 až do 1852 stále vycházejí činnost vzdělaného duchovenstva dosvědčoval.

O zvelebení jazyka českého a povýšení literatury naší ve všech odvětvích věd a pěkného umění nejpodstatnější zásluhu má sbor pro řeč a literaturu českou při Museum království Če-

ského a spisy musejní na náklad Matice české vycházející mohou se považovati za měřítko intelligence české. K časopisu musejnímu přispělo pracemi svými 42 duchovních katolických, 4 evangelických, 17 doktorů v lékařství, 15 dokt. ve filosofii, 9 dokt. práv, 25 profesorů, 27 úředníků, 18 literátů, 5 soukromníků, 3 pěstouni, 3 vojenští důstojníci, 2 dámy, 5 nejmenovaných spisovatelů.

V jakých třídách obyvatelstva česká literatura svých přátel čítá, vidíme ze seznamu zakladatelů Matice české. Čítáme mezi nimi z panstva: 10 knížat, 6 c. k. tajných rad, 35 hrabat a baronů, 16 šlechticů, 5 hraběnek a šlechtiček; z duchovenstva: 1 kardinála, 3 arcibiskupy, 2 biskupy, 5 prelátů, 12 kanovníků, 16 doktorů v bohosloví, 256 samostatných správců duchovních, 394 kooperátorů, kaplanů a t. d., 62 řeholníků — 1 anglického biskupa, 19 evangelických a 2 ruské duchovní; z učených stavů: 72 doktorů v lékařství, 62 dokt. práv, 14 dokt. ve filosofii, 53 profesorů a literátů, 12 umělců, 23 stavitelů a inženýrů, 21 učitelů na reálkách, 44 na hlavních školách, 29 na triviálkách, 3 pěstouny —; z úřednictva: 221 c. k. úředníků, 104 panských úředníků, 27 právníků —; z měšťanstva: 15 velekupců a fabrikantů, 63 velekupců a obchodníků, 21 hojičů a lékárníků, 127 měšťanů, 49 statkářů a rolníků, 29 ženštin, 1 nejmenovaný, 159 studujících, 14 žáků a 78 spolků. Všech údů, kteří do konce roku 1853 svůj vklad 50 zl. byli složili, napočítali jsme 1976, spolků (knihoven) 78 se vkladem 100 zl. Jest ale ještě asi 3000 údů, kteří určitý vklad dle statut v ročních lhůtách po 5 neb 10 zl. stř. doplácují. Roku 1855 vydal sbor musejní pro vědecké vzdělání řeči a literatury české úhledný a pěkně spořádaný belletristický almanach pod jmenem „Perly české,“ jehožto dedikací Její Veličenstvo Nejjasnější Paní Alžběta císařovna Rakouská nejmilostivěji přijmouti ráčila.

Vědom svého ušlechtilého cíle účinným zůstane sbor ten, jemuž celý národ díkem zavázán jest pro nezištnou práci a mou-drou obezřetnost, s jakou posud zájmy tohoto blahoplného ústavu řídil.

Zběžně a suše potud jsme vyčtli práce spisovatelstva našeho. Díla ta jsou ovšem jen z části původní, z části přeložená, z části přepracovaná. Vnitřní cena všech také není stejná. I správnost jazyka ledakde vážne; spisovatelé sami se teprv česky učit museli. Nicméně snaha jejich nebyla marná. Ty spisy, které určeny jsou vzdělávati lid obecný, nad míru se za doby naší rozšířily; vnikly skutečně v lid. Literatura naše není „choutkou jednotlivých blouznivců“: ona jest potřebou a útěchou 6 milionů duší, které také dychtí po duchovním pokrmu. Literatura naše nepřekáží průmyslu; naopak, ona poskytuje našemu lidu, poučení ve vědách věcných žádoucím, toho, čehož mu posud reálky v kraji nepřejí. Literatura novější připravuje školám reálním cestu. Dříve musí býti kněh, aby se z nich mládež a lid poučovati mohli. Literatura naše ovšem jest u přirovnání světových literatur chudá, a bezpochyby se nebude moci kdy honositi, že jazyk její je také jeden ze světových. Jméni veliké literatury vzbuzuje ovšem jakousi národní hrdost: ale nebuď to nadutá pýcha bohatcova, jenž ani nemůže užiti co má. U prostřed té povodně kněh, kterými zaplavují knihovní trhy světové národy, potácí se častokrát učenec, a tím více učenník, nevěda k čemu dříve sáhnouti má, a pokrmu a pochoutky ty zatím odplývají vůkol věčně hladových Tantalů. Ani u jiných velikých národů nejsou sami ryzí duchové, a vypůjčuje se jeden od druhého. České spisovatelstvo zná a umí téměř bezpochyby vůbec německy; z části zná ale také jiných jazykův a všelikých literatur jinonárodních; z těch kořistiti smí a kořistí: zásluha jeho pak bude, podá-li vždy to, co za hranicemi našimi jest nejlepší a nejdokonalejší. Ne mnohostí, ale ryzostí spisů jsme žádostivi; a jestli jich nám našinci podají z vlastního svého ducha, tím vděčněji přijaty budou.

Nikomu není bráněno, aby se stal „spoluvlastníkem“ jinorodé literatury: to však nežádá, aby se kdo odřeknul přirozeného mateřského jazyka; k tomu jen potřebí přiučiti se druhé řeči z jakékoli pohnůtky oblíbené. Není, tuším, na světě větší ochoty ku přiučování se jiným jazykům, jako právě mezi Če-

choslovany. Naši vzdělanci znají mimo němčinu — o mrtvé latině a řečtině se zmíniti nechci — jedno i druhé nářečí slovanské; mnozí rozumějí francouzsky, mnozí vlasky, anglicky a t. d., ano mluví správně těmi jazyky. Dokonalé vyvinutí našeho jazyka působí tu schopnost. Německé panstvo a rozumné obchodní obyvatelstvo učiti dává děti za mládí česky a bere jim k tomu cíli české chůvy, aby si prý „oblomily jazyk.“ Na vzdor jazykozpytu jmenují se změkčené hlásky: ň, ď, ť, ř, ž. tvrdými: ale právě tato domnělá tvrdost usnadňuje jim vyřazení stejných zvuků vlaských, francouzských, špaňhelských i anglických, jichž jazyk německý tak správně vyřknouti nedovede. Proč bychom se zbavili té výhody, odřeknouce se jazyka svého?

Slýcháme za dnů našich od jisté strany stále opakovati staré nářky, nyní ale jinak odůvodněné, že prý mládež gymnasiální nově uváděným cvičením se v češtině zkrácena jest ve studiích latinských a řeckých, a žeby bylo na čase, aby se čeština z gymnasií opět vyhostila. Takovým pánům ale připomínáme, že podobné nářky vedli dříve, když na gymnasiích čeština ani nehlesla. Ano my naopak dle prostého ale praktického smyslu se domníváme, žeby pro život občanský, pro službu státní i vojenskou, i pro výkonnou správu duchovní mládež naše ve větší míře cvičena býti měla v živých jazycích tuzemských, než aby mluvila mrtvou latinou Ciceroniánskou. My nad to tvrdíme, žeby se naše mládež gymnasiální snadněji přiučila latině a řečtině, kdyby se to dělo na základě češtiny, která svým celým ústrojem mluvnickým, svou syntaxí a metrikou podobnější jest jmenovaným jazykům starožitným, než výhradně vyučovací němčina. Před rokem 1774 bývalo v Čechách mezi studenty mnohem hbitějších latinářův, než po celý čas potomní, když výhradně němčina vyučování opanovala.

Slýcháme také jmenovati francínu, němčinu, angličtinu a poněkud i vlastinu jazyky „světovými“: ale předce pochybujem, žeby kdo celým světem projíti mohl, uměje jen jeden z těch jazyků proslavených. My se ale ptáme: kolik lidí jest povoláno, aby obcházeli světem? Blíží nám jest náš domov, naše vlast,

naše říše, než ostatní svět zahraničný. Jinde jsme uznali němčinu za „jazyk říše, za svazek rozdílných národností rakouských ve všech kruzích státního, vědeckého, uměleckého i obchodnického života,“ a udali jsme ve smyslu novějšího zákonního zřízení škol, jakým způsobem si ho naše mládež osvojití může bez opovržení svým přirozeným jazykem. Mateřština naše usnadňuje nám ale také přiučování se jiným nářečím slovanským, jaké jsou v severní části Rakouska: polské, ruské, v jižní: slovinské, chorvátské, srbské a bulharské. Pročbychom se jí měli odříci a zničití sobě most k obchodu s polovicí obyvatelstva říše Rakouské — a mimo ni ještě se sedmdesáti miliony jiných Slovanů v říši Pruské, Ruské a Turecké, s kterými Rakousko také obchod vede?

Největší počet lidu našeho nepotřebuje pro své živnostní, církevní a občanské potřeby a zájmy učití se jinému jazyku. Přirozenou a nejkratší cestou sdělí mu literatura česká všeliké nálezy zahraničné, které by mu v jakémkoli obchodu prospěti mohly. Spíše a snáze se přiučí několik set literátů řečem cizím, než by se jim přiučovali mělo množství lidstva, jemuž pouhá triviálka jest universitou. Dle povšechného pravidla spornosti snáze a spíše se naučí několik tisíc úředníků a služebníků státních i církevních řeči lidu, s kterým dle povolání svého jednati má, než by se tolikéž milionů lidstva přiučilo výhradní řeči několikáté části úřednictva, jížto nad to zákon a vznešený příklad zeměpána za povinnost ukládá, přiučiti se řečem tímto. Čeští literáti podali svým německým spolukrajanům několik českých mluvnic německy psaných, a podali ještě více návodů mládeži české, aby se přiučila němčině. Spisovatelstvo české prohlédlo tedy skutečně ku praktickým, obalpným potřebám našich krajanů. Přiučování se druhému jazyku zemskému jest jednoduchá a přirozená cesta ku spojení společenských zájmů obou kmenů, kteří obývají pospolu a vedle sebe. Není potřebí zničití jeden z nich. To by bylo duchomorné násilí a pych nepotřebný. Čechoslovan z dobré vůle se učí němčině, kdožkoliv a pokudkoli jí se naučití potřebuje, a každý důkladněji a snáze

se jí přiučí, až bude mu ve škole městské vštěpována na základě mateřštiny. Možná-li bylo před vynalezením kněhotisku poněmčiti slovanské obyvatelstvo v Polabí, Pomořanech, v Braniboru, v Lužicích a Slezích: za dnů našich pominula taková možnost, a násilí podobné neslušelo by našemu věku. Ani školy by nedovedly docílit, což od roku 1774 marně se obmyslelo a nadarmo zkoušelo. Denní potřeba má větší váhu, než obmyslená nepraktická soustava. Idealisté naši rozumující písemně i ústně o nevyhnutelném „zahynutí jazyka českého“ a o „marnosti“ naší literatury dříve či později uznají, že myšlenkami svými živi byli v Utopii. Příroda, domácnost, církev i stát poskytují jazyku našemu i literatuře budoucnost, a tuto v dokonalém smíru s ostatními stejnopovinnovými i stejně oprávněnými kmeny národními v říši Rakouské. Rovni jsou sobě občané říše Rakouské. Němec, Vlach, Maďar není nic více: Slovan — jakéhoholi příjmení — nic méně. V srdci všech ozývají se slova blahomyslného a blahodějného mocnáře: „Nejupřímnější starost Má bude i k tomu obrácena, aby všelici kmenové národní vždy ve svých národních rázech zachováni byli, a aby se jim slušný ohled popřál při pěstování jejich jazyka.“

O dvojici a o trojici v bájesloví slovanském.

Od Karla J. Erbena.

(Dokončení.)

Změkčíme-li ve slově *krt* písmě počáteční *k* pravidelně v *č*, bude z *Krta Črt* (Чрътъ, nyní čes. Čert, rus. Чортъ, pol. Czart), z Bělboha tvořitele tvořitel Černoboh. Podstata slova i věci zůstala táž, ale z bytosti pozitivní učiněna bytost negativní, jakožto tma jest negací světla, zima léta, smrt života, kteréžto dvě protivy právě Črtem a Krtem se zosobují. Smysl činnosti, ležící již i ve slově *črt*, vyskytá se v odvozeném stsl. чрътаъ, чръта, psáti, čára; чръторъ, pokojík, t. něco stavbou vytvořeného; a o Črtově moci tvorčí svědčí síla rozličných národních pohádek i pověstí slovanských. Na mnohých místech vypravuje se, kterak Čert za jednu noc vystavěl ohromný most neb jiné veliké stavení, a kterak uslyšev kuropění, musil uteci a most se rozbořil. Nocí rozuměj zimu, obrovským mostem led, jenž řeky a jezera pokrývá, a kohout, co zvěstovatel světla denního, zosobuje netoliko den, ale nad to častěji i obyčejněji čas letní, jsa takto nepřitelem Črta — zimy. Proto svatému Vítu, jehož svátek připadá na počátek léta (15. Června), od starodávna za příslušníka připojují kohouta; proto také na podzim o sv. Havle (16. Října) při posvícení v Čechách kohouta zabíjejí, dávajíce tím obyčejem, ovšem již nevědomky, způsobem symbolickým znáti, že léto minulo.

Negativní povaha Črtova a boj jeho s božstvím světla, Křtem tvořitelem, sotva v kterém jiném podání národním zřetelněji se projevuje, nežli ve dvou pohádkách slovanských, jedné karpato-ruské a druhé srbské. První jich, stvoření světa líčí, vypravuje, že s počátku nebylo než nebe a moře. Po moři plavil se bůh na loďce, i našel velikou tuhou pěnu, v kteréž byl Čert. „Kdo jsi?“ vece bůh. — „„Nepovím, leda vezmeš-li mne k sobě na loď.““ — „Pojď,“ řekl bůh, a onen mu odpověděl: „„Jsem Čert.““ I jeli spolu mlčky dále. Potom počal Čert: „„Dobré bylo by, by byla pevná země, abychom měli kde odpočinouti.““ — „Budiz!“ odpověděl bůh; „pohřiz se na dno mořské, naber tam hrst písku ve jmenu mém a přines, já z něho zemi udělám.“ — Čert se pohřžil a nabral písku do obou hrstí, řka: „„Beru tě ve jmenu mém!““ a když přišel na vrch vody, neměl v hrstech ani zrníčka. I pohřžil se zas, nabral do hrsti a řekl: „„Beru tě ve jmenu jeho!““ a přijda na vrch, nepřinesl písku než co mu bylo zalezlo za nehty. Bůh vzal ten písek, posypal po vodě, a udělala se z něho země, ale jen tolik jí bylo, co právě stačilo jim oběma k odpočinutí. I lehli si podlé sebe na zem, bůh k východu a Čert k západu. Když se Čert nadál, že bůh již usnul, strčil jím, aby spadl do moře a zahynul: ale k východu daleko se země rozšířila. Vída to Čert, strčil jím opět k západu, a potom k jihu a k severu, a na ty na všechny strany, kam jím strčil, udělala se země široko daleko. Potom bůh vstal a vstoupil na nebesa a Čert v patách za ním. Tu pokynul bůh Eliášovi hromovníkovi, a Eliáš počal hřímati a blyskati, a srazil Čerta hromem s nebe dolů.*)

Bohem tu třeba jest rozuměti slunce, které z počátku, t. v zimě, v čas slunovratu, nízko na obzoru vystupujíc, po sněhu, onom moři, takofka jen se plaví, a touž měrou, jakož zima (Čert) před se je tiskne, výše se vznášejíc, sněhy rozehrívá a zemi odhaluje — tvoří, až pak dosáhši výšky své, přivádí čas hromový, jímž zima úplně zaniká.

*) Wolf's Zeitschrift, I. 178.

V pohádce srbské věc tatáž se líčí obrazem poněkud zřetelnějším. Čert ukradl s nebe slunce a utekl s ním na zem; tu je nabodl na kopí a nosil na rameně — t. j. v zimě je slunce tak nízko při zemi, že se zdá, jakoby je na kopí nosil. I poslal Bůh anděla svého na zemi, aby slunce Čertovi zas odňal. Anděl se k němu přidružil a chodil s ním, až přišli spolu k moři. Tu zarazil Čert kopí se sluncem na břehu do země a šli se spolu koupat. Při koupání řekl anděl: „Pohřížejme se, kdo hloub.“ Čert odpověděl: „„Pohříž ty se dřív.““ Anděl se pohřížil až ke dnu a na důkaz toho přinesl v zubech mořského písku. Nyní bylo na Čertovi, aby se pohřížil. On pak boje se, aby mu anděl zatím slunce neodnesl, plivnul na zem; i udělala se z té sliny straka, a Čert přikázal jí, aby mu zatím, než se vrátí, slunce hlídala. Když se čert pohřížil, udělal anděl nad mořem rukou kříž a moře zamrzlo v okamžení na devět loket ztloušti; potom uchytil slunce i pospíchal s ním na nebe, a v tom straka dala se do křiku. Čert slyše stračí hlas, ihned se vrátil; ale vida, že pro led nemůže ven, spěchal zas na dno mořské, tu chopil kámen veliký a prorazil jím led, a jal se stíhati anděla. *)

Pohádka tato jen potud od přirozeného běhu věci se odchyluje, že v ní Čert a Slunce povahu svou spolu vyměnili, neb vlastně Čert (zima) tvoří led, a slunce, výše na nebe vystoupivši, paprsky svými jej proráží. Ostatně moře a přinešení písku ode dna jeho má též smysl jako v pohádce předešlé. Důležitá však je v pohádce té zpráva o stvoření straky a jejím určení: aby totiž zvěstovala vstupování slunce na nebe. Již výše ukázáno, že straka pták (strakoput, stračec) barvami svými zosobuje Triglava — slunce, co vládce veškeré přírody, vzduchu, země a vody, a že proto s právem slove synem Sitivratovým, boha zimního slunovratu: tuto nalézáme tůž báji opět, ale v oděvu již určitém. Celý totiž příběh pohádky té, ukradení slunce s nebe Čertem a odjetí ho jemu zas andělem, směřuje

*) Vuk, Srbsko nar. pripovijedke, 114.

právě k řečené době roku, a báje, že Čert plivnuv na zem ze slíny své stvořil straku, neznamená nic jiného, nežli že zima, tmavá strana slunovratu, zase vydala ze sebe slunce trojsvětlé, vládce vzduchu, země a vody — Triglava. Na tuto pověst o stvoření straky ze slíny Čertovy vztahovati se může pověra, zvláště v jižních Čechách panující, že prý tento pták je Čert, a protož nikdo masa jeho nejí; a z určení straky, aby skřehotem svým zvěstovala unášení slunce na nebe, dobře vysvětliti se dá původ a počátek onoho již výše uvedeného, a v celém Slovanstvu rozšířeného přísloví: „Straka skřehoce, přijdou hosti,“ totiž v ten smysl: slunovrat již minul, přijde brzy jaro, po zimě host nejmilejší. A tak jedno podání národní potvrzuje druhého.

Táž analogie, kteráž na jevo vynáší smysl jmena *Krt*, vysvětluje také slovo jiné, jak v bájesloví tak i v dějinách slovanských neméně důležité, totiž jmeno *Krak* (Krok, Kruk, Krzk). Jakož od slova *drěti*, dříti, pochází *drak* a dráč, dráka, dem. dračka, assula; od *prěti*, příti, *prak*, srb. pratja, stsl. npaца; od *mrěti*, mříti, čes. a stsl. *mrak*, rus. морокъ, caligo; od *trěti*, tříti, *trak*, popruh, srb. stužka, rus. топка, řemení; od *orěti*, *orak*, rus. вракъ, nesmyslné řeči, вракунъ, žvác, odkudž také stsl. вpачъ, lékař, vlastně člověk, jenž nesrozumitelným zařikáváním léčí; od *zrěti*, zříti, čes. a stsl. *zrak*, visus, srb. radius solis: tak též od slova *krěti*, kříti, okřívati atd. pochází *krak*. Z toho souditi jest, že slovo *krak*, přímo z téhož pramene plynouc co *krt*, s ním i také jeden a týž obecný smysl v sobě chová, smysl tvoření a dále světla.

Jmenem *Krak*, také *Krok*, znamená se u Kosmasa v nejstarší báječné historii české muž mocný a velemoudrý, spravedlivý soudce i správce lidu, jenž měl tři dcery věštkyň. Nejmladší jich, krásná Libuše, po smrti otce svého ujavši vládu, rozsoudila dva bratry, kteří se spolu vadili o dědiny otcovské, na ten způsob, že jednoho jich uznala za vinného a druhého za nevinného, a potom vdala se za Přemysla oráče. Tento Přemysl byl opět soudce moudrý a spravedlivý, neboť vymyslíl prý a sporádal České zemi práva. Když k němu poslové od Libuše

přišli, našli ho, a na oře dvěma voly novinu 12 kroků dlouhou a tolikéž širokou; voly pak jeho byly s polovicí bílé a s polovicí tmavé barvy. Potom zarazil do země otku liskovou, a z té vyrostly tři haluze s listím i s ovocem, ale dvě potom hned zase uschly a opadly a jen třetí zůstala a tím bujněji rostla.*)

V tomto starobylém podání vypravuje se jedna věc a též dvakrát po sobě, ale v rozličném spojení a dle i symbolicky. Soudce Krak opětuje se v soudci Přemyslu, leč za Kraka vykonává skutečně též úřad dcera jeho Libuše; dvě sporných bratrů při soudě Libušině, kdež jeden vítězem a druhý odsouzen, znamená se tuto Přemyslovým dvojspřežím barvy dvojí, bílé a tmavé; Krakovy tři dcery nalézají se zase v podobenství tří z otky vyrostlých prutů: i tam i tu dvě prvních zachází a třetí se zdaří.

Krak v pověsti polské dle Kadlubka a Boguchvala byl také moudrým a spravedlivým soudcem lidu, též zřídil zákony a práva, a také měl tři děti, ale dva syny a dceru, krásnou Vandu. Synové zabili spolu lítou saň a potom bratr mladší, opět Krak jmenem, staršího bratra zabiv, ujal se vlády. Po smrti jeho panovala blahodějně v Polsce panenská Vanda. Nějaký kníže německý, jehož láskou pohrdla, zdvihl proti ní válku, ale když Vanda se svými proti němu vytáhla do pole, poddal se jí i se svou říší, fka, by vládla vzduchem, zemí i vodou (Vanda mari, Vanda terrae, Vanda aëri imperet), a potom zaklal sebe sám mečem. Na poděkování za toto vítězství obětovala se Vanda sama bohům, uvrhši se do řeky Visly. Potom po smrti její spravoval zemi vojvoda nějaký se 12 vládky neb soudci. **)

Tato zpráva polská jest podivná směsice z několika bájí kusých, kteréžto však od jinud, a dle i z pohádek národních, v celosti své známy jsou, s onou dvojnásobnou bájí českou jeden a též původ i smysl mají, vypravující totiž rozličným způsobem allegorickým opět zjevy přírodní zimního slunovratu.

*) Cosmae Chron. Lib. I. in Scpt. rer. Boh. T. I. pag. 9—16.

**) Kadlubek Hist. Pol. I. ep. 1—10. Boguchval Chron. Pol. ap. Sommersberg, Script. rer. Siles. II. pag. 21.

Pro důležitost věci vidí se tu zvláště potřeba jednotlivé části těchto českopolských bájí dle příbuznosti jejich spořádati a ukázati, kam směřují.

a) Ono pole dvanácti kroků, jež Přemysl oral, a těch 12 vládek v pověsti polské, kteříž pod jedním vojvodou spravovali zemi, znamená 12 znamení kruhu nebeského, jenž slove *zodiacus*, s nímž i rok na 12 měsícův rozvržený souhlasí. Touž měrou i germanský Vóden, o kterém již napřed učiněna zmínka, měl v původní vlasti své na východní straně řeky Tanais (Donu) v městě Asgardě 12 diarův neb pánův kolem sebe. A však není také nemožné, že skutečně někdy před časy historickými 12 vládek neb soudců spravovalo zemi Polskou na způsob dvanácti vládců zodiaku; neb známo jest, že téměř všickni staří národové svou vládu zemskou zřizovali dle ústrojí nebeského, ježto zároveň bylo základem jich náboženství. Nejstarší zákony Římské napsány byly na 12 deskách. Země Řecké dělily se na 12 krajův. V zemi Egyptské v dobách nejstarších bylo prý také 12 krajův, nad nimiž panovalo 12 králův. Pobřeží Fénické, od Gazy až po Byblos, mělo 12 hlavních měst, jichž jmena se zjevně na 12 znamení kruhu nebeského vztahovala. Saracené s Nabatheji ještě za času Muhametových činili vespolek 12 kmenův, a každému kmenu posvátné bylo jedno znamení zodiaku. Jao, císař Kytajský, ustanovil nad říší svou 12 nejvyšších úředníkův. Sikové v Indii až do l. 1762 byli též na 12 kmenův rozdělení a t. d. Nejinak bylo u Slovanův, jen že se tomu potud ještě velmi málo pozornosti věnovalo. I jejich zřízení vládní bývalo způsobeno v počtu náboženském dvanácti znamení nebeských. „Gustinskaja lětopis“ vypravuje o Vladimírovi knížeti Ruském při l. 990, že rozdělil zemi Ruskou na 12 knížectví dvanácti svým synům. Nejvyšší soud zemský v Čechách osazen byl za starodávna dvanácti kmety*), a zvykem od starodávna příšlým ustanoveno bylo za pravidlo v Čechách i jinde, by dvanácte pánův neb osob radních sedalo v radě. Počet posvátný náboženský stal se po-

*) Časop. Mus. 1835, str. 440.

tom, když člení přírody již bylo pominulo, počtem z podání ohlíbeným, aneb jak se neprávě říká, počtem básnickým, a zůstal jím v životě soukromém po tu dobu. Tak k. př. počítá prostý lid ruský dvanáctero zimnic (děvic prostovlasých, prostopasých a t. d.); dvanáctero zlých nemocí (двенадцать скорбныхъ недуговъ) a j. Jihoslovan píše, že Ravenicu kostel stavěli 12 let; že Vuk Branković, zradiv císaře Lazara na Kosovu, odvedl jemu 12 tisíc vojska a j. Čechové, Moravané i jiní Slované vypravují v pohádkách o 12 zaklených pannách, o 12 velikáních, o 12 Ježibabiných kopích, o zlaté kvočně s 12 kuřaty a t. d. Nyní ovšem již nikde, tyto i podobné věci vyprávěje neb o nich zpívaje, toho sobě povědom není, odkud ten počet dvanácti pochází a co znamená, a také málo kdo dbá již o dvanáctiznaký kruh nebeský, neznaje ho leda jen z kalendáře a z planetáře: ale není příliš dávno, že zodiak byl vůbec ještě znám netoliko učeným, ale i lidu prostému, ano že tento jemu a jeho znakům jistou úctu vzdával a vyšší moc přičítal. Kosmas, kronikář český († 1125), datuje častěji ještě postavením slunce v některém znamení zodiakálním*), a Tóma ze Štítného horlí v jednom spisu svém l. 1399 na ty, „jenž se držíe bludu hvězdářův pohanských, ctíec měsíc, hvězdy, způsob tohoto vidomého nebe, ještoť zodiak slove, aby v něčem jich osud byl proměněn, neb nemoci chtíec skrze to zbýti; a tak vyrážie lva, neb raka, neb telce, neb cos buď z těch dvanácti znamení zodiaku na zlatě neb na mosazi, aby to na hrdle nosili neb pili z toho.“ **) A prostý lid ruský, dle svědectví Sacharova, potud ještě chová jakés takés tušení o působení planet, t. znamení zodiakálních, na osud lidský ***). Víra tato národu Slovanského není teprv nedávná, ani od jinud přinešená, jakby se snad mnohý chtěl domnívati, nýbrž domácí národní a tak stará, jako náboženství

*) *Elevatus est (Vladislaus) in solium sole morante in noma parte Librae (a. 1109). — Bohemi (de Misnia) reversi sunt ad propria, sole morante in XV Sagittarii parte (a. 1123). — Dux Borivoj nonis bis binis mense Plutonis ... ad Christum migrat (a. 1124.)*

**) Rkp. Mus. I. C. 11, kn. 14.

***) Сахар. Сказанія Р. Н. II, 9.

samo Slovanů pohanských, totiž ctění přírody v ušlechtlejším smyslu.

Z výš uvedeného citatu Tómy ze Štítného spolu však také se vidí, že tento času svého nad jiné vzdělaný spisovatel, chtěl vyjádřiti řecké *ζωδιακός*, o pravé slovo české byl již v nesnázi, a protož uchýlil se k popisu: „spůsob tohoto vidomého nebe, ještoť zodiak slove.“ Neznámý český překladatel kroniky Trojanské l. 1411 vyložil je dle smyslu řeckého slovy: „okrslek zvieřecí;“ ale mnich Vacerad na počátku XIII. věku přináší ještě vlastní a samostatné slovo české: „svor.“ Toto *svor* (своръ) pochází od *se - vřítí*, stsl. съ-врѣти, concludere (jako spor, místo vz-por, od vz-přítí, ú-mor od u-mřítí a t. d.), odkudž i *svorný*, concors; rus. свopa, copula, sepnutí, smečka; *svora*, ve slovníku Velešínově crusta, t. kora neb skořepina; *svorka* n. svůrka v Rešelově slovníku z XVI věku millus, t. psí obojek a t. d. Z čehož patrno, že *svor*, co zodiacus, zavírá v sobě smysl: *kruh* neb *okrslek* nebeský. Přivěsíme-li k tomuto slovu tvořící složku *oh*, změnice zároveň *o* kmenové v *a*, jako v *moř* a *zmar*, *krój* a *kraj*, *mok* a *Zmak*, *Makoš* a j., vyjde z kmene *svor* jmeno ve slovanském bájesloví předčlenité, totiž: *Svaroh*, Сварогъ. Touž také měrou pochází od kmene tvor slovo *tvaroh*, od stsl. варъ rus. варогъ, od kmenů *krst* a *črst* již výš uvedených srb. *krtoğ*, *smef*, a rus. *чпроръ*, *pokojík*; od koř. *rъrъ*, hlasu ptačího, *raroğ*, *herodius*, jistý druh jestřábův; od koř. *stъ* (st-áti) *stoh*, stsl. *ctopъ*; od *бъ* (bý-ti, bu-du) *Boh*, Богъ, τὸ ὄν κατ' ἐξοχήν, svrchovaná bytosť. — Jmenem *Svarog* znamenali Slované pohanští boha nebes, aneb určitěji: boha dvanáctiznakého kruhu, t. svoru nebeského, a synem téhož boha *Svaroga*, *Svarožicem*, nazývali slunce, ježto v onom kruhu nebeském má svůj vyměřený chod*). O Svarožicovi v Časopise musejním 1844, str. 483 od p. Šafařika, a posléze v p. Hilferdingově Historii Slovan Polabských, d. I. str. 322, důkladně jednáno; a protož k těmto článkům odkazují, toho jediného

*) Солнце царь смятъ Свароговъ. II. Собр. Р. Лето. II, 5.

v účelu svém tuto ještě dotkna, že český Přemysl, oraje novinu 12tikrokou, také jiný není než Svarožic, slunce na pouťi své polem dvanácti znamení nebeských. A týž také smysl má prvotně onen polský vojvoda v kruhu 12 vládyk.

b) Svor neb kruh dvanácti znamení nebeských dělí se sluncem na dva rovné díly neb poloukruhy, jichžto svazy společné jsou: zimní a letní slunostání (solstitium.) Jedna ta polovice kruhu, kde slunce, znovu se zrodí, jde na výš a nad svým odpůrcem, tmou, zimou a smrtí vítězí, a druhá polovice, kde opět klesá, k smrti své se chýlí a vítězství i vládu svému protivníkovi zůstavujíc; anebo prostě: jedna ta polovice, když dne přibývá a noci ubývá, a druhá, když noci přibývá a dne ubývá. A tak v onom kruhu zároveň panují dvě moci sobě protivné, ale vždy od sebe nerozdílné: světlo a tma, léto a zima, život a smrt, Bělboh a Černoboh, Krt a Črt, dobré a zlé — bez ustání jedna druhou stíhající a střídavě jedna nad druhou vítězíce. Ale že vůbec leží v přirozenosti lidské, lnoucí k dobrodělci svému a velebiti jej, a s druhé strany, nenáviděti a tupiti svého nepřítele: proto také památky slovanského bájesloví z většího dílu směřují hlavně k zimnímu slunovratu, co počátku světlé polovice kruhu ročního, oslavující slunce v bájích přerozličných co vítěze nad mocí zlou, co vysvoboditele světa od záhuby, co tvůrce i dárce života, co mstitele křivdy a obhájce práva, co původce orby, pořadatele pospolitosti lidské a prvního krále; a naproti tomu slunovrat letní pokládají za počátek obecného zkažení světa, a vítězení tmy nad světlem za násilí a bezpraví a p.

Týž postup nyní naznačený v bájích o slunovratu zimním a o nastoupení vlády slunečné nalézáme více méně rozvinutý u rozličných národů Slovanům příbuzných. Staroitalský Saturnus, bůh svitu ročního, tudíž potlačitel tmy, přivedl také národ italský v řád, dal jemu zákony a byl jeho prvním králem. *Saturnia regna* slula Italcům zlatým věkem.

Čím v italském bájesloví Saturnus, tím v starém iranském byl Jima, „shromažditel,“ a v brahmenském Jama, „krotitel,“ kteréžto však oba výklady dají se dobře sjednotiti slovanským „jimatel.“

Dle starého podání byl Jima též původem orby a zřízeného života lidského, prvním králem. Jama v učení brahmenském pokládá se za soudce a vládce v říši smrti (sr. říši zimy), spolu však také za shromažditele lidstva i za krále; bratr pak jeho Manu, s příjímím Satjavrata, indický Deukalion, slove tolikéž obnovitelem i spořadatelem života lidského, prvním zákonodárcem a praotcem králův indických. Jmeno Manu, ježto vykládají ze skr. *man*, lit. manyti, čes. mníti, mysliti (odkudž i skr. *manas*, lat. *mens* a t. d.), připomíná *Přemysla* oráče a zákonodárce, i praotce knížat a králův českých, a Satjavrata přidružuje se tolikéž nejen příbuzností jmena, ale i ve věci samé ke slovanskému Sitivratu, z obecné potopy, totiž z říše zimní, vyniklému, obnoviteli života a původovi nové práce polní. Týž Manu-Satjavrata slove zároveň s Brahmou tvořitelem také Svajambhu, svébytný, kteréžto příjímí zvěstuje jej býti bohem prvopočátečním, jakož jím i Sitivrat jest, vedouc ke slovanskému jmenu Svojbog, ježto co jmeno osobní nezřídka se vyskytá v nejstarších listinách Slovenů západních. Otcem těchto dvou bratří, Jamy i Manu, v báji brahmenské jmenuje se Vivasvat, jako iranského Jimy otcem Vivanghvat, totiž Slunce, jehož působení tuto zosobené pojata v jeho synech.

Týmž také způsobem perský Ormazd, věčné světlo, mocný přemahatel nezbytného protivníka svého Ahrimana, totiž tmy, líčí se co tvůrce světa a zákonodárce. Trvání světa Ormazdova vyměřeno na 12 tisíc let, a rozvrženo na čtyry doby: v čemž nelze jest neznamenati roku dvanáctiměsíčního, na čtyry části rozděleného, a tvůrce jeho slunce Svarožice.

Toto napřed položivše, můžeme nyní snáze přistoupiti k báji českopolské o Krakovi, pokusíce se o její vysvětlení. Ona dvojice mocí sobě protivných, a však od sebe nerozdílných kruhů ročního v jarním jich zápasu líčí se tuto vhodně dvěma nepřátelskými bratry, jichž mladší přemáhá staršího. V báji polské vítěz tento slove Krak, a starší bratr od něho ubitý se nejmenuje; podlé toho však vypravuje se, že ti dva bratři spolu zabili lítou saň. Tuto smíšený jsou v jedno dvě báje samostatné, však téhož základu: jedna totiž, že Krak zabil svého staršího

„zlého“ bratra, a druhá, že týž hrdina zabil lítou saň. V nejstarší básni české o soudě Libušině jsou obě ty báje od sebe rozděleny. Z bratří rozvaděných „o dědiny otné,“ totiž o vládu světa, slove první Chrudoš, přijímám „ljutý,“ a druhý Štaglav „chraber.“ V „Chrudoši“ ozývá se jmeno měsíce zimního, jenž slove čes. Hruden, korut., starokraj. a slov. charv. Gruden, malorus. a slez. Grudeň, pol. Grudzień, lit. Grodinnis, st. nord. Hrútmánuthr, st. něm. Hertimānot a j., totiž „krutý měsíc“ (srov. lat. crudelis, řec. *κρύος, κρυώδης* = ledný, st. něm. bruod, anglos. hréth a t. d.); přijímá pak Štáhlavovo „chraber“ nasvědčuje tomu, že tento druhý mladší bratr vítězství svého nad starším „ljutým“ svou vlastní mohutností dobyl, ačkoli v podání staročeském jak u Kosmasa tak i v básni nadřečené boj tento vzal na se mírnou způsobu právního pře ličení. V druhé báji místo litého Chrudoše zastupuje lita saň, a pohubitel její nazván Trut, Трѣтъ, t. potěratel, záhubce (od třítí, stsl. rpѣтъ, lat. terere; sr. got. trudan, st. něm. trētan a t. d.); jevištěm pak boje tohoto jmenují se v Soudě Libušině hory Krkonošské:

— — — — ot gor Krkonoši,

ido - že Trut pogubi saň ljutu,

v jichž okrsku a sousedství skutečně vyskytají se jmena místní Trutnov, Troteň, Trotina, Trotinka, vydávající jisté svědectví, že tu někdy toto přijímá vítězného boha slunečního, tohoto slovan-ského Apolla Pythia, v úctě nemalé bývalo. Zároveň pak jmeno hor Krkonošských, v kterémž se hlasitě ozývá jmeno Krak (Krk), spojuje tuto báji českou zase s polským Krakem, hada potěratelem. *)

Táž dvojice nepřátelská, a však opět v jiném obleku, vrací se v pověsti polské ještě zase ve způsobě panenské Vandy a cizího, německého knížete, jenž od ní jsa přemožen, říší svou jí postupuje a potom sobě sám béře život; v podání pak če-

*) Má se za to, že Krkonoše přijaly jmeno své od Ptolomeových Krkontů, národu domněle německého, jako Rakusy od Rhakatů; avšak i v onom *Κορκοντοί*, hledíme-li k původu jmena toho, namítá se nám opět Krk neb Krak, kteréžto slovo, zvláště co jmeno vlastní, někdy jak Slovanům tak i Germanům obecné bylo.

ském naznačují se také ještě Přemyslovým dvojspřežím barvy rozličné, bílé a tmavé, ačkoli tato zpráva v příčině té se nezdá bez porušení býti, žeby ona dvojice vhodněji byla naznačena jedním bílým a druhým tmavým zápřahem, nežli jak je Kosmas vyličil*); neb i v indických bájích (Somadeva) nápodobně se mluví o bílých a o černých koních slunečných, kde tolikéž jedni znamenají bílou a druzí tmavou polovici roku.

A jakož tato dvojice bratří nepřátelských v báji česko-polské několikráte se násobí, vždy v jiné a jiné podobě se jevíc, touž měrou i vítěz Krak opětuje se v ní několikráte v osobách rozličných dle rozličnosti dalšího svého působení. Co soudce totiž a správce lidu přichází v osobě polského Kraka staršího a Kraka českého, i dcery jeho věštné Libuše, a co zákonodárce i spořadatel pospolitosti lidské v osobě českého Přemysla, jenž ve způsobě orače spolu také se zvěstuje býti původem práce polní. Téhož Přemysla pokládali někdejší knížata i králové čeští za svého praotce, tak jako všickni staří panovníci rodové národů pohanských původ svůj odvozovali od bohův. Krom toho již nahoře ukázáno jest, že jmeno Krak, tolikéž co Krt, pocházejíc od krěti (lat. creare, skr. krt a t. d.), samo v sobě chová smysl tvůrce; a tak ona výš uvedená báje neb pohádka Slovanů karpato-ruských o stvoření světa nachází tuto v Krakovi = Krtovi právě jmeno hlavní osoby své, boha tvořitele i vítězného zápasitele s Črtem.

Již nahoře ukázáno na to, že svor t. kruh nebeský s jeho dvanácti znaky za starodávna lidu obecnému slovanskému nikoli nebyl neznámý, ano že ctění jeho náleželo k podstatě náboženské pohanských Slovanů, čeho již i samo jmeno boha Svaroha dokazuje: tuto ještě budiž doloženo, že někdejší vědomost obecná o rozdělení svoru na dvě polovice, na letní — jasnou neb bílou, a zimní — tmavou neb černou, jichž každá má svého vládce: první dobrého neb Bělboha — Kraka neb Krtu, druhá pak zlého

*) Ibi dux vester duobus variis bubus arat: unus bos praecinctus est albedine et albo capite, alter a fronte post tergum albus et pedes posteriores habens albos. Sept. rer. Boh. I. 15.

neb Černoboba — Črta neb draka; též o boji jednoho toho vládce s druhým, z nejdělných potud zachovalých starobylých památek i podání národních, a zvláště z pohádek, na jevo se dává; nejpatrněji však jeví se toto z obecně známé hry dětské „na barvy.“ Osoby jednající v této hře jsou: anděl, čert, dvanácte rozličných barev, totiž 12 dítek, jichž každé jednou barvou se jmenuje, a hospodář. Anděl a čert přicházejí jeden po druhém, každý s jiné strany, k hospodáři pro barvu, jmenující ji. Jest-li že uhodl barvu, kterou hospodář má, odvede si ji na svou stranu; pakli neuhodl, odejde samotěn *). Když všechny barvy tím způsobem již jsou rozebrány, přijde anděl a učiní se svými barvami řetěz, totiž jeden druhého pojme za ruku neb za pás, a tolikéž s druhé strany čert se svými; pak chopí anděl čerta za ruku a jedna strana hledí druhou přes jisté rozhraní k sobě přitáhnouti: které straně se to podaří, zvítězila. — Dvanácti barvami rozuměj dvanácte známění kruhu nebeského, a tudíž 12 měsíců ročních, kteréž, jakož sem jinde již ukázal, z většího dílu také po barvách mají svá jména **); pak andělem a čertem oba vládce kruhu toho: a máš před sebou hru divadelnou obsahu náboženského z pohanských časů, podobnou hrám dětským časů křesťanských, k. př. na jesličky, na sv. Dorotu a j.

Jiná památka starobylá, kteráž oblohu nebeskou na dvě rovné polovice rozdělenou, na letní jasnou a zimní tmavou, každou o šesti znacích, a tudíž svět veškerý způsobem stavebním vylicuje, jest chrám sv. Jiří na hradě Pražském, v 11. století založený. Jestli to stavení dvojnásobné, nadzemní a podzemní (krypta), obé téhož rozměru, a jedno i druhé o šesti sloupích; svrchní chrám posvěcen jest svatému Jiří, draka ubijci a patronu léta, a spodní tmavý svatému Mikuláši, patronu vody

*) Rozmluva přitom jest následující: *And.* přijde zazvoní: „Cinlin!“ *Hosp.* „Kdo to?“ *A.* „Anděl.“ *H.* „Co chce?“ *A.* „Barvu.“ *H.* „Jakou?“ *A.* jmenuje ku př.: „Modrou.“ Jest-li že uhodl, řekne *H.* „Tu ji máš.“ Pakli *A.* neuhodl, řekne *H.* „Není doma, vylétěla komínem.“ Potom přiletí čert zarahotě: „Brrr!“ *H.* „Kdo to?“ *Č.* „Čert“ a t. d.

**) Čas. Mus. 1849, I. str. 170.

a zimy*). Žeby tato všecka shoda byla pouhou toliko náhodou, můž za to míti, komu se tak líbí; ale podobnější ku pravdě to jest, že při stavbě téhož chrámu, jakož i také v jiných mnohých věcech, starých poněti pohanských užito ve smyslu křesťanském.

c) Kterak oba ti vládce kruhu nebeského, dobrý i zlý, Bělboh i Černoboh, slunce i protivník jeho, ve tři osoby se rozcházejí, již nahoře pod Triglavem oznámeno jest: proti trojici dobré stojí trojice zlá, proti tříhlavému Bělbohu tříhlavý Černoboh; a tam též ukázáno, že se tím roztrojením na jedné i na druhé straně znamená trojí vláda: na nebi, na zemi a na vodě. V báji českopolské o Krakovi zjevuje se toto roztrojení jen na straně dobrého boha; na druhé straně toho pohřešujeme, leda bychom chtěli tříhlavého draka pověstí národních za jedno vzíti s lítou saní, kterou polský Krak a český Trut zahubil. Krak, soudce český, trojí se ve svých dcerách, třech sudicích, kteréžto se však až na dokonalost otce svého dovršují jen v třetí nejmladší, Libuši, jež opět soudí dva rozvaděné bratry; muž pak její, Přemysl oráč a zákonodárce, tento nově zosobený Krak, trojí se zase v podobenství tří prutů, z otky liskové do země zastrčené vyrostlých, z nichž opět jen třetí poslední se daří a ostatní hynou. Nápodobně i Krak polský, na němž více povaha hrdinská vyniká, trojí se ve svých dětech, jichž poslední, vítězná Vanda, opět zjevně svou trojosobu zvěstuje, dadouc se jmenovati vládkyní nebe, země i vody, a sama pak zase v tuto třetí, vodní říši se vtěluje, jakož pověst dí, že se uvrhla do řeky Visly, a jakož i samo jméno její, Vanda, vodu značí **). Touž také měrou ve všech národních pohádkách slovanských ze tří synův anebo dcer vždy oba starší se vyličují za nezdařilé a nedostatečné, a jen třetí, v němž se znamená vládce vody, k hodnotě a dokonalosti dospívá, aby jím otec jeho byl zase nahrazen — tak jako z říše vodní, ze zimy, každý rok opět se nahrazuje pán všech tří říší, slunce trojsvětlé — Triglav.

*) Mittheilungen der k. k. Central-Commission, 1856, October, S. 193.

**) Šaf. Staroč. str. 725.

Vše, co potud o Krakovi a o jeho potomstvu řečeno, svědčí, že toto českopolské podání náleží do pouhé říše bájí, což i tím jistou měrou se potvrzuje, že nižádný ze souvěkých spisovatelů cizích o Krakovi a o jeho moci, pod níž by i Česká i Polská země byly slušeti musily, ani o Libuši a o Přemyslovi, k němuž dle podání veškerá země Česká co k vojvodovi svému hleděla, aniž také o polské Vandě, kterážto přece, prý, s nějakým králem neb knížetem německým *) válku vedla, dosti malé zmínky nečiní. Toto dobře tužil Kosmas, kronikář český, zjevně vyznav o starých těchto podáních, že i báječné býti mohou **). Ne tak upřímní byli kronikáři polští, kteří promísivše tyto pověsti národní s rozličným smetím historickým spisovatelův latinských i řeckých, všechno to vydávali za pouhou čistou pravdu. Vyloučíme-li tedy zprávy tyto z listův historických a vykážeme-li jim místo v říši starobyklých podání náboženských, kteráž se zakládají v obrazech přírodních, oslavující slunce na pouti jeho ve dvanáctiznakém kruhu nebeském co dobrodějce veškerého stvoření, a zvláště jeho boj a vítězství velebíce nad druhou mocí téhož kruhu jemu odpornou i všelikému stvoření záhubnou, netoliko tím tyto pravěké památky národní na důstojnosti své ničehož neztratí, nýbrž jí nad to nabudou; neb nebylo vznešenějšího úkolu ducha lidského v časech pohanských, než vyhledávati původu a počátku světa i zřízeného života člověčenstva, jakož se právě s úkolem tím tyto památky obírají.

Herodot, dějepisec řecký (zemř. l. 408 př. Kr.), zachoval ve spisu svém dvě starých podání báječných o původu národu Skytského: jedno domácí skytské, a druhé, jakož dí, řecké ***), kterážto v základech svých s naší bájí českopolskou znamenitě se shodují. Skytové totiž vypravovali, že první obyvatel země té byl Targitaus, syn Zeusův a dcery řeky Borysthenes (nyní Dněpr) řečené. Ten Targitaus měl tři syny, za jichž panování

*) Boguchval jmenuje „quemdam regem Almanorum.“ L. c. pag. 21.

**) Quoniam haec antiquis referuntur evenisse temporibus, utrum sint facta, an ficta, lectoris iudicio relinquimus. L. c. pag. 34.

***) Herod. kn. IV. kap. 5—10.

čtvero věcí zlatých spadlo s nebe do země Skytské, totiž: pluh, jho, sekera a míška. První bratr ani druhý nemohli těch věcí zdvihnouti; ale třetí nejmladší, jmenem Kolaxais, je zdvihl a domů odnesl, a tím stal se vládcem celé země. Tento Kolaxais, máje opět tři syny, rozdělil mezi ně říši svou na tři království, a jednomu tomu království, kteréž bylo největší, poručil ty zlaté věci na časy budoucí v opatrování. — Zeusem a dcerou vodní rozuměj letní a zimní říši, neb polovici roku, ježto se spojují zimním slunovrstem; syn pak toho spojení, totiž nově zrozené slunce, v skytské báji nazván Targitaus, týž jest, co českopolský Krak. I ten i onen troj se ve svých dětech. Kolaxais, nejmladší z té skytské trojice jeho synův, jenž dobyl zlatého *pluhu* a *jha*, poznává se v báji české zase v nejmladší dceři Krakově, kteráž sobě za manžela zvolila Přemysla *ordáče*. A jakož Přemysl opět se troj v podobenství lískových větví, z kterých však jen jedna k ovoci dospěla, na znamení, že při jednom toliko pokolení z rodu jeho vláda měla zůstati: tak i Kolaxais, rozděliv říši svou na troje království, jen jednomu jich odkázal svůj zlatý pluh a jho i ostatní věci nalezené, kteréž se potom od králův skytských ještě po tisíce letech, za času Herodotových, co svátost nějaká s největší pilností týmž způsobem opatrovaly, jako za časů Kosmasových na Vyšehradě mezi knížecími poklady ještě se spatřovaly krpce lykem šité, ježto prý Přemysl na znamení původu svého rolnického potomkům svým chovali dal *). Tato znamenitá shoda báje skytské s českou nad to větší ještě důležitosti nabývá, pováží-li se, že skutečným Skytům, totiž královským neb tak nazvané zlaté ordě, jichž jediným heslem a řemeslem byla vojna, znaky života klidného a robotního, pluh a jho, samy sebou v žádné vážnosti býti nemohly, nýbrž snad jen co svátost na jiných vítězně dobytá, aneb i z pověry **)

*) Cosm. I. c. pag. 18.

**) O takové pověře vypravuje Herodot (IV, 7) sám: Kdo, prý, v jistý roční svátek s tím posvátným zlatem pod širým nebem spat se položí, zemře do roka — jak Skytové pravili; a protož dali takovému člověku, jenž se v to vydal, tolik země, co za den svým koněm mohl objeti. Smyslu té pověry snadno se dovítí, kdo hledě k věci samé pováží,

potom v účtě zůstávaly, a že lidíž ona báje za vlastní dědictví těchto Skytů bojovných pokládati se nemůže; aniž také Skytům potulným neb kočovným přisvojiti se dá: ovšem pak a jediné se hodí Skytům nevlasně tak nazvaným, totiž oráčům a rolníkům (*Σκύθαι ἀροτῆρες, γεωργοί*), jichžto sídlem byla slovanská pravlast, krajiny při řece Dněpru okolo pramenův Bohu a Dněstru, a kteří proto také od slovutného spisovatele Starožitností slovanských za podrobené Slovany se pokládají*). Uznajíce tyto posléze jmenované Skyty za Slovany, můžeme i nadřečenou báji pokládati za slovanskou; a tím ovšem se přirozeně vysvětlí veliká shoda její s onou bájí českopolskou, co společného jmění národního, ale zároveň také bude na jevě náramná starobylost podání tohoto.

Druhá báje, kterou Řekové při Černém moři obývající o původu Skytův vypravovali, liší se od předešlé jen řeckým přístrojem; ale v základech svých též se úplna s ní srovnává. Herakles, odehnav stáda Geryonova, přišel prý také do země, kteráž potom Skytskou nazvána jest. Tu zastihla jej zima, načež on, zaobaliv se do lví kůže své, usnul; a zatím koně jeho, pasouce se, zmizely. Když se probudil, hledaje svých koní přišel do lesův, kdež v jedné jeskyni nalezl Echidnu, postavu do poly panenskou, od poly hadí, kteráž koně jeho měla zajaté. S tou zplodil tři syny, a odcházeje od ní, zůstavil jí svůj luk a svůj pás, jehož přezku pokrývala zlatá míska; i poradil Echidně, aby z těch tří synův, až dorostou, jen toho bydlitelem učinila v zemi své, který ten luk tak napne a tím pasem tak se opáže, jako on. Když pak ti synové dorostli, nemohl první ani druhý dovesti, co nařídil Herakles, a musili proto ze země; ale třetí, nejmladší, jmenem Skythes, toho dovedl a zůstal v zemi. A od tohoto Skytha, syna Heraklova, pocházeli prý králové Skytští, a na památku té zlaté mísky Heraklova pasu nosili Skytové ještě za časů Herodotových mísky na pasech svých. — Slunce na

že slunce, původce orby, za den objíždí zemi, a že každého roku při slunovratu zimním — onom svátku — jdouc na odpočínutí umírá.

*) Šaf. Star. sl. str. 227.

pouti své dvanáctiznakým kruhem nebeským zobrazuje se v bájích řeckých Heraklem a dvanácti jeho pracemi, jichž jedna jest odehnání stád Geryonových a jeho zabití. Tento tříhlavý Geryon týž jest, co slovanský Triglav Černoboh, t. čas zimní, kde slunce, pozbyvši moci své a jako života svého zbaveno jsouc, zůstává státi (solstitium). Tehdáž Herakles spí, koně jeho zajala mu Echidna, totiž ona doba přechodní, povahy z polovice zimní (půl hada), z polovice letní (půl panny). Kterážto doba když pomine, tehdy se Herakles probouzí, jsa z Echidny sám znovu zrozen, a vezíma na se opět svou trojí povahu (Triglav Bělboh), má takto s Echidnou tři syny. V třetím pak nejmladším těchto synův, Skythovi, jenž napíná otce svého luk a pasem jeho se opasuje, obnovuje se zase Herakles sám. Heraklovým pasem znamená se opět onen kruh nebeský, zodiacus, a zlatou miskou, obrazem slunečným, jenž pokrývá oba spojené konce téhož pasu, ona doba, když slunce je na přechodu k svému znovu zrození, doba zimního slunovratu. A tak co báje řecká šíře vypravuje, zvěstuje pás Heraklův způsobem symbolickým; a Skytové, nosíce dle svědectví Herodotova pasy, jichž přezku pokrývala míska, dávali tudíž, a snad již nevědomky, vůbec znáti, že dvanáctiznaký pás nebeský a slunce v novozrození svém jsou základové pocty jejich náboženské. A právě toto jsou také základové báje slovanské o Krakovi, jakož výše s dostatkem ukázáno jest.

Kromě Kraka českého a polského vyskytá se osobní jméno Krak také u Slovanů Baltických na ostrově Raně v listinách l. 1203 (Crac), kdež i později, okolo l. 1320, žila ještě rodina Krakovicův (Krakeviz *). Též u národův germanských a zvláště severních, kteří neustále se Slovany Baltickými způsobem přátelským i nepřátelským se stýkali, přichází to jméno: jeden totiž z Inglingův skandinavských nazýval se Wendil-Kraka; manželka Ragnara Lodbroka, krále Dánského († 817), slula Kraka, po kteréžto známá báseň skandinavská Krakumal nazvána; Kraka

*) Fabric. Urk. z. Gesch. v. Rügen, II. 45. — Kosgarten, Pomm. u. Rüg. Geschichtedenkm. I, 187.

jmenovala se také osoba báječná, kteráž Ericha krále Skandinavského napomínala, aby v nebezpečí smrti zvolal jméno její a že jej vysvobodí *). Sudice tato mocně upomíná na věštky dceru Krakovu, Libuši. Mnohem však hustěji přichází to jméno u Slovanů západních a sousedů jejich ve jménech místních, po Krakovi buď zakladateli, obyvateli aneb i z jiné snad příčiny nazvaných, jako: v Čechách Krakov, Krakovec, Krakovany, Krakovčice; v Polště Krakov, Krakovec, Krakopol; v někdejších zemích Slovanů Baltických a zvláště v Pomořanech desatero vesnic a statkův jména Krakov (Krakau), tam též Krakeviz, Krakviz, Kraken, Krakenort a j.; ve Štyrsku ves Krakov; v Litvě Krakieniky, Krazišky, Krakonišky; v Norvežsku Krókaskógr, nyní Krogskoven, Krakův les; v Islandsku Króksfjörðr, Krakova zátoka a j. **) Krak neb Kraken slove také báječný had mořský náramné velikosti, jehož prý časem na způsob ostrova velikého blíž Norvežska vídali z moře vynikati. Znamenáme-li v moři opět obraz zimy, a srovnáme-li s tím onu karpato-ruskou báji o stvoření světa, budeť ovšem veliký bůh pohanský, Krak, tvůrce země, v nábožné mysli křesťanské co potvora náramná na způsob ostrova vynikati z moře.

Německé glossáře slovo *Krak* vykládají karlíkem neb pídimužikem, i potkávají se v tom výkladu s naším Křítkem, formou zdrobnělou boha Křeta neb Krta, jenž i původem i smyslem slova týž jest co Krak. Boguchval neváhá jméno Krak za jedno vzíti s polským *krak*, krkavec (Krak, qui legitime Corvus dicitur), a výklad jeho, ačkoli jen jako potmě nahnátnutý, zajisté v tom se potvrzuje za pravý, že obě ta slova z kořene jednoho (krju) vycházejí, a že v pověrách a v bájích slovanských i jiných národů příbuzných mezi krkavcem a novorozeným sluncem — slovanským Krakem — skutečně se shledává jisté spojení. Pohádky národní často vypravují o krkavcích, kteří přinášejí živou a mrtvou vodu: touto tělo na kusy rozsekané opět srůstá, onou pak nabývá tělo mrtvé zase života. Toto křísící a oživující-pů-

*) Saxo Gramm. 72.

**) Slov. Šaf. Staroř. str. 724, 725 a 771.

sobení jest ovšem podstata povahy Krakovy, jenž ze zimy léto, ze tmy světlo, ze smrti život vyvodí. Mrtvou vodou rozumí se led, jenž věci přimrzlé pospolu drží, živou pak vodou voda tekoucí, kteráž přírodu jarní oživuje; krkavec tedy nesa živou vodu, zvěstuje. přichází jaro, jsa takto poslem Krakovým. I v báji řecké jest krkavec ptákem oblíbeným Apolla boha, jenž nápodobně jej posílá, aby mu z jisté studánky přinesl čerstvou t. živou vodu.

Germanický Vóden, jakož jej mladší Edda líčí, sedě na trůnu svém, má u nohou dva vlky a na svých ramenou dva krkavce, kteréžto krkavce, prý, každý den od sebe vysílá, aby mu zvěstovali, co se ve světě děje. Dle výkladu mythologův germanických znamenají ti vlci smrt, vše pohlcující čas, a krkavci nové zrození, nový život: vlk, prý, požíraje živé, ruší život; krkavec pak živě se mrtvinami, ruší smrt, a kde smrt přestává, nastává zase život. Ačkoli by se snad tomuto výkladu vytýkati mohla přílišná broušenost, výsledek však jeho není nepravý. Vódenovo příjmení jedno jest *Jolnir* neb *Jolfadir*, bůh neb otec zimního slunovratu, a ta zvířata při něm neznamenaají opět nic jiného, než s jedné strany, vlci, zimu — smrt, a s druhé, krkavci, nastávající jaro — život.

Týž přechod od zimní polovice roku k letní, jenž se tuto v báji germanské vyobrazuje vlkem a krkavcem, viděli sme prvé v báji skytské řeckého vzdělání vyličený potvornou postavou Echidny, polovic hadí, polovic lidskou, kterážto postava potom také do jiných bájí středověkých evropských, jako o Melusíně Lusignanské, o Bruncvíkovi a j. se dostala. V jiné báji germanské zastupuje místo té Echidny bohyně Hel řečená, kterážto svou povahu přechodní patrně na jevo dává dvojí barvou postavy své, s jedné strany černou, s druhé bílou. Pozdější však báje ujala i vzdělala jen jednu stranu její, černou zimní, i utvořila z Heli strašlivou bohyni smrti a pekla, ježto šíří lidi a jich mozkiem se živí. Staroitalský Janus nápodobně zvěstuje přechodní povahu svou dvěma obličejí hlavy jedné, starým obličejem po jedné, mladým po druhé straně. Tuto však zase v báji zlá povaha dokonce

pominuta jest a jen dobrá vzdělána: Janus totiž učiněn otvůra-
telem roku, jehož jméno dáno prvnímu měsíci po slunovratu
(Januarius), i ctěn za boha válečného a vítězného. Bájili také o
něm, že byl v Itálii prvním králem a že Saturna přijal za svého
spolupanovníka: čemuž tak rozuměti jest, že Janus v druhé po-
lovici své stal se sám Saturnem, t. bohem světla. Za to však
Saturna změtl s řeckým bohem času, Kronos nazvaným, i uči-
nili jej takto szíratelem dětí svých a konečně bohem smrti.

I Slované měli také boha svého, jímž onen přechod zimy
v léto způsobem prostým a přirozeným vyobrazovali. Zprávu o
něm zachoval arabský spisovatel Masoudy, kterýž v 10. století
po Kr. cesty po Slovanstvu konal, dle domnění prof. Srezněv-
ského v zemích Slovanů Baltických *), a co tu kde viděl, po-
tom ve svých „Zlatých lukách“ popsal. Vypravuje totiž o jednom
chrámě, kterýž od jednoho z panovníků slovanských na černé
hoře byl vystaven; okolo něho byly, prý, divotvorné vody roz-
ličných barev i chutí, jichžto moc léčivá daleko vůkol byla roz-
hlášena. V tom chrámě byla socha veliká, představující Saturna
v podobě starce, an drží v ruce kyj, kterýmž přeráží hřbitovní
kosti zemřelých. Pod pravou nohou sochy té vyobrazeny byly
mravenci druhů rozličných, a pod levou černí krkavci i jiné po-
dobné ptactvo. **) Černým ptactvem pod levou nohou boha toho
znamenati třeba čas zimní, a hmyzem letním pod pravou jeho
nohou čas letní, a máme tu před sebou touž bytnost povahy
dvojí, zimní a letní, černé a světlé, smrti a života, jako jest
italský dvouhlavý Janus a germanská dvoubarvá Hel. Zároveň
však také na jevě leží, že Slované boha toho sobě představu-
jíce, touž měrou jako Germané při své Heli, dobrou povahu jeho
tehdy již velmi byli s myslí své pustili, a jen záhubnou měli
na zřeteli. Bůh stařec, pošlapující v chodu svém povětrné i zem-
ské živočichy a rozdrcující hnáty umrlcův, zosobuje všehubící

*) Изв. Срезневскаго Святлища и обряды а т. д. Харьковъ 1846, стр. 42, 48.

**) Relation de Masoudy etc. Mémoires de l'A. de SPB. VI-ème serie II,
320—321.— Срезн. Святлища, стр. 54.

čas; jestiž to skutečný Saturnus v pozdějším smysle jmena toho, pravé vyobrazení slovanského boha smrti.

I namítá se otázka, kterak Slované boha tohoto nazývali? neb Masoudy slovanského jmena jeho nezvěstuje. Z předešlého se vidí, že stanoviště jeho, co boha přírodního, v kruhu ročním mezi zimou a létem jest doba zimního slunovratu, kamž i také dle výkladu Masoudyho co Saturnus, bůh času, náleží. A tu nám přichází jmeno vstříc, o jehož vysvětlení zpytovatelé starožitností slovanských, jak se domnívám, posud marně se pokoušeli. Staroitalské Saturnalie, nynější svátky křesťanské zimního slunovratu, ježto Čechové slovem polouněmeckým nazývají Vánoce (Weihnachten), jmenují se na Rusi Копочуиъ neb Карачуиъ, u Rusův karpatských Кеpeчунъ, Кеpeчунъ вечеръ = štědrý večer; v Bulharsku a na Slovensku Kračun, valašsky Krěčunu a maďarsky Karácsony, kteréžto dvě poslední patrně vzato jest od sousedních Slovanů. V starobylých památkách písemných vyskytá se to jmeno poprvé, pokud mi povědomo, v Letopisu Novgorodském při l. 1143, kdež se píše: Стояла вся осенина дождева отъ Госпожиа до Копочуна. Karamzin a po něm Jungmann i jiní vysvětlovali je slovem *krátký*, stsl. краткъ, jakoby se řeklo „Kratčun,“ dovozující toho tím, že v ten čas připadají krátké dvové. Toť sice pravda: ale za to také dlouhé noci, a tak tím nic není dovedeno; ano naopak může se snadně dokázati, že podstata svátků vánočních nezáleží ve dnech, nýbrž v nocích.

Předtím byla řeč o Krakovi, jehož jmeno i postavení v bájesloví slovanském, jakož za to mám, již dostatečně vyloženo jest. Krak, a Masoudyho bůh slovanský dvojí povahy, zlé a dobré, ježž nazývá bohem času, snášejí se spolu tak, jako staroitalský Saturnus v původním smyslu svém, co bůh světla, s bohem Janus jmenovaným též dvojí povahy: Krak totiž jest jen jedna, t. světlá strana onoho slovanského boha času. Pro tuto skutečnou příbuznost věci nemůž ni příbuznost slova v pochybnosti býti. Slovo Kračun patří ke slovu Krak, jako české mračún, kdo se mračí, čelo zachmuřuje, ke slovu mrak, mračení se, chmuření čela; vřeščún, obecně vřeštoun, clamator, ke slovu

vřesk, clamor; plačún, rus. плакунъ (s podržením tvrdé souhlásky před tvořící složkou *ún*), kdo pláče, ke slovu plak neb pláč; české běhún, cursor, ke slovu běh, cursus; slovenské opěkún, curator, ke slovu opěka, péče, cura; ruské впакунъ, garritor, ke slovu впакъ, garritus a t. d. Z příkladů těchto také se vidí, že koncovka *ún* dává kmenu svému smysl vykonavatele té činnosti, kterážto leží v kmenu samém. Dle toho jest Kračún působitelem činnosti tvořící, ježto se znamená slovem *krak* (od krěti, creare); a zosobí-li se ta činnost u tvořící božství, bude Kračún původem boha tvořícího, Kraka; a poněvadž se Krakem rozumí tvořící moc nově zrozeného slunce, jehožto zrození právě v čas Kračúnův, totiž ve svátky vánoční připadá, shledáváme takto Kračúna, jak ve smyslu slova, tak u věci samé býti otcem tvořícího slunce. A však Masoudy'ho bůh času také jest otcem slunce, poněvadž máje pod jednou nohou znamení zimy a pod druhou znamení léta, touto svou postavou právě také zvěstuje onen slunečný přechod, jenž se nazývá Kračúnem; a tak sama věc toho dovozuje, že obé to jest jedna toliko a táž bytnost. Jednota téhož od Masoudy'ho popsaného boha s Kračúnem dotvrzuje se nad to ještě také tím, že jméno Kračún v podání lidu Ruského týž smysl jednostraný boha smrti potud zachovalo, kterýž na sobě projevuje onen bůh, pošlapávající život a přerážející umrlcův kosti; neb ruské pořekadlo: дать корочунъ, дали разбойнику корочунъ, znamená zbavití života, odpraviti někoho. A krom toho připomíná se v Selonském pětídílu města Novgorodu v 17. věku také Карацуничий погостъ, Kračúnský křbitov*).

Znamenité jest, že v severních Čechách, v okrslku nevelikém čtyř někdejších krajův pospolu ležících: Rakovnického, Litoměřického, Boleslavského a Kouřimského, čtvero míst se vyskytá Kostomlaty nazvaných a dvoje Kostomlatky **), kteréžto jméno zjevně ukazuje na tohoto slovanského boha smrti, vyobra-

*) Снегиревъ Р. Праздн. I. 139.

**) Slovo utvořené jako Tatobity, od sl. tarъ, zloděj, a bítí; Kotopeky od kot, dem. kotě, a peci; Senohraby, od seno a hrabaň a m. j.

zeného, jak kyjem rozdrcuje kosti lidské. Tím tolikonásobným jmenem místním netoliko se potvrzuje Masoudy'ho zpráva o bohu tomto za pravou, nýbrž i to vychází v jev, že jak obraz, tak i pocta jeho někdy daleko po Slovanstvu byly rozšířeny — lečbychom za to chtěli vzít, což ale málo ku 'pravdě podobno, žeby byl Masoudy na cestách svých přišel také do Čech a sochu onoho boha Kostomlata tu někde viděl. A však zdá se, že jméno vlastní tohoto slovanského boha smrti, Kračún, v Čechách i v Moravě již i za pohanstva dávno bylo přišlo v zapomenutí, proto že se to slovo v těch zemích nikdež, ani v památkách písemných, ani v ústním podání nevyskytá; nýbrž že se vůbec užívalo jen onoho příjímí popisního *Kostomlat*, jakož i také Peršané svého boha smrti, protivníka Ormazdova, znamenali příjímím téhož smyslu: *Astuiad*, v zend. ačťo vldótus, kostí drobitel neb Kostodrt *).

Prvé shledalo se jak ve smyslu jména, tak i v samé věci, že Kračún jest otcem slunce; i splývá takto Kračún v jedno božství se Svarohem, kruhu nebeského bohem, o němž výše byla řeč. A však rozdíl podstatný mezi nima jest ten, že Svarohem se znamená svor neb kruh nebeský v celosti své, nerozdělený; při Kračúnu pak již vyniká rozdělení jeho na dvě, na zimní a letní polovici, mezi nimiž Kračún jest prostředníkem. V tomto smyslu, co prostředník mezi zimou a létem, mezi tmou a světlem, mezi smrtí a životem jest i Sitivrat otcem slunce, ano s Kračúnem jedna a táž bytost. I podobá se k tomu velmi, že Slované o jméno zimního slunovratu byli mezi sebou v rozdílu: jedni totiž že užívali jen jména Kračún, druhí pak, jmenovitě Čechové a jiní Slované západní, jen jména Sitivrat; a tím by se prostě vysvětlilo, proč u jedněch jednoho, u druhých druhého toho jména stopa žádná se nenalézá. Podlé složeného Sitivrat musilo však u Slovanů západních i prosté Vrat velmi v oběhu býti, jakož stará jména osobní: Vrat, Vratek, Vratík, Vraten, Vratíš, a složená Vratislav, Vratimír, Vratizír a j. o tom vysvědčují; k čemuž také náleží jméno starobylé rodiny

*) Burnouf Comment. sur le Yaçna, pg. 460, Nota 327.

šlechtické v Čechách: Kolovrat, kteréžto jako Sitivrat a Slunovrat znamená nový počátek oběhu slunečného v roce*), což i tím se dotvrzuje, že prvotním sídlem Kolovratův byl Krakov hrad v Čechách, jenž tolikéž jméno své přímo nepřímou nese po Krakovi bohu zimního slunovratu. A bylby věru div, aby se dvě jména mythologická téhož smyslu pouhou toliko náhodou byla sešla v starobylé rodině Kolovratův Krakovských! — V tom pak se opět obojí Slované, ctitelé Kračúna i Sitivrata, spolu sjednávají, že jmenem tohoto božství znamenali jisté kameny anebo skály: Копчуховъ камень v říši Ruské, o němž se zmiňuje Letopis Voskresenský **), a Zitemorotensteanni, Sitivratův kámen, na státcích někdy kláštera Fuldského, jenž se v listině l. 874 připomíná, jsou pomníkové jednoho a téhož boha slovan-ského, a měli prvotně též smysl, jako podobní pomníkové perského boha světla, jmenem Mithras, prostředníka mezi temnou říší Ahrimanovou a světlou Ormazdovou, a jako staroitalské sloupky Janusovy s dvěma obličejí od sebe odvrácenými, starým a mládeckým: aby totiž byly jako mezníkem času, zvěstující, že tímto bohem zima přestává a léto nastává; z čehož se pak vyvinul smysl morální: že tento bůh jest prostředníkem mezi smrtí a životem, a tudíž opatrovníkem mrtvých, jimž otvírá jiný svět. Touž měrou mohl se Kračún v podání lidu snadno zvrhnouti v boha smrti, Kostomlata. A však i v této podobě vždy ještě pravá povaha jeho prosvítuje: neb roztloukaje kosti zemřelých, nevykonává nikoli pravého smrti úřadu, jenž záleží v rušení života, nýbrž naopak, ruší její účinek, dáváje tím znáti nové zrození, přechod v jiný život. A takto Kračún, i co bůh smrti, jest zároveň také zvěstovatelem nového vzkříšení mrtvých; a protož velmi dobře se hodí za boha místa pohřebního, jakož jím byl v Novgorodě.

*) Jméno místní Kolovraty vyskytá se v listinách nejprve l. 1205 opět v kraji Kouřimském jako Kostomlaty. Grimm srovnává jméno Kolovrat také se Sitivratem, myslí při tom na kolo onoho sasko-slovanského boha Kroda neb Krta, jež tento v ruce drží. Gr. Myth. str. 228.

**) Карамз. Ист. Г. Р. IV, прим. 387, Снегиревъ Р. Прага. I. 15, 139.

O Sitivratovi není žádné zprávy, žeby byl tak jako Kračún postupem času vzal na se jednostranou povahu boha smrti; ano naopak, poznavše ho býti otcem Triglava Bělboha, vidíme, že přešel na druhou protější stranu, stav se bohem světla i života, a přijav tak úplna povahu staroitalského Saturna světloboha. V tomto smyslu splývá Sitivrat s Krtem neb Krakem a s báječným Přemyslem v jednu bytost, v božství nově zrozeného slunce, Svarožice, kterýžto pak ujma vládu vzduchu, země a vody, obléká se co „tresvětloje slunce“ v podobu Triglava Bělboha, trojbarvého Stračce (syna Sitivratova), tří dětí Krakových, Přemyslova třívětví a t. d.

Co potom o bytostech báječných letního poloukruhu ročního praveno, mohlo by v smyslu opačném neb negativním i na zimní poloukruh obráceno býti. A však bájesloví strany této, v poměře k prvejší straně, mnohem skrovněji se u Slovanův rozvinulo, než u jiných národův, k. př. Germanův. Z letního slunostání rodí se kníže smrti a temnosti: Černoboh, Črt, Drak, Zmije, Vodník a t. d., a počna bojovati s bohem světla, přináší s sebou obecné zkažení světa, jak fysické, tak i morální, onen zlý věk, na který píseň kolední maloruská nařiká, lítujíc, že není tak, jak bylo z dávna,

якъ было з давна а з первовѣку,

kdež lidé byli dobří, zbožní a spravedliví; ale nyní, prý,

братъ на брата мечежъ рубае,

сестра сестрици чары готуе,

кумъ на кума все ворогуе,

судьба з судьба збавляе хлѣба а t. d.

A tak onen bůh zlý, vytisknův boha dobrého z jeho tří říší, stává se sám také trojbohem, bera na sebe postavu Triglava Černoboha, tříhlavého Balačka neb Draka, tří dcer Vodníkových, Černoknězníka se třemi železnými obručemi kolem sebe a t. d., až i konečně Bělboha při slunostání zimním usmrcuje.

Noviny a novinářství.

Od K. B. Štorcha.

Náš čas dalby se všelijak charakterisovati; kdyby to ale někdo chtěl učiniti hodně krátce a při tom makavě, snadby ho nenazval zle věkem tabáku, kávy a novin. Nikoli proto, že jsme tuto trojici vezdejších blažeností sami vynalezli. Tato čest nenáleží nám; tím větším právem můžeme se ale chlubit, že jsme tyto tři věci obecným jméním učinili. Syn lidu i lev společnosti, sprostá žena i velká dáma, kde kdo náleží ke komonstvu těchto velitelů, jejichžto moc se stává tím větší, že umějí vyhověti každé chuti i každé kapse.

Kdyby syn šestnáctého století najednou spadna s nebes k nám se vrátil, kousek úlohy tohoto živobyčí s námi chtěje opakovati, co medle překvapilo by jej u nás nejvíce? Naše mlunovodné dráty a železnice? Oněm nerozumělby a kdyby byly nižší, zdáli by se mu dětskými hříčkami; před parovozem ale, zhlídna jej, křížoval by se, maje jej za dílo toho, před nímž se říká: „Pán Bůh rač nás chránit.“ Bez pochyby považoval by jej za zbrusu novou expedici do pekla. Naše bursy jsou jen pro zasvěcené; on ubožák byl by pouhý externista a kdyby do některé přece maně zabloudil, co by si o ní mohl pomyslit, kdyby ji našel „pohnutou?“ Snad asi že je filiálkou blazince. Jídla naše? Dobytek, jenž nám maso dává, obilí jež meleme, vše to zůstalo ještě dosti věrno předkům svým šestnáctého sto-

letí, leda že vymáhá nabytí toho větších obětí na kapse naší. Piva naše? Trochu snad zešpatněla, ale možná že i v jeho věku některý pan starý špatný nápoj bez chemie dovedl vařit. Oděvy? I tehdaž přinášelo se hojně clo modě; podivil by se snad trochu, ale posléze pochopil by to přece. Dovedte jej však do kavárny, kde tento trojlístek: káva, tabák a noviny v jedno ohnisko splývá, a budete žasnouti nad žasnutím jeho. Ty upoutané tváře, před každým jako před nemocným ty skleničky a šálky a štamprlíky, ten omamující, všecko kalící kouř, v rukou ty papíry od dětského do obrovského formátu, všechny skutečné železem aneb aspoň — rákoskami, mezi vším jakési všelijak se střídající hukotání, nejnak než jakoby přicházelo z hlubin hrobových: — ubohý syn dávných věků bude v pravém Jiříkově vidění. Ulekne se a bude Vám chtít utíkat. Vy jej chytíte za šos a budete jej prosit zdvořile, — neboť syn devatenáctého století musí být především zdvořilý, — aby se mu líbilo, s vámi se tuto povyraziti jako ostatní. Ale musíte věděti, že za jeho věku nebyli ještě lidé tak zdvořilí, aby kousli do hořkého a pochlebně se klaněli, jak to sladké jest. Odstrčí Vás zkrátka, možná že Vám ještě chutě několika krátkými ale pernými slovy bláznů nadá za to vyrazení, jaké máte, ale pospěšte si křičeti za ním zdvořile „s Bohem,“ neboť více ho nespasíte.

Všecky tyto tři věci, tabák, káva i noviny, srovnávají se v tom, že rozčilující, dráždící působení mají, že jakýmsi milým zaměstnáním jsou, které vlastně žádným zaměstnáním není, — obojí nebylo by příliš pochlebným svědectvím o pravé osobní energičnosti našeho věku, — že se rádi zvykem a potřebou stávají, jinak řečeno, že nám nová pouta a břemena ukládají, posléze že jedno z nich druhé vyzývá a nabírá. Považme jen, když tento dar kávy společnost ženskou zastíní, která v ní i bez telegrafů a placených korrespondentů ducha novinářského rozněcuje; jak se krásně povídá při čerícím se dýmu, který nám z dýmky vystupuje; jak se líbezně noviny čtou, když při nich doutník v ústech máme aneb aspoň arabský nápoj posrkujeme. A kdo bez toho obého noviny čte, ten je

nečte, nýbrž hltá, to jest, pořádným smyslem vyloženo, bře si tu porci dráždivel, kteréž by byl vedle novin z tabáku a kávy požil, z novin samých, což na všecken způsob a dle všech pravidel privátního a veřejného lékařství mnohem horší jest. Jakkoli si tedy toto tré podobno jest, přece patrné, že novinářství z něho nejdůležitějším jest, a že, abychom to modní frasi řekli, význam a povolání ostatních dvou živlů teprvé v něm vrcholí. Na všecken způsob máme v tom příčinu, abychom ostatního, jakožto vedlejšího nechajíce, s pozorností svou odtud se výhradně obrátili k novinářství.

Je-li novinářství něco zlého, jest zajisté zlé nyní neodbytné; má-li se však považovati za něco dobrého, jest zajisté jen takové dobré, u něhož by novověký Diogenes i bez lucerny našel dost zlého. Buď jak buď, již se jednou na tomto světě ujalo a svými kořeny a kořínky do kola jej objalo, neboť evropskému novinářství podává již ruku turecké a egyptské, za ním táhne se, po jihu velké Asie, psáno jsouc netoliko anglickým, nýbrž též domácími jazyky, indické, odkud se, v levo nechajíc šedověký ústav říšských novin čínských, v pravo pak mladé začátky austrálských novin, přes Kalifornii, kdež se v San-Francisku se zlatem i literární život rozmáhá, přes celou pevninu Americkou rozšiřuje, zasahujíc i jazyky samých Indianů. Stopovati takto novinářství od prvních jeho počátků skrze všechny třeba jen důležitější proměny až na ten stupeň, jehož nyní dosáhlo, bylo by psáti dílo veliké, nenezajímavé, ježto se ale u nás posaváde dá snadno pohřešiti; ukázati ale hlavními rysy, jak se vyvinulo u národů, u nichž dosáhlo života nejbujnějšího, to bude vhod i u nás.

Každá bylina žádá svou půdu, své slunce, svůj vzduch; kde toho nenalezne, daří se jen chudobně aneb musí se jí pomáhati uměle, v zahřívárnách, v hrncích za oknem. Novinářství mnohých krajín jest ještě takovou bylinou za oknem, která se musí zvláště zalévati. Kde má pustiti samostatné kořeny, kde má míti zdar, potřebuje tento štěp evropské vzdělanosti půdu též po evropsku způsobenou, jako mu ji evropští vystěho-

valci v Americe a nyní již i v Australii připravují. Bujně však a mocně, samostatně vyvine se jen u národů, u nichž si politická váha s květoucím literárním životem a s jistou měrou politické svobody podává ruce. Kde jen jeden z těchto živlů schází, schází takofka všecko.

Přihlídněmež k tomu blížeji.

Nikdo nebude upírat, že v Hollandu, ve Švéděch, v Dánsku ku vzniku novinářského života vzdělanosti dostatek a svobody snad ještě více, než právě nutně zapotřebí. Ale státové tito jsou malí a záležitosti jejich nepřesahují míru municipálních neb nejvýše krajinských záležitostí, leda strhnou-li je v nějaké závažné otázce jiné mocnosti ve dráhu svou. Skrovné vnitřní i zevnější jejich poměry neposkytují dosti půdy, aby se mohlo na ní novinářství mocně vyvinouti, docela když i obor jejich národnosti nepřesahuje meze státu samého. V tom činí Belgie výminku, neboť jazyk mateřský jedné a to právě převládající polovice Belgičanů jest francouzský, čímž jejich novinářství nejen Francouzsko, nýbrž při světovládě franciny takofka celý vzdělaný svět může míti otevřený. Dospělo tím belgické novinářství k jakési patrnější důležitosti? Leda snad dříve, když noviny francouzské patiskovalo, aneb nověji, když se stranám v sousedním, soujazykém státu do kletby daným propůjčovalo. Důležitost ta i ona jest trochu nejistá a dvojsmyslná.

Rusko naopak jest zajisté stát první velikosti, ale doposud nemohlo o ruském novinářství býti řeči, poněvadž se mu tam naprosto vši svobody nedostávalo. A však jakož nedostatek svobody škodí, tak škodí i přílišná nevázanost. Žurnály jsou velká, rozvětvená podniknutí, ježto se daří jen pod vládou spouštědaných, pevných poměrů. Za velkých bouří, jako bylo ve Francouzsku v prvních devadesátých rocích předešlého století, rodí se noviny jako houby, ale hynou také jako houby. Každodenním tištěním těchto výlevů politických vášní nepokročil živel novinářský ku předu a střízlivá podniknutí byla nemožná.

Kdyby mělo Turecko nyní politickou moc ještě větší, než mívalo přede dvěma sloletími, mohlo-liž by míti naději, že se

v něm novinářství jen trochu ónačeji rozvine? Bylo by zajímavé, čítati samorostlé noviny málomluvných synů Osmanových, ano mohly by Evropě prokázati neocenitelnou službu, kdyby příklad jejich mnohomluvnost našich západních novinářů trochu obmezil, ale čekali bychom nadarmo, neboť jak se vyvine novinářství tam, kde není dostatečného literního života, kde jedni nejsou připraveni k čítání a druzí ke spisování?

Ale nemylme se; jest jeden velmocný živel novinářského rozkvětu, za naší doby snad překonávající všecky ostatní, týž živel, kterýž i ve všem ostatním sobě spůsobil převahu — obchod to, průmysl, špekulace, slovem živé, tekuté bohatství. Ohlídněme se po tom nějakou oklikou?

Může-li býti méně podezřelého původu nad původ novin? Vlády samy propůjčily první život tomu dětsku, které se později stalo tak nezvedeným a nevděčným. Vláda starého Říma dala, když se byl stal světovládným, spočátku snad řidčeji, později každodenně, co se přihodilo znamenitého, zaznamenávati na tabule, které se vždy na jistý čas veřejnosti vystavovaly na odiv. Vyhledávaly toho zveličené poměry „města“ a jeho takorčka celý tehdaž známý svět obsahující záležitosti, které se již nedaly na ulici přehlédnouti, neřku-li pak na ztracených, ale výnosných strážích v krajinách podrobených. A neměl-liž Řím čím dále tím větší spousty zevlujícího lidu, jemuž noviny tak dobře přicházely vhod, jako miloval „panem et circenses,“ chléb totiž a veřejná divadla, když toho totiž mohl požívat na útraty veřejné? Kdo byl příliš velký pán, aby si chodil čísti sám, k čemu se zvědaví tlačili, kdo neměl kdy anebo pro vzdálenost nemohl, měl pohotově veřejné písaře, kteří noviny ty za určitý plat opisovali aneb vytahovali a svým abonmentům po vši říši rozesílali.

Po dlouhé, víc než tisícileté přestávce, již vyplňuje rozkótání římského panství, divoké vlnění se národů, tmy a blesky středověku a konečný vznik nové Evropy, spatřujeme, jakoby čas ničeho nechtěl zapomenouti, první noviny týmž bez mála způsobem bráti svůj počátek. Republika Benátská, rozšířivši

valně své panování i svůj obchod a tuhé s Turky vedouc boje, viděla potřebu, aby sama v ruce vzala rozšiřování novin především válečných, jak občanům vůbec, tak obchod vedoucím obzvláště důležitých, i vykládala je, již v šestnáctém století, na jistých místech, kdež si je každý mohl přečísti za skrovný peníz, „gazetu,“ po němž pak, když se z obnovených těchto začátků, ještě v témž století, tištěné noviny v Italii vyvinuly, jméno *Gazeta* jim zůstalo, ba i k jiným románským národům přešlo.

Podobným chodem vyvinuly se samostatně, jak tolikero jiných důležitých vynálezů mnohá století před Evropou, i v Číně noviny, jen že tam, při nepohnutosti a patriarchalnosti celého zemského zřízení, posud zůstaly ústavem naprosto vládním, otcovským. I nech je tedy osud zachráni dlouho ještě před reformami, roznášenými od těch „ryšavých barbarů,“ kteří poklepávají tak chtivými podpatky na vrata nebeské říše středu.

Vznešené ruce, kteréž nejprvnější noviny z plenek braly, neopominuly, když děcko začalo odrůstat, mazliti se s ním všelijak. Nejprvé braly je pod ochranu svých privilegií, později, když jazyk odrůstajícího dítěte někdy se stával prostořekým, držely pro ně všelijaké pěstouny, nejvíce pode jménem censorů, až pak pěstěnátko to, uctívši se, svou hlavu míti a proti nim se stavěti začalo. Totéž druhý věk novin, jejich jinošství. Rozliční idealové rojili se v jejich mysli; náruživosti chopily se jejich srdce; pud samostatnosti, odporu ohlašoval se. Politické strannictví stalo se jejich živlem; rozdělivše se na dva tábory, jedny pro panující stranu, druhé a snad většina proti ní, prováděly s sebou harce statečné, jakož se sluší na řádné mladíky. Věk ten nezačal všude stejně, nejdříve v Anglicku, kdež občanské rozmišky a založenost celé vlády na dvou sobě váhu držících stranách tomu napomáhaly a kde již okolo Cromwella spatřujeme noviny královské a protikrálovské; později v severní Americe, kdež první potyčky proti nadvládě mateřské aneb vlastně macešské Britanie dlouho před vypuknutím skutečných bojů pro neodvislost od nich byly započaty; posléze na evropské pevnině, kdež francouzské převraty a jejich následkové novotě

otevřeli bránu. Osení novin šířilo se všude i prospívalo rychle jak počtem tak i vnitřním ústrojím. Kosa smrti řádila sice nelítostivě mezi mladými těmito výrůstky, ale anděl života nahra-žoval opět s nádavkem tyto ztráty. Evropa a Amerika pokryla se tu více tam méně novinami, a čtení jich stávalo se vždy všednější a všednější oblibou anebo potřebou.

Není-liž podivnou hrou osudu, že k účinku tomu znameni-těji než někdo jiný přispěti musel i muž, kterýž za svého věku byl snad nejúhlavnějším nepřítelem všeho novinářství, velký to světohromce Napoleon? Zajisté že to nepřetržené pásmo váleč-ných skutků a převratů, jimiž svět překvapovati nepřestával, v neustálém napiatí jej drže, národy úzkostlivě po novinách se ohlí-žeti učilo a novinám samým nevyčerpaným zřídlem potravby bylo.

Od té doby začali se měniti a změnili se poměrové ve vzdě-laném světě docela. Železo neodložilo sice ještě svou vládu a náro-dové vtiskají ještě jako za velikého Korsikana jeden na druhý. Ale to železo, jemuž se koří svět, jsou pruhy, kolečka a zuby, a dorážky národu na národ dějí se balíky a bednami, směnkami a běžnými cenami. Práce [spojená s uměním, nové vynálezkové vyvozovaly vždy nové a hojnější statky; obchod znásoboval je svou rychlostí a všudepřítomností; vedlé tohoto náramně rostoucího jmění a zděděných i přitěžených pokladů zlata a stříbra utvořil se nový svět cen představovaných pouhými papíry, jimiž se opět živily nové vždy mocnější a mocnější podniky. Jazýček váh státních i společenských obrátil se od misky okrá-šlené starožitnými erby gruntovní aristokracie k nově pozlacené misce zájmů průmyslních a obchodních. Pára a železnice zrych-lily vývin tohoto světa nejnovnějšího stvoření, telegraf dodal jeho živobytí bleskové rychlosti, obecné finanční nesnáze učinily jej modlou moderní Evropy. Všecko kořilo se novému Bálu; mělo, mohlo se novinářství na něj stranou škarediti?

Novinářství probralo se jako ostatní svět z vášní tak často zhoubných, ze snů neméně řidčeji sklamaných, jež bez patrného tloustnutí snilo na lůžku svém, cítilo vůkol sebe dýchati nový život, kterýž lepšího duhu sliboval, a sňatek byl hotov! Obchod

potřeboval novinářství a novinářství potřebovalo obchod, ba stalo se samo obchodem. Toť začátek jeho věku třetího, věku dospělého, dozrávšího nad pouhou zvědavost, odrostlého mladistvým vášním a snům, Inoucího z omrzení aneb z přesvědčení i ke hmotné skutečnosti, neopovrhujícího potřebami tohoto života, byť i byly všední.

Novinářství, — nemám ovšem na zřeteli naše skrovné domácí poměry, nýbrž novinářství národů světo- a pokladovládých, — dosáhlo své nynější abych tak řekl hmotné velikosti a udržuje ji pouze podporou, již mu poskytuje průmysl a obchod. Jen na něm spočívá nynější rychlost a obsáhlost zpráv, jen jeho pomocí možná tak četné a nákladné dopisovatele držeti, telegrafů hojně užívati, noviny v takové velikosti a skvostnosti vydávati a při vši konkurenci je četným třídám láci přístupné udržovati. A kdeby nalezly noviny tolik věrných čtenářů, kdyby nebylo tolik majetníku akcií a veřejných papírů, tolik vysloužilých, na vavřínech svých odpočívajících špekulantů, tolik čekatelů výhodné příležitosti, dostati se k tomuto pohodlnému zaopatření? Největší noviny živí se nyní především z toho tuku, jenž jim z hojných a dobře placených inserátů kape. Duch vydělkářský naopak, jakož má v železnicích a parochodech nevidané dříve prostředky rychlé a valné rozesílky svých statků po oboru zemském, tak má v nynější obsáhlosti novinářských zpráv rafiky svých bursovních operací, ředidla svých obchodnických kombinací a opory svých promyslných špekulací.

Nezatracujeme naprosto nového tohoto feudalního ducha, který si panství svá bez nového territorálního rozdělení, nevolníky své bez upsání a nucení zřizuje a nade všemi říšemi novou obecnou říši nejuzších svazků a nejcitlivějších zájmů zakládá; tím méně však chceme jej přechvalovati. Ruka prozřetelnosti, jenž řídí osudy národů i člověčenstva, dopustila jej i trpí jeho mladistvé lomcování; až mu dodá pevnějších kostí a zralejších sil, neopomine vymísiti z něho přísnou rukou, co bude výrůstek a zlé, vykáže mu jeho meze a cesty, aby nepřekážel jiným neméně důležitým, ba snad ještě důležitějším záležitostem lidstva, nýbrž aby se uložil se vším v harmonii jednu. Pak se vyprostí

i novinářství z toho vlivu, jenž tak prospívá k jeho zveličení, ale spolu tak náchylným je činí podávati se jiným ohledům, než ohledům pravdy a obecného dobra.

Jestliže takto novinářství, aspoň za tohoto věku, potravu svou především z bohatého obchodníka a promyslného života bere, jestliže podobným způsobem i politickou mocnost svého domova vyhledává, vnitřní svůj zdar ale jen tam nachází, kde mu napomáhají netoliko vdělanost, nýbrž i jistá míra politické svobody, patrně že se na nynějším světovém dějišti čilý, mocný novinářský život jen u Němců, Angličanů a Francouzů, pak v Severní Americe může hledati. Jaké německé novinářství jest a kterak mu politická rozdělenost německého národu s jedné strany v úplném a mocném vyvinutí překáží, s druhé strany ale k většímu rozšíření nápomáhá, jest u nás dosti povědomo a můžeme tedy o něm tím snáze pomlčeti, čím méně se u něho vyskytuje původních, zajímavých výjevů, čím více jest následovatelem novinářství jiných národů, francouzského a anglického, o nichž bez toho, co se hodí, povíme.

První vznik francouzského novinářství srovnává se docela s francouzskou povahou. Královský tělesný lékař, *Theofrast Renaudot*, chtěl přispěti k vyrazení svých nemocných, i začal noviny, jimiž jej tehdejší genealog králův zásoboval, vydávati pro ně s počátku pouze v opisech. První číslo vyšlo na den ne příliš onaké pověsti, 1. apríle 1631, a věc došla rychle tolik obliby, že si Renaudot již při šestém čísle na všemohoucím tehdaž ministru, kardinálu Richelieu-ovi, královské privilegium vyprosil, a odtud noviny pořádně, každý týden po čísle, pod jménem od vlaských novin přijatým, *Gazette*, vydával. Vedle těchto novin vznikla r. 1650 *Gazette burlesque* od *Loreta*, kteráž v rýmovaných verších všelike anekdoty a příběhy vypravovala a s počátku rovněž jen v opisech se rozšiřovala, a r. 1672 *Mercure galant*, založený od *Danneaua de Vizé*, kterýž se Pařížskými historiemi, soukromými a veřejnými zanášel a s počátku v neurčitých sešitech, později po měsíčních svazcích vycházel. Vzniku jiných vlastně politických novin překážely tehdejší okolnosti;

kdo se v politických neb církevních záležitostech ozvati chtěl, musel svůj spis za hranicemi vydati, k čemuž nejvíce sousedního Hollandu užíváno. Tak zůstaly první ony politické noviny, Gazette, též jedinými téměř plných 150 let, totiž až do r. 1777, kdež jim byl založen soupeř, Journal de Paris, který první každodenně byl vydáván.

Tím rychleji začaly se noviny roditi, když počala francouzská revoluce. Počítá se, že jich od r. 1789 do r. 1799 neméně než 723 vzniklo, ovšem z větší částky také zaniklo, neboť po každém převratu padaly s poraženou stranou i její noviny. Jaké ztřeštěné, jaké hrozné věci ozývají se ve velké částce těchto dnícat! Hebertovy cynické, hromující noviny „Père Duchesne“ vyvolávaly prodavači na ulici slovy: „Ó kterak je dnes zuřivý, náš otec Duchesne!“ Když byl mizerný vydavatel, všecek bledý a třesoucí se na káře k popravišti vezen, hrnula se luza, jindy od něho bavená a k jeho slovům jásající, okolo něho, pokřikující na něj s posměchem: „Ó kterak je dnes zuřivý, ten otec Duchesne!“

Když Napoleon konsulární vládu zřídil, potlačil všechny noviny, vyjma jenom třináct, mezi nimiž největší znamenitosti nabýly do nynějška se udrževše *Moniteur universel* a *Journal des Débats*. Onen první byl založen r. 1789, sloužil a slouží doposud za úřední noviny, obsahuje nejúplněji debaty a dekrety za střídajících se vlád francouzské revoluce, pročež také důležitým pramenem historie oněch dob se stal, z kteréžto příčiny též — jediný toho druhu příklad — později na novo tištěn byl a posud se v tom znovuzrození v knihkupeckém obchodu nachází. Jakých slavných časů dočkal se Moniteur, když za let prvního císařství Napoleon sám nejednou články do něho psával, jimiž se veřejné mínění mělo vésti, když dekrety v něm ohlašovány krále ssazovaly a tvořily, když se před několika jeho řádky třáslý celé země — sláva to, která nyní nám a snad Moniteuru samému přicházeti musí jako sen.

Journal des Débats byl založen téhož léta jako Moniteur, a vedení jeho nachází se od r. 1800 v rukou rodu *Bertinových*. Že jako doposavad jistý samostatný politický směr zachovávali a

především k ústavním zásadám lnouti nepřestával, musel za cisařování Napoleonova nejprve censored, později na čas i zvláštního redaktora, a místo nemilého názvu svého titul *Journal de l'empire* přijmouti. Nesnadné a nudné okolnosti, v nichž se novinařství za Napoleona pohybovalo, daly počátek *Fevilletonu*, kterýž si nápotom získal takové moci netoliko ve francouzské, nýbrž ve vsí žurnalistice. *Geoffroy* vynalezl jej r. 1800 pro *Journal des Débats*, nejen aby takto více zajímavé látky novinám přibýlo, nýbrž také aby se pod rouškou článků literárních a uměleckých o politické věci s jakousi svobodou mohlo zavazovati. Vynález tento přivábil novinám *des Débats* 32.000 abonnentů.

Za restaurace obživlo opět novinařství, i ačkoliv se vláda nejednou pokoušela sáhnouti na kořeny jeho života, přece se při kolísání jejím netoliko udrželo, nýbrž i prodlením let, když krokové této vlády vždy více a více odpůrců nacházeli, takové moci dodělalo, že k vypuknutí červencového převratu a ke svržení této vlády znamenitě přispělo. Z velkých novin vedly tehdaž nejušilněji oposici *Joural des Débats*, k němuž velmi mnoho schopných a důležitých státníků, jako Salvandy, Châteaubriand a j. přispívalo; *Constitutionel*, u něhož mezi jinými též Thiers a Remusat byli; *Courrier français* s Benj. Constantem, Kazimírem Perierem, A. Blanqui'm, Leonem Faucherem, Mignetem a j., posléze nejkrajnější z nich, *National*, k němuž především lnula mládež.

Po červencovém převratu, r. 1830, vzcháhal se při parlamentární vládě pod Ludvíkem Filippem počet francouzských novin velmi rychle a překročil brzy počet 500. Všecky strany použily nových, zvětšených svobod, zarážejíce zvláštní noviny, i socialisté a bonapartisté; dost brzy utvořila se v nich i proti této s počátku tak oblíbené vládě nová, silná oposice. Proti ní bojovala vláda nového „občanského“ krále dílem novinami od ní podporovanými, dílem všelijakým jiným, k zjištění osob obracovaným vlivem, dílem vymožením některých obtěžujících zákonů; všecky ale ty prostředky nepomáhaly na dlouho, ba nejedným z nich stav věcí docela zhoršen. Nejdůležitějším stal se francouzskému novinařství návrh *Emila Girardina*, ubrati

velkým novinám odběratelů lacinými ministerialními listy. Obratný tento žurnalista počítal sice dobře, že se podniknutí takové hojností inserátů a podáváním celých velkých románů ve feuilletonu vyplatí samo. Tak vznikly r. 1836 noviny *La Presse*. Ale i opposiční noviny nelenily snížiti svou předplátku místo posavadních 80 rovněž na 40 franků, a výsledek byl pouze ten, že se zlacněním novin a lakadlem feuilletonového románu obecnost jejich po nižších třídách ještě více rozšířilo, a feuilleton, jenž při svobodě a živosti politických diskussí mdlíti a mizeti počínal, z původní dráhy se ušína, o újmě dobrého vkusu nové síly nabyt. Strana vlády ztratila tím tedy ještě více; druhý pokus její, pod auspiciemi Guizotovými založiti podobné noviny *l'Epoque*, jež nevalné již tehdaž pověsti literát, *Granier de Cassagnac*, redigovati měl, stál 2 milliony franků a předce se nepodařil.

Léta za panování Ludvíka Filippa, tak zvaná červencová vláda, jsou léta nejbujnějšího výkvětu francouzského novinářství. Před tím a potom nikdy nebylo mu tak volno, nikdy nebyly jeho karty tak uměle míchány, nikdy nesázelo se na ně se všech stran tolik. Abychom tedy organisaci francouzského novinářství ukázali, ukážeme ji za Ludvíka Filippa, kdež dosáhla vrcholu svého, v dobrém i ve zlém. Nezištnost, obětování, důslednost není jeho silnou stránkou; francouzské noviny potřebují mnoho, musejí tedy mnoho vydělati, aby se udržely, musejí tedy všelijakým ohledům hověti. Francouz chce se při všem příjemně baviti, a péra, která toho dovedou, nejsou laciná, neboť kdo jimi píše, chce rovněž příjemně žíti. Krajných stran jest ve Francouzích mnoho, ale nejsou dost velké, aby se orgány jejich novinářské samy sebou udržovaly, aniž dost obětovné neb bohaté, aby je na delší čas o újmě své mohly udržovati. Kromě toho jest, jako ve francouzské povaze vůbec, tak i ve francouzských politických stranách veliká vrtkavost. A mají býti orgány stran stálější než strany samy, shledají-li, že vrtkavost vynáší? Francouz dělá své zboží rád podle módy, a kde je odbyt, kde je odměna, tam je moda. Když severní francouzská dráha přiřknuta

byla jejím podnikatelům, nebyly vyčítány noviny, ježto se daly od nich podplatiti, nýbrž ty, kteréž podané jim akcie nepřijaly.

Vrtkavost tuto, nedostatek veřejného svědomí francouzských novin nahraňuje poněkud zevnější jejich důstojnost a zdvořilost. Snáze zapomene se Francouz v hovoru a na řečništi, ale jako spisovatel nespustí ani ve vášni s myslí, že k obecnstvu i mužové a dámy nejvyššího vzdělání náležejí, u nichž by mu surovost nějaká sloužila za věčnou hanbu. Snad k udržení dobrého tónu i to napomáhá, že francouzský spisovatel vždy hotov býti musí, uraženému za dost učiniti zbraní. Za restaurace byly souboje pro politické příčiny mezi žurnalisty tak četné, že si mnohé noviny držely zvláštní práce z řemesla, beroucí roční plat, aby se v takových příležitostech za spisovatele závadných článků jmenovali. Později, za červencové vlády, převládaly ovšem souboje ze závisti lepšího zisku.

Francouzské noviny začínají čísla svá vedoucím článkem (Premier Paris), pak následují aneb vlastně následovaly debaty v komorách, na to několik vedlejších článků (entrefilets, alineas), výtahy z krajinských a cizozemských novin, Pařížské zprávy (Faits Paris) a rozličnosti (articles de Variétés); po nich přichází Feuilletton, jehož reklamy čili zaplacení vychvalovací článkové již inseratům se podobají, kterýmiž se pak číslo končí. Jako Paříž převahu má nad ostatní Francií, tak v novinách zprávy Pařížské nad zprávami z kraje a z ciziny; ty jsou velmi chudobné a suchopárné. Nalezne-li se v nich nějaká smetánka, přebere se do zpráv Pařížských aneb do vedoucího článku.

V čele novin stává podnikatel aneb zástupce akcionářů, nejvíce špekulant obyčejného rázu, který noviny zhola jako průmyslné podniknutí považuje a všemožně z nich hledí těžiti. On vyjednává s úřady, se stranami a spolky, otvírá prameny zpráv a důchodů, propůjčuje své noviny záležitostem, při nichž se dá co získati, chylí se šikovně všeho a může novinám sám jediný více odběratelů získati, než celá redakce se svými spolupracovníky. Jeho péče jest, získati novinám některého vysokého státníka, kterýž by jim všelijaká pokynutí a zprávy poskytoval,

někdy i článek napsal a indiskrece povolil, jimiž se světu prozradí, že slavný Tento Ono novinám svou „mravní“ podporu uděluje. Podpora tato není zdarma a noviny musí se za ní odsloužit zas jinými ochotnostmi. Nenalezne-li se takový státník, musí noviny aspoň všelijakými tájnými pokynutími víru udržovati, jakoby se to stávalo. Tak vycházívá všeco u francouzské povahy na zdání, na lesk, na pěkný klam!

Hlavní redaktor (*redacteur en chef*) rozděljuje obyčejně jen práci, dává, ve srozumění s podnikatelem, spolupracovníkům každodenní heslo a dohlíží, aby se od něho neuchylovali. Nejsou-li důchody novin valné, aneb je-li redaktor pilný a schopný spisovatel, píše ještě vedoucí články; obyčejně však platí se k tomu účelu zvláštní spolupracovník, v novinářském světě *premier tenor* nazývaný. Kdo za noviny před zákonem na se bře odpovědnost, jmenuje se *gérant*; nemusí to býti ani podnikatel ani redaktor novin, ba nemusí je ani čísti, jen když každé číslo podepíše. Za to je placen; odsoudí-li se noviny, odsedí za ně. Kromě toho mají, aspoň větší noviny tyto spolupracovníky: 1. redaktora zahraničných zpráv; pěkný to titul, ale ne hrubě důležitý, neboť cizozemské zprávy odbývají se ve Francouzích co nejlehčeji; 2. národního ekonoma, kterýžto úřad u francouzských novin výtečně bývá zastoupen, neboť mužové jako Michel Chevalier, Blanqui a p. neváhají se tím zanášeti; 3. redaktora zpráv Pařížských, kterýž kde co, z novin a odjinud sestavuje a připravuje; důležitý to muž, v novinářské řeči „*maitre Jacques*“, který větší obecnost všelijak baviti a vraždami, rozličnými zločiny, nejrozmanitějšími podivnostmi, nenadálými dědictvími a p. zasypávati musí; 4. *vyzvědač*, který po salonech, předsíních, na burse, v soudnicích slídí, z nouze i sám vymýšlí, řádný to otec novinářských „kachen“, s nimiž francouzské noviny docela pravidelně zachází. Ve sloupcích opatrných novin plovává vždycky aspoň jedna taková „kachna;“ zprávy jí se týkající nejvíce napínávají, a jestliže je moudrá redakce jen po stupních odvolá, nepozná ani stý čtenář, že byl voděn za nos. Jiné spolupracovníky opatřují si noviny podle potřeby a

příležitosti; příjmy jejich bývají dosti skvělé. Hlavní redaktor bere ročně 20.000 i 30.000 franků; 100 franků měsíčně bývá služné spolupracovníka, který zastává určitý obor. *Journal des Débats* platí za vedoucí článek 100 i 150 franků; Broct bral od něho za články státního hospodářství se týkající měsíčně 1500 a Jules Janin za divadelní referáty ročně 15.000 franků. Začátečnickové musí ovšem za pouhou čest sloužit.

Byl-li takto již základ větší části novin pro podkupnost a vrtkavost jejich nechvalitebný, stával se vliv jejich oběma novými vynálezy, feuilletonovým románem a reklamou ještě škodlivějším. Jakožto zásobovatelé novin romány vynikli nad jiné *Alexandre Dumas* a *Eugène Sue*; onen zásoboval kdysi najednou troje noviny, *Epoque*, *Presse* a *Constitutionnel* svými bez konce rozprávanými výtvary; Sue vysvobodil svým „Věčným Židem“ noviny *Constitutionnel* od hroící jim peněžité záhuby, ačkoliv honorár 100.000 franků obnášel a za oznámení všeho druhu 10.000 franků se vydalo, jimiž ovšem očekávání členářstva na nejvyšší stupeň napiato. Ani nejvážnější žurnály, jako *Des Débats*, nebyly s to aby se ubránily proudu, jenž se francouzského novinářství zmocnil, a musely svůj feuilleton rovněž otevřítí románu. Pravý feuilletonový román, takový jak jej Francouzi utvořili, není román, který se napřed o čemkoli zajímavém napíše a pak po částkách do novin klade, nýbrž zakládá se na ideách a oblibách pohnuté přítomnosti, je při započetí svém jedva co do nejhlavnějších rysů děje hotov, píše se po kouskách, co do čísla stačí, a to tak, aby abonnent přece vždy něco perného do rukou dostal a očekávání jeho, sotva se trochu ukojivši, vždy na novo se napívalo. Tak se dále předa osnuje se vedlé toho, čemu obecnost nejvíce tleská, až se po dlouhé pouti konec najde jakýž takýž. Že podobný způsob skládání nehodí se k tomu, aby se vytvořila díla ceny trvalé, umělecké, samo sebou patrné, to se dokázalo i na slavném anglickém humoristu *Dickensovi*, který si oblíbil romány své občasné po číslech vydávati. Francouzské novinářství dokázalo nad to, že podobný způsob i vnitřní ceně a spořádanosti je škodlivý, neboť jaké mravní pevnosti a vyvrálosti možná se nadíti u podobných lahůdek, kteréž nejen

v celku, ale i v každodenních porcích tak musí být ustrojeny, aby choutkám obecenstva nejen hověly, nýbrž je i dráždily!

Tim chvalitebnější bývá literární a umělecká částka francouzského feuilletonu, jehož článkové, nejvíce to pojednání z dějepisu a ze státního hospodářství, o literatuře, divadle, hudbě, malířství, životopisové a t. d. od výtečných spisovatelů pocházejí a jasností, plynností, zajímavostí, obzvláštními to dary francouzského ducha, daleko nad to se vyznamenávají, co v novinách německých bývá podáváno. St. Beuve, Philaret Chasles, Gustave Planche, Eugène Pelletan, Théophile Gautier, Paul de Musset, E. Thierry, Berlioz jsou vedlé jiných nejznamenitější vzdělavatelé tohoto oboru feuilletonového. Škoda že i tuto zdravou částku červ ohryzá, a to jest právě *reklama*, v literním světě Francouzů to, co jest v jejich divadelním světě *claque*, t. j. úplně organisovaný sbor tleskačů a třeba-li chechtačů neb křiklounů, placená assekurace potlesku, pochvaly.

Bývalo snad vždycky i bude trvati snad ještě dlouho, že se veřejnému posuzovateli druhdy i něco osobní přízně neb nepřizně v péro přimísí, ba nebylo by ani ničím novým, kdyby někdo něco za peníze veřejně pochválil aneb ze zřítnosti poňhaněl; to však dalo se i děje porůznu, skrytě. Novodobé francouzské novinářství uvedlo to v pravidlo, ve zřízení soustavu. Aby se noví zjevové umělečtí neb literní od povolaných znatelů a svědomitě před veřejností posuzovali, stává se věci vždy řidčeji a řidčeji; obyčejně zaplatí si kněhkupec aneb básník neb umělec sám sladkou kašičku pochvaly, kteráž se obecenstvu jako referát na tabuli předloží a to právě jest reklama. Celý chor placených kritiků rozděluje se po novinách, jeden začne vytrubovati a druzí troubí po něm s rozličnými modulacemi dále, až se dotroubí. Umění toto není ostatně tak jednoduché, jak by se mohlo zdáti sprostému rozumu. Moudrý vůdce řídí své houfy všelijak, vždy podlé okolností a potřeby. Tak u př. je-li jaký spis jen příležitostný, máje tou chvílí působiti, přivede se obecenstvo neustálým tleskáním do honu. U jiných prací přestane se trochu po prvním hluku, načež se spustí nový ještě větší rámus. Jindy opět umluví se dva posuzovatelé a dají se

do hádky, jížto se pozornost obecnstva ještě více napne a přednosti posuzovaného, jedna po druhé, co nejskvěleji vyniknou. Najimatel prostory v novinách, ustanovené k veřejným oznámením, obdržíje spolu s tím obyčejně i právo k reklamám, a tím právě se stává, že nejoblíbenější noviny zřídka kdy vlastní kritiky podávají. Najimatel nechce trpěti, aby se výdělek jeho zkracoval; vždyť platí ročně mnoho a jemu náleží zjednatí básníku neb umělci čest a budoucnost. Ostatně schylují se i u Němců věci k témuž konci; i tam zacházejí samostatné kritické orgány a kritika stává se víc a více prodejnou za peníze a odslužné přátelství.

Po únorové revoluci 1848 začali se noví žurnálové opět rojit, — ještě r. 1851, za okolností již mnohem nepříznivějších, vyšlo jich ještě 144; ale tato podniknutí, započatá nejvíce od krajných stran, měla, málo jich jen vyjmoúc, život velmi krátký; ode mnohých vyšlo jen první číslo. Tak se tato sangvinická, rozdrobená činnost dusila sama v sobě. Národní sbor, kterýž mrtvý život nové francouzské republiky měl upevniti, nebyl žurnalismu příliš nakloněn, organický dekret začínající samovlády Ludvíka Napoleona, uveřejněný v *Moniteuru* 18. února 1852, sevřel jej v užší meze než za restaurace. Politické strany nevyhynuly sice, ale musejí býti co nejtížší; patronance politické a administrativní, před tím tak bohaté zřídlo moci a důchodů novin neb novinářů, jsou ty tam; služba ohledům obchodním a průmyslným musí to nahrazovati. Největší snad ale změnu v novinářském životě Francouzů způsobilo to, že hlavní tři státní sborové nového císařství při zavřených dveřích rokují, a že ostatní noviny o těchto debatách zprávy jen z *Moniteuru* brátí smějí. Noviny francouzské nemohou již býti jako dříve orgány parlamentárních stran, jichž více není, a s tím odpadl téměř všecken troud, do něhož se nejbujnější jiskry, na opravdovo neb na foch křesávaly. Redakce musejí se ohlížeti po jiných látkách a obracují se tím více k materialním interessům, jež naše doba s takovým úsilím staví v popředí všeho snažení.

(Dokončení.)

Zpráva o Museu království Českého.

Od 1. června do konce srpna 1857.

Příspěvky o látkách.

1) *Ke sbírce bylin*: P. F. M. Opic: 14 fascik. sušených bylin.

2) *Ke sbírce nerostů a skamenělin*: P. Kuber: 6 nerostů; — p. Címk, fabrikant v Lovosicích: Velmi krásný a vzácný ammonit; — p. Havelka, c. k. podkrajský ve Štětí: 1) Velmi vzácnou rybu skamenělou: *Macroptoma speciosum* Reuss. 2) Zub předpotopního zvířete: *Rhinoceros tichorhinus*.

3) *Ke knihovně*: P. F. M. Opic: 1) *Flora Styriaca*. Verfasst von Dr. J. K. Malý. Graz 1838. 2) Dr. J. N. Eiselt: *Der Johannesbader Sprudel*. Prag 1846. — p. J. Malý: Dárek pilné mládeži. Sv. I. V Praze 1857. — p. Dr. Jan Palacký: 1) *J. D. Hooker's Himalayan Journals*. Aus dem Englischen. Leipzig. 2) Kort veiledning i det nye etnographiske Museum af C. L. Steinhauer. Kjobenhavn 1852. 3) *Erindringer fra Polarlandene af C. Petersen*. Udgikne af L. Deichmann. Kjobenhavn 1857. 4) *Berberides Americae australis*. Descripsit Willib. Lechler. Stuttgart 1857. 5) *Relsen in Mexiko in d. J. 1845 bis 1848*. Von K. B. Heller. Leipzig 1853. 6) *Zeměpis všeobecný vědecký srovnávací*. Sepal Dr. Jan Palacký. Sv. II. V Praze 1857. — *Historický spolek pro Hořejší Bavorsko*: 1) *Oberbayrisches Archiv*. XVI. B. 1. und 2. Heft. 2. Achtzehnter Jahresbericht des histor. Vereines von und für Oberbayern für das Jahr 1855. — p. S. P. Mikucký: Отчеты второму отделению импер. академии наукъ С. П. Микучкаго. Тетрадь четвертая С. Петерб. 1856. — p. prof. Dr. A. Mayer: *Nauky technické. O rovnováze při strojích*. Sepsal Dr. A. Mayer. V Praze 1857. — p. Dr. V. Staněk: 1) *Pravidla česk. pravopisu pro učitele česk. škol*. V Praze 1849. 2) *Úvod k vyučování v počítání z hlavy*. Sepsal J. Zindl, zčeštil N. Vaněk. V Praze 1835. — p. J. J. Poll: 1) 79 archů různých z německé kosmografie Münsterovy. 2) *Das rothe Sandsteingebirge zwischen der Iser und Elbe*. Von Jos. Moteglek. 3) *Die drei Ertz-Narren durch Catharinum Civilem*. Im J. 1680. (Necelý spis; přivázán jiný spis, jehož začátek schází.) 4) *Gedichte von W. F. Welleba*. Prag 1845. 5) *Leben des Moliere*. Beschrieben von Mons. de Grimaret. Augsburg 1711. 6) *Discurs über den Geist des Menschen*. Aus dem Franz. des Hrn. Helvetius. Leipzig 1760. 7) *Briefe eines Chinesischen Weltweisen*. Leipzig 1763. 8) *Geschichte der k. k. priv. Prager Scharfschützen*. Von J. W. Brosche. Prag 1797. 9) *Die Burg Karlstein*. Von Auge. Prag 1814. 10) *Dissertatio inauguralis Barth*. Ubl. Prag 1837. 11) *Das Spiel der Menschenkinder*. Von W. A. Welleba. Prag 1852. 12) *Diotima. Eine Monatschrift von Frauenzimmern* 1802. Prag. 1. 2. 3. Heft. 13) Dr. Mart. Luther! *Deutsche gesunde Vernunft*. 1793. 14) *La Philosophie occulte de H. C. Agrippa. A la Haye*. 1727. 15) *Das St. Wenzelsbad zu Tschachwitz*. Von J. V. Tirach. Prag 1830. — p. J. V. Nikolau: 1) *Klášky*. Od J. V. Nikolau'a. Roč. I. svaz. 3. V Táboře 1857. 2) *Hlasý citů od čekatelů učitelství*. V Táboře 1857. — C. ruská akademie

nauk v Petrohradě: 1) Bulletin de la Classe histor. philolog. Tom XIII. 2) Compte rendu. 1852—55. Tři svazky. — p. *Sacher*, apatekát v Brně: 1) Allg. Teutsches Garten-Magazin. Jahrg. 1—8. Weimar. 2) Fortsetzung des allg. Teutschen Garten-Magazins 1.—8. Band. Weimar. 3) Neues allg. Garten-Magazin 1.—3. B. Weimar. — *Městský fysikát v Pešti*. Bevölkering der Städte Buda-Pest im Jahre 1854—55. Von Dr. R. Tormay. Pest 1857. — p. *Ant. Šimon*: Sammlung der v. 1. Jänner 1826 bis Ende Dezember 1855 für Böhmen ergangenen geistlichen Ges. und Verord. Herausg. v. A. Schimon. 5. Heft. Prag 1857. — p. *Fr. Řezáč*: Škola a život. 1857 Sv. 1—5. — *Smithsonský ústav*: Tenth annual report of the Smithsonian Institution. Washington. 1856. — *C. akademie nauk ve Vídni*: 1) Monumenta Habsburgica. II. Abth. 1857. 2) Fontes rerum Austriacarum II. Abth. X. und XI. B. 1857. 3) Archiv für Kunde österr. Geschichtsquellen XVIII. B. 1857. 4) Sitzungsberichte der philos.-histor. Classe XXII. B. 2. Hft. XXIII. B. 1. Hft. 5) Sitzungsberichte der math.-naturwiss. Classe XXIII. B. 1. 2. Hft. 6) Notizenblatt. 1856. N. 10—15. — p. *K. Hof mladší*: 1) Bossuet Einleitung in die allg. Geschichte der Welt. Von Fr. Scholz. 1782. 2) Chr. Gryphii apparatus de scriptoribus historiam sec. XVII. illustrantibus. Lips. 1710. — p. *Fr. J. Jezbera*: Pěsma, koju je u srbskoslov. jeziku napisao F. J. Jezbera. V Zlatn. Pragu 1857. — p. *Jos. Šrůtek*: Statist.-topogr. Handbuch der Königgräzer Diözes. Von J. A. Šrůtek. I. II. Hft. — p. *Ant. Rybička*: 1) Potravni prostředky při letošní nevydatnosti bramborů. Od Dra. M. ryt. Kaliny z Jäthensteina. V Praze 1843. 2) Theses p. E. A. Jonáka na dokt. práv. 3) Theses p. J. Novotného na dokt. bohosl. 4) Zákoný r. 1840 na změně krajinském ustanovené. 5) Zákonné články 1836 r. nezemanů a obecný lid dotýkající. 6) K slavnosti zasvěcení školské budovy v k. v. městě Vysokém Mýtě 4. října 1856. — p. *J. Šlota*: 1) Veliké poselství kněze katol. od J. Sloty. V B. Bystřici 1856. 2) Píseň k mái svatě. Od J. Sloty. — p. *Dr. Ig. Hanuš*: Sv. Kyril nepsal kyrilsky než hlaholsky. Vypravuje Ig. J. Hanuš. V Praze 1857. — *Redakci Ruské Besedy*: Русская Бесѣда. Москва 1857. I. — p. *prof. V. A. Šembera*: M. Jana Husi orthografie česká. Vydal V. A. Šembera. Ve Vídni 1857. — p. *M. Horník*: Nový Testament aby Šakon naschego knesa Jesom Krysta. W Wróclawje 1856. — *Malice Srbská ve Zhořelci*: Serbski slovník wot Dr. Pfula. Serbskoněmeckí díel. I. zoš. W Budyšinje 1857. — p. *J. Vachík*: Законникъ Данила I. князя Црне Горе. У Н. Сазы 1855. — p. *prof. Zippe*: Geschichte der Metalle von Dr. Fr. X. M. Zippe. Wien 1857. — *Numismatický spolek v Praze*: Beschreibung der bisher bekannten böhm. Privatmünzen und Med. XIII. Heft. 1857. Gymnasia Jičínské, Kralové-Hradecké a Novoměstské v Praze, česká a německá vyšší realní škola v Praze a Rakovníká své programy na r. 1857. — p. *prof. Zap*: Denkwürdigkeiten der österr. Censur. Von Dr. A. Wiesner. Stuttgart 1847. — p. *Kr. A. Pešek*: Die böhm. Exulanten in Sachsen. Von Chr. A. Peschek. Leipzig 1857. — p. *Lad. Labler*: Robinson Ready von Marryat. Stuttgart. — p. *Fr. A. Paroubek*, městský sekretář v Sadaké: 1) Katechyzmus katol. P. Kanyzya. W Praze. 1733. 2) Š. Lomnického výklad na Otče náš (bez titule). 3) P. Ludv. de Ponte rozjímánj o tagemstwjch wjry, Částka II. W Litomyšli. 4) Evang. a epišt. v něm. jazyku. (Schází začátek a konec; tišt. asi na začátku 16. století). — p. *A. Majkow*: История Сербскаго языка. Сочин. А. Майкова. Москва. 1857. — p. *Serg. Solovev*: История Россіи. Сочин. Серг. Соловьева. Томъ VII. Москва 1857. — *pan purkm. Dr. Vaňka*: Kapla v radnici starého města Pražského. — p. *V. Mouchalský*: О вредныхъ и полезныхъ насѣконыхъ, Сочин. В. Мочульскаго I. С. Петерб. 1856. — *kosp. společnost v Praze*: Aemtllicher Bericht über die XVIII. Versammlung deutscher Land- und Forstwirthe in Prag. Herausgeg. von Dr. Assenbaum. Prag. 1857. — *Archaeologická komise ve Vlně*: 1) Записки Виленской археол. комиссии. Часть I. Wilno 1856. 2) Черты изъ

истории и жизни Литовского народа. Вильно 1854. — p. J. Smrč: Patnáctero znamení víry (Necely exempl.). — p. J. L. Kober: Album XII. Jahrg. 14., 15. B. Noblesse oblige. Roman von K. v. Holtei. 1. 2. B. Prag 1857.

4) *Ke sbírce rukopisů*: Pan Jan Šach, prof. v Seni: 1) Rp. pap. písmem hlaholským, obsahující žalmy kající. 2) Rp. pap. hlaholským písmem, obsahující Pláč Panny Marie. — p. J. Th. Fanta: Rp. pap. fol. z 17. stol., obsahující: 1) Privilegia starším plavcům a soudcům výsadního práva poříčeného l. 1645. 2) Obdarování rozšíření erbu kr. Novému městu Pražskému od Ferd. III. r. 1649. — p. J. J. Polt: Weinkünste. Rp. pap. v 4. z konce 18 století. — p. Ant. Šimberský, mistr truhlářský na Sázavě: Rp. perg. v 16. z 15. stol., obsahující modlitby v české řeči. — p. Karol Hof mladší: Modlitby katol. Rp. pap. v 4. r. 1763. — p. prof. Dr. J. E. Purkyně: Komenského autograf písně: „Ježíši Tvá sladká pamět.“

5) *K archivu*: P. Jan Šach, prof. v Seni: 1) list. pap. hlaholskou, r. 1631. 2) diplom perg. daný od cis. Karla V. Michoučičovi. — p. J. Th. Fanta: Přípis list. Jana Luxemb. r. 1316. — p. Ludv. Blahut, žák IV. střídy: česk. list. perg. r. 1652, přípis rychtáře Klatovského rytíři z Restotul. — p. Jan Čech, kand. právnictví: Lat. list. perg. Karla IV. r. 1348, s pečeti porouchanou. — p. bibl. V. Hanka: Hlaholskou list. pap. r. 1607, s přepisem písmem latinským. — p. Vaněk, úředník při c. k. úctárně v Lvově: 1) list. pap. polskou a jinou latinskou z 18. stol. 2) lat. diplom šlechtický Bas. Czerkawskému r. 1789. — p. guber. radní Lill: 1) Instructiones für den Kuttengerber Münzamtman 1610. 2) Instruction für den Urbarschreiber zu Kuttengerberg. — p. Ant. Rybicka: Tištěné privileg. (německé) cis. Leopolda I. knižníkař Arnoldovi z Dobroslavína na kalendář r. 1673.

6) *Ke sbírce starožitností*: Pan Al. Dvořák: Erb probošta Vyšehradského, do dřeva vyřezaný. — p. Jan Purgart, c. k. cancell. v Buštěhradě: Tři hroty ze špů. — paní hraběnka Lud. Kolozeratová, assistentka v ústavě šlechticů na hradě Pražském: Sošku gladiatora, nalez. v Pompeji. — slečna Broulíková: Sošku dřevěnou egypt. mumie. — p. Frant. Petera, farář: Dvě skla malovaná, od r. 1583. — p. Jan Pihrt: Kamenný mlat a bronzové dlátko. — p. Dr. Jičínský v Chudenicích u Klatov: Na dvě roztloučenou krásnou ozdobu z pálené hlíny, žlutou s modrými očky, nalezenou u vsi Vice-nic u Klatov.

7) *Ke sbírce mincí*: Pan J. Purgart, c. k. cancell. v Buštěhradě: Groš Ludv. hr. Stollberga r. 1566 a čtyry malé mince stříbr. novější. — p. Kuber, z Rusíně: 1) šest větších a 11 menších mincí stříbr. a sice: 2 groše Pražské, groš Ferd. III., groš polský Sigm. III., minci hrab. Stollbergů, na korunování Frant. II. v Praze, ostatní grošičky a krejcare. 2) sedm novějších mincí měděných. — p. Jos. Dyk, farář v Drustově: 5 mincí stříbr. a sice: 2 groše pol. Sigm. III., groš Pražský, groš Max. bisk. Salcburského r. 1681 a groš rak. — p. Vaněk, úředník při c. k. úctárně ve Lvově: 1) 6 mincí stříbr. a sice: 2 pětigroše Krak. r. 1835, desíťgroš Krak. r. 1835, sedmák Frant. II., groš Leop. I., minci Bedřicha Pruského r. 1746. 2) dvanáct mincí měd. (groše polské, krejc. rak. a kopějky).

8) *Ke sbírce map a obrazů*: Pan Kuber z Rusíně: Kreibichovu kopii mapy Mik. Klaudiana. — žáci c. k. české vyšší reální školy v Praze: Dva výstisky lithograf. podobizny p. škol. radního Jos. Wenziga. — p. Dr. V. Staněk: 1) Boh. regnum in XII circulos divis. per Romanianos haeredes. 2) Též mapy jiné vydání. — p. Markovič, ministr osvěty v Srbsku: 1) Milenkoviče mapu kníž. Srbského ve 4 listech. 2) Barvotiskové vyobrazení opony v chrámě Chilendarském. — p. Fr. A. Paroubek, městský sekretář v Sadešce: Lat. mapu kraje Kouřimského.

9) *Ke sbírce pečeti*: Pan Jan Vaclík: Čtyry otisky pečeti senatu a knížete Černoohorského.

Do pokladnice Musea království Českého na vydávání dobrých knih českých

příjmům MATICE ČESKÉ složili :

Od 1. až do 30. června 1857.

Pan Jan Schön, c. k. okresní přednosta v Černém Dunajci 5 zl., p. Jan Palarik, kaplan u sv. Terezie v Pešti 10, p. Michal Gerháth, kaplan ve Varíně na Slovensku 10, p. Frant. Hreusik, kaplan v Bánovcích v Uhřích 10, p. Jan Rakovský, kaplan v Dubnici na Slovensku 10, p. Imřich Rakovský, kaplan v Turně na Slovensku 10, p. Jan Kosela, klerik v seministě Nitranském 10, p. Josef Kramář syn, žák ve Vysokém 10, p. Antonín z Nagy, c. k. setník v generálním štábu ve Vídni 10, p. Jan Strádník, studující v Litomyšli 10, p. Ant. Aug. Paolík, ředitel hlavní školy v Běle 10, p. Karel Burian, čekatel na vzorní hlavní škole v Praze 10, p. Ladislav Labler, studující v Praze 10, p. Vojtěch Kouba, bohoslovec v Praze 10, p. Václav Em. Pokorný, studující z Ústí nad Orlicí 10, p. Jan Náhlavský, studující v Praze 10, p. Čeněk Vopalecký, občan v Budějovicích 10, p. Karel Mládek z Poličky, studující v Litomyšli 5, p. Jan Zubatý, syn mlynáře v Štěpanovicích 10, p. Jan Čihák, obchodník v Jilemnici 20, p. Jan Frant. Žebrák, studující z Čelakovic 10, p. Josef Staňkovský, studující z Čelakovic 10, p. Jan Kovář, studující z Libuně 10, p. Pavel Šulc, suppl. učitel na reálné škole v Liberci 10, p. Emanuel hrabě Kounic, studující ve Vídni 10, p. Václav Pandula, bohoslovec v Brně 10, p. Karel Wagner, kaplan v Krtinách u Brna 10, p. Jan Hajčman, občan v Brně 10 zl. V celosti 280 zl.

Od 1. až do 31. července 1857.

Pan Jan Kovář z Libuně, studující v Jičíně 10 zl., p. Václav Láška, kreslič v Praze 15, p. Čeněk Kolář, učitel v Mezeříči na Moravě 10, p. Karel Šrámek, studující v Praze 10, p. Bernard Jul. Pfeifer, bohoslovec v Litoměřicích 10, p. Jan Navrátil, provisor školy v Štěpanovicích na Moravě 10, p. Vincenc Hodek, učitel na Strahově v Praze 10, p. Josef Mansinger ze Smolnice, čekatel na c. k. české hl. škole v Praze (VI. zakladatel z nadání Jungmannova) 50, p. Arnošt Vysoký, prakt. u c. k. horního vrchního úřadu v Jachimově 5, p. Václav Pražák, rolník v Kovanci 10, p. Karel Hauschild, studující v Praze 10, p. Karel Josef Švojík, syn horníkův na Hoře Březové 10, p. Martin Beneš, soused z Velkých Lohovic u Zhirova 10, p. Karel Kulich, hospodářský úředník v Březnici 10, p. Hubert Veselý, studující z Molitorova 10, p. Josef Rýdlo, hostinský v Novém Městě nad Metují 10, p. Josef Fírbas, představený obce Provodovské 10, knihovna obce Běstovické blíž Chocně 20, p. Antonín Rafael, kněz církevní v Litomyšli 5, p. Jan Pfeiffer, měšťan v Praze 20, p. Frant. Patočka, sladovnický ze Skleňavic 10, p. Vincenc Ledvinka, studující v Praze 5, p. Jiří Pražák, studující na gymnasiu Opavském 10, p. Vilém Jelínek, studující v Praze 10, škola městská v Rychnově nad Kněžnou 10, p. Josef Jiránek, rolník ze Spomyšle u Roudnice 10, p. Josef Sklenář, rolník v Krabčicích 20 zl. V celosti 330 zl.

Od 1. až do 31. srpna 1857.

Pan Jan Černohouz, studující z Turnova 5 zl., p. Josef Keštoň, učitel v ústavu hluchoněm. v Praze 10, p. Antonín Průša, kaplan v Budyni 15, p. Emanuel Mikulíček, kněz církevní v Holomouci 10, p. František Čeněk

Bureš, kupecký v Uh. Hradišti 10, p. Josef K. Viktorin, kooperátor v Budíně 10, p. Eduard Hilgartner, aktuar při c. k. okr. úřadě v Náchodě 10, p. Ferdinand Hulek, mistr krejčovský v Paříži 10, p. František Voss, syn měšťana Jilemnického 10, p. Vojtěch Porák, býv. ředitel vyučovacího ústavu v Paříži, nyní kapitalista tamtéž 50, p. Ferdinand Hulek, mistr krejčovský v Paříži 40, p. Josef Balsar, adjunkt na reální škole v Mostě 10, p. Frant. Adolf Paroubek, městský sekretář v Sadecké 10, p. Frant. Hončík, městský kancelista tamtéž 10, p. Emanuel Ferkl, kněz církevní diecesi Litoměřické 10, Jan Hejtmánek, stud. na gymnasiu Litomyšlském 10, Václav Vlastimil Dlásk, rolník z Pačovic 10, p. Jan Prousek, sládek ve Svijanech 20, p. Josef Seeboda, bohoslovec v Litoměřicích 5, p. Jan Kříž, učitel gymnasiální v Báňské Bystřici 10, p. Vojtěch Jäger, cukrář a usedlý měšťan v Praze 5, p. Antonín Husák, kněz církevní diecesi Pražské 5, p. Josef Mach, kupec v Praze 10, p. Karel Ninger, c. k. gymn. učitel v Písku 10, p. František Skalický, učitel v Novém Kolíně 5, p. Vocelka, c. k. úředník při poště ve Vídni 5, p. Karel Jindřich, sazec knihtiskařský v Praze 10 zl. V celku 325 zl.

K n i h o p i s .

ARNOLD Emanuel. Krátké vyličení hospodářství šestihodného střídavého i čtyřhodného nestřídavého, pak porovnání obou k sobě a navedení ku přechodu z hospodářství nestřídavého do střídavého od — —. V Praze 1857. Tiskem Bedřicha Rohlíčka v arcibiskupské semináři. Str. 51 v 8. Za 15 kr.

Bibliotheka českých původních románů, historických i novověkých. Ročníku třetího svazek čtvrtý: Cikáni. Román z pozůstalých spisů Karla Hynka Máchy. Str. 198. Svazek pátý. Karbaník a rodina jeho. Román od V. Ž. Donovského. Díl první. Str. 212 v 16. Celoroční předplacení na 12 svazků 4 zl. 48 kr. Kdo na celý rok najednou předplatí, obdrží s dvanáctým svazkem dva malované obrazy národních krojů (v ceně 1 zl. 36 kr. stř.) co přámii zdarma.

Blahověst. Katolické hlasy pro kněžstvo a lid jazyka česko-slovanského. Vyd. Vác. Štulc. Ročník třetí. Dílu I. svazek 3. 4. V Praze 1857. Tiskem a nákladem B. Rohlíčka. Vychází v dobách neurčitých. Celoroční předplacení 3 zl., poštou 4 zl.

Česko-moravská Pokladnice. Kalendář na obyčejný rok 1858. S šedesáti čtyřmi vyobrazeními. Třetí ročník. V Praze. Tiskem a nákladem Karla Bellmanna. Str. 168 v 8. Za 40 kr.

ČUPR Frant. Dr. Čítanka od — —. Vydání třetí. Oddělení první, sešit 1. V Praze 1858. Tiskem Kateř. Jeřábkové. Sklad Karla Andre. Str. 99 v 8. I s následujícím sešitem 2. za 36 kr.

Domácí přítel, všenáctý občanský kalendář na rok obyčejný 1858. V Brně. Tiskem a nákladem K. Winkera. Za 24 kr.

FILÍPEK Václav. Ježíšek, naše autočistě a spása. (Též pod názvem: Útěcha myslí dětinské.) Modlitební knížka pro outlou mládež katolickou. Dilem (veršem) sepsaná, dílem sestavená od — —. Druhé vydání. V Praze 1857. Tisk Vetterlovské knihtiskárny (A. Renn). Sklad a náklad Bedřicha Štýbla. Str. 126 v 32. Za 3 kr.

GABRIEL J. A. Hrad Kašperk, historicko-topografický nástin od — —. S vyobrazením Kašperka. (Vyňato z Lumíra). V Praze 1857. Tisk Kat. Jeřábkové. Str. 12 ve 4.

GODRA Samuel. Epigrammy čili Nápisy pro každého Slovana od — —. (Čistý výnos věnuje se pěvcí na cigarky.) V B. Dármotech (bez udávání roku). Rychlotiskem Ladislava Béka. Str. 93 v 16. Za 16 kr.

- Hlasý díkuplných citů a t. d. představenstvu a učitelstvu na c. k. ústavu pro ček. učít. v Budějovicích v den 8. srpna 1857 a t. d. podáváné od čekatelů učitelství II. ročníku. V Táboře. Tiskem Al. Jos. Landfrasa 1857. V 8., čtyry listy. (Pořadatel p. Nikolau. Výnos věnován budějovickému pádagogi). Za 4 kr.
- Jaquin Dyk, aneb: Dédictiví Aztékův. Román americký. Sepsal P. Duplessis. Z francouzského na jazyk český přeložen v »Pražských Novinách« r. 1857 a z nich zvláště otištěn. Tři díly. V Praze 1857. Tisk a náklad c. k. dvorní tiskárny Synů Bohumila Haase. Str. 276, 206 a 222 v 8. Všecky tři svazky 1 zl. 40 kr., neb v 10 sešitech po 10 kr.
- Kapla v radnici Starého města Pražského. V 8. str. 11. Tisk c. k. knihtiskárny Synů Boh. Haase v Praze. Spisovatel: K. J. Erben.
- KYPTA Jan. Stručný dějepis města Telče, vypravuje —, učitel na dívčí škole v Telči. V Brně 1857. Tisk -V. Burkarta, vydání J. S. Menšíka. Str. 88. Za 24 kr.
- Knihovny pro školy a obce. Vyňato ze »Sborníku« a časopisu »Škola a Život.« V Praze 1857. Tiskem Bedřicha Rohlíčka. Str. 20 v 8.
- KOUBEK Jan Pravoslav. Sebrané spisy veršem i prosou. K vydání uspořádal Frant. Lad. Vorlíček. Díl 3. V Praze 1857. Tiskem a nákladem Karla Bellmanna. Ve vel. 16. Za 48 kr. (Ozdobné vydání.)
- Malý Národní Kalendář na rok obyčejný 1858. S vyobrazením titulním a 6 vtištěnými rytinkami. V Praze. Tiskem a nákladem Jar. Pospíšila. Str. XXXII. a 158 v malé 12. Za 10 kr.
- MISTRA JANA HUSI ortografie česká. Vydal Aloys Vojt. Šembera etc. S přeložením českým a s příklady též ortografie. Zvláště vtištěna z Biblioteky slovenské, vydávané Frant. Miklosičem. Ve Vídni. Tiskem Leop. Sommera 1857. V 8. str. 47.
- O hubení polních myši. Zvláště vtištěno z »Hospodářských Novin« č. 36. r. 1857. Půlarch. Tiskem Kat. Jeřábkové.
- PALACKÝ Frant. Děje národu českého v Čechách a Moravě dle původních pramenů vypravuje —. Díl IV. Věk Jiřího z Poděbrad. Částka 1. Od roku 1439 do 1457 čili do smrti krále Ladislava. V Praze 1857. Tiskem Kat. Jeřábkové. Nákladem Bedřicha Tempského. Str. 476 v 8. Za 2 zl.
- Památky archaeologické a mitopisné, vydávané od archaeologického shoru Musea království Českého, nákladem Matice České. Redaktor Karel Vlad. Zap. Dílu druhého sešit 7. V Praze 1857. Tisk Jaroslava Pospíšila. Ve 4. Celoročně 3 zl., pro údy Matice české 1 zl. 30 kr.
- PEČÍRKA Josef Dr. Národní kalendář na obyčejný rok 1858. Část zábavnou sepsal —. První ročník. S obrazem titulním a 23 vtištěnými rytinkami. V Praze. Vydáním, tiskem a nákladem Jaroslava Pospíšila. Str. 160 ve 4. Za 20 kr. (dílem latinkou dílem žvab.).
- Posvátná zahrádka. Modlitební knížka pro katolickou mládež obojího pohlaví. Nové vydání. V Praze 1857. Tisk Vetterlovské knihtiskárny. Sklad a náklad Bedřicha Stýbla. Str. 328 v 8. Za 4 kr.
- Posel z Prahy. Spis užitečný, zábavně poučný pro město a ves. Red. Voj. Belák. Vydavatel a nakladatel J. U. Dr. Ant. Šimáček. Osm svazků kromě pátého, jenž teprv později se vydá. Vychází desetkrát za rok ve svazcích pěti- až i šestlarchových ve lhůtách pětinedělních, v 8. Pět svazků tvoří jeden díl. Pro Prahu přijímá předplacení Vetterlovská knihtiskárna; též sklad knih Jaroslava Pospíšila, kteréž ohnání na půlletu 1 zl. 15 kr., na celý rok 2 zl. 30 kr.; poštou na půlletu 1 zl. 40 kr., na celý rok 3 zl. 10 kr.

- Poutník z Prahy.** Kalendář katolický na obyčejný rok po Kristově narození 1858. Se schválením nejdůstojnější duchovní vrchnosti vydávaný od jednoty katolické v Praze, snahou Václava Stulce. Hospodářské zprávy podal Dr. Vojtěch Kuneš, kněz řádu Premonstratského v Teplé, adjunkt při c. k. hvězdárně v Krakově. Ročník sedmý. V Praze 1857. Sklad i náklad Bedřicha Stýbla. Str. 159. Za 20 kr. V tuhé obálce za 24 kr.
- RUFFER Vojtěch.** Trh dáblův a Kristův, a zač své zboží v obchodě života vezdejšího prodávají. Ve čtyřech obrazech představeno. Též od sv. otců poučení, žeť nám velmi třeba v tomto životě připravit se pro život věčný, a v čem příprava pro nebe záleží. K tomu připojeny modlitby atd. Vydal — —. V Praze 1857. Tisk Karla Bellmanna. Sklad a náklad Bedřicha Stýbla. Str. 328 v 8. Za 40 hr.
- SCHWEITZER Ant.** Praktická příruční kniha co rukověť k zachování v patnosti pozemní a třídní domovní daně dle všeobecného stálého katastru. V Praze 1857. Tisk Vetterlovské knihtiskárny. Náklad spisovatelův. Str. IV. a 60 v 8. Za 40 kr.
- Sborník.** Kalendář učitelský na rok 1858. Vydán péčí a nákladem redakce časopisu „Škola a Život“ k prospěchu učitelských sirotekův. Ročník druhý. V Praze 1857. Tiskem B. Rohlička. Str. 228 v 8. Za 50 kr.
- Společenský zpěvník.** Čtvrté vydání. (Sestavil Dr. J. Boj. Pichl). V Praze 1857. Tisk a náklad Kateřiny Jeřábkové. Str. 215 v 8. Za 24 kr.
- Syn bankérův.** Román. Z francouzského Amadéa Acharda. (Z „Pražských Novin“ r. 1856). V Praze 1857. Tisk a náklad Jaroslava Pospíšila. Str. 306 v 12. Za 32 kr.
- ŠALK Alois.** Poutníček. Kniha modlitební na cestě i doma. Vydal — —. V Praze 1857. Tiskem Karla Bellmanna. Sklad a náklad Bedř. Stýbla. Str. 236 v malém 8. Za 20 kr.
- Škola a Život.** Časopis zvláště pro učitele, pěstouny i rodiče, vůbec pro vzdělavatele lidu. S přílohou: Štěpnice pro mládež českoslovanou. Red. Fr. Jos. Řezáč. 1857. Sešit 5. a 6. V Praze. Tiskem a nákladem B. Rohlička v arcib. semináři. Ročně 2 zl. 24 kr., poštou 3 zl. 40 kr.
- ŠRÁMEK Josef.** Prorok. Nový kalendář na rok 1858 pro zábavu a domácnost, jež sestavil — —. Druhý ročník. V Praze 1857. Tisk Vetterlovské knihtiskárny (A. Renn). Sklad a náklad Bedřicha Stýbla. Str. 160 ve 4. Za 24 kr. (Švab.)
- TYL Jos. Kaj.** Sebrané spisy. Díl druhý, svazky 4; Kusy mého srdce; povídky, novelly, obrazy, nástin, arabesky od — —. Díl třetí: Rozina Ruthardova. V Praze 1857. Nakladatel J. L. Kober, knihkupec v Praze. V mal. 8. (Sebrané spisy Tylovy vycházejí v půlměsíčních lhůtách po svazcích nejméně šestitarchových, a tři neb čtyry tvoří vždy úplný díl. Jsou zřízeny tak, že též odběratelé staré nedokončené sbírky při 13. svazku [nikoliv, jak z počátku oznámeno bylo, při 11] budou moci k dalšímu odbírání Tylových spisů přistoupení a přetřesené dílo si doplní. Svazek za 20 kr. pro toho, kdo k odebrání celé sbírky se zaváže a za poslední svazek 20 kr. předplatí. Spisy Tylovy mohou se v každém řádném knihkupectví odebírat. Při ukončení celého díla obdrží odběratelé spisů těch podobiznu Jos. Kaj. Tyla co přámii zdarma. Třináctý svazek vyjde 30. října.)
- VÁVRA Lomnický Jan.** Kraslice, čili Pomlasková vajíčka. Dárek velikonoční. Povídka pro milou mládež od Kristofa Šmida. Volným přeložením — —. V Chrudimi 1857. Tiskem a nákladem Stanislava Pospíšila. Str. 73 v 12. Za 10 kr.

Vzdělávací ústav hospodářský na Kolčavce blíž Prahy ku konci roku školního 1857. V Praze. Tiskem Bedřicha Rohlíčka. (Zpráva od řed. ústavu toho, Dr. Frant. Čupra.) Dva listy v 8.

ZIMMERMANN Josef. Lovce z hor, aneb: Zemězářadova a vlastencova odplata. Povídka pro dospělejší, zvláště venkovskou mládež vzdělaná od —. V Praze 1857. Tisk a náklad synů Bohumila Haase. Str. 96 v malé 8. Za 17 kr. (Švab.)

Živa. Časopis přírodnický. Redaktorové: prof. Dr. Jan Purkyně a Jan Krejčí. Ročník pátý, svazek 3. Pomocí Matice České. V Praze 1857. Tiskem Bedřicha Rohlíčka v arcibiskupské semináři. V 8. Ročně 3 zl., pro údy Matice 1 zl. 30 kr. Nyní časopis ten tak jest uspořádán, že první část obsahuje pojednání přísně přírodnické, druhá část jest „Domácí lékař“ vedením Dr. Jos. Podlipského, třetí „Průmyslník“ vedením prof. Jos. Baldy.

H u d b a.

ZVONARĚ Jos Leop. Blažené památce sv. Cyrilla a Methoda, blahověstí slovanských. Zpěvy ku veškerým částem máje svaté. Ze starého kancionálu vyňal, pro čtvero hlasů upravit i průvodem varhan opatřil —. V Praze 1857. U Jana Hoffmanna. Majetnost nakladatele. Ve 4. Cena 50 kr. K tomu velký sbor pro lid (tisk B. Rohlíčka) zlást v malém formátu, za 3 kr.

Obrazy a věci obrazné.

Horopisné obrazy okolí Pražského. Obrazy vykreslil a do kamene vryl Eduard Herold. Popis od Jana Krejčího. V Praze 1857. Vyobrazeny jsou: Krajina žulová u Mnichovic. — Žulové a břidličné skály u Žem-pachu blíž Jilového v údolí Sázavském. — Pohled s Hradiště u Zbraslavi. — Buližňkové skály v divoké Šárce. — Krajina u Levého Hradce pod Rostoky. — Vyhlídka s Ladví blíž Dahlic k severu. — Krajina u Bulovky blíž Libně. — Údolí Vltavské u Prahy. — Zelenokamenné skály u Motol. — Údolí Berounky u Berouna. — Údolí Vltavy a Berounky u Zbraslavi. — Vyhlídka s Hudlické skály. — Vápenné skály u Dvorců a Branika. — Vápenné skály v údolí sv. Prokopa u Illubočep. — Krajina u Karlšteina. — Údolí Berounky u Srbska. — Skála sv. Ivana. — Krajina u Tetína. — Krajina u Kralup a Nelahozevsi. — Vysočina Kladenská. V Praze 1857. Text vytištěn u B. Rohlíčka; obrazy u Karla Bellmanna. (Totéž dílo vyšlo též v němčině s textem od Josefa Wenziga.) České vydání za 3 zl., pro údy Matice 1 zl.

Dodáváme:

Rede, gehalten am Primiztage des Hrn. P. Wenzel Peschina etc. den 13. Sept. 1807. Von Joh. Ed. Grellet. Zum Andenken seiner Secundiz in Druck gesetzt von Dr. Wenzel Mich. Pešina. Prag 1857. 4. str. 29. (Obsahuje též tři básně v české řeči).

Westslawischer Märchenschatz. Ein Charakterbild der Böhmen, Mähren und Slowaken in ihren Märchen, Sagen, Geschichten, Volksgesängen und Sprichwörtern. Deutsch bearbeitet von Josef Wenzig. Mit Musikbeilagen. (Culturgeschichtliche Hausbibliothek. Erster Theil). Leipzig 1857. Verlags-handlung von Carl B. Lorck. Druck von Nies'scher Buchdruckerei in Leipzig. Notendruck von Breitkopf und Härtel in Leipzig. Str. XII. a 320. Hudební přídavek str. XVI v 8.

Dodavky a opravy k bibliografii československé.

(Od Ant. Rybičky.)

III. *)

Pokračujeme v dodavkách a opravkách bibliografických podáváme tuto seznam spisů, ježto v minulém šestiletí na Slovensku vytištěny, avšak v časopise musejním dosavad oznámeny nebyly. Ačkoliv spisy tuto poznamenané, co se obsahu jich týče, snad méně důležité jsou, nechtěli jsme jich předce opominouti, pamětliví jsouce slov jednoho z našich výtečnicků, kterak i to, že literární činnost v té neb oné době se obmezovala na vydávání *snářů a kalendářů*, jest věc pro historii literatury ne nedůležitá, alebrž povšimnutí hodna; mimo to jest seznam tento tolikéž i jakous takous pomůckou k dějepisu různění-se, ježto v příčině užívání jazyka spisovného bohužel až podnes na Slovensku panuje.

Tomáše Kempenského z řádu svatého Augustina, *Knihy čtyry slatě o následování Krysta Pána*. V Trnavě literami university Budinskey. 1782. 8°.

Praxis pietatis, t. j. o cvičení se v pobožnosti pravé, podle prvního vydání berlinského. W Prešpurce 1849. 8°.

Všeobecný obraz zeměpisu podle Dra. C. A. H. Burgera 11. vydání pro slovenskou mládež nižších gymnasiálních tříd spořádal J. B. F. V Trnavě 1857. 8°. U Fr. Hoffmanna.

DOMINIK KAREL. — Sbírka některých pobožností v nynějších zvláště časoch v samospasitelné církvi římsko-katolické květuoucích a lidu Božímu velmi užitečných. Vydané od — —. S 13 obrázky. V Prešpurku u Karla Wiganda 1852. 8°.

PODHRADSKI Josef. *Jedna Památka v Pánu zesnulých Slováků ve vězech pohřebních* od — — (obsahuje: Ladislav Edhazy, Dord Kowač, Dord Kubani, Johanna Podhradská, Keil a j. v.). V Pešti 1852, tiskem V. Kozmy.

Pořádek sv. Pašie jako 1. v neděli květnou, 2. ve veliký pátek v církvi evangelické-slovenské v Prešpurku každoročně čtena bývá. Nové opravené vydání. V Pešti 1853. Tiskem Trattnera a Caroliho. 8°. Str. 84.

Snář noví Egypski aneb Sni vikládající knížecka. V Pešti 1853. U Aloizia Bučanského. 8°. str. 48.

Zákon nový Pána a Spasitele N. Ježíše Krysta a kniha *Žalmů* s velkou pilností přehlednutý, ponapravený a v nově vydaný v Sarvaši, tisk a nákl. Leop. Rethyho 1853. 8°. str. 440.

Rodina Důvěrova. V Skalici u Frant. Škarnicla synů (3. vydání) 8°. st. 218.

KRAMERIUS V. R. *Nevinný pytlák*. Vypravování z novějších časů; poznovu vzdělal — — k tomu připojen *Čítbor*. V Skalici písmen Fr. Škarnicla synů 1853. 8°. str. 46.

ŠTÚR Ludevít. *Spěvy a píesne*. V Prešporku tlačom Schmidovej 1853. 8°. str. 130.

ŠIMKO J. V. Dar pro mládež evangelickou při konfirmaci, sepsal — — V Skalici tisk Fr. Škarnicla synů 1853. 8°. str. 40.

Knížečka pašiová k nábožnému užívání zborů evangelicko-křesťanskému 1. v neděli květnou, 2. ve veliký pátek, pod tisk opět dána skrze Církev evang. Sarvašskou. Na Sarvaši tiskem Leop. Rethyho. 8°. 72 str. 1853.

*) Viz. Čas. Mus. 1857 sv. 1. str. 141. Sv. 2. str. 290.

Pobožnost arcibratrstva najsvätejšieho srdce blah. Panny Marie za obrateni Hrišnikov. V Prešpurku tisk Aloizla Schreibera 1853. 8°. str. 110.

BRAXATORIS Karol (ev. sl. bož. kazatel v Tesařech). Křesťanský-Evangelický A. V. Katechismus podle menšího katechismu dkt. Martina Luthera s přípravou ke konfirmaci pro menší a větší mládež evang., vypracovaný skrze —. V Pešti tisk Landerera a Hekenasta. 1853. 8°. st. 128.

KRAMERIUS V. R. Život, skutky a řeči netvorného Ezopa, jenž byl mudrlec znamenitý a básník vyhlášený, co vše kratochvilného vyvozoval. Poznovu vzdělal —. S mnoha řezbami. V Skalici písmen Fr. Skarnicia synů. 1853. 8°. st. 112.

Dějepis starého a nového Nadlaku, který k pületný(?) jubilejní slavnosti tamnější evangelické A. V. církve sepsali a vydali Daniel Zayc a Ludevít Haan. V Sarvaši, tisk Leop. Rethyho. 1853. 8°. str. 40.

Semeno dobré na dobrou zem aneb Modlitby, Písň a Naučení pro katolické křesťany s přidavkem o bratrstvu střídmosti a o zachování zdraví. V Skalici u Fr. Skarnicia synů 1854. 8°. st. 208.

RADLINSKÝ Dr. Ondřej. Nábožné výlevy. Kniha modlitebná, poučovací a obradná a zpevacia pre katolíckeho kresťana každého stavu, veku a obou jeho pohlaví. Sostovil a vydal — 2. opravené vydání. V Budině 1854. 8°. st. XXX a 832 s 11 obrazy, tisk M. Bagó.

Poučeny o Skapulari s hori Karmela a o spůsobu prijimani do braterstva Skapularského, s nemeckeho preložil V. K. V Nitre 1854. U Michala Sieglera (tisk Schreibera v Prešpurku). 8°. st. 24.

HÝROŠ Stefan. Kde jest pravda? Reč nabožna povedana dňa 5. Novb. 1854. V Prešpurku 1855 tisk Al. Schreibera. 8°. st. 20.

Básně dvě mravné, první o šlechtné Panně Křdáné, kterak skrze své ctinosti s jedním zaklnutým knížetem velkého štěstí došla; druhá jest první podobná, ctinostem vyučující a mysl obveselující. V Sarvaši. 8°. st. 32. 1854 tisk Leop. Rethyho.

Modlitby na slavnost nepoškvrněného Počätia preblahoslavenej Panny Marie. V Trnave 1855. 8°. st. 8. Rychlotlačom Sigm. Winter.

Tytáž modlitby. V Pešti tiskem Herza. 8°. st. 18.

Pobožnost k vetší Slave Boží a ke cti svateho Jana Nep. V Trnave 1855, Rychlotlačom u Sigm. Winter. 8°. st. 16.

Fijalka lubeznej voně, alebo: Sblěrka cirkevnych Piesni ku pred a popoludnejším službám Božským pre lid křestansko-katolícky znovu usporadana, opravena a rozmnožena. V Levoči 1855. 8°. st. 232. tlačom J. Werthmüllera.

DOMINIK Karel. Poučení o živém Růženci, sepsal —. V Prešpurku 1855 tisk R. F. Wiganda. 8°. st. 32.

Plesani duše křestanskej aneb mali ruční kancional obsahující v sebe krásné Písničky — — k nim připojene su viborne modlitbi jak ranné, pred i po sv. Spovedi a Prijimani vel. Svat., taktéž mše ku Potešení a Pobožnosti ludu křestanskeho. V Budine 1855. Vitišene literami cis. kral. Univers. 8°. listu 8. a 4. pak st. 226.

Slabikar slovenski katolícki aneb pamatka pre usilovno školske ditki. Komarno 1855. Tiskem i s utratu bratrův Riegler. 8°. st. 52.

Zpěvník Evangelický, aneb Písň duchovani staré i nové k veřejné i domácí nábožnosti křestaná evangelických augšpurského vyznání s přidavkem modliteb. V Pešti 1855. 8°. XVI. 532 a 80 tisk Tratnera a Caroliho.

Jaderko duchovne Sladkosti. Modliteb k rozličnému Tajemství Pana Našeho Ježíše Krista, k velebnéj Svatosti Oltarneji při Mši svatej atd. z rozličných knih vzatic a zepsaných. V Budině 1855. 8°. st. 336. Literami cís. kr. Univers.

Památká jubilárné slavnosti dvojčítihodného a vysoce učeného muže Karola Kellnera, slavená dne 26. listop. r. 1851 v církvi E. A. V. Velko-Polomské v Levoči 1855, tisk Jana Werthmüllera. 8°. st. 24 (obsahuje dvě řeči: Augustina Suleka a Samuele Tomašika).

Zvuky pobožnosti k Bohu za blaho Jeho c. k. spošt. Jasnosti a Jeho nejjasnější Rodiny. Na památku roku 1855. V Prešporku v tlačiarni předtom Schmidtovej. 8°. 16 st.

Kancionalík Ruční — domovní i pocestný; jádro písní duchovních nejobecnějších a nejpotřebnějších, nejvíce z Transcycusa vybraných v sobě obsahující, s připojenou kratičkou knížeckou modliteb nábožných k spasitelnému prospěchu lidí chudubnějších na světlo vydaný a podle starého přetlačený; s dvojakým přídavkem, funebralikem a krátkou sumou biblické historie. V Budině 1855, vytištěný od M. Bago. 8°. st. 442, 100, 108 a 22.

Tentýž vyšel v Pešti 1856 tiskem Trattnera.

HECKO PAVEL, Kratičká historie uherské země. Sepsal — — Tištěna písmem L. Rethyho v Sarvaši 1856. 8°. st. 30.

Katechismus proatredni s otázkami a odpovědmi k prospěšnému obecnému obzvláštnému Vnaučení mládeže v císařsko královských zemích. V Budině 1856. 8°. st. 112, tiskem a nakladem pešťanskéj universitnej tiskarny.

Biblioteka prostonárodní. Vydána je pod Spravou Dra. Ondřeje Radlinského. IV. Svazek. V Budine 1856. Písmotiskom M. Bago. 8°. (*Bellehem*, Vácnocna zabíva od Jozefa Emanuela st. X a 24. *Novoročný darek* pro dobro dievky. Krátka spievohra křesťanska predstavujúca radostne príbehy narodenia zjavenia Pana N. Ježiša Kr. složil P. Viktor Šarniek st. IV. 22 s 6 listy hudebních skladeb.

Deje biblické pro dievky od Roder Aloizia, nakladem Spolku Sv. Stefana, 3. vydanie. V Pešti tisk J. Herza 1856. 8°. st. 80.

GERENGAY PAVEL. *Oltární Reč*, kterou při přestupování dvou katolických mladenců do církve evangelické v neděli IV. postní v chrámu Evang. A. Hodrušském držel — V B. Štávnici 1856. 8°. st. 16. tisk. Frant. Lorbera.

VÁLKA JAN, *Čítanka* školní pro mládež evang. v 8. a 9. roku, složil — V Pešti tiskem a nakladem Trattnera a Caroliho 1856. 8°. st. 40.

GODRA SAMUEL. Obět srdce pobožného v pěti zpěvích, od — — V B. Byatšici 1856, tlačená u Filipa Macholda. 8°. st. 172.

Zeměpis krátký, nakladem církve ev. v B. Čabě. V Sarvaši. Písmem L. Rethyho 1856. 8°. st. 20.

TRANOVSKÝ JIŘÍK. *Církva Sanctorum*: Písně duchovní staré i nové, kterýchž církev křesťanská při výročních slavnostech a památkách jakož i všelikých potřebách svých obecních i obzvláštních — — užívá. K obecnému církve Boží vzdělání někdy shromážděná a vydaná od kněze — — 38. vydání Pešťanské s přídavkem 1040 Písní obsahujícím. V Pešti 1856. 8°. st. XIV. 1184 a 32. tisk Trattnera a Caroliho.

RADLINSKY D. Ondřej. Dějiny církve osvětlomské k slavnosti vysvěcení novo vystavenej Basiliky — — skrze Jeho Eminencia — — p. p. příšta kardinála Scitovského z Velikeho Keru na den 31. Augusti 1856 odbyvané. V Budine 1856. 4°. st. 20. Písmenami M. Bago.

Zákon nový Pana a Spasitele N. Ježíše Krysta a kniha žalmu s velkou pilností přehlednuty, ponapraveny a v nové vydany, v Sarvaši, tiskem a nakladem L. Rethyho 1856. 8°. str. 592.

Modlitby nábožné ze Sv. Písma vybrané a ve všech Potřebách duchovních i telesných každého dne i při Svatečích doma, v chrámu i na cestách k užívání užitečné, někdy od J. M. L. na světo vydane nyní — — rozmnožene. Podano jest obzvlášť P. Caspara Neumanna *Jadro všech Modliteb*, jakož také M. C. S. *duchovní oběť domovní*. V Pešti 1856. 8°. str. 240, tisk Trattnera. Též přivázáno k tomu: *Přídavek právkavých nových i některých starých Písní*. 8°. str. 108.

KUBICZ Vincenc. Svata křížova cesta a vše okoličnostem mláta priměřeno Modlitby. Putníkom od Velkých Topolčan věnovane od — — V Komarne 1856. 8°. str. 48, tiskem a s utratu bratrov Siegler.

Nešpory aneb Žalmy sv. Davida na zasvěceno svátky. V Skalici písmem Fr. Škarnicla synů 1853. 8°. 32 str.

Epištoly a Evangelia na každou neděli a nejslavnější svátky přes celý rok; k tomu i Pašije Pána Našeho Ježíše Krysta. V Pešti tisk od Trattnera-Caroliho 1853, 8°. str. 216.

· Sváty deviatnik o Nepoškvrnenom Srdci blahoslavené Panny Marie povodne sestavil Jan Nogall; z druhého vydania zoslovenčil odsek slov. kat. budinského spolku na tamním Semenisti. V Budine tiskem M. Bago 1854. 8°. str. 36.

Zahrádka Štěpná, v níž se nacházejí nová a nábožné Modlitby, ranní a večerní, při mši svaté atd. V Pešti tisk a vydání od Trattnera-Caroliho 1857. 8°. str. 398.

Dra. Jana SZEBERENYIHO, evangel. Superintendenta, Vyučování Konfirmandů; vydané skrze Gustava Szeberenyiho 1857 v Dule, písmem Leop. Rethyho. 8°. str. 39.

Hora Kalvarská, Kristovej krvi prolita, obsahující Modlitby při Mši sv., z rozjímaním Umučení Pána Ježíše Krista, k nimžto pridane jsu Modlitby Ranní i Večerní, před a po Spovědi a přijímaním velebnéj Svatosti oltarnejs i v jiných rozličných potřebách. Pro osobu mužsku a ženskú. V Pešti 1857. 12. str. 217. Tlačil a vydal Aloiz Bučanský.

IV.

(Sebral p. Jan E. Konopas, v Sudoměti.)

Abuchazan a Tardys z Malabaru. Aneb podivné příběhy jednoho Tureckého mládence jmenem Abuchazan. V Litomyšli u Vác. Turečka 1808. Archy 4 v 8. (Švab.)

Arcipastýřská slova útěchy, výstrahy a napomenutí k věřícím. Příhodný dárek velikonoční. Tisk K. V. Medaua v Litoměřicích 1845. Str. 30 v 8. (Švab.)

Cikáni, anebo: Nešťastný Ferdinand. Pěkný příklad na výstrahu mladým lidem. Ubohá Marie. Pěkný příběh pro útrpné čtenářky. Bůh dlouho shovívá, pak ale těžce třepe. Mravní příběh. Šlechtná vdova. Amálie Vestonská. V Jindřichovu Hradci. V knihoskladu Aloj. Jos. Landfrasa 1844. Str. 62 v 8. (Švab.)

Devadesát let trpěl. Pravdivý příběh. Serafin. Podivná událost. (V Jindř. Hradci?) 1839. Str. 44 v 8. (Švab.)

Důvodné popsaní onoho v hrabství Kladském ležícího poustnického místa Vamberice, z hodnověrných starobylých důkazů sebrané, z němčiny přeložené a ve výtahu vydané. (Bez místa) 1825. Str. 38 v 8. (Švab.)

HAJEK Jan. O Důstojnosti Kněžstva. Kázání k slavnosti prvotín Vysoco urozeného dvojctihodného Pána Vac. Moce v Hradišti nad Jizerou dne 30. října roku 1796 v děkanském chrámu Páně od — —, kaplana přednešené, a na žádost a náklad pánů obyvatelu téhož města vytištěné. V Praze, u Jana Jos. Diesbacha 1797. Str. 30 v 8. (Švab.)

Heilingova skála. Staročeská povídka. V Táboře u J. Landfrasa 1832. Str. 28 v 8. (Švab.)

Hrabě Felsenburg, aneb: Vysvoboditel dvanácti duchů zaklených. V Jihlavě. Rypilův tisk a sklad. Str. 62 v 8. (Švab.)

CHMELA Jos. Ježíšek, krásný příklad dobrých dítek. Dárek dobře zvedeným a pilným dítkám školním. Vzato z biblických příběhů od — —. V Hradci Králové 1823. Písmem Jana Pospíšila. Str. 76 v 8. (Švab.)

— —. Pěkné a rozmilé čtení o Mojžíšovi, to jest: Kterak co pachole rozkazem Egyptského krále po řece puštěn, a řízením Božím zachován byl; kterak rostl a t. d. V Hradci Králové 1821 u Jana Pospíšila. Str. 48 v 8. (Švab.)

Kázání, v kterémž se úmysl a příčiny apoštolského navštívení ponavrhují, když nej důstojnější Excelenci pan biskup litoměřický Václav Leopold apoštolské navštívení v okrsku mladoboleslavského vykaryátu v chrámu Páně u sv. Jiří pod Krnakem na den svatého Bartoloměje léta 1811 konal. Od F. P. V Praze písmem c. k. normalní školy 1812. St. 32 v 8. (Švab.)

KNAYSL M. Cesta do svatě země zaslíbené. Spis od Ant. Prokeše, rytíře z Osten (Východu), císa. král. podplukovníka sestavený a od — — zčeštěný. (Znojmě u Martina Hofmana 1837? Cena 24 kr. Švab.) Slov. Jungm. str. 452. Č. 1117.

KRAMERIUS V. R. Červená krčma aneb: Nic se tajně neupletlo, by nepřišlo přec na světlo. Pravdivá příhoda z předešlých válek Francouzských. V češtinu vzdělal — —. Cestování na Sněžku. Původní vypracování pro ukrácení chvíle od Fr. Nečásk. V Táboře 1836. Str. 58 v 8. (Švab.)

Křesťanské katolické rozjímání v čas nebezpečné nemoci nazvané Asiatské červené (Cholera morbus). V Litoměřicích 1831. Tisk K. V. Medaua. Str. 48 v 8. (Švab.)

KROLMUS S. V. Památky tvrze Hasištejnské v Žatecku jinak Lucku od — —. V Praze 1844. Str. 11. (Švab.)

— —. Památnost tvrze Puště na hoře krásné u Vožic vyobrazené v Tábořsku s podotknutou Slavníku a Fidlovačky u Prahy, od — —. V Praze 1844. Str. 18. (Švab.)

MÜLLER J. Čertův most na hradě Žampaském. Od — —. V Jihlavě. Rypilův tisk a sklad. Str. 15 v 8. (Bez roku. Švab.)

Nykodemovo čtení obsahující v sobě nevinný a nespravedlivý ortel, kterýž jest Pilat Pontský na Krista Ježíše vydal, aby mezi dvěma lotry byl ukřižován; ano také divy a zázraky, kteréž se daly při jeho hořkém umučení a potom po zmrtyvých vstání. (Bez místa i bez roku. Švab.)

Odpolední pobožnosti na neděle a svátky veškerého katolického církevního roku. Pro biskupství Litoměřické. V Litoměřicích u K. V. Medaua. Str. 196 v 8. (Švab.) (Rok neudán, asi r. 1845.)

Robert nazvaný čertem. Povídka z osmého století. V Jihlavě u Ripla. Str. 117 v 8. (Rok neudán. Švab.)

Potřebné a spasitelné otázky o hlavních částkách pravého křesťanského náboženství a krátké jich zodpovídání a vysvětlení ze svatého písma 1845. (V Litoměřicích.) Str. 152 v 12. (Švab.)

Serafinská pobožnost na slavnost Portiunculae. 2 archy. (Místo a rok neudán. Švab.)

Skutkové Ezopa mudrce znamenitého, co on živ jsa prospěšného působil, a také jaký konec života svého vzal, tuto se pořádně vypravuje. Opět v nově pro obveselení vůbec na světlo vydané. Vytisknuto v Litomyšli. Str. 78 v 8. (Rok neudán. Švab.)

ŠPYSA Christ. Jindř. Hugo a Kleta neb: Kamenná svadební postel, ze čtrnáctého století. Od — — sepsaná. V Jihlavě vytisknuta a ve skladě u Fabiana Baynhaura. (Rok neudán.) Str. 93 v 8. (Švab.)

Velmi pěkné popsání, kterak Robert Limbach ženského pokolení mučedníkem jest. Způsobná báseň z německého na česko přeložená. V Pardubicích. (Rok neudán.) Str. 64 v 8. (Švab.)

VOTÝPKA Jos. Svatý Jiří, voják, mučedník Páně. Od — —, duchovního správce v ústavu pro dospělé slepé. V Praze 1843. Vytisknuto u Anny Špinkové, tiskem J. B. Malého. Str. 56 v malém 8.

Výborný krejčí z Pekingu. Z německého na česko přeložená a k ukrácení času na světlo vydaná. S povol. censury. V Jindř. Hradci. (Rok neudán. Švab.)

ZÁMYŠ P. Frant. Krátké opsání života Ludvíka Štastného: aneb: Pejcha potrestaný a podvod odplacený, od něho samého sepsaný v roce 1743. Nyní na světlo vydaný od — —, k libému přečtení. S povol. c. k. censury. V Jihlavě u Fab. Baynhaura. Str. 47 v 8. (Rok neudán. Švab.)

Zvláštní učení, toliko od svatě, římsko-katolické církve držaná. Celý výnos určen jest k prospěchu obyvatelů Dubských, ohněm do neštěstí upadlých. Tiskem u K. V. Medaua v Litoměřicích. Str. 40 v 8. (Rok neudán. Švab.)

N á v ě š t í

o novém způsobu ve vydávání časopisů matičních.

S mnohých stran projevilo se přání, aby všechny tři nákladem Matice české vycházející časopisy: Živa, Památky archaelogické a Časopis musejní stejnou měrou se vydávaly, a sice tak, aby každý zakladatel dle libosti jeden z nich si vyvoliti a zdarma odbíratí mohl.

Podepsaný Sbor, snaže se, aby přáním obecnstva dle možnosti vyhověl a spolu vydáváním tří časopisů čilejší život v literatuře české udržel, vzal návrh tento v bedlivé uvážení; že však nový takový způsob u vydávání dotčených časopisů většího peněžného nákladu požaduje, nemohl se v něj uvázati bez přesvědčení, že skutečně dostatečný počet zakladatelů Matice takové vydání si přeje a zároveň snad i ochoten jest předplácením se na jeden neb oba časopisy nákladem Matice vydávané podporovati Sbor v literárním jeho snažení.

Vyzývají se tedy tímto pl. t. p. p. zakladatelové Matice české, aby kdož od r. 1858 počínajíc jiný časopis než musejní zdarma bráti chtějí, to nejdéle do 31. prosince t. r. frankovaným sekretáři musejnímu do Musea poslaným listem oznámili. Oznámení to má obsahovati zřejmě jméno zakladatelovo a stav, a pak přede vším *číslo základního listku*. Kdo se tímto způsobem výslovně a napřed nepřihlásí, o tom se bude za to míti, že jako posud musejník zdarma odbíratí žádá; kdo se přihlásí, zavazuje se tímto k odbírání vyvoleného časopisu na jeden rok.

Zároveň račiž, kdo mimo časopis zdarma odbíraný ještě jeden neb oba časopisy nákladem Matice vydávané za předplacení odbíratí míní, laskavě to oznámiti, aby dle toho počet výtisků těchto časopisů alespoň poněkud ustanoviti se mohl.

Předplatní cena každého toho časopisu je pro zakladatele Matice 1 zl. 30 kr. k. m. ročně, zvyšuje se tedy cena musejníka z 2 zl. na 3 zl. pro nezakladatele. Předplacení přijímá domovník musejní p. Fr. Wildner, kde se i časopisy, na které se předplatilo, vydávají. Časopis zdarma odbíraný vydává se na lístek základní jako vůbec knihy Matiční u Fr. Řivnáče, kněhkupce v Museu. Předplacení se však může státi hned oním listem oznamovacím na sekretáře musejního.

Jestli se dostatečný počet zakladatelů takto přihlásí, uvede Sbor nahoře udaný nový způsob u vydávání dotčených časopisů. Vydávání jejich uspořádá se tak, že začátkem každého měsíce jeden z nich vycházeti bude, a s časopisem zdarma odbíraným dostanou p. p. zakladatelové účty, zprávy a ohlášení musijní i matiční. Dosavadní směr, objem a formát časopisů se nepromění, toliko časopis musejní doplní se feuilletonem, kterýž přehled nejzajímavějších a nejdůležitějších zjevů duševního života přítomnosti se zvláštním ohledem na život slovanský a především český obsahovati bude.

Obmýšleje takovou proměnu ve vydávání časopisů matičních kojí se Sbor tou nadějí, že vážené zakladatelstvo a české obecenstvo vůbec v tomto zámyslu uzná jen bedlivou jeho snahu o udržení a zvelebení vědeckého a literárního života ve vlasti naší, a že horlivým účastenstvím a účinnou podporou k tomu přispěje, aby se Matici nenedostávalo prostředků k zdárnému provedení tohoto záměru vědě a literatuře prospěšného.

Od Sboru musejního pro vědecké vzdělání řeči a literatury české.

ČASOPIS
MUSEA
KRÁLOVSTVÍ ČESKÉHO.

~*~ 1857. ~*~

REDAKTOR: VÁCLAV NEBESKÝ.

JEDENATŘICÁTÉHO ROČNÍKU

SVAZEK ČTVRTÝ.

V PRAZE.
NÁKLADEM MUSEA KRÁLOVSTVÍ ČESKÉHO.

Tiskem Vetterlovské knihtiskárny (A. Renn) v Praze.

Fysiologie snu.

Sepsal prof. Dr. Jan Purkyně.

(Dokončení.)

Opomíjíme prozatím probíráti sny dle vyšších mohútností duševních, jakož i dle předmětných jejich vzorů a pramenů, ješto se příležitost k tomu častěji naskytne v následujícím jednání o stupních jejich dokonalosti.

Dle dokonalosti pak možná rozeznávati tyto troje třídy snův:

1. Smyslné názory snu vystoupají a zanikají v svém objevení, jsouce častěji bez vší vzájemnosti, dějíce se v nejrežmanitější posloupnosti.

2. Jindy dějí se po poměru podobnosti aneb protivy, avšak bez vnitřní důvodnosti a účelní vztažnosti.

3. Nejdokonalejší sny jsou, v nichžto zákon příčinnosti (kausality) vládne, kteréž pragmatickou souvislost projevují.

Ke snům první třídy náležejí fantastická zjevení zraková J. Müllera. Tyto se objevují již ve bdění, jestliže oči zavřeme, a básnivá, malující obraznost — malíři rovna, jenž z matenice čar a teček obrazy vyhlídá — ze subjektivních vynořujících se mlhavin po příhodě obrazy tvoří. Na vyšším stupni i v dokonalejším omamu stává se tak, když nás dřímota překoná, aneb brzy po probuzení, dokud snívá rouška nějakou chvíli naše smysly obvívá. Obyčejně bývají to líc člověčí, často potvorné, v stálém přetvořování před smysly se minoucí, také postavy zvířat

a lidí, neb rozličné nádobí, nářadí, známé místnosti, krajiny, nejvíce obrazy toho, čím se bdící názornost zhusta zabývala, od nichžto v obrazotvornosti trvalé stopy pozůstaly. Podobného cos potkává nás v oboru sluchu. Slýcháme zvukosledy melodické a harmonické, hlasy a řeči, celé věty rozumné, leč brzy s jinými se střídající bez vnitřní důsledné souvislosti. Podobného něco též s hmatem se děje, leč že se tak patrně neprojevuje; nejméně s chutí, čichem a pocitem tělesným, jejichž paměť a obrazivost méně vyvinuta jest.

Vyššího druhu jsou již sny druhé třídy, sny associační. I ty mohou výhradně toliko v jednom oboru smyslovém před se jíti. Jejich povaha jest, že již ve svém chodu jakousi spojitost objevují, dle poměrů podobnosti, rozdílnosti a protivity. Duše však i tu ještě více trpně se chová. Řady představ a jejich asociace samostatně mimo jdou, ona se jim toliko dívá. Sama tak málo se účastní ve hře těch obrazův, že si je sotva jako skutečné myslí, aniž pak jako subjektivné výmysly, poněvadž sama v nerozličném stavu mezi předmětností a podmětností se nalézá. Nicméně stává tu již poukázky k vyššímu následujícímu stupni snův, dává se tu již snaha na jevo, aby něco individualného se vyvedlo, tvárnosti mijející na nějaké podstatě na okamžení se zachytily. Někaká viditelná podoba, na př. známého některého, promění se sice před naší myslí, ale opět v lidskou podobu, ač v jinou osobnost; tak to bývá i s místnostmi. V sluchu již pojmáme celé věty s úsudky, třebaš od osob mluvících, ale nic není ještě trvalého, není historické nití, všecko ve zlomcích a jen nahodilými podobnostmi neb protivami, jednotou osoby neb místa na krátko sloučené. Pozornost neumí proud představ zastaviti, rozum jest slabý, aby úsudky tvořil, paměť nedovede předcházející doby uchvátiti, jižto jediné větší názor s hojnější rozumovou úpravou možný jest. Všecky tyto pochody v první a druhé třídě snů mohou být spojeny s affekcemi více méně živými, anobrž i záměry žádostí neb pohybů v průvodu míti; již se objevují urvané řeči a neurčité, na mnoze bezúčelné pohyby.

Třetí třída pojímá v sebe konečně dokonalé sny, ježto více

méně skutečnosti se podobají a tudíž dokonalejší klam způsobují. V těchto snech jsou veškeré mohutnosti duševní dílem po jedné, dílem v rozmanitých kombinacích upotřebeny, ony více méně celého člověka do zájmu vtahují, jejich síla celou mysl k proti-činnosti volá, kteráž uznáváje jejich předmětnost, sama nyní v činnost se dává, a tak i mravní stránka v oboru snů se vykládá v citech, vášních, prudkých dojmech, v určení vůle dle míry temperamentu, přirozené povahy a charakteru jednoho každého. Tu se sny utvářejí ve formě epické a dramatické. My sami jsme jednajícím osobami a spolu nevědomky básníky toho fantastického světa; tu to bývá, že úkazy somnambulismu nejčastěji se objevují.

Porovnajice tyto tři třídy snů vespolek, shledáme, že v rozličné hlubokosti podstaty našeho duševního života bytují. První lehounké obrazy snivé, téměř ze samých roztroušených látek ke snu záležející, vznášejí se jenom jaksi na povrchu, jsou pomíjitelné krystalisace a opětné roztoky duševní prvečné látky tvořivé. Hluběji proplétají se již obrazy druhé třídy podlahou snův, rozšiřující se až k vespolečnému se dotýkání a obmezení, leč nemají ještě trvání, a hlubina duše nezachvěje se jejich hrou. Až pak třetí způsob snů s úplnou rozlišeností podmětného a předmětného rozhybe i samým středem duševního života. Snadno zavádí toto pojmání k přirovnání těch tří hloubek s historií naší země, jak nám ji zemězpytcové poznenáhla odhalují a jak ona v dějepisu lidském v dalším vyvinutí pokračuje.

V těchto rozmanitých formách snění nacházíme vůbec duši v jakémsi vnitřním rozdělení. Díl její síly vyrval se od ostatní síly střední, vykonáváje své tvary samostatně. Duše neuznává díla ta více za svá, odřikajíc se svého vlastního činění a musejíc tím jeho předmětnou skutečnost uznávati naproti své hlubší samosti. Jest to patrně zeslabený stav duše, kteráž svou veškerou silou svůj obor podmětný ovládati nemůže. V první třídě snů netýká se hrubě nepravidelné honby těch obrazův, jsouc toliko nečinným divákem. Sama předmětná povaha těch obrazův není než slabý přelud, a snadno při nejmenším zvětšení sebevědomí v obor subjektivní obraznosti se vracuje. Stává tedy

podobnosti mezi těmito sny a obyčejným sněním bdělého života, ježto nás i proti vůli a vzdor jiným zaměstnáním ducha nemilému hejnu hmyzu ku podobě obléhá. Někdy se této hře vidin poddáváme, jsouce i ve bdění nečinnými diváky jejími. To se mi nejčastěji přihází, jestliže příliš záhy se probudiv, ještě usnouti chci. V plném bdění přezaruje rozmyslnost obyčejně tento nával nepořádaných představ tak velice, že se k vědomí dostati nemohou. Jinak to, jestliže nás pravidelná neb neočekávaná dřímavost stihne, tu ihned v počínajícím šeru duše podobu senné se vyrojují, s nimiž bdění v zápas se dává, v němž buďto zvítězí neb přemoženo v moc spaní se dává. Zřejměji dovidáme se o stavu tom, když se po bezsenných neb naschvál probdělých nocích záhyvům dne oddati musíme. Tu pak se vynořují zlomky rozličných snů a všelicos ve snu slýchané, častěji upomínky z mivaných snův. Podobně a v mnohem větší míře děje se osobám trpícím chronickou bezsenností. Sebevědomí pak bývá s nevelkými přetřkami trvale obrazy sennými ochmuřeno, nahražujícími poněkud skutečné spaní, ježto by při úplném, dlouhotrvalém bdění ústrojenství tělesné zajisté mnohem spíše schváčeno býti musilo.

Třída snův dokonalých jest ona, kteráž psychologickému skoumateli snů nejbohatší kořisti poskytuje. Ony proň celý subjektivní svět chovají, v němžto se mu vlastní život a život jiných ve věrném odrazení zrcadlí. Nalézá v nich ale dva hlavní působitele úkazů senných, a sice jednak svět předmětný s jeho dojmy a dotrávajícími účinky, jichžto odzvukujícími a odšerujícími počiny sny jsou, — jednak veškerou vrozenou i nabytou osobitost duše s jejími temperamenty, jejím rozpoložením, jejími affekty, vášněmi a veškeré vnitřní ústrojenství vůle, pudův a žádostí vložených i též návyků a směrů vůle již zažitých, mnohokrát cvičených a vždy k opakování připravených. Leží to v samé věci, že mocnosti předmětné, vlastně životu bdícímu náležející, jehožto podstatnou povahu činí, ve snách méně a řidčeji působí. Spaní samo jest určeno k tomu, aby je ochmuřením smyslu od subjektivního oboru odhánělo. Jest ale také určení spánku, aby

se i mocím subjektivním bránil, aby zachován byl tichý poklid, jehožto k obnovení tělesného i duševného ústrojenství nutně zapotřebí. Má-li se spánek toto podářiti, musí v stejné míře jak vnější tak vnitřní působení mařiti. Obleví-li ve své přisnlosti naproti mocnostem předmětným aneb zvýší-li se vliv těchto, bývají sny ku probuzení čelící toho následek a posléze úplné procitnutí; podlehne-li síla spaní mocím subjektivním, následuje v rozmanitých stupních pohroužení se do bdění ve spaní, ve kterémž podmětnost či úsobnost sama vládu drží. Toto bdění ve spaní jest na nižším stupni obyčejné snění, na vyšším jeví se co somnambulismus a magnetické bdění, konečně může i v chorobné afekce blábolení a šílenosti přejíti. Vizme nejprvé pravidelný sen. Jej určuje způsob osobnosti, ježto jej samočinně utvořuje. Bude tedy rozmanitý dle rozličnosti věku, pohlaví, temperamentu, stavu duševního, dle konstituce duševní i tělesné, napotom dle plemena, národnosti, obzvláštnosti rodinné, dle stavu občanského, zaneprázdnění, dle stupně vzdělanosti duchovní a mravní, náboženství. Vedle všech těchto podmínek osobních musí vždy a všude stav zdravotní těla, pocit tělesný za hlavní pramen výtvorů snových býti považován. Cíty bolesti a libosti v celém těle a jednotlivých organech a částech nervův zplozují sny přínáležitě, mající pro lékaře jakožto obrazy vnitřních organických stavův důležitost semiologickou. V dětinství, kdežto zásoba smyslných a duchovných zkušeností nevalná bývá, určují cíty tělesní před jinými povahu snův. Úsměch ve snu, vyleknutí ze spaní bývají nejčastěji u věku tomto. V pacholectví, kdežto vyvinování a cvičení smyslů a údů pohybovacích největší část životních známek činí, obírává se také sen s opakováním hříček denních. Živost toho věku to s sebou nese, že v něm nejčastěji ze spaní se mluví a pohybuje, třeba i nestávaly se z toho rozprávky a důsledné činy. Druhdý se přiměšují smutné výstupy, nesnáze školní a všelijaké malé nešťastné případy, jimiž tento věk tolik oplývá, a tak i pohnutí myslí přiměřené. Zvláště všelijaké sny o tlačení mury přiházejí se chlapcům a děvčatům. Doba vyvinující se pohlavnosti bývá již ve bdění

polosnívá, tím více snů mívá ve spaní. Tu se objevují nejprve sny erotické, sny zápasící žárlivosti, uražené pýchy, žádosti po cti a slávě, cestování ve snech, sny zvýšeného citu moci své, o vítězení a podléhání v nebezpečnostvích. O čem jinoch ve bdění blouznívá pro budoucnost, toho vyplnění přináší mu škádlivý sen. Zvláště jsou tu tvořící se poměry společenské a s nimi chodí pohnutí a vášnivost myslí, poskytující snílkoví látky dostatečné. Do té doby spadáva při nemírném napnutí a rozčilení nervů vyvinující se somnambulismus všech stupňův, taktéž i katalapsie zvláště u pohlaví ženského. Doby zanícenosti u jinocha až k monomaniím zabluzující však nemívají trvalosti. U většiny mladíků však vyrovnává se tělesné namáhání při technické práci, zaneprázdnění duchovnými díly k uspůsobení se pro příští povolání života nemírné činnosti snův, poskytujíc jim hlubokého bezpamětného spaní. V středním věku, když vnější život jistě určité tvárnosti nabyt, běže i snění dle rozličnosti stavu a zaneprázdnění méně proměnlivou povahu na sebe. Změny a nepořádky přivádějí toliko nevyhnutelné změny v štěstí, jimžto bytí lidské za terč vystaveno jest, starosti, nepokoj, jež vášeň, hřích, přepínání v průvodu svém mají. Plyne-li život pokojně, zanáší nás sen náš do věku pacholetského a mladického, jakoby obvyklých každodenních udalostí si nevšímal, aneb jestliže jich použije, brzy pro mdlobu barvitosti v zapomenutí je pouští. To platí ještě více ve vysokém a nejvyšším stáří, ježto dojmům přítomnosti schází ta mohutnost obnovy, jížto mají upomínky z věkův dřevnějších.

Ohledem na pohlaví jest každému vědomo z vlastní neb cizí zkušenosti, že sny tak jako celý organismus jednotlivce, pudy, vlohy a zaneprázdnění bdícího života jednak povahu mužskou, jednak ženskou zapíratí nemohou. Pohlaví jemné, svou slabost a odvislost pociťující může jen sny tomu přiměřené tvořiti. Jemu budou výjevy lehké radosti a lehkého bolu, vroucné lásky a oddanosti, zabývání se s dětmi, domácí práce ve snu nad jiné vynikati. Ovšem že úplné vpravení se v poměry manželovy obor snův chotí jeho do jeho oboru převéstí může, nejvíce

v pozdějším věku, když obyčejné ženské zájmy a zaneprázdnění více do zadu ustoupají, čímžto sny více mužské povahy nabývají. U muže pohybuje se sen dílem v obyčejných poměrech a zaměstnáních jeho postavení a povolání, při čemž všechny theoretické i praktické mohútlosti duše se osvědčují, dílem v oboru pohlavním se všemi radostmi a žalostmi, starostmi a nadějemi s ním spojenými, kamž i všechny záležitosti a osudy rodiny náležejí, jižto muž přirozeným ochráncem jest. Napotom pozor muže též po všeobecných národních a státních záležitostech se obrací, pakliže politické vzdělání jeho času a národu náklonnost k nim v něm vzbuzovati dostačuje.

Byloby zbytečno, dle posavadních běžných pojmův o temperamentech z domyslu o spůsobech snův, každému z nich příslušících mluvíti. Důležitější věc bylaby na cestě empirické z vypravování jednotlivých lidí o snech v rozličných života podmínkách zažitých material co možná bohatý sestaviti, z něhožby při ohledu na individualní zvláštnosti na jevo vyšly zkušenosti o podmínkách snů, pokud od temperamentu, přirozenosti a tělesné povahy, od úspěšibility a rozpoložení mysli závisí. Snad by se pak mnohé úkazy objevily na příkoř očekávání a předpokládání posavadního, jelikož se zdá býti duši přirozeno, vyrovnávati skrze pomůcku snů jisté nelady duševní, zplozené vlohou a panujícími okolnostmi.

Co do plemen, národních zvláštností, zeměpisného vůkolí dalo by se lecos pravdě podobného vyříci o snech jejich účastníků.

Jakož ku každému stavu, zaměstnání, každému stupni vzdělanosti obzvláštní spůsobilost názorů, pojmů, umělostí, mohútlosti duševních a nadání vůle sluší, taktéž i sny přiměřenou jim povahu zachovávají. To však dle rozličnosti původní síly duchovní velmi rozdílné. Čím obmezenější zajisté duch, tím více jeho sny obecné života poměry toliko opakuji; čím svobodnější a bohatější, tím více také ve snu v zcela jiných oborech se otáčívá a častěji osoba snu zcela jinaká bývá, nežli osoba bdícího živobyti. Kdyby někomu dáno bylo, objektivním, psychickým názorem (aneb sebranými hojnými zkušenostmi) náhledu nabyti do

větší mnohosti jednotlivých osobností a porovnání stavy života bdícího a snícího pospolu, tomuž by, vidoucimu největší protivy obou těch světů po boku choditi, mnohý vnější lesk a pých zmizel před zrakem, jakož i mnohý tichý genius v neznámé temnosti se zaskvěl.

Uvažovali jsme nejpříze sny jakožto odblesk života bdícího. Toto pojmání nesmí ale za výhradně platné jméno býti. Neboť ačkoli sen svou smyslnou látku od nikud, leda ze života bdícího bráti nemůže, předce netrpí tím svobodensví podmětu se všemi jeho duchovnými nadáními podstatného ztenčení. Zformování snu jest na př. nadání uměleckému a básnickému neb jakémukoliv jinému zůstaveno, nejnínak nežli ve bdícím stavu. Jakož Tartini-mu originalní dábelská sonata ve snu podařiti se mohla, tak asi mnohému malíři nejoriginalnější fysiognomie, skupeniny postav lidských a zvířecích, krajiny a j. ve snu k zjevení přišly. Benvenuto Cellini, jemužto ve vězení Andělského hradu nejkrásnější visie se staly, může příkladem býti. Mnohého básníka navštívila Musa ve snu, vnukajíc mu nejvelikolepější stvůry básnické. Také vědecky se snažících a mistrův dosti jest příkladů na důkaz, že také rozumný názor ve snu mocně působiti může. Mnohý vrozený talent zajisté, jemužto zevnitřní štěstí vyvinutí nedopřálo, po lopocení dne v tichosti odpočinutí nočního sny blažiti se bude, ježto mu dopustí, z nejvlastnější bytosti své se utěšiti, a nezfídka duše tím úsilněji o svém vyvinutí ve snu pracovává, čím méně vnější okolnosti a poměry jí právjají. Ale i vůbec pravdou jest, že duše ve snu anobř v nejtvrđším spaní o své blaho a zdokonalení pečuje. Nesvědomě organicky děje se novotvoření a omlazení látky nervové. S dojmy smyslnými v paměti ve stavu vázaném schráněnými snad také rozmanité nám neznámé proměny se dějí, ježto bychom s materialními pochody assimilací při vyživování porovnávatí mohli. Nacházímeť často zrána ledacos čerstvé v paměti, nač snadno nám se rozpomenouti, což na večer v matných stopách se jeví, upomínce sotva k službám bylo. Spojování myšlének jest sesíleno, úsudku, bystrotě a vtípu volné pole uvnitř zásoby představ poskytujič.

Zdali to všecko nesvědomým obnovením snu v nejtvrdějším spaní způsobeno jest, jakých prostředků duše k těmto účelům léčivým používá, to snad lze z přirození obyčejných zdravých snů seznati. Obzvláště by výtvarné sny tyto výkony přijímaly, lehké to hříčky obrazotvornosti, s událostmi denními jsoucí bez spojení. Duše nechce napnutí bdícího života déle udržovati, nýbrž chce je zrušiti, z něho okfáti. Nejprve zplozuje stavy stavům bdění opáčné, hojíc zármutek radostí, starosti nadějemi a veselými, povyrazujícími obrazy, nenávisť láskou a vlídností, bázeň srdnatostí a důvěrou, pochybnost ukájejíc přesvědčením, daremné očekávání vyplněním. Mnohé rány myslí, kteréžby za dne nezaceleny zůstaly, hojí spánek, přikryv je a od nového vzbuzení je chráně. V tom se zakládá zčásti lóčitelné působení času. Když mi jednou vdova s slzami naříkala, že se jí nebožtík před krátkem zemřelý nikterak ve snu zjevití nechce, těšil jsem ji, že to nepochybně božím řízením, aby mysl její aspoň ve spaní obnovených bolestí prázdna byla. Zemřelí zjevují se nám ve spaní teprv tehdy, když jsme ve bdělém životě se upokojili, a jejich objevení se naší bolesti rozhárati více nemůže. Zdaliž ve vysokém věku sny mladistvé nepůsobí jako občerstvující vání větérku, mohoucí mdlé žití opět omladiti? Taktéž nalézáme Araba žíznícího na poušti, an sní o čerstvých pramenech; hladovému v žaláři pochoťná jídla se dostávají. Toužící láska dochází ve snu svého naplnění. Duše užívá při takovýchto zábyvech nejdůslednějšího hojitelství, jaké by sotva nejzkušenější lékař duševní naleztí uměl, a provádí je způsobem rychlým, jistým, šetrným. Jsem přesvědčen, žeby lékaři, kdyby se o spánek a sny svých svěřenců lépe starajíce s nimi v úzký spolek vejíti chtěli, v mnohém ohledu šťastných výsledků docházeli, nemusejíce právě k magnetickým seděním se utíkat.

Tuto dotkneme se také pragmatických účinkův snů na udalosti bdícího života. Byť i sen nepůsobil vždy v té míře na zábyvy, myšlenky a konání za bdění, jako naopak tyto na sny působí, předce ve mnoha případech takové v ně působení jemu přikládati musíme. Však měly dějiny předúležité z vidění

ve snách původ svůj. Kdožby neznal hrdinné skutky Johanny d'Arc, jejíž nadšenost, proniknuvši celé vojsko francouzské zachránila zemi i krále? Také Mohamed byv vzbuzen vnitřními vidy, přenesl pobídku tu na svůj národ, národem na polovici světa tehdejšího. V starobylosti pohanské vhodilo umění vykládačské, vidění Pythie nezfídka hlavní útek do pásem nejdůležitějších podniknutí. Po objevení se křesťanství, a ve středním věku zvláště vidíme celé tehdejší lidstvo Evropy skrze století od vidění k viděním se ponášeti, ježto v určování tehdejších dějin a činův důležitější byly samé skutečnosti. Obrazotvornost Swedenborga, Jakuba Böhme vrhá tisíce ve stejné hnutí, ustanovujíce jejich víru, přesvědčení, skutky. Netřeba po tak pronikavých příkladech se ohlížeti, nejobecnější zkušení poskytuje příkladův hojnost o působení snů na život skutečný. Až po dnes je v jistých vrstvách společenských snář u veliké platnosti, i není bez vlivu na skutky a skutkův opominutí v něj věřících. Vábivá loterie bez přestání zvláštní panství snů podporuje, kteréž opět k mohutnému držení hry loterijní přispívají. Jak mnohé sny a tušení oznamují prý budoucí udalosti, čímž ustanovují životní běhy aneb aspoň překážky jim staví. To všecko by ještě zhoubněji působilo, kdyby nebyla dobrodějná příroda na hranicích říše senné strážce postavila, jenž největší části strašidel těch nočních přístupu na světlo brání, a do hlubin nevědomí je plaší. Jest to sklonnost rychlého zapomenutí, kteráž na všech senných obrazech více méně lpí, jižto pak brzy po procitnutí od vtírajících se představ denních všechny přeludy snu na vždy se zapuzují.

Zapomenlivost toho, co se zdálo, zasluhuje zde širšího výkladu. Každému z vlastní denní zkušenosti známo bude, jak rychle sebe živější sny zapomínáme. Sotva jsme si předsevzali, paměti hodný sen přátelům při snídání vypravovati, a již nám z paměti vymizel, jedva že zlomky z něho s velkým namáháním z paměti vypraviti můžeme. Aneb co jsme včerejší den ještě zevrubně ze snův vypravovali, byloby nám již nyní zcela ztraceno, kdyby paměť poslouchavších naší se nepropůjčila. Namnoze mijejí sny za probuzení tak úplně, že nám jen ještě cit neb

temné představení toto zbývá, že se nám živě cosi zdálo, čehož obzvláště tenkrát se dovídáme, kolikráte z hlubokého na zdání bezsenného spaní se probuzujeme. Obvyčně bývají nám jen ještě nejmladší sny na paměti, dřívější, vzdálenější, jen jako tušení vzpomínky se opovídají, a pakliže ještě dále zpátky vnikáme, ztrácí se všecko v temném, tvrdém spaní, do něhož žádnou zbraní našeho bdícího vědomí nelze se prodrati. K vysvětlení tohoto zapominání mohloby se mysliti, že dojmy představ ve snu pojatých nebyly mocné dost, aby činnost rozpomínky vzbudily. Tomu ale odporuje ta okolnost, že si dobře svědomi jsme živosti představ, ježto se nám zdály. Nedostatek dráždivosti neleží tedy v představách samých. Snad ale, jestliže vůbec dovoleno, relativně rozdílné síly a moci v duševním ústrojí přijímati, na síle upomínací to záleží, kteráž sama spící, dojmy obrazův nevnímala. Avšak ani to nemůže býti; upomínka snu při probuzení se ještě zřejmě před myslí tanula. Podobá se ale, jakoby ve spaní záporná jakási moc v paměti vládla, vyplňující ustavičně ukládané v ní pojmy, a stále *tabula rasa* činící. Již sám účel spaní by takovéhoho působitele žádal, ježto má býti úplným zastavením bdějících činností, odloučením se mezi přechlým a příštím chodem představ duševních. My nemáme ničeho s sebou vzíti ze bdělého stavu do spaní, ničehož ze spaní vynést do bdění denního. Ona živost obrazův ve snu byla toliko okamžitá, tak asi jako v prudkosti affektu živé, avšak snadno zapomenutelné obrazy v nás vznikají. Paměť a upomenutí, jakožto mravní, vůlí naší ustanovitelné síly nemají s nimi žádného spojení. Vůbec jen to do paměti vůlí svou ukládáme, co do souslednosti života náleží, větší část ostatního necháváme mimo, a tak jest to i s obrazy sennými. Dějeť se nám rovněž tak se všemi bezúčelnými věcmi ve bdělém životě, u př. se všelikými hrami společnými, čtením zábavným, divadlem, hudbou, leda žeby někdo s opravdivostí-předmětem přemýšlení je učinil. Činná stránka paměti, kteráž netoliko trpně dojmu se podává, nýbrž jej uchopuje, drží a k příštímu nějakému momentu připojuje, aby jej upomínce upevnila, zdá se ve snu odpočívati, ustoupivši činnosti

záporné, ježto každý dojem vymazati se snaží. Dala by se zapomenlivost snů též tako vyložiti. Duše se nalézá ve spaní v jakémisi stavu zahlubení, podobném k objektivnímu hmotnému tvoření, nazpět pokročilá na stanoviště přírodního podkladu života rostivého, kdež její jednání, třeba ne zholá bezvědomé, předce hlubokou tmou zahaleným se ukazuje. Stav ten podobný jest k onomu, ježž jsmo při rozednívání života našeho z prvního, pouze vegetujícího dětinství do let dospělejších seznali. Všecky činnosti duševní tehdy ku předu baží, směr zpátečný upomínky bývá tím slabší, čím dřevnější doby dětinství na zřeteli máme, takže by nejprvnější čas tvrdému, bezsennému spaní se podobal. Kdyžto pak duše z prohlubně tvrdého spaní ku hranicím vědomí vystoupá, podržuje probuzující se názornost dílem ještě povahu onoho zahloubení. Předměty tvořící činnost snu spotřebuje z celosti své ideálné síly i to, cožby k rozvážení o názorech a k upevnění jich v paměti potřebno bylo bývalo. Ve bdění jest to jinaké. Tu přejímá z větší části předmětnost, aneb předmětný názor vytvořování smyslných předmětův, mysl při tom více trpnou zůstává i zbývá jí tedy dosti duševní síly k rozvaze o tom, co předmětům a co nám náleží, k opakování a utvrzení smyslního názoru, k rozjímání a přemýšlení o něm, k spojení jeho s jinými představami atd. Kdyby se obrazy našich snův rovně často opakovaly a tak utvrzené byly, jako předměty bdícího názoru, byl bychom tam stejnou měrou domovem, rozvaha by rovněž silně v nich vládla a upomenutí rovněž živé by bylo. To již vidíme na šílených stavech stálejšího způsobu a delšího trvání, kdežto v jasných okamžicích a po nastalém uzdravení úplně upomenutí zbývá.

Onano zapomenlivost snů skličuje také jiné názorné snu podobné činnosti duše, když tato, podpory zevnitřního světa postrádajíc, toliko sebou výtvořná jest, jako při básnění, všelikém entusiasmu neb stavu nadšenosti, při afektních a náruživých hnutích, živočišně-magnetických viděních, v nejmnostších tvárnostech blábolení, šílení. V šílenství vycházejí na jevo často tak ústrojně upevněné názory, vidění, přeludy, zaryté pojmy, že

dopouštějí ostatní mohútlosti duševní s' jakousi silou úvahy a rozumnosti na svém stanovisku objektivném se držeti; tím pak vedle rozumného, procitlého žití onyno klamné, zaryté názory co monománie v paměti se utvrzují.

Mythologové řečtí chtěli, aby mezi životem pozemským a elisium tekla Lethe, řeka zapomenutí, z nížto duše se napájely, majíce do elisium vejšti, anebo z něho k novému se tvarování do zemského života opět se vrátiti. Také hrad spánku obklíčil básník řekou zapomenutí. Jinak novější učení nesmrtelnosti, na přetrvávající paměti osoby spoléhající.

Soudy městské od roku 1585.

Od kněze Jos. Ehrenbergera.

Že stav městský v Čechách druhdy tak vysoko se povzněl, to z veliké částky připočítati dlužno samostatným neodvislým soudům, jakýmiž obce městské hned ode dnů Přemysla Otakara II. obdařeny byly, došedše tak osvobození od všelikých obeslek a pňhonů k soudům zemanským i župním. Každé město mělo své právo vlastní, před nímž všickni usedlí aneb jakkoli jináče k obci náležející jediné státi povinni byli; a smlouvou svato-Václavskou i toho dosaženo, že také zemané, dům-li anebo lán v městě drželi, z takového majitku před právem městským odpovídati musili. Purkmistr co hlava soudu a konšelové nebo-li přísední sázení jsou z prostřed měšťanstva, nemajíce k tomu zapotřebí ničeho leč zachovalosti při dobrém jméně a potvrzení od královského podkomoří, jakožto vrchního správce všech záležitostí městských. Než zákonníku úplného, pravidla na rozřešení všelikých při a svárů lidských obsahujícího, tehdy nestávalo. Řídiloť se právo městské u vynášení rozsudků dle starobylých nálezů a obyčejů, jakž ve zvláštních rejstrách nejvíce latinsky sepsaných při každé obci se chovaly; a nebylo-li o některém pádu těžším ničehož v rejstrách domácích zapsáno, tuť docházelo se na dotazy ku právům do měst čelnějších anebo až do samé obce Pražské. Takový však zákonník úplný při soudech městských bolestně se pohřešoval, anyž pocházky za doptáváním-se práva po městech jiných bez nákladu nebyly a nad to průtahy v konání spravedlnosti nezřídka nastávaly. Proto také vznešena jest odevšad z měst po vši vlasti prosba ku Pražanům, aby na usnadnění soudů a pro hojnější průchod spravedlnosti svá starobylá práva, jakožto sbírku obyčejů a nálezů dávných nejhojnější, v jedno uvedená tiskem vydali a k tomu svým i ostatních měst jménem povolení náležitě aby vyžádali. Stalo se. Neboť Pražané, prospěchu a blaha stavu městského odjakživa bedliví, léta 1579 v úterý den památky sv. Míchala archanděla skrze některé osoby radní podle slovutného Jana z Dražice, toho času primátora na Starém městě, práva svá císaři a králi Rudolfovi v originalu podali, o to, aby po

všem království k veřejnému užívání platnosti měla, prosebně a pontiženě žádající. Vyslyšení pak byvše od krále s milostí mnohou, hned na místě povinnost tu na mistra Kristiána z Koldína vložili, aby práva dotčená důkladně pořádem srovnal, přirozeným jazykem mateřským vyložil a k tisku připravil. Král Rudolf sám připsal celé knihy »práv městských« přijal laskavě, a když o valném sněmu, na hradě Pražském léta 1580 v lednu držaném, práva tato všem stavům skrze Gabriele Svěchýna z Paumberka předložena jsou, tuť od shromážděných stalo se na potvrzení platnosti práv takových usnešení následující: aby podle práv těchto každý živ býti a jimi věcí svých, maje před soudy městskými o spravedlnosti své činiti, bezpečně řídit a spravovati měl a mohl zvláště proto, že k ničemu jinému práva tato nevedou, než aby jedenkaždý ctně a šlechtěně živ byl, bližnímu svému v ničem neubližoval, a coby sobě nechtěl, toho jinému nečinil. Po takovém všestranném schválení kniha »práv městských« nejprv obšírně v kvartu a napetom stručně v kapesním vydání s tiskárny Jindřicha Nigrina na Starém městě Pražském léta 1581 jest vyšla; a nevíme, aby která kniha česká takovým odbytem a rozšířením se honositi směla, anž nikdo po městech usedlý a zachovalý bez ní téměř býti nemohl, neboť při každoročním raddy obnovení za koněla sazen býti mohl a tudy již napřed s právy průchod majícími obeznámiti se musil.

Na ukázkou, kterak za zněním práv městských, mistrem Koldínem vydaných, spravedlnosti na soudech městských se konaly, klademe tuto při Absolona Dřineckého s Vojtěchem mlynářem Přechinským, obou ku právu města Solnice usedlých, jakž se o tom v rejstrách hrdelních od roku 1585 záznamáno shledává.

Léta 1585 v pondělí po sv. Prokopě vešel jest hned na úsvitě do obydlí purkmistrova šafář od pana Absolona Dřineckého (jináče pro nemnohou usedlost také zemánkem ¹⁾ přezdívaného), a tu jménem pána svého na Vojtěcha mlynáře Přechinského za původu ²⁾ se stavěl, za obelání téhož mlynáře ku právu žádaje s doložením takovým, že dotčený mlynář jest psanec nevy-

¹⁾ K nižší šlechtě v Čechách náležel jistý druh zemanů, kteří mimo to, že dvorce od robot a jiných břemen z poddanosti pocházejících osvobozené drželi, jiných práv a výhod stavu panského neužívali. Nazývání jsou obyčejně dvorákové nebo zemánkové, a povstali nepochybně následkem přílišného se rozmnožení některých rodů panských. Nemohouce totižto všickni oudové rodů takových opatření důstojného dojiti, alespoň lánem svobodným z majetnosti rodinné podílení bývali. A naskýtalo se takových zemánků pohustě. Toliko při Solnici se jich na rok 1597 čtvero připomíná, kdežto o nich tehdejší pisat městský Martin Lukášův v rejstrách bernických v následující smysl se vyjádřil: „žebý co do platů a dávek zemských nejraději žebrákovi do mošny zalezli a mezi podruhy se míchali; i jindy ale že se nafukují a sobě vedou, jakoby si s císařem strejcovali.“

²⁾ Původem sloul v právech ten, kdož jiného skrze obelání před soud pošťasný připravoval, aby na něm toho, což v žalobě předložiti mňij, prostředkem práva dosáhl — tolik co žalobník. Obželovaný zase nazýván jest obeláným aneb pohnaným, a potahování obžalovaného ku právu jmenovalo se obelka čili pňhon.

vedený ¹⁾, a on šafář že na takové obvinění před soudem náležitý právod ²⁾ učiní. Nebylo mu však takového obeslání přáno, anž purkmistr poukazoval na to, že proti zvyklostem zemským jest, aby držitel obyčejného dvořístě, jako pan Absolon, výhod panských měl užívatí a skrze správce neb plnomocníka při svoji vésti. S výminkou pánů a rytířů (jich milostí) že každý původ sám osobně jest povinen svého odporníka na právě náležitém vinití; a kdyby pan Absolon skutečně ke stavům (jich milostem) náležel, tuť žeby šafáře plnomocníkem ve své při nikdy míti nesměl, jelikož hájenství žalob panských toliko lidem slovutným a práv povědomým se odevzdává, a nikoli člověku robotnímu aneb čeledínovi; a tudy že se k takovému přihonu na Vojtěcha mlynáře na ten čas pro nešetření řádu v obesláních obyčejného nepovoluje.

Na zejtrí, jakožto v úterý po sv. Prokopě léta svrchu položeného vstoupil po náležitém se opovězení do plnosti raddy Absolon Dřinecký sám, za obeslání Vojtěcha mlynáře ku právu nanovo žádaje se spisem žalobu obsahujícím v rukou. I vyslán jest od raddy bez odporu famulus k mlynářovi, kterýž také — že obesláním takovým doma jest zastižen — boze přátau v tu ještě hodinu ku právu se dostavil ochotně, řka: „žeby sobě sice lhůtu čtyřmecitma hodin vyhraditi a na své obeslání ceduli řezanou ³⁾ žádati mohl, než pro velkou úctu k opatrné raddě a při svém dobrém svědomí že od toho upouští a ku právu bez pobídky přichází.“

Na pokynutí přisazeňích; když písař k černému stolu zasedl, předčítal jemu zrovna k péru Absolona Dřinecký žalobu do Vojtěcha mlynáře kladenou ve smysl následující:

„Při jaře léta právě jdoucého ve čtvrtek po sv. Jiří ortelován jest v městě Solnici za raddy ještě staré na utracení provazem Matěj Hřeblo pro mnohé krádeže a jiné skutky proti Pánu Bohu páchané. A k němu když se pro vyhledání hojnější spravedlnosti právem útrpným přikročilo, tuť mezi jinými také Vojtěcha mlynáře Přečinského vinití se jal, že k němu krádeže

¹⁾ Když sločinec při trápení na některou osobu ze stavu městského něco zlého vyznal, tuť nařknutý k rozkazu purkmistrovskému ku právu v den určený se stavěti byl povinen, aby jemu žalobník nářek takový přímo větší mluvil a buď toho důvody provedl, aneb prověsti nemoha, odvolal. Opominul-li však nařknutý se dostaviti, a nevyvedl-li se dle práva z viny na sebe svedené, tuť o takovýchto osobách obviněných a neospravedlněných vepsání stalo se do kněh černých neboli smolných, aby ku potřebám posloužilo těch, jenžto by po svých škodách se ptáli a k lidem takovým právně přistupovati chtěli. A pro toto do kněh černých zapsání nazývání jsou v právech vinníci nařknutí a neočištění *psanci nevyvedení* a za stejné se zbůjníky a škůdci zemskými váženi, aniž práv občanských užití jim přáno.

²⁾ *Prívodem* vyrozumíváno náležité osvědčení věcí pochybných před soudem zvláště skrze svědky. A naproti svědků uvedených překonání a jich svědectví od strany obeslané vyvrácení nazýváno *odvodem*.

³⁾ Pisemné doručení, jakýmž se obviněnci a svědkové ku právu volali, zhotovené jsouc na bílance způsobem zvláštním od písaře stříženě, nazýválo se *cedulí řezanou*.

donášel a u něho fedruňky míval, jakož se také v sesuté zdi u lednice pod mlýnem skutečně skrýše s věcmi ve dvoře Dříneckém odcizenými nalezla. Na tvrzení nářku takového dotčený Matěj Hřeblo ještě po trápení napotád před se stál až i na tom umřel, aniž se mlynář Vojtěch z toho dle práva dotud byl vyvedl. A poněvadž dle znění práv městských přijímači a přechovavači jednestejně pokuty jako zloději hodni jsou, a kdož k vývodu nářku od zločince na se vloženého nepřichází, psancem nevyvedeným jímá býti má: tudýž že on (Absolon Dřínecký) toto obě na mlynáře ztěžuje a vznášá a za dosažení spravedlnosti jako také za opatření škody krádežemi Hřeblovými na svém statku utrpené prosebně se dožaduje.“

Pisář, jakmile Dřínecký k péru mluvit přestal, pozvednuv se, žalobu stoje a nahlas z rejster četl; a dříve nežli strana obeslaná odpověď dáti — to jest k žalobě se buďto znáti anebo jí odpírati mohla — jal se purkmistr do Dříneckého mluvit, k tomu, aby od jednání soudního pustil, s důrazem jej nabádaje. Napřed celou tu při zastaralou býti prohlásil, a že zdvižena měla býti, dokud staré raddy stávalo; nyní však, když hlava tehdejšího soudu (blahé paměti Jiří Daněk) prostředkem smrti se světa sešla, že nesnadné bude v to se pouštěti. Dále o Matěji Hřeblovi vysvědčoval, že to byl člověk nevážný, beze všeho svědomí, duše své sobě nevážící a z pouhé zlosti na jiné zúmysla lhouti — že ani správci duchovnímu k sobě přijíti nedopustil, a z takových příčin že nárek jeho na člověka dobře zachovalého, jakýmž se mlynář Přečinský až dotud vezdy býti osvědčoval, platnosti mít nemůže. Potom také připomínal toho, že zlosyn Hřeblo dle svědectví osob ku právu útrpnému na něho z obce zvolených ¹⁾ mnoho zmateně, nesmyslně a bezdůvodně mluvil a kromě mlynáře ještě více lidí dobrých a zachovalých vinil; pro kterouž příčinu tehdejší hlava soudu, nebožce Jiří Daněk, také nikoho z nařknutých k vývodu neobeslal, aniž vinu na ně sváděnou do „knihy smolné“ vepsati poručil; a tudýž že oni všickni zároveň s mlynářem bez ujmy svých poctivostí zůstávají a psanci nevyvedenými naprosto jímá býti nemohou. A konečně podotknuto purkmistrem, nyní že ještě od právního jednání původovi ustoupiti volno, aniž by jakých následků nepřijemných za sebou mělo; pak ale, kdyžby strana obeslaná na žalobu odpověděla ²⁾, že pořádek práva přísně pokračováno bude — a původ nemoha při svou ná-

¹⁾ Dotazování se zločinců právem útrpným nebo-li tortura pokládáno vezdy za věc nejistou a klamnou, aniž mnohý z odsouzených na trápení pro příslušnou choullostivost raději na sebe i na jiné lhal, nežliby muk jakých byl podnikl. Proto voleni jsou pokaždé za svědky ku trápení někteří lidé z obce bezounovní, aby nikoho přespřiliš sužovati nedopouštěli; neboť již tehdy panovala v právcích zásada ta: že lépe jest, aby vinného zasloužení bez pomsty zůstalo, nežli aby nevinný nespravedlivě odsouzen býti měl.

²⁾ Odpovědi od obeslaného na žalobu danou teprv spor mezi stranama platným se stal, čemuž se „lis contestata“ (pře stvrzená) u práva říkalo; a pak již nebylo lze žalobníkovu pod žádnou výjimkou od žaloby pustiti, lečby o ni přijíti a všemi škodami a náklady povinen býti chtěl.

ležitě provésti, jak ku zapravení škod nákladních neboli útrat, tak ku podniknutí pokut za křivý nářek že se přidrží.

Než Dřinecký k tomu, aby ode pře započaté upustil, nikterak namluviti se nedal, napořád tím schloubně se chvástaje, že on svou věc jist jest a takový průvod na žalobu sobě učiniti tronfá, aby se jemu proti mlynářovi právo přiknouti musilo. Znamenaje purkmistr, že tu mezi stranama narovnání přátelského sjednati nelze pro neustupnost původu, na to obeslaného dotazovati se jal: zdaliby hned na místě na žalobu od pověděti anebo hojemství¹⁾ ve právech obyčejného sobě vymáhati a užiti chtěl? A mlynář učiniv slušné poděkování za to, že od jeho opatrnosti (purkmistra) na zamezení sporu tolik pěkných promluvení učiněno jest a výhody hojemství se vzdávaje, hned na místě původovi odpovídal, řka: že odepírá žalobě a všemu, což se v ní proti němu zavírá, a rozepře přítomná že nic jiného není leč pouhý výmysl zastaralého záští, jakýmž se pan Absolon již od té doby netají, co na rozkaz kanceláře císařské dolejší okružní luk svých při potoce Bílém k mlýně Přetinskému postoupiti jest přinucen; a skryše u lednice pod mlýnem s věcmi ze dvoru Dřineckého že jest osidlo, ne-li rukou, alespoň vůlí a rozkazem pana Absolona jemu (mlynářovi) strojené. I toho tvrdil mlynář, žeby zrovna v odpovědi své spor právě vzešlý v nivec obrátiti a svého odpurce z křivého nářku cti viniti mohl, že si toho ale až ke dni odvodu ponechává.

Takovou obeslaného odpověď hned pod žalobou v rejstrách písař zaznamenal, načež právo ke dni sv. Máří Majdaleny, jakožto ke dni po uplynutí dvounedělní lhůty prvnímu oběma stranám stání konečné k průvodu i odvodu na vyrovnání sporu přítomného o sedmé hodině ranní na obecním domě v Solnici nařídilo.

O dni sv. Máří Majdaleny hned záhy za jitra strany obě ku právu se stavěly, aby pře mezi nima vzešlá k narovnání konečnému přivedena byla. Pan Absolon vedl s sebou na průvod svědky tři, jednoho domácího k právu usedlého a dva přespolní, lidi to robotní a panu Betenglovi na Rychnově poddané. A již pro tento nerovný počet svědků činili jemu lidé čtveračiví posměch po náměstí, pokřikující za ním: „že belhá a že skáče po třech jako starý valach.“ Jiní opět, a mezi nimi také lidé v obci vzácnější, žehrali na Dřineckého, řkouce: „žeby se jemu u práva pro jeho neustálé s lidmi se hašteření ani sluchu přiti nemělo, zvláště v pádu přítomném, kdež o jeho k mlynářovi záští každé dítě ví; a kdyby se jemu tentokráte za právo dáti mělo, pak žeby se každému poctivému člověku živu být zastesknouti musilo.“ Mlynář naproti nevedl s sebou k odvodu nikoho, přicházeje sám a sám, a houfně za ním hrnulo se lidstvo, malí, velcí bez rozdílu na předstíž do obecního domu, aby pře líčení a vynešení rozsudku poslechli.

¹⁾ Hojemstvím vyrozumívána lhůta dvou neděl, kteráž se od práva na žádost povolití musila obeslanému, aby se během toho času náležitě připravil k tomu, kterakby na žalobu od protivníka na se vedenou sobě ku prospěchu nejlépe odpověděti mohl. A proto dotčená lhůta hojemstvím sloula, že jí obeslaný k odvrácení od sebe nebezpečnosti a tudý jako ku zhojení použití směl.

S hodinou sedmou na orologi hrubším, když purkmistr a přísední místa svá zaujali, předčítal písař žalobu v těch slovích, v jakýchž jemu od Dříneckého ku péru mluvena byla s nátkem na mlynáře tím: »že krádeže od Matěje Hřebla (zlé paměti) přijímal a jemu ve svém domě fedruňky dával, jakž o tom tentýž zlosyn na trépení i při smrti své sám vysvědčoval; a pak i to, že se u mlýna v Přečíně skrýše s věcmi ve dvoře Dříneckém odcizenými skutečně nalezla.“ Dále čtena od písaře také odpověď mlynářova obviňování takovému naprosto odpírající s podotknutím toho, že obeslaný žalobu na se vedenou za pouhý výmysl zastaralého záští pana Absolona k sobě vyhlašuje a skrýši u lednice úkladem lstivě sobě strojeným býti poznává.

Po skončeném čtení osvojil sobě slovo purkmistr řka, že úřadem a svědomím zavázána se cítí, upozorniti stranu obeslanou na některé nešetření řádu v právních obyčejného, jakéhož se Absolon Dřínecký co původ sobě na ujmu a obeslanému ku prospěchu dopustil. Načež odvolává se na zřízení zemská vykládal, kterak každý, kdož lidi k právu neusedlé aneb robotní za svědky sobě běře, povinen jest, jména jich na týhoden před průvodem straně obeslané skrze právo dáti oznámiti, aby obžalovaný na ně se mohl poplati a o jich poctivostech se přesvědčiti; a kdyby toho původ učiniti zanedbal, že obviněnému svědectví lidí takových na se neptipouštěti přisluší. Svědectví lidí ku právu usedlých že se sice slyšeti má beze všeho opovídaní, pakli jich původ dva neb více s sebou přivádí; než svědek toliko jeden, byt i sebe usedlejší a zachovalejší, že slyšán býti nemá podle zásady: „testimonium unius idem ac nullius“ to jest: »svědectví jednoho tolik co žádné.“ A jelikož pan Absolon o svých dvou přespólních svědcích dotčené oznámení k obviněnému skrze právo neučinil a z lidí domácích toliko jednoho přivádí, tudýž že konečně pře zdvižené provedení dle práva předsevzato býti nemůže a odkladu šestinedelnímu propadá.

Výpověď taková popudila Dříneckého k hněvu, a nescházelo mnoho, žeby raddu ze strannosti byl vinil a dávnou její k sobě kyselost vyčítal; ale mlynář pro uvarování všeho vzdával se dobrovolně všeliké výhody z nedopatření páně Absolonova sobě ku prospěchu vzešlé, a za to, aby k líčení pře a k průvodu skrze svědky bez odkladu přikročeno bylo, opatrnou raddu prosebně žádal.

Stalo se a písař na pokynutí přísedních k tomu, aby svědkové na přísahu vzati byli, se hotovil. Nastalo však před přísahou mezi svědky podivné šeptání a barvy v obličejích měnění, tak že odtud snadně o jich ku přísaze nechtí souditi lze bylo. Znamenaje mlynář takovou svědků ku přísaze nechtí nanovo ku právu se přimlouval (tak že se tomu všickni i Dřínecký sám divili), aby se jim přísaha neukládala, řka: že jsou te lidé dobří, ve svých poctivostech zachovalí, že nebudou zajisté leč pravdu svatou mluvití; a proto že jim té milosti přeje, aby bez závazku přísedního a bez obtížení svých duší na něho svědectví vydali.¹⁾

¹⁾ Svědectví oustní toliko pod přísahou před právem se přijímalo, lečby obviněný sám svědkům bez přísahy na se svědčiti povolil. Spůsob neboli formule přísahy právy městskými vyměřené začla doslovně takto:

Na výslech k průvodu viny do mlynáře kladené potažení jsou napřed onino dva lidé přespolní a panu Betenglovi na Rychnově poddaní, kteřížto konáním prací za denní mzdu obživu sobě vyhledávali, domovem ve vsi Lipovce se zdržující ve barákách vlastních avšak beze větší usedlosti ostatní. Na otázku písařem předloženou, jakého by svědectví o svědomí dobrém na Boha i na hodinku poslední pamatující vydati mohli? — odpověděli: jich obou svědectví že jedno jest, založeno na sběhu věcí a událostí následujících :

„Při jaře hned po utracení Matěje Hřebla (zlé paměti) zjednal nás šafář od pana Absolona Dřineckého na opravení a otarasení břehů povodněmi potrhanych na lukách při Bílém potoce u samého mlýna Přetčinského. Mezi prací pan Absolon k nám začasté docházel, až také jednoho dne sám osobně oběd nám přinesl: uzeninu na hraše, chléb rezný a velkou bání pivných zadků neboli patok. A pode mlýnem u lednice při zbořeném zdi nám se posaditi velel k poobědování, a mnoho pak rovněž se posadiv o bezbožných skutcích Hřeblových vypravovati se jal, i své vlastní škody zlodějstvím nadřečeného lotra způsobené vypočítávejte. Při tom pak ještě hůře nežli na oběšence Hřeblu lál pan Absolon na lidi bohaprázdné, jenž zlodějům pod střechou útulku poplývají a krádeže od nich berou řka: že horší jest přijímač nežli odnímač — a že takových skryvačů zlodějstva jest mnoho a mezi nimi lidé, o nichž by si toho člověk do smrti nepomyslí. A mnoho ještě hučivě na skryvače mluvil čině tak, jakoby s potahem o mlynář Přetčinském řečena býti mělo. Pojednou se v řetězi zarazil a ke staré zdi u lednice pode mlýnem prstem ukazoval, kdež cípy od rezné lochtuše z drobného kamení čouhaly řka: zdali to vidíme, a ooby to bylo? A schopiv se ze země hnedlince tam běžel a my za ním, pomáhající sesutinu odhrnovati a lochtuši z rumu dobývati. I odkryli jsme po nemnohém namáhání uzel se žatstvem a s některým drobnějším nářadím domácím — také ručnici krátkou a moždíř žlutý s paličkou; a pan Absolon ty věci na první pohled svými býti poznával, při čemž Hřeblovi (zlé paměti) zlořečil a mlynářovi vyhrůžky činil. Potom s tím uzlem do mlýna vešel a velikou vádu s mlynářem způsobiv, nazpět přiběhl a za svědky na to, žeby mlynář Přetčinský krádeží byl přijímačem, nás vyzýval — a že pro takové svědectví páhon ku právu na nás učiní, tak mluvil. My pak jsouce lidé sprostí a před právem jákžtživi nebyvše nemálo toho jsme se ulekli, abychom pro takovou nahodilost stání míti měli. Když však na nás obesílka pro svědectví přišla s vyhrůžkou takovou: jestli bychom se od východu slunce v hodinách třech nestavěli, že žatlavou opatření budeme: tu jsme přijíti nemeškali a co nám o té věci povědomo bylo, v pravdě a upřímně beze všeho zatajení jako pod písařem pověděli jsme. A více nevíme; pročť také jich opatrnost (radu) pro Pánaboha žádáme, aby na nás již ničehož míti nechtěla; neboť pově-

„Přisahám Pánubohu a všem svatým v při, kteráž jest mezi N. z jedné a N. z druhé strany, že to, čehož jsem v pravdě povědom, právě a upřímně povím a pravdy ani pro přizeň a pro nepřizeň ani pro kterou jinou věc nezatajím. Tak mi toho dopomáhej Pánbůh všemohoucí a všickni svatí amen.“

domostí jiných nemáme, a co bychom přes to řekli, nepravé a lživé by musilo býtí.“ — Radda na takovém svědectví přestala; ale Dřinecký podivně sebou potrhoval a posuňky činil, jakoby ty lidi k svědectví hojnějšímu přiměti chtěl. Než purkmistr jej proto, káral řka, že původovi na stání se svědky se umlouvati aneb jakkoli na ně doléhati dle znění práv městských nepřisluší.

Pořádem jednání právního vyzván jest od písaře napotom svědek druhý (osoba ku právu usedlá a při trápení Matěje Hřebla zlé paměti zvolením raddy přítomná), aby jako pod přísahou, coby do strany obeslané věděl, upřímně a pravdivě oznamoval. A vyzvaný svědčil, jak následuje:

„Neníť tajno opatrnosti vaší, která na mě společným usnešením raddy ještě staré los vyšel, abych svědkem byl při trápení Matěje Hřebla zlé paměti. Stalo pak se, že dotčený zlosyn, když na hřebčík jest položen, kromě co na sebe mluvil také mnohé osoby jiné, o jejichž poctivostech až dotud podezření nebylo, z účastenství a z přijímání krádeží k nim donášených vinil. A mezi těmi nátkem nejtěžším stíhal Vojtěcha mlynáře Přečinského. Také při druhém trápení na mlynáře předsa stál nejhůře; a když tehdejší hlava soudu nebožce Jiří Daněk ještě potřeboval právo útrpné a sice tužší na něho pustiti hrozil, jestliby ty a takové osoby zachovalé neodvolal, tuť odvolal všechny až mlynáře jediného. Také na popravě když pacholek rasův již oprátku do oka k zaklesnutí jemu na hrdlo svíjel, ten zlosyn vida mě v popředí diváků za to, aby vůli svou poslední skrze mne ku právu oznámiti mohl, žádal a také dosáhl. A nic jiného mi nemluvil leč to, že mlynáře Přečinského neodvolává a tomu chce, aby týž mlynář co přijímač krádeží a přechovavač zlodějů do knihy smolné zapsán byl a že na tom umírá a dať svou to pečeti. Tolik vím a to na svědomí dobré před Pánembohem řci mohu a na svou duši, že tomu tak jest, přijímám a беру, ač sám osobně Vojtěcha mlynáře v takových věcech zlých nehledám a o jeho poctivostech nic nepochybuju.“

Po slyšení svědků, když písař jich výpovědi v rejstrách byl zaznamenal, straně obeslané k tomu, aby odvodem se bránila, nařízení dáno s dotazem: zdali by to sama anebo skrze řečníka učiniti chtěla? A mlynář v slovích uctivých tvrditi se jal, že by jich opatrnost (radda) vedle moudrosti své také bez odvodu přítomný spor rozřešiti ráčti mohla, anaz nepravost a bezdůvodnost nátku panem Absolonem učiněného zřejmá jest a patrná. Když však se jemu od písaře podotknulo, že pro řešení řádu v právních obvyklého nález bez odvodu vynešen býti nemůže: tuť započal obeslaný odvod na vinu sobě přiřítanou v slovích bezmála následujících:

„Věru směšné jest, abych proto, že se v sutínách pode mlynem uzel s věcmi ze dvora Dřineckého našel, přijímáním a skrýváním krádeží vinen býti měl, nebyv ani při skutku dostižen ani svědky překonán. Před rokem bezmála jedním nalezeny jsou také věci kradené u vrát obydlí kapitánova na Rychnově, a nikomu proto, aby kapitána z přijímání a skrývání krádeží vinil, ani nenapadlo. A kdyby věc taková k provedení nátku stačila, pak by žádný již ve světě ani poctivostmi ani hrdlem bezpečen býti nemohl. Neníť tedy ta skrýž s tím uzlem zajisté leč osidlo, jenom že pošetile a

nejapně kladené, a pochopil s tím pan Absolon jako onen vlk, co na osla sváděl, že kozu snědl. Jeden z nás dvou bezpečně tu skrýši poše mlýnem kopal — já to ale nebyl!“ Potom obšrně vypravovati počal o zastaralém zášti páne Absolonově k sobě hned od té doby, co výpovědi kanceláře královské dolejší okružl luk při Blším potoce k mlýnu Přechinskému jest přitknuto, řka: že již tehdy po přečtení rozsudku konečného na domě obecním v Solnici pan Absolon veřejně vyhrožoval, „že se pomstí, a byt po dvaceti letech bylo!“ A lidstvo odevřenými dveřmi z předsíně do světnice soudní se deroucí svědčilo: „že tomu tak jest, že se dobře na tu vyhrážku Dřineckého pamatují a že na to přísahati mohou.“ Bylot ale svědectví toto povědíno s tolikerym hřmotem, že se proto od purkmistra domluva státi musila.

Na odvod druhého svědectví proti mlynáři (vynesěného od osoby k právu usedlé a při trápení Matěje Hřeblo přítomné) pozvedl hlasu svého nejmladší z konšelů (Jan Domašinský) řka: že také on při trápení Hřeblově byl přítomen, a že v skutku jmenovaný zlosyn mnoho osob zachovalých a mezi nimi Vojtěcha mlynáře Přechinského přijímáním krádeží nařkl. To však povážiti sluší, že lidé, jež zlosyn Hřeblo vinil, byli právě oni, kteří na něho nejdůrazněji svědčili a škody krádežemi sobě činěné jemu před právem přičítali; pro kterouž přčinu nátek na ně vedený jakožto živě z pomsty vymyšlený od tehdejší hlavy soudu nebožce Jiřího Daňka (blahé paměti) jest zavřen a za neplatný vyhlášen. Že však na mlynáře nejvíce předsedál, zakládá se v tom: že mlynář Vojtěch drábům pro Matěje Hřeblo (zlé paměti) od raddy vyslaným, když nadřečeného lotra od Černíkovíc potícím Přechinským vedli, poradil, aby na něho dobrý pozor měli, že on pouta s rukou svlákatí umí, a že již dvakráte způsobem takovým spravedlnosti užel.“ Také famulus od raddy dosvědčoval: „že se tak stalo, že on při tom byl, když mlynář Vojtěch drábům radil a Matěj Hřeblo (zlé paměti) že hned v tu dobu na mlynáře očima svítl a na něho lál.“

Mlynář Vojtěch již ničehož více na odvod nemluvil a toliko jich opatrnost (raddu) pro Boha prosebně žádal, aby soud spravedlivý učiní a právo tam, kamž sluší, přitknouti ráčili.

A radda hned bez odkladu k tomu, aby nález na skončení pře vzešlé byl učiněn, chystati se počala. K tomu cíli původu i obesanému ze síně soudní odejiti jest nařzeno a dvěře na předstří jsou zavřeny, aby diváci vnikati nemohli. Nedlouho však přísední na usnášení se s strany rozsudku trvali a za malé půl hodiny strany obě předvolány jsou, aby rozsudek na sebe poslechly, k čemuž také lidstvu volného přístupu popráno. Purkmistr a přísední ze svých sedadel povstali a písař rovněž stoje předčítal z rejster nahlas, jak následuje:

„My purkmistr a radda města Solnice, pováživše s bedlivostí po náležitém dopatření k právním městským a k zřízení zemskému nátek Absolonem Dřineckým na Vojtěcha mlynáře Přechinského vedený, jakoby se při něm vina přijímání a skrývání krádeží shledávala, a průvod žalobníkův proti odvodu obesaného nepostačitedlným býti poznavše, nález na konečné vy-

rovnání pře všešlé činíme takový: aby dotčený mlynář Vojtěch, jakož jej odjakživa ctně a dobře zachovalým býti známe, také budoucně při svých poctivostech bez ujmy jména dobrého obstál, a žalobník jeho Absolon Dřínecký, kterýž nálezem tímto naším při svoji trati, aby do čtrnácti dnů od této chvíle nepřetrže sběhlých všeckny škody a náklady k pokladnici naší obecní zapravil, a sice: za křivý nátek (mlynářovi na náhradu) čtyry kopy, za vepsání žaloby a odpovědi obeslaného půl kopy k obci a tolikéž písařovi, item od zapsání svědectví do rejster k obci kopu a tolikéž písařovi, a za vynošení rozsudku dvě kopy, ouhrnkem devět kop českých.“

Actum za purkmistra Daniele Trávníčka v den památky sv. Máří Majdaleny léta 1585.

S takovýmto rozsudkem stavěl se Dřínecký velmi nespokojen, a že se k vyššímu právu odvolávací bude, slovy neslušnými vyhrožoval. A když rozdrážděn na předstě vešel, uvítán jest od diváků hlasitým pošměchem. I počal jim spílati »holoty a luzy,« a hned se na něho pěsti zafatě odevšad zvedaly, tak že prchnouti musil. Na náměstí pokřikovala za ním pacholata, že vyhrál jako Němci u Oustí; i hnál se po nich — než užtev mezi nimi také paunce Bedřicha Vikanovského sklopil oči a úprkem domů pospíchal, aby pošklebků na sebe neslyšel.

Obrazy z Italie.

Od Václ. Zeleného.

I. Večer na piazzě sv. Marka v Benátkách.

Jak rozmanité jsou půvaby Benátské! Projeď si Veliký kanál (Canal Grande) a prohlédni si ty nádherné mramorové budovy po obou stranách — jak pyšně hledí kolem sebe, jak pevně stojí tu uprostřed vln marně se o ně otírajících! Tak pyšní, tak pevní byli ti *nobili*, kteří je sem postavili. — Projdi, prohlédni si chrámy Benátské, ty velebné budovy plné divův umění! Tu krásný obraz za obrazem, výtečná socha za sochou — a co nejlouběji myslí dojíímá, pomník za pomníkem. Všickni ti velicí mužové, kteří oslavili vlast svou, státníci, vůdcové váleční, umělci, učenci mají tu nádherné pomníky své podlé oltářův zasvěcených Nejvyššímu. Budeš snad z počátku zaražen, vida hříšného člověka ctěného na témž místě, kde se vzývá Nejsvětější. Ale nedlouho potrváš v mínění tomto! Či bysi chtěl vytýkati věkům minulým, že věrné sluhy vlasti, sluhy člověčenstva pokládali i za sluhy Boží a stavěli jim pomníky na místě posvátném? Ale kdo nerozumí tajemnému jazyku, kterým mluví šedí palácové a velební chrámové, nebude míti velikého potěšení z „krásných Benátek.“ Na těch všech velikých, velebných budovách bude viděti jenom vrásky věkem vryté; a tichá, snívá laguna bude ho zaháněti neobyčejným zápachem. Ano, není slavného města, které by člověka žijícího pouhým chlebem méně upokojilo než Benátky.

Jediné toliko krásy umějí si vážit cizinci všech zemí i všech stavův — náměstí sv. Marka. *Petrarka* i *Napoleon Bonaparte* dávají mu stejně lichotivé vysvědčení: jest prý to, pravil korsický světoborce, „sál, jemuž jenom obloha nebeská jest důstojným stropem.“ A kdoby mu v tom nepřisvědčil? Není snad druhého náměstí ve světě, ježto by v sobě jenom velkolepých, slavných budov obsahovalo, kdeby se nic všedního, nic obyčejného nenacházelo! Se strany východní rozkládá se tu vážně nej-památnější budova Benátská, chrám sv. Marka, s jehož portálu čtyři pověstní ořové vypravují divné pověsti o slávě a hynutí národů; chrám tento vyplňuje téměř východní stranu, po stranách viděti jenom málo vykukující palác patriarchův, po pravé pak překrásnou bránu paláce vévodského, ve kterémž se někdy rozhodovaly osudy říší a národů; asi dvacet kroků před chrámem stojí tři pověstné stožáry, se kterých někdy vlály prapory tří poddaných „království,“ Morey, Kandie a Cypru, a v pravo od nich obrovská, štihlá věž sv. Marka. Proti chrámu stojí na druhé straně piazzy palác císařský od Napoleona vystavený; ostatní dvě strany vyplňují téměř zcela paláce z nejpěknější doby stavitelství Benátského, stojící na krásných obloucích; jenom strana severní má tu ještě znamenitou věž *hodinovou* (*torre del orologio*), na které dvě obrovské černé postavy náramnými kladivy hodiny bijí. Spatřiti náměstí toto a neobdivovati se mu, není možné člověku zdravého zraku! Ale chceš-li veškeré jeho krásy užiti, nechod tam ve dne, jest tu prázdno, pusto; jen ochotní cídíci bot potloukají se tu s černými truhličkami na zádech, a spatří-li nějakou skvrnu na obuvi tvé, ihned nabízejí se ti s lacinými svými službami. Mimo ně viděti zde jen sem tam nějakou postavu lidskou — holubi svatého Marka jsou neobmezenými pány celé prostory a poletují a poskakují si tu dle libosti.

Jinak jest tu večer. Tu se sem hrne celé město: mužští zámožnějších tříd spěchají na večerní vyrazení do kaváren, kterých tu asi deset, jedna podlé druhé, nejvzácnější celých Benátek; i má skoro každá své obecní, dvě císařské důstojníky, jedna kupce, jiná šlechtice atd. Nevelké prostory jejich jsou

brzo přeplněny a užívá se tedy místa před kavárnou: pod podloubím i na náměstí rozestaví se tu stolů i stolic, co jich jen zapotřebí. Za pány se sem hrnou všelici prodavači, roznášející zboží své: prsteny, hodiaky, sirky, šátky, ano i klobouky a boty po kavárnách. Touž dobou, když se začínají plnit kavárny, naplňuje se i náměstí jinými hosty: veliké zástupy vojákův přeházejí se v hlasitém hovoru odměřeným krokem sem tam, bavíce se vespolek všemi jazyky šířého mocnářství, nade všechny pak častěji slyšeti tu naši milou češtinu; vedlé nich pohybuje se tu množství domácí mládeže obojího pohlaví, a mezi nimi pozorovati drahnou část těch lehkovážných stvoření, jejichž celý ráz prozrazuje, že jejich vládkyní jest Venus Vulgivaga. Mezi těmito zástupy projíždějí se s dvoukolými malinkými vozíky prodavači vody a podávají pro občerstvení sklínku vlažné vody, kterou však vysokým hlasem provolávají za aqua fresca. K těmto všem přidružuje se konečně mnoho cizinců — jestli náměstí sv. Marka jediné místo v Benátkách, kde se člověk pohodlně projíti může; mezi cizinci po dlouhé tváři, vysokém krku a odměřeném chování poznáš vážné Angliky, třeba bys i jejich hovor nerozuměl.

Zatím se setmí, všechny kavárny a krámy jsou skvěle osvětleny a půjčují světla svého i celému podloubí, po jehož mramorové dlažbě vzácnější hosté se pohodlně procházejí; také náměstí samo jest osvětleno po stranách, po prostředku jest však tajemná temnost prostřena, která ostatně zábavě bujně mládeže pranic nevádí.

Tu najednou zavzní ze zmateného lomozu zvučný hlas zpěváka, a všechno se hrne v tu stranu, odkud jej slyšeti. Před jednou z předních kaváren stojí silný, vysoký, asi čtyřicetiletý muž, šat jeho jest trochu obnošený, ale ne roztrhaný; od krku visí mu kytára, která k silnému hlasu jeho přizvukuje. Vedlé stojící ženština, o něco mladší, provází hlas zpěvákův. Zpívají právě cosi vážného. Zpěvák vypíná se tu tak hrdě, jako nejslavnější zpěvec divadelní; hlavou samolibě potřásaje dává si nohou takt. Účinek není veliký, mládež jakoby měla chuť dále

jíti. Tu však píseň vážná u konce a počne se jiná. Hlas zpěvákův, již prvé celým náměstím otřásající, zní teď ještě mocněji — sotva několik slov zavznělo, směje se mládež okolo stojící, zpěvák pak zabíhaje pořád hloub do nízké komiky počne křičeti, plakat, smáti se, bučeti, štěkati, řvati, kňučeti, až pak probrav celý žebřík lidských i nelidských zvuků najednou strašně do strun udeří, jakoby je všechny jedním rázem přetrhnouti chtěl, a zařve: uuuu. Tento konec, ač se za večer kolikráte opakuje, nemine se nikdy s účinkem u okolní mládeže, která zpěváka za to zdravým, upřímným smíchem odmění. Umlkl — a nyní lze slyšeti pěkný kvartet, rozléhající se z vedlejší kavárny. Bedliví posluchači pokračují o něco dále. Tu opět jiné zvuky. Od chrámu přichází volným krokem asi šedesátiletý muž, s rukama na zádech založenýma, s hlavou sehnutou, a oznamuje zvýšeným křaplavým hlasem vzácnému obecenstvu, že se na Campo S. Maria Formosa bude provozovati Spettacolo Straordinario, t. j. pimprlata, i že tam bude viděti všeliké vojny a vraždy, a že se k tomu všickni o hodině osmé zvou. To opakuje třikrát, vždy asi za deset minut — nezdá se však, že by mládež měla mnoho chuti jíti za jeho pozváním, aspoň kráčí po náměstí sám a sám. Tu se vyskytne čiperná baba a jme se ukazovati mladšímu obecenstvu rozličné obrázky stinné k nemalému jich vyrazení. Několik kroků za ní vríská obchodník v kořalce, maje před sebou veliký stůl pokrytý všelijakými žlutými, červenými a černými líhovinami, a vytrubuje seč jen plíce stačí výbornost zboží svého, ale nemůže překřičeti jarého obchodníka v pomorančích, který náramným hlasem volá, že prý má samé zboží z Palerma, t. j. nejlepší pomoranče celé Itálie. V tom však zavání z prostředku piazzzy mocné zvuky vojenské hudby, a všechny hlasy trátí se v jediném zaplavujícím proudu.

Když dozněla libozvučná tato hudba, rozchází se valná část hostů domů — ale ticho úplné tu nastává teprve k půl noci.

II. Něco o povaze lidu Benátského.

Slyšel jsi nepochybně, milý čtenáři, o tom slovutném cestovateli, který zastaviv se v jistém městě na oběd a spatřiv tam v hospodě zrzavou sklepnici, podeklnul ve svém cestopisu: „Ženské jsou v tomto městě zrzavé.“ Tento důmyslný člověk by však již dávno byl upadl v úplné zapomenutí, kdyby jiní duchaplní mužové nebyli věrně následovali příkladu jeho — a nikdy jich nebylo více než za dnův našich. Takový čiperný chlapík sedne si na parní vůz neb parní loď, projede za několik neděl padesáto a několik zemí a pošle pak o tom tlustou knihu do světa, plnou bystrého pozorování a vzácné moudrosti. Obyvatelé zemí, které projel, podobají se pak na vlas sklepníkům a jiným sluhům v hospodách, ve kterých pan cestovatel několik hodin pomeškal, spal, jedl a pil. Bylo by mi nehrubě mílo, kdybysi mne, milý čtenáři, do tohoto pořádku počítal a si myslil, že ti podobné plody snad jen v české obálce podávati míním. Abych ti pak aspoň jaké také rukojemství dal, slibuji ti, že zde ničehož vypravovati nebudu, než co jsem sám za pět neděl pobytu svého v Benátkách zkusil — viděl a slyšel.

Se žádnou třídou obyvatelstva zdejšího neseznámí se cizinec tak důkladně, jako se hbitými plavci — gondoliery. Nechceš-li, aby se ti čarovná Venezia za několik dní na dobro zhausila, nesmíš obzvláště s počátku ani pomysli na to, abysi ji snad *pěšky* prohlížel; ulice jsou tu větším dílem tak uzounké, že sotva dva lidé mohou pohodlně kráčetí podlé sebe, ve mnohých pak jsem nemohl ani deštníku užívati! Jak ouzké býti musí, poznáš laskavý čtenáři nejlépe, když ti dám ubezpečení, že se tu ani ženské s oken nedívají, poněvadž by ničehož neviděly. Po takových ulicích není arci mílo procházeti se! — Za to však jaká rozkoš kolébati se na šikhlé gondole po tichých vlnkách a s největším pohodlím projížděti se nesčíslnými kanály a obdivovati se těm mramorovým palácům s obou stran na tebe pohlízejícím! Proto jest tu gondolier nevyhnutelným průvodcem — a není věru průvodce ochotnějšího! Ukaž se na kterémkoli konci šířého

města, a v okamžení uslyšíš se všech stran: „Gondola, signor! barca, signor!“ a kteří jsou výmluvnější, budou ti hned vypočítávati všeliké zajímavé věci v městě i v okolí, které ti ukáží, užiješ-li jejich služby. Nelekej se nic této vtíravosti a sedni si na kteroukoli z těchto černých lodiček — plují všecky rychle jako šipky, a jak lacině! Za tři dvacetníky můžeš s jedním gondolierem jezdit celý den. — Můj gondolier, t. j. ten, který mne plavíval na všecka památná místa v městě a za městem, a jednou s jedním ještě pomocníkem až do Chioggi, asi pět mil našich od Benátek, znal všecky paláce po celém městě — a jest jich několik set; znal všecky chrámy a jinak památná místa, a s jakým zápalem o nich vypravoval! Tak živě a nenuceně deklamovati neslyšel jsem nikdy před tím! On vyslovuje všecko jasně, zřetelně, živě, a když se rozhřeje, velmi ohnivě. On nemluví jenom jazykem, u něho mluví celé tělo, oči, čelo, ruce, nohy, a zdá se často, jakoby tu jazyk byl jenom podřízeným pomocníkem řeči, ne pak vlastním nástrojem. I prostá řeč gondolierova tě přesvědčí, že Italian ze všech národů mluví nejpěkněji. Francouz mluví sice hladčeji, ale nevyslovuje ani tak zřetelně, ani nehovoří tak živě jako Italian. Angličan mluví tak jako velký pán — nedbale; kdo mu chce rozuměti, ať se přičiní. U vyslovování německém vadí přílišné natahování dlouhých a polykání krátkých slabik. Co se pak nás samých týče, jest vyslovování české nad jiné svědomitější, my vyslovujeme každý zvuk s úplnou zřetelností, ale nedostává se nám obyčejně živosti, a nebylo by na škodu, kdyby naši řečníci chodili do školy k Benátským gondolierům. Přišla do Benátek neuměl jsem téměř ničehož promluvit po vlasku, ale v třetím týdnu rozuměli jsme si s gondolierem již dost dobře — ne snad, že bych byl nějakým zvláštním darem jazyka obdařen, ale živá mimika podporovala tak mocně řeč jeho, že jsem mu téměř pokaždé hned porozuměl — a což ještě více, porozuměl i on podivně lámanině mé. Bystré oko jeho stíhalo každé hnutí očí, tváří, a vědělo okamžitě co míním. Ale gondolier bývá též hodný, hodný chlapík. Můj Antonio přišel každé ráno okolo osmé hodiny k mému bytu zeptat se, zdali toho dne

nikam plouti nechci, a nebyl nikdy rozmrzen, třeba několik dní po sobě jeho nabídnutí zůstávalo bez výsledku. A jak rád vypravuje všeliké důležitosti své! Seznámiv se jen poněkud se mnou, svěřil mně hned celý běh svého života, vypravoval všeliké věci z bouřlivých dob posledního převratu v Benátkách, a mnoho jiných zajímavých a nezajímavých věcí. Jen v jedné věci nemohl mi zadost učiniti — chtěl jsem poznati nejbásničtější stránku gondolierův a slyšeti rozhlášený zpěv stancí Tassových, ale v tom mi neuměl vyhověti ani sám ani zjednati jiných: přestaliť prý gondolieri úplně zpívati. Také jsem za celých pět neděl opravdu nikde nezaslechl zpěvu gondolierského.

Jiná třída lidu, s níž se cizinec brzo obeznámí, jsou ciceroni čili vykladači všelikých děl uměleckých a památek historických. Takový cicerone ví *všecko*, on ti poví, u kterého oblouku v paláci dožském byl stát Marino *Falieri*, a ukáže ti naň prstem, ačkoli tehdy byl palác tento zcela jinak zřízen; on ví, odkud který sloup v chrámě sv. Marka byl přivezen, zkrátka nelze pomysliť si otázky, na kterou by cicerone neuměl ihned odpověděti. Ale jsi-li přítel veselých tvářů, neodporuj žvavému průvodci — sice pozbude hned trpělivosti a jsi zbaven výmluvného průvodce. Ostatně však nepospícháš-li příliš a máš-li rozumného gondoliera a dobrou knihu s sebou, můžeš se docela obejít bez těchto vykladačů.

Méně příjemná bývá cizinci známost se všelikými dozorcí sbírek uměleckých, se sluhy v palácích, s kostelníky a p. Lid tento jest pro svou nestydatost a vtíravost v dosti špatné pověsti, ze které ho nechci vytrhnouti, ale děje se mu předce často křivda. Cestovatelé příliš často zapominají, že by se jim v jiných zemích palác neotevřel za žádný plat! Jedinó, čeho by bylo přáti, jest, aby byl ustanoven nějaký plat za otevření paláce a jeho pokladův, ale k tomu jsou Italiani příliš špatní systematické! V Heidelbergu jest na dveřích zbořeného zámku podrobně vypočítáno, co se tu platí za ukázání všech památností i s pověstným *sudem*, a zase všech památností *bez sudu*. Takové obezřetosti v Itálii nenajdeš nikde; ale dáš-li tu tolik *spropitného*,

co bysi musil jinde dáti *ostupného*, budeš mít zřídka příčinu naříkati na nestydatost vlaskou.

Ještě méně příjemné bývá setkání se s hejny žebrákův, zvláště u dvéří chrámových na cizince číhajících. Bývá člověku dost těžko, prodrati se skrze tyto lidinky, se všech stran natahují ruce k tobě, i zapřísahají tě pro Boha, panenku Marii a všechny Svaté, abys jim dal nějaký *carantano* (krejcar). Ale má i tento temný obrázek svou světlou stránku. Jenom patř, jak se všickni snaží, aby si nějakou zásluhu u tebe získali — ten ti otvírá dvéře, druhý odstraňuje záclonu, kterou všechny chrámy zastřeny jsou, třetí se nabízí, že ti ukáže všechny památnosti kostela, a tak se každý snaží nějak se ti zavděčiti, abys mu nemusil ničehož dávat darmo. Neméně příčinlivi bývají žebráci Benátsští na místech, kde se vystupuje z gondol na ulici; tu ti jeden hůlkou přitahuje loďku ku břehu, tři jiní ti podávají ruce, abys beze strachu mohl vykročiti, několik jich křičí, abys dal pozor, že tu kluzko, a když jsi pak učinil osudný krok a stojíš na pevné půdě, tu všickni jedním rázem natahují ruku, abys jim zaplatil za služby prokázané. V takových případech bývá jedinou spásou hoditi nejdotíravějšimu krejcar, a pak rychle dále. Příhodilo se mi ovšem jednou, že hodiv krejcar klukovi nejvíce křičícímu zaslechl jsem ostrou důtku od stařeny za ním stojící, že prý se almužna má dávat starým, ne dětem.

Než se podíváme z ulice do domů, povšimněme si ještě lidu na ulici obchod svůj provozujícího. V Benátkách není slyšet hrčení vozů, ani dupotu koňského, zde se musí buď plaviti neb choditi pěšky — proto tu však nejsou hlavní ulice tiché. Kdokoli něco prodává, provolává své zboží neustále a sice hlasem co nejvíce zvýšeným — řezník vyvolává své maso, kořalkář kořalku, chlebař chléb, vodař vodu svou, a všickni dohromady působí takový křik na ulicích, jaký by u nás všechny lidi z domů vystrašil. Provozují se tu však i tišší obchody na ulici, jmenovitě obchodníci v obstaralých knihách čili antiquáři mají tu své zboží pod širým nebem rozložené, berou je do ruky, přemítají listy a

staví zase na místo, obchodníka si při tom ani nevšímajíce. A obchodník se tomu pranic nediví.

Ale i všechny jiné věci provozují se tu více veřejně než v našich krajinách. Všude jsou dvěře i okna dílem otevřená a dělníci sedí často i venku, zvláště příštipkáři vykonávají často smutné povinnosti své na ulici, aniž se ohlížejí na okoljdoucí; samy pradelny rozvěšují prádlo své na malých veřejných náměstích (Campi) a nelekají se nic kritiky sousedek svých; ano viděl jsem i velmi zhusta matku před domem sedící česati děti své. Benátčan, ano Italian vůbec, nezná v podobných věcech docela žádné *ostýchavosti*. Totéž viděti i v kavárnách; dvěře jejich jsou vždycky otevřeny a veliká většina hostů sedává za snesitelného počasí raději venku, pije, kouří, hovoří, čte tu na veřejném náměstí. Kolik lidí by se odvážilo takového hrdinství v Praze?

Chování se Benátčanů vespolek na místech veřejných jest velmi slušné a nenucené. Potká-li známý známého, pozdraví se kývnutím ruky a přívětivým „*buon giorno*“ (dobrý den); mají-li pokdy, zastaví se na několik slov a pak kvapí dále, při čemž se klobouku obyčejně ani nedotknou. Také v kavárnách italských sedávají všickni s klobouky na hlavě, tak že tu má klobouk mnohem pohodlnější živobytí než v našich krajinách. Krásné přísloví: „S kloboukem v ruce projdeš celý svět,“ patrně nevyrostlo na půdě italské. Hovor mezi nimi bývá velmi živý, často hlučný, ano dle náhledův našich by se mohl mezířídka křikem nazývati — tak hlasitě vyrazívají se na místech veřejných.

K cizinci chová se Benátčan na veřejném místě zvláště. Nepromluvíš-li naň, nepustí se ani on do hovoru s tebou; ale jak medle jsi začal, stává se velmi hovorným, a dáš-li mu některé důkazy známosti nějaké vlasti jeho, bude ti ochotně pomáhati v poznání všelikých památností rozsáhlého města.

Viděli jsme posud Benátčany venku a na místech veřejných, podívejme se za nimi také do domů. Domy jsou tu vesměs ouzké, ale dost vysoké, v předních ulicích o třech i čtyřech, ve vzdálenějších obyčejně o dvou poschodích; každý větší dům mívá dvojí přístup, po suchu a po vodě. Největší část domů zdejších má patrné stopy sešlosti na čele — vrásky, které mra-

morovým palácům ovšem dobře sluší, ale obecným domům ráz chudoby dávají. S tímto vnějškem srovnává se i. vnitřek zúplna. Domy zdejší jsou v porovnání s jinými velikými městy prázdné — jest tu asi dvacet osm tisíc domů a v nich asi sto třicet tisíc lidí, v jednom domě tedy ani zúplna pět lidí! Mohlo by tu tedy bydleti zcela pohodlně aspoň ještě jednou tolik lidí, než jich tu nyní jest. Také vnitřní úprava domů bývá nehrubě skvělá. Po ouzkých temných schodech dostaneš se do pokoje skoro prázdného. Jest tu stůl, dvě neb tři stolice a postel náramné šířky; v pokojích cizincům připravených bývá také pohovka. I paláce bohatých šlechticů bývají tak zřízeny, žeby se sotva hodily za příbytek bohatým severanům. Jest tu veliká nádhera, podlaha z drahého mramoru, obyčejně krásné mosaiky, po stěnách obrazy velikých mistrův, ale nářadí pramálo. Ještě méně bývá spokojen, kdo okem kuchařským měří pohodlí domův Benátských. Stará paní z Vídně, přebývajíc v jednom domě se mnou a vaříc si sama, vypravovala mi s hrázou, že tu mají malinkou temnou kuchyňku, ve které se nelze ani obrátit, na pecinu že prý sotva několik hrnčků možná postaviti — prázdného pohodlí! A což teprv vypravovala mi o vaření Benátském! Domáci paní vařívá prý čtyrem lidem půldruhé libry masa na dva dny, obřívajíc druhého dne zbytky předešlého, k tomu prý nemívají ničehož mimo polívku a polentu! A což teprvé lid chudý — ten si koupí za krejcar kus pečené tykve na ulicích prodávané, neb něco pečených kaštanů, kousek pšeničného chleba — a jest syt; a při tom při všem jest plný síly, svalův mohutných. Chceš-li se o tom přesvědčiti, vyjdi si jenom na břeh, když tam skládají neb nakládají zboží. Ty vysmahlé, černé, polonahé postavy podnikají břemena, kterých se člověk žijící v prachu knih opravdu zděsí. Tato střídmost v jídle není pak osamělá — i v šatstvu krásné ploti viděti tu prostotu, jaké u nás ani ve vesnicích bysi nenalezl. Ale tu jsem se octnul ve smutném rozjímání, do kterého bysi, milý čtenáři, neměl mnoho chuti pustiti se za mnou. Jen to si pamatujme, že lid Benátský ve dvou těchto věcech nad lid náš vysoko vyniká.

O právním poměru Čech k někdejší říši německé.

Od Václava V. Tomka.

II.

*Od bitvy u Chlumce až do zlaté bully císaře Karla IV.
(1126 — 1355.)*

Kníže Soběslav, který obhájil právní postavení Čech k říši německé na základě starých smluv, vstoupil hned po bitvě Chlumecké v přátelský spolek s císařem Lotharem, svým tehdejšíím protivníkem, a stal se důležitým pomocníkem jeho ve válce s Hohenstaufy, která tehdáž na delší čas rozdělila celé Německo na dvě nepřátelské strany. Nelze mysliti, žeby se tento nenadálý převrat v chování statečného knížete k císaři německému byl stal bez důležitých pohnútek, bez dobrého uvážení prospěšnosti jeho. Jako ondy Vratislav II. císaři Jindřichovi IV., tak bezpochyby i Soběslav propůjčil Lotharovi své pomoci za určité odměny. V čem záležely, o tom nemáme žádné zprávy souvškové. Podobá se však velice, že to byl kníže Soběslav I., který sobě a nástupcům svým v knížetství českém zjednal dědičný úřad nejvyššího číšnictví dvorského v říši německé, a že snad to se stalo udělením od císaře Lothara v odměnu za služby jemu prokazané. Jisté jest, že čestný tento úřad náležel panovníkům českým dávno před králem Václavem II., totiž za předků jeho v několika pokoleních zpátkem, jakž vysvítá jasně

z listin císaře Rudolfa I. od 4. Března r. 1289 a od 26. Září 1290, kterými v rozepři vedené tehdáž mezi králem českým a vévodami bavorskými vysvědčuje, že číšníctví říšské plným právem náleželo již dědům, pradědům, prapradědům, praprpradědům krále Václava (suis progenitoribus, abavis, atavis, proavis et avis jure plenissimo competebant). Tomu se může rozuměti buďto doslovně, že důstojenství ono náleželo předkům Václavovým již v pátém pokolení před ním, do kterého Soběslav náleží ne sice co otec, ale aspoň co strýc prapraděda Václavova, totiž krále Vladislava, nebo třeba jen povšechně, že to bylo již velmi dávno, tedy snad aspoň již ve 12. století, ve kterém nelze najíti podobnějšího času k tomu, jak panování Soběslavovo ¹⁾).

S nejvyššími sedmi úřady dvorskými v říši bylo od polovice 13. století spojeno výhradné právo volení císařů německých čili právo kurfirstské. Kurfirsty byli totiž arcibiskup Mohučský jakožto kancléř říšský v Němcích, arcibiskup Kolinský jako kancléř říšský v Itálii, arcibiskup Trierský jako kancléř říšský v Arelatě, falchrabí Rýnský jako nejvyšší truksas, vévoda saský jako nejvyšší maršálek, markrabí brandenburský jako nejvyšší komorník, král český jako nejvyšší číšník. Výhradného práva k volení císařů nabyli tyto nejvyšší důstojníci v říši teprv za času zmátených a nesvorných voleb od času klatby vyřčené nad císařem Fridrichem II. (1239) až do zvolení císaře Rudolfa I. z Habs-

¹⁾ Viz důvody na tuto věc v Palackého Dějinách národu českého I. 2. st. 11, k čemuž ještě jedna okolnost zdá mi se býti pozoru hodna. Když se vévodové bavorští přeli s Otakarem II. a Václavem II. o číšníctví, musili k tomu míti, ač ne spravedlivou, ale snad aspoň nějakou zdánlivou příčinu. Pamatovalo-li se snad, že někdy před časy náleživalo číšníctví k vévodství bavorskému? Bylo-li tomu kdy tak, musila k tomu býti zvláštní příležitost, aby bylo bývalo od Bavor odděleno a přidáno k Čechám. Taková příležitost byla za císaře Lothara, jenž vévodovi bavorskému Jindřichovi Pyšnému, svému zeti, daroval také vévodství saské, s kterým (aspoň ve 13. století) spojeno bylo maršalství říšské. Snad že při té příležitosti, poněvadž se vykonávání dvou těchto čestných úřadů při slavnostech dvorských jednou osobou mysliti nedá, bylo číšníctví od Bavor odděleno a přenešeno na Čechy.

burka. Avšak již za starších časů musila s oněmi důstojenstvími býti spojena nějaká přednost před jinými knížaty při volbách císařů; neb by sice byli nemohli knížata tito odvozovati své právo kurfirstské právě z těchto důstojenství. Nabytí dědičného úřadu číšnického mělo tedy tu důležitost pro panovníky české, že jím zároveň nabyli práva účastniti se při volbách císařů německých, na jichž výpadku právě od času Soběslava I. musilo jim záležeti tím více, poněvadž od té doby právě knížata němečtí určitěji zamítali dědičnost trůnu císařského než za starších dynastií, saské a franské, pročež nastalo v říši německé vždy větší kolísání poměrů.

Obdržením důstojenství říšského vstoupili panovníci čeští do počtu knížat německých, ano vasallů říše, poněvadž se každý úřad v říši německé považoval za léno. Ale v právních poměrech země české k Německu nic se tím neproměnilo. Neb jen číšnictví říšské, které drželi *knížata čeští*, bylo lénem, nikoli však země česká, protože se nic nestalo, čím by byla vstoupila v jiný poměr k císařům než doposud. Kníže český, jakožto držitel číšnictví říšského, podléhal všem důslednostem německého manského práva; za pronevěru mohl mu císař německý obyčejným během soudním odejmouti jeho léno, to jest úřad číšnictví, nikoli však jeho země; z té zůstával vždy jen zavázán k tomu, co se zakládalo na starých smlouvách dle stvrzení jich mírem Chlumeckým.

Byl to arci poměr zvláštní, který se lehko mohl pomásti, kdykoli se nechtělo císařům německým činiti přísných právnických rozdílů; ale i když se víckrát podařilo v okolnostech příhodných přestoupiti meze práva skutky násilnými, přišlo předce zase vždy k uznání právního stavu slavnými a jasnými smluvami.

Nástupci Soběslava I., knížeti Vladislavovi II., udělil císař Fridrich I. za pomoc, kterou jemu slíbil i potom skutečně učinil k tažení proti Mediolanským roku 1158 dne 18. ledna, právo nošení koruny a následkem toho titul královský, netoliko pro

jeho osobu, nýbrž i pro všechny jeho budoucí nástupce ¹⁾. Když jednotliví spisovatelé němečtí tomuto skutku nebo i staršímu udělení koruny Vratislavovi II. od císaře Jindřicha IV. přičítají takový význam, jakoby tím byly Čechy bývaly uvedeny v tužší svazek se říší německou, prý „zlatými pouty“ k ní přivázány: jest to podivu hodné snáštství, které pochází jen z úplného nevěšmání sobě toho, co bylo předtím a potom. Vždyť koruna královská byla tak jako číšnictví udělena v odměnu za zásluhy, „pro znamenité, jak praví sám císař Fridrich, zásluhy jak knížete Vladislava samého, tak všechněch Čechů“ (ob insignia servitii ac devotionis tam ejus quam omnium Boemorum merita). Jakž by bylo knížeti i národu mělo býti odměnou uvedení jich v poměry, kterých nenáviděli, kterým se nedávno teprv ubránili svým udatenstvím?

Pohřichu však přišla nezcela 50 let po bitvě Chlumecké opět doba delších zmatků, kterými Čechové sami poskytli císařům příležitosti k osobování sobě práv, ježto jim nenáležela. Pramenem těchto zmatků byla posavad trvající neurčitost pořádku nastupování na trůn. Po zrušení starého pořádku nastupování dle stáří, snažili se totiž panovníci čeští zjednatí průchod pořádku dle prvorozenství; tomu pak odporovala šlechta, zastávajíc sobě nebezpečné právo volení panovníků z knížecího rodu. Spor tento vypukl nejprvé, když král Vladislav ve vysokém věku postoupil panství prvorozenému synu svému Fridrichovi a dal jej ještě za svého živobytí posaditi slavně na stolec (1173). Proti tomu vzbouřila se šlechta, a hledala ochrany při svém právu volébním u císaře Fridricha I., Vladislavovi tehdy znepráteleného. Císař neopominul vytknouti přitom, že se dosazení Fridricha stalo také bez jeho svolení (nobis inconsultis), ²⁾ a dostav Frid-

¹⁾ Vladislao illustri et strenuissimo duci Boemorum . . honoris insigne . . circulum videlicet gestandi concessimus et per eum omnibus successoribus suis in perpetuum. *Erben* 131.

²⁾ *Gerlaci Chron.* ap. Dobner I. 82. — Friderico ducatus Bohemiac per sententiam abjudicatur, quem non legitime, sicut dicebatur, sed tantum tradente patre sine consensu Bohemorum et non de manu imperatoris percepisset. *Ibid.* 83.

richa ve svou moc, když na několikere rozkazy jeho přijel do Normberka, stvrdil Čechům Soběslava II. odevzdáním jemu korouhví; přitom ale proti privilegii danému Vladislavovi II. zrušil královské důstojenství české, kterým se zračila větší neodvislost této země, nazvav Soběslava toliko vévodou ¹⁾.

Po čtyrech létech byl císař Fridrich jednak zahraničnými spletky připuzen přífici knížetství české zase Fridrichovi synu krále Vladislava, jednak nezachoval se mu byl Soběslav ve všem, pročež méně mu na něm záleželo; nicméně však musil Fridrich císaři za odevzdání korouhve (1177) zaplatiti velkou summu peněz, kterou po dosažení panství dvouletou válkou se Soběslavem sebral s lidu uložením veliké daně. Dalších rozbíjů za potomního panování Fridricha, který měl vždy mnoho protivníků, užíval císař stále k oslabení Čech úplným zmatením všech posavadních poměrů.

Již roku 1182 strblo se vzbouření proti Fridrichovi; panstvo vyhnalo jej ze země, a zvolilo sobě Konrada Ottu, kníže moravské. Fridrich obrátil se se žalobou k císaři, kterýž položil stranám rok ke stání před soudem jeho v Řezně. Pánové po některém zdráhání se proti této nové věci postavili se v Řezně. Tentokrát císař již nebyl obráncem práva jejich volebního, nýbrž přiřkl právo Fridrichovi, a přinutil je hrožením popravami k opět-nému uznání jeho za kníže. Zároveň ale jmenoval Konrada Ottu markrabí moravským, titulem nově vymyšleným, a přiřkl jemu Moravu jakožto bezprostředně odvislou od říše německé. Této novotě učinil vévoda Fridrich brzy konec užitím zbraně. Roku 1185, když císař meškal v Italii, vypravil bratra svého Přemysla s vojskem do Moravy; vítězstvím jeho v krvavé bitvě u Loděnic

¹⁾ *Chron. Claustraneob.* ap. Pertz XI. 630. Rex Bohemorum confectus senio filium suum Fridericum in locum suum absque consensu imperatoris substituit, unde imperator commotus, curia ipsis indicta, regiam potestatem, quam quasi ex hereditate sibi vendicaverant, ab ipsis abstulit, et quemdam Zobeslaum consanguineum ipsorum . . . regio nomine sublato, ducem Bohemiae constituit. Že bylo královské důstojenství skutečně uděleno dědičné, uvozovalo se, jak z toho viděti, v pochybnost.

byl Konrad Otto přinucen ke smíření na sjezdu Kninském, jímž starý poměr mezi Moravou a Čechy byl zase obnoven. Ale nedlouho potom vznikly rozepře mezi Fridrichem a bratrancem jeho Břetislavem čili Jindřichem, biskupem Pražským, pro přechvaty úředníků knížecích proti svobodám a statkům církevním. Biskup Břetislav obrátil se se žalobou proti knížeti k císaři (1186), kterýž ochotně se ujal jeho věci a obeslal knížete Fridricha před soud na sněmu říšském v Řezně roku 1187. Fridrich neodvážil se nepřijít do Řezna, avšak na žaloby přednesené se strany biskupa dal odpověditi řečníkem svým, že jemu nenáleží státi k soudu s ním jakožto svým služebníkem čili kaplanem, poněvadž známo jest, že biskupové Pražští jsou od starodávna kaplani knížat českých. Fridrich tedy zamítal příslušnost soudu císařova v rozepři s biskupem Pražským, zastáváje svrchovanost knížat českých v zemi jejich bez všeliké výminky. Tomu ale hned odepřeno jest od shromážděných knížat a zvláště od arcibiskupů a biskupů německých, kteříž pravili, že má býti biskup Pražský dle obecného obyčeje v říši německé naskrze svobodný od knížete a státi jen pod císařem, neb že jest sám knížetem říšským. Za důvod uvedeno, že běře investituru ne od knížete, nýbrž od císaře ¹⁾. Na to sobě biskup Břetislav vyžádal ihned psané privilegium se zlatou bullou císařskou, a Fridrich přinucen jest tudíž poddati se rozsudku císařovu v tento smysl, slíbiti napravení křivd, ano slib svůj stvrditi přísahou a rukojměmi, kdež pak prý políbením míru spolu smíření navrátili se do Čech. Kníže Fridrich nezachoval

¹⁾ Fertur ille (dux Fridericus) ita respondisse per procuratorem suum: Cum sit, inquit, omnibus notum, Pragensem episcopum meum fore capellanum, sicut omnes praedecessores sui patrum et avorum meorum fuerunt capellani, decernite quaeso, si liceat ei agere contra dominum suum, vel si teneat ex aequo respondere capellano meo? Quod dictum statim est contradictum, maxime ab archiepiscopis et episcopis, decernentibus, quod Pragensis episcopus more Teutonicorum episcoporum ab omni subjectione ductus debeat esse liberrimus, soli tantum imperatori subjectus, cujus imperii est princeps, cujus visitat curias, a quo suscipit sceptrum et investituram. Gerlac. 96.

výroku císařova v celé míře, ano prý ani úředníci jeho neupustili od dalšího činění křivd biskupovi, ale také právní poměry k císaři německému v tom ohledu byly tím předce proto na ten čas protrženy.

Po smrti Fridricha (1189) došel někdejší protivník jeho Konrad Otto knížetství zvolením od šlechty, a obdržel korouhve od císaře Fridricha obyčejným způsobem beze vší překážky. Ale když po brzké jeho smrti (1191) týmž způsobem, zvolením od většiny šlechty české, pozdvižen byl na stolec Václav bratr Soběslava II., vzbudil proti tomu jinou stranu biskup Břetislav, jak se zdá, aby sobě zjednal takový pořádek v zemi, při kterém by lépe obstály staré i nově vydobyté svobody jeho biskupství. Odebrav se k novému císaři německému Jindřichovi VI., vymohl od něho udělení Čech Přemyslovi synu krále Vladislava již jmenovanému, Moravy pak mladšímu jeho bratru Vladislavovi (1192), tak že nyní asi vstoupilo ve skutek vše, oč se byl císař Fridrich pokusil k oslabení Čech; kníže český, markrabí moravský a biskup Pražský byli neodvislými od sebe říšskými knížaty pod bezprostřednou mocí císařskou. Za to dal sobě císař Jindřich ještě upsati 6000 hřiven stříbra, ve kterých se mu biskup Břetislav za své dva bratrance zaručil. Když potom knížata nestačili platit a také jinak nezachovali se císaři, vyjednal biskup od něho sobě samému udělení Čech i Moravy (1193), a dobyl sobě panství nezdárnou viklavostí šlechty české.

Teprv když po smrti biskupa a knížete Břetislava po čtyřletém panování jeho (1197) nastoupil nejprvé Vladislav III., syn krále Vladislava, zvolením od šlechty, potom pak starší bratr jeho Přemysl dle přátelského usnešení s ním; učiněn jest zase konec novotám císaře Fridricha statečností a svorností těchto dvou bratří. Vladislav předně po uvázání svém v panství dosadil nového biskupa Daniele sobě zcela oddaného, kterýž upustil od všelikého osobování sobě neodvislosti od knížete; ano ku přetržení všeliké záminky odvozované z udělování investitury od císaře odvážil se, čehož nikdy dotud nebylo, udělit investituru biskupovi sám z moci knížecí, při čemž přijal od něho spojenou

s tím přísahu věrnosti. Když potom ustoupil se stolce bratru svému, stalo se to umluvou takovou mezi nimi, aby, jak praví Gerlach, „panovali oba spolu, Vladislav v Moravě, Přemysl v Čechách, i aby byl jak jeden duch obou tak jedno knížetství; což i věrně od nich zachováno.“*) Není pochybnosti, že přitom sešlo s všelikého bažení po odtržení Moravy od Čech pod bezprostřednou ochranou císaře německého, ačkoli Vladislav a jiní jeho nástupci v Moravě podrželi nový titul markrabí. O udělování Moravy neb stvrzování knížat tamějších od císařů není zajisté od té doby žádné stopy.

Odhodlané toto vystoupení knížat českých bez ohledu na osobovaná práva císařská bylo velice usnadněno tím, že sotva ve čtvrtletě po nastoupení Vladislava III. zemřel mohutný císař Jindřich VI. (1197 23. Zář). Udělení investitury biskupu Danieli stalo se, když snad asi právě přišla do Čech novina o jeho smrti (okolo 1. Listop. 1197). Když potom v Němcích nastaly dlouhé války o císařství mezi bratrem Jindřichovým Filippem Hohenstaufským a Ottou IV. Brunšvickým, po smrti pak Filippa mezi Ottou týmž a Fridrichem II., synem Jindřicha VI., dovedl Přemysl I. chováním svým v těchto rozepřích nejen všemu, co bylo skutkem provedeno k vybavení se ze stíženého jha, zjednatí plné právní stvrzení od druhé strany, totiž císařů německých, nýbrž obdržel i částečná větší uvolnění ve starších obaplně uznaných právních poměrech.

Přemysl Otakar přidal se nejprve k Filippovi Hohenstaufskému, kterýž za hlás od něho obdrženy při volbě a za pomoc vojenskou poskytnutou proti Ottovi obnovil titul královský v Čechách pro něj i jeho nástupce, dav se korunovati stejného dne s ním v Mohuči (1198 15. Srp.), přitom pak stvrdil a rozmnožil starou svobodu země české privilegiem, jehož znění sice není známo, ale obsah vychází dosti nematně z potomního potvrzení od císaře Fridricha II. (1212). Byla to pravá smlouva o všecko, co v po-

*) Sub tali forma compositionis, ut ambo pariter, ille in Moravia, iste in Bohemia principarentur, et esset ambobus, sicut unus spiritus, ita et unus principatus; quod usque hodie inter eos ilibatam manet. Gerlac. 128.

měrech země české k Německu bylo v pochybnost uvedeno od času smlouvy Chlumecké. Císař odřekl se, jako někdy Lothar, osobovaného práva k rozhodování nad stolcem českým, ustanovením, aby kdožbykoli od Čechů za krále zvolen byl, k císaři přišel a od něho královská práva přijal způsobem obyčejným (ut quicunque ab ipsis in regem electus fuerit, ad nos vel successores nostros accedat, regalia debito modo recepturus); císaři pozůstaveno bylo tedy jako za Soběslava I. jen prosté potvrzení, za které mimo to neměl bráti žádných poplatků způsobem obyčejným při udělování jiných důstojenství v říši.¹⁾ Konečně odřekl se císař práva udělování investitury biskupům českým, a postoupil jeho úplně králům, ač tak, aby šetřili svobod biskupů týmž způsobem jako dotud císařové sami.²⁾ Bezprostřednému poměru biskupů Pražských k říši německé, smyšlenému teprv za císaře Fridricha I., byl tedy v plné formě práva učiněn konec.

Když později Přemysl z pobádání papeže Innocentia III. přestoupil od Filipa Hohenstaufského k Ottovi IV. (1202), obdržel od něho netoliko uznání obnoveného titulu královského opětným korunováním na sjezdu s ním v Merseburce (1203 24. Srp.), nýbrž i stvrzení práv a svobod starodávných království českého, udělení některých hradů a statků i jiných milostí. Obsah privilegia na to, jehož znění nám rovněž jest neznámo, byl ve hlavní věci bezpochyby tentýž jako předešlého Filippova, poněvadž by Přemysl sotva byl přistoupil ke straně Ottově pod výminkami méně prospěšnými. Tentokrát ponejprv došlo ale královské důstojenství české také uznání a stvrzení od stolice papežské, jehož se předtím Vratislavovi II. ani Vladislavovi II. nedostalo, poněvadž císařové, kteří jim korunu udělili, byli v nepřátelství s papeži. Papež Innocentius III. vydal na to králi Přemyslovi

¹⁾ Císař Fridrich praví: regnumque Bohemiae liberaliter et absque omni pecuniae exactione et consueta curiae nostrae iustitia sibi suisque successoribus in perpetuum concedimus.

²⁾ Jus quoque et auctoritatem investiendi episcopos regni sui integraliter sibi et heredibus suis concedimus; ita tamen, quod ipsi gaudeant libertate et securitate, quam a nostris praedecessoribus habere consueverunt.

zvláštní bullu roku 1204 dne 19. Dubna, a jiným listem dne 15. Dubna téhož roku stvrdil rovněž svobody království českého dle privilegia Ottova, což mělo důležitost nejen proto, že se stvrzení toto nepochybně vztahovalo také na právo investitury biskupů českých, ale i vůbec, že pro případnost možných budoucích sporů mezi panovníky českými a německými bylo císařům jednostranné zavádění novot ve právních poměrech stíženo sankcí papežskou¹⁾.

Po smrti Filippa Hohenstaufského (1208), když se brzy strhly rozepry mezi papežem a Ottou IV. pro Ottovu zpronevěřilost, dal se Přemysl snadno nakloniti od Innocentia III. ku podporování Fridricha syna císaře Jindřicha VI. k dosažení panství. Přemysl byl mezi prvními knížaty, kteří se účastnili v jeho zvolení, a prokázal mu rovněž i služby vojenské ku přemožení jeho protivníka. Za to stvrdil Fridrich privilegiem daným v Basieli dne 26. Zář. 1212 „pro výtečné služby, které celý národ český od dávných časů prokázal říši Římské“ (*attendentes praeclara devotionis obsequia, quae universa Boemorum gens ab antiquo tempore Romano exhibuit imperio*) královský titul a svobody udělené strýcem jeho Filippem, jakž jsou uvedeny nahoře, a přidal k tomu ještě některé nové dle přání teprv snad nyní pronešeného se strany Přemysla. Knížata a králové čeští byli nejspíš od toho času, co se stali knížaty říšskými nabytím dědičného číšníctví, povinni přicházeti ke sněmům říšským, jak dalece bylo přitom zapotřebí vykonávání jejich úřadu. Jak se zdá,

¹⁾ Privilegium císaře Otty jest známo jen právě z potvrzovací listiny papeže Innocentia, kdež praví se: *Cum igitur carissimus in Christo filius noster, illustris rex Otto, in Romanorum imperium electus, jura et privilegia, quae ab antiquo tibi et tuis praedecessoribus ab imperatoribus fuere concessa, suo tibi duxerit privilegio confirmanda, et tam libertates, quam terras et castra et alia tibi concesserit . . concessionibus ipsas . . auctoritate apostolica confirmamus. Ze se zde neděje žádná zmínka o privilegiu Filippově, nýbrž jen odvolání na starší práva a svobody země české, jest přirozená věc, poněvadž Otto protivníka svého neuznával za pravého císaře, tedy udělení jeho považoval za neplatné. Co ale Filipp Přemyslovi udělil, vztahovalo se skoro vše na starší práva Čech, která on toliko obnovil. Jediné nové ustanovení o investitúře biskupů dá se dobře zahrnouti pod slovy *et alia*.*

byli za císaře Fridricha I. od času složení panství od krále Vladislava II. příliš často zbytečné obtěžování obsídkami ke sněmům čili dvorům císařským. Nyní ustanovil Fridrich II., aby nebyl král český povinen přicházeti ke sněmu, lečby byl položen do Bamberka neb Normberka, jakožto měst ležících blíž hranice české; nebo kdyby byl sněm držán v Merseburce, aby byl povinen přijíti k němu tehdy, když by přišel kníže polský, aby jenmů propůjčil vévodství, jakž prý činívali předkové jeho někdejší králové čeští ¹⁾. Každé zvání ke sněmu mělo se však státi

¹⁾ Slova listiny císaře Fridricha, dotýkající se tuto poměrů nám nyní temných, znějí celkem takto: *statuimus*, quod illustris rex praedictus vel heredes sui ad nullam curiam nostram venire teneantur, nisi quam nos apud Babenberc vel Nurenberc celebrandam indixerimus; vel si apud Merseburc curiam celebrari decreverimus, ipsi sic venire teneantur, quod, si dux Poloniae vocatus accesserit, ipsi sibi ducatum praestare debeant, sicut antecessores sui, quondam Boemiae reges facere consueverunt. K dokonalému vyjasnění tohoto poměru mezi Čechy a Polskem nestačí známé dějepisné prameny. Jistě však souvisí to s někdejší povinností Polska k ročnímu poplatku knížatům českým, která vzala začátek za knížete Břetislava I. Když totiž Břetislav po dobytí Hnězdna a největší části Polska roku 1039 přinucen byl k navrácení se odtamtud císařem Jindřichem III., který s ním začal válku, podržel nicméně i po míru zavřeném s císařem roku 1041 velkou část Slezska, ne-li celou tuto zemi, jmenovitě i s Vratislaví a jinými hrady. Teprv roku 1054 navrátil i tuto krajinu knížeti polskému Kazimírovi I., však pod výminkou, aby platil knížatům českým ročně 500 hřiven stříbra (kolik tehdejší Čechy platily císařům německým) a 30 hřiven zlata. (*Cosmas* 127, 198). O skutečném odvádění tohoto poplatku jsou zmínky z let 1093 a 1100 (*Cosmas* 198, 214). Ačkoli z poplatnosti této následovalo tak málo lenní panství Čech nad Polskem jako z poplatku placeného císařům od knížat českých lenní panství říše německé nad Čechy: souviselo to jistě s tímto poměrem, že císař Jindřich IV., když se chtěl odměniti knížeti Vratislavovi II. za jeho vojenské služby (1086), nazval jej netoliko králem českým, nýbrž i polským (*Cosm.* 167, 172). Měla to nejspíš býti zároveň demonstrací proti Polsku, kdež byl kníže Boleslav II. Smělý roku 1076, tedy právě když proti Jindřichovi IV. byla ponejprv vyslovena křivá papežská, obnovil sobě královský titul, zakázaný prvé dědovi jeho Mečislavovi II. od císaře Konrada II. (1032). Udělením královského titulu polského Vratislavovi II., když se ho zatím nástupce Boleslavův Vladislav I. zase byl odřekl, postoupil tuším císař německý práva vrchní moci nad Polskem, odvozovaná z někdejších vasallských přísah Mečislava II. a Kazimíra I., skutkem však dávno nevykonávaná, novému králi če-

aspoň deset neděl napřed. Dále povolil císař úlevu v posavadní povinnosti Čech k stavění 300 oděnců při jízdách do Říma ku korunování, tak totiž aby králi českému bylo volno, když by chtěl místo skutečného splnění této povinnosti složit 300 hřiven stříbra ¹⁾. Jinými dvěma listinami téhož datum daroval Fridrich II. Přemyslovi a bratru jeho Vladislavovi moravskému některé statky

skému, jemuž bylo Polsko poplatné. Jalové toto právo dal sobě snad později obnoviti Vladislav II. český při povýšení svém za krále od císaře Fridricha I. Nebo právě po zavření smlouvy o toto povýšení (1156) předsevzal císař Fridrich na žádost jeho a jeho svata Jindřicha II. vévody rakouského tažení do Polska na pomoc svatu jich obou Vladislavovi II., někdy knížeti Krakovskému, jenž byl zbaven panství od mladšího bratra svého Boleslava IV. Kadeřavého (1142); kterým sice navrácení Vladislava ku panství nebylo docleno, ale Boleslav IV. přinucen byl pokoji se císaři smlouvou, kterou jemu slíbil zaplatiti znamenité summy peněz, postaviti 300 jízdných k nastávejícímu jeho tažení do Itálie a dáti se nalézti na prvním sněmu říšském v Magdeburce, kdež by císař měl vydati rozsudek mezi ním a jeho bratrem. Snad že při obnovení vrchního panství německého nad Polskem touto smlouvou dal sobě i Vladislav na základě někdejších smluv mezi císařem Jindřichem IV. a Vladislavem II. upsati cosi takového, že kdyžby kníže polský přišel na sněm říšský do Merseburka, měl od něho, krále českého, přijímati nějaké potvrzení svého důstojenství vévodského, což privilegium císaře Fridricha II. vyznačuje slovy: *ducatum sibi praestare debeant*. Bylo to ovšem i za krále Přemysla obnovení práva jalového, poněvadž vrchní panství německé nad Polskem nebylo ani od Boleslava IV. ani od nástupců jeho skutečně váženo.

- ¹⁾ *Salvo tamen, quod si nos vel successores nostros Romae coronari contigerit, ipsius praedicti regis Ottachari vel successorum suorum relinquimus arbitrio, utrum ipsi trecentos armatos nobis transmittant, vel trecentas marchas persolvant.* — Privilegium císaře Fridricha II. skládá se dle svého znění dosti patrně ze dvou částí, jedné totiž, ve které potvrzuje privilegia udělená od Filippa Hohenstaufského, druhé, ve které sám přidává nové svobody. V první praví totiž Fridrich: *sicut dilectus patruus noster pie memorie rex Philippus omnium principum habito consilio per suum privilegium instituit, ipsum Ottacharum regem constituimus et confirmamus*; po čemž následují ustanovení o nepřijímání žádných platů za udělení regalí, o stvrzení toho, kdoby byl od Čechů zvolen, o udělování investitur biskupům. Potom teprv praví císař: *De nostrae autem liberalitatis munificentia statuimus atd.*, kdež pak následuje osvobození od aněmů a ustanovení o 300 oděncích neb 300 hřiven. Dle tohoto rozdílu přičetl jsem vše, co náleží do první části, císaři Filippovi, a jen zbytek Fridrichovi II.

v Sasích a v hořejší Falci, nejspíš v náhradu za statky, které jim prvé daroval Otto IV., jakž i za vojenské služby, které jemu měli prokázati.

Ve smyslu privilegia o volení krále od stavů českých byl roku 1216, ještě za živobyť Přemysla, zvolen syn jeho Václav I., a potvrzen od císaře Fridricha listem daným dne 26. Července toho roku i opět po smrti otce svého roku 1231 v měsíci Červenci. Vůlce zachovaly se poměry stanovené mezi Čechy a říší německou privilegii císaře Fridricha II. a dvou jeho předchůdců odtud beze všeho přerušení více než půl století, až konečně velká rozepře mezi Rudolfem Habsburským a Přemyslem Otakarem II. uvedla je na některý čas ve zmatek a pochybnost.

Přemyslovi Otakarovi bylo nejprvé při volbě Rudolfa Habsburského za císaře (1273) upíráno právo jeho kurfirstské. Ludvík falchrabí Rýnský a vévoda bavorský, který se tehdaž co starodávný protivník Otakarův nejvíce vynasnažil, aby volba tato vypadla králi českému ke škodě, maje sám právo hlasu jakožto falchrabí a truksas, tvrdil, že jemu mimo to náleží druhý hlas společně s mladším bratrem jeho Jindřichem vévodou bavorským co spojený s vévodstvím bavorským od starodávna¹⁾. Jak z dalšího běhu věcí vysvítá, potahovali se vévodové bavorští spolu s kurfirstvím také na číšnictví říšské, upírajíce jeho Otakarovi. Za důvod starodávného držení svého neuměli uvéstí ničeho jiného než že se Jindřich vedlé Ludvíka účastnil již i při volbě předchůdce Rudolfova Richarda Cornwallského; což však nejspíš stalo se tak, že oba vykonávali tehdaž společně hlas falchrabský; na, žádný způsob nemohlo to býti na základě vévodství bavorského čili spojeného s ním číšnictví, poněvadž i účastenství krále českého, jehož dědové a pradědové byli již číšníky říšskými, právě při volbě Richarda Cornwallského jest dokázáno. Ačkoliv pak rovněž tak jisté jest, že se hlas český počítal i již prvé při volbě Viléma hollandského, a ve starších časích jmenovitě při

¹⁾ *Ratione ducatus Bavariae hoc eis competere ex antiquo. Viz Böhmer Regesta imperii Rud. 173.*

volbách sporných po smrti císaře Jindřicha VI., pročež i dvůr papežský, jakkoliv brzy nakloněný k Rudolfovi, pokládal kurfirstské právo české za nemýlné¹⁾: bylo nicméně při volbě Rudolfa ode všech druhých kurfirstů vévodám bavorským dáno za právo, a odpor posílů Otakarových, které vypravil k volebnímu sjezdu, nebyl slyšán, ovšem jen aby se tím způsobem dosáhlo volení jednohlasného. Když pak Otakar z vyloučení svého hlasu vzal příčinu k neuznání volby Rudolfovy, přikl i Rudolf právo vévodám bavorským na sněmu v Augsbuře roku 1275, ku kterému Otakar vypravil opět vyslance s obranami svého práva (15. Květ.)²⁾.

Mnohem hloub zašla ale rozepře o práva koruny české, když se válka konečně vypuklá mezi Rudolfem a Otakarem roku 1276 obrátila nešťastně pro Čechy. Hlavním účelem této války bylo odejmutí zemí rakouských a korutanských Otakarovi, k jejichž držení upíráno jemu bylo právo. Císař Rudolf byl dle usnešení s knížaty žádal od Otakara navrácení jich, s pohrůžkou, že pakli nepoddá se tomu dobrovolně, budou jemu z trestu za neposlušnost odejmuty i dědičné země jeho Čechy a Morava. Jak viděti, nebral se přitom ohled na staré právní poměry země české; císař německý mohl ji králi odejmouti právem války,

¹⁾ V listu ku králi Alfonsovi kastilskému roku 1274 11. Června praví papež Řehoř X., že byl Rudolf zvolen *cum favore omnium vocem in electione imperatoris habentium, uno dumtaxat excepto*, kterýmžto jediným rozumí se ovšem Otakar král český. Důvody, že kurfirstství skutečně náleželo Čechům, jakž později sám císař Rudolf uznal za krále Václava II., jsou tak jasné, že i největší protivník Otakarův, Kopp (*Geschichte der eidgenössischen Bünde*), neuměl k ospravedlnění způsobu jednání kurfirstů při volbě Rudolfa pověditi nic jiného, než slova zajisté památná: *Es fragt sich hierbei nicht, was später zugegeben und festgesetzt worden sei (toliž od Rudolfa ku prospěchu Václava II.), sondern lediglich wie damals König Rudolf und die Fürsten seine Wahl (als eine einmüthige) angesehen wissen wollten*. To jest tedy prý, nezáleží na tom, co bylo právo, ale co knížata chtěli (!)

²⁾ Viz *Böhmer Rud.* 173, kdež zcela jinak než v listu papeže Řehoře právě zmíněném praví se, že byl Rudolf zvolen: *vocibus eorundem ducum (Bavariae) ratione ducatus pro uno in septem principum jus in electionem regis Romani habentium numero computatis*.

nikoli však dle zásad práva manského týkajících se neposlušného vasalla, poněvadž Čechy co zeme nebyly nikdy lénem říšským. Mírem uzavřeným roku 1276 vzdal se Otakar Rakous, Štýrsko, Korutan, Krajiny i Chebu; při Čechách a Moravě byl však zůstaven, a přijal udělení léna na ně od Rudolfa, o které dotud byl ne žádal, poněvadž neuznával jeho za pravě zvoleného císaře. Ustanovení míru toho se týkající znělo: „Také vypovídáme (totiž prostředníci od obou stran zvolení), aby pan Rudolf, nejjasnější král Římský, vyjma země a lidi prvé jmenované (t. Rakousy, Štýrsko atd.), udělil panu Otakarovi králi českému a potomkům jeho všecka léna, totiž Čechy, Moravu a jiná jakákolivěk, ježto předkové jeho i on sám, jak vědomo, drželi dotud od říše dle práva.“¹⁾ Z toho, že se zde mluví o udělení léna, a že se Čechy a Morava nazývají lény, nenásleduje, žeby se byl Otakar chtěl mírem tímto vzdáti všechných posavadních svobod země české a podstoupiti s nimi všechny poměry manského práva německého. Nebo názvů oněch, *léno*, *udělení léna*, užívalo se již od dávna o Čechách, ale nerozumělo se jimi nic jiného než prosté potvrzování knížat od císařů, kterým se nic neujímalo platnosti starých smuluv mezinárodních a privilegií císařů na ně se vztahujících. Tak bral Otakar tato slova, a nenalézal v nich pro sebe nic matného, zvláště poněvadž v nich bylo obsaženo i jisté odvolání na starý právní stav, když se pravilo, že je předkové jeho i on sám, *jak vědomo, drželi od říše dle práva*. Jiný smysl však spojovala druhá strana s těmito slovy buďto hned tehdež, buď vykládala je sobě později tak, že z nich odvozovala jiné než posavadní povinnosti krále českého²⁾.

¹⁾ Item pronuntiamus, quod dominus R. serenissimus Romanorum rex, exceptis terris et hominibus supradictis, infeudabit dominum O. regem Boemiae et liberos suos de omnibus feudis, videlicet Boemia, Moravia et aliis quibuscunque, quae progenitores sui et ipse ab imperio de jure noscuntur hactenus tenuisse. *Perts. Mon. IV. 407.*

²⁾ Ostřeji znějí slova listiny Rudolfa I., vydané Otakarovi na udělení léna dne 25. Listopadu, tedy jen o čtyry dni později. Tu praví se výslovně: *Illustrem Ottocarum Boemiae regem . . de regno Boemiae suisque attinentiis nec non de marchionatu Moraviae ceterisque omnibus, quae a nobis et*

Rozdíl tento ve výkladu mírné smlouvy ukázal se snad nejprvé, když král Otakar brzy po uzavření míru mezi jinými věcmi náležejícími k vykonání jeho žádal na císaři stvrzení všechných starodávných práv a svobod, které předkové jeho, králové čeští, měli od předešlých císařů, čímž musilo se zejména rozuměti privilegium císaře Fridricha II. ¹⁾ Rudolf, jak vysvítá z dalšího jednání, odepřel toto stvrzení, a zdvihal požadavky, kterými směřovalo se k srovnání krále českého s každým jiným knížetem německým.

S tím souvisel jiný spor mezi oběma králi, který se strhnul o mocné Vítkovice a jiné pány české, ježto byli před válkou vešli v tajné spolky s králem Rudolfem a při vtrhnutí jeho do Rakous vzbouřili se nebezpečně proti Otakarovi, čímž mnoho přispěli k jeho přemožení. V mírné smlouvě od 21. Listopadu 1276 nenacházela se žádná zjevná zmínka o nich, než toliko obyčejné ustanovení, že se v mír mezi králi zavírají všickni jejich slu-

imperio in feudum obtinere de jure dignoscitur . . investimus, ac eidem principatus praedictos cum omnibus ipsorum attinentiis duximus concedendos a nobis et imperio in feudum perpetuo obtinendum. Úmyslnost v této stylisaci jeví se v porovnání s poslední udělovací listinou krále Richarda od roku 1262 9. srpna, kdež praví se: *eundem regem . . de principatibus regni Bohemiae et marchionatus Moraviae ac omnibus feudis, dictis duobus principatibus attingentibus, quos et quae clariae memoriae pater et progenitores ejusdem juste et rationabiliter ab imperio tenuerunt . . investimus, eique dictos principatus et feuda simpliciter . . confirmamus.* Zde rozeznávají se knížetství od lén; Čechy a Morava nejmoují se lény, ježto v té samé listině dále o Rakousích a Štyrsku praví se: *in feudum concedimus.* Ale Otakar mohl se i v udělovací listině ještě těšiti slovy: *in feudum obtinere de jure dignoscitur*, kterými se Rudolf předece zase odvolával jen na staré právo, ne na mír, jakoby jím teprv byl Otakar podnikl skutečně právo manské.

¹⁾ Listem neznámého datum u *Dollinera* p. 56. stěhuje si Otakar, že jemu Rudolf posud nevydal listinu čili privilegium na mír mezi nimi uzavřený, ježto Otakarova listina byla jemu již prvé vydána; žádá tedy, aby mu privilegium toto vydal: *quatenus nobis dicta privilegia exhiberi faciatis: k čemuž přidává: nec non et illa (privilegia) concedat, quibus rati continetur habitio singularum et omnium libertatum ac iurium, quas et quae progenitores nostri reges Bohemiae a praedecessoribus vestris Romanorum regibus et imperatoribus habuerunt.*

žebníci čili poddaní, které takto znělo: „(Vypovídáme také), aby všickni služebníci obou králů, jakkoli nazvaní, v tento mír, toto sjednání a smíření se vsí pevnou upřímností zavření byli, tak aby hrady, tvrze, statky a lidé, od kteréhokoli z králů neb jejich lidí jim odňatí proti právu, v celosti náležité byli jim zase navraceni. ¹⁾“ Ustanovení toto mělo svou důležitost hlavně v ohledu na poddané jedné neb druhé strany, kteří měli jmění také v zemích druhého krále; bylo-li jim co toho odňato, mělo jim býti ovšem zase navraceno. Zcela jiný význam podkládal ale císař Rudolf tomuto článku, počítaje odbojné pány české za své služebníky čili poddané, jimž by Otakar povinen byl navrátiti hrady a statky, které jim odňal proti právu. Těmito hrady a statky mohly se pak rozuměti nejen takové, které jim Otakar mezi válkou vzal z trestu za odboj — však ale takových sotva bylo, poněvadž Otakar neměl před zavřením míru žádné příležitosti ku přemožení tohoto odboje — nýbrž takové, o které byla ze staršího času rozepře mezi pány a králem, což byly větším dílem statky korunní, kterých byli pánové tito nabyli bezprávným spůsobem. Arci že se v listině míru mluvilo jen o navracení statků odňatých *proti právu*; pak ale, kdo měl souditi o právu? Ovšem byl by tím císař německý nabyt oprávnění k míchání se do právních rozepří velmi spletitých mezi králem a pány českými, v kterých dotud nebylo jiného soudce než řádného nejvyššího soudu zemského v Čechách. Otakar odpíral takovému výkladu, pokládaje odbojné pány za své služebníky čili poddané, jimiž odbojem svým býti nepřestali, kteří tedy zavření byli do jeho míru, ne do Rudolfova ²⁾; povolil však přitom pánům od-

¹⁾ Et servitores utriusque regum, quorumque nomine censeantur, huiusmodi paci, concordiae ac reconciliationi cum sinceritate firmissima includantur, castris eorum, munitionibus, possessionibus et hominibus, contra jus ab alterutro regum ipsis ablatis vel a suis, cum integritate debita restitutis.

²⁾ V psaní svém k císaři Rudolfovi od 31. Října 1277 (správněji než jinde vydaném od Koppa v díle nahofe zmíněném l. 891) praví o tom Otakar: Pro negotiis Witegonidum et aliorum *servitorum nostrorum* Boemorum, vestrarum accepimus continentiam literarum: quos quidem, quos *vestros*

bojným jakési příměří až do vyjednání s císařem jistých článků nevyřízených jiného obsahu, tak že jim slíbil do toho času nechatí jich na pokoji, čímž ukázal poněkud náchylnost svou k udělení jim milosti za jich provinění.

O tyto rozdíly a některé jiné sporné věci vyjednávalo se delší čas mezi králi, až konečně stala se nová smlouva ve Vídni dne 6. Května 1277 prostředkem Brunona, biskupa Olomouckého, Smila z Bělkova purkrabí Bítovského v Moravě a Oldřicha předního písaře královského, co plnomocných poslů krále Otakara, a Fridricha purkrabí Normberského, co plnomocníka císařova. V této smlouvě nenachází se zcela žádného ustanovení o svobodách země české, kterých stvrzení byl žádal Otakar. Rudolf zavrhuje je posud, jak vysvítá z dalšího jednání. O odbojných pánech českých obsahovala smlouva dokonce širší vysvětlení předešlého míru, zcela jak sobě přál císař Rudolf. V ní již se mluví o služebnících a *pomocnících* císaře Rudolfa, že se všickni zavírají v mír, tak aby služebníkům a pomocníkům jeho z *Čech a z Moravy*, ježto by chtěli zavřítí býti a státi v této smlouvě, král Otakar navrátil všeho, co jim zjevně odňal *před válkou neb potom* z jich dědictví, svobodných statků i *lén* čili výsluh.¹⁾ Ano dále ustanovuje se: kdyby který služebník krále Římského od krále českého v čem stížen byl a stížnost by se shledala

diciis servitores, a prima cum vestra celsitudine coram principibus apud Danubium concordia inita (t. od hlavního míru zavřeného dne 21. List. 1276) *numquam inclusos scivimus vestrae paci . . .* a opět dále: *nullatenus ascenderat in cor nostrum, quod debuissent aliqui de nostris terrigenis, et hii maxime qui nobis fidelitatis homagio sunt addicti, quorum etiam prosapia per nullum modum exceptionis a nostrorum progenitorum obsequiis pariter atque nostris excipi potuit vel aliquo segregari, paci vestrae aut ordinationi sub aliquo praetextu concordiae intercludi.*

¹⁾ *Praeterea hujusmodi compositioni et paci generaliter includimus quolibet servitores nostros* (t. král Rudolf) *et adjutores; et nostris de Bohemia et Moravia adjutoribus et servitoribus, compositioni praesenti includi et stare volentibus saepedictus rex Boemiae restituet omnia, quae ante guerram vel post de eorum hereditatibus, allodis et feudis notorie occupavit. Perts. IV. 418.*

býti spravedlivou, že smí král Římský po poslích žádati zadostučinění; kdyžby pak to se nestalo, pomáhati svému služebníku, kterému by byla učiněna křivda. V případnostech pochybných aby rozhodovali biskup Bruno a purkrabí Fridrich svým společným uznáním, po jejich pak smrti jiné osoby, ježto by králové jedenkaždý se své strany ustanovili na jejich místě. Umluva tato měla se Otakarovi ulahoditi ustanovením, že totéž platiti má i s druhé strany o služebnících a pomocnících jeho v Rakousích, Štyrsku, Korutanech a Krajině; což však mělo dvojí nestejnost. Nebo předně nebylo v zemích těchto rakouských žádných vasallů k Otakarovi příchýlných, kteřížby byli mohli míti s Rudolfem tak spleťtí rozepře o tamější knížecí statky jako odbojní pánové čestí s Otakarem o korunní statky české, protože tam Rudolf před válkou nepanoval, nýbrž Otakar; ti, kteří tam měli z předešlých časů jakou rozepři s vládou, byli tedy právě nepřátelé Otakarovi. Zadruhé bylo Otakarovi tíže ujímati se svých příchýlných proti Rudolfovi než císaři proti němu. Nebo ve sporných případnostech nemohlo se pomáhání dovolené mírem jedné i druhé straně státi jinak než válkou; tu pak stála za Rudolfem říše německá, poněvadž každý útok Otakarův v takové případnosti byl by býval útokem na říši.

Z těch příčin Otakar smlouvu tuto zavrhnul, ačkoliv byly listiny mírné již vyměněny ve Vídni, sepsané ve jménu jeho i ve jménu Rudolfa stejným zněním a pod stejným datem. Král tvrdil, že vyslanci jeho překročili meze svého plnomocenství, a nechtěl se tedy vázati ustanovením ve smlouvě obsaženým o služebnících a pomocnících ¹⁾. Přišlo pak následkem toho k dalšímu vyjednávání, nejprve po Fridrichovi purkrabí Normberském, který od Rudolfa přijel k Otakarovi do Opavy. Na sjezdě tomto

¹⁾ Otakar píše v listu svém výše dotčeném k císaři Rudolfovi od 31. října : *Si qui sunt, quorum mediantibus tractatibus, etiam sub privilegiis vel quibuscunque instrumentis (rozumí se listina v jeho jméně vydaná ve Vídni), sit haec interclusio (totiž zavření pánů českých do míra Rudolfova) procurata, hii transgressi fines mandatorum nostrorum sine totius nostrae conscientiae puritate haec poterant attemptasse.*

jednalo se o svobodách království českého čili poměrech jeho k říši německé, při čemž Otakar zvláště na tom stál, aby poddaní čili služebníci jeho, „bez dotčení těla jeho království, jemu a jeho dědicům cele byli zůstaveni se vzdálením vši nejistoty o odtržení jich k jiné osobě.“¹⁾ Po předběžných námluvách vzatých nepochybně hned tudíž v Opavě přijelo slavnější poselstvo císaře Rudolfa k Otakarovi do Prahy, ve kterém nacházel se opět Fridrich purkrabí Normberský a s ním hrabě Fürstenberský, však nad to také Albrecht, nejstarší syn císařův. Od nich zavřena jest s králem českým tudíž smlouva nová dne 12. Září 1277.

Otakar slíbil touto smlouvou zachovati smlouvu poslední Vídenskou od 6. Května, však s podstatnými proměnami a přídávky. Předně vyhrožoval sobě zachování zemí svých s jich hranicemi a právy, tak aby země tyto i lidi v nich měl veskrz s těmi právy a v tom stavu, jako předkové jeho od starodávna. Přitom měl ovšem na mysli zvláště také zachování privilegií císaře Fridricha II., ač dopouštěl jednu důležitou výminku. Kdyby král Římský v potřebě říše žádal na něm pomoci vojenské, sliboval jí poskytnouti, jak dalece by mu náleželo (prout nos decuerit). Tím nepochybně myslila se pomoc 300 oděnci k tažení do Říma. Kdyby prý ale král žádal, aby mu v potřebě říše pomáhal s větším vojenským průvodem (tedy s větším než mu náleželo, to jest s větším počtem než 300), tehdy aby se mu císař za takovou službu zachoval rovněž jako jiným knížatům. Pod tou výminkou tedy zavazoval se k takovéto vojenské službě neodměřené, jakou dotud králové čeští povinni nebyli. Kdyby se jednalo o jízdu do Říma ku korunování, zavázal se Otakar, krále Římského na žádost jeho tam doprovo-

¹⁾ Otakar Rudolfovi tamže: Nam domino F. viro nobili burcgravo de Nurenberg apud nos in Opavia constituto, inter singulas gratias, quas per ipsum a vestra excellentia sine laesione imperii (jednalo se tedy o poměry k říši) petebamus, hec praecipuum et magis gratuitum nobis petivimus, ut servitores nostri intacti a corpore regni nostri nobis et nostris heredibus integraliter remanerent, quolibet scismatis ad personam aliam scrupulo relegate.

díti, nebo kdyby měl v tom překážku, poslati své lidi, jak by se na důstojenství jeho slušelo. Do některého času, o který by se usnesli biskup Olomoucký a purkrabí Normberský, neměl král Rudolf Otakara zváti ke svým sněmům, při čemž nepraví se výslovně, zdali se Otakar zavazuje po tom čase přicházeti ke všem sněmům říšským bez rozdílu, čili jen k oněm do Normberka, Bamberka a Merseburka dle privilegia císaře Fridricha II.; pročež musí se myslit, že sobě Otakar platnost tohoto privilegia v tom ohledu vymíňoval jak ve všem jiném, o čem nebylo výslovného ustanovení jiného.

Dále následovalo ustanovení o obapolných služebnících a pomocnících. Otakar podvoloval se znova zachovati to, co ustanoveno bylo prvními listinami mírnými, totiž od 21. Listopadu 1276. Mimo to ale sliboval všechny ty, kteří z jeho zemí ve válce minulé pomáhali králi Římskému, přijmouti na milost, a viny, které se tím proti němu dopustili, nikdy nevzpomínati po čas svého života, ani jim neubližovati proti právu; pakli by se však později zeho dopustili, tehdy že se k nim zachová nejínak než jako k jiným lidem svého království během soudním dle práv a obyčeje tohoto království.

Na věrné zachování těchto věcí učinil král Otakar přísahu svou osobou; na místě a ve jménu císaře Rudolfa přísahal rovněž syn jeho Albrecht. Jiná, menší ustanovení této smlouvy stvrzena jsou přísahou věrných, t. j. plnomocníků obou stran ¹⁾.

¹⁾ Nejdůležitější ustanovení této smlouvy, kterých tuto dotčeno, znějí: In primis quidem promittimus (t. Otakar), quod praemissam pacis ordinationem inter dictum dominum nostrum regem et nos per praedictos Olomucensem episcopum (cet.) . . . initam seu statutam . . . servabimus illibatam, salvo tamen omnium terrarum nostrarum limitibus sive juribus, ut eisdem terras et homines earundem sub eisdem omnino teneamus juribus et conditionibus, sicut unquam nos vel progenitores nostri tenuerunt eosdem . . . Praeterea si pro imperii necessitate dictus dominus noster rex nostrum auxilium petiverit, illud sibi exhibebimus, prout nos decuerit. Si vero, ut cum ampliori militum cemitiva ipsi domino nostro regi pro imperii necessitate serviamus, nos interpellaverit dictus dominus noster rex, extunc nobis, consideratis servitii nostri meritis, prout aliis principibus faciet, respondebit. Item si pro reci-

Jak se předešlá smlouva Vídenská nelíbila Otakarovi, tak nebyl císař Rudolf spokojen s touto smlouvou Pražskou. Listem psaným Otakarovi některý čas po uzavření jejím usiloval znovu, aby o Vítkovicích a druhých pánech českých, které vždy nazýval svými služebníky, platila ustanovení smlouvy předešlé. Nechtěl tedy přestat na prominutí jim viny od Otakara, stvrzené od něho přísahou, než o to vždy stál, aby i v budoucích rozepích jejich s králem směl se jich ujímati, čímž by tito pánové čeští byli bývali vyňati z právomocnosti obyčejných soudů zemských, a svrchovaná moc králů českých nad jich zemí v tom ohledu zkrácena na vždy. Otakar odpíral tomu psaním k Rudolfovi z Poděbrad dne 31. Října 1277 ¹⁾ které však jest poslední nám známé z tohoto jednání. Jisté jest, že se v jednání tom nedošlo přátelského konce, protože se potom strhla nová válka mezi králi. Smlouva Vídenská i Pražská pozbyly tím své platnosti ²⁾.

piendo imperialia fastigii diademate dictus dominus noster, ut eum associemus, nos requisiverit, nos eum associabimus, prout ad hoc juris debito obligamur; quod si causa rationabili seu legitima praepediti hoc facere nequiverimus, sibi pro nobis nostros, prout honorem nostrum decuerit, curabimus destinare... Circa restitutionem quoque gratiae et iurium suorum omnia secundum tenorem priorum privilegiorum, super concordia editorum, adjutoribus et servitoribus ipsius domini nostri regis et nostris plene fient. Praeterea illos, qui de terris nostris domino nostro praedicto, durante praesentis guerrae tempore assiterunt et auxilium praebuerunt, plene nostrae restituimus gratiae et favori, et promittimus praestito juramento, quod hujusmodi culpam, quam in nos commiserunt, nunquam ad animum revocabimus temporibus vitae nostrae, nec eisdem aliquam violentiam contra justitiam inferemus; verum si in posterum excesserint, ex tunc contra ipsos non aliter quam contra alios regni nostri homines jure praevio procedemus juxta jura et consuetudinem regni nostri. *Perts. IV. 419.*

¹⁾ Týmž, které výše uvedeno jest v poznámenání 2. na st. 500, atd.

²⁾ Kopp v díle svém již výše uvedeném (*Geschichte der eidgenössischen Bünde*) snaží se dokázati, že listina od 12. Září 1277 zhotovená v Praze není žádná skutečná smlouva mezi Rudolfem a Otakarem, než jen návrh Otakara k nové smlouvě, kterou předešlá Vídenská od 6. Května měla dle přání jeho býti proměněna. Diese Urkunde, praví Kopp (I. 198), ist nach meinem Dafürhalten kein neuer Vertrag zwischen den beiden Königen, sondern enthält Vorschläge zu einem solchen von Seite

Must se velice litovati, že se nezachovala listina konečného míru, který potom po smrti Otakara zavřen byl mezi císařem Rudolfem a pány českými v ležení jich obapólném v krajině blíž

Otakars . . Vorschläge, welche weitere Unterhandlungen in Aussicht stellen. Wird König Rudolf diesen neuen Vorschlägen unbedingt seine Zustimmung erteilen? Ale spisovatel tento, jinak pilný v rozbírání právních otázek až do nejmenších podrobností, má zvláštní nadání k nevidění, kde viděti nechce. Listina ona má ve velikém ohledu formu hotové smlouvy, ač jest jen přiznacíím listem Otakarovým k této smlouvě, vedle kterého bylo zapotřebí také přiznacíího listu Rudolfova. Tento se nezachoval, a není ovšem jisto, byl-li skutečně hned v Praze vydán. Ale v listině Otakarově stojí sřejmě, že on s jedné a syn císařův Albrecht s druhé strany stvrdili obapólné závazky svou přísahou. Jak se může něco jmenovati pouhým návrhem, nač obě smlouvající strany přísáhnou. Jistě také neposlal císař Rudolf syna svého v tak slavném poselství do Prahy jen k tomu účelu, aby mu přinesl návrhy od krále Otakara, nýbrž bezpochyby již aspoň v tom úmyslu, aby jím s jedné a králem s druhé strany smlouva, která měla býti zavřena, slavněji byla stvrzena než se prvé stalo ve Vídni toliko prostředkem vyslanců; ale věc je prostě ta, že jak prvé Otakar, tak nyní Rudolf nebyl spokojen s pořízením svých poslů, a odpíral tedy smlouvě již zavřené svého stvrzení. — Kopp vede v celém vypravování svém o Otakarovi ostrou polemiku s Palackým, ve které jest mnoho příkladů takovéto nevidomosti, pocházející z úplného zarytí se do myšlének již jednou zalsbených. Budiž zde jen jeden uveden na ukázk. V prvním míru zavřeném roku 1276 odřekl se Otakar netoliko zemí rakouských a korutanských, než také statků, kterých tam nabyl pro sebe koupěmi neb jiným způsobem, však tak aby statky tyto byly ve 40.000 hřiven stříbra upsány synu Rudolfovu, který měl dostat za manželku dceru Otakarovu. Dále měl král Rudolf jednu ze svých dcer dáti za manželku synu Otakarovu, a jemu věnem upsati 40.000 hřiven stříbra na části Rakous na levém břehu Dunaje, neb kdyžby nestačilo, i ještě na části strany Zadunajské, tak aby bral z této země 4.000 hřiven obyčejného tehdejší úroku z oné summy. Po smrti syna Rudolfova bez dědiců neměla dcera krále českého míti žádného dalšího práva k oněm prvním 40.000; po smrti syna Otakarova bez dědiců měla ale zastavená země připadnouti králi českému, pokud by nebyla 40.000 hřivnami vyplacena od kře. Ustanovení toto bylo druhou smlouvou Vídenskou (9. Května 1277) změněno tak, že s první oné svatby a upsání 40.000 sešlo; věno pak dcery Rudolfovy bylo místo Rakous upsáno na Chebu, však jen v 10.000 hřiven. O tom vyslovuje se Kopp takto: In zwei Dingen weicht diese Bestimmung von der des früheren Vertrages ab. Einmal geschieht nur noch von einer Heirath Meldung, und Hartman und Ku-

Kolína a Kutné Hory, kdež konečně výbojné tažení Rudolfovo bylo zastaveno. Všecko, co víme o podstatnějších výminkách tohoto míru, jest, že uzavřena byla dvojí svatba mezi syny a dcerami Otakara a Rudolfa, a že překážen byl úmysl císaře Rudolfa, který se chtěl uvázati v panství nad Čechy co poručník mladého krále Václava II., tak že poručnictví toto dostalo se pomocníkovi Čechů Otovi z Brandenburka, Rudolf pak dostal toliko Moravy na pět let v náhradu útrat válečných (1278). Co bylo ustanoveno o právních poměrech k říši německé, na které se vztahoval předešlý spor mezi Rudolfem a Otakarem, není povědomo. Podobá se však nejvíce, že celá ta věc byla pomínuta mlčením, tak že se strany české nebylo od starých svobod

negundis werden nicht mehr erwähnt; damit fallen auch 40.000 Mark als die eine Hälfte des Brautschatzes weg. Zweitens wird die Pfandsomme nicht mehr auf österreichisches Gut . . angewiesen, sondern auf unmittelbares Reichsgut . . Für einen künftigen Herrn Oesterreichs (poněvadž totiž Rudolf obmýšlel Rakousy dáti svému synu Albrechtovi) . . kann die möglichste Entlastung des Bodens nur erwünscht sein; aber auch für Böhmen sind sichere 10.000 Mark auf dem anstossenden (jakoby Rakousy nebyly také vedlé Čech) und abgeschlossenen (to jest že je menší) Egergebiete wohl von nicht minderem Werthe, als ungewisse 40.000 vertheilt auf den Grundertrag eines fremden Landes. Nach Palacky Gesch. v. Böhmen II. 1. 261 „ist das Opfer, welches Otakar hier zu Bewahrung des Friedens brachte, indem er ein bereits tractatmässig anerkanntes Gut haben von 80.000 Mark Silber auf 10.000 herabsetzen liess, nicht zu verkennen!“ — A předce jest Palackého tvrzení pravé, třebaž ne právě docela doslovně dle summy. Prvních 40.000 prý minulo, poněvadž sešlo se svatby; to se zdá být Koppovi přirozená věc. Ale statky v zemích rakouských zůstaly proto předce celé v rukou Rudolfa, a král Otakar, kdyby byl chtěl potom dceru svou Kunigundu provdati za jiného, byl by jí musil dáti věno ze svého; toť jest ztráta jedné 40.000 hřiven neb asi tolika. Král Otakar chtěl nejspíš dáti mrzutost svou s toho na jevo, když tuto dceru svou ještě téhož roku dal do kláštera, ježto Rudolf zatím jednal synu svému o svatbu s dcerou krále anglického, což nepochybně bylo příčinou ke zrušení smlouvy svaťbní s Čechy. Výmluva Koppova o druhých 40.000 jest ale příliš jalová. Jistých 10.000 prý bylo pro Otakara lepší, než 40.000 nejistých. Pročby tyto byly bývaly nejisté na zemi větší a tudý výnosnější (Rakouských), než menší (Chebsku)? lečby byl král Rudolf chtěl býti nesprávným plátcem. Tak zajisté nesmýšlel on o tom, než jen nedovtipný jeho zastavatel.

ničeho upuštěno, se strany pak císaře ničeho výslovně stvrzeno. Že císař Rudolf úmyslu svého, aby sobě zjednal ochrannou moc nad pány k sobě přichýlnými, nedosáhl, jest patrné z toho, že se rozepře o korunní statky srovnaly v Čechách samých rozhodnutím sněmovním beze všeho vmíchání Rudolfa ¹⁾, aniž jest později jakéhokoli příkladu utíkání se pánů českých k císaři o ochranu ve smyslu tehdejšího jeho nároku. Rovněž nepodobné jest, žeby se byli stavové čeští výslovně odřekli jakýchkoli starých svobod země; neb spatříme, že se později došlo i skutečného stvrzení jejich v okolnostech, ve kterých by se to sotva bylo stalo, kdyby byly bývaly předtím již právně zrušeny.

Král Rudolf, pokud povědomo, nepotvrdil těchto svobod, ačkoliv se brzy snažil, krále Václava II., zete svého, přichýliti ku prospěchům svého domu prokazováním jemu všelikých služeb přátelských. Od něho, jak již zmíněno, obdržel Václav II. přirčení číšníctví a kurfirstství v rozepři s vévodami bavorskými. Stalo se to dvěma listinami císaře Rudolfa danými roku 1289. 4. Března a r. 1290. 25. Září po pilném vyšetřování práva dle vysvědčení knížat nyní jednosvorně v tom se srovnávajících, že právo toto náleželo od starodávna králům českým a nikomu jinému.

Z posavadního nestvrzení svobod království českého vzal snad příčinu císař Albrecht I., když při nepřátelském vystoupení proti králi Václavovi II. roku 1304 ve spolku s papežem Bonifaciem VIII. mimo jiné žádosti naň zdvižené způsobem dotud nikdy neslýchaným žádal také desátek ze stříbra Kutnohorského co právo císařské, tak totiž aby jemu za minulý i budoucí čas dohromady buď postoupil Hory na šest let buď vyplatil 80.000 hřiven stříbra, Nároků těchto vzdal se však potom mírem, jež zavřel s králem Václavem III. roku 1306 ²⁾. Při té příležitosti stvrzena jsou od

¹⁾ Viz Palackého: *Geschichte von Böhmen* II. 344.

²⁾ V listině mírné dané dne 18. Srpna 1305 *Balbini Miscell. Decad. I. lib. 8. p. 27.* praví se: *Promittimus . . praedictum Venceslaum Bohemiae et Poloniae regem . . in Ipsis Bohemiae et Poloniae regnis . . nec de jure nec de facto . . aliquatenus impedire, etiamsi aliquod jus, quod vulgari- ter dicitur anspruch, nobis vel imperio in eis competere vel dicatur competere vel nobis aut imperio aliquo competere videretur, sed ipse . .*

něho slovy všeobecnými všechna privilegia, která obdržel král Václav II. buď od Albrechta samého buď od jeho předchůdců v císařství ¹⁾. Z úmyslu jistě nebyla přitom o starších privilegiích království českého učiněna žádná zmínka.

Brzy potom uběhly právní poměry Čech k říši německé v nové větší nebezpečenství následkem vymření mužského rodu Přemyslova králem Václavem III. (1306). Císař Albrecht chtěl bez dalších ohledů naložiti s královstvím českým jakožto s odumřelým lénem říše německé, i udělil je nejstaršímu synu svému Rudolfovi. Vtrhnutím do Čech minil udělení tomuto zjednatí platnost. Zatím stavové čeští dali se ve volení nového krále, při čemž rozdělili se na strany, když jak doposud v mužském pokolení královského rodu, tak tím více mezi ženským příbuzenstvem nechtěli uznati žádného pevného pořádku nastupování na trůn za nezměnitelný zákon. I král Albrecht zjednal v těch okolnostech synu svému některou stranu, která vojenským vtrhnutím jeho nabyla velké posily. Tu konečně většina stavů zvolila Rudolfa za krále pod výminkou, aby některou z kněžen českých, buď dceru buď vdovu krále Václava II. pojal za manželku. Výminka tato byla od Rudolfa i otce jeho přijata, kteříž na ten způsob vešli pokojně do Prahy. Zde pohnul Albrecht stavy české i k tomu, že slíbili po Rudolfovi, když by umřel bez dětí, přijmouti za krále druhého bratra jeho Fridricha a po něm ostatní syny Albrechtovy dle pořádku stáří.

Ačkoliv takto zvolení Rudolfa bylo na větším díle vynuceno mocí vojenskou, byla přitom nicméně forma volení od stavů českých zachována; ano nad to obdrželi konečně stavové právě tehdyž od císaře Albrechta stvrzení privilegií císaře Fridricha z let 1212 a 1216, kterými právo jejich k volení králů slavně bylo uznáno vedle druhých svobod tehdyž od císaře Fridricha udělených ²⁾.

praediota regna . . cum pleno dominio et omnibus, . . utilitatibus in terra et supra terram (v zemi i nad zemí; vztahuje se patrně na pozitek z rudnictví) *in regnis . . praedictis et ex eis provenientes . . debeat obtinere in perpetuum et libere et pacifice possidere.*

¹⁾ Viz *Balbin Misc.* I. 8. 26.

²⁾ Listina stvrzovací krále Albrechta I. nezachovala se sic, ale důkazem

Sotva však prošlo několik měsíců od tohoto jednání v Praze, vydal císař Albrecht na sjezdu se syny svými ve Znojmě dne 18. Ledna 1307 listinu, kterou Rudolfovi a druhým jeho bratřím uděloval království české v léno od říše německé takovým způsobem, jakoby žádného volení od stavů českých nebylo bývalo. Listina tato praví slovy jak nejvíce možná určitými a obsírnými: že král Albrecht synu svému Rudolfovi udělil království české se všemi jeho příslušenstvími, ježto smrtí krále Václava, zemřelého bez zákonných dědiců, bylo uprázdněno a na něj jakožto lenního pána (velut ad feodi dominum) i na říši spadlo dle práva, kteréžto království a příslušenství jeho též král a někdy otec jeho Václav II. drželi od něho a od říše (a nobis et eodem imperio), a témuž království jej představil u Prahy; však že potom Rudolf ve Znojmě u přítomnosti jeho, Albrechta, království toto a jeho příslušenství zase do jeho rukou dobrovolně navrátil, žádaje snažně, aby je jemu a bratřím jeho Fridrichovi, Leopoldovi, Albrechtovi, Jindřichovi a Ottovi, když by on zemřel bez mužských potomků, udělil; na kteroužto jeho žádost že tak učinil dle ponížené prosby a svolení knížat, velmožů, pánů a zemanů téhož království českého (ad ejusdem regni Bohemiae principum, magnatum, baronum et nobilium preces humiles et consensum) a týmž Rudolfovi, Fridrichovi v jeho jméně i ve jménu nepřítomného bratra jeho Leopolda, Albrechtovi, Jindřichovi a Ottovi zezlem svým královským a podáním i odevzdáním kopí oko-

tohoto vysoce důležitého skutku jest listina vydaná od stavů českých králi Albrechtovi dne 23. Října 1306 za jeho přebývání v Praze (chovaná nyní v c. kr. dvorském archivě ve Vídni), kterou stavové vysvědčují, že jiných privilegií království českého se týkajících od něho nemají, než oněch dvou (od let 1212 a 1216), která království českému potvrdil. Stavové praví: Ad universalem notitiam capimus pervenire, quod a serenissimo domino nostro, domino Alberto, Romanorum rege semper Augusto, alias litteras, gratias et privilegia, regnum Bohemiae tangentia, nec petivimus, nec habemus, nisi litteras infra scriptas, quas sub bulla aurea regnum Bohemiae habere dinoscitur, *praefatus dominus rex ipsi regno Bohemiae sui gratiâ confirmavit. Quarum litterarum tenor de verbo ad verbum dinoscitur esse talis* (následuje celé znění oněch dvou privilegií císaře Fridricha II

rouhvených království české udělil na ten způsob, aby Rudolf a praví jeho mužští dědici jím vládli plným právem, po smrti pak Rudolfa neb kterého z bratří jeho bez právních dědičů aby po sobě následovali každý se svými potomky dle stáří.¹⁾

O této listině praví Böhmer ve svých Regestech: Diese Urkunde lässt keinen Zweifel, auf welchen Rechtstitel Rudolf das Königreich Böhmen erwarb, totiž jak jest jeho smysl, udělením v léno od říše. Sama o sobě vzata, vytržena z historické souvislosti, znamenala by to ovšem, jako mnohá jiná listina, kterou spisovatelé němečtí rovněž tak vykládají. Ale porovnána s tím, co bezprostředně předcházelo, jmenovitě se stvrzením privilegií císaře Fridricha II. od Albrechta, nedokazuje ničeho. Potvrzovací listina na volební právo stavů od něho vydaná, od stavů českých přijatá, byla skutek pro obě strany závazný; jakým jedině mohou se stanoviti právní poměry. Listina tato, srovnána s vypravováním souvěkých kronik jak českých tak rakouských, ukazuje, jakým právním titulem Rudolf došel panství, totiž volením od stavů, po kterém mělo dle starého práva následovati stvrzení od císaře, a nejspíš také následovalo hned v Praze. Udělení léna synům Albrechtovým v té formě, jak o tom mluví listina ona Albrechtova, jest skutek jednostranný, kterým se císař pokoušel právní poměry se stavy smluvené zase zvrátit. Neb co v listině samé stojí o svolení a ponížené žádosti stavů, musí se rozuměti jen o jich svolení, které ovšem dali hned v Praze, aby po Rudolfovi následovali v Čechách jeho bratří, ne žeby byli svolili k takovému udělení království českého co pouhého léna; byť by to sice odpor ve věci samé; neb měl-li císař právo nakládati z Čechy jakožto s lénem, nepotřeboval k tomu žádného svolení jejich.

Toto snažení císaře Albrechta, aby Čechy uvedl v dokonatou odvislost od říše německé a volební právo stavů již stvrzené zase zamezil, přispělo nejspíš mnoho k tomu, že se po brzké smrti syna jeho Rudolfa (1307) většina stavů českých docela

¹⁾ Listina tato vydána jest ve své celosti v Palackého *Formelbücher* I. p. 526.

odvrátila od domu rakouského, a nechtěla splnit slibů svých o přijetí druhých jeho synů, předně totiž Fridricha. Ačkoliv byli již i mezi pány českými někteří, ježto práva domu rakouského zastávali tvrzením, že Čechy spadly co léno na říši, a předkládali druhým nebezpečení války s celou říší¹⁾; prohlásila se tentokrát většina pro Jindřicha korutanského, manžela Anny nejstarší dcery krále Václava II. Albrecht, předsevzav opět vojenské tažení do Čech, nepořídil ničehož, a přišel potom o život rukou vražednou (1308). Syn jeho Fridrich byl tudy konečně přinucen ke smlouvě s Jindřichem korutanským, kterou se království českého odřekl za jistou peněžitou náhradu, upsanou sobě na některých městech moravských (1308. 14. Srpna).

Jindřichovi korutanskému bylo nicméně království české upíráno i od nástupce Albrechtova v říši, krále Jindřicha VII. I on prohlašoval Čechy za uprázdněné léno říše německé, které by náleželo jemu osaditi dle libosti. Tentokrát odporovalo toto tvrzení sobě samému. Nebo bylo-li království české skutečně léno říšské, nemohlo se považovati za uprázdněno, protože bylo již uděleno od císaře Albrechta. Císař Jindřich byl by musil dle práva přitci Čechy. Fridrichovi rakouskému, nebo právě Jindřichovi korutanskému, jemuž byl ho Fridrich postoupil. Ale příklad tento ukazuje právě, že císařové němečtí nerozjírali právní otázku příliš ouzkostlivě, kde se nesrovnávala s jejich žádostí.

Jindřich VII. byl by sotva mohl Čechy skutečně odejmouti Jindřichu korutanskému, kdyby se zatím panství jeho nebylo zprotivilo většině stavů českých samých. Tito zanášejíce se s úmyslem, aby Jindřicha korutanského ssadili, potřebovali k tomu cizí pomoci, a obrátili se o ni právě k císaři. Ve jménu nespokojených odebral se nejprve opat Zbraslavský Konrad ku králi Jindřichovi do Heilbronna, kdež vznesl naň žádost, aby se při nedostatečnosti Jindřicha korutanského k vládě v Čechách ujal

! ¹⁾ Dle opata Zbraslavského (p. 177) mluvil Tobáš z Bechyně k pápám na novém sněmu volebním: *Ecce pro dolor regnum nostrum ad imperium devolutum est; unde si nos ad imperium non convertimus, mala perpetuo ab imperio sustinebimus.*

dcery krále Václava II. Alžběty, jakožto nejvíce povolání k dědictví po vymření mužského potomstva královského rodu. (1309 14. srpna.)

K této žádosti odpověděl císař Jindřich, že jest království české, jakž. jej zpravují znatelé práva, prostě spadlé na říši; stavové čeští že opovážlivě a proti právu zvolili Jindřicha Korutanského a k veliké škodě říše jeho se přidrželi. Království české, pravil, jest v naši ruce; komu je budeme chtítí dáti, tomu je dáme; nepřemožitelná moc říše nebude se hroziti výloh i větších než učinila posud pro zachování práv svých, které má nad královstvím českým; neb není nikoho, kdo by mohl království toto vytrhnouti z moci říše; než komu bude chtítí, tomu je udělí. Doložil potom, že má sám příbuzné a přátely, kterým země této spíše míní přáti, než Jindřichovi, odpůrci říše.¹⁾ Opat Konrad, hledaje od císaře pomoci pro stavy české, mohl se sotva pustiti do rozepře o vlastní právní otázku v této záležitosti. Dle zprávy letopisce Zbraslavského předkládal císaři toliko nespravedlivost, kdyžby pro nehodnost Jindřicha Korutanského chtěl i dcery krále Václava II. zbaviti jejich dědictví, a zvláště Alžbětu, oblíbenou celému národu. Důvody jeho, podporoványi také od Petra arcibiskupa Mohučského, dal se konečně císař pohnouti k slibu, že nemá královnou českou býti žádná jiná, než Alžběta dcera Václavova, čímž opat Konrad na ten čas se spokojil.

¹⁾ Chron. Aut. R. p. 193: Regnum, inquit, illud, cujus statum nobis pater abbas exponitis, tale est, quod, ut hii, qui iura regum et decreta legum sapunt, nobis dicunt: per mortem regum naturalium regni ejusdem est simpliciter ad sacrum imperium devolutum . . . Regnum Bohemiae in manu nostra est; cui dare voluerimus, dabimus illud; invicta potentia imperii nequaquam terretur, si pro conservandis juribus suis, quae habet in regno Bohemiae, impensas majores facere, quam fecit hactenus, compellatur. Non est enim, qui de manu imperii rapere valeat regnum illud; sed potius, cui voluerit, conferet. Hoc et adjecit rex: Habet, inquit, adhuc Romanus princeps heredes, consanguineos et amicos, qui nunquam contradixerant nec contradicent imperio, quibus ecce melius sapere debemus de regno Bohemiae, quam illi, cujus pater et ipse non solum sacro imperio sed etiam sanctae Romanae ecclesiae multis temporibus pertinaciter restiterunt.

Po těchto předběžných námluvách prošel skoro celý rok, než se co dalšího stalo v této záležitosti se strany císaře, který ovšem sám o sobě ničeho pořídit nemohl. Zatím usnuli se stavové čeští Jindřichovi Korutanskému protivní na společném sjezdu v Praze, aby podali království českého s rukou Alžbětinou Janovi, synu císařovu. Uvažovalo se sic nejprv také zvalení Walrama bratra císařova; ale Janovi dali stavové přednost, protožeby, jsa ještě mlad, totiž teprv 14letý, lépe uvykl řeči a obyčeji národu českého a tudy v Čechách snáze se udomácnil. Slavné poselstvo ze všech stavů odebralo se s podáním tímto k císaři Jindřichovi, který držel právě sněm říšský ve Frankfurtě. Poslové uvedeni jsou do shromáždění císaře s knížaty tudíž přítomnými; ve jménu všech učinil přednesení opět Konrad opat Zbraslavský (12. Června 1310). Císař odpověděl s téhož právního stanoviska jako předešle, že království české vyměněním přirozených králů spadlo na říši, a že jeho může udělit, komužby chtěl. Jindřich Korutanský že došel panství nepravým způsobem a protivil se prvé císaři Albrechtovi, nyní jemu; však že nechtěje nic činiti bez rady svých věrných, vznáší to na knížata. Tito, vzavše potaz mezi sebou, vypověděli rovněž, že jest Jindřich Korutanský nespravedlivý uchvatitel království českého, prohlásili jej pro nezádní léna v ustanoveném čase za zbavena všechných zemí jeho, a přísahy učiněné jemu od stavů českých za neplatné.

Po tomto odsouzení Jindřicha Korutanského oznámil císař knížatům, že miní Alžbětu, dceru krále Václava zachováti co královnu na trůně jejích otců, dáti jí za manžela bratra svého Walrama a udělití jemu království české dědičně; což od knížat tudíž ochotně schváleno. Ale poslové čeští nemínili s trůnem českým nechat naložiti dle jednostranné vůle císařovy, než jak jim uloženo bylo od stavů, žádali, aby císař Alžbětě dal syna svého za manžela a jemu přikl království. Od nich ovšem nebylo uznáváno mínění císařovo o jeho oprávnění co pána lenního, než dle svobod své země žádali o stvrzení krále, kterého sobě sami zvolili. Jednání bylo dlouhé a obtížné, schůzky každo-

denní, někdy i v noci; poslové čeští strojili se již několikrát k odjezdu bez konce; naposledy povolil císař, a v patnáctý den po příjezdu poselství českého slíbil opět ve shromáždění knížat, syna svého Jana zasnoubiti s Alžbětou (25. Července). ¹⁾

Dle umluv takto zavřených přivezena jest Alžběta od nového četnějšího poselstva do Speyru, a v den svatby s Janem udělil císař Jindřich synu svému léno české obyčejným způsobem (30. Srpna). ²⁾

Pokud mohlo jednání toto zanechatí nějaké pochybnosti o právním poměru Čech k říši německé, o kterém předce každá strana zůstávala při svém mínění, zamezeno bylo všecko konečně zlatou bullou císaře Karla IV. r. 1356. Zákonem tímto říšským, vydaným od císaře z usnešení sněmovního všech knížat a stavů německých, bylo vyměřeno za pravidlo, že po uprázdnění kteréhokoli knížetství říšského náleží osazení jeho císaři jakožto spadlého na říši, však s vyhrazením práv a obyčejů království českého o volení králů od obyvatelů této země dle

¹⁾ *Ibid.* 215: Et ex illa hora, sicut nos ipsi vidimus et cognovimus lucide, negotium nostrum, quod prius putabamus fieri impossibile, aestimantes ipsum fore durius adamante, fit statim flexibile sicut cera liquescens a facie ignis et mix a calore solis. Nunc potest hora, quod prius non potuit mora. Per quindenam enim omni die et saepe in nocte in consilio et tractatu fuimus, et tamen nihil cepimus nec aliquid profecimus, sed nonnunquam nos sine fine ad recedendum disposuimus; mansimus tamen usque adhuc.

²⁾ V opětém přednesení, které císař o tom učinil. napřed knížatům, jak uvodí slova jeho opat Zbraslavský (r. 228), nacházejí se některé výrazy, které již o něco méně výhradně tvrdí právo císařovo k nakládání s Čechy dle své vůle. „Nunc itaque . . regnum illud Johanni meo nuptialito conferre sacri imperii nomine et auctoritate intendo; ut autem sibi ius fortius competat, hodie sibi virginem, ejusdem regni heredem legitimam, copulare matrimonialiter nos delectat. Consequens autem est et iustitia dictat, ut hoc regnum hodie meus filius in feodo ab imperio suscipiat, „aliorum quoque principum titulum ex hoc legaliter obtineat et nomen.“ Poslední tato slova jakoby chtěla říci, že se udělením léna má právě rozuměti udělení práv knížete říšského s královstvím českým spojených. Císař Jindřich musil se ovšem vynasnažovati jak nejvíce možná, aby domnění syna svého představil knížatům jakožto zléžnost říšskou, poněvadž chtěl pro ně obdržeti vojenská pomoci od říše proti Jindřichovi Korutanskému.

privilegií císařských i starodávné zvyklosti. Privilegia tato, zejména často dotčená Fridrichova od let 1212 a 1216, byl Karel IV. již prvé potvrdil (1348), a obnovil toto potvrzení i zlatou bullou opět.¹⁾ Zvláštní hlava téhož zákona (VIII) jednala také o vyjmutí obyvatelů země české ze všech jakýchkoli soudů mimo obyčejné soudy v zemi samé rovněž dle starodávného práva a obyčeje. I odvolávání ze země k soudům říšským bylo výslovně zamítnuto co nedovolené.

Zákon tento byl odtud pravidlem pro všechny potomní časy až do konečného zrušení říše německé na začátku našeho století.

¹⁾ Kapitola VII. zlaté bully, která o tom jedná v poslední přestávce, zní v tom ohledu: *Si vero aliquem ex huiusmodi principatibus ipsorum imperio sacre vacare contingeret, tunc imperator seu rex Romanorum, qui pro tempore fuerit, de ipso providere debebit et poterit tanquam de re ad se et imperium legitime devoluta, salvo semper privilegiis, iuribus et consuetudinibus regni nostri Boemiae super electione regis in casu vacationis per regnicolas, qui ius habent eligendi regem Boemiae, faciendam juxta continentiam eorundem privilegiorum et observatam consuetudinem diuturnam a divis Romanorum imperatoribus sive regibus obtentorum, quibus huiusmodi sanctione imperiali in nullo praejudicari volumus, imo ipsam decernimus nunc et perpetuis futuris temporibus in eam sui tenore et forma indubiam tenere roboris firmitatem.*

Španělské romance.

Přeložil Dr. Č.

Conde Alarcos a infanta Solisa 1).

V samotách sedí infanta,
jakož měla v obyčeji,
omrzela rozvažuje,
jak smutný jest život její,
vidouc celý květ mladosti
že pomalu oprchává,
a že král o svatbu nedbá,
za muže jí neprovdává.
Převažujíc zamyšlena
komu by se světit měla,
posléz krále zavolati,
jako prvé, uzavřela,
aby jemu své tajemství
a svou žádost odestřela.
Král, kterého zavolala,
vydal k ní se bez prodlení:
spatřil ji tu v soukromnosti,
bez družce, a v osamění;
na spanilé tváři její
nevídané zarmoucení.
Král za malou chvíli poznal,
jaké nesla utrpení.
— Co vám schází, má infanto?
co vám schází, dceru milá?
Vypravujte o svém žalu,
aby mysl netruchlila,
povězte mi celou pravdu,
aby věc se napravila.

— Dobře bude, milý králi,
život můj-li napravíte,
vždyť mne po nebožce matce
slibem na srdci nosíte.
Prodejte mě za muže, králi,
jež jsem v létech podospěla:
stydlivě vás za to žádám,
ba raděj bych mlčet chtěla,
neboť by tá péče, králi,
vám jedině náležela. —
Na to král jí odpovídá,
vědom čím se roztoužila:
— Vína není má, infanto,
nýbrž vaše vina byla,
že jste s knížetem uherským
svatebně se nespojila.
Poslů nechtěla jate slyšet,
kteří byli k vám vysláni,
ač tu u našeho dvora
skrovně bylo na vybrání,
a snad nikdo v celé říši,
jenž by vám moh' roveň zněti,
leda jen conde Alarcos,
ten měl ženu již a děti.
— Jednoho dne, králi pane,
conde Alarca pozvete,
a když bude po tabuli,
s vyřízením neprodlete,

1) *Primavera y Flor de Romances*, por Wolf y Hofmann, II. st. 141. Pliegos sueltos jmenují spisovatele: *Pedro de Riano*.

vytíďte mu aby pomněl,
že jsem jeho zaslíbená,
nezapomněl na svá slova
dobrovolně zaručená,
že chce býti chotěm mojm,
já že budu jeho žena.
Neliňjíc co se stalo
byla jsem s tím spokojena.
Hraběnkú-li za choť pojal,
nechat želi činu svého,
jemu k vůli nevzala jsem
knížete si uherakého:
hraběnkú-li za choť pojal,
není má, je vina jeho. —
Uslyšev král tyto řeči
všecek smyslu zbaven seděl,
A v hlubokém zamyšlení
skormoučeně odpověděl:
— Nikdy vám nebožka matka
radý této nedávala!
Zle jste dbala, zle, infanto,
na čem všechna čest má stála!
Pravdu-li jste pověděla,
skvrny vaše čest nezbuďe,
za muže se vdát nesmíte,
co hraběnka živa bude.
Myslíte-li svatbu slavit,
jakož by se mělo státi,
budou vám to ústa lidu
povždy ve zlé vykládati.
Pomozte mi, dcero milá,
já si nevím rady dáti,
te, co prvé radívala,
již je mrtva, vaše máti.
— Poradím vám, dobrý králi,
jakož umím v své skromnosti:
ať zabije hrabě ženu
podtají a v ukrytosti,
a hlas pustí, od neuhu
že se smrt ta přihodila,
pak by v tichém zbezpečení
svatba má se vystrojila.
Tak jedině, králi dobrý,
čest má by se ochránila. —
Odcházeje král teď od ní
neměl v srdci zalíbení;

s novinou, o které slyšel,
krácel všecek v zamyšlení;
až uslyel conde Alarca
s druhy státi v hovoření:
— Co prospívá, kavaléti,
milence na službu hledět?
vše jest marné, nechcem-li nic
o stálosti při tom vědět.
O mně nesmí nikdo říci,
co jsem s vámi teď hovořil,
z těch dob když jsem já milence
v lásce nevýslovně dvořil;
tehda-li jsem lásku cítil,
vroucněj bych se teď jí kořil;
o mně platí, kdo miloval
pozdě lásku svou umořil. —
Když ta slova dopověděl,
spatřil krále blízko státi,
a opustiv druhy svoje
hleděl s ním se v hovor dáti.
Dobrý král mu takto pravil
se váš možnou zdvořilostí:
— Zvu vás, pane hrabě, zejtra
na hostinu s ochotností,
libo-li vám poobědvat
se mnou v milé společnosti.
— Staň se, čeho vaše Výsost
ode mne laskavě žádá,
poddanost má políbení
na královské ruce skládá:
odchod, k němuž jsem se chystal,
chci do zejtrá rád prodloužit,
ač vím z listů, že hraběnka
teskně bude po mně toužit. —
Druhého dne na to zrána
dal si král máti svatou sloužit;
a hned potom k stolu zasedl,
ne tak aby chut svou sytlil,
ale aby s hrabětem moh
promluvit, co v duši cítil.
Jidel byla velká hojnost,
po královské stolovali.
Když bylo po hodování
a hosté se odebrali,
zůstal král s hrabětem sedět
za stolem, kde obědvali.

Počue král s ním takto mluvit,
poselství mu oznamuje:
— Novinu vám nesu, conde,
v níž si duše nelíbí,
neboť ona pro nedvornost
na vás přede mnohou žaluje.
Vy jste přislíbil infantě,
dřív než žádost svou vyznála,
že budete jejím chotěm,
z čeho volkom radost brala.
Stalo-li se jinou měrou,
nechci s vámi v spor se dít.
Co vám zjevím, toho, conde,
víc budete lítěti:
hraběnkou musíte zabít,
by se čest má očistila:
a hlas pustit, od neduhu
že se smrt ta přihodila,
aby v tichém zabezpečení
svatba pak se vystrojila,
a má dcera milovaná
ztrátu cti své nahradila. —
Uslyšev to dobrý conde
takto hned se prohláší:
— Nelzeť, králi, abych zapřel,
nač si infanta stěžuje,
ano raděj vyznat musím,
že se s pravdou vše shoduje.
Pro strach, pane, jsem jí nevzal,
kteréžto jsem sňatek slíbil,
maje za to, že by snad se
vaší Výsosti nelíbil:
milerád bych s infantou se,
králi můj, chtěl zasneubití,
hraběnky však, králi pane,
té nemohu zavraždití,
neukř viny, proč by měla
ukrutnou smrt podstoupití.
— Umře jistě, milý conde,
cti se musí zadesť státi,
protože jste na počátku
nedbal, nač vám bylo dbáti.
Neumře-li, sám musíte
vlastní život v obět dítí.
Šlo-li někdy králům o čest,
nevinných se nešetřilo,

při smrti hraběnky vaše
též by malých divů bylo.
— Usmrtím ji; dobrý králi,
nebude to vina moje:
vy se s Bohem sporádejte
před smrtí za skutky svoje;
vaší Výsosti se na čest
kavalérskou zavazují,
jestli selhu, nechať všichni
za zrádce mne vyhláší;
hraběnka má smrtí sejde,
ač nevím co provínila.
A již bych se cestou vydal,
kdyby vaše vůle byla.
— Bůh vás praxod, dobrý conde,
odejdete bez prodlení. —
Hrabě odchází a pláče,
pláče, nezná ulevení;
pláče pro milou hraběnkou,
nejsladší své potěšení.
Plakal také pro tři syny,
jež mu ona porodila,
u prsu byl nejmladší z nich,
toho hraběnka kojila,
tři kojné měl, přece nechtěl
od žádné z nich prsu brátí,
za to ale svou matičku
uměl dobře rozeznati;
ostatní dva byli malí,
na rozumu nedospělí.
Když se conde k domu blíží,
nad sebou se rozežlí:
— Kdo vám mluví, má hraběnkou,
v jasnou tvář se podívati,
až přijdete naposled mě
na tom světě přivítati!
Já jsem vinník zarmoucený,
všecka vina mne jen tíží. —
Sotva doslovil, tu již se
hraběnka po něm ohlíží,
máje zprávu od pažeto,
že se hrabě k domu blíží.
Spatlivší hraběnka chotě
vidí jeho zarmoucení,
vidí jeho spuchlé oči
od samého slzavění,

an po cestě oplakával
ztrátu nejdražšího jmění.
Osloví hraběnka chotě: .

— Vítejte mi, draze milý!
Co jest vám, conde Amvros?
proč se oči zarosily?
věru, již vás neznám, tak se
zraky vaše proměnily!
ach, to není váš obličej,
nejsou tváře, jako byly;
dělme žalost, tak jako jsme
radost pospolu dělili.

Mluvte, hrabě, nemožkejte,
sic je konec žití mého!

— Povím vám to, má hraběnko,
jen dočkejte času svého.

— Srdce moje puknout musí,
jestli mně to nepovíte.

— Hraběnko, neobtěžujte;
až čas přijde, o všem zvíte.
Pojďte k večeru, hraběnko,
vizme, jak nás dům pohostí.

— Najdete již pohotově,
jak bývalo, všeho dosti. —

Hrabě za stůl posadil se,
nemoh' ale večerem,
vedlé sebe po boku měl
nejmilejší svoje děti.

Hlavu skloniv oči zavřel,
dělal jakoby již spaly;
zatím ale hořké slzy
po stole se rozlévaly.

Když to hraběnka uslela,
po příčinách neskoumala;
nikdy více živou mocí
tázati si netroufala.

Hrabě vstane ze zástolí
pravil, že se mu chce spáti;
jemu k vůli hraběnka se
též na lože chtěla bráti;
o spaní však nikde nedbel,
jestli chcete pravdu znáti.

Na to jal se hrabě s chotí
do ložnice odejít;
dítka venku pozůstaly,
že jich hrabě nechťel míti:

vzali jenom nejmenšího,
aby prau moh' užiti:
potom hrabě dvůr zamknul,
nejsa zvyklý tak číniti.

Začal outřpně a žalně
naříkati nad neštěstí:

— Ó hraběnko přecobohá,
velké bylo tvé neštěstí!

— O neštěstí nevím, hrabě;
štěstí jen se na mne smálo,
že jste mě vzal za choť svoji:
srdce většího neznalo.

— A to právě, má hraběnko,
nešťastný vám konec vzalo!

Vězte, že jsem jeedenkrát
miloval, které jsem dvůřil,
i byla to na neštěstí

infanta, již jsem se keřil,
sňatek manželský přislíbil;

ona s duší spokojenou
věrnost svatě zachovala,
a chce nyní být mou ženou.

S plným právem, spravedlivě
žádat smí, co vyslovila:

nebt jsem mluvil s králem otcem,
jemuž mysl odhalila.

Dále co král velí, nad tím
duše má se skromoutila:

velí vám, hraběnko moje,
se světem se rozloučiti,
jeho čest, dokud jste živa,
nemohla by skvrny zbyti. —

Slyšíc hraběnka ta slova,
polomrtva na zem klesla,
a za chvíli v zamyšlení
hlasu svého tak povznese:

— Toté plat za moje služby,
které jsem vám prokázala!

kdybyste mne neusmrtil,
dobrou radu bych vám dala:

na otcovské statky moje
pošlete mě do krajiny;

budu vám tam vychovávat
líp než ona vaše syny,

budu chránit počestnost svou,
jako posud, vám jen, pane.

— Umřít musíte, hraběnko,
dříve než nový den nastane.

— Zdá se, zdá, conde Alarcos,
že jsem v světě osiřela;
otec můj je věkem sešlý,
matka má již oslaběla,
bratr můj byl don Garcia,
toho kázal král zabít,
aby nikdy nemusel již
velkých strachů před ním mít!
Neželim že umřít musím,
vyšší moc tak usoudila,
žalostnější bude duši,
aby syny opustila:
ještě jednou přivedte je,
bych se s nimi rozloučila.

— Do své smrti, má hraběnko,
již se s nimi neshledáte:
obejměte nejmladšího,
s ním svou vinu v rukou máte.
Lito jest mi vás, seňoro,
že mi nelze vysloviti.
Dražší jste mi nad můj život,
nemohu vás ochrániti;
poručte se Pánu Bohu,
vůle jeho má se děti.

— Modlitba jen dovolte mi,
dobrý hrabě, odříkati.

— Odříkejte, ale rychle,
nežli bude den svítati.

— Nebude to děle než co
Zdráva's Maria trvá. —

Padne k zemi na kolena
a modlitbu odříkává:

„Dovol, Pane, do Tvých rukou
„abych duši poručila:

„nechťej hříchů mojích souditi

„tak jako jsem zasloužila,

„ale dopřej, by Tvá milost

„neskončená mne spasila.“

Hotova jsem, dobrý conde,

modlitbu jsem ukončila;

poručím vám syny vaše,

kteří jsem vám porodila,

modlete se za mne k Bohu,

dokavad budete žít,

dlužen jste tím, vřda že teď
nevinně musím umřít.

Dejte mně synáčka, chci jej
posledníkrát nakojit.

— Nebudte ho, má hraběnko,
nechtě ho, aby moh' spáti,
prosím vás za odpustění,
vidím den již nastávat.

— Z lásky, kterou jsem k vám měla,
chci vám odpustění dáti;
králi však a jeho dceři
nikdy ho nemohu přáti,
nebudou-li před nejvyšší
spravedlnost odsud vzati,
aby soudu oučť kladli
než se skoná den třicátý. —

Slova ta když domluvila,
hrabě uhlédal svou chvilí:
na hrdlo ji rouchu hodil,
kterou chystal k tomu cíli,
a rukama dvěma tiskl
co mu síla vystačila:
ani málem nepovolil,
dokud ona živa byla.

Vida hrabě, že je po ní
a že síla již umřela,
z oděvu ji celou svlekl,
z žatu, jež na sobě měla:
na lože ji potom odnes',
přikryl, jakož činívá,
a leh' vedlé ní tak rychle,
co by Zdravas odříkala:
na to vstana, buď lid svůj,
dávaje se do volání:

— Ach pomozte, panožové,
hraběnka je na skonání! —

Hraběnku již našli mrtvou
ti co přišli na vyzvání.

Hraběnka tak v netinosti
proti právu za své vzala;

za své vzali též ostatní,
než třicátá noc nastala.

První umřela infanta,

a to dne již dvacátého;

král za dvacet dní a za pět,
hrabě ale třicátého;

vše je vzal Bůh k těžkým soudům,
aby z hříchů očuť kladli.

Děj nám, Pane, zde svou milost,
bychom v nebi v slávě vládlí.

*Kterak conde don Ramon de Barcelona císařovnu německou,
ježto měla být upálena, od smrti vysvobodil ¹⁾.*

Toho času když don Ramon
všemi cnostmi ozdobený,
pravý květ rytířstva
přespanile ušlechtilý
v slavném městě Barceloně
samostatně vládl, slyšel
jistou novinu žalostnou
od cizince, který přišel
po cestách z dalekých zemí,
že je v Němcích naříkání
pro-šlechtnou císařovnu,
v cnostech proslavenou paní;
dva ničemní kavaléři
že jí viní z nevěrnosti
před císařem, jemuž onať
dražší nade vše skvostnosti,
řkouce: — Doval, mocný pane,
a slyš, je-li tobě milé,
my viděli císařovnu
hledět sobě kratochvíle
jednoho dne s kořmorníkem,
na proradu oslavného
tvého jména, jasný pane,
jakž i rodu císařského. —
Císař takto odpověděl
ve hlubokém zarmoucení:
— Je-li pravda, kavaléři,
ohavné to provinění,
vydám pomstu, jaká sluší,
za to na cti ublížení. —
A hned kázal aby byla
do žaláře odvedena,
až by lhůta plně prošla
zákonem jí dovolená:
hledat měla dva rytíře,
obhájce dobrého jména
proti těm svým žalobníkům,

by se v boji projevilo,
a milostí boží jasně
kdo má pravdu potvrdí.
Zvěděv conde o novině,
o žalostné, připravoval
na cestu se, aby život,
je-li možná, jí zachoval,
a to s jedním jen panošem,
jemuž cele dověřoval.
Bez oddechu dnem a nocí
oba cestu svou kopali,
až konečně tam kde císař
dvorem seděl přichvátali,
kde měl být ortel vydán,
císařovnu dne třetího
na hranici upáliti;
želte osudu jejího!
neboť v celém kavalérstvu
nebylo tam jediného,
jenž by chtěl se pro tu dámu
života odvrážet svého,
to že mocní žalobníci
byli z rodu vysokého.
Když pak conde cíle došel,
nemeškal se otázati,
zdali směl by s císařovnou
v pilné věci promlouvatí.
Dověděl se, že to není
dovoleno prázdnému,
leda jenom zpovědníku,
muži svatě nábožnému.
K tomu hned se conde bře,
takto klada slova svoje:
— Z ciziny přicházím, otče,
daleké jsou vlasti moje,
abych, dá-li Bůh, zachránil,
aneb umřel ve svém číně,

¹⁾ Primavera y Flor. II. st. 102.

život slavné císařovny,
věda že trpí nevinně;
a však srdci mému by se
nevýslovně ulevilo, —
kdyby mi se s císařovnou
promluvití dovolilo. —
Laskavý mnich odpovídá:
— Chci učinit opatření,
vaše Milost vezme hábit
podlé mého osácení,
a tak půjdeme společně
v klášterním tom přestrojení. —
A již conde cestou kráčí
veden od zbožného mnicha.
Když pak bytí u žaláře
vešli tam kde ona vzdychá,
padl hrabě na kolena
a povznosil hlasu svého:
— Já jsem, velmočná seňoro,
z urozenstva španělského,
conde z Barcelony, města
velkou slávou proslulého.
V rozkoši a při veselí
když jsem na svém dvoře seděl,
novinu jsem z úst bezpečných
o zármutku těžkém zvěděl
vaší královské Milosti,
že mi bylo hořekovat,
až jsem na cestu se vydal,
život za vás obětovat. —
Císařovna při těch slovech
radostí se necítila,
proudý slzí ze svých očí
po spanilé tváři lila,
a pojavši za ruce ho
takto k němu promluvila:
— Budte mile vítán, conde,
vítán s celou srdečností:
v šlechtetství a síle vaší,
ve statečné udatnosti
doutám zachovati čest svou
i váš život s bezpečností;
vás nevina moje spásí,
nebt se Bohu nedá skrýti,
jak falešné obvinění
chtěli na mne uvaliti. —

Conde jsa již na odchodu
prosil, by mu dovolila
ruce její políbíti,
k čemu ona nesvoila.
Bral se tedy do hospody;
lhůta když pak vypršela,
v celé zbroji stál tu hotov
jak hodina odezněla;
v úpravě té okázalé,
ó spanilé pohledění!
maje za sebou panoše
v dokonalém ozbrojení,
klusal na komoní vraném,
bujném až ku podivení.
A když na náměstí přijel
v pyšné této nádhernosti,
potkal tam se s jihošíkem,
pohledu až k útrpnosti,
který leknutím hned zůstal
mrtev ležet bez milosti.
Jak ale to panoš zhlédl,
poděšen nemaje stání
dal se, co kůň stačil,
cválem hned do utíkání,
a opustiv pána svého
nechal mu jen udatenství,
s nímž on dále bral se
rekovně ve společenství;
přiveden až k soudcím pravil,
že chce v boji dokázati,
zlost a zrada, lest a závist
že jen mohly na svém státi,
a na její Majestátnost
tak ohavně žalovati;
aby bli muž proti muži
s ním jediným bojovati.
Sotva tato slova skončf,
první žalobník vyjede
při blaholu trub a kottů,
pyšně, srdnatě a vedě.
Soudcové změteli pole,
oba na svá místa jeli,
a pak k srázu ukrutnému
na koních se rozletěli;
na sto kusů bylo kepi
žalobníka roztrženo,

don Ramon se držel v sedle,
neměl vlasem ublíženo;
za to ale protivníka
don Ramon tak zle uchvátil,
že ho při setkání na zem
s koně jednou ranou sklátil.
Vida conde co se děje
sleze dolů s koně svého,
a po něm se žena skončí
nahým mečem život jeho.
Druhý žalobník když viděl,
jak se udatostí skvěje
kavalér ten z cizích zemí,
pozbyl strachem vši naděje,
a že věděl, jak falešné
bylo jejich žalování,
vzdal se hraběti a prosil,
aby s ním měl slitování.
Don Ramon přeuzlechtilo
odpověděl bez meškání:
— Nejsem pánem, kavaléro,
abych vám mohl život dáti,
to vám může jeho Milost
sama janom prokázati. —
Obrátiv se k soudcům ptá se,
má-li jiné povinnosti,
aby císařovně k spáse
všemu učinil zásluhy:
načež řečeno mu bylo,
že očistil v úplnosti
její čest, a že teď může
ve všem jednat dle libosti.
Po těch slovech spěchá conde
ze zábradlí ven vyjeti:
den ni hodinu se nechce
v hospodě své pozdržeti,
heze zbroje na kůň sedna
k domovu se navrácuje,
hurtým krokem do své vlasti
cestu sobě ukrácuje.
Zatím ale u císaře
chystalo se hodování;
když vyvedli císařovnu
bylo veliké jásání,
až se celé město třásló
od pláště a radování.

Vše se skvělo, že bylo až
milé na to podivání.
Císař v duši nespokojen
jal se po vítězi tázat,
aby jemu dle zásluhy
mohl úctu svou prokázat.
Maje zprávu že již odjel,
velice jej zarmoutila;
pro celý svět žádal, by mu
císařovna vyjevila,
ký to rytíř, jehož ruka
ji tak udatně bránila.
Na to ona dí: — Señore,
musela jsem přísahati,
do třetího dne že nechci
jeho stav na jevo dáti. —
Sotva ale čas ten minul,
netajila jména jeho,
že to byl slovutný conde,
květ rytířstva španělského,
pán celého Katalonska,
všeho statku bohatého.
Když to císař byl uslyšel,
zůstal všecek potěšený,
vidá že cti jeho želel
pán tak slavně urponý.
Císařovi k potěšení
císařovna věděti dala,
že potáhne do Španělska,
a již na cestu se brala,
by spatřila kavaléra,
jemuž tolik děkovala.
Tři sta bylo jízdaých mužů,
s nimiž ona ven vyjela;
vzala též dva kardinály,
bez kterýchžto být nechtěla;
dlouhá řada vévod, hrabat
a rytířstva za ní spěla.
Slyše o tom statný conde
činil veliké chystání,
vyjel z města Barcelony
hostům svým na přivítání,
a s ním vespoleč v komonstvu
dvořané a velcí páni;
mili cesty, ba snad více,
kázal aby postavili

dlouhé stoly, a na ty pak
hojnost jídel naložili.
Když se stalo přivítání
s převelikou zdvořilostí,
přijeli do Barcelony,
ta se skvěla v nádhernosti
koberečů a mnohých okras

neslýchané bohatosti.
Byly turnaje a kolby,
a nové vždy veselosti.
Takto od statného conde
císařovna byla ctěna,
dokavad se do svých zemí
nevrátila provázena.

Noviny a novinářství.

Od K. B. Štorcha.

(Dokončení.)

Jestliže jsme francouzskému novinářství vytýkali jeho vrtkavost a marnolibost, a přede vším jeho podléhání vlivům sobeckým, nemíníme tím naprosto tvrditi, žeby mezi francouzskými žurnalisty nebyli vznikali mužové rázní svou povahou, aneb žeby se francouzská žurnalistika nemohla vykázati též orgány, kteréž směr svůj i v nepříznivých okolnostech umějí zachovávat, ovšem ale že to ve Francouzech není převládajícím pravidlem, kdežto *novinářství anglické*, k němuž nyní přejdeme, následkem silně vyvinuté v tom ohledu povahy národní, nejen mnohem větší stejnost a trvalost směrů, ale i mnohem podstatnější sílu života jednotlivých podniknutí časopiseckých ukazuje. Konec ale, k němuž se dostalo, jest týž jako u francouzského a vůbec u našeho nynějšího žurnalismu: vlada materialních ohledů, pravda to, kterouž právě nej přednější noviny v Anglicku, ba na celém světě, pověstná Times, celým svým zřízením a vlivem co nejzřejměji doličují. V tom smyslu jest Times praobraz nynějšího novinářství.

Anglické noviny jsou staršího rodu než francouzské. Již r. 1619 vydával *Nathaniel Newberry* čas od času zprávy o cizozemských událostech pod stejným titulem *News*, v pravidelných dobách ale začal teprve 23. května 1622 vycházeti týdeník *The Weekly News* (týdenní noviny), vydávaný od *Mik. Bourne* a *Tom. Archera*. V britském Museum, kdež se nejúplnější sbírka starých časopisů chová, nacházejí se sice také tři listy od r. 1588 s čísly 50, 51 a 54 pod titulem *The English Mercury*, ježto se dlouho za nejstarší noviny na světě považovaly, vyšetřeno

však, že jsou pouhý literární klam, pocházející bezpochyby — ku větší slávě anglického jmena — od druhého lorda Hardwicka. Několik prvních čísel oněch *Weakly News* jest přeloženo z hollandštiny; bylť tehdáž Hollandaně ještě první mořeplavný a obchodní národ, kterýž následovně i nejlepší spojení s ostatními zeměmi míval. Jak se od té doby proměnil poměr Hollandska a Anglicka, a jak daleko předčil roubek do Angličan přenešený mateřský strom hollandského novinářství! I tomu skrovnému začátku, novinám *Weakly News*, vedlo se s počátku dost špatně; vydavatel byl každou chvíli jiný a vlastního redaktora obdržely teprv ke konci září v osobě *Nathaniela Buttera*. *Butter* živil se posud tím, že venkovským šlechticům za plat noviny písemně zasílal, věc, která tehdáž velmi v obyčeji byla i v samém Londýně, kdež si každá kavárna podobného dopisovatele držeti musela. Proti těmto psaným novinám bylo tištěným s počátku těžko vzniknouti, nejvíce proto, že se jen o zahraničných událostech směly zmiňovati, kdežto psané i o domácích záležitostech mluvily a mluvení své o ničem nezamlčovaly. Tento nedostatek hleděly si noviny tištěné zprávami tím zajímavějšími nahrazovati, a že se jim již tehdáž, v kolébce jich, obraznosti dostávalo, jest viděti ze slov básníka *Shirleye*, kterýž o nich ve své veselohře „*List lásky*“ praví: „Popřejte těmto lidem jen hodinky času a popíší vám bitvu v kterémkoli koutě Evropy, ačkoliv co živi nikam jinam nepřišli leč do krčmy.“

Těmito nesnázemi stalo se, že *Weakly News* jen s nouzí se udržovavše r. 1640 docela zanikly. Brzy potom nastaly však anglickému novinářství lepší časy, když král Karel I. roku 1641 zrušil výmínečný soud, známý pode jménem hvězdové komory, pověstný svou nesmírnou přísností, již politické a náboženské pamfletáře pronásledoval, dávaje je stavěti na pranýř, strkati do nejhorších žalářů, řezati jim uši atd. Hned téhož roku začal parlament vydávati pravidelné zprávy o svých sezeních a současně vzniklo několik časopisů, ježto používajíce politického rozjícení proti králi, i domácích událostí se chopily a s rostoucí smělostí je posuzovaly. To bylo parlamentu tak málo vhod jako

dtíve králi. Uptel docela tiskařům právo tisknouti o své vůli něco o jeho jednáních, zavedl si takto zvláštní novinářskou cenzuru a stíhal přestupníky přísnými tresty, kteréž r. 1647, tedy nedlouho před odsouzením Karla I. k smrti, vedle návrhu Fairfaxova ještě ztuzeny byly. Nioméně byla potřeba novin již tak zakouřena, že od r. 1641 do opětného uvedení královské moci, r. 1660, téměř 200 novin vzniklo, ovšem i zaniklo. Nejznámější novinář této doby byl *Marchamont Nedham*, šlechtic velmi vzdělaný, též básník plný živosti a ducha, ale posměváček. „Britanský Merkur“ r. 1643 od něho založený, horlivý to zastavatel odbojného parlamentu, byl v takové vážnosti u odbojné strany, že jeho slovo od ní za evangelium bráno. R. 1647 byl Nedham od královské strany lapen, obdržel milost a vydával za to v královském smyslu „Pragmatického Merkura.“ Když odboj zvítězil, byl opět zatčen a vysvobodil se tím, že politickou svou víru potřepti změnil, založiv „Politického Merkura,“ jímž proktora až do jeho smrti podporoval.

Po obnovení vlády královské, když Stuartové opět na trůn uvedeni byli, zténčen jak svobodný pohyb tak počet novin, a zapovězeno jim na novo zmiňovati se o jednáních parlamentu; z Nedhamova „Politického Merkura“ učinila vláda „Veřejného Merkura a posla parlamentního,“ v němž sama, co se jí zdálo, uveřejňovala. Zákonu censurnímu, vydanému hned po restauraci, vypršela sice r. 1679 jeho platnost, i ačkoliv tedy od té doby každý jakékoliv spis a spisky podle vůle tisknouti mohl, byli soudcové předce toho mínění, že se tato svoboda na noviny nevztahuje a že podle obecného anglického práva někdo bez přivolení koruny politické noviny uveřejňovati nesmí. Dokud strana Whigů mocná byla, nebralo se to tak přísně, avšak ani tehdaž nevycházely žádné noviny více než dvakráte za týden, na škartce. Po porážce Whigů vyvinuta větší přísnost, a ku konci vlády Jakuba II. odňato všem novinám dovození, vyjma jedinou dvorskou *London-Gazette*, kteráž dvakráte za týden vycházela. Zavírala obyčejně nějaký královský rozkaz, několik přepisů toryckých ke králi, několik povýšení, správa o nějaké

šarvátoe na Dunaji mezi císařskými a Turky, zatykače nějakého loupežníka, ohlášení nějaké kohoutí potyčky a vyzvání stran ztraceného psa. To všechno, co nejsušeji sepsáno, vyplnilo dvě skrovné strany. Bylo-li kdy vládě po chuti, vydala při obzvláštních událostech zvláštní plakát, v němž pak více podrobností obsaženo bylo, parlamentní jednání ale a nejdůležitější státní soudy domácí opomíjely se vždy mlčením. Zvědaví byli tedy v Londýně puzeni do kaváren, na venku však museli si držeti psané noviny, kteréž opět větší důležitosti nabyly.

Když po opětném vypuzení Stuartů Vilém Oranienský r. 1688 vládu přijal, ulehčeno i novinám; každá strana měla své zvláštní listy, parlament ale nepřestával ještě bránit i těžkými tresty uveřejňování svých záležitostí. Noviny pomáhaly si tak, že v každém čísle dvě strany potiskly a dvě prázdné nechávaly pro psané zprávy a rozjímání. Teprve za královny Anny (1702—1714) nabylo novinářství anglické větší síly. Státní poměrové byli tehdy již na dobro upevněni, obě hlavní strany, whigická i to-rycká, silně zřízeny, všude pučel politický život, a dlouhá válka o dědictví španělského trůnu, v níž Anglicko tak důležité a mnohostranné účastenství mělo, poskytovala nevyčerpanou látku. V Londýně vycházelo již osmnáctero novin dvakrát za týden, a r. 1712 byly první každodenní noviny *Daily Courant* (každodenní posel) založeny. Znamenití státníci začali již bez ostýchání užívatí novin, ano psali do nich; největší znamenitosti však a obliby mezi všemi nabyli Addisonův *Spectator* (pozorovatel), přiveda to až na 4000 odběratelů.

Rychle rostoucí moc novin vzbudila péči vládnoucích, dorážky jejich citlivost dotčených. Ten osten jest nyní zlomen, přemrštěným nadužíváním takových dorážek a tím z delší zkušenosti nabytým vědomím, že co jedny do pekel ztracují, jiné hned v tu samou chvíli do nebes vycbvalují. Coby si musel nyní mnohý britský státník počítí, když si již tehdy Marlborough stěžoval, že mu „ten hanebný tisk ještě srdce urve,“ a když lord Somers tvrdil, že není ani nejšťastnějším anglickému ministru co záviděti. Utužení proti dorážkám novin vzrostlo v An-

glicku již tak, že Morning Advertiser za poslední orientální srážky dlouhý čas lorda Palmerstona z úplně země zrady vinil, aniž si toho kdo a nejméně Palmerston sám všiml. Tak se ovšem příležitost sama otupuje. A však anglický parlament nebyl onoho času ještě tak necitlivý, nýbrž pokutoval opět každou narážku na své jednání penězi, žalářem a pranýřem, nečině ani výminky u svých vlastních spoluoudů. Když to nic nepomáhalo, hledáno jiných prostředků, jimiž by se „mrzkost tisku potlačila a záležitosti státní její zlosti zbavily.“ Censuru ostýchal se parlament uvést, pro neblahé spomínky s ní spojené; navržená a od nedávna ve Francouzích přijatá nucenost, aby každý spisovatel svůj článek podepsal, zdála se nepostačitelná. Konečně uložena novinám daň, penny (2¼ kr. stř.) z celého čísla a za každé oznámení 12 pence (27 kr. stř.), k čemuž později ještě silná daň z papíru přišla. Následkem toho zaniknul skutečně větší počet novin; ty, kteréž obstály, rozkvítaly za to tím více, především noviny strany whigické, kteréž k podpoře jich peněz nelitovala. Tak si arci Torové, od nichž tento prostředek vyšel, sami nejvíce škodili. Addisonův „Pozorovatel“ zdvojnásobil svou cenu, i ačkoliv se počet jeho odběratelů zmenšil, vynášel přece ještě i státu i vydavatelům dosti. Některých čísel prodalo prý se až dvacet tisíc; velký počet milovníků jeho čekal však, až tolik čísel vyšlo, co by obnášelo za svazek. Vydání po svazcích nepodléhalo kolku a prodalo se ho deset tisíc hned, ba bylo i napotom nových vydání zapotřebí. Tato stálá obliba netýkala se ovšem vlastní novinářské, pomíjející částky Pozorovatele, nýbrž oněch rozmanitých článků zábavného i poučujícího, především mravního obsahu, jež těmi dobami noviny podávaly a v nichž právě Addison tak výtečný mistr byl, že se sbírka jeho posud ke klasickým dílům anglické literatury počítá a neustále nově vydává. Později zmocnily se každodenní noviny výhradně politiky a literární časopisy obmezily čas svého vycházení, až se z nich vyvinuly měsíčníkové, pode jménem Magazinů velmi oblíbené u Angličanů i v severní Americe. Nejstarší z nich, *Gentleman's Magazine*, pochází z doby Jiřího I. (1714—1727).

Když se s tímto princem dům hannoverský na anglický trůn dostal, měly anglické noviny až na velikost formátu takměř docela nynější svou podobu, přinášejíce každodenně vedoucí články, domácí a zahraničné zprávy a inseraty všeho druhu. R. 1746 založil slavný romanopisec *Fielding* noviny *Convent-Garden-Journal*, v nichž veden svým soudcovským postavením a náklonností k dobrodružné romantice poprvé řádné zprávy o hrdebních a kázeňských přích, a později, když ostatní noviny jeho příkladu následovaly, též o přích u jiných soudů vydával a roku 1780 začala *Morning Post* poprvé divadelní články, které s počátku jen oznámení a obsah dávaných her poskytovaly. Hlavní věc, psátí o jednáních parlamentu, byla však novinám až posud zabráněna, parlament nepřestával považovati každý takový pokus „za urážku domu a za skrácení jeho privilegií.“ Avšak i tato doba měla brzy minouti. Když *Wilkes* pro bezohledné politické články od ministrů těžce stíhaný i od parlamentu samého z jeho lůna vyvržen byl, nastalo silné jítření, jehož jistý *Almon* použiv, v novinách svých třikráte za týden zprávy parlamentní vydávati se odvážil. Když mu to prominuto, následovaly i ostatní noviny jeho příkladu. Konečně r. 1771 pohnal parlament, počínáním takovým již nejvýš znepokojen, vinníky před sebe. Zatím dočkal se *Wilkes* toho, že při veliké své popularnosti v Londýně za aldermanna zvolen byl. Když parlament tiskaře, že se sami nedostavili, zatknouti kázal, dal je lordmayor Londýnský s *Wilkesem*, jakožto bez práva a proti svobodám starého města Londýnského zatčené, opět na svobodu propustiti. Po prudké debatě uhlasovala nižší sněmovna lordmayorovi jakožto svému členu domluvu, poslala jej do vězení Towerského a dala i tiskaře znova zatknouti. Mezitím byl parlament rozpuštěn, čehož následkem, poněvadž věc ještě rozhodnuta nebyla, lordmayor i tiskaři opět na svobodu přišli. Nová nižší sněmovna, jinak složená a poněkud se též ostýchajíc, neobnovila tento spor, nechajíc tiskaře jednání parlamentní pokojně dále uveřejňovati. Takto nabyly anglické noviny skutkem samým, ač nikoli právem, úplné svobody tisku; zákazové nižší sněmovny nejsou sice zrušeny, usnuli

však a. někdo je neprobuzuje. Jaké změny čast! (Nyní by parlamentové spíše měli chuť tiskaře trestati, kdyby jejich slova co nejširěji nerozhlašovali. . . Kdysi uklouzlo Dan. O'Connellovi několik slov urážejících tisk; Londýnské noviny usnesly se, že jeho řeči nebudou již podávati, a on se cítil nucen, urážku veřejně odvolati.

Proto však netřeba si mysliti, že anglické noviny odtud jen samé zlaté časy měly. Za dob války pro neodvislost Ameriky, když americké zásady i ve Velké Británii silný ohlas nacházely, přišlo pronásledování tisku opět na jiný způsob v obyčej, a za dob velikého francouzského převratu, kterýž i u chladnokrevných Angličanů silné politické jítření způsobil, dosáhlo stíhání to takového stupně, že se *Sheridan* ku podpoře jižjiž klesajících novin o zřízení zvláštního spolku přátel svobodného tisku zasadil. Po ukončení francouzských válek, když celý svět po udržení pokoje dychtil a zamezením všech příležitostí k opět-nému jeho zrušení utvrditi jej hleděl, vymohl lord Castlereagh i v Anglicku r. 1817 několik zákonů k obmezení tisku, kteréž se sice jen dvě léta udržely, avšak za ten čas anglické žaláře spisovateli naplnily. Teprv r. 1821 ustoupilo ministerium docela od této soustavy, ač se ještě r. 1833 několik obžalob v záležitostech tisku přihodilo. Jen od r. 1808 do 1821 bylo přes 100 tiskových soudů, v nichž 94 novináři odsouzeni, a to 12 k sedmileté deportaci, mnozí k dost dlouhému vězení, jiní k peněžitém pokutám, kteréž u př. u bratří *Huntů* 20,000 zl., u *Francise Burdetta* i s útratami přes 30,000 zl. stf. obnášely.

Jiné nesnáze způsobeny anglickým novinám zvýšením kolku. Ačkoliv jej tiskaři všelijak obcházeli, byl přece jeden z nejprvnějších kroků *Pitta*, když se r. 1783 v řízení státních záležitostí uvázav nesmírný schodek v státních důchodech našel, že kolek novinářský na 4 pence (9 kr. stf.) zvýšil. Proti této ovšem neskrovné sazbě zařízena po červencovém převratu a když reforma parlamentu r. 1832 provedena byla, velmi rozsáhlá a urputná agitace, jmenovitě zaráženy od nejkrajnější strany týdnenní noviny, kteréž zásilku poštou nejsnáze pohřešiti mohly, a tištěny i rozšiřovány zákonu navzdor bez kolku. Ministerium

pronásledovalo sice takové přestupky dost vytrvale, tak že se v tom ohledu od r. 1831 do r. 1836 téměř tisíc obžalob napočítalo, když ale tím jak pro nesmírnost Londýna, tak pro obzvláštní zákonní poměry anglické nic nepomoženo, nýbrž naopak noviny vládě příznivé a vůbec mírnější, kteréž se zákonního kolku přidržovaly a tedy o mnoho dražší byly, v rozšíření a tedy i působení svém újmu trpěly, upustilo ministerium raději od posavadní výšky kolku a snížilo jej na jeden penny čili $2\frac{1}{4}$ kr. stř. (15. září 1836). Kolkované noviny zmírnily hned o tolikéž svou cenu, a nekolkované noviny, nemohouce s nimi déle zápasiti, zanikly docela.

Nejznamenitější anglické noviny pocházejí již z předešlého století. *Morning Chronicle* založeny r. 1769 od Whigtů, *Morning Post* r. 1772, *Morning Herald* r. 1780, posléze r. 1788 *Times*, kteréž doposud zůstaly jméním rodiny svého zakladatele J. Waltera. Tyto poslední noviny jsou tedy jen o rok starší než francouzský *Moniteur* a *Journal des Débats*, kterýžto poslední rovněž až do nynějška jméním rodiny zakladatelovy zůstal. Dlouhé trvání anglických novin dokazuje spolu, že se dobře vyplácejí. Nejeden vydavatel zbohatl již v předešlém století novinami, a akcie mnohých prodávaly se za veliké peníze. Kdežto ve Francouzích noviny na noviny vznikaly, trvání jejich však nejvíce jen krátké bylo, rostl v Anglicku rychleji počet odběratelů než počet novin, ovšem že u jednotlivých novin objemu ještě více přibývalo než odbytu. Všechno novin odbylo se r. 1753 $7\frac{1}{2}$, r. 1760 $9\frac{1}{2}$, r. 1790 14, r. 1791 $14\frac{1}{4}$, r. 1792 15 mill. výtisků čísel, a toto rychlé přibývání v posledních třech letech jest pouhým jen začátkem vývinu, jehož se noviny vlivem francouzských převratů na Anglicko dočkaly. Co do objemu byl *Orange Intelligencer* Viléma III. od r. 1688 silně zastíněn od prvních každodenních novin *Daily Courant* r. 1712, a *Daily Courant* jest jen trpaslík proti novinám *Times* od r. 1788, ačkoliv i ony jen půl tak velké byly jako nyní jsou, kdežto jedno číslo jich při svém drobném tisku tolik obsahuje, jako několik svazků oktavových. Hnání to do velikosti formátu jest následek kolku

novinářského, i ačkoliv s jedné strany tisk zdržuje, napomáhá předce také s druhé strany rychlejšímu přehledu. Když ono snížení kolku r. 1836 nastalo, vydaly noviny hned v prvním půlletí $14\frac{3}{4}$, v druhém ale již $21\frac{1}{2}$ milionů výtisků jednočíslových čísel, tedy o 50 procent více. R. 1842 daly jen noviny, i venkovské noviny a týdeníky v to počítaje, ve vlastním Anglicku již 50 a r. 1848 docela již 76 a kromě toho ve Skotsku $7\frac{1}{2}$ a v Irsku 7 milionů čísel kolkovati, tak že i při tomto nesmírném přibývání odbytu ani důchod kolkový nesklesl. Podlé *Knighta Hunta* ¹⁾, kterýž velmi důkladnou a zajímavou historii anglického novinářství vydal, počítalo se r. 1849 v Londýně 113, v Anglických hraběstvích a ve Walesu 234, ve Skotsku 85, v Irsku 101 a na ostrovech 14, dohromady tedy 547 politických novin; jiných časopisů, magazinů a reviewů (čtvrtletníků) počítalo se r. 1850 okolo 80.

Dle udaných čísel mohlo by se mysliti, že novinářství po kraji důležité jest, což ale není. Londýn má svou velikostí a obchodní, politickou i literární důležitostí příliš velkou převahu nad ostatními městy Velké Británie, Londýnské noviny představují příliš veliké kapitály a mají rozestřiku svou příliš dobře zřízenou, by v kraji velké noviny proti nim mohly obstáti, docela když témuž samému kolku podléhají. Vycházejí obvykle jednou neb dvakrát za týden, odbývají všeobecnou politiku, vyjma čas voleb parlamentních, velmi zkrátka, a zanášejí se tím bedlivěji záležitostmi místními a obchodními, v kterémžto posledním ohledu mnohé, jako Liverpoolské, Manchesterské a Birminghamské vyššímu obchodnímu světu po celé říši důležitými se staly. Samostatněji stojí irské noviny, nejen proto, že Irsko od Londýna vzdálenější a od Angličan svatojirským prahlivem odděleno jest, nýbrž i pro rozdílnost v náboženství, větší samostatnost zemské správy a jistou národní žárlivost Irů, kteráž spolu i nejlepší spisovatele irského původu podnětila, že se domácího novinářství

¹⁾ Viz o něm správu v *Obzoru*, str. 316.

ujali, kdežto anglické a skotské noviny po kraji dost prostředně psány jsou, kde z Londýnských prostě neotiskují.

Dříve obracely se noviny především k politickým třídám, k šlechtě, k gentry, k velkým gruntovníkům a — k městským zevlovačům. To se docela změnilo nesmírným pokrokem obchodu a promyslu. Třetí stav, nabyda během tohoto století bohatství a vzdělanosti a touže po vlivu i politickém, jehož reformní billou od r. 1832 i dosáhl, sliboval novinám za všímání si jeho záležitostí mnohem většího rozšíření, mnohem skvělejšího odbytu. I vrhly se v náručí jeho, pěstující především to, na čem jemu záleželo. Proto většily se, odkázaly politické záležitosti na druhou, na třetí stranu, a stavěly kupecké zprávy v popředí. Promysl chtěl znáti ceny látek surových na všech trzích domácích i cizích do nejmenších odchylek. Bankér žádal zprávu o kursu státních papírů, o ceně drahých kovů, o výši diskonta na všech hlavních místech světa. Vývozce zboží jakéhokoliv chtěl poznati spravedlivě a bez ohledů stav i možnosti budoucí všech zemí. Každá větev vymáhala svou částku a noviny vzdaly ji, následkem nejplatnějšího důvodu, — svého vlastního zisku. Tak dosáhly anglické noviny svého nynějšího stupně, stojíce co do velikosti svých prostředků, co do mohutnosti svého zřízení v čele novin všech ostatních národů. Jaký to rozdíl od novin ze začátku předešlého století, kdež nakladatel, tiskař, redaktor a z velké částky i spisovatel bývala jedna a táž osoba; jaký rozdíl ještě od novin ku konci téhož století, když *Dudley*, přijímaje redakci *Heralda*, zapotřebí viděl ohlásit, že počtívý býti chce a že si troufá dost síly, aby všecky oplzlosti a sprostácké nadávky z novin svých vymýtl!

O vnitřní vyvinutí anglických novin mají největší zásluhy tři mužové, *James Perry*, *John Walter* syn, a *Daniel Stuart*. *James Perry* byl Skot z Aberdeenu, výtečných darů a známostí, jenž ale pro chudobu v Londýně v kupeckém kontoarů službu přijal. Pro své vyrazení psal články novinářské, jež bez jména novinám *General Advertiser* podával. Náhodou prosil jistého spolumajetníka těchto novin o nějaké lepší zaopatření,

právě když jakýsi takový článek od Perryho četl. „Ó, kdybyste uměl takové články psátí,“ odbýval jej prošený. Perry se vyzradil, vyznání jeho se dotvrdilo, bez odkladu obdržel místo u Advertiseru s ročními 600 zl. a přijal posléze redakci *Gazetteera*, u něhož důležitou změnu zavedl. Tehdáž posílaly každé noviny do nižší sněmovny jen jednoho rychlopisce, tak že jen suché kostry jednání parlamentních podávati mohly, vyjímaje jedinou *Chronicle*, jejíž majetník a hlavní redaktor *William Woodfall* tak obzvláštní pamět měl, že pomocí některých sáznamek debaty dost úplně podávati mohl. *Chronicle* vycházela teprvé večer, poněvadž taková práce pro jedinou osobu příliš velická byla. Perry připravil jej o tuto výhodu jedním rázem, zjednav si několik rychlopisců, kteříž se v téměž sezení střídali, tak že jeho parlamentní zprávy nejen ještě úplnější byly, ale i hned ráno vycházely. Během jednoho roku přišla *Chronicle* na mizinu, načež ji Perry pomocí několika přátel r. 1789 koupil. Sám nyní jsa majetník, dal Perry rychlopiscům dobrý roční plat, aby si nejlepší z nich udržel, oddělil vedení novin od vlastní redakce, k níž výtečné hlavy povolával, a dovedl obzvláštními dary svého ducha i srdce, že se znamenití talentové jako spolupracovníci k jeho novinám přidružovali. Tak získal lorda Campbella, básníka Campbella, perného Hazlitta, posléze Dickense, kterýž u novin Perryho s počátku rychlopiscem byl a do nich také první své pokusy pod jménem *Boz* psal, kterýmiž pověst svou založil.

Daniel Stuart koupil r. 1795 sešlé noviny *Morning Post* za 600 zl. a spojil je s *Oraclem*, jež byl za 750 zl. koupil. První jeho péče byla získati si výtečné spolupracovníky, při čemž mu nebylo líto obětí. Žádal na nich pilnost a správnost, odměňoval se jim ale co nejméně, zvyšujíc sám čas od času jejich roční platy. Tak zvelebil brzy svůj list a s čtenáři přišly též inseraty. Kdežto Perry především k literární ceně svých novin hleděl a knihkupecká návštěví pěstoval, dbal Stuart nejvíce o hojnost a rychlost zpráv a o drobné inseraty, jímž první stranu věnoval. Považujíc obecenstvo za dítě, jehož zvědavost

třeba dráždit, aniž by se na něm smělo žádati, aby teprv hledalo co je zajímavé, nezachovával ve svých novinářských zprávách žádného stálého pořádku, nýbrž kladl napřed a co možná nejobšárněji ty, kteréž právě nejvíce zajímaly, dáváje je též nápadnějším písmem aneb aspoň velkými začátečními písmeny tisknouti, kdežto je jiné noviny často jen krátce a někde v zadu odbývaly. Tento jeho příklad ujal se v anglických novinách, v nichž se nyní nejdůležitější zprávy hned oku představují. Mezi spolupracovníky Stuartovými skvěli se oba Makintoshové a básníkové Campbell, Coleridge, Southey, Wordsworth a j., neboť tehdaž přinášely noviny ještě epigrammy, žertovné a vážné básně, vykazující jim částku toho místa, z něhož je nyní obchodní zprávy vytlačily. Když *Morning Post* v nejlepším květu byla, skoupilo ministerstvo pro její nebezpečnou opposici většinu jejích akcií a odstranilo Stuarta, který se napotom na druhé své noviny, na *Courriera* obmezoval, nejoblíbenější večerní list z něho učiniv.

První zakladatel novin *Times*, knihtiskař *Walter*, začal sice již r. 1785 list vydávati pod názvem *Daily Universal Register*, z něhož ale teprv r. 1788 *Times* učinil. Tiskl je, jako množství jiných knih, jež vydával, tak nazvaným logografickým způsobem, vynalezeným od něho a záležejícím v tom, že místo literek celé slabiky, kořeny to a nejčastější koncovky lity byly, novota, od níž si mnoho i co do rychlosti i co do správnosti tisku sliboval a na jejíž uvedení mnoho práce i nákladu vynaložil, kteráž se ale prakticky nepotvrdila, tak že jí opět nechati musel.

Vlastním zvelebitelům těchto novin jest *John Walter*, syn, kterýž jejich vedení r. 1803 přijav, až do své smrti, r. 1847, je podržel. Hlavním cílem jeho bylo noviny docela neodvislé od vlády zachovati a je na stupeň „čtvrté moci v státu,“ zápasící se samým ministeriem, povznesti. Ministerium lorda Sidmoutha, od Walterových novin podporované, chtělo mu samo svých zpráv z ciziny dopřáti, čehož ale *Walter*, ač dost lákavé bylo, nepřijal, aby se nestal odvislým. Pitt, jemuž *Times* oponovala, odňal Walterovi tisk celáich věcí, a *Walter* nepřijal ho více, ačkoliv mu

později kolikráte byl naspět podáván. Právě tehdy vedl Napoleon své ohromné války, a Walter, chtěje převahu svých novin pojistiti, měl celou síť dopisovatelů po Evropě rozptýlenou, věc, při níž sňbě o strčené do ní summy běželo. Pitt dal dopisy Times v přístavech zdržovati, co se zatím psaní ministeriálních novin vždy hned odesílala. Walter nemeškaje zřídil si sám zvláštní poštovskou službu, najal koráby, vozy, rychlíky, i ačkoliv takto nesmírný náklad vésti musel, měl z toho přece prospěch, neb netoliko že nyní lepší zasluku měl než ministerské noviny, nýbrž dostával mnohé zprávy zevrubněji a rychleji než samé ministerium. Tak oznámily Times vzdání se Vliessingu o 48 hodin dříve, než kdo v Anglicku o něm zvěděl.

V štědrém odměňování spolupracovníků a redaktorů předčil Walter ještě Perryho; kde pro ostatní akcionáře hned samé služné zvětšiti nemohl, nahrazoval to hojnými, mimořádnými odměnami. Neunaveně pídil se po nadaných spisovatelích, kteřížby jeho novinám mohli prospěti, a prohlížel k tomu cíli každodenně bezejmenné zasluky, kteréž docházely. Shledal-li v některé zvedené schopnosti, neustal, až nalezl a získal původce. Takto nalezl v komůrce pod střechou *Tomáše Burnesa*, kterýž se později hlavním redaktorem Timesu stal a s *Drem. Stoddartem* a kapitanem *Sterlingem* nejvíce ku vzletu těchto novin přispěl. I lord *Brougham* mívával v nich živé účastenství, a zlý svět vypravuje o něm, že se v Times častěji sám do sebe dával, aby se pak v *Morning Chronicle* opět sám a beze jména, ale tím jadrněji mohl ospravedlňovati.

Johnovi Walterovi náleží také čest, že první učinil páru podrobenou tisku. S obyčejnými lisy nemohl, ačkoli tiskaře střídal, rostoucímu počtu odběratelů stačiti; noviny se musely při rostoucím počtu odběratelů třikrát i čtyřikrát vysazovati, aby se za jinými neopozdovaly. Přesvědčen, že by se parního stroje k tisku dalo použiti, zjednal mechanika *Martyna*, aby se o vyvedení toho pokusil, potají, neboť tiskaři jeho, dověděvše se o takovém zámyslu, hrozili, že by podobný stroj roztřískali. Při všem velikém nákladu byly tyto pokusy marné;

šťastnější byl Walter s dvěma Němci, Königem a Bauerem. Ale i ti, již blízcí cile, pozbyli mysl a utekli. Walter je za několik dní opět našel a nazpět přivedl; brzy podařilo se jim ukončiti svůj úkol. Když se mělo poprvé pomocí páry tisknouti, přišli tiskaři, o ničem nevědomce, jako jindy do dílny; nic nebylo pro ně připraveno a řeklo se, že se očekávají ještě důležité zprávy. V 10 hodin ráno, 29. listopadu 1814, vstoupil John Walter mezi ně, ukazujíc jim výtisk, jež byl pární stroj místo nich zhotovil. První lis dal za hodinu 1200, později, byv zlepšen, 2000 i více, nynější, od mechanika Applegate, 10 i 12000 výtisků.

Jiná od Waltera uvedená novota jsou přehledy debat parlamentních. Úplná zpráva o jednom sezení obsahuje třeba přes deset drobně tištěných sloupců, což by obyčejným písmem již téměř za knihu vydalo. Walter věděl, že jest to příliš mnoho pro zaměstnaného promyslníka a dal v čelo politické částky novin krátký přehled, jádro těch debat postaviti. Věc se zalíbila tak, že ji musely i ostatní noviny zavést, a nyní náleží sepsání tohoto přehledu k nejdůležitějším pracím redaktorů.

Všecky tyto noviny, Times, Post i Chronicle jsou ranní listy. Ješto pošta teprvé k večeru z Londýna odchází, bylo přirozené, že se pomyslí i na vydávání *večerních novin*, kteréžby ještě zprávy dopoledne přišlé podávaly a přece spolu s ranními listy na poštu se dostaly. Pomalu vzniklo jich pět, z nichž především byl oblíbený Stuartův *Courier*. Když se důležité zprávy o něco opozdily, nemohouce již do prvního vydání přijíti, dal Stuart téhož ještě večera i druhé vydání tisknouti, a prodavači jeho naplňovali pak ulice Londýnské svým křikem. Když byl Percival od Bellinghama zavražděn, nestačilo ani dvoje vydání nasytiti obecnost po nových zprávách; i přišlo třetí, o něž se strhla pravá lapačka, a přece nestálo tam nic více nového, než zpráva, že se zdržel další tisk na chvíli, aby se chutě oznámilo, že se krvavý ten ničema, byv zavražden, ani nechtěl dát ohlíti. Ostatně přišly večerní listy od té doby, co se železnice po Anglicku rozšířily, o svou posavadní výhodu;

večerní noviny, nečekající na poštu, rozesílají se nyní hned ráno, s prvními vlaky, tak že je odběratelů jejich v kraji při snídani již na stole mají a večerní listy za krátko pouze na Londýn a jeho okolí obmezeny budou.

Nejvýnosnější léta anglických novin byla od 1815 do 1825. Tehdáž páčil se kapitál na ně vyložený na 2½ mill. zl., a akcie jejich stály ještě jednou tak vysoko. Žádné neměly přes 8000, některé ani 3000 odběratelů, a přece vynášely, jak které, 60 i 150.000 zl. ročně. To kleslo ovšem od té doby silně, vyjma jediné Times, neboť náklad na noviny zvětšil se, nejvíce ve-společným zápasem jich samých a držením stálých dopisovatelů, nesmírně. Anglické ranní noviny jsou: *Public Ledger*, bez politického směru, žijící nejvíce od návěští; *Advertiser*, list to anglických hostinů, v politice radikalista; *Daily News*, nejmladší z nich, zástupce liberalismu, založené s velkým štěstím pod auspiciemi Dickensovými, opuštěné však později od nejlepších spisovatelů; *Post*, organ torycký a miláček vysoké šlechty, jejíž ochroniku podává; *Herald*, střídající své mínění, nyní zástupce lorda Derby'ho a Israeli'ho; *Chronicle*, organ Whigtů, s nimiž se vznášel a padal, nyní konservativně liberalní s Gladstonem a Sydneyem Herbertem, vynikaje důkladnými a dobře psanými články; posléze *Times*, nepodléhající nikomu a střídající své mínění vedle okolností.

Mohloby se myslet, že Times odpory jejich, jejich bezohlednost, jejich hrubý materialní směr, jejich hovnění všelijakým před-sudkům o veřejnou vážnost připraví; nicméně zůstávají Times nejmocnějším novinářským organem Anglicka. Dnes proti ně-kterému státu zúfíti a zejtra panovníka jeho láskou a chválou zasypávati, svobodný obchod vymáhati a zastavatelům jeho se po-smívati, toté novinám těmto malíčkostí a promíjí se jim, poněvadž při tom před-sudkům a vášním lidu heví, původními a rychlými zprávami oplývají, výtečně redigované a neodvislé jsou. Mimo to jsou dvě události, ježto jim velikou vážnost získaly. První jest, že stavše se samy ze zastavatele odpůrcem obilních zákonů, před-pověděly, že i Sir Robert Peel zásadu svobodného obchodu

přijme. Peel přijal ministerium výslovně, aby zastával obilní zákony, a nikdo tedy nevěřil Times; za půl léta však vyplnilo se toto proroctví do slova a Times nabyly nesmírné víry. Druhá věc jest docela jiného rázu. R. 1841 zosnovala banda šejdířů velký plán k falšování směnec, kterýž by se byl jistě podařil a bankérům především anglickým nesmírnou škodu způsobil. Ve Florencii byl těchto podvodů začátek šťastný již učiněn, když dopisovatel Times v Paříži, *O'Reilly*, tomu na stopu přišel. Společenské postavení účastníků, zchytalost jejich a pečlivost, s jakou se snažili, aby nikdež hmotných důkazů proti nim nebylo, všechno to nedovolovalo jednotlivé osobě vystoupiti proti nim. Times ale vydaly nemeškající všechny od svého dopisovatele sebrané zprávy, toliko že je z Bruselu datovaly, aby spiklé na falešnou stopu přivedly a *O'Reilly*'ho před zákeřnictvím ochránily. Vyzrazen byv stal se úklad ten nemožným, neboť bankérové dávali všude již dobrý pozor; bez podaření onoho prvního podvodu ve Florencii bylo by ale mohlo za bájku bráno býti celé to spiknutí, poněvadž Times hmotných důkazů neměly. Skutečně zanesl jistý Bogle, účastník toho, od *O'Reilly*'ho zejména uvedený, žalobu na Times, kteráž se před soud přísedních v Croydonu odkázala. Times, nemohouce tomu člověku žádný určitý přestupek dokázati, musely podle přísného znění zákona býti odsouzeny, přísední neuznali ovšem žalobníkovi více náhrady než farthing (nejmenší drobný peníz), za to však musely Times soudní útraty, téměř 50.000 zl., platiti. Při veřejném soudním jednání ukázalo se ale, s jakým namáháním, s jakým nákladem a s jakým osobním nebezpečenstvím spolupracovníků Times všechny nitky toho zločinu stopovaly, tak že se ve veřejném Londýnském obchodnictvu nesmírné pohnutí způsobilo. Zásluha novin těch uznala se jednohlasně a započala se sbírka k nahrazení jejich útrat soudních. Když se Times proti tomu přispění prohlásily, poněvadž prý jen svou povinnost vykonaly, zřízení ze sebraných peněz dva mramoroví nápisové, jeden v burse, druhý v tiskárně novin, a dvě stipendia chudým studentům. Od té doby považují se Times v obecnstvu za při-

rozeného zástupce v křivdách a v nebezpečích a zkracovatelům hrozí se jejím zastáním, jakoby snad nějakým obecným censorem a stihatelem všeho bezpraví býti mohly. Bezohledná vytrvalost, kterouž Times v poslední válce orientální nedostatek dobrého opatření vojska odkryly, přispěla nemálo k utvrzení tohoto jí prospěšného mínění.

Ranní noviny mají osm ohromných stran po šesti sloupcích, tedy vesměs 48 sloupců. První a poslední zavírají návštěví, druhá a třetí debaty parlamentu, aneb, nesedí-li právě, zprávy o pracích jeho komissí, o schůzkách akcionářských a ceny kupecké, místo obyčejného jejich místa na šesté straně. Čtvrtá strana má divadelní zprávy, přehled parlamentních jednání a vedoucí články, nejvýše čtyry, as po sloupci; na páté jsou politické, dvorské a vládní zprávy a nejdůležitější dopisy, na šesté ostatní dopisy a bursovní článek, na sedmé soudní jednání. Politika vůbec nepřevládá, ano největší péče věnuje se bursovním zprávám, za něž se též výborně, i 15.000 zl. ročně, platí. Inseraty jsou všechny týmž způsobem a písmem tištěny, ale podle věcí pořádaný; jimi musí se znamenitá částka nákladu na každé noviny vedeného zapraviti, a ten není skutečně malý, i nyní, když kolek jest zrušen. Právě proto jest ale velmi těžko založiti v Anglicku nový politický list; musí míti dobrou zálohu a na dlouhý čas, než se mu inserty hrnoucí počnou. Tisk a sepsání novin „Public Advertiser“ nestálo r. 1773 ani 8000 zl.; r. 1821 potřebovaly již večerní noviny ročně téměř 60.000 a ranní docela 135.000 zl., a v tom bylo na zahraničné zprávy jen as 1100 zl. poštovským úředníkům, kteříž je z cizích novin vytahovali. Ranní noviny potřebují nyní dva faktory, pořadače návštěví, šest korektorů, 40 i 50, Times někdy docela přes 100 sazečů, as 10 učedníků, mechanika s jeho pomocníkem a 15 i 18 osob k parolisu, tak že jen sazba a tisk ročně as 100.000 zl. stojí. Ostatní vydání jsou rovněž velmi vysoká, nedají se však určitě udati. Anglické noviny musí as 150teré noviny držeti, četné dopisovatele a dalekopisné zprávy platiti; často posílají se rychlíci, aby předstihli poštu, a r. 1848 vydal se jistý spolupracovník Times v oteřené loďce z Calaisu do Doveru, aby

zpráva o únorové revoluci rychleji podal. Je-li kde v kraji důležitá skůzka, nelituje se útrat na zvláštní vlak, aby se zpráva mohla rychle podati.

V čele redakce stojí vydavatel čili hlavní redaktor, odpovědný za noviny, představující je před spolupracovníky a před obecnostem a jednající bezprostředně s majetníky. On rozhoduje o tom, co se má přijmouti, a ustanovuje látky vedoucích článků i kdo je má psáti, a má ročně 9—15,000 zl. Podredaktor, — někdy jsou i dva, — vede nepolitickou částku novin, dělá výtahy z domácích novin a čte korektury. Zahraničné zprávy mají svého zvláštního redaktora, jenž dopisy prohlíží a vedle důležitosti jejich pořádá. I ostatní hlavní pomocníci při jednotlivých rubrikách novin jmenují se redaktorové. Jen hlavní redaktor zná spolupracovníky v oboru politiky; v novinárně se jména jejich anie vyslovují. Platí se jim od článku, což ročně as 15,000 zl. obnáší. K parlamentním zprávám bývá ustanoven vrchní rychlopisec s 4500, a 15 podřízených rychlopisců s 3000 zl. ročně. Výlohy za soudní zprávy, psávané od výtečných advokátů, obnášejí, když soudy trvají, týdně přes 400 zl. Redaktor čili spisovatel bursovního článku bere ročně nejméně 4000 zl. Hlavní trhy mají své zvláštní redaktory, tak i koncerty, divadla, umělecké výstavy a dostihy. Z korespondence jest nejdražší indická pošta, kteráž jedny noviny bez mála 100,000 zl. stála; nyní, při použití sítě železnic po pevnině evropejské a pomocí telegrafu o něco méně. Po ní jest nejdražší korespondence Pařížská, ročně 7—9000 zl. V hlavních přístavech mají anglické noviny své jednatele, aby pečovali o rychlé odsílání jejich zpráv. Kdekoliv revoluce neb válka vypukne neb jiná znamenitá událost nastává, všude posílají anglické noviny své spolupracovníky. V španělské válce přihodilo se, že dopisovatel Times, zdržující se jak obyčejně na bojišti, generalovi Esparterovi rozkaz k pluku v největším ohni stojícímu donesl. Každé noviny drží si své stálé referenty (reportery) ke všelijakým příležitostem, a Times platí jim ročně i po 5000 zl. Vedle nich jsou zvláštní čekatelé, jichž pomoci se jen někdy užívá. Berou ročně i 1500 zl. a

desazují se na uprázdněná místa stálých reporterů. K tomu přichází, že aspoň Times po desetileté službě již úplnou pensí dává, a tomu, kdo i potom ještě sloužit chce, kromě pense i zvláštní plat určuje. Tím způsobem stojí anglické ranní noviny za sazbu a za tisk 95,000, za redakci 112,000 a za korespondence 58,000, vesměs tedy 265,000 zl. ročně, ovšem Times ještě mnohem více. Daně obnášely u Times r. 1855 a sice z papíru 150,000, z oznámení bezmála 190,000, na kolek přes 625,000, vesměs tedy 965,000 zl., tedy téměř million, ostatní noviny každé podle odbytu, jež mají. Při tomto nesmírném vydání není divu, že založení v Londýně nové noviny věci takměř nemožnou jest. Podnikatel musel by mít ke 200,000 zl. pohromadě a býti na to připraven, že mu z té summy za několik měsíců nic nezbude. A kde sehnati hned ten velký počet výtečných pomocníků, jehož zapotřebí jest? Ani slavnému knihkupci *Murrayovi*, dobře známému s nejvýtečnějšími literáty, nepodařil se takový pokus, už brž ztratil při tom za několik měsíců přes 150,000 zl. Od času Morning Advertiser (1793) podařilo se jediným Daily News (1846) udržeti se. Ale s jakým namáháním, s jakou pomocí!

Od snížení kolku, r. 1836, do r. 1850 zvětšil se sice odbyt anglických novin vůbec o polovici, ale jediné Times měly z toho zisk, neboť ostatní klesaly spíše, kdežto se odbyt Times zečtvrtnásobnil, ano byloby se báti, že Times všechny ostatní vytlačí, kdyby každé své inseraty navyklé neměly a Times samým na tom nezáleželo, by se hrnoucí se k ní návštěví co možná obmezila. Náklad na návštěví roste totiž s počtem výtisků a nad jistý jich počet — u Times nad 35,000 — stojí sazba, papír i tisk více než se přijme. Ročně odbyly výtisků (čísel):

Times	r. 1837	3,065,000;	r. 1850	11,900,000;
Advertiser	„	1,380,000;	„	1,550,000;
Herald	„	1,928,000;	„	1,139,000;
Chronicle	„	1,940,000;	„	912,000;
Post	„	735,000;	„	828,000;
Sun, Globe, Standard	r. 1837	2,988,000;	r. 1850	1,912,000;

Daily News r. 1846 3,520,000, r. 1850 1,152,000, všechny tyto noviny tedy r. 1837 12,036,000, r. 1850 19,392,000. Podobným krokem šlo to i dále a posledního roku před zrušením nuceného kolkování, r. 1854, daly Times 15,975,000, ostatní noviny všechny dohromady jen 6,741,000 výtisků kolkovat, tak že vespolek ani polovic tolik odběratelů neměly, jako jediné Times.

Večerní noviny, z nichž nejlepší jsou *Globe*, organ Whigů, *Sun*, list dostihů a radikalismu, a *Standard*, založený r. 1827 proti emancipaci katolíků, mají mnohem skrovnější vydání, neboť berou své zprávy nejvíce z ranních novin, majíce jen několik rychlopisců a depisovatelů. Obzvláštní jejich přednost záleží v rychlém rozšíření zpráv, přicházejících s poštovskými lodmi, pročez také v Southamptonu a v Liverpoolu zvláštní jednatele drží. Nežli taková loď k zemi přistane, čtou již tisíce lidí ve vzdáleném Londýně s napiatou pozorností zprávy od ní přinešené, a jejich následkem odbyly se spekulace, kterýmiž se velké summy vyhrály neb prohrály. Věc jest tak zřízena: když se poštovská loď očekává, jsou ve dne v noci blídači od novin ustanoveni, aby hned o ní dali zprávu. Bývá ji už zdaleka po kouři poznati, a přeje-li doba, vezme se i dalekohled ku pomoci; loď sama pouští v určité vzdálenosti raketu na znamení svého příchodu. Hnedle na to jest viděti ubírat se několik mužů po nabřeží, — každý skočí do přichystané již lodice a uhání jako střela od země. Buď si pověťří sebe horší, jeden hledí všemožně předstihnouti druhého; dostavše se konečně k lodi a obdrževše znamení svobodného přístupu, vsoukají se, třeba po jediném lánu a s nebezpečenstvím života na ni. Balík cizozemských novin a dopisů doručí se každému, a bez meškání chvátají opět na své lodice a s nimi ku břehu, v krutém závodu. Prš nebo buř, každý prohlíží ve svém člunu, třeba při lucerně, svůj balík, vytahuje chutě olůvkem co jest nejzajímavější, a pořádá si to již v myšlénkách. Přistávají k zemi kde jest nejbliže k telegrafu, a častěji musejí se od veslářů pro přílišný příboj kus cesty dát donest. V telegrafickém kanceláři sepiší co nejkratčeji, jen s hlavními nárážkami, svou zprávu, Londýnská redakce stylisuje ji, a v krátce

na to jest již v novinách vytištěna, po Londýně roznešena a do světa rozeslána. Než pešťovská ona loď dojede, přistane a balíky své vydá, přinesly již Londýnské noviny obsah jejich zpráv i do Southamptonu a Liverpoolu, tak že se obyvatelé těchto měst o příjezdu lodí do svých vlastních přístavů obvykle z Londýnských novin dovídají. Když general Paredes, vypuzený z Mexika, v Southamptonu na zem vstoupil, slyšel, ač jen incognito cestoval, na ulicích vyvoláti: „Důležité zprávy z Mexika! General Paredes v Southamptonu!“ Co se loď proti mořskému odlivu namáhala, odešla zpráva o jeho příchodu již do Londýna, vytiskla se tam a dostala se dříve ještě než on sám do Southamptonu. Paredes prohlédl si potom téměř celou Evropu, nepřestal ale považovati za největší znamenitost v ní onu báječnou rychlost, s kterouž se v Anglicku noviny oznamují a rozšiřují. Tyto zprávy, telegrafické dopisy z Bruselu po přijetí Berlinské pošty, a z Paříže po vydání Moniteura dodávají večerním novinám u obchodnictva ceny. Pohodlí i výhody vedly k tomu, že se mnohé večerní noviny s ranními spojily. Ostatně jest jejich sporádání podobné, jen že málo návštěv mají.

Od 1. července 1855 bylo usnešením parlamentu nucené kolkování novin zrušeno. Kolek ten dával novinám spolu právo bezplatné poštovské rozesílky, v Londýně nebyl však nic platen, a co se rozesílání do kraje týkalo, používaly Londýnské noviny bez toho málo pošty, poněvadž by se byly s ní opozdily, nýbrž nejprvnějších vlaků, kdež plat, podle váhy vyměřený, nevelmi jim přitížil. Za to musejí nyní noviny, posílají-li se přece po poště, místo jednoho penny paldruhého platiti. Od tohoto zrušení očekávaly se velké změny především v Londýnském novinářství a zejména pokoření Times, kteréž svou bezohlednou přímostí ani parlamentu ani ministeriu velmi vhod nejsou. To se nevyplnilo. Prvního půlletí 1856 odbyly Times 9,175,000, všechny ostatní noviny 3,280,000 výtisků čísel; tak že se tedy převaha Times ještě zvětšila. Ovšem ale přispěl tento zákonní krok ke zlácnění starých, ke zřízení ještě lacinějších nových novin, z nichž Londýnský The Telegraph and Courier, prodávající číslo po 2 pence

(4 $\frac{1}{2}$ kr.), s nejlepšími nadějemi začal. Nejvíce ale vzalo z toho užítka novinářství v kraji, snažíc se, lácí a velikostí i Londýn předtí. Liverpoolský *Mercury* jest dvakrát tak velký jako *Times*, tak žeby se skrovné stavení skoro za něj schovati mohlo; mnohé noviny prodávají číslo po jednom penny (2 $\frac{1}{4}$ kr.) a velká částka každodenních novin vydává i zvláštní sobotní přehledy pro obecnost. ještě větší po jednom penny, nejvýše po dvou. A však ani to nebude na újmu Londýnskému novinářství, a především *Times*, poněvadž, jak již podotčeno, noviny v kraji ani té příležitosti ani těch prostředků nemají, aby s Londýnskými co do původnosti a hojnosti zpráv mohly zápasiti. Čtení novin ovšem se rozšíří; jací budou další následkové, musí teprv okázati čas.

Hlavní důchod anglických novin plyne z návštěv, jichž všechny vesměs 2 milliony, a jmenovitě Londýnské 900,000 vytiskují. Jediné *Times* jich mají 300,000 ročně a přijímají za ně 1,125,000 zl. Prodej výtisků nevynáší tolik. Roční předplacení, jako u nás, není u Angličanů v obyčeji; neradi dávají se vázati, a sáhnou k novinám těm, kteréž jim jsou právě nejzajímavější. *Daily News* snažily se předplacení uvesti, dávajíce při něm slevu, ale i to bez prospěchu značnějšího. Žádné anglické noviny nezanášejí se samy odbytem; jednatel jejich musí jim ručiti za řádné zaplacení, za to nevědí však nikdy dobře, mnoho-li mají tisknouti. Jen *Times* mají svou tiskárnu, ostatní noviny musejí si své tiskaře voliti, kteříž se za obsah novin spolu odpovědnými stávají, za to však jistý počet výtisků laciněji dostávají. Přes dvě třetiny novin odbývá se v Londýně; větší počet těchto výtisků skupují ještě téhož dno zvláštní obchodníci a posílají je ještě večeř do kraje, kdež se ve větších místech opět skupují a na novo do menších a posléze do osad, do Kanady, západní Indie a Austrálie posílají. O anglických novinách nemůže se tedy říci, že krátký život vedou aneb že se málo čtou. Politické týdeníkové jsou arci ještě mnohem rozšířenější, z nichž někteří i 40 až 60,000 odběratelů mají, kdežto někteří nepolitické týdeníkové odbyt svůj až na 80 i 150,000 výtisků vznesli.

Musíme se ještě zmíniti o personálu anglických novin a o

každodenním živobytí v novinárně, což poskytuje mnohé velmi zajímavé stránky. Celý téměř den jsou místnosti novin prázdný, jen několik písařů přijímá a odbývá návštěví. Okolo čtvrté přijde několik podřízených redaktorů a přichystají něco rukopisu prvním sazečům. Teprv o sedmé hodině večer nastane pravá práce. Asi tři rychlopisci vrátili se již z parlamentu a rozpisují své záznamky, po osmé přijde podredaktor se svým pomocníkem, pulty jednotlivých redaktorů naplňují se zprávami, dopisy a novinami, a v 10 hodin jest i tiskárna v nejpilnější práci. Rychlopisci, redaktoři, reportéři, železnice přinášejí látku za látkou, o půlnoci jest hlavní massa již pohromadě, sluhové odnášejí od redaktorů celé koše nepotřebných již, psaných neb tištěných pomůcek; avšak sezení parlamentu prodlouží se možná až do druhé hodiny s půlnoci, třetí táhne a tisk nemůže přece ještě počítí. Faktora v tiskárně zmocňuje se úzkost, neboť vlakové na železnici mají již brzo odjeti. Rychlopisci nutí se, aby co ještě zbývá nejkratčeji odbyli, co může čekatí, odloží se na zejřtek, parolis stojí již dávno vytopený, chutě se poslední korektury přečtou a v půl šesté letí z tiskárny vozíky s mokřými ještě výtisky do všech nádraží, odkudž je pára rychlostí blesku po celé říši roznese. Bezmála do té doby jsou i hlavní redaktoři na místě. Tato rychlost anglických novin spojená s vnitřní správností jest jen tím možná, že noviny nejlepší sazeče mají, kteří i dlouhé, na waggonech ořůvkem psané, všelijak zdrhané a na polo smazané zprávy šťastně dovedou přemoci.

Rychlopisci a vůbec reportéři (referenti) anglických novin jsou obyčejně mužové vědecky vzdělaní, jimž toto, ostatně dobře placené zaměstnání jen prvním stupněm k dalšímu povznášení jest, a z nichž mnohý již dosti znamenitého jména v literatuře požívá. V nižší sněmovně sedí v ouzké, nad sedadlem mluvčího postavené tribuně, kdež každé noviny svůj zvláštní pult mají. Střídají se podle abecedy, do 11 hodin v noci as za půl, později za čtvrt hodiny, načez do novinárny odcházejí, kdež své zprávy vypracovávají. Obyčejně možná řeči parlamentní bez jich újmy, ano naopak i s prospěchem zkracovati; hůře jest reporteru,

kteří na důležitou parlamentární osobu, na ministra aneb vůdce některé strany přijde; tu se dá málo co vynechat. V tom ohledu znají rychlepisce své muže. Sir *Robert Peel* byl u nich ve velké vážnosti, jako jest po něm lord *Palmerston* i sir *James Graham*; oni mluví zvolna, určitě a kladou dobře tón; lord *John Russell* nemluví sice rychle, ale leckdy vyslovuje nejasně a konstrukce jeho nebývají nejlepší; sir *Charles Wood* mluví příliš spleteně a skáče, sir *George Grey* a *Gladstone* příliš rychle. *Macaulay* bál se snad nejvíce; přednášel nesmírně rychle a při tom byla řeč jeho tak bohatá a vybraná, že by vynechání jediného slova bylo celé řeči zhasilo. Podobně i *Shel*, jenž kromě toho i špatnou výslovnost má. Též *d'Israeli* dává rychlopisům dost práce. Z vrchní sněmovny mají nejméně rádi lorda *Derbyho*; mluví sice výborně, ale ku podivu rychle.

Reportéři, kteří nejsou od článku neb ročně, nýbrž od řádků placeni, jmenují se *Penny-a-liners*. Jest to obzvláštní cháska, znamenitější svou přičinlivostí, smělostí a vlezlostí, než nadáním a vzdělaností, ačkoliv i mnozí schopní mužové s tímto zaměstnáním začali. Neplatí se jim za to co zašlou, nýbrž za to co se přijme, a toho nebývá někdy ani desetina; za to zasílají tytéž zprávy všem novinám, tak že za přijaté kollektorásobný plat, obvykle 1½ penny za řádek obdržují. Přihodí-li se hodně vražd, požárů a jiných neštěstí, mají dobré časy a vydělají více než řádní reportéři, někdy i 300—400 zl. za týden, což opět tak rychle promrhávají. Nemí-li skutečných novin, vymýšlejí si je bez ostýchání sami, přijdou-li ale redakce na to, potrestají je tím, že ničeho více od nich nepřijímají. Znamená-li to vinny, srozumí se s nějakým známým, aby mu jméno půjčil, anebo si sám nějaké vymyslí a píše pod ním, ať se mu odpustí aneb aspoň na jeho hřích zapomene. Vytrvalost a neohroženost těchto lidí při vyhledávání novin jest znamenitá. Vypukne-li kde oheň, hned jsou mezi hasiči. Zpáchá-li se kde zločin, hned jsou na místě a vyzvědí všechno. Železnice jsou pravým pokladem pro ně, poněvadž se v Angličanech při rychlejší tam jízdě častěji neštěstí na nich přihází. Poněvadž ale

právě tito pomocníci Londýnských novin nejčastěji a nejzjevněji se s obecnstvem stýkají, ba mnohý poctivý Londýňan ani neví, že ještě jiní novináři v Londýnském světě žijí, nepřispívají právě ke cti celého stavu, a to náleží spolu k příčinám, proč se i vyteční mužové s účastenstvím svým v novinách tají.

Mohou-li se anglické noviny proti francouzským větší solidností a trvalostí henositi, jest to přednost, v níž ovšem i obecnstvo samo svůj dobrý podíl má. Mnohé noviny udržují se jen tím, že obecnstvo zvyklé jest návštěvi do nich klásti, jako u př. Public Ledger, ano v Anglicku jest zvyk tak velkým pánem, že návštěvi jistého druhu od let vždy jen do jistých novin se kladou. As od r. 1802 má Morning Post téměř jako právo na návštěvi o vozech a koních, Public Ledger na odcházející koráby a na velké dražby cizího zboží, Morning Herald a Times na prodaje gruntů, Morning Chronicle na kněhkupecké návštěvi, z čehož spolu i obecnstvo zisk má, vidouc kde se hledati, ač ostatně v každých novinách inseraty podle předmětů dobře pořádaný jsou. Tímto způsobem, a to jest důležitý rozdíl od francouzského novinářství, nezávislé trvání anglických novin ode vzniku neb pádu politických stran, a když dobré a rychlé zprávy přinášejí, mohou se i bez nich udržeti, docela vynikají-li v jistém oboru nad jiné obzvlášť, což v Anglicku vůbec platí.

Třetí velké novinářství, o kterémž nám ještě promluvíti zbývá, jest novinářství Spojených ohod severoamerických. O něm mohloby se právem říci, že mu jest dán dar jazyků, neboť jest málo která řeč evropejská, kteráby v něm nebyla aspoň jednami novinami zastoupena, docela od r. 1848, kdež tolik obyvatelstva Evropy dobrovolně neb nuceně nové, často tak klamné útočiště za oceánem hledalo. I z původních kmenů amerických založily si dva své vlastní noviny, a Čínané, za zlatem a výdělkem mocně se především do Kalifornie hrnoucí, vydávají si již také své žurnaly ve kvétoucím jazyce nebeské říše. Až velký krok času otupí předsudky proti lidské rovnoprávnosti černého plemene, kteréž posud železnou mocí i ve státech otrockých nepřiznivých panují, — nehudou-li snad běda plamenem a mečem roztržena,

— nelze pochybovati, že i negrové hojného účastenství v žurnalismu bráti budou, tak že se Severní Amerika stane tím střediskem, v němž se ostatní dílky světa co nejméněji i v novinářském životě křičovati budou.

Ve vši té směsici, kteráž se po rozlehlých nivách severní Ameriky tak strakatě hemží, vyniká kmen anglický netoliko historickým právem a převahou počtu, nýbrž především důraznou činností a vytrvalostí tak velice nad ostatní připojené národnosti, že se mu chtějí nechtějí ve všem, i ve způsobu novinářském podrobovati musí. Tím způsobem může se při vši rozdílnosti jazykův přece o jednom severo-americkém novinářství mluvíti, a novinářství anglické musí se jako pravá matka hlásiti ke všem těm tak různojazykým a často posud tak nezbedným dítkám. Dvě jsou hlavní věci, kteréž žurnalismu tomu při všem jeho duševním přibuzenství s anglickým obzvláštního rázu dodávají. Jedna jest nedostatek silné ústřední vlády a hlavního města, kteréžby netoliko v politickém snažení, nýbrž i v obchodu a průmyslu, v literatuře a v krásném umění i v ušlechtilém způsobu společenském ostatnímu kraji podstatně vedlo, slovem nedostatek centralisace. Tím se stává, že severo-americké novinářství, ačkoliv co do počtu jednotlivých žurnálů i co do pružné životní síly ostatní za sebou zůstává, přece co do velikosti prostředků a co do formy i vnitřní ceny posavad pozadu jest. Druhá příčina jest posavadní přílišná šířivost všeho v severní Americe, pud do dálky, pravá vášeň podnikavosti, nedovolující spokojovati se s nabytostmi a přestávati na zvelebování toho, co již jest vymoženo. Tiskarský nábytek vydává se v Americe na cestu brzo za prvními osedlci, a města, na západě americkém téměř jako houby se rodí, mají tiskárny, ovšem s nimi spolu i noviny dříve než ulice. Budtež si ale nedostatkové novinářství tohoto jakkolivěk, v praktičnosti nepředčí je nikdo. Lid americký jest křečovitě činný a nehledá v novinách to, co zevlovatel aneb otupený přesycenec evropský, zábavu a dráždivo, nýbrž chce, aby mu byly opravdu užitečné, aby se mu skutečnými přísluhami vyplácely. Novinář

americký jest ale příliš Američanem, aby nepochopil, jak se toho má chopiti.

První noviny vyšly v Americe hned na počátku předešlého století, v ten čas, když v Anglii po konečném vypuzení Stuartů řádai poměrové státní se upevnili a novinářství, aspoň jakousi pevnou půdu před sebou vidouc, nově sobě oddychovati počalo. Zajisté pochlebný to důkaz o příčinlivosti těchto osad, ježto tehdeš v pruhu 150 mil po břehu atlantického moře jsouce roztroušeny jedva čtvrt millionu obyvatelů počítaly, žádného řádného, stálého spojení mezi sebou nemajíce. Virginie, nejbohatší a nejlidnatější z těchto osad, měla za onoho času jen jedinou tiskárnu, písmo a čeho k tomu třeba, muselo se ještě dlouho pětím z Angličan přivážeti, a poštovské zřízení, ke zdaru novin tak potřebné, bylo ještě pouhým slabým zárodkem. Až do času Viléma III. Oranienského vysejpa se psaní, z Evropy po korábích přicházející, v Bostonské bursé jednoduše na stůl, a každý musel přijít, aby si vyhledal co mu náleží. Boston sám, největší a nejhlavnější místo ve všech těchto osadách, počítal jedva 8000 obyvatelů. Teprv r. 1693 zařídil *Duncan Campbell* v Massachusettsu něco poště podobného, avšak tak špatný vyplýval z toho prospěch, že nástupce jeho *John Campbell* r. 1703 o roční podporu žádati musel. Týž muž stal se též prvním zakladatelem amerických novin. Slavným kazatelem *Johnem Cottonem* přišlo v Bostoně v obyčej, že se vždycky ve čtvrtek svaté písmo vykládalo, a to zalíbilo se tak, že pokaždé byl velký shluk lidu, tak že městská rada na čtvrtek i trhy položila. Téhož dne odcházela též pošta do ostatních osad, i nebyl Campbell na hlavu padlejší než rada, a poměradě vždy první obdrževal zprávy z Evropy a z osad, zkusil také vydávati ve čtvrtek noviny, aby si jimi nahradil, co měl při poště škody. První číslo novin těch, *Boston News-Letter*, vyšlo 24. dubna 1704; ostatně nedržel se Campbell žádného stejného formátu, nýbrž vydával svůj politický týdeník někdy ve folio, někdy ve kvartu, někdy docela jen v oktávu, jak zásoba novin a peněz stačila. Pomalu scházela

se i naryčtí, a když Campbell o své poštovské právo přišel, byly noviny jeho již tak výnosné, že v nich i tak pokračoval.

Noviny tyto zůstaly po 16. let jediné; ale r. 1721 vydávaly se již čtvery, z nich troje v Bostonu, mezi nimi *New-England Courant*, vydávaný od rodiny *Franklinovy*, kterýž první vedoucí články a poučno-zábavné rozmanitosti přinášel. Slavný *Benjamin Franklin*, tehdejší výrostek, pomáhaje otci v sazbě i tisku novin, psal pro ně články v duchu Addisonově, jež v noci strkal pode dvéře do tiskárny; byv prozrazen vstoupil do redakce. *Courant* vystupoval mezi jiným též proti presbyterianskému duchovenstvu „pro jeho nesnesitelné, až do rodin vnikající tyranství.“ Obžalován od jednoho z těchto duchovních před soudním sborem, byl za toto počínání „a poněvadž jeho článkové k tomu směřují, aby ducha čtenářova k veliké potupě boží a ke zkáze duší hříšnou marností naplňovali“, na měsíc do žaláře odsouzen. Když se *Courant* ještě nepolepšil, odsoudil jej též zákonodární sbor, vzav na se za příkladem anglického parlamentu i soudcovský úřad proti novinám, ke stálé cenzuře a na rok ke kauci za dobré chování. Jakob Franklin, tehdejší redaktor, uhnul se tomu, přenesa redakci na *Benamina Franklina*, na jehož jméno šla, i když se byl do Londýna odebral.

Když se *Benjamin* odtamtud r. 1728 vrátil, uvázal se brzy sám ve vydávání „*Pennsylvanských novin*.“ Posavadní noviny tiskly se na nejšpatnějším papíru, hrubým písmem, jsouce plné chyb tisku. To všecko změnil *Franklin* k lepšímu; když se mu ale odběratele začali hrnouti, nechtěl mu tehdejší *Bostonský poštovník Bradford*, sám vydavatel novin *Merkura*, jeho noviny poštou rozeslati. *Franklin* musel jej žalovati a r. 1737 obdržel docela službu tohoto nedbalého úředníka, od kteréžto doby se *Pennsylvanské noviny* tak dobře vyplácely, že se staly základem *Franklinova* jmění. *Franklin* kladl do nich pravidelně, jakož anglické noviny toho času vůbec měly obyčej, též rozmanité články zábavně poučné, někdy vyňaté z anglických novin, především z *Addisona*, někdy své vlastní původní, zůstaviv takto po sobě bohatou pokladničku rozkošných článků z filosofie života, kte-

ráž se větší ještě měrou, než práce Addisonovy, jméním všech národů stala. Mnoho dobrého dokázav svými novinami, postoupil je r. 1766 Davidu Hallovi, ačkoliv i potom ještě aspoň v literárním spojení s nimi zůstával.

R. 1740 počítalo se v severní Americe již čtrnáctero novin, mezi nimi dvoje německé, kteréž ale, pro přílišné strannictví své, péče pravého domácího obyvatelstva vzbuzovaly. Tím časem přicházely osady již k větší síle a k lepšímu vespolečnému spojení. Leckteré zřízení, přicházející přes moře, ze vzdálené materské země, přišlo se jejím zájmem; odpor osad proti Anglicku nabýval větší potravky a určitějšího směru. I noviny dělily se čím dále tím přísněji ve dva tábory, v královský a v protikrálovský, a tím nastala i jejich doba utrpení, která v Americe mnohem kratší byla než v Anglicku. Jestliže s počátku noviny protivládní za pokusy své mnohé a těžké stůhání snášeti musely, nevedlo se později, když jítření ve zjevný boj přešlo, o nic lépe ba hůře ještě novinám vládní strany; zuřivost rozkaščeného lidu neznala mezí. Tím blahodinněji překvapují v takových dobách příkladové nezvrtkané a neustrašené šlechetnosti, jako onen *Alexandra Hamiltona*, muže tehdež po Washingtonovi snad nejdůležitějšího, zúčastněného v novinách protivládních, kterýž dvěma vládním novinářům živobyťi zachránil, ačkoliv byli protivníkové jeho. Po uznání samostatnosti byly zrůstu Ameriky dvěře do kořán otevřeny, a novinářství nezůstalo za ničím jiným v této zemi bleskorychlých pokroků pozadu, ovšem že ale také tím nedostatkem trpí, kterým všude a tedy i v Americe příliš rychlý pokrok trpí — nedostatkem dospělosti.

Státové, ze starých původních osad vzniklé, pak ti, kterýmž moře všecko rychle oživuje svých výhod dopřává, jsou jakož ve všem ostatním tak i v novinářství v čele před ostatními. V nich nachází se mnoho vážně držených, byť nikoli s velkým právě talentem, aspoň s řádným smýšlením vedených novin, kteréž, každé ve svém okrese, velkou důležitost mají. K nim náleží především *Tribune*, *Courier and Enquirer*, *Journal of Commerce*, *Commercial Advertiser* a *Evening Post* v New-Yorku,

Courier a Atlas v Bostonu, United North American Gazette a Ledger ve Filadelfii. A přece nedosahuje ani jeden z těchto listů ani v politickém ohledu, ani co do zisku, jež podnikatelům svým přináší, důležitosti velkých anglických, ba ani francouzských novin; žádný z nich nepůsobí tak přímo a mocně na veřejné mínění. Severní Amerika jest především spolek jednotlivých menších států, z nichž nemá žádný převláda, každý své hlavní město, své vlastní ohnisko činnosti; není tedy hlavního města, jehož vliv by všude mohl panovati. Noviny ve Washingtonu, kdež president celého soustátí sídlí a kongres sedá, používají tímto postavením ovšem některých výhod; noviny velkých pobřežních měst jsou jim ale dostatečným závažím. Ústřední vláda nemá posud úředního listu, jako jest u př. Moniteur ve Francouzích, nýbrž jen poloúřední organ, kterýž se aspoň od delšího času s každým novým presidentem střídá. Americká vláda nemá ovšem co rozkazovati nad penězi, jichžby k zaražení novin mohla použítí, ale má právo voliti tiskárnu, již, se svěřuje tisk úředních oznámení a oněch tak četných a nozdrů i velkých spisů, jež kongres uveřejňovati dává. Práce tato poskytuje příliš mnoho zisku, aby se zvolený impressor neodhodlal, zareziti vládu k vůli noviny; o nichž kromě toho napřed ví, že při vedení jich nejdůležitější mužové vládnoucí strany horlivě se zoučastní.

V samém středu politického života postaveny jsou, používají noviny Washingtonské té výhody, že parlamentární život a každé haufí vlády v zápětí mohou stopovati. Kromě toho stýkají se přímo s hlavami stran a žijí uprostřed těch pohybů a pletek, kteréž volbu nového presidenta takofna nevyhnutelně předcházejí. Z těchto příčin jsou potřebny všem, kdož se oddali činnosti politické, a především tedy vůdcům stran. Počet takových mužů není ale veliký v Americe, kdež každý raději podstatnějších a trvalejších prospěchů hledá, než jméno a vliv politický. Velká většina stará se, vyjma doby některého znamenitého obecného pohnutí, takofna jen o záležitosti svého stavu, svého místa a státu, a jedině novinám nejdůležitějších obchodních měst

podatilo se nabytí většího rozšíření, kteráž ale, s okreseem velkých evropských novin, u př. anglických je srovnajíc, vždycky ještě dosti obmezené jest. *Cucheval-Clarigny*, jehož zpráv v tomto článku především používáme, cení že $\frac{1}{10}$ nákladu severo-amerických novin v městě, kdež vycházejí, $\frac{2}{10}$ v téměř státu a teprv $\frac{1}{10}$ v ostatním soustátí se spotřebuje, což ovšem bráno býti může jen za průměr, kterýž větších menších odchylek dopouští.

Jiné dvě překážky obecného rozšíření amerických novin jsou poštovské zřízení a slabší jejich důchody. Do nedávna počítalo se porto z novin podlé vzdálenosti; od r. 1853 jest sice totéž, 1 cent ($1\frac{1}{4}$ kr.) kamkoli v Soustátí, i v Kalifornii, v každém státu však pro noviny v něm vycházející jen půl centu. Čtenář získá tedy na všecken způsob, dávaje přednost novinám svého města, a má za levnější peníz ještě rychlejší zprávy, poněvadž si každé noviny, nejdůležitější zprávy, kursy a ceny zboží telegrafovati dávají. Podlé Horace Greeleye, redaktora novin *The Tribune*, neobnáší počet čísel ode všech v Soustátí vycházejících novin denně vydaný více než million, tak žeby každé noviny denně 4000 vydaly. Ažkeli skutečný odbyt u některých žurnálů mnohem větší, u jiných naopak menší jest než tento průměr, není přece u žádného tak veliký, aby mu při veliké láci, k níž je konkurence odsuzuje, hojně důchody pojišťoval. Platy a honorary od amerických novin poskytované nejsou tak veliké, aby vábily a udržovaly muže obzvláštních darů, jimž se tolikero jiných výnosných zámešek naskýtá. Nejvyšší honorar, a ten bývá jen jeden jediný žurnalista, obnáší v Americe 6000 zl., obyčejný plat u velkých novin amerických jest jen 3000 zl., mnohem méně, než si obstojný řemeslař tam vydělati může.

Jindy byla cesta abonnementu na noviny v Americe vůbec obyčejná; na pouhé vyslovení žádosti obdržela noviny každá jen trochu známá osoba, a kdo žil v kraji, potřeboval jen na nejbližší poště porto složit; plat za noviny samé skládal se obyčejně teprv na konci čtvrtletí neb docela roku. Spůsob tento škodil novinám velice; měly při tom veliké zapisování, obdržo-

valy nepravdělně a pozdě peníze, byly silně zaneženy upomínáním svých dlužníků, ano přicházely ještě o mnoho peněz. V tom ve všem spůsobil r. 1833 velikou změnu. Dříve ještě než Emil de Girardin francouzské noviny zaražením laciného listu „la Presse“ ke snížení ceny na polovičku přinutil, učiněny podobné pokusy v Severní Americe a vedly lépe k cíli než v Angličanech, kdež Daily News s poloviční cenou ostatních novin začarše, když ostatní velké noviny při posavadních cenách zůstávaly, za několik let rovněž ji přijaly. Při tom odstoupilo se též od cesty abonnementsní a zavedl se podlé anglického způsobu prodej po číslech. První pokusy, vydávati noviny tímto způsobem místo posavadní ceny 6 centů (7½ kr. stř.) po 1 centu nepodařily se sice, ačkoli čtení novin v Americe tak rozšířeno jest, že se v ní málo míst po 2—3000 obyvatelích nalezne, kterážby neměla aspoň svůj zvláštní týdeník, a že města po 20—30,000 obyvatelích, ježtoby v Angličku jen as týdenní noviny měla, v Americe se nejméně dvěma neb třemi každodenními novinami vykazati mohou. V New-Yorku přichází na pět osob jeden odběratel novin a ranní noviny přispěšují si, aby od dělníků vedle jejich zvyku při snídani mohly býti čteny.

Šťastnější byly noviny, kteréž cenu čísla na dva centy ustanovily, a nejlepší z nich, *Herald* i *Tribune*, udržely se až podnes ve květu, až posléze i *Sun* s cenou jednoho centu za číslo vítězně pronikl. Ačkoliv jen o čtyrech stranách místo obyčejných osmi vycházel, potřeboval předce 40,000 odběratelů jen na útraty; jakmile ale na 43—45,000 přišel, hrnuly se mu návštěvy a jeho štěstí bylo pojištěno. Majetník jeho, *Benjamin Day*, zbohatna jím, prodal jej za 250,000 dolarů, což nebylo předraženo, povází-li se, že prodej čísel na náklad stačí a návštěvy, na něž místo téměř veskrze celoročně pronajato jest, denně čistého užítku 300, ročně tedy asi 100,000 dol. (po 2 zl. 9 kr.) vynášejí. Větší péči i větší náklad na redakci vedou listy po dvou centech, kteréž jako *Herald* a *Tribune* obyčejně kromě ranního ještě večerní a týdenní vydání útknou, dohromady as 20—25,000 čísel. *Tribune*, vedený od *Horace Greeleye*, zmáhal se znenáhla

tak, že ve dvanáctém roce svého trvání formát největších Newyorských novin po osmi stranách mohl přijmouti, tak že nyní jediný papír dražší jest než celá cena prodeje obnáší a ostatní náklad i s užitekem z návštěví se krýtí musí. Co do směru jest Tribune stoupenec sociálních teorií, proti němuž Herald šití praktického smyslu zdvihá, neдрže se jako anglické Times žádných stálých zásad, nýbrž pokaždé toho, co prospěch slibuje. Redaktor jeho *James Gordon Bonnet* nepožívá sice velké vážnosti pro veliká pohoršení, jichž se často dopouští, ale umí pozornost ke svým novinám obracet a byl podnikavostí svou podnikem ku mnohým důležitým opravám ve vedení amerických novin, nelitujíc ani peněz ani práce, aby si nejrychlejší a nejlepší zprávy získal. Ostatní vydavatelé museli za ním, čímž se i vydání jejich volice zvětšila, především množstvím telegrafických zpráv, jež americké noviny v nesmírné hojnosti podávají. Ačkoliv si všechny noviny po 2 centech v New-Yorku, jichž tam patero vychází, debaty obecného kongressu a domácího sněmu, výsledky voleb atd. společně dávají telegrafovati, musí přece ještě za obzvláštní své především kupecké zprávy ohromné sumy vydávati, a poněvadž i korrespondence amerických novin větší jest než anglických, patrně, že náklad řádných amerických novin velmi veliký býti musí.

Opak zmíněného Bonneta jest uvedený před ním Horace Greeley, který jako chudý knihtiskářský do New-Yorku přišel, po vzdělání a vlivu prahna, na zakladatele a redaktora velkých novin se povzněl a jak ostrostí svých článků, tak ryzností své povahy obecné úcty požívá, ano jednou z nejznamenitějších osobností v Americe se stal. Když se velké mědné doly u Hořejšího jezera našly, přispěl znamenitou summou k předběžným pracím, jimiž se bohatství těchto dolů mělo dokázati, jaklibě ale podniknutí to bylo v chodu, nechal jeho, obracuje se k jiným věcem; přišel při tom o své peníze, a však nechtěl také více dokázati, než aby se americkému průmyslu nové otevřelo pole. To ukazuje zřejmě jeho povahu. Založil s Mac-Braithem Tribuna bez kapitálu, jsa téměř docela odkázán na svou přičinlivost a

na dary svého ducha: jak libě se ale podítknutí to ujelo a k znamenitému zisku vésti začalo, přivedl svého společníka k tomu, aby se všem dělníkům při těchto novinách pod slušnými výminkami jistý podíl ve jmění a tedy i v užítku jich přepustil. President Harrison podával mu r. 1841 úřad ředitele pošt, jehož nepřijal, chtěje věren zůstatí novinářskému povolání, jemuž se byl z celé duše oddal. Zevnějškem svým nepatrný ano zanedbaný, požívá přece všeobecné vážnosti, a snad jemu jedinému v celé Americe se odpouští, řekne-li komu bez obalu pravdu. V tom ohledu je tak bez výminky přímý, že u př. i dámě, kteráž si úsudek o svých básních vyžádala, bez obalu řekl, že k ničemuž nejsou. V Novém Yorku zůstávají lidé státí, dívajíce se za ním když jde po ulici, a cizinci přicházejí v novinárně do pokoje, kdež studuje a píše, prohlídnou si jej skrz otevřené dveře a jdou zase po svých.

Povázíme-li skrovnou obyčejně cenu amerických novin, kteréž daleko pod nákladem na ně vedeným stojí, a s druhé strany láci inserátů v Americe, můžeme si pomyslíti, v jakém množství se návštěví americkým novinám hrnou. Osmero stran, plných návštěví, jež Times svým článkům přidávají, zdálo by se již vrchem vši možnosti. A přece obnášejí návštěví všech anglických novin jen as pětinu oné zpousty návštěví, jež americké noviny podávají; číslky vysloveno tam ročně 2, zde 10 millionů inserátů. Čím dále od pomorí atlantického, jakožto sídla největší vzdělanosti severo-americké, kdež čtenářstvo literární potravě i hojnosti i cena větší žádá a meč konkurrence noviny pohání, tím větší místo pouští se inserátům. Tak vychází v Saint-Louisu, hlavním to městě státu Missouri s 40.000 obyvateli, denně list ve formátu Times, ale ještě hustěji a drobněji tištěný, kterýž jen čtyry sloupce novinářským věcem, ostatek veskrz návštěvím věnuje. Jak podotčeno najímají si obchodníci a průmyslníci jistou prostorou v novinách na celý rok a užívají ji pak jak se jim líbí, ba více k západu přijímají vydavatelé za to místo peněz i zboží neb věci k potravě.

Americké noviny poskytují obzvláštní pohled oku evro-

pejského čtenáře. I v ohromné sloupce Times se po nějakém čvičení vpravíš; všechno má své místo a podobné jest pořádně sestaveno. Nic takového v listech amerických; oko tvé ztratí se v moři drobnounkých literek, skrze něž je žádná nit Ariadnina neprovádí. Návěští napřed, návěští uprostřed, návěští ku konci, mezi tím novinářské články, jak se sběhly, bez ladu a skladu. Tu zpráva o něčem, o kousek dále zas jiná o tom samém, jen že trochu jiná, neb o téže věci tři, čtyry housky po sobě, anižby si byl kdo práci vzal slíti je v jeden článek. Vedoucí články bývají velmi krátké, as půl sloupce, tím obšírnější ale místní zprávy, tak že by si Neameričan, maje je čísti, zoufati musel. Málo kdy jsou noviny bez kandidátních list, neboť každou chvíli jest nějaká volba. Nejvíce péče věnuje se obchodním zprávám. Nic není jasnějšího a spolehlivějšího než tyto články, zanášející se cenami papíru a zboží, i všim co se jich týče; nejmenší omyl, pominutí neb opoždění neslo by se těžce od obecenstva. Téměř každý řádek spočívá na telegrafické zprávě; jakých nesmírných sum je při vši láci telegrafického dopisování v Americe zapotřebí, aby se ty dva i tři sloupce naplnily, jež noviny této větvi věnovati musí! Ostatek, zbývá-li prázdné místo, vyplní se jakkoli, z nouze i vyňatkem z některé knihy.

Že severo-americké noviny důležité působení mají, plyne z celého státního zřízení, proto vede tam ale přece novinářství tak málo k velkému státnímu vlivu jako k bohatství. Kdežto se v Angličanech osoba novinářova docela ztrácí, ba obyčejně naschvál rouškou tajnosti zakrývá, — nevyhynulý to ještě docela následek hanobících trestů, jimiž se novináři tam stihávali — kdežto naopak ve Francouzích osoba novinářova v popředí se staví, a novinářství, především za minulé parlamentární vlády, často branou k nejdůležitějším úřadům bylo, panuje v tom ohledu v Americe jakýsi střední stav, zajisté proto nejvíce, že ani novinářství ani státní hodnosti jak nejistotou svou, tak špatným se vyplácením nelákají, tak že, zvláště v nových západních státech, těžko bývá naleznouti trochu vhodného muže, kterýž by se

chtěl jako poslanec ke kongressu na několik set mil cesty a do několika měsíců dáti poslat. Ostatně vymáhá novinářství jen na pomoci schopnosti a vzdělanost, na západě je žurnalista docela obyčejný spekulant. U dobré polovice amerických novin, — jsou to nejvíce týdeníkové, — jest spisovatel, vydavatel a tiskař jedna a táž osoba. Práce, zvyky a vášně tyže máje, jako surové a kvasící se obyvatelstvo, mezi nímž žije, jest takový improvizovaný žurnalista věrný obraz svého okolí, jenž na rvačky i vraždy takofka neustále musí býti připraven, tak že se na západě redaktorský stolek bez dobře nabitých pistolí nemyslí. Tomu se nebude nikdo diviti, kdo zná náruživosti a pikle, nerozdílně spojené s volbami v severní Americe, ježto se každou chvíli opěťují, a nekůzaný způsob, jakýmž se noviny, všude v čele stojíce, těmto rejdlům propůjčují. Nejhanebnějších nadávek a nejhrubějšího na cti utrhaní nebývá nedostatek.

Již z toho viděti, že americké noviny svobodou neoplývají. Žádní zákonové nevložíli na ně pouta obmezující, nýbrž nejrozumnější pán, pán, kterýž nejméně umí snášeti odmluvu: obecnstvo. Jak by mohlo býti řeči o samostatném, důstojném vyplňování vznešeného cíle tisku tam, kde se do dne, uprostřed rychle stíhajících se vášní žije a náklonnostem odběratelů lichotiti musí? Nejednou vedrali se houfové luzy do místností novin odporne jim mínění zastávajících, aby jim strachem ústa zacpali, jednou vydrali se z úst vítězíci strany brožíci blásové proti zástupcům strany druhé. *National-Intelligencer*, zachovávaje při jisté takové rozpalující otázce hluboké mlčení a byv od ostatních kolegů o příčinu toho tážán, odpověděl zkrátka, že jsou věci, o nichž se žádný žurnal nesmí opovážiti mluviti pravdu; nechce-li pomyslit na oprátku. *New-Yorský Journal of Commerce* mluvě o tom přidal: „Často a plným právem podotýkalo se, že v této zemi více než kde jinde, kdež svobodná zřízení vládnou, mínění a tisk jsou spoutány. Tisk Spojených Obcí jest bez uzdy, nikoliv svobodný; alomní za nástroj mnohým hanám, ale nemnohým pravdám. Nehrozí se falšovati a způtvorovati mínění, nedostává se mu ale odhodlanosti k vy-

jadřování náhledů na jistých místech nepřijemných anebo proti proudu slepých předsudků se opírajících.“ Přirozený to následek prudkosti a neustupnosti stran politických, v něž se obyvatelé této země dělí.

Tím většího uznání zasluhuje zachovalost amerických novin co do čistoty mravův; ouzkostlivě vyhýbají se všemu, co by ji dost málo mohlo urazit. Jedinou v tom výminku činí mnohé německé noviny, jejichž vydavatelé se snaží zastávat aspoň v Americe to, co se v Evropě nemožným stalo. Sloužíce naukám všemu náboženskému smyslu a veškerému společenskému řádu zjevně se protivícím, dosahují také toho prospěchu, jež ztřeštěnost jejich i hrubé zprostáctví zasluhuje, neboť i přistěhovelec německý, budiž sebe větší zástí, jež proti společenskému řádu do Ameriky přináší, změni se docela nabude kusu pole, a nehlédá v novinách politické kotrmelce, nýbrž běžné ceny obilí a vezdejších potřeb. Obzvláště však musí se vychvalovati v americkém novinářství, že značný počet novin zjevně a s patrným prospěchem o náboženství se opírá. Jsou to téměř veskrze týdeníkové, kteříž na nedělní čas poučným a mravním čtením zásebují, a politickou i literární částku co nejstručněji odbývajíc především náboženským událostem v Soustátí i jinde věnovány jsou. První takový znamenitější list, *Boston Recorder*, byl založen r. 1816, a brzy následovali jiní; neb každé vyznání chtělo mít své orgány, tak že jich nyní asi 120, téměř naskrze pod dobrým vedením a s týdním nákladem půl milionu čísel vychází.

Jaký to ohromný ruch v tomto jediném oboru lidské činnosti, docela povážíme-li, že i ve velké části ostatní Evropy, jmenovitě v Němcích, ve Španělech, v části Italie, v Belgii, Hollandu, ve Skandinávských královstvích dosti mocný proud novinářského života koluje, že se v nesmírném Rusku tento život křísiti počíná, že se anglické novinářství i v četných a velkých osadách anglických bystře rozmáhá a jmenovitě v Australii mocné kořeny zarazilo, i s osadami v tomto nejmladším dílu světa již i na odpadnutí od materské země a na vedení

samostatného života pomýšlejíc. Ze všeho ale vysvítá veliká převaha anglo-saského kmene ve věcech novinářských, netoliko v přivedení jich k nynějšímu stavu, nýbrž i co do vnitřní síly a četnosti jednotlivých plodů, tak že se směle může tvrditi, že všickni ostatní národové vzati dohromady nedrží váhu jedinému anglo-saskému. A však on má, což spojeno jest nyní nerozdílně, tuze převahu i v záležitostech obchodních a průmyslných. Slouží-li noviny oběma těmto zajisté veledůležitým oborům lidské činnosti hojně a plně, můžeme jim, upokládají jen za zásluhu. Přítel člověčenstva může jen přát, aby se uhnuly z krivolakých cest hrubého výdělkářství, kde na ně vrazily, aby jim nebyl pouhý zisk, budiž koupěn začkoliv, zlatým teletem, jemuz za obět přinášejí i pravdu i čest, aby se jak materiálních tak i duševních pokladů ujímaly, a lidstvo, co na nich jest, bez vášni a krivých ohledů k jeho cílům pomáhaly vésti. To jest ovšem ideal, a dosti bude učiněno, bude-li se novinářství k němu třeba jen volnějším ale stálým krokem přibližovati.

Ti národové, jimž jako nám dáno není, aby se honosili mocným novinářstvím, nech se těší tím, že není každému kmenu třeba mocného novinářství, aby došel užitků, jichž od novinářství potřebuje, a že se s bujností života novinářského i od bujných jeho výrostků ušetřují, kteréž by jim snad škodlivější byly než jiným. Proto však ať nepřestávají, každý sebera své dobré síly, snažiti se k tomu, aby jejich novinářství, čím skrovnější, tím lepší a vnitřní ceny plnější bylo, tak aby to, co nejhojněji a každodenně jest čteno, nejen narkotických draždidel a uspavadel prázdno bylo, ale i co nejzdravější a nejživnější potravu podávalo.

O ablativě ve slovančině a litvančině.

Se-psal prof. Martin Hattala.

III.

Vysloviv se tak o slov. genitivech na *a*, vlastních kmenům nejen muzkého než i stř. rodu, zaval sem každému, kdo věci, o níž tu jde, aspoň poněkud rozumí, příčinu k více důležitým otázkám. Prvá z nich, týkající se litvančiny, zní asi v tento rozum: lze-li se téhož domýšleti o genitivech na *o*, běžných v ní od přiměřených kmenů muzkého rodu ¹⁾; anebo: rovná-li se na př. i její vilko, poslé od km. vilka, patrného ještě v nom. vilka-s, se slov. vlzka skr. ablativu vrkāt? Přisvědčíme-li, znajíce již odjinud dostatečně, že litvanské vždy dlouhé *o* s goth. *ó* je pravidelnou obměnou našeho *a* a skr. *ā* (Bopp, vergl. Gramm. 2. Aufl. S. 134. Schleicher, handbuch der lit. spr. I, 10 a 62), ptáti se nás budou dále: kam se poděly v obou jazycích ty genitivy, které bychom v nich u týchž kmenů místo skr. na *sja*, jako vrka-sja a dāna-sja (doni od stř. km. dāna, jehož nom. zní dāna-m, donum), očekávali? Odpovědíce, že zanikly, vzbudíme znova více ještě důtklivějších otázek nad předešlé, jako: proč a čím zanikly genitivy ty, jak se má genitiv k ablativu u jiných kmenů? Na ty a podobné otázky nelze dříve spolehlivě odpověděti, než bychom poznali tvar a osudy obou pádů v několika čelnějších jazycích indoevropských.

¹⁾ Střední rod v litevštině, vyjma nepatrné zbytky jeho u přídavných jmen a zájmen, vyšel na skázu (Schleicher l. supra c. p. 194).

U všech kmenů jen tři z nich rozeznávají ablativ od genitivu: zendský, starolatinšský a oasský. Tyto nad onen vynikají poněkud jen větší šetrností ku poslednímu živelu: druhé přípony genitivné *as* (prvou je *sja* nahore vytknuté), nekazíce ho nikde tak, jako to u zendštiny níže spatříme. Ostatně ukazují se oba, jako v celém ústrojí svém, tak i tu zakrsalejšími od zendského. Poslední živel ablativného *at* na př. jeví se v nich co *t* jen v *maš*, jehož klass. latine, necítíc ho již ablativem první osoby, přiměřeným skr. *maš* (ode mne) i s jinými zájmeny k vůli důrazu a mimo to často i tak nepřihodně užívá, jako někteří Čechové svého *š*, poslého z dativu *šé*. Jinde všade stalo se *t* v italských jazycích jasným *d*. Prvý čili samohláskový živel obou přípon *as* a *at* nezachoval v nich též nikde prvotné krátkosti své. I kvalitu jeho přivedly oba jazyky větším dílem na skázu, užívající místo něho i ostatních samohlásek, které jsou v nich vedle prvotných *a*, *i*, *u* běžné, zejména podružných *e* a *o*. Zendština *t* v *at* zaměnila zvukem, o jehož povaze nesterpně smýšlejí srovnávací jazykozpytci, označující ho rozličně, nejvíce písmeny *ih*, *t* a *d* (Bopp l. c. p. 68). Ku samohlásce *a* má se též jazyk i v *at* i v *as* mnohem šetrněji od italských, nedávaje jí tak často jako tyto, než jen u kmenů na *i* a *u*, i tu nevždy úplně zanikati; a nekaze kvality její nikde. Pročež cile svého i tak tuším dosáhneme, jestli tvoření obou pádů jen v zendštině podrobněji vyložíme, italských jazyků jen mimochodem tu i tam se dotýkajíce.

S kmeny muz. a stř. na *a* spojuje zendština ablativné *at* tak, jako sanskrita, stavující též obě stýkající se *a* v *d*, na př. *açpât* a *dâtât* m. *açpa-at* a *dâta-at*, skr. *açvât* a *dânât* m. *açva-at* a *dâna-at*, silat. *equôd* a *donôd* m. *equo-od* a *dono-od* dle skutečně se vyskytajícího středního ablativu *altôd* m. *alto-od*. Zendské gen. týchž kmenů končí se trojnásobně: na *hê*, *hjá* a *khjá* anebo *qhjá* m. skr. *sja* a *sjâ* ye Védách též užívaného. Prvá přípona je neobyčejnější, druhá se nejméně liší od skr. právě vytknutých, ani jedna konečně tak velice, žeby se o stejném jich původu se skr. pochybovali smělo (Bopp l. c. 63 et

380). Jako *sja*, tak i zendské obměny jeho spojují se bezprostředně s kmeny: *acpa-hé* a *dāta-hé* atd. Z italských jazykův u podstatných a přídavných jmen jen v oském zůstaly ještě nějaké stopy po genitivné příponě *sja* v koncovce *eis*, která dle Aufrechta a Kuhna (*Umbrische Sprachdenkm.* S. 118) stojí prý místo nepřesmyknutého *e-si* a tota místo *a-sja*. Okolnost právě spomenutá vyrovná se, jak níž uvidíme, důležitosti svou v příčině naší té, že zendština ode všech ostatních kmenů tak tvoří ablativ, jako genitiv příponou *as*,¹⁾ a *sio*: od kmenů ženských na *ā* pomocí *j*, po němž *a* tu i tam dluží, předcházející pak kmenové *ā* kráčí, na př. *hizva-jāt* a *-jās* od *hizvā* jazyk. Italské jazyky, štěpce se vsuvky *tē*, spojují *ad* a *as* bezprostředně s kmeny: *praedād* a *terrās* z *praeda-ad* a *terra-as*, oský: *toutad* (*totā*), *moltae* (*mulctae*) atd. Ablativů posílých od kmenů na *i* málo se posud v zendštině objevilo. Ale i o těch několika platí úplně, co výše řečeno. Nelíší se totižto jinak než poslední hláskou od genitivů, vycházejíce na *ōi* a *tyto* na *ōis*: *āfritōi-t* *benedictione* a *āfritōi-s benedictionis*. *Ōi* v obou pádech mám s Boppem (l. c. p. 59 et 60), s Benfeyem (*Kurze Sanskritgr.* S. 266) a jinými za gunu kmenového i přiměřenou sanskritskému *ē*, o níž s Benfeyem proti Boppovi myslím, že po ní příponové *a* vypadlo. U žádné třídy kmenů nenašlo se posud v zendštině tolik a tak rozmanitě tvořených ablativů, jako u kmenů na *u*. Prvý druh jich a genitivů, které se tu též jen poslední hláskou rozeznávají od nich, rovná se docela tvořením svým těm, o kterých právě byla řeč; vznikaje též stupňováním kmenové samohlásky *u* v *au* a vysouváním po tomto příponové samohlásky *a*, na př. *tanau-t* a *-s* od *tanu corpus*. Druhý druh

¹⁾ Kromě *tē* a *sja* dává Bopp (*Vergl. Gramm.* 2. Aufl. Seite 379 ff.) ještě dvěma příponami: *as* a *e*, vznikati genitivu jednotnému. Poslední, podmíněna jsouc naukou jeho o pouhém *t* co příponě ablativu, proti níž je celé předcházející číslo II naměřeno, neostojí. Druhou, neoprávněnou se u něho o nic zvláštního, pokládám za délku z *as* poslou podobně těm, na které Benfey, smýšleje též tak, v §. 452 své krátké skr. mluvnice naráží. Srovnej s tím poznámku na str. 569.

líší se od tohoto jen zeslabením *au* v *eu*, z nichž i to i ono rovná se skr. *gunē ō*, poslé stažením z *au* tak, jako *ē* z *ai*, na př. *paçeu-t* a *paceu-s* od *paçu* *peous*. Třetí druh vzniká bezprostředním spojením přípon *at* a *as* s kmeny mimo to, že se *u* před *a* mění do *o*: *tanv-at* a *tanv-as*, *paçv-at* a *paçv-as*; čtvrtý konečně přiřazením přípon *at* a *as* ke *gunovaným* kmenům: *tanav-at* a *tanav-as*, s proměnou *u* do *o* mezi dvěma samohláskama k odstranění hiatus potřebnou, m. *tanau-at* a *tanau-as*. Předposledním ablativům a genitivům na *o-at* a *o-as* podobně tvoří zendština též pády od kmenů na *i*, měnic toto před zdĺouženými přípenami jich *ât* a *âs* v *j*, na př. *barethrij-ât* a *barethrij-âs* od *barethri* genitrix. Od zendských gen. na *o-as* nepatrně se liší starolatinšské na *u-os*, jako *senatu-os* od muz. kmene *senatu*, vynikajice nad ostatní, jako *pecû-s*, *socrû-s* a podobné, zachováním přípony *as* co *os*. Obdobným ablativům na *u-od* nepřišlo se posud na stopu ani ve slat. ani v osském jazyku. Tu i tam vyskytají se místo nich jen na *u-d* vycházející, jako: *magistratu-d* a j. Kmeny na *i* končí slat. jazyk v ablativě na *ed* a *id*: *navale-d*, *mari-d* atd. Zavřené čili souhláskami zakončené kmeny přijímají v zendštině přípony obou pádů pravidelně beze vsí proměny jich, zřídka dloužice *a* v ablativě, na př. *viç-at* a *viç-as* od *viç* *locus*, co *cyr. voss* *praedium*, *čes. ves*, *lat. vicus* atd. zní; *ap-at* a *ap-as* od *ap*, *cyr. v-ap-a*; *lat. aqua*; *âthr-at* a *âthr-as* od *âtar*, *srb. v-atr-a* oheň; *dâthr-at* a *dâthr-as* od *dâtar* *dator*; *nâman-at* a *nâman-as* od *nâman* *nomen*; *çauçant-at* i *-ât* a *çauçant-as* od *çauçant* *splendens*, *lucens*; *vač-at* a *vač-as* od *vač* *vox* atd. V ital. jazycích ablativy od kmenů zavřených poslé daly sklesnouti příponě *at* v *ed* a *id*, na př. v *praesent-ed*, *dictator-ed*, *convention-id* a jiných.

Genitivů na *as* a *âs* s jinými tak zakončenými tvary užívá zendština jen před enklitickým *ča*, kteréžto se nejen významem než i tvarem rovná latinskému *que*. Jinde *as* a *âs* mění v *ô* a *do* (Bopp l. c. p. 84), na př. *tanv-as* a *paçv-as* v *tanv-ô* a *pacv-ô*, *fanav-as* v *tanav-ô*; *viç-as*, *ap-as*, *âthr-as*, *dâthr-as* a jiné ve *viç-ô*, *ap-ô*, *âthr-ô*, *dâthr-ô* zcela tak jako nom. je-

dnotné: aṣp-as, vebṛk-as a j. (skr. aṣvas a vrkas) v aṣp-ō, vebṛk-ō; gen. jednotný hizvaj-ās v hizvaj-āo tak jako nom. množný hizv-ās v hizv-āo atd. Co se konečně skladebné povahy obou pádů v zendštině dotýká, o té vůbec říci se může, že jí ablativ od genitivu ještě méně liší než tvarem u všech kmenů, vyjma hláskou *a* zakončené. Ačkoli totižto zendština poměr otázce *odkud?* přiměřený pravidelně ablativem vyslovuje, neštiti se přece naskrze ani genitivu v témtě případě. Co je v příčině naší tím důležitější okolnost, čím se méně smí o skutečnosti její pochybovat v jazyku takém, který jako zendština neostýchá se ani genitivů přídavných jmen co přívlastků vzta- hovati ku podstatným v ablativě stojícím. Jeden příklad podivné vazby také vylíknul Bopp v obou vydáních své srovn. mluvnice (ve prvém na str. 213, ve druhém na 348) co do podstaty ¹⁾ následovně: hača avanhāt vīcat jat māzdajānōis, ex hac terra quidem mazdajasnica. Z čeho samého již dostatečně viděti, že v *māzdajānōis* nestojí *s*, jakby se snad někomu zdáti mohlo, omylem přepisovačův anebo tisku místo *t*.

Klassická sanskrita, jak už na str. 241 poznamenáno, rozeznává ablativ od genit. jen u kmenů na *a*, tvoříc onen dle str. 565 a 566 příponou *at* a tento příponu *ija*, vedle níž Vědy i *sjā* užívají, co do podstaty zcela tak, jako zendština. Benfey (Kurze Sanskritgr. §. 451) v Jadžur-vědě 20, 2 našel jeden ablativ i u kmenů na *u*: vidjō-t, pošlý od km. vidju stupňová- ním *u* v *ō* a vysutím po tomto hlásky *a* z přípony *at*. ²⁾ U všech ostatních kmenů přišla sanskrita docela o ablativ, a to dle domyslu nejznamenitějších jazykozpytců našeho věku tak, že, změnivši poslední hlásku jeho *t* v *s*, přestala ho od genitivu

¹⁾ V druhém vydání přidáno m. : a t tu a v jiných podobných případech užívá Bopp písmen *s* a *d*, změniv poněkud předešlé domnění své o fonetické povaze ablativního *t* v zendštině a chtěje i písmem dáti na jevo, že zendské z neznělo německým než slovanským způsobem.

²⁾ Škoda, že nám neoznámil spolu i významu kmene toho; čeho já, nedostav Jadžur-vědy v celé Praze, nahraditi nemohu. Nevím též, proč si mistr náš, Bopp, v druhém vydání své srovn. mluvnice ablativu *vidjōt* nevšimnul.

rozeznávatí. Zaje se přirozeně též k domyslu tomu, vyložíme zkrátka důvody, o které se hlavně opírá:

1) O žendštině dokázali sme výše, že ablativ u všech samohláskou *a* nezačatých kmenů jen poslední hláskou rozeznávala od genitivu, již tam *i*, tu pak *s* s obmezením už též oznámeným bylo. Že se u týchž kmenů oba pády kdys i v sanskritě zcela tak měly tvarem jeden ke druhému, čili že i tato ablativ jich od genitivu též jen poslední hláskou rozeznávala, užívajíc tam souhlásky *i* a tu *s*, o tom by nám nedala pochybovati již vůbec uznaná nejbližší její příbuznost se zendštinou ani tehdež, kdyby se oba jazyky u pádův, o kterých je právě řeč, i nejevily tak různými bližnaly, jakými v skutku jsou. Co zajisté o zends. genitivech všech hláskou *a* nezačatých kmenů nahoře dokázáno, to platí s nepatrnými výnimkami i o sanskritských. I ty totižto rovnají se tvořením svým téměř úplně ablativům zendským, běžným u týchž kmenů. Tak na př. s kmeny žen. na *ā* spojuje sanskrita genitivné *as* též pomocí *j*, po němž *a* dlouží, a jen tím liší se nepatrně od zendštiny, že kmenového *ā* před *j* nekrátí, říkajíc džihvā-j-ās m. zend. ablativu hizva-j-āt a gen. hizva-j-ās (před-ča). Od kmenů na *i* a *u* tvoří sanskrita genitiv dvojnásobně: stupňováním hlásek těch v *ē* a *ō* a vysouváním po nich příponového *a*, na př. patē-s, prītē-s a paçō-s, tanō-s m. patē-as, prītē-as a paçō-as, tanō-as¹⁾ od m. pati dominus, ž. priti amor a gaudium, m. paçu pecus a ž. tanu corpus. Druhý způsob tvoření genitivu je vedle prvního ve Védách obyčejný a záleží v proměňování kmenových hlásek *i* a *u* v *j* a *v* před *as* a délkou jeho *ās*, ženským kmenům oblí-

¹⁾ Hláskoslovný zákon, kterým se vysouvání toto řídí, vyložil nejen Benfey (l. c. p. 18, §. 41), jehož následují, než i Bopp (Krit. Gramm. der Sanskrita-Sprache in kürz. Fass. S. 23 und 24, §. 38), ale dává genitivům na *ēs* a *ōs* vznikati pouhým *s* co příponou; nevšimnul si ho. I to spustil slavný Bopp se zřetele, že se sotva podobá pravdě, aby jedna a táže přípona, v přítomné příčině *s*, dva povahou svou tak rozdílné pády, jakými jsou jistě nominativ a genitiv, tvořiti mohla; že se jazyky během času vůbec mnohem více vysouváním než vsouváním přetvořují atd.

benou: patj-as, ¹⁾ pritj-ās, pačv-as a tanv-ās. Vyjma patj-as a pritj-ās, všechny ostatní skr. genitivy mají své rovněž aneb obdoby v zendštině, kde, jak už nahoře poznamenáno, *oi*, *au* a *eu* jsou guny, přiměřené sanskritským *e* a *o*, zejména: patē-s v patōi-s, prītē-s v āfritōi-t a āfritōi-s, paçō-s v paçau-la-s; aneb i v paçeu-t, -s; podobně tanō-s v tanau-t, -s a taneu-t, -s; pačv-as a tanv-ās konečně v pačv-at, -as a mimo kvantitu přípony v tanv-at, -as. Dle patj-as a pritj-ās očekávali bychom v zendštině od kmenů paiti pán a āfriti požehnání ablativy a genitivu: paitj-at, -as a āfritj-āt, -ās. Že se v ní posud nevyskytly, to věci, o níž nám jde, tím méně může býti na ujmu, čím je jistější, že se zendština společně se sanskritou nejen k obdobnému proměňování *u* do *o* než i *i* do *j* v téžže případě zná, tvořila na př. od ž. kmene būšjainti futura ablativ būšjaintj-āt a genitiv būšjaintj-ās zcela tak, jako sanskrita od téhož kmene, znějícího v ní bhavišjanti, svůj genitiv bhavišjantj-ās. Z kmenů zavřených jen u vycházejících na *r* odchyluje se sanskrita značněji od zendštiny, dávaje v genitivě jich příponě *as* pravidelně docela zanikati, na př. v pitur patris od pitr pater, dātur datoris od dātār dator a j. Staršího, zendskému přiměřeného tvoření genitivu od kmenů těch jen Vědy zachovaly několik příkladů, na př. pitr-as (Benfey, vollst. Gramm. der Sanskritspr. S. 300. Kurze Sanskritgramm. S. 305) m. pitur a dle zendských abl. a genitivů, nahoře vytknutých: āthr-at, -as a dāthr-at, -as. Ode všech ostatních zavřených kmenů tvoří sanskrita genitivy své tak, jako nahoře u zendštiny vyloženo, na př. viç-as od viç vchod a člověk třetí třídy, vāç-as od vāç vox, nāmn-as od nāman nomen, bharat-as (zend. barent-as, abl. -at) od bharant ferens atd.

2) Ačkoli sanskrita hlásku *i* na konci slov snaší, není přece docela prosta ani změny její v *s*, užívaje na př. středního nom. a akk. adas illud proti obdobě tat hoc, anjat aliud a jiných podobných zájmen; u třetí osoby množné reduplikovaného min.

¹⁾ Co patj-us vyskytá se tvar ten i v klass. sanskritě a kromě toho ještě jeden podobný genitiv: sakhj-us od sakhi amicus, socius.

času a potenciálu na *us* m. *anti* a *ant*: *tutupus* proti dor. *tesu/pantu* m. *tutupanti*; *bharajus* *servant* m. *bharējant*, zend. *barajen* a řec. *φάρωσεν*. Třetí neméně spolehlivý příklad obměny *t* v *s* poskytnují nám Vědy, užívající vok. jednotných na *vas* a *mas* od kmenů na *vant* a *mant*. (Bopp, vergl. Gramm. 2. Aufl. S. 178. Vergl. Accentuationssystem. S. 247. Benfey, kurse Sanskrit-gramm. §. 155. Bem. 4 a jinde)

3) Skázu ablativního a jiných na konci slov stávavších *t* v sykavku *s* aneb i v *š* pozorovat i v jiných příbuzných jazycích, zejména v řeckém a staroperském. Příslovky vycházející v onom na *ως* uznávají srovnávací jazykozpytcové již ode dávna za obměny někdejších ablativů na *tot* a *ot*, přiměřených zendským na *āt* a *at* (Bopp, vergl. Gramm. S. 215. und 216). Ve staroperském jazyku, který po *a* a *ā* jak *t* tak i sykavky pravidelně odsouvá, skr. ablativům na *āt* a zend. na *āt*, pošlým od kmenů na *a*, odpovídají tvary na *ā*, jako pársā z Pasaie (m. pársā-t) od pársā. Po jiných samohláskách objevuje se v něm pravidelně *š* m. *t*. Z dokladů sem náležitých u Boppa (Vergl. Gramm. 2. Aufl. S. 177 u. 178. Vergl. Accentuationssystem. S. 246) vytknu jen ablativ *babirau-š* z Babylonu, pošlý od kmene *babiru* tak, jako smé zendské abl. a gen. na *au-ta* *au-s* od přiměřených kmenů na *u* vznikati viděti. Ablativům u kmenů na *i* nepřišlo se posud ve stper. nápisech na stopu, vyskytnou-li se ale, kdy, budou nejspíše vycházeti na *di-š* a co také s genitivu na *di-š*, jako číspāi-š od čišpi Teispes, přiměřenými zendským na *ōi-s*, stejně zníti s tím toliko rozdílem, že je v gen. sykavka správná, v abl. pak obměnou prvotního *t*.

4) Co nahoře o skladebném poměru ablativu a genitivu v zendštině vyloženo, to platí co do podstaty i v sanskritě. I v té totižto jeví se oba pády nejbližšími příbuznými, stýkající se úkony svými vespolek velmi často, zejména v následujících čtyřech případech: a) ve vazbě trpné na místě latinského abl. s *a* aneb *ab*, slovanského gen. s *otz* a čistého instrumentálu, kterýžto poslední jest ostatně tu v sanskritě pravidlem (Frank, gramm. sanskr. §. 225, n. 2), u nás výnimkou. b) Přisvojo-

vací zájmena *māj*, *tvāj* a *j*. sanskrita dvojnásobně vyslovuje : nejčastěji a pravidelně genitivem neb ablativem osobných zájmen (l. c. §. 129), na př. *mama-sūnus* (doslovně tolik, co lat. *mei filius*) a *mat-sūnus* (a *me filius*) m. můj syn; řídceji též přivojovacími zájmeny, která v sanskritě dvojnásobně vznikají: od genitivů zájmen osobných připojou *ka*, od ablativů ale připojou *ija* (Bopp, vergl. Gramm. S. 582 ff.), na př. *mama-ka* a *mad-ija* *meus* od *mama mei* a *mat a me*; *tava-ka* a *tvad-ija* *tuus* od *tava tui* a *tvat a tē*; *asmad-ija* *noster* a *jušmad-ija* *vester* od *asmat a nobis* a *jušmat a vobis*. Místo dvou posledních užívají Vědy i tvarův: *asma-ka* a *jušma-ka*, posílých též od abl. *asmat a jušmat* tak, že se před *ka* vysutě *i* nabrzdilo délkou samohlásky *a*. Od kmene *sva*, jak už na str. 243 poznamenáno, neví *sva-t* a se ani ve Védách ani ve klass. sanskritě v užtku, a dle toho ani *svad-ija*, přiměřené řeckému *ιδίω*, než jen *sva-s*, *svā*, *sva-m* *suus*, *sua*, *suum*. c) Třetí případ, v němžto se ablativ s gen. střídá, vyslovil Frank (l. c. §. 229, n. 3) následovně: „Generativus comparativus non solum ac superlativus, sed etiam positivus atque alia vocabula, ubi sensum comparandi habent, admittunt et quandoque postulant vel genitivum vel ablativum vel locativum atque etiam interdum instrumentalem nominis illius, quocum quid comparatur.“ Konečně d) se slovesy bázek znamenajícími, zejména s *bāi* báti se, stává předmět, kterého se kdo anebo co bojí, již v gen. již v ablativě (Bopp, gloss. sanscr. p. 246).

IV.

Nepochybuje o platnosti důvodů právě vyložených anebo vlastně o tom, že v sanskritě, vyjma ve Védách běžný abl. *vidjô-t*, všechny ostatní u kmenů hláskou *a* nezakončených proměněním *i* v *s* splynuly v jeden tvar s genitivu; pravíme a níž i dokážeme, že není naskrze proč nedomyšleti se téhož u týchž kmenův i ve slovančině a litvančině. Strany kmenů na *a* pak opětujeme to, co sme již na konci čísla II a na počátku III

na jovo: dali, t. j. že někdejší jejich genitivy, přiměřené sanskritskému na *sja*, v litvančině všade, ve slovančině ale jen u podstatných a neurč. příd. jmen úplně zanikly, dopřávše místa svého tvarům na *o* a *a*, kteréžto se skr. a zend. ablativům na *di* a *di* tak rovnají, jak toho vůbec dovolují zákony, které hláskovým ústrojím ve slovančině a litvančině vládnou. Jako nahoře u zendštiny a sanskritu, tak i tu opřeme domnění své o důvody, ze kterých se jedny tvaru, druhé skladebného ákonu našeho a litv. genitivu týkají.

Málo kterému ze slov. a litv. pádů dostalo se posud tolik a tak rozličných výkladů, jako genitivu jedn. vůbec a tomu zvlášť, jehož my a Litvané u kmenů na *a* užíváme. Od zakladatele srovnávacího jazykozpytu, Fr. Boppa, samého máme již dva, a to podstatně rozdílné. Ve prvním vydání své srovn. mluvnice (str. 221) odlučuje slavný muž ten litv. genitivu kmenů na *a* od slovanských, dávaje oněm vznikati z tvarů na *as* způsobem zendským, t. j. proměnou koncovky *as* v *o*, oznámenou již ode mně na str. 567, na př. *vilko* z *vilkas*, *dėvė* z *dėvas*, staroprus. *deivas* (*dei*) a j. tak, jako zendskému nom. *vehrkō* z běžného před *ča* *vehrkas*, skr. *vrkas*; *daivō* (zlý duch) z *daivas*, skr. *dēvas* (*Bāh*) aid. Ve druhém vydání naproti tomu (str. 387—389 a 536), všimnuv si poněkud námitek Schleicherových (*Formenlehre der kirchenslav. spr. s. 234 a 235*); dopouští, že my s Litvány genitivu své od kmenů na *a* co do podstaty stejně tvoříme, odsouvajíce oba z někdejších tvarů jejich na *us*, běžných ve staroprus. jazyku, příponu *s* a jen nahrazováním této lišice se jeden ode druhého. My, prý, kmenového *a* neslábujeme v *o*, jako jinde; Litvané pak to samé dlouží v *o*; místo čeho měl vlastně říci, že náhradou za odsuté *s* oba dloužíme kmenový živel; poněvadž i dle jeho a Schleicherovy nauky obsežené místy na počátku čísla III dotčenými, naše *a* rovná se litevskému *o* čili *o* a skr. *ā*, a naopak skr. a litv. *a* našemu *o*. Podobně vykládá genitivu slov. na *a* Miklošić (*Vergl. gramm. der slav. spr. III, 4*) z někdejších základních tvarů na *as*, opíraje se o

to, že Vědy, genitivů na *as* častěji užívají nežli klass. sanskrita, ¹⁾ a že někteří jazykozpytcové germanů gothské gen. týchže kmenů, jako dag-is od km. daga Tag a jiné, též se starších na *as*: dag-*ás*, vysvětlují. Jak smýšlí týž o litv. genitivech na *e*, nevím, uhádnul bych ale dosti snadno, kdyby mi o to více šlo nežli v skutku jako a jiti může. Schleicher konečně (Fornenlehre I. c. Handbuch der lit. spr. I, 172) našim a litv. gen. dává vznikati ze skr. na *sja*, a to tak, že *s* před *j* vypadlo, zůstalo pak *ja* s předcházejícím kmenovým a čili *a-ja* m. *a-sja* stáhlo se v *á*, jemuž, jak už výše řečeno, ve slovančině *a* a v litvančině *o* čili *ó* odpovídá, na př. vlsk-a a vlsk-o z vlska-ja a vlska-ja m. vlska-sja a vlska-sja, skr. vrka-sja.

Ropp a potažně i Miklošić předně v tom mají pravdu, v čem Schleicher chybil, t. j. že našich a litv. genitivů neodvozují od skr. na *sja*; podruhé Ropp se Schleicherem následováním jasně hodní v tom, že našich gen. neodlučují od litvanských, odvozuje ty i-qny od rozličných sice tvarů základných: onem od vycházejících na *a-s*, tento od skr. na *a-sja*, avšak co do podstaty stejné. Ostatek výkladů jejich přičítá se výsledkům stavěného jazykozpytu, a sice větším dílem takým, z nichžto některé oni sami ne jeho vyměnili, jiné aspoň za spolehlivé uznávají.

Přede vším to, žeby slovančina a litvančina příponu *sja* co *a* a *ó* u podstatných a neurčitých přídavných jmen byly zachovaly, těžko, ať nedám hmožno vyrovnati s náhledy Schleicherovým o poměru germančiny ku právě spomenutým jazykům. Slavný J. Grimm r. 1848 nejurčitěji a nejrázněji uznal němčinu nejblíže sestrou slovančiny a litvančiny, pravě: „Unsere deutsche sprache schliesst sich, und das ist aller meiner forschungen ergebnis, leiblich zunächst an die slavische und litthauische“ (Gesch. der deut. spr. II, 1030); a nikdo z něm. jazykozpytců neměl se k výroku tomu tak ochotně a vroucně, jako právě Schleicher, nejen uznáváje než i dokazuje a zastáváje ho býti

¹⁾ To se týká zejména kmenů na *t*, *u* a *r*, ode kterých, jak už na str. 570 vyloženo, jen Vědy tvoří genitivы na *as*, jako: patj-*ás*, pačt-*ás*, pŕt-*as* a j. m. klass. patē-s a patj-us, pačō-s, pŕtur.

pravým. Ono se děje zejména ve článku jeho nadepsaném „Germanisch und slawisch“ a vyšlém r. 1852 v Zeitschr. für vergl. sprachforschung (I, 141—144), toto ve příspěvkách k témuž časopisu (Beiträge I, 108—114) proti Boppovi, který přibuznosti té nedopouští, pravě, že se slovančina a litvančina od prajazyka indoeuroského později odloučily nežli klassické, germánské a keltské jazyky (Über die Sprache der alten Preussen in ihren verwandtschaftlichen Beziehungen. Berl. 1853. S. 4). Kdo tak srdačně stojí o pokrevnost germančiny se slovančinou a litvančinou jako Schleicher, ten se nám sotva postaví v odpor, když domněni jeho a své vlastní novým důvodem opatříme, doložíce, že se spomenuté tři jazyky i užíváním přípony *ija* jeví zřejmými blížnuty. K tomu cíli připomínáme přede vším, že na str. 566 přeložené tištěný výrok náš o latině platí úplně i o germančině. U podstatných a přídavných jmen zajisté nepozorovali ani v té žádné stopy někdejší přípony *ija*. Od podstatných a přídavných kmenů na *a* poště gen. jednotné již v gothštině tak se končí jako u kmenů na *i*, totižte silabou *is*: vulf-*is* lupi od vulfa, jako gast-*is* hospitii od gasti. O *is* dle Boppa (Vergl. Gramm. 2. Aufl. S. 92, 93 a. 389) nelze pochybovati, že u kmenů na *a* stojí m. *as*: tedy vulf-*is* m. vulf-*as*, tak jako dag-*is* m. starosaského dag-*as*, řidčeji užívaného nežli dag-*es* des Tag-*es* od km. daga. Staropruský jazyk liší se tu od germančiny jen tím, že genitivního *as* ani v *ia* ani v *es* nekazí, tvoře na př. od kmene deiva výše vytknutý gen. deiv-*as*. S nominativním *as* naproti tomu též jazyk pravidelně tak zachází jako gothský ve víceslabičných slovech bez výnimky, vysouvaje též *a*, na př. tvary deiv-*as* a tav-*as* otec co nom. jednotné našel Bopp ve stprus. katechismě, r. 1545 vydaném, jen po jednou, ostatně vždy deiv-*s* a tav-*s* podobně gothskému vulf-*s* m. vulf-*as* a jiným (Über die Sprache der alten Preussen. S. 13). O nynější litvančině Schleicher s Kuršatem učí (Handb. der lit. spr. I, 82), že i ta jen tam nevysouvá kmenového *a* v jedn. nom. před *s*, kdeby bez něho pozůstalé souhlásky těžko anebo doprosta nemožno bylo vysloviti. Pročež i v ní spisovné nom.

děv-as a lěv-as znějí bez *a*: děv-s a lěv-s. — U zájmen na-proti tomu mimo litvančinu všechny ostatní výše spomenuté jazyky zachovaly víc anebo méně zřejmé stopy muz. i stř. přípony *sja* a podobné k ní ženské *sjaš*. Ve stprus. jazyku objevuje se nám ona co *sai*, *sei* a *se*; tato co *sias* a *sies*, gothsky *zōs*. Slovančina *sja* přetvořila v *go* anebo *ho*, obdobně tuším zendskému *hē*, a jednou v *sa*, *so*, *se* a *s*; latina v *jus* m. *sjus*, osština v *is* m. *si*, ostojí-li to, což oni na str. 566 řečeno. (Bopp l. c. p. 15 et 17; Vergl. Gramm. 2 Aufl. S. 383—389 u. 534—556. Schleicher, Formenl. S. 257 a j.) Příklady: skr. ta-sja a zend. ta-hē zní stprus. ste-ssei (k vůli předcházející krátké silabě m. ste-sei) a stei-se od nom. s-tas a s-tes m. litv. tas, slov. to-go. Staropruskému gen. ši-ssai (m. ši-sai dlo ste-ssei m. ste-sei) a šiēi-se od ši-s odpovídá slov. se-go od se a lat. hu-jus od hi-c. ¹⁾ Místo skr. sva-sja od sva-s a sva-m (svus a snum) a oss. suve-is m. suve-si sui očekávali bychom ve stprus. jazyku svai-sei již i proto, že se v něm genitivu mai-sei mého a tvai-sei tvého skutečně vyskytají, a že v zendštině posledního gen. přiměřený thva-hjā též je nalezen. Sykavku přípony *sja* zachovala slovančina jen u tázacího zájmena, běžného v ní m. lat. *quid*? Hlávka *j* z ní u nás všude vypadla, a konečně drží se jen ve srbštině, říkáš podnes če-sa v. obyčejnějšího če-ga. Ve staré češtině jeví se *sja* co *so*, *se* a *s*: č-so, č-se a ni-č-s. Že tvarů těch, přiměřených cyr. genitivům čs-so a ni-čs-so staří Čechové i co nom. a akk. užívali, to

¹⁾ Zájmeno to co *hi* zná i germančina. V *anglosas*. náhodě k němu náleží tvary *he*, *hi-t* a *hi-na* = něm. *er*, *es* a *ihn*; v gothštině *hi-mma*, běžné a daga m. našeho dne-s a cyr. *dni-s*; *hi-na dag* = podnes a *hi-ta* = posud, potud. Společný původ zájmena téhož ve všech čtyřech jazycích z někdejšího *hi* neodhalil prvý Schleicher, jakby se snad komu dle poznámky naší na str. 236 a 237 zdáti mohlo, než Lottner (*Zeitschrift für vergl. sprachf.* V, 396 a VII, 38), užívaje ho na posledním místě co důvodu, že se latina mluvnickým ústrojem svým o mnoho více podobá na severní jazyky: germánský, slovanský a litvanský, než, jak se posud vábce myslelo, na řecký. Poměr ten latiny k heverním jazykům indoeuropským, o jehož pravdivosti mě již i dosud (l. c. VII, 18—49) vyložené důkazy Lottnerovy dostatečně přesvědčily, mám na mysli, bera nahoře osudy přípony *sja* i v latině do úvahy.

vysvítá z dokladův u Šafaříka (Počátkové staročes. mluvn. §. 76 str. 85) a z nynějších *co* a *ně*, kde *c* z *čs* neomylně tak se vyvinulo, jako ve *c-ti* m. *čs-ti*, *cyr. čs-ti* a v jiných podobných případech, spomenutých u Šafaříka (l. c. §. et p. 23) a v mém Zvukosloví (str. 109). Nejméně cítí genitivnou povahu přípony *so* cyrilličina, říkáje na př. v gen. nejen *če-go*, *če-so* a *čs-so* než i *če-so-go* a *čs-so-go*; v dat. *če-so-mu* a *čs-so-mu* m. a v. *če-mu* atd. (Miklošić, vergl. gramm. III, 67 u. 68) Že by ale proto jediné *so* mohlo býti spíše obměnou tvaru *to* ve *čs-to* než genitivného *sja*, jak se Boppovi (vergl. gramm. 2 Aufl. S. 536) v skutku zdá, tomu jen ten uvěří, kdo do náležité úvahy nevezme: a) že podobné zdvojování přípon i jinde se vyskytá, na př. ve stčes. *niko-hě-ho*, *niko-mě-mu* atd. (Šafařík l. c. p. 55) m. *niko-ho* a *niko-mu*; b) že v takých případech slovančina nemění *t* v *s*; c) že srbština *če-sa* jen *co* gen. užívá a t. d. Ženský gen. skr. *ta-sjās* (té) konečně zní *stprus. sta-ssias* a *sto-ssies*, ale řídčeji nežli *ste-sses* a *stei-ses*, goth. *thi-zōs* tak jako *hvi-zōs* m. skr. *ka-sjās* (*cujus*) atd. V muz. a stč. gen. naproti tomu zabíhá gothština u zájmen vůbec do skloňování jmen, říkáje na př. *this* a *hvis* dle *vulfis* m. skr. *ta-sja* a *ka-sja*, slov. *to-go* a *ko-go* atd. Litvančina činí totéž i v žen. rodě; mluvíc nejen *to* a *ko* ale *vilko* m. skr. *ta-sja* a *ka-sja*, než i *to-s* dle *ranko-a* od *ranka* (ruka) m. skr. *ta-sjās*, *cyr. to-ję* atd. (Schleicher, Formenl. S. 257)

Poznavše osudy přípon *sja* a *sjās* ve slovančině a v rod-ných sestrách jejích: staré pruštině, litvančině, germančině a latině, obrátíme se již příměji proti Schleicherovi, Miklošićovi a Boppovi, nadějece se tím více vítězství, čím se bezpečněji spoléhati můžeme na to, že nám dva poslední proti prvému a naopak na dobré pomoci budou. Proti Schleicherově nauce, že koncovka *a* v *cyr. rab-a* z *aja* a toto z *asja* vzniklo, poznamenal už Miklošić: „dass man auf diese weise auf eine form *rabo-go* kommt, nicht auf *rab-a*: man vergleiche *to-go* mit *ta-sja*“ (l. c. p. 4). Dle *če-so*, dokládám já, očekávali bychom ve slovančině kromě *rabo-go* i *rabo-so*; ve staré pruštině dle

výše vytknutých promeminalných gen. též *deiva-ssai* a *deiva-ssei* anebo, bylo-li *a* dlouhé, *deiva-sai* a *deiva-sei*, *deivai-se* a pod. m. skutečného *deiv-as*; v latině komedně *lupu-jus* m. *lup-i*. Na otázku v Miklošicově námítce obsažené: proč nenaložila slovančina se *sja* u jmen tak jako u zájmen, nemá Schleicher jiné odpovědi než tu, že ona prý vůbec zvykla obě ty částky řetě rozličně skloňovati (Beiträge zur vergl. sprachforschung. I, 119). Ovšem, zdali však i zvláště v gen. tak, jak Schleicher učí, to měl ještě zvláště dokázati, zejména vysočování hlásky *s* před *j* z *a-sja*, o něž tu mnohem více jde než o stahování *a-ja* v *a*, spolehlivými příklady, a sice nejen ve slovančině, než i v litvančině proto doložiti, že, jak i sám níže dobře praví, litvanských gen. na *o* od slov. na *a* nelze odlučovati. Žeby. se mu to kdy jak náleží podařilo, pochybuji, maje na př. na zřeteli skr. budoucí čas slovesa *dā* (dare): *dā-sjāmi*, *dā-sjasi*, *dā-sjati*; *dā-sjāmas*, *dā-sjatha*, *dā-sjanti*, který v litvančině následovně zní: *dū-su*, *dū-si*, *dū-s*; *dū-sime*, *dū-site*, *dū-s*. Jak se má ostatně zdejší *si* ke staroprus. obměnám skr. přípony genitivné *sja*, to vyložil už Bopp (Ueber die Sprache der alten Preussen. S. 9 a 15). Miklošicovo odvozování našich gen. na *a* z někdejších tvarů na *as* naopak Schleicher co do podstaty důkladně podvrátil, ozvav se tamže proti němu následovně: „Die lithauischen genitive *vilko*, dialektisch *vilka*, die von dem slawischen *vlzka* nimmermehr getrennt werden können, verbieten die vom bloss slawischen standpunkte aus wohl mögliche deutung Miklosichs;“) denn im litauischen fällt ursprünglich auslautendes *s* nicht ab; wäre *varkas* grundform, so würde das lit. *vilkos* lauten, nicht aber *vilko*.“ Pravím „co do podstaty,“ proto, že jako žádné, tak ani pravidlo o koncovém *s*, jehož věrným setřením litvančina zejména nad sanskritu znamenitě vyniká (Bopp, vergl. Gramm. 2. Aufl. S. 21 u. 22), není bez výnimky. Bopp (l. c. p. 388) proti Schleicherovi a k obraně nyní výše vyložené nauky své o společném pojiti litv. a slov.

¹⁾ Příčina toho patrná ze zákona spomenutého již v poznámce na str. 245.

genitivů z tvarů na *as* vytknul dvě: dvojné přípony 1 a 2 os. přít. času *va* a *ta* m. skr. *vas* a *tās*, podruhé dvojný gen. a lok. na *a* m. skr. *ós*. Ale ani tu ani tam nenahrazuje litvančina odsutého *s* vůbec a tak zvláště, jak Bopp u gen. učí. Pročež i proti němu musíme obrátiti to, co sme výše ze Schleichera proti Miklošičovi vytknuli: z Boppova prátvaru *vilk-as*, je-li ostatně v něm *a* dlouhé, jen slov. *vľak-a* odsutím koncovky *s* vzniknouti může; v litvančině naopak, v níž odsouvaní koncovky *s* není pravidlem než jen výnimkou, na místě *vilk-as* a skutečných gen. *vilk-o* i *vilk-a* očekávali bychom vším právem: *vilk-os*. O koncovce *t* naopak platí nejen ve slovančině než i v litvančině i dle Schleichera (*Handbuch der lit. spr.* I, 78) i dle Boppa to, co poslední (l. c. p. 113 et 114 coll. cum p. 179 etc.) o germančině nade vši pochybnost vyvýšl. Tu i tam každé *t*, které za času jednoty kmene indoeuropského na konci slov stávalo, pravidelně se odsouvá. Z hejna příkladův, o které Bopp nauku svou opírá, vytkneme jen goth. příslovky na *ó*, jako: *hvathr-ó* odkud? *thathr-ó* odtud a j. Maje ty s Boppem a se všemi jeho učedníky za ablativy, kladu s nimi, s dor. též tak zakončenými: *πῶ*, *τοῦτῶ* a jinými, se stpers. ablativy na *a* (str. 571) atd. nejen litv. než i slov. genitivu na *o* a *a* do jedné řady, kde dle všeho, co posud už řečeno a ještě bude, jistě bezpečněji stojí, nežli slov. příslovky na *mo*: *ka-mo*, *ta-mo* a jiné; kteréžto Bopp (l. c. p. 354 seq.) ablativy býti spíše nutí než dokazuje. Ty zajisté ani významem ani zakončením svým nejsou povahy ablativné. O stprus. gen. na *as*, jako *deiv-as*, neznáme kvantitu přípony jich, nemůžeme nic jistého ustanoviti. Bylo-li *a* v ní dlouhým, postavil bych ji do jedné řady s řec. *ως* m. *ωσ* (str. 571), a sice z těch samých příčin, které Boppa i Schleichera k tomu přiměly, že litv. genitivu všech ostatních hláskou *a* nezakončených kmenů ze skr. stanoviska vykládají, učíce totižto, že i s nimi ablativy proměnou *t* v *s* splynuly v jeden tvar.

Smýšleje též tak, nemám naskrze proč protiviti se Boppovi a Miklošičovi, kteří z téhož stanoviska i na všechny slov.

genitivu týchž kmenů hledí, dopouštějíce, že i v těch bytně obsažen jest ablativ, na př. v imen-e m. imen-es i někdejší abl. imen-et tak, jako v skr. gen. nám-n-as proti zend. gen. a. abl. nāman-as a -at. Schleicher jen u cyr. gen. na y a ę, vlastních kmenům na a, uchyluje se od skr. stanoviska, nevidě v nich s oněmi skr. genitivů na -jās než lokaly na -ām (Formenl. S. 236. Beiträge I, 119). Všichni tři jsou ostatně dle mého domnění strany gen. těch na omylu, majíce cyr. tvar jich beze všeho důvodu za nejzachovalejší, prvotný, zejména nosový živel, který v y bytně, v ę pak i skutečně vězí. Proti čemu obrácím pozornost všech třech na stpol. gen. na ej, běžné m. a v. rovn. cyrillským na y a ę: slacht-ey (Suchecki, przegląd form gramm. jęz. staropol. 1857. str. XI) čili ślac ht-ej m. a v. ślacht-y, puszc-ey m. a v. puśc-ę. V posledním a mnoztví jiných obdobných Miklošić, nemaje o prvním žádné vědomosti, vykládá obdobou slož. skloňování (Vergl. gramm. III, 465). Já na-proti tomu vidím v ej zpětnou přehlásku z aj neb ai, obyčejnou ve více slov. nářečích, zejména v češtině a slovincině u dej, motej a pod. m. daj, motaj. Slovinci kromě toho i cyr. ž, vzniklé z ai (Zvukosl. §. 55), vyslovují podnes místy co ej aneb ei: beig, beil a j. m. běgъ, bělz; v XVI stol. pak užívali i jedn. lokalu na ej: ok-ej. blag-ej a j. m. cyr. oc-ě, blaz-ě (Miklošić l. c. I, 240 et 242; III, 176). Že se ai rovná skr. aj-jās, to víme již od Schleichera (Formenl. s. 144) a jiných. K y má se snad aj v gen. tak, jako v instr. množném: vlzk-y proti litv. vilk-ais a s skr. vrk-āis. Připomínaje ještě strus. gen. na é: slav-ě (Slovo o polku Ig. str. 2 a 8), Moskv-ě (Horn. сооп. pyc. рѣчницѣ, II, 118) a jiné, kojím se nadějí, že to a předešlá pokynutí má nebudou nepropěšna cíli, ke kterému směřují.

Český překlad her Shakespearových.

Od Dra. Č.

Dne 9. prosince t. r. stalo se ve Sboru Matice české milé nám uzavření, že se má Shakespeare mnohem rychleji vydávati, než se to až po tu dobu státi mohlo. Část dramatických jeho kusů vydá se nákladem a část pomocí dotčeného fondu. Zakladatelé, odbírajíce jedno drama, sáhnou při tom do plného měšce a vytáhnou dva šestáčky, pravím dva malé šestáčky, nic více, a odnesou si statečného Římana Koriolana, nebo Antonia a Kleopatru, Jindřicha tolik- a tolikátého, nebo kupce z Benátek i se židem Shylockem. My nepochybujeme, že naše ryzé, poctu přirozené krásy veleschopné obecenstvo tak bedlivě hleděti bude k tištěné sbírce největšího na světě básníka, jakož hledělo a hledí až došud na jeviště, když se tam mohutné děje světa i duše lidské v básnickém obraze jediného Britana rozvíjejí.

Dne 23. dubna r. 1864 bude slaviti vzdělaný svět třistaletou památku narození Shakespeare'ova v Stratfordě nad Avonem. Co Němci k době této po desáté připravují, totiž nový úplný překlad her Shakespeare'ových, s tím i my hodláme před světem se okázati, a doufáme, věci měříce podlé okolností, že se cíť jakž takž obстоjíme. Až podnes mohou mužové stojící ještě v úplňku životní síly své přehlédnouti celé pásmo ruchu a rozkvětu nové literatury naší. Ten kus mrtvého těla ležal před několikráte desíti lety na marách, a zpytavé osoby phodily okolo něho a skoumaly, zdali ještě nezapáchá. Vlastní synové lidu našeho zvonili hrana a chystali se k pohřbu; ale ruka Páně přála nám dočkati se po smrtelné neděli Velikonočních svátků, a vedla nás k novému jaru národního života, k nové práci veselého doufání. Byly to na počátku ovšem divné skoky

a trhy, jak sobě jazyk počínal; samou vzájemností byl by se na jedné straně málem zruštil a zpolštil, a na druhé samým purismem v niveč zidealisoval.

A však časy minuly, scestné stopy vítr zavál a u prostřed zůstala pohodlná stezka, po nížto zvolna k lepšímu kráčíme za světlem historických pokladů, které nám čas po čase blahá ruka tu i onde odkrývá. Příkrá neuznalost seděla by v srdci mužům, kteří by upíratí chtěli, že jsme pilně pracovali ode dnů grammatiky Nejedlého až k Hamletu řkoucímu: Být čili nebýt. S počátku stávaly se jen skrovné zkoušky na podívanou, kam by asi křídla sameletova stačila. Překládal se monolog, sem tam některá báseň, potom epos a tak vždy dál a dále. K tomu ale odvážil se toliko osamělý mistr Jungmann, jedinec Bohem požehnaný a vírou ozbrojený v lepší budoucí doby. A věru jest nám lépe dnes. Kde stál prvé jeden, vidíme teď celý zastup. I nebylo by se co diviti, kdybychom slibili, že najdeme na sedm a třicet her Shakespeare'ových v krátkce sedm a třicet hlav schopných, aby tento poklad lidského genia svému národu svým jazykem vyložily. Zatím ale uvázalo se v práci tuto pět milovníků literatury anglické a došlo pomoci svrchu řečeného fondu v krátké lhůtě k žádoucím cíli, tak že jen tři poslední kusy ještě scházejí, aby celek byl doplněn. Tato skutečnost může nám srdce rozradovat zjevným důkazem, že jsme blaze vzrostli, na duchu dospěli a jazyku neočekávanou ohebnost zjednali, která nás zbavuje bázně, jakoby snad též jazyk nám mohl překážeti, pustíme-li se do letu k výšinám, kde jiní národové již se usadili. S té strany nebojme se, nebude-li jen co jiného překážeti. — Stalož se ovšem, že *Gustav Freitag*, syn německé vzdělanosti, květ vlivně humanity věku našeho, ve svém proslavěném romanu „*Soil und Haben*“ vytknul hroznou kletbu ztracení nad Slovanským, jakoby se jemu bylo zjevení stalo z knihy Prozřetelnosti, kam se koleje běhu světového v příští době obrátit mají. A však takové klíny hromové nás již neděsí. Kostka osudů národních leží v jiné ruce, a naše povinnost jest, abychom co se změnití nedá mužně nesli. Za-

tím ale považujeme práci na poli nám vykázaném za nejčistější blaženost, která sama sebou odměnu přináší. Stane-li se pak, že nás osud posléz přece panu romanopisci za pochoutku na stůl položí, až bude s druhý slavit veselý pospas, nebudeme se muset červenat, když uztří, že také u nás pán nepán okřival krásou Shakespeare'ovou, blažil se duchem Faustovým a tužil moudrostí Nathanovou. Nebude-li nic jinak, stanem se mu alespoň záživnější a lahodnější potravou, a můžeme doufat, že naše ostatky bez mučení milosrdně pochová.

Zatím ale obraťme se k lidu naší krve, a žádáme, aby sobě práce té všímavostí ráčil a účastemství svého jí neodpřel. Není příkladu, aby se vzdělanci o výtečnosti kterého koliv genia tak jednosvorně byli kdy prohlásili, jako to za našich dnů o Shakespeare'ovi platí. Hledíme-li k podstatě věci, a nikoli k po-
bočným maličkostem, můžeme vyznati, že jeho svrchovanost nemá protivníka. Ital, Španěl si ho neváhá; u Francouzů slavil jej Guizot; Němec slévá Schillera s Goethem, ohtěje se Shakespearem rovnou váhu udržeti; u Slovanů pak vidíme snažnou pži, aby lidu svému představili toto krásné zrcadlo vezdejší, nikoli andělské dokonalosti, v němž by se shlížet a duševně jako v čerstvé lázni čistit a pružit mohl. S podivením hledíme na to, co se u Němců dalo a děje ke snadnějšímu pochope-
ní věci a formy velkého básníka. Jeden den přinesl nedávno tři díla jeho se týkající. Psalif Dingelstedt, Kreyszig a Bodenstedt. U nás jsou někteří páni pohodlní a nedbají kritiky. Myslíme tu na vykladače, oqvéčující kritiku, nikoli na hašteřivé výřitky omrzelých vískálků. Jako celá příroda sama v sobě nekonečnou bohatost vykládá, že s ní lidé hotovi, býti nemohou, tak jest rovněž u jejího nejmilejšího syna. Kreyszig dí: „Příčinou, že on samojediný nade všemi stojí, jest jeho pravdivost, podivná zdra-
vota, při úplné svobodě ducha nejvyšší mravnost a při smělé fantasie jeho vždy *reálná přirozenost syšta*, jenž se nám v kouzelném zrcadle her jeho zjevuje.“ A Gervinus píše: „Jako Homer v historii epického básnění, tak jest Shakespeare geniem zjevení všech druhů a zákonů novější dramatické poesie

On, jakožto nejvýznamnější znatel lidí a lidských věcí jistě náš učitel nezaporné autority a náš přítel na cestách po světě a v životě.“ —

Jak jsme již nahoře pověděli, mají Němci devět úplných překladů a nesčíslné množství jednotlivých prací. Nieméně ale chtějí dále pokročiti, a k třistaleté památce připraviti desátý vzor vši možné dokonalosti. Myšlénka vyšla od Auerbacha, a Dingelstedt vykládá, jakou cestou a měrou by se to nejlépe státi mohlo. Rozbíraje přehledně vady a vnady dosavadních překladů, zavírá, že ještě nového potřeba, a doufá, překlad ten, bude-li státi na vřehu dnešního vzdělání, ozdoben vši krásou novějšího umění, že zбудí nový život a vznese jej tam, kde by ho jejich snaha již ráda státi viděla. Na dokonalém překladu ale není mu dosti. Shakespeare má své pravé místo jen na divadle. Aby tedy národ jeho celého básníka se zmocnil, musí každé dráma upraveno a zděleno býti, jak by se na našem divadle, kde se za tři sta let veliké změny staly, nejlépe představovati dalo. Nový překlad a nové divadelní zdělení her Shakespeareových chtějí Němci co slavnou památku v druhé polovici devatenáctého věku na odiv postaviti, a vyzývají knižecí přiznivce k darům, a literární výtečníky své k slavné práci. Na způsob anglického spolku Shakespeareova má se zříditi německý, jenž by obsahoval a jednotil všechny učené, kteří se Shakespearem se obírají, všechny básníky, ježto důkaz dali, že by úkol ten na sebe vzíti mohli, všechny divadelní umělce i představené osoby divadel, jimž vznešený cíl a účel jejich povolání na srdci leží. Taková mile žádoucí jednota dovedla by zajisté něco, čemu by svět se radoval, a kde síla jednotlivého muže nevystačí. K historickým kusům volá se Frohgrath, Herwegh, Kinkel; Vídeň a Berlín k veselohrám; Dráždany a Mnichov k velkým tragediím; porýnská pěvci a Švábové k pohádkám a epickým básním. Aby ale celku dána byla sjednocená svernost barevného tónu, mají vždy někteří společně pracovati, částky a díly zkoušet a celiti, a posléz do rukou nejvyššího vydavatele odevzdati. Podobnou cestu ukazuje Dingelstedt také

zdělavatelům her pro divadlo. Učeným pánům odevzdává se úvod, výklad a poznamenání. Celá jediná obtížnost vidí se býti spisovateli jen ve svorném sjednocení učené republiky. Hlava neschází. Nikdo neodepře berly maršalské mistru Gervinovi. Zdař Bůh! —

Toto přání plyne z upřímného srdce, a dá-li se zamýšlená věc uskutečniti, napneme všechny síly naše, abychom i my k svým domácím účelům z tak oslavného činu dobrý a prospěšný užitek brali. Při této příležitosti nemůžeme nelitovati, že se v skutek neuvedl učiněný od Jak. Malého návrh, aby u nás zřízen byl jakýsi malý výbor mužů k věci té laskavě se nakloňujících, by také naši práci zjednána byla patrnější srovnalost a harmonie, jejížto nedostatek již teď na sedmi vydaných kusech každému nepodjatému oku jeviti se musí. Dal by se ovšem takový deficit poněkud nahraditi, kdyby se pánům překladatelům líbilo jednati ve svornějším srozumění, než se to posud stávalo. Hlavně musí všem na tom záležeti, aby první překlad Shakespeara čitelně plynul, a tak našemu obecenstvu cestu do poetické této božnice urovnával. Lid se musí pohodlně do věci včísti; a každá libůstka verše neb přísné věrnosti, drsného nápodobení, která i Schlegelovi vadí, že se mu neněmeckost slohu vytýká, dělá u nás nenabytnou škodu, a to proto, že snad nepřijde tak lehce nová příležitost, aby se náhrada státi mohla.

Opět a naposled obracíme se tedy k obecenstvu a zvláště k dospívajícím mladým mužům našim, žádajíce, aby sbírku Shakespeara v českém rouše tak ochotně přijali a podporovali, jak čile od překladatelů počata a dokonána byla. Ovoce strom ponese. Hleďte jen, aby vinou vaší ospalosti nepovadnul.

Zpráva o Museu království Českého.

Od 1. září do konce listopadu 1857.

A. Do společnosti přijati jsou:

Za údy přispívající: P. Jos. Schwaiger, jub. sekretář při c. k. v. ročním zemském soudu v Praze; — Jeho Důstoj. p. Vavřinec Zink, provinc. řádu pobožných škol.

B. Příspěvky v látkách

- 1) *Ke sbírce bylin*: Pan F. M. Opiz: Dvanáct fascik. suš. bylin.
- 2) *Ke sbírce nerostů a stamenělin*: Pan Emanuel Franěk: Krápník z Postojenské jeskyně.
- 3) *Ke sbírce živočichů*: Pan Ed. Slavík: Motýla Sphinx Nerii.
- 4) *Ke knihovně*: Zhořelská společnost nauk: Neues Lausitzisches Magazin. 33. B. 1. 2. 3. 4. Hft. Goerlitz 1856 - 57. — p. Fr. A. Pareubek: Mich. Smržického Akcí a rozepře (ne celý exemplár). — p. Vojt. Bělk: Posel z Prahy Díl II. sv. 6. 7. 8. — p. prof. V. A. Šembera: Zákoník říšský od r. 1840—52. v jazyku polském, ruském, chorvatském a slovinšském. — C. ruské vyslanství ve Vídni: 1) Грамоты изданы архиепископ. комиссией. С. Петерб. 1857; 2) Журнал министерства народ. просвещения, 1856 od března do prosince, 1857 od ledna do července, 17 svazků. Historický spolek v Štýrsku: 1) Mittheilungen des histor. Vereins für Steiermark VII. Hft. Graz 1857. 2) Bericht über den Zustand und das Wirken des histor. Vereins für Steiermark. 1857. 3) Bericht über die 8. allgemeine Versammlung des histor. Vereins am 1. April 1857. — p. Jos. Scheiger: 1) Von dem Einflusse der Pflanzen auf die Zerstörung der Ruinen. Von Josef Scheiger. Wien 1857. 2) Andeutungen über Erhaltung und Herstellung alter Burgen und Schlösser. Von Jos. Scheiger. Graz 1853. 3) Ueber Reinigung der Altorthümer. Von Jos. Scheiger. — p. kanovník V. Pesina: Rede, gehalten am Primiztage des Hr. V. Peschina. Zum Andenken seiner Secundiz am 13. Sept. 1857 in Druck gesetzt v. Dr. W. M. Pesina. Prag 1857. — p. kanovník Jos. Devoty: 1) J. Fr. Eckhards Nachrichten von einigen seltenen Büchern der Bibliothek des Gymnas. zu Eisenach. Eisenach 1775. 2) Chr. G. v. Murr Beschreibung der Reichskleinodien in Nürnberg. Nürnberg. — p. Jar. Pospisil: 1) Národní kalendář na r. 1858. 2) Syn bankéřův. Román. V Praze 1857. 3) Palčůek, Vzdělal J. Pečírka. V Praze 1857. 4) Zábavy pro mládež. Č. 1. 2. 3. 4. V Praze 1857. 5) Národní pohádky od J. K. z Radostova. Sv. 8. V Praze 1857. 6) Divadelní bibliotéka. Sv. 23. V Praze 1857. 7) Český zpěvníček. II. ročník. vyd. V Praze 1857. 8) L'an Bůh ještě žije. Přel. J. Pečírka. II. oprav. vydání. V Praze 1857. 9) Hrobník. Novela od K. Sabiny. II. vyd. V Praze 1857. 10) Jak si ustoleš, tak si lehneš. Die Hoffmanns od Fr. Tomsy. V Praze 1857. — Zeměznalecký ústav říšský: Jahrbücher der k. k. geolog. Reichsanstalt. IV. 1856. I. II., 1857. — p. Lud. V. Zielinski: Okolice Galkcył Mac. Bog. Sępczyńskiego. Lwów 1847. — p. V. rytíř Zefarovič: Bericht über die Schürfungen auf Braunkohle zwischen Prisslin und Krapina. Von V. Ritter v. Zepharovich. — pan Dr. Jan

Polacký: 1) Bradshaws Guide to Manchester. 2) The York Guide York 1854. 3) Blak's Shilling Guide to Edinburg. 4) Bradshaw's London Guide. 5) Bradshaw's General Railway and Steam navigation Guide. 6) Guide de la Tour de Londres. Par Hewitt. 7) Tower of London. By W. R. Dick. 8) History of the Monument of London. 9) The Museum of the Manchester P. I. II. 10) How Edinburgh may be viewed in a day. 11) Catalogue of K. Ogden's Museum. Manchester. 12) A day on Lochlomond. Dumbarton 1857. 13) The Great Eastern Steam-ship. Lond. 14) Lomme-Reiseroute for 1857, Christ. 1857. 15) The Alhambra Court in the Crystal Palace. By Owen Jones. 1854. 16) Catalogue des produits exposés dans la section espagnole de l'exposition univ. Par. 1855. 17) Programm des k. k. Gymn. zu Agram 1857. 18) Jahresberichte der Handelskammer in Budweis 1852. 1853. 19) Ubersicht der Gewerbs- u. Handelsstatistik des K. Budweis 1851. 20) The Bombay Times, The Empire, Overland China, Mail, California Chronicle, po jednom čísle; The Melbourne Morning Herald, 3 čísla, 21) Erdumseglung der k. schwedischen Fregatte Eugenie I. II. B. Berlin 1856. 22) Steen Bille's Bericht über die Reise der Corvette Galathea I. II. B. Kopenhagen und Leipz. 1852. 24) Die Thiere Andalusiens. Von Dr. W. G. Rosenhauer. Erlangen 1856. 25) Kew Gardens. By W. J. Hooker. Lond. 1857. 25) Begleitworte zum Wand-Atlas von E. v. Sydov. Australien Gotha 1856. — p. J. L. Kober: 1) Album. XII. Jahrg. Noblesse oblige. Roman v. K. v. Hottel, III. B. der König von Tauharawi. Roman v. Ferd. Stolle. Oberndorf. Roman v. K. Prutz I. B. 2) Sebrané spisy Jos. K. Tyla. V Praze 1857. Sv. 1—9. — *Společnost pro přírodní a lékařské vědy v Hasičích*: Sechster Bericht d. Oberhessischen Gesellsch. für Natur u. Heilkunde. Giessen 1857. — p. Jan Lernet: 1) Choceň (báseň 1854). 2) Gradus ad parnassum (bez tit., lat. česk. něm.). 3) Vypsání s Vyznamenáním jedné i druhé komety atd. 1. 1556 od M. Th. Hájka vydané. — *Společnost pro hist. pomofanskou*: Baltische Studien XVI. Jahrg. 2. Hft. Stettin 1857. — p. Dr. Pful: Programm des Gymnasiums zu Dresden 1857. — p. Ant. Flanderka, stud. z Blatné: 1) Introductio ad sacram historiam Bohemiae adornata a Car. Krzis. Vet. Pragae 1764. 2) Ein Abriss eines christl.-politischen Prinzens, gestellt von A. Didaco Saavedra Faxardo. Zu Amsterdam 1655. 3) Ausführl. u. gründliche Beschreibung des ganzen Elb-Stromes. Nürnberg 1687. 4) Historia universalis nucleus. Auct. R. P. E. Gab. Bucelino. Ulmae 1659. — p. Ant. Rybáček: 1) Bítus der orthodox-kathol. Kirche bei der Krönung I. k. Majestäten des Kaisers u. der Kaiserin aller Reussen. Wien 1856. 2) Мова српска граматика. Панис. Дамички. У Бечу 1850. 3) Собрание Украинских писем. Изд. М. Максимовичем. Ч. I. Киев 1849. — *C. akademie nauk ve Vídni*: 1) Denkschriften der k. Akademie d. W. Math.-naturw. Classe. XIII. B. Wien 1857. 2) Sitzungsber. Phil.-hist. Cl. B. XXIII. 2. 3. 4. Hft. 3. Sitzb. math.-nat. Cl. B. XXIV. Hft. 1. 2. 4) Notizenbl. Nr. 18—19. — c. k. polic. dir. v Praze: Spisy, ježto se před vydáním jí předkládají musejí, a sice v I. půlleti r. 1857: 223 sv. a scitů, 62 musk., 6 period. spisů a 11 svitků měsíční věci tiskových. — *Matica Moravská*: Kolem 1858. — p. Jiří Volný: Kirchliche Topographie von Mähren. Von P. G. Wolný. I. Abth. Olmützer Erzdiocese II. B. Brünn 1857. — p. prof. Dr. A. E. Reuss: Neue Flische aus den böhm. Plänen. Von Dr. A. E. Reuss. Wien 1857. — *Redakci Ruské besedy*: Реческа беседа. Москва 1857. II. — p. prof. J. V. Rozum: Slovanské bájesloví. Nastínil J. V. Rozum. V Praze 1857. — p. V. Krolmus: 1) Katolická odpověď na bozprávě natikání odpadlice. Nákladem dědictví sv. Václava. 1783. 2) Vzbuzení lidu venkovského od Ant. H. Goshko z Saxenthalu. V Praze 1788. 3) Th lat. pastýřské listy Litoměřické, r. 1816. 1821. 1826. a jeden Pražský 1834, — p. prof. M. Hattala: Slovo o polku Igorevě. Vydal M. Hattala. V Praze 1858. — p. H. Polz: Wesenwanderung. Von Polz. Leipz. 1857. — p. J. Vacík: La souveraineté du Monténégro. Pan J. Vacík. Paris 1858. — p. p. Ig. Hradil a J. Jireček: Jazyk Blahoslava grammatika česká. Vydali Ig. Hradil a J. Jireček,

Ve Vídni 1857. — *Spolek pro dějiny jihoslovanské*: Arkiv za povjestnicu jugoslovanskú. Knjiga IV. U Zagrebu 1857. — p. prof. V. Křížek: 1) Fünfter Jahresbericht des Obergymnasiums zu Warasdin. 1857. 2) Ueber die Ursitze, die Ausbreitung u. erste Entwicklung der Slaven. Von W. Křížek. Agram 1857. — p. J. A. Šrůtek: Statistisch-topographisches Handbuch der Königingrätzer Diöcese. Von J. A. Šrůtek. V. Hft. — p. Dr. H. Jireček: Petra Hubáčka o věcech rybářských atd. vydal J. Radwański. Ve Vídni 1857. — p. Dr. Fr. Květ: Leibnitz u. Comenius. Von Dr. Fr. Květ. Prag 1857. — p. Dr. Glöckel: 1) Chronik der k. Hauptstadt Olmütz. Von Ohm-Januschowsky. Olmütz 1850. 2) Eine Nationalhypothekenbank. Von Dr. A. Ryger. Wien 1848. 3) Böhmens grosser Grundbesitz. Von P. Al. Klar. Prag 1856. — p. Vinc. Kravitski ve Vratislavi: Katoliczka Polaka przez X. Winc. Kraińskiego. Wrocław 1856. 2 svazky. — p. A. Pipin: Очеркъ литературы и науки новороссійскихъ. Сочиненіе А. Пипина С. Петерб. 1857. — *Matice Srbská* ve Zhořelci: 1) Srbski slovník wot Dr. Pfula. Serbskoněmeckí díel (1 sešit). W. Budyšinje 1857. 2) Pschedženak. Protyka na Ljeto 1858. 3) Kachišné vojny. V Budyšiní 1857. — J. J. Polt: 1) Kronos. Eine Zeitschrift. Leipz. 1814. 2) Geschichte der Handlung u. Schiffahrt der Alten. Frankf 1763. 3) Bürgerkalender. 1847. 1848. Prag. 4) Le Voleur 1832. 5) Geist Lessings. Leitmer. 1850. 6) Der Wandelstern. Grimma 1845—48 7) Blütenkranz. Berlin 1821. 4 svazky. 8) Fr. M. Klinger's sammtl. philos. Romane. 12 svazků. 9) Herder's sammtl. poetische Werke. Wien 1818. 12 svazků. — *Sleská společnost pro vlast. vzdělání*: Vierunddreissigster Jahresbericht der Schles. Gesellsch. für Vaterl. Cultur 1856. Breslau. — C. k. hvězdárna v Praze: Magnetische u. meteorol. Beobachtungen zu Prag. 17. Jahrg. Prag 1857.

5. *Ke sbírce rukopisů*: Pan kanovník Jos. Devoty: 8 listů s rozličnými výpisky literárními. — p. F. M. Opits: Někteří písemnosci z pozůstalosti jeho otce. — p. Fr. Beneš: Dva listy perg. z lat. missalu. — p. V. Krolmus: 1) Modlicí knihu (necelou) ze 17. stol. 2) Krátké a užitečné jednání o dobytku ovčím. Rp. z toho stol. 3) Material k slovníku česko-něm.

6. *K archivou*: Pan Ant. Rybicka: 1) List. něm. pap. Ferd. III. r. 1654, týkající se hrabat Pachtů. (cop. vid.) 2) List. česk. pap. Rud. II. 1584, týkající se panství Rymatovského. (cop. simpl.) 3) List. něm. pap. Jos. I. r. 1708, týkající se hrabat Deymů. (cop. simpl.) 4) List. něm. pap. Leop. I. r. 1668. (cop. vid.) 5) Tiskové privileg., dané A. Th. Svoobodové r. 1739. 6) Deblinisches Fideicommissinstrument. (nový přep.) — p. kanovník Devoty: 14 list. pap. česk. a něm. s 16. 17. 18 stol. — p. V. Krolmus: 1) Artikulové pořádku punčochářského městečka Měna r. 1682. 2) Artikulové pořádku punčochářského r. 1615.

7. *Ke sbírce starožitností*: Pan Ant. Hermann: Dýmku z hlíny. — p. Ant. Frič: Bronzovou rouru. — p. Dr. Jan Palacký: Několik cigar japonských s trubkou. — p. Fr. Chroust: Kamenný mlát, nalezený u Rudníček u Budyně. — p. Fr. Beneš: 1) Starý klíč, 2) starý nůž zvláštní formy, 3) kus drátové košile, 4) přilbici z plechu, 5) zlomek kruhu bronzového, 6) několik kusů s rozlúčené popelnice, 7) pět zlomků s mlátů. — p. farář Arnold: Poprsí řezané do kamene. — p. V. Krolmus: Plechový hrnec, nalez. v Papě v Uhřích. — p. Fr. Wildner, domovník mus.: Železnou kouli, nalez. při kopání v musejní zahradě.

8. *Ke sbírce mincí*: Pan Fr. A. Paroubek: 52 měď. a 18 stříbr. mincí novějších. — p. Fr. Dobrovský: 6 mincí stříbr. novějších. — p. V. Draeger: Groš Pražský Jana. — p. Dr. Jan Palacký: Medailii z britského kovu na výstavu v Manchesteru. — p. J. Reichel: Měď. medaili s kalendářem. — pan Jan Pístor: Krejc. Leop. I. a Norimberský odt. 1540: — p. Ant. Šimon: Multanskou páru od r. 1779. — p. Jos. Fr. Doorský: 1) groš Pražský Václ. II. a mišenský, 2) osm menších mincí stříbr. novějších a jeden tantes.

9. *Ke sbírce map a obrázků*: Pan kanovník Jos. Devoty: 13 pa-

dohizen (lithografie a rytiny); obraz Krista na kříži, malov. vodovon barvou, z 16. st.; erb hraběte Lesslie na pergam. od r. 1702; půdorys a vyobrazení chrámu Sedleckého. — p. Dr. Jan Palacký: Map of Glasgow, Philip's new map of Australia, Gilbert's map of London for 1851. Croquis over Christiania. — p. An. T. Heinrich: Dva svazky jeho skladeb hudebních. — p. Jar. Pospíšil: Mapa Evropy. Ryl Ed. Wagner.

Do pokladnice Musea království Českého na vydávání dobrých knih českých,
přijímám MATICE ČESKÉ, složili:

Od 1. až do 30. Září 1857.

Pan František Botický, inženýr v Roztokách 15 zl., p. František Sehnal, studující v Praze 10, p. František Procházka, e. k. adjunkt v Mladé Boleslavi 10, knihovna Čaplovičova v Dolním Kubíně v Uhrách 20, p. František Raimar, studující v Praze 10, p. Josef Slezák, technik v Jaroměři 5, p. František Hrdlička, studující ze Měna 10, knihovna městská a školní v Humpolci 10, p. Hynek Vorait, kontrolor v Obecních 10, p. Frant. Trejtnar, studující v Rychnově 10, p. Josef Chytil, e. k. aktuar v Dačicích na Moravě 10, p. Josef Pacht, syn obchodníka v Moračicích 10, p. August Pally, studující na malostr. gymnasiu v Praze 5, p. Adolf Schönbauer, poštovník v Hradečovicích 10, p. Tomáš Blažek, studující v Plzni 10, p. Handrij Dučman, studující na Vend. sem. v Praze 18, p. Josef Hink, učitel v Jaroměři 10, p. Josef Riss, e. k. gymnasiální profesor v Jičíně 10, p. Josef Sýkora, mlynář v Zvoleňovsi 10, p. Leopold Dědek, official při e. k. berním úřadě v Kojetíně 10, p. Viktor hrabě Boos-Waldek, studující v Praze 10, p. Václav hrabě Kounic, studující v Praze 10, p. Adolf Kurz, studující z Loučene 30, p. Josef Svoboda, kněz církevní z Turnova 20, p. Arnošt Vysoký, čis. král. horní úředník v Jachymově 3, p. František L. Rys, kaplan v Chotuticích 5, p. Leopold Bělohávek, lékárník v Praze 10, p. František Vorlíček, učitel hlavní školy v Nimburce 10, p. Jan Motyka, měšťan v Blatné 10. V celosti 323 zl.

Od 1. až do 31. Října 1857.

Pan Ludvík Vorel, obchodník v Žebráce 5 zl., p. Josef Tylš, právník v Praze 10, p. Hynek Mašek, učitel v Jilemnici 25, p. Josef Těšínský, právník v Praze 10, p. František Částecký, učitel na reálné škole v Lokti 5, p. Bohumil Janda, právník v Praze 5, p. Karel Mládek, studující v Litomyšli 5, p. Antonín Mládek, horní mistr v Jodovnicích na Moravě 10, p. Ignác Zlonický, bichtmistr tamtéž 10, p. Vladimír Stanislav hrabě Plater z Dubrvice 50, Jan Končínský, mistr bečvářský v Lužanech 10, p. František Čapek, kandidát doktorátu právn. v Jičíně 10, p. Josef Reichert, studující techniky v Praze 20, p. Alois Štěpánek, studující realky v Praze 10, p. Josef Šrp, studující v Praze 10, p. Jan Katsler, absolvovaný akademik v Benešově 10, p. Karel Spaček, právník v Praze 10, p. Václav Bažil, stavovský koncipista v Praze 10, Novodvorská školní knihovna 15, p. Karel Matuší, právník z M. Hradiště 10, p. Václav Kredba, podučitel v Bělé 10, p. Gustav Čížek, právník ve Vídni 10, p. Josef Šesták, redaktor »Pražských Novin« 5, p. Gustav Heyda, studující v Praze 10, p. František Josef Štímek, studující z Markvartic 10, p. Theodor Munk, doktor lékařství v Ivančicích 10, p. Jan Urban, správce v Kolči 10, p. Eduard Lucca, studující v Jičíně 20, p. Štěpán Švanda, studující v Jičíně 10, p. Václav František Šolc, taktéž 10, p. Jan Černý z Daliměřic, totéž 10, p. Jos. Hejtmann, občan v Podháji 10, p. Jos. Beřák, občan v Lhotě Hlasné 20, p. N. Šebek, studující v Jičíně 5, p. Fran-

tíšek *Steinpfender*, totéž 10, p. Josef *Ditrich*, učitel v Benešově blíž Semil 10, p. František *Ulrich*, studující v Jičíně 10, p. Antonín *Jiroš*, bohoslovec v Litoměřicích 20, p. František *Vohnout*, studující v Jičíně 10, p. Antonín *Berný*, totéž 10, p. Jan *Láska*, totéž 10, p. Josef *Jodas*, bohoslovec v Hradci Králové 10, p. Jan *Ort*, studující v Jičíně 10, p. František *Kotabík*, kaplan v Čížově 5, p. Josef *Jungmans*, studující v Praze 20, p. Jan *Papáček*, respicient při c. k. fin. strážní v Uhřích 10, p. Josef *Matějovský*, geometer v Lučavě 10, p. Karel *Nöttig*, představený semináře v Brně 10, p. František Ladislav *Souček*, obchodník v Zásnukách 10, p. Václav *Neumann*, právník v Praze 15, p. Leopold *Štočický*, městský důchodník ve Vodňanech 5, p. Karel *Zomek*, mistr obuvnický ve Vodňanech 5, p. Ildefons *Óleický*, definitor Provincie Mariánské v Nalachkách 10, p. Jan *Heirovský*, c. k. poštovní úředník v Sedmíhradsku 10, p. Jan *Šrámek*, lučebník v Praze 10, p. Gustav *Pasourek*, doktor veškerých práv v Praze 5, p. Ignác *Warm*, kaplan v Dědicích na Moravě 10, p. Antonín *Měsíček*, mašínista v cukrárně Ledecké 10. V celosti 645 zl.

Od 1. až do 30. Listopadu 1857.

Pan Antonín *Lešanovský*, posluchač lékařství v Praze 5 zl., p. Rupert Fr. *Smolík*, klerik řádu sv. Benedikta v Břevnově 10, p. František *Babor*, farář v Žinkově 10, p. Josef *Winiš*, studující z Hostomic 10, p. Jan *Sista*, studující v Praze 10, p. František *Sedlák*, studující v Praze 5, p. doktor Leopold *Kotrbelec*, c. k. gymn. professor v Jičíně 10, p. Josef *Rechánek*, c. k. professor na gymnasiu Jičínském 10, p. František *Lepaš*, totéž 10, *gymnasium* Česko-Lipské 20, p. Bernard Jul. *Pfeifer*, bohoslovec v Litoměřicích 10, p. Šimon *Liškutín*, kooperátor v Kralicích na Moravě 10, p. Jos. *Balcar*, c. k. prakt. při lesnictví v Lanzenhofu 10, p. Pavel *Novák*, konsist. notář v Trnavě a Slovensku 10, p. Josef *Douček*, podučitel v Hradci Králové 10, p. František Václav *Šmat*, bohoslovec v Budějovicích 10, p. Josef *Beneš*, vlastník hospodářství v Bechlíně 10, p. František Xav. *Prášil*, studující v Brně 10, *knihovna gymnasiální* v Holomouci 20, p. Vincenc *Vašourek*, c. k. professor v Krakově 20, p. Karel *Tichý*, studující ve Vídni 10, p. Vilém *Weithner*, studující ve Vídni 10, p. L. *Müller*, kupecký tamtéž 10, p. Hynek *Posselt*, kupec z Litova 20, p. Vincenc *Šochla*, kaplan na Smíchově 5, p. Emanuel *Greif*, studující z Hostomic 10, p. Rudolf *Hartmann*, měšťan v Budyni 25, p. Karel *Rivola*, bohoslovec v Brně 10, p. František *Hanzlíček*, studující tamtéž 10, p. Jan *Doležal*, bohoslovec v Holomouci 10, p. Čeněk *Tesař*, totéž 10, p. Karel *Spergl*, kněhovní v dílně skelní v Defferniku 10, p. František *Marišovský*, administrator fary v Ořechově 10, p. Jan Jiří *Freisleben*, bohoslovec v Hradci Králové 10, p. Jan *Černý*, bohoslovec tamtéž 10, p. Vojtěch *Šifter*, totéž 10, *gymnasium Znojenské* 20, p. Amb. *Pieko*, kandidát doktorátu právníkého ve Vídni. 10 zl. V celosti 430 zl.

K n i h o p i s .

BÍBA Vincenc D. Cvičení slohová pro hlavní a obecné školy. Na základě školních čítacích knih sestavil —. Část první pro druhou třídu ve spojení s první čítankou. V Praze 1857. Tisk Jaroslava Pospíšila. Nákladem spisovatelovým. Str. 44 ve 12, za 10 kr.

— — Theoreticko-praktické navedení k písemnostem. Ku prospěchu mládeže v obecných i hlavních školách sepsal —, učitel při c. k. české hlavní škole v Praze. Páté vydání. V Praze 1858. Tisk a náklad Jaroslava Pospíšila. Str. 268 ve 12, za 24 kr.

Bibliotheka českých původních románů historických i novověkých. Ročníku

- třetího svazek šestý: Karbaník a rodina jeho, román od V. Ž. Domevského. Díl druhý. Str. 192 v 16. Svazek sedmý: Blouznění, román od Karla Sabiny. Díl 1. 2. 3. v 16. V Praze 1857. Tisk a sklad Kateř. Jeřábkové číslo 140—2. Celoroční předplacení na 12 svazků 4 zl. 48 kr. Kdo na celý rok najednou předplatí, obdrží s dvanáctým svazkem dva malované obrazy národních krojů (v ceně 1 zl. 36 kr.) co praemii zdarma.
- Bibliotheka kazatelská diecési budějovické, vydávaná od sboru professorů v bohosloví. Ročník čili svazek III., sešit 2 a 3. V Budějovicích 1857. Tisk biskupské knihtiskárny F. Zdrásky. V Praze v komisi u Václava Hessa, knihkupce. V 8, do str. 288, svazek po 30 kr.
- BLAHOŠLAVA Jana Grammatika česká dokonaná r. 1571, do níž vložen text grammatiky Beneše Opat z Telče, Petra Gzella z Prahy a Václava Philomathesa z Jindřichova Hradce podle vydání Normberského. Z rukopisu bibliotheky Theresianské ve Vídni vydali Ignác Hradil a Josef Jireček. Ve Vídni. Tiskem L. Grunda 1857. Str. 390 v velk. 8, za 2 zl. 40 kr.
- Blahověst. Katolické hlasy pro kněžstvo a lid jazyka československého. Vydavatel: Václav Štalc. Ročník třetí. Dílu druhého svazek 1. 2. V Praze 1857. Tiskem a nákladem Bedřicha Rohlíčka. Vychází v dobách neurčitých. Celoroční předplacení 3 zl., poštou 4 zl.
- Časník. Národní česko-slovenský obrázkový kalendář pro všechny stavy na rok Páně 1858. Domové Pokladnice běh nový. Ročník třetí. Sepsal Daniel Lichard; (v čele přidána též podobizna). Ve Vídni. Tiskem a nákladem typogr.-lith.-artist. ústavu (L. C. Zamarški). Str. 328 v 8, za 1 zl.
- Český zpěvníček. Druhé rozmnožené vydání. V Praze 1857. Tisk a náklad Jaroslava Pospíšila. Str. 172 v 16, za 14 kr.
- DREML, P. Jan Aloys, Divotvůrkyně dvanáctého století sv. panna a mučednice Filomena. Podle vlašského dona Francesca di Lucia sepsal —, kněz církevní, připojiv devítidenní pobožnost, modlitby ranní, večerní, ke mši svaté, k zpovědi, k přijímání atd. Třetí opravené a rozmnožené vydání. V Litomyšl 1855. Rychlotiskem Antonína Augusty. Str. 345 v 8, za 48 kr. (Švab.)
- — Pravá obět před Bohem, aneb modlitby katolické k nábožnému užívání atd. Podle Berlinského vydání sepsal —, kněz církevní. V Praze 1857. Nákladem Bedřicha Stýbla. Tisk Karla Bellmanna. Str. 450 v 16, za 16 kr. (Švab.)
- DUDÍK Antonín. Kázání na všechny neděle a svátky v roce církevním; jakož i některé příležitostné řeči, jichžto vzdělal —, kněz církevní a kooperátor při farním chrámě v Hrubém Týnci atd. Díl II. V Holomouci 1857. U Eduarda Hölzla kněhkupce. Tisk Františka Slavíka. Str. 212 v 8, za 48 kr.
- Duchovní písně pro katolickou mládež. Sestavil a spořádal J. S. V Jihlavě 1857. Tiskem J. Rippla. (Švab.?)
- Evangelický kalendář na obyčejný rok Páně. Kniha čtení nábožného a poučného atd. Ročník čtvrtý. V Praze. Sklad a náklad Vincence Paseky, kniharského mistra a ozdobníka v Karlíně u Prahy. Str. 272 v 8. Za 24 a 30 kr. (Švab. a lat.)
- Divadelní bibliotheka. Vydává Jaroslav Pospíšil. V Praze 1857. Tisk a náklad Jaroslava Pospíšila. Svazek třiatřicátý: Šťastný manžel bez ženy, fraška ve třech jednáních od C. A. Görnera, přeložil J. Strakatý. Husička z Podháje, veselohra v jednom jednání. Dle francouzského svobodně vzdělaná od B. Novotného (E. P.) Str. 122 v 12, za 16 kr.
- FRANTA-ŠUMAVSKÝ Josef. Словарь языка слованскаго шести главных наречий atd. Slovník jazyka slovanského šesti hlavních nářečí: ruského, bulharského, starocírkevního, srbského, českého i polského, sestavil —. Wörterbuch der slavischen Sprache in den sechs Hauptdialekten. Část první německo-slovanská. Sv. 2. 3. (až do „befehlen.“) V Praze 1857.

- Nákladem Karla Bellmanna. Ve velk. 8. Svazek (desíti drobně tištěných půlarchův) po 30 kr.
- FRENCL Innocenc Ant. Liturgika čili vysvětlění služeb Božích a obřadů svatě katolické církve. Kniha k náboženskému vyučování katolické mládeže na c. k. gymnasiích rakouské říše, sepsána od —, doktora v bohosloví, učitele náboženství na c. k. akademickém gymnasiu v Praze atd. V Praze 1857. Nákladem Karla Bellmanna. Tisk a papír Karla Bellmanna. Str. 173 v 8, za 30 kr.
- GODRA Sam. Epigrammy čili nápisy pro každého Slovana od —, evang. faráře v Plachtíncích, v Hontské stol. Svazek druhý. V Darmotech 1857. Rychlotiskem Ladislava Kéka (ne Beka). Str. 71 v 16. Cena 16 kr.
- Obět srdce pobožného v pěti zpěvích od —. (Znělky v pateru odděleni). V B. Bystřici 1857. Tlačem Filipa Macholda. Str. 172 v vel. 16, za 20 kr. Dostati u knihkupce Eug. Krčmeryho v B. Bystřici, též u spisovatele v Plachtíncích v Hontské stolici; v Praze u Pospíšila.
- HÁLEK Vítězslav J. — Alfred. Básně od —. V Praze 1858. Tisk a náklad Jaroslava Pospíšila. Str. 64 v 16, za 12 kr.
- HANUŠ Ignác J. — Sv. Kyril nepsal kyrilsky než hlaholsky. Vypravuje —. (Z pojednání král. české společnosti nauk; V. řada, 10. svazek.) V Praze 1857. Tisk c. k. dvorní knihtiskárny synů Boh. Haase. V kommissi u Alex. Štorcha, knihkupce. Str. 26 v velk. 4, za 40 kr.
- HATTALA Martin. Slovo o Polku Igorevě. Vydal —. V Praze 1858. Nákladem Bedřicha Tempského. Tisk c. k. dvorní knihtiskárny synů Bohumila Haase. Str. 48 v 8, za 16 kr.
- HNŮJEK A. V. Krátký děpis církve Páně, s obzvláštním ohledem na Českou vlast. Pro dospělejší mládež sepsal —, býv. prof. pastýřského bohosloví, . . děkan v Libochovicích. V Praze 1857. Tiskem a nákladem Vetterlovské knihtiskárny (A. Renn). Str. 116 v 8, za 20 kr.
- HUBÁČKA Petra Kolínského O věcech rybářských, plátnických a štěpařských. Vydal Jan Radvánski. Rukopis složený r. 1553 s užitím zápisek asi o sto let starších. Ve Vídni 1857. V kommissi Leo. Tiskem Zamarského. Str. 73 v 8, za 30 kr.
- JANALÍK Vincenc. Věrná Roza, aneb vítězství katolického náboženství. Původní povídka od —, duchovního správce v Miloticích. Druhé vydání. V Praze 1858. Tiskem Bedř. Rohlička. Na prodej u Bedřicha Crednera a Kleinbuba. Str. 261 v 8, za 24 kr. (Švab.) Oudům tím spisem již dříve poděleným se nedává.
- Ježíš, můj vykupitel; modlitební a vzdělávací knížka. Ve Vídni 1857. Náklad Jak. Wallnera. Tisk u J. Stockhölzera z Hirschfelda. Str. 388. (Švab.?)
- Kalendář na stěnu 1858. V Praze. Nákladem Viléma Šťastného, kniháře v „železných dveřích.“ V malém přičném 4, jako list do tobolky za 8 kr., na lepence za 10 kr. (Latinkou).
- KAMPELÍK dr. Fr. C. — Cyrill Slavotýnský. Povídka pro ušlechtlejší čtenářstvo, zvláště pro dospělejší mládež. Ze sousední literatury vyňatou vzdělal —. V Hradci Králové 1857. Tisk a sklad Ladislava Pospíšila. Str. 172 v 12, za 20 kr.
- KARLÍK Hugo Joh. Praktische Grammatik zur leichten und schnellen Erlernung der böhmischen Sprache zum Gebrauche für Deutsche nach einer leichtfasslichen Methode verfasst von —, Kapitularpriester der Prämonstratenser-Abtei Tepl, Lehrer der böhmischen Sprache und Literatur am Gymnasium zu Pilsen. Dritte Auflage. Prag, 1858. Druck und Verlag von Friedrich Rohlíček, im fürst-erzbischöflichen Seminarium. Str. 230. v 8, za 40 kr.
- Koleda. Kalendář na rok obyčejný 1858. Ročník osmý. Nákladem Matice moravské. V Brně. V kommissi knihkupectví Nitsche a Grosse. Tiskem Karla Winikera. V předu obraz: Lázne Luhačovicke v Moravě. Str. 190 a XXXIII. ve velk. 8, váz. za 50 kr.

- Litoměřický všeobecný domácí a hospodářský kalendář na obyčejný rok 1858. Osmatický ročník. (Nového vydání ročník osmý.) V Litoměřicích. Nákladem a skladem K. V. Medaua. V 4, za 24 kr. (Švab.)
- LUBORECKÝ Michal. Jinoch z pouti po Slovanství. Od — —. Svazek první. V Bulaš-Darmotech (na Slovensku) 1857. Rychlotiskem Ladislava Kék-a. Dostati v Baňské Bystrici u Krčmery-ho; v Praze u Pospíšila. Str. 52 v 12. Cena 12 kr. (Jsou to básnické obrazy metrické z pouti Slovanstvem; přidána elegie na Lud. Štúra, a básnická slovensko-polská pověst „Rytíři sv. Vojtěcha.“ Pravopis česko-slovanský).
- MALÝ Jakub. Amerika od času svého odkrytí až do nejnovější doby. Díl šestý: Dějepis emancipace Ameriky. Dle nejlepších pramenů vypravuje —. Sešit 2., 3. V Praze 1857. Tisk a náklad Jaroslava Pospíšila. V 12. do str. 144, sešit po 10 kr.
- —. Jan Keppler. Životopisný nástin od — —. (Vyňato ze Žitvy roku 1857 svazku III.) V Praze 1857. Tiskem Bedř. Bohlička v knížecím arcibiskupském semináři. Str. 21 v volk. 8, za 12 kr.
- Moravan. Kalendář na rok obyčejný 1858. Ročník sedmý. Nákladem Dědictví sv. Cyrilla a Methodia. Pořadatel: Beneš Method Kulda. V Brně. V kommissi u Nitache a Grosse. Tiskem dědicův R. Rohreru. Str. 189 v 4, za 24 kr. (Švab. a lat.)
- NERUDA Jan. Hřbitovní kvítí. Od — —. V Praze 1858. Tiskem a nákladem Karla Bellmanna. Str. 64 v 16, za 24 kr.
- NĚMCOVÁ Božena. Slovenské pohádky a pověsti od — —. Svazek 1. 2. 3 V Praze 1857. Nákladem knihkupectví Josefa Šálka. Tiskem Bedřicha Rohlička. Str. 64 v 16, svazek po 8 kr. (Celé vypočteno na pět nebo šest svazků.)
- Nešpory sváteční, čili: Večerní pobožnost církevní na všechny zasvěcené svátky v roce. V Praze 1858. Tisk a náklad Jaroslava Pospíšila. St. 70 v mal. 12, za 8 kr. (Švab.)
- NIKOLAU Josef V. Klásky. Plody blahých chvil, ve skrovný věneček zábavy uvitě od — —. Ročník první. Svazek I.—VI. České Budějovice 1857. Náklad podnikl pořadatel. Tiskem Al. Jos. Landfrasa v Táboře. (V Praze v kommissi u Vác. Hessa.) V 12. Svazček po 6 kr.
- NIKOLAU Jos. V. Lilie. Naši milé mládeži podává — —, čekatel učitelství. I. České Budějovice 1857. Náklad podnikl spisovatel. (V Praze v kommissi u knihkupce Hessa.) Tiskem Al. Jos. Landfrasa v Táboře. Str. 24 v 12, za 4 kr.
- Nová minucí hospodářská, čili: Nový kalendář hospodářský na rok obyčejný 1858, vydaný od c. k. vlastenské hospodářské společnosti v království českém. Překlad obstaral Jos. Šesták, redaktor Pražských Novin. V Praze. Vytíštěn a k dostání u synů Boh. Haase. Str. 96 v 8. (Švab.)
- Nový kalendář hospodářský na rok obyčejný 1858, vydaný od cís. král. vlastenecké hospodářské společnosti v království českém. V Praze. Vytíštěn a k dostání u synů Boh. Haase. Str. 114 v 4. (Švab.)
- Nový kalendář na obyčejný rok 1858. Druhý ročník. Tisk a náklad K. V. Medaua v Litoměřicích. V mal. 4, za 12 kr. (Švab.)
- Nový Pražský kalendář pro město i pro venkov na obyčejný rok po Kristovu narození 1858. Spolu kniha pro zábavu a poučení atd. Překlad obstaral Jos. Šesták. Jedenáctý ročník. V Praze. Tiskem a nákladem Synů Bohumila Haase. Str. 172 v 4, za 24 kr. (Švab.)
- OKÁČ Michal. Kázání v podoběnstvích a v příkladech na všechny neděle a svátky roku církevního. Od — —, kaplana v Ejanovicích, diocese Olomúcké. Díl I. V Olomúci 1857. Nákladem spisovatelovým. Tisk c. k. universitní knihtiskárny. V prodeji u kněhkupectví Neugebaurův. St. 173 v mal. 8, za 48 kr.
- PALACKÝ dr. Jan. Zeměpis všeobecný, vědecký, seřádnávací. Sepsal — —, privátní docent zeměpisu na Pražské universitě. Část obzvláštní. I. Svět

- nevzdělaný: Afrika, Anstralie. Svazek druhý: Ostrovy Africké. Severovýchodní Afrika (Tripolitánsko, Egypt, Nubie). V Praze 1857. Nákladem Karla Bellmanna. Str. 349 ve velk. 8, za 1 zl. 12 kr.
- Památky archaeologické a místopisné, vydávané od archaeologického sboru Musea království Českého, nákladem Matice české. Redaktor: Karel Vlad. Zap. Dílu druhého sešit 8. V Praze 1857. Tisk Jarosl. Pospíšila. V 4. Celoročně 3 zl., pro údy Matice České 1 zl. 30 kr.
- PEČÍRKA dr. Josef. Křistofa Šmida veškery spisy pro mládež a přátele její. Díle posledního původního vydání přeložil —. Svazek 1.: Jindřich z Dubínova. Holubíčka. (Str. 92). Svazek 2.: Beránek. Obrázek Panny Marie. (Str. 94). V Praze 1858. Tiskem a nákladem Bedřicha Rohlička v arcibiskupském semináři. V 12, svazek po 12 kr.
- —. Obrázky štedrovecerní. Z částky podle Herloře, z částky původně sepsal —. V Praze 1858. Tisk a náklad Jarosl. Pospíšila. Str. 106 v 16, za 14 kr.
- —. Pán Bůh ještě žije. Povídka pro mladý i dospělý věk od Frant. Hoffmanna, přeložená od —. Druhé opravené vydání. V Praze 1857. Tisk a náklad Jarosl. Pospíšila. Str. 143 v 12, za 12 kr.
- —. Prásky, to jest: Krátké povídky z lidu. Sebrané od —. Sešitek čtvrtý. V Praze 1857. Tisk Jaroslava Pospíšila. Náklad Jos. Pečírky. Str. 80 v 16, za 6 kr.
- PETRŽILKA Jan. Kniha všeobecných zákonů občanských říše Rakouské. Do české řeči přeložená a krátkým výkladem opatřená od dra. veškerych práv —. V Praze 1857. Nákladem c. k. dvorního kněhkupectví B. A. Crednera. Str. 163 ve velk. 8, za 1 zl. 12 kr.
- Pobožnost k svatému Františku Xaverskému, vyznavači Páně, slavnému apoštolu zemí Indiánských. Vyňato z růžence knihy. V Praze 1857. U Bedřicha Stýbla. Tisk Vetterlovské knihtiskárny. Str. 29 v mal. 12, za 3 kr. (Švab.)
- PODHRADSKÝ Jos. — Lipovský a Hrajnoha, anebo: „Sváték řízení Božího.“ Povídka od —. V Budíně 1857. Pismotisk Martina Bagó. Str. 116 v 12. Cena neznámá. (Viz Praž. Nov. 1857 číslo 226.)
- POHOŘELÝ Josef M. Bůh jediná touha má. Modlitební kniha pro každé pohlaví: Obsahující ranní i večerní modlitby, pobožnost mešní atd. Vydal —, farář Novoveský. V Praze 1857. Sklad a náklad Bedř. Stýbla. Tisk Karla Bellmanna. Str. 310 v 16, za 18 kr. (Švab.)
- POIMON František P. Přehled církevního dějepisu a rozdílu v náboženství nekatolickém a římskokatolickém. Sestavil —, kooperator u svatého Tomáše v Brně atd. V Olomouci 1857. V skládě a nákladem Jana Neugebaura, kněhkupectví. Tiskem Antonína Halousky. Stran 209 v 8, za 48 kr. (Švab.)
- Posel z Prahy. Spis užitečný, zábavně poučný pro město a ves. Redaktor Vojt. Bělák. Vydavatel a nakladatel J. U. Dr. Antonín Šimáček. V Praze 1857. Tiskem Vetterlovské knihtiskárny. Deset svazků krom pátého, (jenž se později vydá). Vychází desetkrát za rok, ve svazcích pěti- až šestiarchoových ve lhůtách pětinedělních v 8. Pět svazků tvoří jeden díl. Pro Prahu přijímá předplacení Vetterlovská knihtiskárna, též kněhkupec Dominikus a sklad Jaroslava Pospíšila na půl léta 1 zl. 15 kr., na celý rok 2 zl. 30 kr.; poštou na půl léta 1 zl. 40 kr., na celý rok 3 zl. 10 kr. Pražský Svato-Václavský kalendář na rok obyčejný 1858. V němž je vše, co nejužitečnější, nejnovější a nejpotřebnější pro život atd. Ročník šestadvacátý. V Praze. Tiskem a nákl. J. Spurného. V 4, za 20 kr. (Švab.)
- Pražský věstník, kalendář na obyčejný rok Páně 1858. Ročník třetí. V Praze. Sklad a náklad Vinc. Paseky, mistra knihařského a ozdobičky v Karlíně u Prahy. Tisk Jana Spurného v Praze. Str. 272 ve velk. 8, za 24 a 30 kr. (Švab. a lat.)
- Prorok, nový kalendář pro zábavu a domácnost, ještě sestavil Josef Šrámek.

- Druhý ročník. V Praze. Sklad a náklad Bedřicha Stýbla. Tisk Vetterlovské knihkárny (A. Renn). Přidán z předu obraz: Chrám sv. panny Barbory na Horách Kutných. Ve 4, váz. za 24 kr. (Švab.)
- Prozatímní řád čelední pro hlavní město a náležející k ní (sic) obvod policejní. V Praze 1857. Z tiskárny c. k. místodržitelství. Za 5 kr.
- RETTIGOVÁ Majd. Dobr. Domácí kuchařka, aneb snadno pochopitelné a vyskoumané poučení atd. Sepsaná od — —. Sedmé opravené vydání, s přídavky Antonie Dušánkové. V Praze 1857. Tisk a náklad Jaroslava Pospíšila. Str. 373 v 8, za 1 zl. (Švab.)
- RITTERSBERG L. Dějiny Ruské od nejstarších dob až do nejnovějšího míru Pařížského. Podle rozličných pramenů, hlavně (však) podle Ustrjalova sepsal — —. V Praze 1857. Tisk a náklad Jarosl. Pospíšila. Dílo ukončeno. Celé dílo str. 416 za 1 zl. 12 kr.
- RUFFER Vojtěch. Trh dáblův a Kristův, a zač své zboží v obchodě života vezdejšího prodávají. Ve čtyřech obrazech představeno. K tomu připojeny jsou modlitby ranní, večerní, mešní atd. Vydal — —. V Praze 1857. Sklad a náklad Bedřicha Stýbla. Tisk Karla Bellmanna. Str. 324 v mal. 8, za 40 kr. (Švab.)
- SABINA Karel. Hrobník. Novela od — —. Druhé vydání. V Praze 1857. Tisk a náklad Jarosl. Pospíšila. Str. 132 v 16, za 16 kr.
- Viléma hraběte SLAVATY, atd. Děje království Uherského za panování Ferdinanda I. Z rukopisu Jindřichohradeckého vydal Josef Jireček. Svazek I. Od léta 1526—1546. Ve Vídni 1857. Nákladem administrací Slovenských Novin. Tiskem Friedr. Manze. Str. 161 v 8, za 1 zl. 20 kr.
- (SUSIL Fr.) Moravské národní písně s nápěvy. Sebrané od F. S. Svazek šestý. V Brně 1857. Tiskem a nákladem Karla Winikera. Ve velk. 8, do str. 576, svazek po 45 kr.
- Škola a život. Časopis zvláště pro učitele, pěstouny i rodiče a vůbec pro vzdělavatele lidu. S přílohou: Štěpnice pro mládež československou. Redaktor: Frant. Jos. Řezáč. 1857. Sešit 7. a 8. V Praze. Tiskem a nákladem Bedř. Rohlička v arcibiskupském semináři. Ročně 2 zl. 24 kr., poštou 3 zl. 4 kr.
- Školník pro učitelstvo diecese Kralohradecké a ostatních diecesí v Čechách a na Moravě. Na rok Páně 1858. Ročník sedmý. Ve prospěch chudých učitelských kandidátův Kralohradeckých vydal kněz Jos. Ant. Srůtek, registrator biskupské konsistoře atd. V Hradci Králové. Tiskem Ladislava Pospíšila. Str. 164 v 8, v knihkupectvích za 40 kr.
- TYL Jos. Kaj. Sebrané spisy. Svazek 12., 13., 14. (Svazkem 11. ukončena Rozina Ruthardová; svazkem 12. počíná se díl IV.: Pouť českých umělců). V Praze 1857. Nakladatel: J. L. Kober v Praze 701—2. V mal. 8. (Sebrané spisy Tylovy vycházejí v půlměsíčních lhůtách po svazcích nejméně šestiarchoových, a tři neb čtyři tvoří vždy úplný díl. Jsou sřizeny tak, že též odběratelé staré nedokončené sbírky při 13. svazku [nikoliv, jak z počátku oznámeno bylo, při 11.] budou moci k dalšímu odbírání Tylových spisů přistoupiti a přetřžené dílo si doplniti.) Svazek za 20 kr. pro toho, kdo k odebrání celé sbírky se zaváže a za poslední svazek 20 kr. předplatí. Spisy Tylovy mohou se v každém řádném knihkupectví odebrati. Při ukončení celého díla obdrží odběratelé spisů těch podobiznu Jos. Kaj. Tyla co přámii zdarma.
- TOMEK Václav Vladivoj. Příruční kniha dějepisu Rakouského. Sepsal — —, c. k. professor téhož předmětu v universitě Pražské. Díl první. V Praze 1858. Nákladem Bedřicha Tempského. Tiskem Kateř. Jeřábkové. Stran 455 v 8, za 1 zl. 48 kr.
- TOMSA Fr. B. Jak si usteleš, tak si lehneš. Poučná povídka pro mládež dle Frant. Hoffmanna od — —. („Zábav pro mládež“ číslo 5). V Praze 1857. Tisk a náklad Jaroslava Pospíšila. Str. 146 v 12, za 12 kr.
- —. Železná hlava. Historické vyprávění pro mládež o Karla XII,

- králi Švédském. Ze spisů Františka Hoffmanna od — —. V Praze 1857. Tisk a náklad Jaroslava Pospíšila. Str. 152 v 12, za 15 kr.
- VÁVRA-LOMNICKÝ J. Eustachius. Příběh z dávnověkosti křesťanské pro nyníjší křesťanskou mládež od Kristofa Schmidta. Volně zčeštěn od — —. V Hradci Královci 1857. Tiskem a nákladem Jana Host. Pospíšila. Str. 226 v 12, za 18 kr.
- VLASÁK Jos. V. Česká i německá mluvnice v příkladech, zvláště pro ty, kteří se té neb oné řeči snadně naučiti a však zdoluhavým a suchopárným pravidlům mluvnickým vyhnouti chtějí. S připojeným krátkým dějepisem české země. Od — —, učitele na farní hlavní škole v Mělníku. Šesté vydání. (Böhmische und deutsche Sprachlehre in Beispielen atd.) V Praze 1857. Tisk a sklad Jarosl. Pospíšila. Str. 200 v mal. 8, za 24 kr.
- —. Krátká mluvnice a pravopis jazyka českého, hojnými příklady vysvětlené. Od — —, učitele na farní hlavní škole v Mělníku. Šesté vydání. V Praze 1858: Tisk a náklad Jarosl. Pospíšila. Str. 120 v mal. 8, za 12 kr.
- Vlastenský kalendář na obyčejný rok 1858. Sestaven od Václava Filípka. Sedmý ročník. V Praze. Tiskem a nákladem Kateřiny Jeřábkové. Str. 143 v 4, za 20 kr. Menší vydání str. 64 v 4, za 12 kr. (Švab. a lat.)
- ZAP K. VI. Krátký, prstonárodní zeměpis císařství Rakouského. Podle většího díla pro školy sepsal — —. (S mapkou). V Praze 1857. Tisk a náklad Jaroslava Pospíšila. Str. 88 v 12, za 12 kr.
- Zpěvník. Od učitelstva Kolínského. (Sbírka nábožných písní). S nápěvy. V Praze 1857. Tiskem B. Rohlička. V 12.
- Živa. Časopis přírodnický. Redaktorové: prof. Dr. Jan Purkyně a Jan Krejčí. Ročník pátý, svazek 4. Pomocí Matice České. V Praze 1857. Tiskem Bedř. Rohlička. V 8. Ročně 3 zl., pro údy Matice 1 zl. 30 kr. První část obsahuje pojednání přísně přírodnická, druhá jest „Domácí lékař“ vedením dr. Jos. Podlipského, třetí „Průmyslník“ vedením prof. Jos. Baldy. Živý růženec. Sbírka některých pobožností pro lid katolický vůbec, zvláště ale pro slavné bratrstvo sv. růžence. Čtvrté, od kněze církevního opravené, rozmnožené vydání. V Praze 1857. Náklad a sklad Bedř. Stýbla. Tisk Karla Bellmanna. Str. 234 v mal. 8, za 24 kr. (Švab.)

Hudba.

- KOLEŠOVSKÝ Sigmund M. Dvě písně od V. J. Picka: 1. Večerní klekání; 2. Předoucí nevěsta. Pro jeden hlas s průvodem fortepiana, jež složil — —. (Německý překlad obstaral Bedřich Peška.) V Praze 1857. Nákladem Roberta Veita. Str. 11 v velk. 4, za 54 kr.
- Nápěvy k „Českým zpěvům.“ Sestavili J. T. a A. V. M. Svazek čtvrtý (poslední). V Jičíně 1857. Tiskem a nákladem Kastráňkovým. Do str. 239 v příc. velk. 8. svazek po 20 kr.
- MACOUREK. Písně Darovína ze zpěvohry „Žitkův dub.“ (V „Zlatém zpěvníku“ II. sešit, číslo 5.) V Praze 1857. Nákladem Jana Hoffmanna. Ve velk. 4, za 15 kr.

Mapa.

- Evropa. Kreslil a ryl Jan Ed. Wagner. V Praze 1857. Nákladem Jaroslava Pospíšila. Na imperroyalním archu. Malovaná za 45 kr.

Obrazy a věci obrazné.

- AMERLING Karel dr. Třicet dílen femeslnických k názornému vyučování. Vedením — —. Sešit druhý; deset obrazů. S vysvětlujícím podpisem českým, německým a latinským. V Praze 1857. Kamenotisk a sklad vdovy Kučerové č. 840—2. Ve přičném folio. Sešit po 1 zl., na lepence a jemným lakem potáhané po 2 zl.

- LODL Jan. Počátkové v kreslení i měřictví. Od —, učitele na hlavních školách v Rokycanech. Oddělení první, sešitek 1. s desíti tabulkami ve přilepeném foliu. V Praze 1857. Tisk c. k. dvorní knihtiskárny Synů Boh. Haase. Sklad u H. Dominikus-a. Přidán text český ve zvláštní knize na str. 23 v 8. Cena (i s nákresem svaz. pro žáka) 50 kr. Vydání pěkné.
- Mahlerisch-historisches Album vom Königreiche Böhmen. Herausgegeben von Eduard Hölzel, Buch- und Kunsthändler in Olmütz 1857. Příčné folio. Pátý sešit: Rožmberk, Karlův Týn, Děčín. Šestý sešit: Hrad Pražský, Liberec, Zvíkov. Sedmý sešit: Zámek Žlehb, Loket, Klášter, Vyšší Brod. Podpis na obrazech německý a český, text německý (od Mikovce). Předplacení na celé dílo 2 zl., 3 zl. 36 kr., 5 zl.
- Rakouské národní kroje. Oesterreichische National-Trachten. Prag 1858, bei Wilhelm Štastný. (Staré již rytiny, sebrané v knížечku, s nadpisem českým a německým, bez textu); 28 listů v mal. 16. Malované a v tuhých deskách za 24 kr.

Příspěvky k životopisům.

- Marie Čacká, Česko-moravská Pokladnice 1858. — František Doucha, Česko-moravská Pokladnice 1858. — J. Franta (Sumavský) Lumír 1857, č. 52, Pražské noviny 1858 číslo 6—9; pak Bělákův Posel z Prahy 1858 sv. 1. — Alois Jan Jelen, Lumír 1857, číslo 43 a Praž. Nov. 1857, číslo 252. — Filip Stanislav Kodym, Česko-moravská Pokladnice 1858. — Jan Pravoslav Koubek, Česko-moravská Pokladnice 1858. — Jan Ev. Krbec, Praž. Nov. 1857, číslo 101. — Fr. Ktenek, Praž. Nov. 1857 číslo 63 a 215. — Antonín Štrobach, Časník 1858. — Jan Seberinyi, Časník 1858. — Josef Kaj. Tyl, Česko-moravská Pokladnice 1858. — František B. Tomsa, Časník 1858.

Dodáváme:

- GINDELY Anton. Böhmen und Mähren im Zeitalter der Reformation, von —. I. Geschichte der böhmischen Brüder. Zweiter Band (1. Hälfte). Prag 1857. Karl Bellmann's Verlag. Velk. 8; druhý díl též za 5 zl.
- KVĚT, dr. F. B. — Leibnitz und Komenius. Ein Vortrag von —. Aus den Abhandlungen der kön. böhm. Gesellschaft der Wissenschaften (V. Folge, 10. Band). Prag 1857. Druck von Katharina Jeřábek. Kommiss. Calvo. Str. 19 ve 4, za 30 kr.
- ŠRŮTEK Josef Anton. Statistisch-topographisches Handbuch der Königrätzer Diözese zum Gebrauche für Seelsorger, k. k. Behörden, Advokaten, Notare und Geschäftsmänner überhaupt, von —, Weltpriester. Königrätz 1857. Druck von Ladislav Pospíšil. I—V Heft. 8. Sešit jeden po 20 kr. u skladatele, 24 kr. v knihkupectvích.
- VACLÍK Jean. La Souveraineté du Monténégro et le droit des gens moderne de l'Europe. Par —. Leipzig 1858, F. A. Brockhaus. Paris, J. Gavelot Jeune. Str. 156 v 8, za 1 zl. 36 kr. V Praze: André.
- Antiquarischer Katalog der Buchhandlung von Alexander Storch in Prag. Nr. XV: Bohemica et Slavica; libri rariores et rarissimi ab anno 1506—1730. — Nr. XVI: Bohemica et Slavica ab anno 1731—1852. — Nachtrag: Bohemica ab anno 1506—1852; Manuscripte ab anno 1419—1809. Prag 1858. Druck von Joh. Spurný. 8.

Návěští.

S některých stran projevilo se přání, aby tři nákladem Matice české vycházející časopisy takovým způsobem se vydávaly, aby zakladatelové Matice jeden z nich k odbírání zdarma sobě vyvoliti mohli. Podepsaný Sbor nemohl tak podstatné proměny zavést bez přesvědčení, že skutečně dostatečný počet zakladatelů jí sobě žádá. Obrátil se tedy veřejným svoláním přímo k zakladatelstvu Matice, aby do konce prosince r. m. své přání v tom ohledu projevilo. I přihlásilo se do ustanovené lhůty 33 zakladatelů k bezplatnému odbírání *Živy*, z nichž však dva na *Musejní časopis* předplatiti chtějí, a 28 zakladatelů k takovému odbírání *Památek archaeologických*, z nichž 11 na *Musejní časopis* a 9 na *Živu* předplatiti chce. Přihlásilo se tedy vlastně jen 48 zakladatelů, ježto místo *Časopisu musejního* jiný nákladem Matice vydávaný odbíratí míní; počet to zajisté tak nepatrný, že podepsaný Sbor proti tak ohromné většině nikterak dotčený nový způsob u vydávání časopisů Maticních uvéstí nemůže, což se tímto vůbec oznamuje.

Sbor musejní pro vědecké vzdělání řeči a literatury české.

Zároveň s tímto svazkem vydává se pp. zakladatelům na r. 1858
Výbor z literatury české. Díl II. Části 1. sv. 1.

Dotiskuje se A. Komenského *Informatorium školy mateřské*.
Prodávati se bude pp. zakladatelům za 12 kr. stř., ostatním
za 20 kr. stř.

N á v ě š t í

p. p. zakladatelům Matice české.

Každý zakladatel Matice české, jenž by chtěl, aby se mu knihy Matiční zasílaly od expedicí, od sboru Matičního k tomu ustanovené, zašle 20 kr. stří. k sekretáři Musea král. Českého s frankovaným dopisem, v němž udá adres, pod kterým by se mělo zasílati, a pošle zároveň svůj základní listek, který se u sekretáře tak dlouho chovati bude, jak dlouho bude měti trvati zasílání.

Zaslaných 20 kr. stříbra jest odměnou expeditora spolu s útratami za pečetní vosk a jiné potřeby na obálku za jeden rok, po kterém, je-li další zasílání libo, opět 20 kr. se skládá.

Zasílání bude se stávati zasílacím listem po poště na útraty zakladatele čtyřikrát za rok, totiž pokaždé hned po vyjití nového svazku Časopisu musejního. Jiné spisy Matiční budou se dle pravidla zasílati pokaždé zároveň s nejbližším svazkem Časopisu musejního.

Pouhé jednoduché svazky Časopisu musejního mohou se zasílati pod křížovou obálkou, však jen těm zakladatelům, kteří by napřed buď poštovské známky, potřebné ke frankování takových zásilek, buď nějakou peněžitou zálohu k opatření jich sekretáři musejnímu zaslali. Útraty takovéto zásilky jednoho svazku přišly by dle tíže jeho asi na 8 až 10 kr. stří. bez rozdílu vzdálenosti.

Zakladatelé, bydlící v jednom místě, kteří by chtěli docíliti levnějších útrat zasílání, mohou se sjednotiti o společný adres, pod kterým se jim zasílati bude ve společné obálce.

Sekretář musejní zaznamenává jmena přihlášených zakladatelů i s jejich vklady do zvláštní knihy, oznamuje před každou zásilkou expeditorovi počet přihlášených i způsob, jímž by se

komu zásilka měla dítí, a vydává mu k tomu základní listy k vyzdvžení knih od kněhkupce i dle okolnosti potřebné známky poštovské neb peníze k jich opatření.

Expositor povinen jest vykázáti se sekretáři z řádného obrácení známek neb peněz k ustanovenému účelu ukázáním jemu přilepených poštovských známek na všech exemplářích zároveň, prvé než je odešle; po zásilce pak má odvésti sekretářovi poštovské recepisy i základní listy Matiční.

Po tomto výkaze vyplátí jemu sekretář odměnu, jemu za celou čtvrtletní zásilku náležející, počítajíc 5 kr. stř. na jednoho zakladatele bez rozdílu, zdali se zasilání děje pod společnými nebo jednotlivými adresy.

Sekretář chová recepisy u sebe až do projití poštovské reklamační lhůty.

Zakladatel, jemuž by se stal zmatek ve zásilce, má se v ní nejdéle do týdne před touto reklamační lhůtou (počítajíc začátek její od 5. ledna, 5. dubna, 5. července a 5. října) hlásit o svou věc frankovaným dopisem k sekretáři musejnímu; déle neručí sbor za povinnou zásilku.

Také má zakladatel každou změnu v adresu řádně a v čas oznámiti týmž způsobem sekretářovi musejnímu, i nese sic škodu z útrat poštovských, ježto by pošly sboru Matičnímu ze zpátečného zaslání. Totéž platí, kdyby útraty takové pošly z nesprávného udání adresu.
